فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

دووم جلد

افادات

محدث کبیر فقیہ العصر مفتی اعظم عارف باللہ
مولانا مفتی **محمد فرید** رحمۃ اللہ علیہ
جامعہ دارالعلوم حقانیہ اکوڑہ خٹک

تخریج وترتیب

مولانا مفتی انور شاہ، مولانا مفتی احمد عباس
مدرس دارالعلوم صدیقیہ زروبی

ترجمہ وکمپوزنگ

دارالترجمہ وکمپوزنگ سنٹر
عبدالغنی پلازہ محلہ جنگی پشاور

زیر سرپرستی

مولانا حافظ **حسین احمد صدیقی** نقشبندی
مہتمم دارالعلوم صدیقیہ زروبی ضلع صوابی

ناشر

مکتبہ رشیدیہ اکوڑہ خٹک

د کتاب نوم: فتاوی دیوبند پاکستان المعروف بفتاوی فریدیه (دووم جلد)

افادات: محدث کبیر فقیه العصر مفتی اعظم عارف بالله مولانا
مفتی محمد فرید مجددی زروبوی رحمه الله
شیخ الحدیث وصدر دارالافتاء جامعه دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک

ترتیب و تخریج: مولانا مفتی انورشاه، مولانا مفتی احمد عباس
دارالافتاء دارالعلوم صدیقیه

معاون: مولانا مفتی عصمت الله حقانی

ترجمه وکمپوزنګ: دارالترجمه وکمپوزنګ سنټر
عبدالغنی پلازه محله جنګی پشاور

زیرنګرانی: برهان الدین صدیقی فاضل جامعه دارالعلوم کراچی
ایم اے عربی پشاور یونیورسټی (فون: ۰۳۴۴_۹۱۲۹۰۲۳)

مصححین: (۱) مولانا لطف الرحمٰن صاحب مدرس ونګران قاسم العلوم شبقدر
(۲) مولانا محمد یعقوب حقانی صاحب

ضخامت: ۷۱۴ صفحات

رومبی چهاپ: مئی ۲۰۱۴ء .... رجب ۱۴۳۵ھ

زیر سر پرستی: مولانا حافظ حسین احمد صدیقی نقشبندی
مهتمم دارالعلوم صدیقیه زروبی ضلع صوابی (پاکستان)

ناشر: مکتبه رشیدیه سردار پلازه اکوړه خټک نوشهره

رابطه نمبر: ۰۳۴۴-۹۰۸۴۶۹۳

فهرست مضامين

صفحه	مضمون

كتاب البيوع

باب شرائط البيع وارکانه

صفحه	مضمون

باب البيع الفاسد والباطل

صفحه	مضمون

مضمون	صفحه

باب خیار العیب

مضمون	صفحه

باب الاقالة

باب بیع المرابحة والتولیة

باب الصرف والسلم

صفحه	مضمون

کتاب الرّبا ومسائل البنک

مضمون	صفحه

مضمون	صفحه

باب القرض والدين

مضمون	صفحه

باب الحقوق والاستحقاق

كتاب الوكالة والكفالة والحوالة

صفحه	مضمون

کتاب القضاء والدعوي

صفحه	مضمون

باب التحکیم

کتاب الشّهادة والیمین

صفحه	مضمون

کتاب الصلح والاقرار

کتاب المضاربة

كتاب الشركة

مضمون	صفحه

کتاب الاجارة

باب ما یجوز من الاجارة وما لایجوز

باب اجرة الدلال والنوائب

مضمون	صفحه

......

بسم الله الرحمن الرحیم

فتاوی دیوبند پاکستان المعروف بفتاوی فریدیه (اووم جلد)

﴿الحمد لله رب العالمین والصلاة والسلام علی خاتم الانبیاء والمرسلین وعلی اله وصحبه اجمعین وعلی من تبعهم باحسان الی یوم الدین، اما بعد﴾

د الله رب العزت حد درجه شکر گزار یم، د شکریې د الفاظو راوړلو نه معذور یم او په زړه او نفس سره ډیر خوشحال یم چې د هغه په فضل او کرم سره د فتاوی فریدیه اووم جلد په منظر عام باندې راغلو، د الله پاک په دربار کې دعا کوم چې الله پاک دې مونږته په اخلاص سره په باقی جلدونو باندې د کار کولو توفیق راکړی.

یقینا ددې فتاوې منظر عام ته په راتلو کې احبابو ډیر انتظار کړې دې، خو د څه عوارضو او نامناسبو حالاتو په تجزیې سره دا په ډیره کمه موده کې وجود ته راغلو، چې په هغې کې د حضرت مفتی رحمه الله د وفات سانحه، د فتاوی فریدیه د نگران زما په مهربان استاذ مولانا مفتی سیف الله حقانی رئیس دار الافتاء دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک باندې د فالج حمله، د هرې مسئلې ترتیب او تخریج، کمپوزنگ او د هغې تصحیح او بعض نور سخت حالات خاص طور سره قابل ذکر دی او د دې ټولو نه علاوه د عاجز کم علمی او ناتجربه کاری هم ناقابل انکار ده.

چونکې مونږ ته په شروع کې د جلد نمبر ۴ مواد د ترتیب او تخریج دپاره راکړې شوې وو په دې وجه په هغې باندې کار ډیر مخکې تکمیل ته ورسیدلو او جلد نمبر ۲ موخر شو. د مخلصینو په دعاگانو سره به د نورو جلدونو دپاره انشاء الله ډیرې زر د انتظار گړی ختمې شی. په دې جلد کې د کتاب البیوع نه تر د کتاب الاجارة پورې ابواب جمع شوې دی، اکثر د مسئلې دپاره د دوه کتابونو نه د حوالې ورکولو طریقه په عمل کې راوستلې

شوې ده، خو په بعض ځایونو کې د ضخامت نه د بچ کیدو دپاره په مشهور او معروف مسائلو کې په یوه حواله باندې هم اکتفاء کړې شوې ده.

الحمد لله حضرت مفتی صاحب رحمه الله ته د مسودې د تیارئ په وخت د دې جلد اکثر ابواب وښودلې شو او هغوی ځو مسائل هم وکتل او د خوشحالئ اظهار ئې هم وفرمائیلو خو د بدقسمتئ نه دا جلد د هغوی په ژوند منظر عام ته رانغلو چې د هغوی د زړه د خوشحالئ مونږ هم نظاره کړې وې او د هغوی دعاګانې مو حاصل کړې وې، خو انشاء الله د حضرت مفتی صاحب د روح تسکین هم زمونږ دپاره د خوشحالئ باعث دې.

زمونږ د خواهش محور او مرکز اګر چې جنت ته اورسیدو، خو غمژنو زړونو ته دلاسه او تسلی ورکونکې او زمونږ په زخمونو باندې مرهم لګونکې د حضرت مفتی صاحب صلبی او روحانی جانشین مولانا خواجه حافظ حسین احمد صدیقی **دامت برکاتهم** او د حضرت مفتی صاحب د علومو امین او په فقه کې د هغوی جانشین حضرت مولانا سیف الله حقانی **مدظله العالی** موجودګی زمونږ دپاره د سکون او اطمینان باعث دې، چې د هغوی په رهنمایئ او دعاګانو سره مونږ د فتاوی فریدیه د ګلدستې نظاره کوو، الله پاک دې د هغوی په علم، عمل او عمر کې برکتونه اچولو سره د دنیا او آخرت خوشحالئ ورکړی.

حضرت مولانا مفتی سیف الله صاحب **دامت برکاتهم** سره د بیمارئ نه د دې جلد هره مسئله په ډیر غور سره وکتله او په بعض ځایونو کې ئې د مفید حواشی اضافه هم وکړه، الله پاک دې د مفتی صاحب سورې زمونږ په سرونو باندې د ډیر وخته پورې قائم او دائم وساتی او هغوی ته دې صحت کامله عاجله مستمره ورکړی. **امین ویرحم الله عبدا من قال امینا.**

واضحه دې وی چې بنده په دې جلد باندې انفرادا کار نه دې کړې بلکې ما سره زما د ترۀ ځوی حضرت مولانا مفتی احمد عباس مدرس دارالعلوم صدیقیه زروبئ هم اوږه په اوږه کار کړې دې. الله پاک دې د هغوی په علم او عمل کې ترقی نصیب کړي
په آخر کې عاجز د هغه ټولو احبابو شکریه ادا کوی چې هغوی په څه طریقه هم معاونت کړې وی، بالخصوص مولانا حافظ ولی الرحمن صدیقی چې هغوی د کمپوزنګ کار ډیر په محنت سره وکړو او په پروف ریډنګ کې د مولانا احسان الله تانو او مولانا شکیل احمد حقانی چارسده او په نورو امورو کې د تعاون کونکی ورور محترم مولانا خالد عثمان حقانی، مولانا ارشد احمد حقانی او متعلم صدیم الله د زړه د تل نه مشکور یم او دعا کوم چې الله پاک دې هغوی ته د دواړو جهانونو نعمتونه ورکړی، رب کائنات دې زمونږ دا محنت په خپل دربار کې قبول او منظور کړی او دا کوشش دې زمونږ د استاذانو، مور پلار، خپلو خپلوانو او دوستانو ملګرو دپاره د آخرت ذخیره وګرځوی. آمین بجاه النبی الکریم صلی الله علیه وسلم

محتاج دعا
انورشاه عفی عنه
خادم العلم والافتاء بدارالعلوم صدیقیه زروبئ
۷ محرم الحرام ۱۴۳۳ھ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

اووم جلد

کتاب البیوع

....

بسم الله الرحمن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

کتاب البیوع

قال الله تبارك وتعالیٰ:

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوْۤا اَمْوَالَكُمْ
بَیْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ اِلَّاۤ اَنْ تَكُوْنَ تِجَارَةً
عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ قف

(سورة النساء)

....

کتاب البیوع

باب شرائط البیع وارکانه

د طرفینو په رضا باندې مقرر کړې شوې

ثمن مشروع دې او قابل اعتراض نه دې

سوال: څه فرمائي د شرع متین علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا خلق تپوسان او باز په لکونو باندې خرڅوي چې په هغې سره په سمندرونو کې مارغان نیسي بیا یې په څو اربونو باندې خرڅوي نو آیا دا معامله جائز ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: عبدالحمید ایس وی معلم گورنمنټ هائی سکول

جنوبي وزیرستان ضلع ډیره.....۲۱/رمضان ۱۴۰۳هـ.

الجواب: د طرفینو په رضامندئ چې کوم ثمن مقرر شي هغه مشروع دې[1] که د لکونو تعداد ته رسیدلې وي یا کروړنو پورې. وهوالموفق.

مشتبه امورو کې پریوتل د مسلمان د شان خلاف دي

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې حکومت ځای په ځای ټاؤن جوړوي، د یو قانون د لاندې ځمکه حاصلوي، بیا د هغې نه قلعه

---

۱) وفي الهندية: اما تعريفه فمبادلة المال بالمال بالتراضي.
(هنديه ۳: ۲ الباب الاول في تعريف البيع)
وقال العلامة الحصكفي: وشرعا (مبادلة شئ مرغوب فيه بمثله) ... (علي وجه) مفيد (مخصوص) اي بايجاب اوتعاط. وقال العلامة ابن عابدين: (قوله مرغوب فيه)... نعم زاد في الكنز بالتراضي.
(شامي ۴: ۵،۴ قبيل مطلب في بيع المكره والموقوف)

جوړولو سره خرڅوي. که د ځمکې مالکان غواړي یا نه؟ ځمکه په مقرر شوي نرخونو باندې د حکومت په لاسونو خرڅولې شي. نو آیا په شریعت کې داسې پلاټونه اخستل جائز دي؟ بینوا توجروا

المستفتي: پروفیسر حکیم گورنمنټ کالج کرک. ۲۲/رمضان ۱۴۱۰ھ

الجواب: په داسې مشتبه څیزونو کې پریوتل بغیر د ضرورت نه د مسلمان د شان سره مناسب نه دي (۱) وهوالموفق

د پیشګی پیسو ورکولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې پیشګی پیسې ورکول څنګه دي؟ بینوا توجروا

المستفتي: نورالحق

الجواب: پیشګی رقم ورکول ممنوع نه دي (۲) (۳) خو بیع المعدوم (کوم شی چې موجود نه وي) ناجائز ده (۴) وهوالموفق.

---

(۱) عن النعمان بن بشير قال: قال رسول الله ﷺ... فمن اتقي الشبهات استبرأ لدينه وعرضه ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام... الخ. وفي المرقاة: وفي شرح السنة هذا الحديث اصل في الورع وهو ان ما اشتبه امره في التحليل والتحريم ولا يعرف له اصل متقدم فالورع ان يتركه ويجتنبه. (مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح ۶: ۳۷ باب الكسب)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: ولو اعطاه الدراهم وجعل يأخذ منه كل يوم خمسة امناء ولم يقل في الابتداء اشتريت منك يجوز وهذا حلال وان كان نيته وقت الدفع الشراء لانه بمجرد النية لا ينعقد البيع وانما ينعقد البيع الآن بالتعاطي والآن المبيع معلوم فينعقد البيع صحيحا. (شامي ۴: ۱۴ قبيل مطلب في بيع الاستجرار)

(۳) جبکہ پیشگی کی وجہ سے مروجہ ثمن میں کمی نہ کی جاری ہو. (امداد الفتاوي) (مفتي سيف الله حقاني)

(۴) وفي الهندية: ومنها في المبيع وهو ان يكون موجودا فلا ينعقد بيع المعدوم وماله خطر العدم. (فتاوي عالمگيرية ۴: ۲ الباب الاول في تعريف البيع وركنه)

په مبیع کښې د زیادت راتلو نه پس په ثمن کښې د اختلاف حکم

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کښې چې یو چیلۍ خرڅه کړې شوه د هغې بچې هم پیدا شو. اوس د بائع او مشتری په ثمن کښې اختلاف شو. آیا تحالف (دواړو ته قسم ورکول) به وی که یو ته به حلف (قسم) ورکولې شی. بینواتوجروا

المستفتی: هیډ ماسټر صاحب پانړه سراب.... ۱۰ محرم الحرام ۱۳۹۵ هـ

الجواب: په صورت مسئوله کښې به مشتری قسم خوری. د تحالف حکم به نه جاری کیږی کمافی الدر المختار مع ردالمحتار ٤٣١/٤(١) وهوالموفق

په حرام مال باندې یو څیز اخستل

سوال: څه فرمائی علماء دین شرع متین د دې مسئلې په باره کښې چې یو سړی څه خمکه اوکور واخستلو اوکومې پیسې ئې چې اداکړې هغه د جوارئ وې. په دې صورت کښې به دا اخستل او خرڅول صحیح وی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی محمد دوست مدرسه رحمانیه شینکا اټک

نزد بهبودی ۲٤ شعبان ۱٤۰۳ هـ

الجواب: چونکې مشهوره داده چې د اخستلو خرڅولو په وخت د ثمن تعین

---

١) قال العلامة الحصكفي: (ولا) تحالف اذا اختلفا (بعد هلاك المبيع او خروجه عن ملكه او تعيبه بما لا يرد به (وحلف المشتري). قال العلامة ابن عابدين: (قوله اذا اختلفا) اي في مقدار الثمن... (قوله او تعيبه الخ) فيه انه داخل في الهلاك لانه منه تامل ثم ان عبارتهم هكذا او صار بحال لا يقدر علي رده بالعيب قال في الكفاية بان زاد زيادة متصلة او منفصلة اي زيادة من الذات كسمن وولد وعقر.

(الدرالمختار مع ردالمحتار ٤: ٤٧٩ باب التحالف)

(بالاشاره) نه وی لهذا دا اخستل او خرڅول صحیح دی.(١) خو په دې اخستونکی باندې لازم دی چې هغوی هغه د مال خاوندانو ته د هغوی مالونه (د جوارئ مال) واپس کړی او که نامعلوم وی نو هغه مالونه دې په مسکینانو باندې نقد صدقه کړی.(٢) وهوالموفق

یو څیز مختلف ګاهکونو ته په مختلفو قیمتونو باندې ورکول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې دولس ګزه تهان (توپه) دې، بائع یو ګاهک ته په دولس انې ګز ورکړو، دویم ته ئې په یو

١) قال العلامة ابن عابدين : (قوله اكتسب حراما الخ) توضيح المسئلة ما في التتارخانية حيث قال رجل اكتسب مالا من حرام ثم اشتري فهذا علي خمسة اوجه اما ان دفع تلک الدراهم الي البائع اولا ثم اشتري منه بها او اشتري قبل الدفع بها ودفعها او اشتري قبل الدفع بهاودفع غيرها او اشتري مطلقا ودفع تلک الدراهم او اشتري بدراهم اخر ودفع تلک الدراهم قال ابو نصر يطيب له ولا يجب عليه ان يتصدق الا في الوجه الاول... وقال الكرخي في الوجه الاول والثاني لا يطيب وفي الثلاث الاخيرة يطيب... لكن الفتوي الآن علي قول الكرخي دفعا للحرج عن الناس.

(ردالمحتار ٤: ٢٤٤ مطلب اذا اكتسب حراما ثم اشتري فهو علي خمسة اوجه)

٢) قال العلامة ابن عابدين : وفي منية المفتي مات رجل ويعلم الوارث ان اباه كان يكسب من حيث لا يحل ولكن لا يعلم الطالب بعينه ليرد عليه حل له الارث والافضل ان يتورع ويتصدق بنية خصماء ابيه وكذا لا يحل اذا علم عين الغصب مثلا وان لم يعلم مالكه لما في البزازية اخذ مورثه رشوة او ظلما، ان علم ذلک بعينه لا يحل له اخذه والا فله اخذه حكما اما في الديانة فيتصدق به بنية ارضاء الخصماء اه، والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم والا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه.

(شامي ٤: ١٤٦ مطلب فيمن ورث مالاحراما)

روپیٔ او دریم ته ئې په یو روپیٔ خلور انې باندې ګز ورکړي، آیا داسې کول صحیح دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم...

الجواب: کله چې بیع د دروغو او دهوکې نه خالی وی نو متعاقدین چې په کوم قیمت باندې راضی شی په دې کې هیڅ باک نشته.(١) لان الممنوع هو الغرر والکذب لحدیث بذلک.(٢) وهوالموفق

---

١) وفي الهندية : واما تعريفه فمبادلة المال بالمال بالتراضي.
(هندية ٣: ٢ الباب الاول في تعريف البيع)
قال العلامة ابن عابدين : بل التراضي شرط لثبوت حكمه شرعا وهو الملك.
(ردالمحتار ٤: ٧ قبيل مطلب في حكم البيع مع الهزل)
٢) عن ابي هريرة رضي الله عنه قال : نهي رسول الله ﷺ عن بيع الحصاة وعن بيع الغرر رواه مسلم.
(مشكواة المصابيح ١: ٢٤٧ باب المنهي عنها من البيوع)
وعن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه قال : قال رسول الله ﷺ عليكم بالصدق فان الصدق يهدي الي البر وان البر يهدي الي الجنة وما يزال الرجل يصدق ويتحري الصدق حتي يكتب عند الله صديقا واياكم والكذب فان الكذب يهدي الي الفجور وان الفجور يهدي الي النار وما يزال الرجل يكذب ويتحري الكذب حتي يكتب عند الله كذابا، متفق عليه. (مشكواة المصابيح ٤١٢ باب حفظ اللسان والغيبة والشتم)
وقال العلامة الحصكفي : وشرعا (مبادلة شيئ مرغوب فيه بمثله... (علي وجه مفيد (مخصوص) اي بايجاب او تعاط. وقال ابن عابدين : (قوله مرغوب فيه)... نعم زاد في الكنز بالتراضي.
(ردالمحتار مع الدر المختار ٤: ٤،٥ قبيل مطلب في بيع المكره والموقوف)

د اراضی په انتقال نه کولو باندې هم مبیع د مشتري ملکیت دې

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې حاجی میاں او د هغه خور حسن جان خپل پنځلس کناله او درې مرلې ځمکه د دوه ګواهانو په مخکې محمد اسلم باندې خرڅه کړه. ګواهان اوس وفات شوې دی. او پیسې ئې هم وصول کړی دی. هغه وخت د اشتمال اراضی په وجه باندې انتقال وغیره بند وو په دې وجه هغه وخت د ځمکې انتقال د محمد اسلم په نوم باندې ونشو خو په ټوله ځمکه باندې ئې قبضه وکړه. د انتقال د آزادیدو نه پس کله چې محمد اسلم د مبیع د انتقال مطالبه وکړه نو دواړه ورور خور د زمکې د بیع نه منحرف شو، د ډیرو لانجو نه پس د اته کناله او درې مرلو انتقال وشو خو د اووه کنالو نه انکاری شو. د حاجی میاں د وفات نه پس د درې نیمو مرلو ځمکه د میراث په طور د هغوی لور ریشم جان ته ملاؤ شوه او نوره درې نیم کناله محمد اسلم ته ملاؤ شوه. آیا د شریعت په رڼا کې اووه کناله ځمکه محمد اسلم ته ملاویدل پکار وو؟

۲: کوم میراث چې محمد اسلم ته ملاؤ شو د هغه دپاره دا جائز دې یا نه؟

۳: د خپل متوفی پلار د آخرت د برابرولو دپاره ریشم جان له دا ځمکه د هغې شرعی مالک محمد اسلم ته حواله کول پکار دی یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفق: محمد اسلم پرنسپل فلینګ فیکټری P.O.F واه کینټ. ۱۹۸٦ء/٦/٢٤

الجواب: د صدق او ثبوت په شرط دا ټوله ځمکه د هغه مشتري ملکیت دې په دې کې د ریشم جان هیڅ شرعی حق نشته (۱) **وهوالموفق**

---

(۱) وفي شرح المجلة: البيع ينعقد بايجاب وقبول.
(شرح المجلة ۲: ۲۷ المادة: ۱٦۷ الفصل الاول فيما يتعلق بركن البيع)
وفي الهندية: واما حكمه فثبوت الملک في المبيع للمشتري وفي الثمن للبائع.
(هندية ۳: ۳ کتاب البيوع، الباب الاول في تعريف البيع ورکنه الخ)

په کاغذاتو کښې د بل چا په نوم باندې اخستلو کې د مشتري په ملکيت باندې هيڅ اثر نه پريوځي

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زما په دوه ترونو کې يو مشر دې او دويم کشر، چې دواړه وفات شوې دی. والد صاحب د هغوی مينځنې ورور وو، دې درې واړو د پلار په مشرئ کې کاروبار کول. يعنی په شراکت کې هغوی پيسې جمع کړې او د ځمکې د اخستلو پروګرام ئې جوړ کړو، زمونږ د مشر تره وادهٔ د کلی نه درې څلور ميله لرې په موچند نومې ځای کې وشو او هلته هغه ته ځمکه د اخستلو دپاره ملاؤ شوه خو چونکې انتقال زمونږ د نيکهٔ په نوم باندې ونشو په دې وجه د مشر ترهٔ د ښځې په نوم وکړې شو په دې شرط چې د شفعې نيته تيره شی نو دا ځمکه به زمونږ په نوم ليکلې شی خو کله چې نيته راغله نو قباله غلط قسم وه او د بل سړی په نوم باندې وه، عدالت دا فيصله وکړه چې په دې دوران کې يعنی په خاص موده کې هغه سړې حاضر نه شو نو جائيداد به ستاسو وی، جائيداد تقريبا لس مرلې او يو کنال دې او بل چې مونږ کوم اخستلې وو هغه يو مرله او يو کنال دې او هغه هم د هغه زنانه په نوم دې، اوس تقريبا شل کاله د دې خبرې وشو هغه زنانه په دې جائيداد باندې قابض ده او انتقال د هغې په نوم باندې دې، په شريعت کې د دې فيصلې څه حکم دې؟ مهرباني وکړئ د دې مسئلې جواب را کړئ. بينواتوجروا

المستفتي: مظفر خان پشاور ۱۹۷۲ء/۲/۳۰

الجواب: په صورت مسئوله کې که ايجاب او قبول يا تعاطی، د هغه ورونو او د بائع ترمينځه متحقق شوې وی نو بيشکه دا ځمکه به د دې ورونو ملکيت وی.(۱) په دې زنانه باندې ضروری ده چې دا ځمکه باقاعده د خپل

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله وحكمه ثبوت الملك) اي في البدلين لكل منهما في بدل وهذا حكمه الاصلي والتابع وجوب تسليم المبيع والثمن.

(ردالمحتار ۴:۶ كتاب البيوع)

نوم نه منتقل کړي او که دي وروښو د هغه زنانه په نوم باندې اخستلې وی نو بیا هم دا حکم دې. (لمافی الدر المختار فی فصل الفضولی والحاصل انه بیعه موقوف الا فی هذه الخمسة فباطل قید بالبیع لانه لو اشتری لغیره نفذ علیه، قال العلامة الشامی ای علی المشتری. (١٣٤/٤) (١) او که هغې زنانه په خپل نوم باندې اخستلې وی نو دا ملکیت د هغې زنانه دې او پیسې به په هغې باندې قرض وی. (٢) فقط. وهو الموفق

په سیل (بند) شوې څیزونوکې د ملاوټ په صورت کې مجرم څوک دې؟

سوال: څه فرمائی علماء دین په دې مسئله کې چې د حکومت رجسټر شوې ادارې، چې د هغوی نه حکومت ټیکس اخلی، د هغه ادارو سربند مهر شوې څیزونه مثلا چائې د چینو بند سیل شوې بورۍ، د وریژو سیل شوې بورۍ، کورکمان، مرچ، مصالحه جات، په بندو ډبو کې بسکټ وغیره څیزونه دکاندار په دې بند حالت کې د دې ادارو نه یا د لویو دکاندارانو نه اخلی او بیا ئې وړاندې خرڅوی، بیا د دې وړو دکاندارانو نه نمونې حاصلولو سره

---

١) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ٤: ١٥٦ فصل في الفضولي)

وفي الهندية: اذا باع الرجل مال الغير عندنا يتوقف البيع علي اجازة المالک... ولو اشتري لغيره نفذ عليه.

(فتاوي هندية ٣: ١٥٢ الباب الثاني عشر في احكام البيع الموقوف)

وفي الخلاصة: اذا اشتري شيئاً لغيره هذا علي وجوه ان قال البائع بعت هذا من فلان وقال الفضولي قبلت او اشتريت لفلان اولم يقل لفلان يتوقف ولو قال بعت منک فقال الفضولي اشتريت او قبلت لفلان لا يتوقف وينفذ عليه بالاتفاق.

(خلاصة الفتاوي ٣: ٨٤ كتاب البيوع، شراء الفضولي)

٢) وفي الهندية: واما حكمه فثبوت الملک في المبيع للمشتري وفي الثمن للبائع اذا كان البيع باتاً. (فتاوي عالمگيرية ٣: ٢ كتاب البيوع، الباب الاول)

ئې د حکومت کارکنان یوسی که په هغې کې ملاوټ وی نو لویه جرمانه وصولولې شی، د پوښتنې مسئله داده چې آیا په دې صورت کې شرعا ماخوذ دواړه دکانداران دی یا هغه اداري کوم چې دې ځیزونو لره سیل کولو سره مهرلګولو نه پس دکاندارانو باندې خرڅوی حال دا چې په بندو ځیزونو کې د ملاوټ تقریبًا دې دکاندارانو ته علم نه وی، شرعا وضاحت وفرمایئ؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد اسماعیل آف ایبټ آباد...... یکم اکتوبر ۱۹۸۸ء

الجواب: په ملاوټ باندې د علم کیدو نه پس که دا دکاندار اخستونکی ته د ملاوټ (خلط کولو) نقص ښکاره کړی نو دا دکاندار صرف قانونی مجرم دې اسلامی مجرم نه دې (۱) **والله اعلم بالصواب**

د ایجاب او قبول نه بغیر صرف نرخ مقرر کول بیع نه ده

سوال: څه فرمائی علماء کرام په دې مسئله کې چې مونږ د خپل جائیداد اختیار نامه عمر حیات ته ورکړې وه، په کرک کې مو د افسر دستخط هم واخستلو، او بیا کراچئ ته د روزګار دپاره لاړم نو عمر حیات ډیر په ارزان قیمت باندې معراج ګل ته د دوه زره او دوه سوه روپئ کنال په حساب سره ورکړه، مونږ ته په کراچئ کې چا د دې خبر راکړو او ویې ویل چې که تاسو ۱۲/۲/۸۰ باندې د کرک جج ته ونهٔ رسیدلې نو ستاسو دغه درې کناله او اووهٔ مرلې زمکې تصدیق به خرڅ شی (۲) لهذا مونږ د کراچئ نه د کرک د

---

۱) وعن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ قال من حمله علينا السلاح فليس منا ومن غشنا فليس منا (الصحيح لامام المسلم ۱: ۷۰ باب قول النبي ﷺ من غشنا فليس منا)

وفي شرح المجلة: اذا ذكر البائع ان في المبيع عيب كذا وكذا وقبل المشتري مع علمه بالعيب لا يكون له الخيار بسبب ذلک العيب.

(شرح المجلة ۲: ۳۰۲ المادة: ۳۴۱ اذا ذكر البائع ان في المبيع عيب)

۲) ما في الجواب ددې جملې نه مستنبط معلومیږی. (مفتی سیف الله حقانی)

جج په نوم باندې درخواست وليږلو چې دا اختيار نامه ختمه (Cancel) شي او تصديق هم، نو جج دواړه ختمه (Cancel) کړل. اوس عرض دا دې چې دا څمکه د معراج ګل شوه او که زمونږه؟ بينوا توجروا

المستفتي: مير سليمان صورق کله کرک.....٢٥ ربيع الاول ١٤٠٢هـ

الجواب: په صورت مسئوله کې ظاهرا صرف نرخ مقرر کړې شوې دې او وعده کړې شوې ده نه ايجاب او قبول شوې دې او نه تعاطی شوې ده. دې معاملې ته به بيع نه شي ويلې.(١)

نوټ: موکل کله چې وکيل معزول کړي او اختيار نامه منسوخ کړي نو وکيل پردې شي او د هغه اختيار ختم شي.(٢) وهوالموفق

د بليک تعريف او د هغې حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د بليک څه تعريف دې؟ او دا جائز دې او که ناجائز؟ د دې په تفصيل ليکلو باندې د شکريه ادا کولو موقع راکړئ؟ بينوا توجروا

المستفتي: محمد شريف تحصيل هنګو، ټل ضلع کوهاټ.....٢٨ محرم ١٤٠١هـ

الجواب: د کومو څيزونو اخستل خرڅول چې حکومت ممنوع کړې وي نو د

---

١) قال العلامة الحصكفي: وشرعا مبادلة شيئ مرغوب فيه بمثله... علي وجه مفيد مخصوص اي بايجاب او تعاط... ويكون بقول او فعل.

(الدرالمختار ٤: ٥٤ كتاب البيوع، قبيل مطلب شرائط البيع الخ)

٢) قال العلامة المرغيناني: للموكل ان يعزل الوكيل عن الوكالة لان الوكالة حقه فله ان يبطله... فان لم يبلغه العزل فهو علي وكالته تصرف جائز حتي يعلم لان في العزل اضرار به من حيث ابطال ولايته.

(الهداية ٣: ١٩٩ باب عزل الوكيل)

هغې اخستلو او خرڅولو ته بلیک او سمګلنګ (غلا) وائی.(١) په موجوده دور کې بلیک کول صرف قانونی جرم دی ځکه چې په دې سره انتظام ته نقصان رسیږی په کومو ملکونو کې چې د ارتداد دروازې خلاصې وی او د اسلامی نظام نه مخالفت او مقابله ممنوع نه وی نو په داسې ملکونو کې به بادشاهان د څه کردار په صله کې واجب الاطاعة شی؟(٢) وهوالموفق

د ځمکې په کم راختلو مشتری بائع ته رجوع کولې شی

سوال: څه فرمائی علماء کرام په دې مسئله کې چې یو سړی خپله ځمکه خرڅه کړه نو د هغه نزدې ګاونډی په خرڅه شوې ځمکه باندې شفعه وکړه نو په شفعې سره ځمکه هغه ته ملاؤ شوه د ځمکې اولنې قیمت زر روپئ فټ مقرر وو، هم په دې قیمت باندې هغه ځمکه واخستله. اول مشتری ته هغه پنځه سوه روپئ پرینبودلې وې یعنی په پنځه نیم زره ئې خرڅه کړې وه او د خرڅولو په وخت بائع ویلې هم وو چې ځمکه ناپ کړئ، خو دویم مشتری وویل چې هیڅ ضرورت نشته د دې نه وروستو کله چې ځمکه ناپ کړې شوه نو یو نیم فټ کمه وختله آیا د دې پیسې واپس کیدې شی؟ بینواتوجروا

المستفق: حضرت جمال حقانی خطیب جی ټی ایس نوشهره... ٢٥/٧/١٩٨٥ء

---

١) قال المولوي فیروز الدین: بلیک مارکیټ: د مقرره قیمت نه په زیاده قیمت باندې په پټه مال خرڅول (فیروز اللغات ٢١٤ ب، ل)

٢) وقال الدکتور وهبة الزحیلي: وحدد الماوردي واجبات المسلمین نحو الحاکم بامرین وهما، (١)الطاعة في غیر معصیة، (٢) النصرة مالم یتغیر حاله، فقال اذا قام الامام بما ذکرنا من حقوق الامة فقد ادي حق الله تعالي فیما لهم وعلیهم، ووجب له علیهم حقان الطاعة والنصرة مالم یتغیر حاله... وبذل الطاعة مشروط بقیام الحاکم بواجباته التي ذکرت سابقا ومضمونها التزام اوامر الشریعة. (الفقه الاسلامي وادلته ٨: ٦١٩٠ حقوق الامام الحاکم)

الجواب: که د فیتوارئ په حساب سره اخستل خرځول شوي وي نو دویم مشتري به په هغه بائع باندې رجوع کوي.(۱) **وهوالموفق**

په دروغه باندې حاصل شوې مال مملوک وی

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د یو ډسترکټ ممبر نه سیمنټ پرمټ (رسید) دوه سوه د سیمټو بورئ د دې غرض دپاره واخستلې چې پنځوس بورئ به خپله استعمالوم، او باقی یو نیم سل بورئ به په ګټه باندې خرڅوم یا د مدرسې دپاره به ئې خرڅ کړم؟ نو آیا دا ګټه د ذاتی اخراجاتو دپاره لګول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حافظ محمد ایوب...... ۳۰ رجب ۱۴۰۵ھ بمطابق ۲۱ اپریل ۱۹۸۵ء

الجواب: دروغ ویونکې مجرم او ګنهګار وی.(۲) خو په دروغو ویلو سره اخستل شوې مال مملوک وی دا مالک د دې د اخستلو او خرڅولو مختار وی. **وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة الحصكفي: وان قال في بيع المذروع كل ذراع بدرهم اخذ الاقل بحصته بصيرورته اصلا بافراده بذكر الثمن او ترك لتفريق الصفقة، (درمختار). وقال العلامة ابن عابدين: (قوله المذروع) كثوب وارض (درمنتي).
(درمختار مع ردالمحتار ۴: ۳۴، ۳۵ كتاب البيوع)

وقال العلامة الكاساني: وعلي هذا جميع المذروعات من الارض والخشب... وان سمي لكل ذراع ثمنا علي حدة بان قال كل ذراع بكذا فالبيع جائز... وان وجده انقص تسقط حصته من الثمن.
(بدائع الصنائع ۴: ۳۶۳ كتاب البيوع، حكم المذروعات من الثوب والارض)

۲) قال العلامة ابن عابدين: ان كل مقصود محمود يمكن التوصل اليه بالصدق والكذب جميعا فالكذب فيه حرام. (ردالمحتار ۵: ۳۰۲ قبيل كتاب أحياء الموات)

په لرګی اخستلو کې یو فیصده حصه بغیر د پیمائش نه ورکول

سوال: څه فرمائي علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه وانا (وزیرستان) کې په بعض منډو کې د لرګو سوداګر کله چې لرګې اخلی نو په پیمائش کې مثلا یو فیصده حصه بغیر د پیمائش نه اخلی، بعض علماء کرام دې ته ربوا وائی، لهذا شرعا دا معامله څنګه ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم......طالب علم حقانیه

الجواب: چونکې د پیمائش په ذریعه صرف قیمت معلوموللې شی او مبیع مجموعه لرګې وی نه هر یو فټ، لهذا په دې معامله کې هیڅ ګناه نشته خصوصا کله چې دعرف په بناء دا اکرام او مسامحه کې داخل دې (۱)، (۱)

وهوالموفق

---

۱) عن جابر بن عبد الله رضي الله تعالیٰ عنهما ان رسول الله ﷺ قال رحم الله رجلا سمحا اذا باع واذا اشتري واذا اقتضي.

قال العلامة العیني رحمه الله تعالیٰ : تحت هذا الحدیث: وفیه الحض علي المسامحة وحسن المعاملة.

(عمدة القاري شرح الصحیح للامام البخاري ۱۸۹،۱۸۸:۱۱ باب السهولة والسماحة في الشراء والبیع)

قال العلامة سلیم رستم باز: حط البائع مقدارا من الثمن المسمي بعد العقد صحیح ومعتبر. (شرح المجلة ۲: المادة ۲۵۶)

وقال رحمه الله تعالیٰ: کذلک لو باع من ارضه الف ذراع بعشرة آلاف قرش ثم بعد العقد زاد البائع مائة ذراع وقبل المشتري في المجلس فتملک رجل الارض المبیعة بالشفعة کان لهٰذا الشفیع اخذ جمیع الالف ومائة ذراع المبیعة والمزیدة بعشرة آلاف قرش. (شرح المجلة ۱۸۵: ۲ المادة ۲۵۸)

وقال ایضا : اذا حط البائع من ثمن المبیع مقدارا کان جمیع المبیع مقابلا للباقي من بعد التنزیل والحط مثلا لو بیع عقار بعشرة آلاف قرش ثم حط البائع من الثمن الف قرش کان ذلک العقار مقابلا لتسعة آلاف قرش الباقیة.

(شرح المجلة ۱۸۷:۲ المادة ۲۶۰)

۱ ﴾ او عرف شرعاً معتبر دي، په عقود رسم المفتی کي دی:

والعرف في الشرع له اعتبار

ولذا علیه الحکم قدیدار

(مفتی سیف الله حقانی)

باب البيع الفاسد والباطل

د عقد بيع په وخت د ثمن د نه معلوميدو حکم

سوال: څه فرمائی علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې زيد د مکئ (گيډئ) په عمر باندې خرڅې کړې. د خرڅولو په وخت زيد اخستونکی ته ووېل چې د دې حجم د عام (گيډو) نه زيات دې، مشتری ووېل صحيح ده زيات دې خو قيمت مقرر نه شو. تقريبا څلور مياشتې پس ئې يو بل سره حساب وکړو نو اخستونکی عمر د زيات قيمت د ورکولو نه انکار وکړو او وېې ويل چې زه خو به د عام قيمت مطابق پيسې درکوم، د دې شرعی حل څه دې؟ بينوا توجروا

المستفتی: حاجی محمد فهيم احاطه نمبر ۱۲ سرور روډ نوښار

۵ ربيع الاول ۱۴۰۴ھ بمطابق ۱۱ دسمبر ۱۹۸۳ء

الجواب: دا بيع فاسد ده (۱) په مشتری باندې ضروری ده چې مناسب قيمت بائع ته ورکړی (۲) والله اعلم

---

۱) و في الفتاوي الخانيه: و لو باع و سكت عن ذكر الثمن كان فاسدا. (الفتاوي الخانيه علي هامش الهندية ۱۳۴: ۲فصل في البيع الباطل) (و مثله في تنقيح الحامدية ۲۶۰: ۱)

و في الدرالمختار: و فسد بيع ما سكت اي وقع السكوت فيه عن الثمن كبيعه بقيمته. (در مختار ۱۱۸: ۴باب البيع الفاسد)

۲) قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي: و اذا قبض المشتري المبيع برضا بائعه صريحا او دلالة في البيع الفاسد ولم ينهه البائع عنه ملكه بمثله ان مثليا و الا فبقيمته يعني ان بعد هلاكه او تعذر رده يوم قبضه.

(در مختار مختصر ۱۳۸: ۴، ۱۳۹، ۱۴۰ قبيل مطلب ردالمشتري فاسدا الي بائعه فلم يقبله)

د هبه کړې شوې ځمکې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې آیا هبه کړې شوې ځمکه خرڅیدلې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: شوکت علی خیبر بازار پشاور..... ۱۹۷۵ء/۸/۲۷

الجواب: د باقاعده هبه کیدو نه پس موهوب له هغه موهوبه ځمکه خرڅولې شی. لانها سبب الملك عند القبض.(۱) وهوالموفق

د نهر د اوبو خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو نهر د څلورو کسانو دې د هغې په شروع کې یوه ځمکه ده د چا حق چې په هغه نهر کې نشته، اوس په دې څلورو کسانو کې درې کسان په دې نهر کې حق نه لرونکی باندې اوبه خرڅوی خو یو سړې انکار کوی نو آیا د دې اوبو په دې صورت کې خرڅول جائز دی. بینواتوجروا

المستفتی: وزیر محمد بلوچستانی...۱۴۰۱/۶/۱۸

الجواب: دا بیع ناجائز ده، اوبه د احراز نه مخکې نه شی خرڅولې.

---

۱) وفي الهنديه: و اما شرائطها ... منها ان يكون الموهوب مقبوضاحتي لا يثبت الملک للموهوب له قبل القبض واما حكمها فثبوت الملک للموهوب له.

(فتاوي هنديه ۴: ۳۷۴ كتاب الهبه ،الباب الاول في تفسير الهبه)

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي: و شرط المعقود عليه ستة ... كون الملک للبائع فيما يبيعه لنفسه ... فلم ينعقد بيع ما ليس مملوكا له.

(ردالمحتار ۴: ۶ كتاب البيوع ، مطلب شرائط البيع انواع اربعة)

لعدم الملك عليه، كما في شرح المجلة ص۲۸(¹) وهوالموفق

د شرابو اخستل او خرڅول او د جوارئ نه د حاصل شوی مال حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په کفارو باندې د شرابو خرڅول جواز لري او کنه؟ او د جوارئ نه د حاصل شوې مال څه حکم دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: خټک اپریشن انگلینډ.... ۱۹۷۶ء/۳/۱۷

الجواب: د مسلمان دپاره د شرابو خرڅول حرام او بیع باطل ده اګر چې په کفارو باندې خرڅولې شی، د دې متعلق حدیث هم راغلې دې ﴿ وهوان رسول الله ﷺ حرم بيع الخمر والميتة والخنزير والاصنام...... متفق عليه﴾(²) او روايات فقهيه هم راغلی دی، (³) بله دا چې د جوارئ په ذریعه حاصل شوې مال حرام دې، قال الله تعالى في حقه: رجس من عمل الشيطان.(⁴)د مردارې او د شرابو حکم یو دې لکه چې په مخکې حدیث کې صراحت دې. داسې مالونه خپلو مالکانو ته واپس کول ضروری دی او د مالکانو د نه کیدو په وخت ئې په مسکینانو طالبانو وغیره باندې صدقه کول ضروری دې (⁵) په دې کې زکاة وغیره نه واجبیږی. وهوالموفق

---

١) و قال العلامة خالد الاتاسي رحمه الله تعالىٰ: و بقي عليه من الشروط الستة المذكورة الشرط الرابع و هو كونه مملوكا في نفسه فيبطل بيع ما ليس بمملوک في نفسه كالحر ... والماء في نهر و بئر والصيدوالحطب والحشيش قبل الاحراز (شرح المجله ٢:٨٨، المادة ١٩٩)

٢) (مشكوٰة المصابيح ٢٤١باب الكسب و طلب الحلال)

٣) و قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالىٰ: و بطل بيع مال غير متقوم كخمر و خنزير و ميتة. (الدر المختار ١١٥،١١٦ : ٤باب البيع الفاسد)

٤) (سورة المائدة آيت ٩٠)

٥) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالىٰ :والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم والا فان علم عين الحرام لا يحل له و يتصدق به بنية صاحبه. (ردالمحتار ١٤٦ : ٤ مطلب فيمن ورث مالا حراما)

د ونو د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: مایقول العلماء فی المسئلة الآتیة: (١) هل یجوز بیع الاشجار فی الارض الموقوفة قبل القلع ام لا؟ (٢) فی صورة الایجاب ماذا نفعل بثمنه؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم ....١٠ جمادی الثانی ١٤٠٥ھ

الجواب: جاز بیع الاشجار مطلقاً اذا کان موضع القلع معلوماً، نعم لایجوز اذا بیعت مع الارض الموقوفة، وعرف دیارنا البیع بلا ارض وکذا مع الاصل الداخل فی الارض فلا خفاء فی الجواز، هذا هو ماخوذ من جزئیات کتاب البیوع وکتاب الوقف من ردالمحتار (١) والهندیه (٢) والخلاصة (٣) فلیراجع. وهو الموفق

---

١ ﴾ قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالیٰ: اشتریٰ شجرة للقلع یؤمر بقلعها بعروقها و لیس له حفر الارض الي انتهاء العروق بل یقلعها علي العادة الا ان شرط البائع القطع علي وجه الارض... و لو اشتریٰ نخلة و لم یبین انها للقلع او للقرار، قال ابو یوسف: لا یملک ارضها و ادخل محمد ما تحتها و هو المختار و ان اشتراها للقطع لا تدخل الارض اتفاقا و ان للقرار تدخل اتفاقا.

(رد المحتار ٤٢: ٤مطلب في بیع الثمر والزرع، الشجر مقصودا)

٢ ﴾ و في الهندیه: اشتریٰ اوراق التوت ولم یبین موضع القطع لکنه معلوم عرفا صح. (هندیه ١٠٧: ٣الفصل الثاني في بیع الثمار و انزال الکروم)

٣ ﴾و في الخلاصة: و اما بیع الاشجار الموقوفة مع الارض فلا یجوز قبل القلع کبیع الارض و بعد القلع یجوز و هکذا نقل عن الفضلي رحمه الله تعالیٰ و قال ایضا الاشجار الموقوفة اذا کانت غیر مثمرة یجوز بیعها قبل القلع لانها هي الغلة.

(خلاصة الفتاویٰ ٤١٩: ٤کتاب الوقف)

د وینې د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا زمونږ په علاقه کې په بعض ځایونو کې د ځناورو وینه خرڅیږی بیا هغه په نورو ځیزونو کې ګډولو سره د چرګانو فارم باندې خرڅوی، په شریعت کې د دې حکم څه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: صوفی محمد یعقوب باره هوتی مردان ...... ۱۲ ذوالقعده ۱۳۹۷ھ

الجواب: واضحه دې وی چې د وینې اخستل او خرڅول حرام دی. کمافی شرح التنویر وبطل بیع ما لیس بمال کالدم المسفوح، هامش رد المحتار ۱۰۰/۴ (۱) وبمعناه فی جمیع کتب الفقه. (۲) پس په صورت مسئوله کې چونکې وینه په هر صورت کې باقی ده د هغې حقیقت نه بدلیږی او بله دا چې څه ضرورت هم ورته نشته لهذا دا معامله حرامه ده. بخلاف ما تغیر الی المسك. (۳) وبخلاف المعالجة بها عند الضرورة. وهوالموفق

---

۱) (الدر المختار علي هامش ردالمحتار ۱۱۲: ۴باب البیع الفاسد)

۲) وفي الهندیة :فالباطل ما لم یکن محله ما لا متقوما کما لو اشتري خمرا او خنزیراً او صید الحرم او المیتة او دما مسفوحا فهو لا یفید الملک.

(الفتاوي الهندیه ۱۴۶: ۳الباب الحادي عشر في احکام البیع الغیر الجائز)

و في شرح المجلة : فبیع المیتة والدم والحر باطل و کذا البیع به.

(شرح مجلة ۱۰۳: ۲المادة ۲۱۰بیع مالایعد مالا بین الناس والشراء به باطل)

وقال العلامة ابن نجیم رحمه الله تعالي:(قوله لم یجز بیع المیتة والدم) لانعدام المالیة التي هي رکن البیع. (البحر الرائق ۷۰: ۶باب البیع الفاسد)

۳) قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالي: (قوله طاهر حلال) لانه و ان کان دما فقد تغیر فیصیر طاهرا کرماد العذرة خانیة، والمراد بالتغیر الاستحالة الي الطیبیة و هي من المطهرات عندنا...(قوله فیؤکل بکل حال)اي في الاطعمة والادویة لضرورةاو لا.

(ردالمحتار ۱۵۳: ۱مطلب في المسک والزباد والعنبر)

د ریډیو د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام په دې مسئله کې چې (۱) یو سړې وائی چې زه ریډیو اخلم صرف د خبرونو دپاره، د ریډیو اخستل څنګه دی؟
(۲) دویم سړې وائی چې زه د بل چا د ریډیو نه خبرونه اورم په دې کې ګناه شته یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: عبدالحق آف مصری باندہ

الجواب: (۱) چونکې ریډیو یوه آله ده د آواز د رانښکلو لهذا د دې اخستل چې صرف د خبرونو دپاره وی جائز دی، خو داسې خلق ډیر کم دی.
(۲) او چونکې خبرونه اوریدل څه ګناه نه ده لهذا دا سړې مجرم نه دې.
نوټ: چونکې دا د ګانې بجانې دپاره استعمالولې شی لهذا عام طور سره به د دې اخستل او خرڅول حرام وی.(۱) **وهوالموفق**

د ډیپو هولډر څیز بچ کولو سره وړاندې خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د ډیپو هولډر ته بعض حقدار افراد هغه ته د چینو اخستلو دپاره نه راځی او د بعضو سره ټال مټول کوی، بهر حال د ډیپو د کهاتې نه څه چینی بچ کولو سره هغه د عمرو په

---

(۱) قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالىٰ: و قد منا ثمه معزيا للنهر ان ما قامت المعصية بعينه يكره بيعه تحريما و الا فتنزيها.
(الدر المختار علي هامش ردالمحتار ۵:۲۷۷ فصل في البيع ،كتاب الحظر والاباحة)

لاس باندې خرڅوي، مثلا دوه منه یا یو من، نو د دې چینو خرڅول جائز دی
یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی کریم الدین لیاقت آباد منډی میانوالی... ۲۳ جمادی الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: چونکې دا ډپو هولډر بائع دې وکیل نه دې لهذا د هغه دا کار صرف قانونی خیانت دې که حکومت د دې ډپو هولډر نه قیمت نه وصولولې او وکیل وې نو بیا به اسلامی خیانت وې. وهوالموفق. (ماقال الشیخ تحت نظرکم ولعله یکون وکیلا وخیانته خیانة الوکیل. (مفتی سیف الله حقانی)

د سلو بورو د پرمټ لیږلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام په دې مسئله کې یو سړی سره د سلو بورو پرمټ دې او هغه دا پرمټ خرڅ کړو، دا بیان کړئ چې د دې کاغذ بیع جائز ده یا نه؟ که جائز وی نو دا کاغذ خو مال نه دې او په دې کاغذ کې چې څه لیکلې شوې دی هغه خو معدوم دی نو دا د معدوم بیع شوه؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالمستعان......۱۲۹ کتوبر ۱۹۷۶ء

الجواب: دا پرمټ مال متقوم دې.(۱) بله دا چې په نزول عن الحق باندې معاوضه اخستل جائز دی. نظیره مصالحة الحسن رضی الله تعالی عنه معاویة رضی الله تعالی عنه بالنزول عن الوظیفة.(۲) پس د دې اخستل خرڅول پخپله قابل اعتراض نه دی. وهوالموفق

---

۱) قال ابن عابدین رحمه الله تعالیٰ: والمالیة یثبت بتمول الناس کافة او بعضهم والتقوم یثبت بها و باباحة الانتفاع به شرعا(ردالمحتار ۳: ۴مطلب في تعریف المال والملک والمتقوم)

۲) قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالیٰ:(قوله و علیه فیفتي بجواز النزول عن الوظائف بمال)... واستدل بعضهم بنزول سیدنا الحسن بن سیدنا علي رضي الله تعالیٰ عنهما عن الخلافة لمعاویة رضي الله تعالیٰ عنه علي عوض و هو ظاهرایضا و هٰذا اولي مما قدمناه في الوقف عن الخیریة من عدم الجواز.(رد المحتار ۱۷،۱۶: ۴مطلب في النزول عن الوظائف بمال)

مشترکه مال بغیر د اذن د شریک نه اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د عبدالوهاب او حفیظ الحق ترمینځ یوه مشترکه ځمکه ده او حفیظ الحق په زور باندې مشترکه ځمکه بغیر د شریک د رضا نه خرڅه کړې ده او بل شریک د بې وسئ د وجې نه خاموش پاتې شو، آیا هغه خپلې حصې ته رجوع کولې شی یا نه؟ او رجوع به په بائع کوی که په مشتری؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالوهاب آف دیر .... ١٤ صفر المظفر ١٤٠٥ھ بمطابق ٧ نومبر

الجواب: د صدق او ثبوت په شرط به دا شریک د هغه مشتری نه خپله حصه اخلی او هغه مشتری به په بائع باندې رجوع کوی. لان مال الغیر لا یصح بیعه الا برضاء هذا الغیر فهذا القدر من العقار لیس بمبیع فلیراجع الی ردالمحتار ١٣٧/٤ فصل الفضولی (١) وهوالموفق

د ویزې اخستل او خرڅول او ددې په بدلون کې کفیل ته رشوت ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په متحده عرب امارات کې ویزه په شپیتهٔ درهم ټکټ لګولو سره د عربو په ضرورت باندې

(١) و في الدرالمختار: (هو من یتصرف في حق غیره بغیر اذن شرعي کل تصرف صدر منه) تملیکا کان کبیع و تزویج (وله مجیز) اي لهذا التصرف من یقدر علي اجازته (حال وقوعه انعقد موقوفا، (درمختار) مختصرا، وتحته في ردالمحتار (قوله انعقد موقوفا) اي علي اجازة من یملک ذلک العقد و لو کان العاقد نفسه.
(ردالمحتار ١٥١: ٤فصل الفضولي)

وفي الهندیة: ولا یجوز لاحدهما ان یتصرف في نصیب الآخر الا بامره و کل واحد منهما کالاجنبي في نصیب صاحبه.
(فتاوي عالمگیریة ٣٠١: ٢الباب الاول في بیان انواع الشرکة)

وتلې شی بیا خلق دا ویزې پاکستان ته رالیږی او بیا په دې باندې شپیته زره یا اتیا زره روپۍ د کار مناسب او د تنخواه مناسب اخلی، کله چې دا سړې امارات ته راشی نو یوه میاشت یا دوه میاشتې نورو خلقو ته ګوری چې کار آسان دې او زیاته تنخواه اخلی او د هغه کفیل یا کمپنی بله ویٔ نو دا سړې خپله ویزه بدلولو سره بلې کمپنۍ ته لاړ شی خپل کفیل ته دوه درې زره دراهم ورکولو سره ځان فارغ کړې او بلې کمپنۍ کې شپږ یا اووۀ زره درهم ورکولو سره کارحاصل کړی، مطلب دا چې مخکې ئې زر درهمه تنخواه وه اوس هغه دوه زره شوه یا مخکې بې روزګاره وو اوس په روزګار شو، اوس دا شپږ یا اته زره درهم ورکول دوه درې زره کفیل ته ورکول یا کمپنۍ ته ورکول څنګه دی؟ یا په امارات کې د ویزې اخستل یا بدلول یا د هغې نه آزادی اخستل په پیسو باندې څنګه دی؟ بغیر د پیسو نه کار نه کیږی دې باره کې شرعی حکم څه دې؟ بله دا چې د عربی په نوم باندې ټیکسی (ګاډې) اخستل څنګه دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: گلستان خان پوسٹ بکس نمبر ۱۵۲۹۰، العین، U.A.E

الجواب: السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته اما بعد! پس ویزه د نوټ په شان مال متقوم دې (١) او د دې خرڅول جائز دی، خو کفیل ته د بدلون وغیره پیسې ورکول رشوت دې، پس دا کفیل بهرحال مجرم دې او دا ورکونکې که مجبور نه وی نو دې هم مجرم دې (٢) او دا د عربی په نوم باندې د ګاډی لیکل یو

---

١) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي: والمالية تثبت بتمول الناس كافة او بعضهم والتقوم يثبت بها و بإباحة الانتفاع به شرعا.
(ردالمحتار ٣: ٤مطلب في تعريف المال والملك والمتقوم)
(ومثله في البحر الرائق ٥:٢٥٦ كتاب البيع)

٢) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي: دفع المال للسلطان الجائر لدفع الظلم عن نفسه و ماله ولاستخراج حق له ليس برشوة يعني في حق الدافع... [بقيه بر صفحه آئنده..

قانوني هيله ده په دې سره د غه عربي مالک کيږي نه. وهوالموفق

د شاملاتو د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء دين د دې مسئلې په باره کې چې د څو کسانو مشترکه ځمکه ده بغير د نورو شريکانو د تپوس نه يو سړی د هغې څه حصه خرڅه کړه، نو آيا دا اخستل خرڅول جائز دي؟بينواتوجروا

المستفتي: نامعلوم

الجواب: که شاملات د مشترک غير مقسوم نوم وی نو د هغې خرڅول جائز نه دی او دا بيع کالعدم او ناجائز ده. کما في شرح التنوير: فلو مملوكة لم تكن مواتاً، هامش رد المحتار ٥/٣٨١ (١) قلت وهي مملوكة لقوم معين فافهم، وفيه ايضا اما لو باعه على انه لنفسه، فالبيع باطل كذا في هامشه ٤/١٣٦، ١٣٧ (٢) وهوالموفق

د پخيدو نه مخکې يا وروستو د ميوو خرڅولو او اخستلو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ١: د ميوو اخستل او خرڅول د بائع په اونو (ميوو) باندې د رنګ او خوند د پريوتلو نه

... بقيه ازحاشيه گذشته] (ردالمحتار ٥:٣٠٠فروع فصل في البيع من كتاب الحظر والاباحة) وفي فتح القدير: ثم الرشوة اربعة اقسام؛ منها ما هوحرام علي الآخذ والمعطي و هو الرشوة علي تقليد القضاء والامارة، الثاني ارتشاء القاضي ليحكم و هو كذلک حرام من الجانبين، الثالث اخذ المال ليسوي امره عند السلطان دفعا للضرر او جلبا للنفع و هو حرام علي الآخذلاالدافع، الرابع ما يدفع لدفع الخوف من المدفوع اليه علي نفسه و ماله حلال للدافع حرام علي الآخذ. (فتح القدير مختصرا ٣٥٩،٣٥٨:٦ كتاب ادب القاضي)

١ (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ٥:٣٠٦ كتاب احياء الموات)

٢ (الدرالمختار هامش ردالمحتار ١٥٣، ٤:١٥٢ فصل في الفضولي)

مخکې یا د پخیدو نه مخکې جائز دی یا نه؟ که جائز نه وی نو د میوو ښکاره کیدل په کومه درجه کې د جواز دپاره شرط دې؟

۲: زید د مالک په حیثیت د باغ د مالک د باغ میوې مخکې د ظهور نه د عمرو په لاس باندې مطلقا بغیر د څه شرط نه خرڅوی یعنی بغیر د ذکر د قطع یا ترک علی الاشجار نه، او عمرو د بیع په شروع کې د زید د میوو د غټیدلو او پخیدلو دپاره د میوو بوټو ته اوبه ورکول ضمنی شرط تصور کوی، اوس بکر په دې باندې اعتراض کوی چې بیع مذکور په دې شرط باندې مبنی ده چې که زید د عمرو په میوو باندې خپلې اوبه بندې کړی یا د وخت نه مخکې عمرو د میوو په راشوکولو باندې مجبور کړی نو عمرو به په شروع کې دا بیع نه وه کړې ځکه چې معمول عام طور سره هم په دې طریقه باندې راروان دې او دې شرائطو لره د **المعروف کالمشروط** په شان ګڼلو سره دې ته بیع فاسده وائی او دلیل دا بیانوی چې په دې کې مشتری بائع ضمنی طور جبرا د دې امر پابند ګڼی چې هغه به میوې اوبه کوی او میوې به د شوکولو د وخته پورې په ونو باندې پریږدی چې د هغې موده تقریبا پنځه میاشتې ده، که داسې ونشی او بائع خپل اختیارات د مشتری د خواهش خلاف استعمال کړی نو ضرور به د بائع او مشتری ترمینځ شخړه واقع کیږی په دې باره کې شرعی حکم څه دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولاداد..... ۲۲ شعبان ۱۴۰۱ھ

الجواب: د باغونو د میوو اخستل او خرڅول چې د پوخ والی نه مخکې وی (د میوو د مرضونو نه په امن کیدو نه مخکې وی) ناجائز دی کله چې په ونو باندې بقاء مشروط وی یا معروف (شامی) (۱) خو که بعض پخ شوې وی او

۱) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي: (قوله ظهر صلاحها او لا)قال في الفتح لا خلاف في عدم جواز بيع الثمار قبل ان تظهر ولا في عدم جوازه بعد الظهور قبل بدو الصلاح بشرط الترک ...لكن بدو الصلاح عندنا ان تؤمن العاهة والفساد.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴: ۴۲ مطلب في بيع الثمر والزرع والشجر مقصودا)

بعض کچه وی نو په اخستلو او خرڅولو کې څه پروا نشته. (ماخوذ از هندیة)

([1]) وشرح المجلة ([2]) د المعروف کالمشروط په بناء باندې دا اخستل خرڅول ناجائز دی.([3]) خو که اخستل خرڅول د شوکولو په شرط سره وکړی او وروستو تصریح وکړی چې زه به تبرعاً (احساناً) دا کارونه کوم نو د تصریح په مقابله کې دلالت کالعدم وي ([4])

نوټ: مناسب ده چې د باغ مالک دې سوداګر سره وعده وکړی بیع دې نه کوی، د پخیدو نه وروستو دې بیع وکړی چې د ګناه نه بچ شی **والله اعلم**

ژوندئ چرګې په تول سره د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء د دې مسئلې په باره کې چې د ژوندو چرګو په تول سره اخستل او خرڅول جائز دی یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: نامعلوم ...... یکم جولائی ۱۹۷۳ء

---

۱) وفي الهندية: لو اشتري ثمرة بدا صلاح بعضها و صلاح الباقي يتقارب و شرط الترک جاز عند محمد رحمه الله تعالي.

(الفتاوی العالمكيرية ۱۰۷: ۳الفصل الثاني في بيع الثمار)

۲) وفي شرح المجلة: وقد نطقت المادة (۴۳)ان المعروف عرفا كالمشروط شرطا علي قول محمد المفتي به من جواز بيعها بشرط الترک اذا بدا صلاح بعضها و تقارب بدو صلاح الباقي.

(شرح المجلة للاحكام ۹۸: ۲المادة (۲۰۷)

۳) وفي الهداية :وان شرط تركها علي النخيل فسد البيع لانه شرط لا يقتضيه العقد.

(هداية ۲۶: ۳كتاب البيوع)

٤) وفي شرح المجلة: والحاصل ان المعروف عرفا كالمشروط ذكرا عند عدم التصريح بخلافه والا فالعبرة لما صرح به لا للعرف.

(شرح المجلة للاحكام ۱۰۱: ۱المادة ۴۳المعروف عرفا كالمشروط شرطا)

الجواب: واضحه دي وى چې حيوان (ساه لرونكي) د مثليات نه نۀ دي، بلكې پۀ عددى متفاوت كې داخل دي، كما هوواضح وصرحوابه فى باب السلم. (¹) والقرض (²) بله دا چې په حيوان كې نه باقاعده پيمانه جارى كيږى او نه وزن، واما الكيل فظاهر واما الوزن فلما فى فتح القدير ٢٩١/٥ وانما قلنا ان الحيوان ليس بموزون لانه لا يوزن عادة فليس فيه احد المقدارين الشرعيين الوزن اوالكيل لان الحيوان لا يعرف قدر ثقله بالوزن لانه يثقل نفسه ويخففها فلا يدرى حاله انتهى. (³) كه د اخستلو خرڅولو په وخت وزن كول د تعين مقدار دپاره وى چې د هغې موافق پيسې متعين شى نو دا بيع فاسد ده. (⁴) بخلاف شراء اللحم الغير المعين وزنا اذوزن فى مجلس العقد لان اللحم من الموزونات، او كه دا وزن په دې وجه باندې كولې شى چې په دې سره تخمين او اندازه ولګولې شى د ثمن او قيمت، او د هغې نه پس بيع

---

١) قال العلامة الكاساني رحمه الله تعالي: ولا يجوز السلم في العدديات المتفاوتة من الحيوان والجواهر. (بدائع الصنائع ٤٤٢: ٤ما لا يجوز السلم فيه)

٢) قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي: (وصح) القرض (في مثلي لا في غيره) من القيميات كحيوان و حطب و عقار و كل متفاوت.

(الدر المختار علي هامش ردالمحتار ١٩١: ٤فصل في القرض)

٣) فتح القدير ١٦٧: ٦باب الربوا)

٤) قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي (و شرط لصحته معرفة قدر) مبيع و ثمن (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ٢٣: ٤كتاب البيوع)

قال العلامة ابن نجيم رحمه الله تعالي: و اما شرائط الصحة ...و منها ان يكون المبيع معلوماً والثمن معلوماً علما يمنع من المنازعة فا لمجهول جهالة مفضية اليها غير صحيح. (البحر الرائق ٢٦٠: ٥كتاب البيع)

تعاطی (دادن وگرفتن) کولې شی نو په دې کې څه مانع او حرج نشته (١) لانه بیع عددا لا وزنا او په ظاهر کې شق اول رائج معلومیږی لهذا د دې نه اجتناب کول پکار دی. وهوالموفق

د نابالغ د ځمکې خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې مونږ دوه ورونه یو، زمونږ د والد صاحب ځمکه وه، زمونږ د والد صاحب د وفات نه پس دا ځمکه زمونږ مشر ورور زمونږ حصه او خپله حصه زما په وړوکوالی کې خرڅه کړه، چونکې زه هغه وخت نابالغ وم او اوس مشر ورور وائی چې ما ستا نه په کم عمرئ کې ګوته لګولې وه، جناب عالی! زما دپاره خپله ځمکه واپس کول د شریعت په رڼا کې جائز دی یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: فقیر محمد..... ٧٤/٢/٢٠

الجواب: د نابالغ ځمکه خرڅول کله چې بغیر د ضرورت نه وی نامنظور ده، او دا نابالغ دا د بلوغ نه پس واپس کولې شی، والتفصیل فی اداب الاوصیاء علی هامش جامع الفصولین ١٣٤/٢ (٢) وهوالموفق

(١) قال العلامة ابن نجیم رحمه الله تعالیٰ: (قوله و بتعاط) ای و یلزم البیع با لتعاطی ایضا لان جوازه باعتبار الرضا و قد وجد. (البحر الرائق ٥:٢٦٩ کتاب البیع)

(٢) و فی الهندیة: انما یجوز بیع العقار با حدی الشرائط الثلاث: اما ان یرغب المشتری بضعف قیمته او للصغیر حاجة الی ثمنه او علی المیت دین لا وفاء له الا به. (الفتاوی العالمگیریة ٣:١٧٦ الباب السابع عشر فی بیع الاب والوصی والقاضی مال الصغیر)

قال العلامة ابن نجیم رحمه الله تعالیٰ: (و شراء ما لا بد للصغیر منه و بیعه للعم والام والملتقط لو فی حجرهم) یجوز لهؤلاء الثلاثة ان یشتروا للصغیر و یبیعوا ما لا بد منه ... و اصله ان التصرفات علی الصغیر علی ثلاثه اقسام نفع .... [بقیه برصفحه آئنده....

ګاډې د قبض کولو نه مخکې خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو ګاډې په شوروم باندې ولاړ دې، اخستونکې پارټئ د شوروم یا د ګاډی د مالک نه د ګاډی قیمت مبلغ درې لاکه روپئ متعین کړې دې او اخستونکې پارټی مونږ ته راغله چې په دې ګاډی کې یو نیم لاک روپئ تاسو جمع کړئ چې د هغې منافع به پنځوس زره روپئ وی مونږ به دا پیسې تاسو ته سره د ګټې په قسطونو کې ادا کړو او د ګاډی اخستونکې پارټی وائی چې ترڅو پورې زه ستاسو پیسې واپس نه کړم تر هغه وخته پورې به دا ګاډې ستاسو په نوم باندې رجسټرډ وی، آیا دا جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حاجی عظیم خان راوی روډ لاهور...... ٥ رمضان المبارک ١٤٠٩هـ

الجواب: که دا یو نیم لاک روپئ تاسو هغه اخستونکی ته د قرض په طور ورکړې وی نو ستاسو دپاره دا منافع سود دې، **کما قالوا کل قرض جر نفعا فهو ربا** (١) او که دا یو نیم لاک روپئ تاسو هغه اخستونکی ته په طور د قیمت ورکړې وی چې هغه په تاسو باندې نیم ګاډې خرڅ کړې دې او تاسو په

... بقیه از حاشیه گذشته] محض فیملکه کل واحد هو في عیاله ... و نوع هو ضرر محض کالعتاق والطلاق فلا یملکه علیه احد و نوع متردد بین النفع والضرر مثل البیع والاجارة للاسترباح فلا یملکه الا الاب والجد و وصیهما.
(البحر الرائق ٨:٢٠٩ فصل في البیع)

(١) قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالیٰ: (قوله کل قرض جر نفعا حرام) اي اذا کان مشروطا. (ردالمحتار ٤:١٩٤ مطلب کل قرض جر نفعا حرام)

هغه باندې دا ګاډې مخکې د قبض نه په دوه لاک روپئ خرڅ کړو نو دا بيع فاسد او ناجائز ده.(۱) وهوالموفق.

د شائع حصې خرڅول صحيح دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو بې اولاده سړې وفات شو، او د هغه ميراث صرف يو آباد کور دې چې د هغې ډير حقداران دی خو په هغې باندې يو وارث قبضه کړې ده، په داسې صورت کې نور وارثان د تقيسم وراثت نه مخکې او د خپلې خپلې حصې معلومولو نه بغير دا ذکر شوې کور خرڅ کړی نو د شريعت په رڼا کې به د هغې څه حکم وی؟ بينواتوجروا

المستفتی: عبدالحليم صوابی مردان..... ۱۹ ربيع الاول ۱۴۰۳ھ

الجواب: کله چې حصې معلومې نه وی نو عدم تقسيم (شيوع) د اخستلو او خرڅولو نه مانع نه دې. هداية(۲) وشامی(۳)، وهوالموفق

۱) قال العلامة المرغيناني رحمه الله تعالیٰ: و من اشتري شيئا مما ينقل و يحول لم يجز له بيعه حتي يقبضه، لانه نهي عليه الصلاة والسلام عن بيع مالم يقبض.
(هداية ۷۴: ۳باب المرابحة والتولية)

۲) وفي الهداية: و يجوز بيع احدهما نصيبه من شريکه في جميع الصور و من غير شريکه بغير اذنه.
(هدايه ۶۲۴: ۲کتاب الشرکة)

۳) و في الدر المختار: فصح له بيع حصته و لو من غير شريکه بلا اذن الا في صورة الخلط، و تحته في ردالمحتار: (الا في صورة الخلط)... والفرق ان الشرکة اذا کانت بينهما من الابتداء بان اشتر يا حنطة او ورثاها کانت کل حبة مشترکة بينهما فبيع کل منهما نصيبه شائعا جائز من الشريک والاجنبي.
(ردالمحتار ۳۶۵: ۳کتاب الشرکة)

د کمپنۍ حصې د اصل قیمت نه په کم یا زیاتو پیسو باندې خرڅول جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د یو تجارت یا صنعت دپاره په کروړونو روپو ته ضرورت دې خو چا سره دومره پیسې نشته نو په زرګونو کسان رایوځای شی، څوک لس روپۍ واچوی څوک سل، څوک زر او څوک لاک، دغه شان پیسې برابر شی او خلق د بازار نه برخې اخلی او اکثر د برخو مالکان شی، بیا دا برخې د اصل قیمت نه په زیات قیمت باندې خرڅوی، دغه شان دوه مسئلې پیدا کیږی:
الف : آیا یوې حصې لره د هغې د قیمت نه په زیات باندې خرڅول جائز دی؟ مثلا د یو سړی په یوه کمپنۍ کې د سلو روپو حصه ده او هغه په یو نیم سل یا دوه سوه روپۍ باندې خرڅه کړی. ب : آیا داسې قیمت کمول یا زیاتول جائز دی؟ دې عمل ته د برخو په کاروبار کې سټه وائی. **بینواتوجروا**

المستفتی : له طرف د ټول اینډ مشینری کمپنی لاهور، ۱۶ اکتوبر لاهور

الجواب: خپلې برخې لره په دواړو صورتونو کې خرڅول شرعي جرم نه دې.
(۱) **وهوالموفق**

---

۱) چونکې د کمپنۍ برخې د سامان رسید او سند وی، چه دا سړی په دومره مقدار سره په کمپنۍ کې شریك دې نودا د سامان اخستل خرڅول شو او سامان د طرفینو په رضامندۍ سره چه په څومره قیمت سره خرڅوی جائز ده.

وفي الهندية :اما تعريفه فمبادلة المال بالمال بالتراضي.
(فتاوي عالمگيرية ۲ :۳الباب الاول في تعريف المبيع)

وقال العلامة السرخسي رحمه الله تعالي: فان كان يتراضيان بينهما و لم يتفرقا حتي قاطعة علي ثمن معلوم وأتما العقد عليه فهو جائز لانهما ما افترقا الا بعد تمام شرط صحة العقد .(المبسوط للسرخسي ۸ :۱۳باب البيوع الفاسد)

په مشترکه ځمکه کې د ذېلې حصې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یوه ځمکه د دوه مالکانو ترمینځ شریکه وی او د تقسیم نه مخکې په هغوی کې یو خپله حصه خرڅه کړی نو دا بیع صحیح ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد اسلام شیوه کلې تحصیل واک مردان..... ۱۵ ستمبر ۱۹۷۹ء

الجواب: هر شریک خپله حصه د تقسیم نه مخکې خرڅولې شی (۱) په دې کې د چا هم اختلاف نشته. والدلیل علیه صحة شفعة الشریك. (۲) **وهوالموفق**

د میوې د راوتلو نه مخکې د باغونو د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې آیا د باغونو د میوو د راوتلو نه مخکې بیع جائز ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: انور کریانه سٹور مین بازار ٹنډو محمد خان حیدر آباد سندھ.

الجواب: باطل ده. لانه بیع المعدوم. (۳) **وهوالموفق**

---

(۱) وفي شرح المجلة :بیع حصة شایعة معلومة كالنصف والثلث والعشر من عقا ر قبل الافراز صحیح لانه لا یشترط في صحة البیع الافرازعند التسلیم لاتفاقهم علي صحة بیع مشاع لا یمكن افرازه .(شرح المجله ۲:۱۰۷،المادة ۲۱۴)

(۲) و في الهداية :الشفعةواجبة للخليط في نفس المبيع .
(هداية ۴:۳۸۹، كتاب الشفعة)

(۳) قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي: (ومن باع ثمرة بارزة)اما قبل الظهور فلا يصح اتفاقا.(در مختار ۴:۴۲ ،مطلب في بيع الثمر والزرع والشجر مقصودا)
(و مثله في الهندية ۳:۱۰۶،الفصل الثاني في بيع الثمار)

د باغ د بیع فاسد په صورت کښې په دویمه بیع کولو باندې دویم مشتري ته د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې زید وائي چې د امونو بیع د میوې د لګیدو نه مخکښې بلکې په بعض ځایونو کښې څو کاله مخکښې په ټیکه باندې اخستلې شي. نو دا بیع باطل ده او بعض کچه امونه د لګیدو نه پس اخلي نو د صلاحیت پورې هغه په خپلو بوټو کښې وي چې په هغې سره د مشتري امونه د بائع د ونو نه انتفاع حاصلوي، نو دا د بیع فاسد صورت دې، هم دا آمونه بازارونو ته راځي لهذا د دې خوراک. اخستل ټول ناجائز دي، بکر وائي چې دا عموم بلوی ده، مونږ خو ئې په پیسو باندې اخلو. خوراک او اخستل خرڅول هر څه ئې جائز دي، نو په زید او بکر کښې څوک صحیح دی؟ بینوا توجروا

المستفتي: شبیر احمد خطیب نوراني مسجد میرپور خاص

الجواب: که دې ټیکیدار دا باغ د میوې د لګیدو او پخیدو نه مخکښې اخستلې وي نو دا بیع فاسد ده. لکون البقاء مشروطا او معروفا وهو مفسد کما في ردالمحتار ۳۹/۴ (۱) خو د دې ټیکیدار نه اخستونکې د هر قسم تصرف مجاز دې، کما في ردالمحتار ۱۳۰/۴ بخلاف المشتري شراء فاسدا اذا باعه من غيره بيعا صحيحا فان الثاني لا يومر بالرد الخ. (۲) او که دې ټیکیدار د میوې

---

۱) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي: (قوله لكن في القهستاني عن المضمرات) حقه ان يقول عن النهاية ،لان عبارة القهستاني مع المتن و شرط تركها علي الشجر والرضاء به يفسد البيع عندهما و عليه الفتوي.
(ردالمحتار ۴: ۴۳ مطلب في بيع الثمر والزرع والشجر مقصودا)

۲) (ردالمحتار علي هامش الدرالمختار ۱۴۵ : ۴ قبيل مطلب البيع الفاسد لا يطيب له)

لګيدو نه مخکې اخستلې وى نو بيع باطل ده، لکونه بيع المعدوم.(۱) خو د باغ د مالک د اذن او اجازت په وجه باندې به هر قسم تصرفات مباح وى بخلاف الربا. وهوالموفق

د ثمن نه ذکر کولو په صورت کې د بيع حکم

سوال: څه فرمائى علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې سوداګرخلق زمونږ په خواکې دکپاس تجارت کوى، هغوى کپاس د زميندارانو نه اخستلو سره کارخانې ته ليږى، کارخانې والا هغه مال خپل ځان سره کيږدى او په خپل کار ئې راولى، سوداګر ته دا اختيار حاصل وى چې د ۲ فرورى پورې په کوم تاريخ باندې کارخانې والو سره نرخ مقرر کولو سره پيسې وصول کړى، هغه نرخ ګورنمنټ (حکومت) روزانه مقرر کوى او د مال د خرڅولو په وخت نرخ نه مقرر کيږى نو آيا دا تجارت صحيح دې يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتى: غلام الله پنو عاقل سکهر ..... ۲۲ ستمبر ۱۹۷۵ء

الجواب: که اخستل خرڅول د نرخ مقرر کيدو نه پس کيږى او د هغې نه مخکې دا مال (کپاس) په طور د امانت محفوظ وى نو په دې معامله کې هيڅ فساداوحرمت نشته، او که داکپاس دنرخ دمقررکيدومخکې استعماليږى او مملوک متصور کيږى نو دا بيع فاسد بلکې باطل ده.(۲) وهوالموفق

د ماشوم د خرڅولو او اخستلو حکم

سوال: څه فرمائى علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا په وړو

---

۱) قال العلامةالكاساني رحمه الله تعالي: منها ان يكون موجودا فلا ينعقد بيع المعدوم ...و كذا بيع الثمر والزرع قبل ظهوره لانهما معدوم.
(بدائع الصنائع ۳۶۶: ۴فصل ما يرجع الي المعقود عليه)

۲) قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي: و بطل بيع صرّح بنفي الثمن فيه لانعدام الركن و هوالمال. (الدر المختارعلي هامش ردالمحتار ۱۱۸: ۴باب البيع الفاسد)

وړو کلو کې دکانداران دکانونه کوی، په کلو کې اکثر واړهٔ هلکان یا جینکئ د کور دپاره د خوراک څښاک د څیزونو اخستل خرڅول کوی، صراحة دا پته نه وی چې دا معامله د اولیاء په اذن کوی که په خپله رائې باندې، آیا په دې مسئله کې اذن عرفی معتبر دې یا نه؟

دویم دا کله چې کله د خوراک څیزونه د خپل ځان د پاره اخلی معلومه نه وی چې اذن د اولیاء د هغې سره مقرون دې او که نه خو صراحة منع نه کوی، آیا د دکاندار دپاره د جواز حیثیت لری یا نه؟ مهربانی وکړئ د دې مسئلې جوابات مکمل او مدلل سره د حوالې د دین د کتابونو نه په صفحاتو ولیکئ؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا محمد ضیاء الدین وارډ نمبر C/٤

سهنوریم دادر هسپتال مانسهره ٤ ربیع الثانی ١٤٩٠ھ

الجواب: نابالغ هلک یا جینئ کله چې هوښیار وی، یعنی په ګټه او تاوان کې تمیز کولې شی نو د هغوی بیع او شراء به نافذ وی په دې شرط چې ماذون وی، یا وکیل وی کنه نو بیع به موقوف او معلق وی او واضحه دې وی چې اذن د تصریح سره مخصوص نه دې بلکې دعرف نه هم معلومیدلې شی یدل علی جمیع ما ذکرت ما فی الهندیة ١٢٣:٥،اذا اذن لصبی یعقل البیع والشراء یجوز یرید انه یعقل معنی البیع والشراء بان عرف ان البیع سالب للملك والشراء جالب و عرف الغبن الیسیر من الغبن الفاحش لا نفس العبارة(١)، و فی الدر المختار علی هامش ردالمحتار ١٥٠:٥ و بأع ساكتا عن اذنه وحجره كان ماذونا استحسانا وتعریف الصبی والمعتوه الذی یعقل البیع والشراء(الی ان قال)فان اذن لهما الولی فهما فی شراء وبیع كعبد ماذون فی كل احكامه وفی ردالمحتار فیصیر ماذونا بالسكوت(٢)وفی الدر المختار فی

---

١) (هندیه ١٠: ٥،الباب الثانی عشر فی الصبی والمعتوه یأذن له ابوه)

٢) (الدر المختار مع ردالمحتار ١٢١: ٥مبحث فی تصرف الصبی و من له الولایة علیه)

باب الوكالة ثم ذكر شرط التوكيل فقال اذا كان الوكيل يعقل العقد ولو صبيا او عبدا محجورا(١) وبمعناه فى غير واحد من الكتب(٢) وهو الموفق.

د دكان پرمټ خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام په دې مسئله کې چې زمونږ د مدرسې دپاره حکومت د دکان پرمټ منظور کړې دې، اوس که مونږ صرف د پرمټ کاغذ په چا باندې خرڅ کړو نو دا جائز ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: اراکین مدرسه تعلیم الاسلام لکی مروت

الجواب: پرمټ د نوټ په شان مال متقوم دې (٣) د هغې اخستل خرڅول جائز نه دی.

لاسيما اذا كان من قبيل النزول عن الحق كما ان الحسن بن علي نزل من حق الخلافة بالوظيفة ولم ينكر عليه احد(٤). وهو الموفق

---

١) (درمختار ۴۴۵ كتاب الوكالة)

٢) و في الفتاوي الخانية: الاب اذا اذن لابنه في التجارة ان كان الصبي يعقل البيع والشراء و يعرف ان البيع يزيل الملك و يعرف الغبن الفاحش واليسير صح اذنه و ان لم يعرفه لا يصح و ان كان يقدر علي التلفظ بالبيع والشراء.

(الفتاوي الخانيه علي هامش الهنديه ٦٢٧، ٦٢٦: ٣ كتاب الماذون)

٣) و في ردالمحتار: والمالية تثبت بتمول الناس كافة او بعضهم والتقوم يثبت بها وباباحة الانتفاع به شرعا.

(ردالمحتار ٣: ٤ كتاب البيوع، مطلب في تعريف المال والملك والمتقوم)

٤) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي: (قوله و عليه فيفتي بجواز النزول عن الوظائف بمال) ...واستدل بعضهم بنزول سيدنا الحسن بن سيدنا علي رضي الله تعالي عنهما عن الخلافة لمعاوية رضي الله تعالي عنه علي عوض و هو ظاهر ايضا و هذا اولي مما قدمناه في الوقف عن الخيرية من عدم الجواز. (ردالمحتار ١٧، ١٦: ٤ مطلب في النزول عن الوظائف بمال)

د تصویر ویستلو کاروبار

سوال: څهٔ فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زما نه یو فوټو گرافر تپوس وکړو چې زه د خلقو فوټو (تصویر) وباسم او بیا د هغې فریم جوړوم آیا په شریعت اسلام کې زما دا کاروبار جائزدې یا ناجائز؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: فیض الله متعلم دار العلوم حقانیه اکوړه خټک

الجواب: تصویر ویستل او په هغې اجرت حرام دی.(۱) کله چې جاندار وی، د داسې سړی دپاره ضروری ده چې بل څه جائز کاروبار شروع کړی. جائز اسباب هم ښه ډیر دی.

قال رسول الله ﷺ: اشد الناس عذابا عند الله المصورون متفق علیه(۲) و عن سعید بن الحسن قال کنت عند ابن عباس رضی الله تعالی عنهما اذ جاءه رجل فقال یا ابن عباس انی رجل انما معیشتی من صنعة یدی وانی اصنع هذه التصاویر فقال ابن عباس لا احدثك الا ما سمعت من رسول الله ﷺ سمعته یقول من صور صورة فان الله معذبه حتی ینفخ فیه الروح ولیس بنافخ فیها ابدا (رواه البخاری)(۳) فقط. وهو الموفق

که مبیع نقد وی او قیمت قرض نو دا معامله جائز ده

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید د عمرو دپاره کپړه په داسې طریقه واخستله چې عمرو زید ته وویل چې ته زما دپاره کپړې واخله زه به درته د هرې پور نرخ درکړم، او رنګ به هم زه خوښوم، پس

---

(۱) قال العلامة العینی رحمه الله تعالیٰ: فیه ان تصویر ذی روح حرام و ان مصوره توعد بعذاب شدید. (عمدة القاری ۱۲:۳۹، باب بیع التصاویر)

(۲) مشکوٰة المصابیح ۳۸۵ باب التصاویر، الفصل الاول)

(۳) الصحیح البخاری ۲۹۶:۱ باب بیع التصاویر التی لیس فیها روح)

مونږ دواړه لاهور ته لاړو، زید کپړه واخستله او قرض ئې ورکړه عمرو ته، او د هری پور پورې کرایه هم زید ورکړه او دا ئې هم وویل چې که کپړه په لاره کې ورکه شوه نو زه د هغې ذمه دار یم او د دې کپړې قیمت به شپږ میاشتې پس ماته راکوې، نو آیا په دې کې ربا راځی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی سردار خان هری پور

الجواب: چونکې په مذکوره مسئله کې نه سود موجود دې او نه په قرض منافع موجود ده لهذا دا جائز ده. (۱) **وهوالموفق**

د مشتری د قیمت ادا کولو نه مخکې په بل چا باندې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د حکومت پاکستان د قوانین مطابق د هاؤسنگ سکیم د لاندې د زید دپاره د کور اخستلو نه څه ممانعت هم نشته، پس زید ته یو کور الاټ شو، زید نه د کور پوره قیمت ادا کړو او نه هغه سره څه پیسې شته پس د زید دوست بکر هم دا کور د سرکاری قیمت نه په زیات قیمت باندې د زید نه اخستل غواړی. د گورنمنټ (حکومت) د طرف نه د زید دپاره د کور خرڅولو نه څه ممانعت هم نشته، نو آیا د زید دپاره دا جائز دی چې داسې کور په منافع خرڅ کړی؟ مهربانی وکړئ د قرآن پاک او احادیث نبوی ﷺ په رڼا کې حکم شرعی بیان وفرمایئ؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا صاحب شاه نائب خطیب ۵۸ ایس اینډ ټی بټالین ... جون ۱۹۸۸ء

---

(۱) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالىٰ: و اما الثالث و هو شرائط الصحة فخمسة و عشرون منها عامة و منها خاصة فالعامة لكل بيع شروط الانعقاد المارة ...و عدم التوقيت و معلومية المبيع و معلومية الثمن و خلوه عن شرط مفسد والرضاء و الفائدة والخاصة معلومة الاجل في البيع الموجل ثمنه ...والمماثلة بين البدلين في اموال الربا والخلو عن شبهة الربا. (ردالمحتار ۶: ۴مطلب شرائط البيع انواع اربعة)

الجواب: که زید د دې کور مالک شوې وی نو د دې کور خرڅول ممنوع نه دی.(۱) **وهوالموفق**

د افیون، چرس، سیګریټ او هیروئن د تجارت حکم

سوال: څهٔ فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د افیون، چرس، سیګریټ او هیروئن کاروبار جائز دې یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حبیب الرحمن دارالعلوم حقانیه اکوړه ختک..... ۲۳ ربیع الاول ۱۴۱۱ھ

الجواب: سوا د تمباکو نه د دې نورو څیزونو کاروبار مکروه تحریمی دې. (ماخوذازشامی(۲) وغیره(۳)). **وهوالموفق**

د باغ خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید خپل د سیوانو باغ هغه وخت چې د سیوانو ګلونه هم نه وو ښکاره شوې یا ښکاره وو خو میوه ښکاره نه وه په عمرو باندې د وزن په حساب سره خرڅ کړو مثلا

---

۱) و في الهندية :واما شرائط الانعقاد فانواع ...منها ان يكون مملوكا في نفسه و ان يكون ملک البائع فيما يبيعه لنفسه ...ولا بيع ما ليس مملوكا له و ان ملكه بعده.
(فتاویٰ عالمگيرية ۳: ۳،۲،۳،الباب الاول في تعريف البيع و ركنه و شرطه)
وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالیٰ: و شرط المعقود عليه ستة ...كون الملک للبائع فيما يبيعه لنفسه ...فلا بيع ما ليس مملوكا له وان ملكه بعده.
(ردالمحتار ۶: ۴مطلب شرائط البيع انواع اربعة)
۲) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالیٰ:(قوله و صح بيع غير الخمر)...ثم ان البيع و ان صح لكنه يكره.(ردالمحتار ۵:۳۲۳، كتاب الاشربة)
۳) و في بدائع الصنائع :و يجوزبيعها عند ابي حنيفة رحمه الله تعالیٰ مع الكراهة.
(بدائع الصنائع ۲۸۱:۴كتاب الاشربة)

د اتیا روپئ من په حساب سره ئې ورکړو، آیا دا بیع جائز ده یا ناجائز؟

بینواتوجروا

المستفتي: مولانا محمد خان کوئټه بلوچستان. ۲۳ جمادی الاول ۱۴۰۳ھ

الجواب: دا دواړه بیعې ناجائز دی خو وعده ناجائز نه ده.

اما عدم جواز الاول فلما في شرح المجلة ص۹۸ بیع المعدوم باطل فبطل بیع ثمرة لم تبرز اصلا(۱)، و بمعناه في الفتاوی (۲) واما عدم جواز الثاني فلكون البقاء على الاشجار مشروطا او معروفا كما في شرح المجلة ص۹۹(۳) وان شرط في البيع تركها على الشجر فسد البيع الا اذا تناهت الثمرة فيصح الشرط على قول محمد وبه يفتى (تنوير) (۴) وقالو المعروف كالمشروط ،فليراجع الى ردالمحتار ص:۳۸،۳۹ (۵). وهوالموفق

---

۱) (شرح المجلة، ۹۲: ۲، المادة ۲۰۵ الفصل الثاني فيما يجوز بيعه وما لا يجوز)

۲) قال العلامة الكاساني رحمه الله تعالى: منها ان يكون موجودا فلا ينعقد بيع المعدوم ...و كذا بيع الثمر والزرع قبل ظهوره لانهما معدوم.
(بدائع الصنائع ،۳۲۶: ۴ فصل ما يرجع الي المعقود عليه)

۳) و في شرح المجلة: و شرط تركها علي الشجر والرضاء به يفسد البيع و عليه الفتوي كما في النهايه. (شرح المجلة ۹۴: ۲، المادة ۲۰۶)

۴) (تنوير الابصار ،۴۳: ۴ مطلب في بيع الثمر والزرع والشجر مقصودا)

۵) و في ردالمحتار: (قوله لكن في القهستاني عن المضمرات)حقه ان يقول عن النهايه لان عبارة القهستاني مع المتن و شرط تركها علي الشجر والرضا به يفسد البيع عندهما و عليه الفتوي كما في النهاية ولا يفسد عند محمد ان بدا صلاح بعض و قرب صلاح الباقي و عليه الفتوي كما في المضمرات. (ردالمحتار ۴۳: ۴ مطلب في بيع الثمر والزرع والشجر مقصودا)

د چرس، افیون او بنګو تجارت او د هغې د خوراک حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په ملک کې د افیون، بنګ او چرسو تجارت رائج دې چې د هغې په باره کې ستاسو نه پوښتنه کوو چې که جزئی مسئله وی نو هغه ولیکئ، که جزئی نه وی نو په تفصیل سره یې ولیکئ چې داسې تجارت جائز دې یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: غوث احمد فاضل حقانیه دا کخانه ستروغه تحصیل ټانک، ډی آئی خان، ۲۶ صفر ۸۹ھ

الجواب: ۱: د افیون او چرس تجارت مکروه تحریمی دې.

فی الدر المختار: وصح بیع غیر الخمر مما مر ومفاده صحة بیع الحشیشة والافیون قلت وقد سئل ابن نجیم عن بیع الحشیشة هل یجوز؟ فکتب لایجوز، فیحمل علی ان مراده بعدم الجواز عدم الحل .قال العلامة الشامی فی ردالمحتار ۴۰۱:۵، ثم ان البیع وان صح لکنه یکره کمافی الغایة، و قال العلامة الشامی ناقلا عن ابن الشحنة انه یودب بائعها (الحشیشة) انتهی.(۱) قلت والتادیب انما یکون فی المکروه التحریمی والافیون فوق الحشیشة فیکون بائعه اولی بالتادیب.

۲: د دوائی دپاره د نشې دمقدار نه کم جائز دې او زیات حرام دې.

فی الدرالمختار: یحرم اکل البنج والحشیشة والافیون، وفی ردالمحتار ۴۰۴:۵، الصواب ان مراد صاحب الهدایة و غیره اباحة قلیله للتداوی ونحوه ومن صرح بحرمته اراد به القدر المسکر منه(۲) فقط. وهوالموفق

---

۱) (شامي ۳۲۳:۵ کتاب الاشربة)

۲) (شامي ۳۲۵:۵ کتاب الاشربة)

د نشې والا څيزونو بيع په کرايه باندې وړل او د سمګلنګ
(دحکومت نه په غلا يو شی بل ځای ته وړل) حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: د هيروئن تجارت جائز دې يا نه؟ که ناجائز وی نو حرام دې يا مکروه؟ او د هغې په کرايه باندې وړل جائز دی يا ناجائز؟

۲: زمونږ په ملک کې اوړه او وريژې افغانستان ته سمګل (وړلی) کولې شی او هلته مجاهدين او غير مجاهدين ټول دا خوری، دا کاروبار جائز دې يا ناجائز؟ ۳: دمجاهدين او مهاجرين نه وسله، غنم او تيل وغيره شيان په بيع اخستل جائز دی يا ناجائز؟ بينوا توجروا

المستفتی: مولانا وزير محمد صاحب ضلع پشين بلوچستان، ۶ ربيع الثانی ۱۴۰۸ھ

الجواب: ۱: سوا د شرابو نه د نورو نشيی توکو خرڅول مکروه تحريمی دی.

کما فی شرح التنوير: وصح بيع غير الخمر، وفی ردالمحتار ۵: ۴۰۱ (۱) ثم ان البيع و ان صح لکنه يکره کما فی الغاية وفيه ايضاً وذکر ابن الشحنة انه يودب بائعها ۵: ۴۰۲ (۲) فافهم. او د هيروئن په کرايه باندې وړل جائز نه دی.

وهومذهب الصاحبين وهوالاستحسان فليراجع الی ردالمحتار ۵: ۳۴۵ (۳).

۲: دا خو قانوناً ممنوع دی خو شرعا ممنوع نه دی، په پاکستان او

---

۱ ﴾ (ردالمحتار ۳۲۳: ۵کتاب الاشربة)

۲ ﴾ (ردالمحتار ۳۲۵: ۵کتاب الاشربة)

۳ ﴾ قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالیٰ: (قوله و حمل خمر ذمي) قال الزيلعي و هذا عنده و قالا هو مکروه لانه عليه الصلوة والسلام لعن في عشرة و عد منها حاملها... و قولهما استحسان.

(ردالمحتار ۲۷۷: ۵فصل في البيع ، کتاب الحظر والاباحة)

افغانستان دوارو کې اسلام په خطره کې دې خو په پاکستان کې مسلمان، شیعه، مرزائی او مرتدین ټول په امن دی.

۳: که د دې مجاهدینو مهاجرینو مقرر معاونت د ژوند د ضروریاتو او محاذ دپاره ناکافی وی نو جائز دې. وهوالموفق

د آزادې زنانه د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام په دې مسئله کې چې يو سړې خپله ښځه د هوش او عقل په حالت کې په خپل پلار یا نورو خپلوانو باندې د غوا چیلی په شان خرڅه کړی، نو آیا هغه ته د طلاق حاجت باقی پاتې شو او که په خرڅولو سره طلاق واقع کیږی؟ اوکه شل یا پنځویشت کاله پس په ژبه طلاق ورکړی نو د هغې عدت به د کومې مودې نه شروع کیږی او د طلاق ورکولو نه پس به د هغې سره نکاح جائز وی که د عدت تیریدلو نه پس؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: آباد شیر آفریدی

الجواب: که د دې سړی (خاوند) خرڅول حقیقی خرڅول وی نو دا سړې فاسق او فاجر شو او دا پیسې به د هغه دپاره حرام وی. **لان بیع الحر باطل لعدم کونه مالا.**[1] **وقال رسول الله ﷺ ورجل اعتبد محررة رواه ابوداؤد**[2] لهذا باقاعده د طلاق ورکولو نه مخکې دا زنانه د لومړي خاوند په نکاح کې ده، بیشکه د طلاق ورکولو نه پس کله چې عدت تیر شی نو دا زنانه په بل خای کې نکاح کولې شی که د هغه پیسو ورکولو والا سره نکاح کول غواړی یا بل

---

[1] قال في شرح تنوير الابصار: (بطل بيع ما ليس بمال كالدم والحر والبيع به اي جعله ثمنا.
(در مختار ۱۱۲ : ۴باب البيع الفاسد)

[2] عن عبد الله بن عمر رضي الله تعالي عنه ان رسول الله ﷺ كان يقول ثلاثة لا تقبل الله منهم صلوة ... ورجل اعتبد محرره.
(سنن ابي داؤد ۸۸ : ۱باب الرجل يؤم القوم وهم له كارهون)

سړی سره، په دې زنانه باندې هیڅ جبر او زور نه نشته او که دا مراد وی چې ما دا زنانه د نکاح نه خارج کړه او دا پیسې به په هغه دویم سړی باندې واجب الاداء وی نو دا خلع ده او صحیح ده، وفی الدرالمختار: والخلع یکون بلفظ البیع والشراء والطلاق والمبارأة. (باب الخلع) (۱) وفی ردالمحتار ۲: ۷۸۲، و فی الفصولین اذا ضمنه الاب او الاجنبی وقع الخلع الخ (۲) او د عقد خلع د وخت تیریدلو نه پس به نکاح منظور وی کله چې د هغې په مرضئ باندې وی، خو دعرف نه دشق اول مراد کیدل معلومیږی ځکه چې اخستونکی خپل ځان مختار ګڼی چې خپله نکاح وکړی یائې په بل سړی باندې خرڅه کړی. وهوالموفق

ویزه اخستل او په بل چا باندې ګرانه خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې په عربستان کې ویزه د خپل ځان دپاره واخلی بیا هغه په ګران قیمت باندې خرڅوی، نو آیا دا صحیح ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: ډاکټر بهادر سید ریاض سعودی عرب ص ب ۲۹۵٤

الجواب: واضحه دې وی چې ویزه یو قسم کاغذ دې او مال متقوم دې. (۳) د هغې اخستل او خرڅول جائز دی اګر که په هر څومره قیمت باندې وی، خو د دواړو طرفونو راضی کیدل ضروری دی، بله دا چې په نزول عن الحق باندې عوض اخستل جائز دی، کما نزل سیدنا الحسن رضی الله تعالی عنه

---

۱) (درمختار ۲۰۷: ۲باب الخلع)

۲) (ردالمحتار ۶۱۶: ۲مطلب في خلع الصغيرة)

۳) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: والمالية يثبت بتمول الناس كافة او بعضهم والتقوم يثبت بها و باباحة الانتفاع به شرعا. (ردالمحتار ۵: ۴مطلب في تعريف المال والملك والمتقوم) (و مثله في البحر الرائق ۲۵۶: ۵كتاب البيع)

لمعاوية رضي الله تعالى عنه على عوض (۱) وفي مسئلتنا ينزل بإثم هذا عن حقه فافهم. وهوالموفق

د ويزې په اخستلو او خرڅولو کې د شرط فاسد حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد په قطر کې هره ويزه په پنځه زره روپۍ اخستلې ده او اوس ئې په عمر او بکر وغيره باندې په لس زره روپۍ خرڅوی او قطر ته ئې رسوی خو ورسره دا وعده هم د هغوی نه اخلی چې هر يو کس به ماته درې سوه روپۍ د مياشتې راکوئ، د دې شرط څه حکم دې؟ بينواتوجروا

المستفتي: نامعلوم

الجواب: د ويزې اخستل او خرڅول بذات خود مشروع دی. لکونه مالا متقوما (۲) کالنوت اولکونه من قبيل النزول عن الحق (۳) خو د نورو شرائطو فاسده ؤ د وجې نه د دې عقد فاسد کيدل ممنوع نه دی. (۴) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي: قوله و عليه فيفتي بجواز النزول عن الوظائف بمال...واستدل بعضهم بنزول سيدنا الحسن بن سيدنا علي رضي الله عنهما عن الخلافة لمعاوية رضي الله تعالي عنه علي عوض و هو ظاهر ايضا و هذا اولي مما قدمناه في الوقف عن الخيرية من عدم الجواز. (ردالمحتار ۴:۱۷ مطلب في النزول عن الوظائف بمال)

۲) قال العلامة ابن عابدين: والمالية يثبت بتمول الناس كافة او بعضهم والتقوم يثبت بها وباباحة الانتفاع به شرعا. (ردالمحتار ۴:۵ مطلب في تعريف المال والملك والمتقوم).
(ومثله في البحر الرائق ۵:۲۵۶ كتاب البيع)

۳) قال العلامة الحصكفي: وعلي هذا لا يجوز الاعتياض عن الوظائف... لكن افتي كثير باعتباره وعليه فيفتي بجواز النزول عن الوظائف بمال.
(الدرالمختار ۴:۱۵،۱۶ مطلب في النزول عن الوظائف بمال)

۴) وفي الهداية: وكل شرط لا يقتضيه العقد وفيه منفعة لاحد المتعاقدين او للمعقود عليه وهو من اهل الاستحقاق يفسد. (الهداية ۳:۵۹ باب البيع الفاسد)

په ویزه کې د بائع مشتري ته د دهوکې ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام په دې مسئله کې چې یو سړی د سعودي عرب نه شل ویزې راوړې او وایي چې دا آزادې ویزې دی او دیرش زره روپۍ د دې قیمت دې، کله چې هغه ته وویلې شو چې هسې نه چې داسې وشی چې مونږ سعودیه ته تلو سره بې روزګاره ګرځو، هغه وویل چې زه اقرار کوم چې دا آزادې ویزې دی خو تاسو به تر شپږو میاشتو پورې مونږ سره یئ که کار وی او که نه وی او د شپږو میاشتو تیریدلو نه پس به مونږ تاسو ته ویلیز متهر درکوو او په ښه کمپنۍ کې به تاسو ته کار ملاؤ شی. هم په دې اقرار باندې دیرش زره روپۍ دهر کس ورکړې شوې، سعودیه ته رسیدلو سره معلومه شوه چې دا ویزې د زمیندارۍ د مزدورانو دی چې هغوی سوا د زمیندارۍ نه په بله هیڅ کمپنۍ کې کار نه شی کولې، ددې بې روزګارۍ د وجې نه هغه د ورور نه پنځوس زره روپۍ وغوښتلې، زمونږ ذکر شوې دواړو بچو یو لاک لس زره روپۍ خرچ کړې. فی الحال د زراعت په یو معمولی فارم باندې په درې زره روپۍ ملازمان دی، اوس هغه صاحب وائی چې هغوی په روزګار باندې دی حال دا چې دا ویزه په درې زره روپۍ باندې ملاویږی او هغه دیرش زره روپۍ د هر کس نه اخستلې دی. دخپل ورور نه ئې هم پنځوس زره روپۍ اخستلې دی. اوس سوال دا دې چې د دې دهوکې څه حکم دې او شرعا مونږ له څه کول پکار دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: باغ شاه چراټ نوښار......٤ محرم ۱٤۰۵ه

الجواب: دا مدعی علیه د ویزو خرڅونکې به د دهوکې ورکولو د وجې نه پیسې واپس کوی (۱) او که مدعی د تسلۍ دپاره قسم وخوری نو د شریعت خلاف نه دې (۲) **وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة الحصكفي: (ان غره) اي غر المشتري البائع او بالعكس او غره الدلال فله الرد. (درمختار ۱۷۸: ۴باب المرابحة والتولية)

۲) وفي الهندية: فان صحت الدعوي سأل المدعي عليه عنها فان اقر او انكر فبرهن المدعي قضي عليه والا حلف بطلبه. (هنديه ۱۳: ۴الباب الثالث في اليمين)

د ایجنسۍ حکم، د کمپنۍ د نرخ نه په زیات قیمت باندې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د حکومت نه د یوې ایجنسۍ اخستل څه حکم لري؟

۲: زمونږ د سیمنټ ایجنسي ده. د سیمنټ د حکومت نه مقرر نرخ پنځوس یا شپیتۀ روپۍ بورۍ دې، اوس که مونږ د دې نرخ نه په زیات قیمت باندې سیمنټ خرڅ کړو نو دا به جائز وي یا ناجائز؟ او د فیکټرۍ قانون دادې لیکلې شي!

الف: سیمنټ کمپنۍ والا زیاتولې هم شي او کم هم. ب: هر قسم سیمنټ د حکومت د فیکټرۍ والا سپلائي کولې شي. ت: د سیمنټ اخستلو دپاره به پیسې اول د کمپنۍ سره جمع کوي. د: په خپله علاقه کې چې څوک سیمنټ خرڅوي او کوم ریټ چې حکومت ورکړې دې هم په هغې باندې به یې خرڅوي وغیره؟ بینواتوجروا

المستفتي: عزیز الرحمن بنون متعلم حقانیه اکوړه خټک......۱۰ رجب ۱۴۰۳ هجری

الجواب: د ایجنسۍ اخستلو والا اګرچې د ایجنسۍ په اخستلو کې ګنهګار دې، **لکونه شراء وبیعا بشرط.**(۱) خو د دې باوجود د مقرر نرخ نه مخالفت صرف قانوني جرم دې (۲) **لکونه مالکا یتصرف فی ملکه کیف شاء. وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة الكاساني: والصحيح قولنا لما روي عن أبي حنيفة... ان رسول الله ﷺ نهي عن بيع وشرط والنهي يقتضي فساد المنهي عنه فيدل علي فساد كل بيع وشرط.
(بدائع الصنائع ۴:۳۸۷ الشروط الفاسدة)

۲) وفي الهداية: ولا ينبغي للسلطان ان يسعر علي الناس... فان كان ارباب الطعام يتحكمون ويتعدون عن القيمة تعديا فاحشا وعجز القاضي عن صيانة حقوق المسلمين الا بالتسعير فحينئذ لا بأس به... فاذا فعل ذلک وتعدي رجل عن ذلک وباع بأكثر منه اجازه القاضي. (هداية ۴:۴۷۲ فصل في البيع، كتاب الكراهية)

یو سړی وعده وکړه چې ته ګاډې واخله بیا نې په ما باندې په ګران قیمت خرڅ کړه. څه حکم دی؟

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې حاجی عبدالله خان ته یو سړې وائی چې په کراچئ کې لارئ په پنځه لاکه روپئ باندې خرخیږی هغه زما دپاره واخله زه تاته یو لاک روپئ ګټهٔ درکوم دا وعده ده یا بیع؟ بعض خلق وائی چې دا بیع ده او ناجائز ده، ځکه چې په بیع مالیس عنده کې داخل ده، بهر حال حاجی عبدالله خان لارئ اخلی او قبض کوی ئې د هغې نه وروستو د وعدې مطابق سوداګانې کوی آیا د وعدې مطابق ګټه اخستل جائز دی او که بیع ختمولو سره نوې عقد وکړی. **بینواتوجروا**

المستفتی: حاجی عبدل......۱۹۹۸ء/۳/۲۲

الجواب: دا معامله جائز ده ځکه چې د زید مقصد دا وی چې ته مالدار سړې ئې، لارئ په پنځه لاکه روپئ باندې واخله او د هغې نه پس ئې په ما باندې په اووهٔ لاکه روپئ خرڅه کړه نو په دې کې د عدم جواز هیڅ وجه نشته؟، دا حاجی د وعدې مطابق په بیع تعاطی سره په زید باندې لارئ خرڅوی په دې کې هیڅ توکیل نشته.(۱) **وهوالموفق**

اهل حقوق ته دحقوق رسولونه پس بقایا مال په بلیک باندې خرڅول جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې زه بغیر زما د طلب کولو ډپو هولډر مقرر کړې شوم دې وخت کې خلق د حاجت نه کیدو د وجې نه راشن نه وصولوی، ما د مجبورئ د وجې نه وویل ورونو زما پیسې بندې دی تاسو راشن نه اوچتوئ په دې باندې به مشرانو وویل چې خپلې پیسې نقدې کړه او په بازار کې ئې په دکاندارانو باندې خرڅ کړه، نتیجتا به ئې

---

۱ ﴾ د سوال نه دا معلومیږی چه لارئ ددې بل سړی دپاره اخستلې شی او بیا دهغه نه د اداشوی قیمت نه زیاتې روپئ اخستلې کیږی لهٰذا دا سودی معامله ده او جائز نه ده. فافهم...(مفتی سیف الله حقانی)

ماته د بلیک طریقې ښودلې، یو کرت ما دهمکی ورکړه چې یا ماته د بلیک اجازت راکړئ یا زه ډېو پرېږدم، خلقو ماته په یو ځای د دې اجازت راکړو اوس ماته پریشانی دا ده چې کیدې شی دا کار ناجائز وی، د الله پاک په دربار کې حاضریدل دی، لهذا تاسو واضحه کړئ چې پورته ذکر شوې اخستل او خرڅول د خلقو په اجازت سره جائز دې یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالمتین ډېو هولډر ١٩٧٥ء/٢/٩

الجواب: عوامو ته دهغوی دحق رسولو نه پس چې کوم راشن بچ شی یا دبعض کسانو خپل حق په خوشحالئ سره پرېښودلو نه پس چې کوم بچت وشی هغه تاسو په بلیک باندې خرڅولې شئ، په دې کې هیڅ خیانت نشته. **وهوالموفق**

د بائع بیعانه د ضبط کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې حاجی غلام محمد په اسماعیل باندې کور خرڅ کړو، په پنځه ویشت زره روپئ قیمت باندې فیصله شوې ده او فریق ثانی د کور اخستلو والا اقرار نامه استامپ اخستلو سره د هر دواړو ډلو نه دستخطونه سره د ګواهانو وکړل او پنځه زره روپئ بیعانه مونږته راکړې شوه او دا شرط تحریری واخستلې شو چې ۷۹ء/۲/۱۰ تا ۷۹ء/۴/۱۰ په میعاد کې که کور خرڅونکې انکاری شو نو لس زره روپئ به ادا کوی، په نه ادا کولو باندې به عدالت ته رجوع کوی، که اخستونکی یعنی مشتری رجسټری ونکړی نو د هغه بیعانه به ضبط کولې شی، او میعاد ئې ختم شوې وې، نه اسماعیل د مهلت استدعا کړې ده نه ئې رجسټری کړې ده نو په دې لحاظ سره داسودا ختمه شوې ده، اوس د شریعت په رڼا کې د بیعانه د ضبط کولو ماته حق حاصل دې یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حاجی غلام محمد جهلم .... ٥/ رمضان المبارک

الجواب: چونکې دا عقد د شرط فاسد د وجې نه فاسد دې (١) لهذا بائع او

---

(١) قال العلامة شيخ الاسلام برهان الدين المرغيناني : وكل شرط لا يقضيه العقد وفيه منفعة لاحد المتعاقدين او للمعقود عليه وهو من اهل الاستحقاق يفسده.
(هدايه ٣:٥٩ باب البيع الفاسد)

مشتری هر یو د فسخ کولو او کالعدم کولو مجاز دې، خو د شرعی اصولو د لاندې دا بائع د بيعانه ضبط کولو مجاز نه دې (۱) وهوالموفق

د وسلې اخستل او خرڅول

سوال. څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې آيا د وسلې اخستل او خرڅول د حکومت د اجازت نه بغير جائز دی يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم

الجواب: دا اخستل او خرڅول صرف قانونی جرم دې. (۲) **وهوالموفق**

---

۱) قال الدكتور وهبة الزحيلي: وبيع العربون هو ان يشتري الرجل شيئا فيدفع الي البائع من ثمن المبيع درهما او غيره مثلا علي انه ان نفذ البيع بينهما احتسب المدفوع من الثمن وان لم ينفذ يجعل هبة من المشتري للبائع ... واختلف فيه العلماء فقال الجمهور انه بيع ممنوع غير صحيح فاسد عند الحنفية ... لان النبي ﷺ نهي عن بيع العربان.
(الفقه الاسلامي وادلته ۵:۳۴۳۴ بيع العربون)

وفي المرقاة: قال نهي رسول الله ﷺ عن بيع العربان... هو ان يشتري السلعة ويدفع الي صاحبها شيئا علي انه ان امضي البيع حسب وان لم يمض البيع كان لصاحب السلعة ولم يرتجعه المشتري وهو بيع باطل عند الفقهاء لما فيه من الشرط والغرر.
(مرقاة المفاتيح شرح مشكوٰة المصابيح ۶:۸۰ باب المنهي عنها من البيوع)

وقال الشيخ السهانفوري: قلت ويرد العربان اذا ترک العقد علي کل حال بالاتفاق.
(بذل المجهود في حل ابي داؤد ۲۸۷ باب في العربان)

۲) قال العلامة شيخ الاسلام برهان الدين المرغيناني: ويكره بيع السلاح في ايام الفتنة ... وقد بيناه في السير وان كان لا يعرف انه من اهل الفتنة لا بأس بذلک لانه يحتمل ان لا يستعمله في الفتنة فلا يكره بالشک. (هداية ۴:۴۷۲ فصل في البيع)

په کالو کې د سپینو زرو او تانبې ټانکه لګولو سره د سرو زرو په نرخ باندې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو توله د سرو زرو کالی جوړولو کې یو ماسه ټانکه لګولې شی او په بعض کې درې ماسې، په یو ماسه سرو کې دوه رتۍ چاندی او یو رتۍ تانبه یوځای کولو سره ټانکه لګولې شی، د دې ټانکې نه بغیر کالی نه جوړیږی. مونږ د دې ټانکې سره وزن کولو باندې د سرو زرو په قیمت باندې ورکوو او کله چې مونږ د ګاهک نه کالی اخلو نو د یوې تولې په ځای د یولس ماسو په قیمت ورکوو. او د اصلی سرو زرو د نرخ نه دوه سوه روپۍ هم کمې ورکوو، آیا دا جائز دی یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عصمت الله جیولرز بنون........۱۱ رمضان المبارک ۱۴۰۵ھ

الجواب: دا معامله جائز ده. په دې کې نه دهوکه موجود ده او نه سود، ټانکو او چاندۍ لره د سرو په نرخ باندې خرڅول په هیڅ مذهب کې منع نه دی خصوصاً کله چې د الحاظ وکړې شی چې په غالب الذهب او خالص الذهب کې فرق معتبر نه وی (۱) او که زرګران د کالو د اخستلو په وخت د دوه زره روپو کالې په اتلس سوه باندې اخلی نو په دې کې ربا نشته.(۲) سود دا دې چې یو توله کالې په یولس ماسې سرو باندې واخلی.(۳) **وهوالموفق**

---

(۱) وفي الهندية: وان كان الغالب علي الدنانير الذهب فهي ذهب ويعتبر فيها من تحريم التفاضل ما يعتبر في الجياد حتي لا يجوز بيع الخالصة بها ولا بيع بعضها ببعض الا متساويا في الوزن. (فتاوي عالمگيرية ۳:۲۱۹ الفصل الاول في بيع الذهب والفضة)

(۲) قال العلامة الحصكفي: (وان عدما حلا) كهروي بمرويين لعدم العلة.
(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴:۱۹۹ باب الربا)

(۳) وفي الهندية: وهو في الشرع عبارة عن فضل مال لا يقابله عوض في معاوضة مال وهو محرم في كل مكيل وموزون بيع مع جنسه.
(فتاوي عالمگيرية ۳:۱۱۷ الفصل السادس في تفسير الربا)

په سود خور باندې د يو څيز د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سود خور يا په بله طريقه باندې حرام مال ګټونکو والا انسان باندې د يو څيز خرڅول څنګه دی؟ کله چې دکاندار ته د هغه مال معلومات وی. **بينواتوجروا**

المستفتي: عبدالحئ بمعرفت مبارک شاه دارالسلام

الجواب: د حرام مال د مبيعې په عوض اخستل هم حرام دی، لقول الفقهاء الحرمة تنتقل(۱) وهوالموفق. (کتبه مفتي سيف الله حقاني)

پنشن په حکومت باندې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې سرکاری ملازم کله چې ملازمت پوره کړی نو سرکار ئې په پنشن باندې ډسچارج کوی، خو سرکار د پنشن نه څلور حصې خپله اخلی، او څلور حصې ملازم خپله په سرکار باندې خرڅې کړی او دوه حصې د ملازم دپاره د مياشتې د ګورنمنټ (حکومت) نه د اخستلو دپاره باقی پاتې شی. ۱: سرکار چې د ملازم نه په زبردستئ باندې ۴/۱ حصه اخلی آيا د سرکار دپاره چې کوم قيمت د اخستلو دې او د ملازم دپاره چې کوم قيمت د خرڅولو دې پيسې جائز دی يا نه؟ ۲: پنشن والا چې په خپله مرضئ سره خپل پنشن په سرکار باندې خرڅوی آيا دا قيمت جائز دې يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: عبدالحميد ايس وی معلم ګورنمنټ هائی سکول لدها ډی آئی خان ...... ۱۰ رمضان المبارک ۱۴۰۳ھ

---

(۱) قال العلامة الحصكفي: الحرام ينتقل فلو دخل بامان واخذ مال حربي بلا رضاه واخرجه الينا ملكه وصح بيعه لكن لا يطيب له ولا للمشتري منه، (درمختار)

وقال العلامة ابن عابدين: (قوله الحرام ينتقل) اي تنتقل حرمته وان تداولته الايدي وتبدلت الاملاک، (قوله ولا للمشتري منه فيكون بشرائه منه مسيئا لانه ملكه بكسب خبيث وفي شرائه تقرير للخبث ويؤمر بما كان يؤمر به البائع من رده علي الحربي. (الدرالمختار ۱۴۵:۴ مطلب البيع الفاسد لا يطيب له ويطيب للمشتري منه)

الجواب: دا پنشن د حکومت د طرف نه ورکړه او امداد دې، پس پنشن ټول یا بعض په حکومت باندې خرڅول که په خوښه وی او که جبرا قابل اعتراض امر نه دې، په ورکړه کې ورکوونکی هر قسم تصرف کولې شی. **وهوالموفق**

دقیمت د وصولولو نه مخکې مبیع دوباره په بائع باندې په کم قیمت خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء دین د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په کلی لنډی کوتل کې بعض سوداګرو دا کاروبار اختیار کړې دې چې مثلا سعید یو فریج په شپږ زره روپئ د دوه میاشتو په وعده باندې د زید په لاس خرڅ کړې بیا سعید د زید نه دا فریج په څلور زره روپئ باندې اخلی او هغه ته څلور زره روپئ نقدې ورکوی ځکه چې زید ته د پیسو ضرورت ووپس هغه دوه زره روپئ تاوان برداشت کولو سره څلور زره روپئ د سعید نه نقدې واخستلې او شپږ زره روپئ به دوه میاشتې پس سعید ته ورکوی زمونږ خلقو دا قسم طریقه خپله کړې ده،لهذا تاسو حکم شرعی بیان کړئ **بینواتوجروا**

المستفتی: عثمان خیل دکاندار لنډی کوتل ٤ جمادی الاول ۱٤۰۲ھ

الجواب: دا معامله ناجائز ده، لما فی شرح التنویر علی هامش ردالمحتار ۱۱٥،۱۱٤:٤ وفسد شراء ما باع بنفسه اوبوکیله من الذی اشتراه ولوحکما کوارثه بالاقل من قدر الثمن الاول قبل نقد کل الثمن الاول (۱). **وهوالموفق**

د ولی د یتیم دمال خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې متوفی د خپل ځان نه وروستو یو زوجه او څه نابالغ اولاد پریښودلې دې،، په میراث کې هغه کور هم دې په کوم کې چې هغوی اوسیدل، خو د هغه د وفات نه پس په هغه کور کې د هغه د بچو اوسیدل ګران دی، کونډه او د

(۱) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱۲۸:٤ باب البیع الفاسد)

هغې سرپرست خپلوان دې کور لره خرڅولو سره د هغې په عوض کې په بل
ځای کور جوړول غواړي. آیا د هغوی دا عقد بیع هرکله چې ماشومان نابالغ
دی صحیح ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: حافظ مولانا احتشام الحق خطیب سی ایم ایچ نوشهره

الجواب: ولی (سرپرست) د یتیم په مال کې تصرف نافعه کولې شی (۱) کما فی اداب الاوصیاء علی هامش جامع الفصولین ۱٤٥/۲ اولحاجة الیتیم الی ثمنه. وهوالموفق

د ریډیو او ټی وی د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې په دکان کې د نور سامان سره ریډیو او ټی وی هم خرڅوی نو د هغه ټی وی تجارت صحیح دې یا نه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: تبلیغی حضرت صابر جنرل ستور کوچی مارکیټ
نوښار صدر...... ۱۸/ربیع الثانی ۱٤۰۳هـ

الجواب: ریډیو او ټی وی بذات خود آلات دی، په جائز او ناجائز دواړه قسم کارونوکې په کارراوستلې کیږي خوچونکې عموماداآلات دلهواولعب دپاره اخستلې شی لهذا د قواعدوپه رڼا کې ددې خرڅول ممنوع دی. خوکه څوک ئې په نیک نیت باندې اخلی نو په هغه باندې خرڅول منع نه دی. (۲) وهوالموفق

---

(۱) قال العلامة الحصکفي: (و) جاز شراء مالا بد للصغیر منه وبیعه) اي بیع مالابد للصغیر منه لاخ وعم وام. (درمختار ۵:۲۷۶ فصل في البیع، کتاب الحظر والاباحة)

وفي الهندیة: ولو باع الوصي ماله من اجنبي بمثل قیمته یجوز وقیل انما یجوز تصرفه باحد شروط ثلاثة اما ان یبیع بضعف قیمته او للصغیر حاجة الي ثمنه.
(هندیة ۳:۱۷۶ مطلب في بیع القاضي وشرائه مال الیتیم)

(۲) قال العلامة الحصکفي: (وجاز بیع عصیر) عنب (ممن) یعلم انه (یتخذه خمرا) لان المعصیة لا تقوم بعینه بل بعد تغیره وقیل یکره لا عانته علي المعصیة... ان ما قامت المعصیة بعینه یکره بیعه تحریما والا فتنزیها. (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۵:۳۷۶،۳۷۷ فصل في البیع، کتاب الحظر والاباحة)

په کفارو باندې افیون او هیروئن خرڅول

سوال: څه فرمائی د شرع متین علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې د پاکستان نه افیون او هیروئن برآمد کولو سره مغربی ملکونو ته رسوی، د بعض علماء کرامو خیال دې چې چونکې یورپی ممالک دارالکفر دې او د مسلمانانو په مخالفت کې څه کمې نه پرېږدی په دې وجه په طور د دشمنۍ په دې ملکونو کې د دې سړی تجارت صحیح دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی محمد عثمان فاضل دارالعلوم کراچۍ کورنگی.... ۱۴/محرم ۱۴۰۵هـ

الجواب: د مسلمانانو دپاره د افیون او هیروئن وغیره خرڅول مکروه تحریمی دی برابره خبره ده که دا خرڅول په کفارو باندې وی او که په مسلمانانو باندې، اما الكراهية فلما في اشربة شرح التنوير، وصح بيع غير الخمر وفي ردالمحتار ۵:۴۰۱ ثم ان البيع وان صح لكنه يكره كما في الغاية(۱) واما كونها تحريمية فلورود التاديب في ما هو ادنى منها(۲) واما الاطلاق فظاهر من اطلاقهم، پس په یورپی کفارو باندې د افیون خرڅول په حقیقت کې د دین هیرول بلکې د دین خرڅول دی وهوالموفق. وفيه تأمل: (مفتی سیف الله حقانی)

د افیون د تجارت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د افیون تجارت څنګه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی عبدالعزیز درګۍ ملاکنډ ایجنسی.....۲۱/جولائی ۱۹۷۹ء

---

۱) (درمختار مع ردالمحتار ۵:۳۲۳ كتاب الاشربة)

۲) وقال العلامة الحصفكي: وممن جزم بحرمة الحشيشة شارح الوهبانية في الحظر ونظمه فقال:... وافتوا بتحريم الحشيش وحرفه وتطليق محتش لزجر:: وقرروا لبائعه التاديب والفسق اثبتوا. (درمختار ۵:۳۲۷ كتاب الاشربة)

الجواب: د افیون تجارت مکروه تحریمی دې کله چې دا تداوی دپاره نه وی، اما الکراهة فلما فی ردالمحتار ۶:۴۰۴ ثم ان البیع وان صح لکنه یکره کما فی الغایة(۱) واما التحریم فلکونها مطلقه ولروایة تأدیب بائع الحشیشة کما صرح به قبیل الصید(۲) وهومثل الافیون بل دونه واقله ضررفافهم. وهوالموفق

تمباکو، د خشخاش او افیون اخستل او خرخول او خوراک، د بینک د ملازمت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې آیا په څمکه باندې تمباکو او خشخاش کرل جائز دی یا ناجائز او کومه ګټه چې د تمباکو د پانو یا د خشخاش د تخم او افیون نه حاصلیږی هغه حرام دې یا حلال؟ او د خشخاش تخم استعمالول حرام دی یا حلال؟ دا قسم نور معلومات که راکړې شی نو ډیره مهربانی به وی، د بینک د ملازمت په باره کې د علماء کرامو متفقه فیصله څه ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: سید جمال شاه نیشنل بینک آف پاکستان

مینګوره سوات.....۲۳ | صفر ۱۳۹۰هـ

الجواب: الف: چونکې د تمباکو څښل په غرض صحیحه سره مباح دی لهذا ددې کرل او اخستل خرخول هم مباح دی، قال العلامة الشامی: فانه لم یثبت اسکاره، ولا تفتیره ولا اضراره بل ثبت له منافع فهو داخل تحت قاعدة الاصل فی الاشیاء الاباحة(۳).

---

۱) (ردالمحتار ۵:۳۲۳ کتاب الاشربة)

۲) وقال العلامة الحصکفی: وممن جزم بحرمة الحشیشة شارح الوهبانیة فی الحظر ونظمه فقال:... وافتوا بتحریم الحشیش وحرقه وتطلیق محتش لزجر

و قرروا لبائعه التادیب والفسق اثبتوا.

(درمختار ۵:۳۲۷ کتاب الاشربة)

۳) (ردالمحتار ۵:۳۲۶ کتاب الاشربة)

[ب]: د خشخاش تخم بیشکه حلال او جائز دي ځکه چې نه مسکر دې او نه مفتر (۱) [ت]: د افیون اخستل او خرڅول مکروه دی. صرح به رد المحتار کتاب الاشربة. (۲)

ج: د بینک په ملازمت کې تعاون علی المعصیة موجود دې کوم چې حرام دې. لقول رسول الله ﷺ لعن آكل الربوا وموكله وكاتبه (رواه النسائی) (۳). قال الله تبارك وتعالى: ولا تعاونوا على الاثم والعدوان (۴). وهو الموفق

د ملازم سرکاری څیز په زیات قیمت باندې خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د سرکاری ډاکخانې لفافه او پوسټ کارډ د مقرر قیمت نه په زیات قیمت باندې خرڅول او ګټه پرې کول جائز دی یا ناجائز؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: محمد ایوب خان بمعرفت حاجی شیر زمان وانا کیمپ وزیرستان. ربیع الاول ۱۳۹۴ھ

الجواب: د ډاکخانې د ملازمینو دپاره د مقرر نرخ نه په زیات قیمت باندې خرڅول جائز نه دی ځکه چې دا خلق د حکومت د طرف نه وکیلان دی او د حکومت په نزد په زیادت باندې خرڅول جرم دې. (۵) خو کوم سړې چې د

---

۱) قال العلامة ابن عابدين : وليس الاحتياط في الافتراء علي الله تعالي باثبات الحرمة او الكراهة اللذين لا بد لهما من دليل بل في القول بالاباحة التي هي الاصل. (ردالمحتار ۵:۳۲۶ كتاب الاشربة)

۲) قال العلامة ابن عابدين : (قوله صح بيع غير الخمر)... ثم ان البيع وان صح لكنه يكره كما في الغاية. (ردالمحتار ۵:۳۲۳ كتاب الاشربة)

۳ (سنن نسائي ۲:۲۸۰ الموتشمات وذكر الخلاف علي عبد الله بن مرة والشعبي في هذا، كتاب الزينة)

٤).(سورة المائدة آيت : ۲)

٥) قال العلامة الكاساني : واما الوكيل بالبيع فالتوكيل بالبيع لا يخلو اما ان يكون مطلقا واما ان يكون مقيدا فان كان مقيدا يراعي فيه القيد بالاجماع (بدائع الصنائع ٥:٢٦ كتاب الوكالة)

ډاکخانې ته لفافې واخلي، او د هغې نه پس ئې په زياتو پيسو خرڅوی نو بيع صحيح ده خود وعدې خلاف کار کولو باندې به ګنهګار وی. وهوالموفق

د اخستلو او خرڅولو په مجلس کې په مختلفو قيمتونو سره نرخ مقررولو باندې بيع کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو کميشن ايجنټ مونږ ته د بازار نه کپړه په لاندې ليکلې شوې شرطونو باندې راکوی:
۱: د نقد ادا کولو په صورت کې په اته انې فی سينکړه. (يعنی سل جوړې)
۲: په لس دولسو ورځو کښې د ادا کولو په صورت کې په يوه روپۍ فی سينکړه ۳: يو مياشت يا د هغې نه د زياتې په صورت کې يوه روپۍ او اته انې فی سينکړه، نو آيا په دې پورته ذکر شوې شرطونو باندې ورکول جائز دی او که په سود کې داخليږی. بينواتوجروا

المستفتی: شيخ زاهد علی بمعرفت ضياء کلده هاؤس ريل بازار لائکپور. ۱۵/۷/۸۲

الجواب: که هم د دې اخستلو او خرڅولو په مجلس کې جنس او قيمت متعين کړې شوې وی نو د نقد د وجې نه کمې او د غير نقد په صورت کې زيادت جائز دې.(۱) لان الحرام هی الزيادة عوض الاجل لا لاجل الاجل صرح به العلامة اللکهنوی فی فتاواه ۱: ۵۴۷(۲). وهوالموفق

---

(۱) وفي خلاصة الفتاوي: رجل باع شيئا علي انه بالنقد بكذا وبالنسيئة بكذا والي شهر بكذا والي شهرين بكذا لم يجز.
(خلاصة الفتاوي ۳: ۶۰ جنس آخر فيما يتعلق بالثمن)

(۲) قال العلامة عبد الحئي اللكهنوي: د ثمن زياتوالي د اجل (نيتې) په وجه بيشکه صحيح دې ددې ثبوت د هدايه د کتاب المرابحه د عبارت نه ډيرشه کيږی. په هدايه کې دی الا تري انه يزاد في الثمن لاجل الاجل... فصيح الدين هروي رحمه الله د شرح وقايه په کتاب المرابحه کې داسې ليکی: في النسيئة يزاد الثمن...[بقيه برصفحه آئنده...

د میلو د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې که يو سړې ميلو ښکار کړی او په هغه باندې تکبير ويلو سره ئې ذبح کړی نو د هغه ميلو غوښه د اوښ يا د غوا د طاقت زياتولو دپاره يا د هغه تيل د نورو فائدو دپاره خرڅول جائز دي يا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی گل ولی خان ۱۵/۱/۱۹۶۹

الجواب: چونکې ميلو حرام دې لهذا د هغه د غوښې او وازگې پخپله خوړل او په بل باندې خوړل هم حرام دی.

فی الهندية: فذوالناب من سباع الوحش مثل الاسد... والدب والقرد فلا خلاف فی هذه الجملة الافی الضبع فانه حلال عندالشافعی ۵: ۳۲۱[1]

بیشکه کله چې ذبح شرعی موجوده شی نو غوښه او وازگه اگر چې نجس نه ده خو د هغې پخپله خوړل او په انسان باندې خوړل حرام وی. او نورې فائدې ترې نه اخستل جائز دی.

قال فی الهندية ۵: ۳۱۸ واما حکمها فطهارة المذبوح وحل اكله من الماكول وطهارة غير الماكول للانتفاع لا بجهة الاكل كذا فی محيط السرخسی[2]. فقط

...بقيه ازحاشيه گذشته]لاجل الاجل اوپه البحر الرائق کې دی: لان للاجل شبها بالمبيع الاتري انه يزاد في الثمن لاجل الاجل اوهم په دې کتاب څو کرښې پس ليکی: الاجل في نفسه ليس بمال ولا يقابله شيئ من الثمن حقيقة اذا لم يشترط زيادة الثمن بمقابله قصدا ويزاد في الثمن لاجله اذا ذكر الاجل بمقابلة زيادة الثمن قصداً.

(مجموعة الفتاوي ۲: ۱۲۴ کتاب البيع)

[1] (فتاوي هندية ۵: ۲۸۹ الباب الثاني في بيان مايؤكل من الحيوان وما لا يؤكل)

[2] (فتاوي هنديه ۵: ۲۸۶ كتاب الذبائح، الباب الاول في ركنه وشرائطه وحكمه)

نیلام او په هغې کې بولی نه کولو والو ته د پیسو ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د حکومت د طرف نه هر وخت د مختلفو څیزونو د نیلام کولو احکامات جاری کیږی او په هغې باندې بولی کولې شی کوم چې زمونږ د علاقې د څو مخصوص کسانو اجاره داری جوړه شوې ده، د حکومت کسان د نیلامئ په ورځ باندې موجود وی او هم هغه مخصوص کسان په بنده کمره کې کیناستلو سره خپل مینځ کې فیصله کوی چې مثلا لس زره د یو څیز قیمت دې په مونږ کې دې څوک هم د دوه زرو نه زیاته بولی نه کوی په هغوی کې به یو د درې زرو بولی کوی، او بولی به دهغه په حق کې شی، اوس چې چا بولی اخستلې ده هغه به مونږ لسو کسانو ته هر یو کس ته سل سل روپۍ راکوی ددې په بدل کې چې مونږ د هغه په بولی یعنی د درې زرو نه د زیاتی رقم بولی نه ده کړې، آیا دا پیسې جائز دی یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حاجی امتیاز خان سکنه میرا اکبر غوریواله بنوں

الجواب: نیلام (بیع من یزید) بذات خود جائز ده : **كما ورد في حديث الترمذي وغيره.**(۱) **وصرحه به جميع فقهاء الحنفية**(۲) خو د ملکیت غیر نیلام (اخستل او خرڅول) بغیر د اذن شرعی نه حرام دې.(۳) بله دا چې بولی نه

---

(۱) عن انس بن مالک رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ باع حلساً وقدحاً وقال من يشتري هذه الحلس والقدح فقال رجل اخذتهما بدرهم فقال النبي ﷺ من يزيد علي درهم فاعطاه رجل درهمين فباعهما منه(جامع الترمذي ۱:۲۳۱ ابواب البيوع ،باب ماجاء في بيع من يزيد)

(۲) قال العلامة الحصكفي : لا يكره ... بيع من يزيد وقد باع عليه الصلوٰة والسلام قدحا وحلسا ببيع من يزيد . (الدر المختار ۴:۱۴۸،۱۴۹ باب البيع الفاسد)

(۳) وفي الهندية : اما شرائط الانعقاد فانواع منها ان يكون مملوكا في نفسه وان يكون ملك البائع فيما يبيعه لنفسه فلا ينعقد بيع الكلاء ولا بيع ما ليس مملوكا له وان ملكه بعده. (فتاويٰ هندية ۳:۲،۳ كتاب البيوع ، الباب الاول)

کونکو اشخاصو ته څه پیسې ورکول د رشوت کیدو د وجې نه ، اخستل او ورکول دواړه حرام دی. (۱) وهوالموفق

په حرام مال باندې د اخستلې شوی څیز د استعمال حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې کوم سړې په حرام مال باندې یو څیز واخلی نو د هغې د استعمال به څه حکم وی، په تفصیل سره بیان کړئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم.

الجواب: چونکې زمونږ په علاقو کې د ثمن تعین نه شی کولې بلکې عقد علی الاطلاق نه پس ثمن او رقم ورکولې شی او هم د دې په شان صورت کې مبیعه حلاله راځی. لهذا په دې طریقه سره د اخستلې شوې څیز په استعمال کې باک نشته او د تعین صورت که وی نو مبیعه به حلاله نه وی، ردالمحتار (۲) وهوالموفق

---

۱ ﴾ قال العلامة ابن عابدين : الرشوة بالكسر ما يعطيه الشخص الحاكم وغيره ليحكم له او يحمله علي ما يريد ... وفي القنية الرشوة يجب ردها ولا تملك وفيها دفع للقاضي او لغيره سحتا لاصلاح المهم فاصلح ثم ندم يرد ما دفع اليه.
(ردالمحتار ۳۳۷،۳۳۸: ۴ مطلب في الكلام علي الرشوة)

۲ ﴾ قال العلامة ابن عابدين : (قوله اكتسب حراما الخ) توضيح المسألة ما في التتارخانية حيث قال رجل اكتسب مالاً من حرام ثم اشتري فهذا علي خمسة اوجه اما ان دفع تلك الدراهم الي البائع اولا ثم اشتري منه بها او اشتري قبل الدفع بها ودفعها او اشتري قبل الدفع بها ودفع غيرها او اشتري مطلقا ودفع تلک الدراهم او اشتري بدراهم اخر ودفع تلک الدراهم قال ابو نصر يطيب له ولا يجب عليه ان يتصدق الا في الوجه الاول واليه ذهب الفقيه ابو الليث... وقال الكرخي في الوجه الاول والثاني لا يطيب وفي الثلاث الاخيرة يطيب وقال ابوبكر لا يطيب في الكل لكن الفتويٰ الآن علي قول الكرخي دفعا للحرج عن الناس. (ردالمحتار ۲۴۴: ۴ مطلب اذا اكتسب حراماً ثم اشتري فهو علي خمسة اوجه)

د (سپینې) خاورې په بدل کې په موسم کې مکئ ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې زمیندار اکثر غریب دی او دکاندار هغوی ته خاوره د مکئ په بدله کې ورکوی یعنی یو بورئ خاوره ورکوی او فیصله کوی چې په موسم راتلو باندې به دوه منه اوچ مکئ زما دکان ته رارسوې آیا دا بیع جائز ده یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: شیخ محمد میر سوات.....۸ ستمبر ۱۹۷٤ء

الجواب: د نیټې د جهالت د وجې نه ناجائز ده. (هدایة) (۱) **وهوالموفق**

ډالډه غوړو لره د کورنی غوړو په نرخ باندې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ډالډه غوړی، کوم چې د خالص کورنو غوړو په شان ښکاریږی او بائع او مشتری دواړه ئې کورنی غوړی ګڼی، هغه د کورنو غوړو په قیمت باندې خرڅول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد عل خان سکنه غوریواله ضلع بنون...۱۹۷٦ء/۲/۲۵

الجواب: د دې خاص غوړو د کورنو غوړو په نرخ باندې خرڅول جائز دی.

---

(۱) قال العلامة المرغيناني: لا يجوز البيع الي قدوم الحاج وكذلک الي الحصاد والدياس والقطاف والجزار لانها تتقدم وتتاخر.
(هداية ۳:٦۱ باب البيع الفاسد)

وقال العلامة الحصكفي: وصح بثمن حال ومؤجل الي معلوم لئلا يفضي الي النزاع، وقال العلامة ابن عابدين: (قوله لئلا يفضي الي النزاع) واما مفهوم الشرط المذكور وهو انه لا يصح اذا كان الاجل مجهولا.
(شامي ٤:۲۵ مطلب في التأجيل الي مجهول)

خو دهوکه ورکول او دې غورو ته کورنې غوږي ویل حرام دي. لما رواه مسلم ان النبی ﷺ نهی عن بیع الغرر. (۱) پس تاسو توبه وکړئ او زیاتي قیمت واپس کړئ. (۲) وهوالموفق

د بائع د ثمن نه زیات لیکلې شوې پیسې د مشتري نه اخستل

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو بائع په مشتري باندې د ځمکې یوه ټکړه په لس زره روپۍ باندې خرڅوي، مشتري اوس دا شرط لګوي چې زه به سنا د ورونو او حقداران شفعه د وجې نه په کاغذونو کې پنځلس زره روپۍ ولیکم او س که بائع پنځلس زره روپۍ اخستلو سره انکار وکړي چې زه بقایا پیسې نه درکوم نو په صورت مذکوره کې بقایا پیسې چې پنځه زره روپۍ دی د بائع دپاره اخستل جائز دي یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا عبدالرؤف مقام ودا کخانه ویسه ضلع کیملپور

الجواب: د بائع دپاره دا زیاتي پیسې اخستل حرام دي ځکه چې دا رقم په ثمن کې داخل نه دې. (۳) والهزل لایؤثر فی البیع (۴) وهوالموفق

---

(۱) عن ابي هريرة رضي الله تعالي عنه قال نهي رسول الله ﷺ عن بيع الحصاة وعن بيع الغرر. (الصحيح للامام المسلم ۲:۲ باب بطلان بيع الحصاة والبيع الذي فيه غرر)

(۲) قال العلامة الحصكفي: ان غره المشتري البائع او بالعكس فله الرد.
(درمختار ۱۷۸:۴ باب المرابحة)

(۳) وفي شرح المجلة: الثمن ما يكون بدلا للمبيع ويتعلق بالذمة.
(شرح المجلة ۲:۲ المادة ۱۵۲)

(۴) قال العلامة ابن عابدين: (قوله ولم ينعقد مع الهزل)... فان تواضعا علي الهزل باصل البيع اي توافقا علي انهما يتكلمان بلفظ البيع عند الناس ولا يريدانه واتفقا علي البناء اي علي انهما لم يرفعا الهزل ولم يرجعا عنه فالبيع منعقد لصدوره من اهله في محله لكن يفسد البيع لعدم الرضاء بحكمه (ردالمحتار ۸،۷:۴ كتاب البيوع، مطلب في حكم البيع مع الهزل)

په بلیک باندې مال خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: په باره کې دکانونه د حکومت پاکستان ملکیت دی، د هغې کرایه حکومت پاکستان وصولوی او هلته مختلف سهولتونه مثلا بجلی وغیره حکومت پاکستان ورکوی.

۲: د بارې نه مختلف څیزونه پیښور یا پنجاب ته د رسولو په وخت بعض وخت کستم والا پریږدی او بعض وخت کپړه وغیره اخلی.

۳: په پیښور کې یو کوچی بازار د بارې نه د راوړلې شوې کپړې نه ډک دې، او بغیر د څه ممانعت نه په هغه بازار کې د دې کاروبار کیږی.

۴: عام طور دوه درې جوړه کپړې یا نور څیزونه په لږ مقدار کې راوړلو سره هغوی نه نیسی خو که زیاته کپړه یا نور څیزونه زیات وی نو نیسی ئې او کله ئې پریږدی هم د دې مسئلې تفصیل راولیږئ. **بینواتوجروا**

المستفتی: غلام علی پی اے ایف پشاور ......۱۸ اگست ۱۹۹۹ء

الجواب: د اسلامی نظام د راتلو نه پس د امیر المومنین هر حکم واجب التسلیم وی او د دې نه مخکې د صدر د حکم مخالفت کول قانونی جرم دې اسلامی جرم نه دې. (۱) په دنیوی خطراتو سره مالی دې او د اخروی خطراتو نه خالی دې. **وهوالموفق**

---

۱) قال العلامة الحصكفي: لان طاعة الامام فيما ليس بمعصية فرض. وقال العلامة ابن عابدين: والاصل فيه قوله تعالي واولي الامر منكم وقال ﷺ اسمعوا واطيعوا ولو امر عليكم عبد حبشي اجدع وروي مجدع وعن ابن عمر انه عليه الصلاة والسلام قال عليكم بالسمع والطاعة لكل من يؤمر عليكم ما لم يامركم بمنكر. (شامي ۳:۳۴۰ مطلب في وجوب طاعة الامام) ... [بقیه برصفحه آئنده...

د غير د ملك بيع او هغې ته د حلال ويلو حكم

سوال: اطلب من سماحتكم حل المسئلة صورتها رجل خرج من البيت في سبيل الله واعطى ارضه لاخيه من الاب بحضور الرجال من القرية بان تزرع ارضي وتكون الزراعة منصفا بيني وبينك على سواء بشرط ان لاتبدل ولا تبع ارضي بالغير وايضاً هذا القول بحضور الرجال من القرية فقال اتبع كلامك واسلم كلامك وقالت الرجال ان باعها فنحن ضامنون لك، ثم لما ذهب ايام فباع بعضها وبدل بعضها بدون الاجازة من صاحب الارض ايصح هذا البيع املا؟ والا فالزراعة حرام املا؟ وان كانت حراما فيقولون بالحلة بعد العلم بحرمتها فما حكم هؤلاء الناس وايضا ان ولد له ولداً فما حكم ولده بالحلة والحرمة؟ بينوا توجروا

المستفتي: سين غفور متعلم دار العلوم حقانيه اكوره ختك... ١٩٦٩ء/٩/٢٥

الجواب: هذا البيع والتبدل حرام وكذا الانتفاع بها قال الله تعالى: ولا تأكلوا اموالكم بينكم بالباطل (١) وقال رسول الله ﷺ لا يحل مال امرء مسلم

...بقيه ازحاشيه گذشته]

وقال الدكتور وهبة الزحيلي: حدد الماوردي واجبات المسلمين نحو الحاكم بامرين وهما (١) الطاعة في غير معصية. (٢) النصرة مالم يتغير حاله، فقال اذا قام الامام لما ذكرنا من حقوق الامة فقد ادي حق الله تعالي فيما لهم وعليهم ووجب له عليهم حقان الطاعة والنصرة مالم يتغير حاله... وبذل الطاعة مشروط بقيام الحاكم بواجباته التي ذكرت سابقا ومضمونها التزام اوامر الشريعة.

(الفقه الاسلامي وادلته ٨:٦١٩٠ حقوق الامام الحاكم)

١) (سورة النساء آيت ٢٩)

الاعن طیب قلبه(۱)، وفی استحلال هذا البیع والتبدل مع العلم بعدم الاذن خوف الکفر، قال فی شرح العقائد النسفیة ۱۲۰ اذا اعتقد الحرام حلالا فان کانت حرمته لعینه وقد ثبت بدلیل قطعی یکفر والافلا بان یکون حرمته لغیره او ثبت بدلیل ظنی وبعضهم لم یفرق بین الحرام لعینه ولغیره فقال من استحل حراما وقد علم فی دین النبی ﷺ تحریمه فکافر انتهی (۲) باختصار یسیر ولا نقص فی الاولاد لان المغصوب یملك بالاستهلاك، والاکل استهلاك (۳).
وهوالموفق

د پلار په ځوی باندې د یو ځیز د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې چې نوم ئې نجیب الله دې د هغه درې ځامن دی دغه مذکوره سړی خپل پوره جائیداد په خپل ژوند کې تقسیم کړو، د پوره جائیداد ئې څلور حصې جوړې کړې درې حصې ئې خپلو درې وارو ځامنو ته ورکړې او یوه حصه ئې خپله واخستله بیا ئې خپله حصه په خپل ژوند کې خپل وړوکی ځوی باندې د زرو روپو په عوض کې خرڅه کړه او د خپلې بوډئ ښځې د ګور کفن او خرچ اخراجات ئې هم د وړوکی ځوی په ذمه باندې ولګول، نجیب الله وفات شو

---

۱) وفي مشکوٰة المصابیح: عن ابي حرة الرقاشي عن عمه قال قال رسول الله ﷺ الا لا تظلموا الا لا یحل مال امرئٍ الا بطیب نفس منه.
(مشکوٰة المصابیح ۲۵۵ باب الغصب والعاریة)

۲) شرح العقائد ۱۳۰)

۳) وفي الدرالمختار: فان غصب وغیر المغصوب فزال اسمه واعظم منافعه او اختلط المغصوب یملک الغاصب بحیث یمتنع امتیازه او یمکن بحرج ضمنه وملکه بلاحل انتفاع قبل اداء ضمانه فلو غصب طعاما فمضغه حتي صار مستهلکا یبتلعه حلالا في روایة.
(الدرالمختار ۱۳۵: ۱۳۴:۵ کتاب الغصب)

اوس د هغه نور ځامن د پلار خرڅول نه مني، مهرباني وکړئ اوس د شریعت په رڼا کې دا بیان کړئ چې د پلار دا بیع د کشر ځوی په حق کې صحیح ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: علاقه گدون قومي دواخانه ټلا تحصیل صوابي ضلع مردان ۱۹۶۹ء/۳/۲۲

الجواب: د نجیب الله د کشر ځوی ګواهان که موجود وي نو حکم یا حاکم ته دې پیش کړی ځکه چې د پلار په ځوی باندې خرڅول بیشکه صحیح دی (۱) خو ثبوت ضروري دې (۲) وهوالموفق

د زمیندارد مالک ځمکې لره خرڅول اولنګی اخستلوسره غیرته قبضه ورکول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې بکر د ځمکې مالک دې، عمر د هغه زمیندار دې. آیا دا زمیندار شرعا دا ځمکه خرڅولې شي، او آیا لنګی اخستلو سره د ځمکې د مالک په غیر موجودګئ او بې خبرئ کې د ځمکې قبضه یو غیر کس ته ورکولې شي؟ بینواتوجروا

المستفتی: امیر حسن سکنه دیر ۱۹۸۵ء/۳/۱۶

الجواب: دا زمیندار نه د ځمکې مالک دې او نه د ځمکې د مالک وکیل، لهذا دا زمیندار نه خو د ځمکې د خرڅولو اجازه لري(۳)، او نه لنګی

---

۱) قال العلامة الحصكفي: وينعقد ايضا بلفظ واحد كما في بيع القاضي والوصي والاب من طفله وشرائه منه. (الدرالمختار ۴:۲۰ كتاب البيع)

۲) قال العلامة الحصكفي: ونصابها لغيرها في الحقوق سواء كان الحق مالا او غيره رجلان او رجل وامرأتان. (الدرالمختار ۴:۴۱۳ كتاب الشهادة)

وفي الهندية: وشرط فيها شهادة رجلين او رجل وامرأتين سواء كان الحق مالا او غير مال. (فتاوي هندية ۳:۴۵۱ كتاب الشهادات، الباب الاول)

۳) وفي شرح المجلة: ويشترط لنفاذ البيع ان يكون البائع مالكا للمبيع وان لا يكون في المبيع حق آخر. (شرح المجلة ۲:۳۴۹ المادة۳۶۵) ...[بقيه برصفحه آئنده...

اخستلې شي، او نه د اسلامي اصولو خلاف قوانين څه حيثيت لري (۱) وهوالموفق

د مشتري د مبيع سره په غير مبيع باندې د قبضې کولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړي ليکلې شوې نمبرو: ۲۱۴۳، ۲۲۴۵، ۲۲۵۸، ۲۲۷۱ او ۲۲۷۴ کې پنځوس کناله او دولس مرلې ځمکه اخستلې ده، اوس دا سړې په يو نمبر کې په دومره مقدار ځمکه باندې قابض شوې دې، په شريعت کې داسې په يو نمبر باندې د قابض کيدو څه حکم دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: شمشاد خان غله منډی پار هوتی. ۲/۱۰/۵۵۹

الجواب: صرف په يو نمبر باندې د ټولې رقبې په مقدار باندې قابض کيدل ناجائز دی ځکه چې دا مبيع نه ده، بيشکه که دا مقبوضه د بائع ملکيت وی او دهغه په اجازې سره مشتري قبضه کړې وی نو بيا جائز دې. (۲) **وهوالموفق**

...بقيه ازحاشيه گذشته]

وفي الهندية: واما شرائطه فانواع ومنها ان يكون ملك البائع فيما يبيعه لنفسه... فلا ينعقد بيع ما ليس مملوكا له. (هندية ۳، ۲:۳ كتاب البيوع الباب الاول)

۱ ﴾ قال الدكتور وهبة الزحيلي: ولكن لا تجب الطاعة عند ظهور معصية تتنافي مع تعاليم الاسلام القطعية الثابتة لقوله عليه الصلاة والسلام لا طاعة لاحد في معصية الله، وانما الطاعة في المعروف لاطاعة لمن لم يطع الله. (الفقة الاسلامي وادلته ۸:۶۱۹۱ حقوق الامام الحاكم)

۲ ﴾ قال العلامة ابن عابدين: وكون الملك للبائع فيما يبيعه... ولا بيع ماليس مملوكا له وان ملكه بعده. (ردالمحتار ۴:۶ مطلب شرائط البيع انواع اربعة)

وفي الهندية: واما شرائط النفاذ فنوعان الملك اوالولاية والثاني ان لا يكون في المبيع حق لغير البائع (فتاوي عالمگيرية ۳:۳ كتاب البيوع، الباب الاول في تعريف البيع)

وفي شرح المجلة: ويشترط لنفاذ البيع ان يكون البائع مالكاً للمبيع... وان لا يكون في المبيع حق آخر.

(شرح المجلة ۲:۳۴۹ المادة ۳۶۵ الفصل الاول في بيان انواع البيع)

د ناول د کتابونو خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د ناول کتابونه او د لوبو د سامان دکان پرانستلو سره ژوند تیرول څنګه دی؟ د لوستونکی او د خرڅونکی څه جرم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد نثار برټ.... یکم فروری ۱۹۷۵ء

الجواب: د ناول کتابونه په لهو الحدیث کې داخل دی لهذا د هغې اخستل او خرڅول د کراهیت نه خالی نه دی.(۱) د لوبو څیز په غیر مباح لوبو کې استعمالیږی د هغې هم دا حکم دې(۲). **وهوالموفق**

د شریک د یتیم ځمکه خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید عمرو او بکر درې وراره په یوه ځمکه کې شریکان دی بکر یتیم دې زید د بکر نیکهٔ دې او عمرو د بکر ترهٔ دې. تقریبا شل کاله مخکې زید او عمر د بکر د حصې سره مشترکه ځمکه د خالد په لاس خرڅه کړه خو دا ئې ښکاره نه کړل چې په دې کې د بکر یتیم هم حصه ده، خو د بیع رقم ئې په تناسب سره د بکر د والد مرحوم په قرضه کې ادا کړو چې د هغې نه بکر منکر نه وو، د بکر د بلوغ

---

۱) وقال الله تبارک وتعالیٰ: ومن الناس من یشتري لهو الحدیث لیضل عن سبیل الله بغیر علم ویتخذها هزوا، اولئک لهم عذاب مهین. (سورة لقمان آیت: ۶)

وقال محمد علي الصابوني: اي ومن الناس من یشتري ما یلهي عن طاعة الله ویصد عن سبیله مما لا خیر ولا فائدة فیه قال الزمخشري واللهو کل باطل الهي عن الخیر. (صفوة التفاسیر ۲:۴۴۸)

۲) قال العلامة الحصکفي: وقدمنا ثمه معزیا للنهر ان ما قامت المعصیة بعینه یکره بیعه تحریما والا فتنزیها.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴:۲۷۷ کتاب الحظر والاباحة، فصل في البیع)

پورې مالی متصرف سوا د زید نه بل څوک هم نه وو. خو زید د بکر شرعا وصی یا وکیل نه دی. خو د ځمکې د حدودو په ټولو حصو باندې حاوی دی اوس بکر دعوی دائر کړه چې چونکې زه یتیم اوم او ماته د دې علم نه وو په دې وجه دې ماته زما ځمکه واپس کړې شی تاسو دا وضاحت وفرمایئ چې دا ځمکه بکر ته واپس کیدې شی یا نه؟ که کیدې شی نو زر ضمانت به د کوم وخت په اعتبار سره ادا کولې شی؟ ځکه چې د خالد مشتری نه هغه وخت د بیع پیسې وصول کړې شوې دی. او د بکر د والد په قرض کې هم هغه وخت ورکړې شوې دی بینواتوجروا

المستفتی: قاضی فقیر محمد ضلع سوات....۳۰/جمادی الثانی ۱٤۰۱ھ

الجواب: چونکې دا خرڅونکی نه اولیاء دی او نه اوصیاء صرف شریکان دی لهذا د هغوی دا اقدام نامنظور او کالعدم دې.(۱) دا بکر به خپله حصه واپس اخلی او دا حصه د قیمت به باقاعده مشتری ته واپس کوی او دا مشتری به بکر ته د هغه د دویشتو کالو اجرت (اجاره) ورکوی.(۲) وهوالموفق

تنبیه د دې جواب مبنی دا ده چې د قرض د ادا کولو دپاره د مرحوم د زمکې

---

(۱) قال العلامة الحموي: لو ادعي يتيم بعدم بلوغه ان بيع عقاره بغير مسوغ فادعي المدعي عليه المسوغ فالقول قول اليتيم وعلي المدعي عليه البينة لان اليتيم ينكر خروجه عن ملكه اذبيعه والحالة هذه عندنا باطل كما صرح به في التتارخانية.
(شرح الاشباه والنظائر للحموي ۳:۲٦۳ كتاب الوصايا)

وقال العلامة ابن نجيم: لا يجوز للوصي بيع عقار اليتيم عند المتقدمين ومنعه المتأخرون ايضا الا في ثلاثة كما ذكره الزيلعي، اذا بيع بضعف قيمته وفيما اذا احتاج اليتيم الي النفقة ولا مال له سواه وفيما اذا كان علي الميت دين لا وفاء له الا منه. (الاشباه والنظائر ۲۹۱ كتاب الوصايا)

(۲) قال العلامة الحصكفي: اشتري دارا وسكن ثم ظهر انها وقف او كانت للصغير لزمه اجر المثل صيانة لمال الوقف والصغير. (الدرالمختار ۵:۱۳۱ كتاب الغصب)

نه علاوه نور مال موجود دي (سيف)

د حکومت د اشتمال په خرج باندې

د خلقو نه کټ کړې شوې ځمکې اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې حکومت د اشتمال اراضی کار شروع کړو، د حکومت قانون دې چې څومره خرچه په اشتمال باندې راځی د خلقو نه ئې وصولوی خو د سهولت په لحاظ د ځمکې د هر خاوند نه یو یو مرله او دوه دوه مرلې هم دغه شان د تناسب مطابق ځمکه کټ کولو سره یو ځای ته جمع کړی کوم ته چې شاملات وائی چې د هغې په ذريعه حکومت نیم خرج وصول کړی او باقی خرج د خلقو نه په طور د نقد وصولوی، دا ځمکه تقریبا شکل کناله ده کومه چې د بيع من يزيد په شان خرڅیږی د دې ځمکې اخستل شرعا څنګه دی؟

۱: سره د دې چې دا ځمکه په کاغذاتو کې يو ځای ته جمع کړې شوې ده مستقل نمبر والا ده او بیا د دې خپلو خپلو ځمکو سره يو ځای کول ممکن نه دی ۲: که دا ځمکه وانخستلې شی نو خواوشا نزدې خلق په دې ځمکه باندې ناحق قابض کیږی او د بيع په صورت کې د ځمکې هر مالک ته د هغې په قيمت کې خپله حصه پوره ملاويدو سره د اشتمال د خرج نه مستثنی کولې شی او باقی خرج به د نقد په طريقه باندې وصولولې شی

۳: خو بعض خلق په دې اشتمال باندې د بعض وجو نه خفه دی خو حکومت اوس دا جبراً نافذ کوی څکه چې کاغذات کامل مکمل شو او ډیر خرج په دې باندې شوې دې.

۴: او کوم خلق چې راضی دی کوم چې د اکثریت حکم لری په هغې کې ممبرانو د دې ځمکې په خرڅولو باندې په قيمت معين باندې راضی کیدو سره دستخطونه کړی دی او د عامو خلقو نه فردا فردا تپوس کول او

دستخط اخستل گران دی نو آیا په دې خیال به د دې ځمکې اخستل شرعاً جائزوی؟چې هرحقدارته په دې شاملات کې خپلې پیسې ملاؤشي؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالغنی مسجد عبداللطیف باچا شمس روډ محله تلیا داکخانه ومقام هوتی مردان

الجواب: په دې کې شک نشته چې دا ځمکه (شاملات) د شریکانو حق دې او په دې کې هم شک نشته چې په داسې ځمکه باندې ډیر په سرعت سره جبراً قبضه کولې شی پس که ټولو یا اکثر مالکانو په اشتمال باندې رضامندی ښکاره کړې وی نو د اشتمال لوازم (یعنی خاص طور سره خرچ وصولولو باندې) به هم راضی وی لهذا د **مبادلة الارض بالارض** په شان به د **مبادلة الارض بالدارهم** هم حکومت مجاز وی او په دې اخستلو او خرڅولو کې به څه نقصان نه وی. **قال علیه السلام لا ضرر ولا ضرار رواه مالك فی الموطا(۱)، وفی الاشباه والنظائر یتحمل الضرر الخاص لاجل دفع ضرر العام(۷۶)(۲) وایضاً لما جاز بیع خشب المسجد وانقاضه عند خوف التغلب، کما فی ردالمحتار۳:۵۱۴(۳) فیکون هذا البیع جائزا بطریق الاولی. فقط**

---

۱) (موطا امام مالک ۶۲۳ القضاء في المرفق)

۲) الاشباه والنظائر ۸)

۳) قال العلامة ابن عابدين: والذي ينبغي متابعة المشايخ المذكورين في جواز النقل بلا فرق بين مسجد او حوض ولا سيما في زماننا فان المسجد او غيره من رباط او حوض اذ لم ينقل يأخذ انقاضه اللصوص والمتغلبون كما هو مشاهد ... سئل شيخ الاسلام عن اهل قرية رحلوا وتداعي مسجدها الي الخراب، وبعض المتغلبة يستولون علي خشبه وينقلونه الي دورهم هل لواحد اهل المحلة ان يبيع الخشب بامر القاضي، ويمسک الثمن ليصرفه الي بعض المساجد او الي هذا المسجد؟ قال نعم.

(ردالمحتار ۳:۴۰۷ کتاب الوقف، مطلب في نقل انقاض المسجد ونحوه)

د گنی او د غنمو د کرلی شوی تخم بیع

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید د عمر نه په ځمکه کې کرلې شوې دگنی اوغنمو تخم واخستلو .آیا داجائز ده؟ بینواتوجروا

المستفتي: حیدرخان... ۱۹۷۶ء/۳/۱۲

الجواب: وفی ردالمحتار لا یصح بیع الزرع قبل صیرورته بقلا لانه لیس بمنتفع به ۲۸:۴(۱). وهوالموفق

د بیع فضولی حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ ځمکه کومه چې د اووۀ منو ده زما ورور خرڅه کړې ده او زما اجازت په هغې کې نه وو کله چې ماته خبر راورسید نو ما پیسې مشتری ته واپس کړې او اجازت مې ورنکړو او هغه مشتری پیسې وانخستلې په دې باندې دویشت کاله تیر شو او زه هغه ته وایم چې پیسې واخله او ځمکه پرېږده، تاسو حضرات راته شرعی حکم بیان کړی. بینواتوجروا

المستفتي: نامعلوم علاقه مهمند.... یکم ذی قعده۱۴۰۱ھ

الجواب: که په دې ځمکه کې د دې مدعی شرکت منلې شوې یا په شهادت سره ثابت شوې وی نو د هغه بیع صحیح نه ده او دا بیع د فضولی ده. لما فی شرح التنویر علی هامش ردالمحتار ۱۳۶/۴ (۲) او واضحه دې وی چې

---

۱ ﴾ (ردالمحتار ۴:۴۲ مطلب في بیع الثمر والزرع والشجر مقصوداً)
(ومثله في شرح المجلة ۲:۹۹ المادة: ۲۰۷)

وفي الخلاصة : ولو باع الزرع ان لم یصر بقلا لایجوز.

(خلاصة الفتاوي ۳:۲۹ کتاب البیوع، جنس اخر في الزرع والثمر)

۲ ﴾ قال العلامة الحصکفي : واصطلاحا من یتصرف في حق غیره بغیر اذن شرعي کل تصرف صدر منه تملیکا کان کبیع... وله مجیز حال وقوعه انعقد موقوفا ومالا مجیز له حالة العقد لا ینعقد اصلا. . . . [بقیه برصفحه آئنده...

محکم سره د تاخير د دعوې د وجې نه ساقط او ناقابل سماعت نه وی، کما فی رد المحتار ۳۴۳/٤ الثانی ان النهی حیث کان للقاضی لاینافی سماعها عن المحکم.(۱) وهوالموفق

د بيع فاسد په صورت کې به د مشتری ملکيت کله ثابتيږی؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د يو باغ سيوان په ونو کې ښکاره شی خو پاخه نه وی، نو په داسې وخت کې اخستونکی راشی او وائی چې په دې باغ کې څومره سيوان دی د هغې برابر ئې زه فی سير مثلا په سل روپۍ باندې اخلم، هغه وخت کې ئې بائع هم په خوشحالۍ باندې قبول کړی، مشتری بائع ته بعض ثمن خو اوس ورکړی او بعض ثمن ورته د سيوانو تللو نه پس ورکوی، دا دې هم واضحه وی چې د عقد په وخت نه د تاجيل ثمن ذکر کيږی او نه د تاجيل مبيع ذکر کيږی، خو دا خبره واضحه ده چې د سيوانو راشوکول د پخيدو نه پس وی او بيا ئې وزن هم د عقد نه درې څلور مياشتې وروستو وی. کله چې سيوان پاخۀ شی. خو د عقد په وخت ئې د شوکولو او نه شوکولو څه ذکر نه وی شوې په داسې صورت کې بيع جائز ده يا ناجائز؟ بينواتوجروا

المستفتی: نامعلوم

الجواب: چونکې دا بيع د څو وجوهاتو د وجې نه بيع فاسد ده لهذا په دې

...بقيه ازحاشيه گذشته]

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱۵۲،۱۵۱:۴ فصل في الفضولي)

وفي شرح المجلة: البيع الذي يتعلق به حق الغير كبيع الفضولي وبيع المرهون ينعقد موقوفا علي اجازة ذلک الآخر.

(شرح المجلة ۳۵۱:۲ المادة:۳۶۸ الفصل الاول في بيان انواع البيع)

۱) (ردالمحتار ۳۸۱:۴ مطلب هل يبقي النهي بعد موت السلطان)

کې به د مشتري ملکیت د قبض کولو نه پس ثابتیږي. کما هو حکم البیوع الفاسدة. (۱) او ددې قبض نه مخکښې به د بائع ملکیت برقرار وی او عشر به هم په هغه باندې واجب وی،

والاصل ما ذکره فی شرح التنویر: ولو باع الزرع ان قبل ادراکه فالعشر علی المشتري ولو بعده فعلی البائع؛ (هامش ردالمحتار ۲: ۷۴) (۲). وهوالموفق

د یتیم جائیداد جبرا خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې محمد شهزاد او فقیر سعید د پلار د وفات د وجې نه یتیمان شو په دې دور کې د یتیمانو د رهائش والا علاقې باندې د یو جابر حکمران حکومت وو د ذکر شوې جابر حکمران کارندومشر یتیم وررولره ځان سره بوتلواو ټول پاتې شوې جائیداد د هغه نه په زور په بیعه واخستلو او وړوکی ورور ته علم هم نشته او کارندګانو د مشر یتیم نه د دواړو ورونو د طرف نه په بیع نامه باندې ګوتې ولګولې نوآیا د یتیمانو جائیداد خرڅیدلې شی په داسې حال کې چې د نابالغ کیدو د وجې نه په زبردستئ د هغوی نه ګوتې ولګولې شی؟ بینواتوجروا

المستفتي: محمد شهزاد چکدره ضلع دیر ......۱۰ ربیع الاول ۱۴۰۱هـ

---

۱) وفي شرح المجلة: البیع الفاسد یفید حکماً عند القبض یعني ان المشتري اذا قبض المبیع باذن البائع صار مالکاً له.

(شرح المجلة ۳۵۹:۲ المادة: ۳۷۱)

وقال العلامة الحصکفي: واذا قبض المشتري المبیع برضا بائعه صریحا او دلالة بان قبضه في مجلس العقد بحضرته في البیع الفاسد... ولم ینهه البائع عنه ملکه. (الدرالمختار مختصرا ۱۳۹،۱۳۸:۴ کتاب البیوع)

۲) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۶۰:۲ باب العشر)

الجواب: که دا خرڅونکې بذات خود يتيم وي او د هغې باوجود غير عاقل وي نو دا خرڅول کالعدم او نامنظور دی، لما في شرح التنوير ٥/٤ وشرطه اهلية المتعاقدين اي كونهما عاقلين ولا يشترط البلوغ. (١) او دا دې هم واضحه وي چې که دا جبر او اکراه مسلم يا ښکاره وي نو دا بيع نا منظور او کالعدم ده. كما في شرح التنوير على هامش ردالمحتار ٤:٥ ولذا لا يلزم بيع المكره وفي ردالمحتار قدمنا ان بيع المكره فاسد موقوف على اجازة البائع(٢). وهوالموفق

د پټکی د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد دکان په يو لاک روپۍ پټکی باندې واخستلو، اوس دا سړې دکان په بل سړی باندې په دوه لاکه روپۍ خرڅوی، آيا د پټکی دا اخستل او خرڅول جائز دی يا نه دی؟ علت هم وليکئ؟ بينواتوجروا

المستفتی: متعلم حافظ منير محمد ٦/اپريل ١٩٨٦ء

---

١) (ردالمحتار ٥: ٤ مطلب شرائط البيع انواع اربعة)

وفي الهندية : اما شرائط الانعقاد فانواع منها في العاقد وهو ان يكون عاقلا مميزا كذا في الكافي فيصح بيع الصبي والمعتوه اللذين يعقلان البيع واثره.
(فتاوي هندية ٢ :٣ كتاب البيوع ، الباب الاول)

٢) (شامي ٧ : ٤ قبيل مطلب في حكم البيع مع الهزل)

وقال العلامة المرغيناني : واذا اكره الرجل علي بيع ماله ... و اكره علي ذلک بالقتل او بالضرب الشديد او بالحبس فباع او اشتري فهو بالخيار ان شاء امضي البيع وان شاء فسخه ورجع بالمبيع.
(الهداية ٣٤٦ : ٣ كتاب الاكراه)

الجواب: د پتکی دا خرڅول او اخستل ناجائز رسم دې ځکه چې دا پیسې نه اجرت معجله او نه د نزول عن الحق معاوضه ده، بلکې رشوت دې (۱) ناحقه اخستل دی. بخلاف ما اذا اخذه لماذکرنا فانه مشروع (۲) فافهم

بغير د ځمکې نه د اوبو خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې اوبه بغير د ځمکې نه خرڅول څنګه دی؟ بينوا توجروا

المستفتی: متعلم حافظ منير محمد ۶/اپريل ۱۹۸۶ء

الجواب: د مفتی به قول او ظاهر الرواية په بناء دا اخستل او خرڅول ناجائز

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: الرشوة بالكسر ما يعطيه الشخص الحاكم وغيره ليحكم له او يحمله علي ما يريد... وفي الفتح ثم الرشوة اربعة اقسام: منها ما هو حرام علي الآخذ والمعطي وهو الرشوة علي تقليد القضاء والامارة. الثاني: ارتشاء القاضي ليحكم وهو كذلک ولو القضاء بحق لانه واجب عليه. الثالث: اخذ المال ليسوي امره عند السلطان دفعا للضرر او جلبا للنفع وهو حرام علي الآخذ فقط، الرابع: ما يدفع لدفع الخوف من المدفوع اليه علي نفسه او ماله حلال للدافع حرام علي الآخذ.

(ردالمحتار ۴:۳۳۸ مطلب في الكلام علي الرشوة والهدية)

۲) وفي الهندية: ثم الاجرة تستحق باحد معان ثلاثة اما بشرط التعجيل او بالتعجيل او باستيفاء المعقود عليه.

(فتاوي عالمگيرية ۴:۴۱۳ الباب الثاني في بيان انه متي تجب الاجرة)

وقال العلامة الحصكفي: وعليه فيفتي بجواز النزول عن الوظائف بمال.

(الدرالمختار ۴:۱۶ مطلب في النزول عن الوظائف بمال)

دی. (شامی ۵/۳۹۵) (۱) والله اعلم

د یو شریک په بل شریک باندې د خپلې حصې خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید او عمرو چاته یو یو لاک روپۍ ورکولو سره فریم راوغوښتلو، کله چې هغه سړی کراچۍ ته لاړو نو هغه دواړه لاکه روپۍ را یوځای کولو سره فریم واخستلو، کله چې هغه سړې راغلو نو دلته فریم ډیر قیمت لرلو زید فریم واخستلو اوس چې هر کله فریم د زید په ملکیت کې دې زید عمرو ته یو لاک روپۍ په قسطونو ورکوی نو آیا دا سود دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی هدایت الله ...... ۱۹ جولائی ۱۹۷۹ء

الجواب: په ظاهر کې دا معامله جائز ده ځکه چې عمرو خپله حصه په زید باندې خرڅه کړې ده. (۲) **وهوالموفق**

بیع په شرط د اقالې سره د بیع فاسد کیدل او د بیع فاسد حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید ځمکه خرڅه کړه خو ورسره ئې دا شرط هم ولګولو چې که په درې کاله کې دننه ما پیسې پیدا کړې نو ځمکه به ماته واپس کوې او پیسې به واپس درکوم. مشتری دا شرط ومنلو، خو اوس پیسې واپس اخستلو او ځمکې واپس ورکولو ته تیار نه دې، د دې په باره کې د شریعت څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: شفیع الله سکنه جهانګیره مردان ...... ۲۳ ربیع الثانی ۱۴۰۳ھ

---

۱) قال العلامة الحصكفي: (ولايباع) الشرب (ولا يوهب ولا يؤجر ولا يتصدق به) لانه ليس بمال متقوم في ظاهر الرواية وعليه الفتوي. (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۵:۳۱۷ فصل الشرب)

۲) وقال العلامة المرغيناني: ويجوز بيع احدهما نصيبه من شريكه في جميع الصور. (هداية ۲:۶۲۴ كتاب الشركة)

الجواب: دا بیع فاسد ده.(۱) بیع صحیحه نه ده په بیع فاسده کښې په دواړو کښې هریو دا عقد فسخ کولې شی (شامی) (۲) وهوالموفق

د میوې د پخیدلو نه مخکې د خرخولو دپاره حیله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې د باغ میوه ښکاره شوې نه وی نو خلق د هغې د بیع د جواز دپاره دا صورت اختیاروی چې په بعض پیسو سره ونه او په بعض پیسو باندې ځمکه د معلومې مودې په اجاره اخلی لکه چې په خلاصة الفتاوٰی ۲۹/۳ کښې لیکلې شوې دې آیا دا صحیح ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: قاری یعقوب

الجواب: الحیلة المسطورة جائزة.(۳) والحوالة صحیحة.(۴) وهوالموفق

---

۱ ﴾ قال العلامة المرغیناني: کل شرط لا یقتضیه العقد وفیه منفعة لاحد المتعاقدین او للمعقود علیه وهو من اهل الاستحقاق یفسده.
(الهدایة ۳:۵۹ کتاب البیوع ،باب بیع الفاسد)

۲ ﴾ قال العلامة الحصکفي: ویجب علي کل واحد منهما فسخه قبل القبض... او بعده ما دام المبیع بحاله في ید المشتري. (الدرالمختار ۴:۱۴۰ کتاب البیوع، باب بیع الفاسد)
وفي الهدایة: ولکل من المتعاقدین فسخه رفعا للفساد وهذا قبل القبض ظاهر لانه لم یفد حکمه فیکون الفسخ امتناعا منه وکذا بعد القبض الخ.
(الهدایة ۳:۵۰ کتاب البیوع، الفصل الخامس في البیع)

۳ ﴾ وفي الهندیة: ولو اراد ان یترک في الارض ویکون له الولایة الشرعیة فالحیلة ان یشتري الحشیش واشجار البطیخ ببعض الثمن ویستاجر الارض ببعض الثمن من صاحب الارض ایاما معلومة. (فتاوي عالمگیریة ۳:۱۰۷ الفصل الثاني في بیع الثمار الخ)

۴ ﴾ وفي الخلاصة: وان کان البیع بشرط الترک لا یجوز البیع ولو اراد ان یترک في الارض ویکون له الولایة الشرعیة فالحیلة ان یشتري... [بقیه برصفحه آئنده...

د ملکانه ځمکې د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد يو امام نه ملکانه يعنی څه جائيداد چې د مسجد په نوم باندې منسوب وی خرڅه کړی نو آيا په دې امام پسې مونځ جائز دې؟ په داسې حال کې چې هغه جائيداد په اصل کې د مسجد وی صرف مجازی مالک ئې امام وی او هغه د دې نه صرف حاصلات اخستلې شی؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: شمشير ګلوزی پشاوری...... ۲۴ اپريل ۱۹۸۶ء

الجواب: که دا ملکانه د امام په نوم وی (۱) نو اخستل او خرڅول يې جائز دی، کنه نو د عکس په صورت به ناجائز وی. (۲) **وهوالموفق**

...بقيه ازحاشيه گذشته] الحشيش واشجار البطيخ ببعض الثمن ويستاجر الارض ببعض الثمن من صاحب الارض اياما معلومة.

(خلاصة الفتاوي ۳:۲۹ كتاب البيوع، جنس آخر في الزرع والثمر)

۱) يعنی امام ته تمليک ورکړې شوې وی ...(مفتی سيف الله حقانی)

۲) قال العلامة ابن عابدين: وكون الملک للبائع فيما يبيعه لنفسه... ولا بيع ما ليس مملوكا له وان ملكه بعده.

(ردالمحتار ۴:۶ مطلب شرائط البيع انواع اربعة)

وفي الهندية: واما شرائطه فانواع ومنها ان يكون ملک البائع فيما يبيعه لنفسه... فلا ينعقد بيع ما ليس مملوكاله. (فتاوي عالمگيرية ۳:۲،۳ كتاب البيوع، الباب الاول)

وفي شرح المجلة: يشترط لنفاذ البيع ان يكون البائع مالكا للمبيع... وان لا يكون في المبيع حق آخر.

(شرح المجلة ۳۴۹:۲ المادة ۳۶۵ الفصل الاول في بيان انواع البيع)

پخپله راختلې ګيا د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: زمونږ يو ځنګل دې اوس يو سړی دعوی کړې ده چې په دې ځنګل کې چې کومه ګيا ده په هغې کې زه هم شريک يم او دا هم منم چې دا څمکه ستاسو ده ونې ستاسو دی مونږ صرف په ګيا کې شريک يو دهغه دليل دا دې چې ستاسو نيکونو په طور د تبرع مونږ ته دا راکړې وه چې په ګيا کې تاسو هم شريک يئ، اوس سوال دا دې چې که هغه په دې باندې ګواهان پيش کړل چې د دې تبرع شوې ده نو دا تبرع به صحيح وی او که نه؟

۲: په صورت د صحت کې دا خلق ځنګل ته سخت نقصان رسوی، د هغې نقصان د وجې نه زه هغوی د ګيا نه منع کولې شم او که نه؟

۳: په ذکر شوې صورت کې که هغه دا دعوی وکړی چې دا ګيا ما ستاسو د نيکهٔ نه اخستلې ده نو آيا دا بيع صحيح ده يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: امين الحق مندوخيل بلوچستان..... ۲۳ شوال ۱۴۰۱ھ

الجواب: ومنه الصدق والصواب....چونکې پخپله راختلې ګيا د حديث په وجه باندې ﴿المسلمون شرکاء فی ثلاث﴾ (۱) او د فقهاء کرامو د تصريح مطابق **فکذا الکلاء النابت فی ملك انسان بلا تعاطی سببه مباح ايضا**.(شرح المجلة ۶۷۸) (۲)

مشترک غير مملوک ده، لهذا د هغې د قطع کولو نه مخکې خرڅول يا تبرعا ورکول بې قاعدې او ناجائز کارونه دی. **وفی شرح التنوير: وفسد بيع المراعی ای الکلاء واجارتها الخ**(هامش رد المحتار ۴/ ۱۱۰) (۳) **وهوالموفق**

---

۱ ﴾ عن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ المسلمون شرکاء في ثلاث الماء والکلاء والنار. (مشکوة المصابيح ۲۵۹ باب احياء الموات والشرب)

۲ ﴾ (شرح المجلة ۱۸۱ : ۴ المادة: ۱۲۴۱)

۳ ﴾ (الدر المختار علي هامش ردالمحتار ۱۲۳ : ۴ باب البيع الفاسد)

د ټیکه دار د اجازت نه بغیر د مزدور دپاره په غر کې د موندلې شوې کان د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې کوم غر په موجوده دور کې د خلقو په بیع اخستلې شوې وی او هلته کان راوځی نو حکومت هغه په خپله قبضه کې اخستلو سره په ټیکه باندې ورکوی، ټیکه دار په مزدورانو باندې مال راوباسی. او بعض مزدوران د هغې نه مال په غلا خرڅولو دپاره مارکیټ ته راوړی نو د دې مال د اخستلو او خرڅولو څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتي: چیف کیمسټ مینګوره سوات ۱۹۷۲ء/۱۰/۱۰

الجواب: غر چې د هغې باقاعده احیاء نه وی شوې د چا مملوک نه شی کیدې په هغې کې اخستل او خرڅول نه شی جاری کیدې. **یدل علیه مافی عشر الدر المختار**(۱) پس د قاعدې موافق کومه چې ټولو فقهاء کرامو ذکر کړې ده د دې څیزونو پنځمه حصه به حکومت ته ورکولې شی او څلور حصې به د واجدین (مزدورانو) وی.(۲) د هغوی دپاره د دې مقدار خفیه پټ او خرڅول شرعا جائز دی. **والله اعلم بالصواب**

---

(۱) قال العلامة الحصكفي: يجب العشر في ثمرة جبل او مفازة ان حماه الامام لانه مال مقصود لا ان لم يحمه لانه كالصيد.

وقال العلامة ابن عابدين: (قوله ان حماه الامام) فان ثمر الجبال مباح لا يجوز منع المسلمين عنه وقال ابو يوسف لا شيئ فيما يوجد في الجبال لان الارض ليست مملوكة ولهما ان المقصود من ملكها النماء وقد حصل.

(الدر المختار مع ردالمحتار ۲:۵۳ باب العشر)

(۲) قال العلامة الحصكفي: معدن خلقي خلقه الله تعالي ومن كنز اي مال مدفون ... في ارض خراجية او عشرية ... خمس مخففا اي اخذ خمسه لحديث "وفي الركاز الخمس" وهو يعم المعدن كما مر وباقيه لمالكها ان ملكت والا كجبل ومفازة فللواجد.

(الدر المختار ۲:۴۸،۴۹ باب الركاز)

په سائیکل باندې ټکټ لګولو سره د قرعه اندازۍ په ذريعه يو سړى ته ورکول بيع فاسد ده

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی يو سائيکل واخستلو بيا هغې لره خرڅول غواړي چې د هغې په قرعه اندازۍ باندې ئې دوه روپئ ټکټ ولګولو چې په هغې کې تقريبا يو سل او پنځه څلويښت کسان شامل شو چې په هغې کې بنده هم يو ټکټ واخستلو بيا په هغه ټکټونو باندې قرعه اندازی وکړې شوه چې په هغې کې زما ټکټ راووتلو او سائيکل ماته ملاؤ شو، کله چې ما سائيکل خپل ځای ته ورسولو نو خلقو زما په زړه کې شکونه پيدا کړه چې دا واپس کړه نو ماله څه کول پکار دی؟ بينواتوجروا

المستفتي: عبدالرحمن تخت بهائي مردان، ۱۹۷۲ء/۶/۶

الجواب: دا معامله بيع فاسد ده چې ناجائز ده، لان فيه تعليق البيع بالشرط الفاسد لانهم ارادوا ان من خرج اسمه عند القرعة يكون مالكاله بالدرهمين فيكون فاسدا، قال العلامة الشامي في ردالمحتار ۴:۲۲۲ ماكان مبادلة مال بمال يفسد بالشرط الفاسد ويبطل تعليقه ايضا لدخوله في التمليكات لانها اعم وما ليس مبادلة مال بمال ان كان من التعليقات او التقييدات يبطل تعليقه بالشرط فقط(۱) او د بائع دپاره سوا د هغه دوه روپو نه د ټولو کسانو پيسې واپس کول ضروری دی ځکه چې دا رقم ثمن نه دې بلکې بغير د عوض نه اخستلې شوې دې چې يو قسم رشوت دې(۲) پس غوره دا ده چې دا بيع کالعدم کړې شی او بائع ټولې پيسې واپس کړی او

---

۱) (ردالمحتار ۲۴۷:۴ ما يبطل بالشرط الفاسد ولا يصح تعليقه به)

۲) قال العلامة ابن عابدين: وفي المصباح الرشوة بالكسرة ما يعطيه الشخص الحاكم وغيره ليحكم له او يحمله علي ما يريد جمعها... الثالث اخذ المال ليسوي امره عند السلطان دفعا للضرر او جلبا للنفع وهو حرام علي الآخذ فقط... الرشوة يجب ردها ولا تملك. (ردالمحتار ۳۳۷:۴ مطلب في الكلام علي الرشوة)

مشتری دې سائیکل واپس کړی او که بائع د پیسو واپس کولو ته تیار نه وی نو د دې مشتری دپاره ضروری ده چې دا بیع دې فسخ کړی او د دې نه پس دې دا تهول کسان مشترکه طور سره دا سائیکل خرڅ کړی او قیمت دې په خپل مینځ کې تقسیم کړی، وهو بیع مال من علیه الحق والظفر علی خلاف جنس حقه وهو جائز عند الشافعی وعلیه الفتوی عندنا(۱). وهو الموفق

د حکومت د ملک غیر د هغه څیزونو خرڅول چې د هغې دخیره کول ضرری نه دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې کوم وخت د پاکستان په خوا کې د سوشلزم طوفان په تیزئ سره راغلو، هم د هغې د بندولو د پاره صدر ایوب په پاکستان کې د مساوات حکم جاری کړو او هغې ته ئې د زرعی اصلاحاتو نوم ورکړو چې د هغې د لاندې د لوئې لوئې جاګیردارو دپاره محدود ګزاره پلاټ متعین کړې شو او د هغه سابقه مالکانو دپاره مذکوره فاضله رقبو قیمت سرکاری طور په مناسب شرح باندې مقرر کولو سره د عوضانه په نوم باندې موسوم کړې شو، د دې نه پس هر قابض مستحق زمیندار نه د قبضه فاضله رقبې عوضانه د مقرر کړې شرح مطابق په سرکاری خزانه کې داخلولو سره ذکر شوې رقبه جات د حکومت د هغه مزارع په نوم باندې منتقل کړې شو کوم چې په دې وخت کې مالک متصور وو.۱: مذکوره بیع حکومت د خپل طرف نه چې په هغې کې د زمیندار یا مالک دخل نه وو.۲: مذکوره مالکانو د حکم د صدور نه هیڅ خلاف ورزی، انکار یا بغاوت نه دې کړې

۳: اول مالکانو قیمت عوضانه مقرر کړې په شرح باندې هیڅ اعتراض نه دی

---

۱) وقال العلامة الحصكفي: ليس لذي الحق ان ياخذ غير جنس حقه وجوزه الشافعي وهو الاوسع، وقال ابن عابدين: (قوله وجوزه الشافعي) قدمنا في كتاب الحجر ان عدم الجواز كان في زمانهم اما اليوم فالفتوي علي الجواز.

(شامي ۴:۲۰۰ فروع كتاب الحظر والاباحة، فصل في البيع)

کړي. ۴: بله دا چې ذکر شوې مالکانو په خزانه کې جمع شوې د بیع په قیمت کې تصرف کولو سره په خپل مفاد کې استعمال کړو. ۵: د حکومت د طرف نه کوم چې دویم مالک متصور دې دریم مالک زمیندار ته په عوض سره مالکانه حقوق ورکړې شوې دی. ۶: دریم مالکان یعنی زمیندار د دویم مالک (حکومت) نه د قیمت په ادا کولو سره ملکیت حاصل کړې.

۷: د پورته ذکر شوې حکم د لاندې چې کومه بیع شوې ده لهذا مونږ فتوی طلب کوو چونکې د پورته حکم د لاندې د متاثرینو تعداد کم از کم یو کروړ اهل اسلام دی لهذا سوال دا دې چې دا بیع صحیح ده یا نه؟ او که فاسد ده نو ددې د پیداوار څه حکم دې؟ بینواتوجروا.

المستفتی: میاں رسول شاہ نوې بازار درګئ مانسهره....... ۲۴ جمادی الثانی ۱۴۰۲ھ

الجواب: دا بیع د ملکیت غیر بیع ده او د داسې څیزونو نه ده چې د هغې ذخیره کول ضرر نه ورکوی، پس په ظاهر کې دا بیع نافذ نه ده.(۱) خو د مقدار مسکن او د ضرر بین احکام جدا دی:

کما یشیر الیه ما فی شرح التنویر لو خاف الامام علی اهل بلد الهلاک اخذ الطعام من المحتکرین وفرق علیهم فاذا وجدوا سعة ردوا مثله هامش ردالمحتار ۵:۳۵۲(۲) فافهم، وجه الاشارة انه اناط الحکم علی الهلاک ولا شك

---

(۱) في الهداية: ومن باع ملك غيره بغير امره فالمالك بالخيار ان شاء اجاز البيع وان شاء فسخ. (هداية ۳:۸۸ فصل في بيع الفضولي)

وفي شرح المجلة: يشترط لنفاذ البيع ان يكون البائع مالكا للمبيع.

(شرح المجلة ۲:۳۴۹ المادة: ۳۶۵، فصل في البيع)

(۲) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۵:۳۸۳ فصل في البيع)

وقال العلامة ابن نجيم: ولو خاف الامام علي اهل مصر الهلاک اخذ الطعام من المحتكرين وفرقه، فاذا وجدوه ردوا مثله وليس هذا من باب الحجر وانما هو من باب دفع الضرر عنهم كما في حال المخمصة. (البحر الرائق ۸:۲۰۲ كتاب الكراهية، فصل في البيع)

في اهلاك من الحر والبرد عند عدم المسكن بخلاف المزرعة فأن للرزق اسباباً شتى فلو اذن الملاك في عقود المزرعات لزالت المفسدة. وهوالموفق

د ملازم په محکمه باندې خپل سامان د بل ځا په نوم خرڅول

سوال: څه فرمائي علماء كرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: زيد په يو محکمه کې ملازم دې چې د محکمې د سامان په اخستلو او خرڅولو باندې مامور دې. که زيد يو څيز په خپلو پيسو باندې واخستلو او بيا ئې هم هغه محکمې ته په گټه باندې خرڅ کړي نو آيا دا جائز ده؟

۲: زيد په دې خرڅولو کې خپل نوم نه پيش کوي بلکې د يو بل سړي په ذريعه ئې خرڅوي نو آيا د دې دويم سړي په نوم باندې به دا خرڅول جائز وي؟ بينواتوجروا

المستفتي: غلام حيدر کلرک دفتر زراعت ايبټ آباد... ۱۹۷۵ء/۵/۱۵

الجواب: ۱: که ملازمت کونکي ته د محکمې د طرف نه د دې اخستلو او خرڅولو اجازت وي يا ملازم د څه ضائع شوي څيز د عوض رسولو په اراده باندې دا څيز د محکمې د پاره اخستلې وي نو په دې کې هيڅ باک نشته. (۱)

---

(۱) في شرح المجلة: لا يجوز لاحد ان يتصرف في مال الغير بلا اذنه...عدم الجواز شامل لجميع انواع التصرف من استعمال کرکوب... وهبة وبيع ورهن ... وجميع ما يجريه من العقود تمليكا بعوض او بغيره يتوقف علي اجازته... فتصرف الغير في مال الغير ممنوع الا ان تكون وصاية او ولاية او تدعوا ضرورة فيجوز.
(شرح المجلة ۱:۲۶۲، المادة ۹۶)

وقال العلامة الحصكفي: والاصل ان المستحق بجهة اذا وصل الي المستحق بجهة اخري اعتبر واصلا بجهة مستحقه ان وصل اليه من المستحق عليه.
(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴:۱۴۱ باب البيع الفاسد)

۲: بغیر د ضرورت نه دروغ ویل ناجائز دی (۱) وهوالموفق

په بیع کښې د غبن فاحش حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې یو سړی غیر منقول جائیداد (کوم چې تقریبا د پنځو زرو روپو دې) خرڅ کړو او مشتری بائع ته دهوکه ورکولو سره زر روپۍ ورکړې نو آیا په دې صورت کښې بائع بیع فسخ کولې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم

الجواب: صرف په غبن فاحش سره (چې کله د دهوکې ورکولو نه خالی وی) بیع نه شی رد کیدلې،

وفی الدرالمختارعلی هامش ردالمحتار ۳: ۲۲۰ ولا رد بغبن فاحش فی ظاهرالروایة وبه یفتی ان غره ای غرالمشتری البائع الخ (۲). وهوالموفق

---

۱) عن سفیان بن اسد الحضرمي: قال سمعت رسول الله ﷺ يقول كبرت خيانة ان تحدث اخاك حديثا هو لک به مصدق وانت به كاذب.

(مشكوة المصابيح ۴۱۳ باب حفظ اللسان والغيبة والشتم)

وقال العلامة ابن عابدين: كل مقصود محمود يمكن التوصل اليه بالصدق والكذب جميعا فالكذب فيه حرام.

(ردالمحتار ۵:۳۰۳ فروعات كتاب الحظر والاباحة)

۲) (الدر المختار ۴:۱۷۸ باب المرابحة والتولية، مطلب في الكلام علي الرد بالغبن الفاحش)

وفي شرح المجلة: اذا وجد غبن فاحش في البيع ولم يوجد تغرير فليس للمغبون ان يفسخ البيع الا انه اذا وجد الغبن وحده في مال اليتيم لايصح البيع.

(شرح المجلة ۲:۳۳۵ المادة ۳۵۶ الفصل السابع في الغبن والتغرير)

د ځمکې په بيع کې د ونو او د غير آباد غرونو د داخلولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې:

۱: د کوهستان په علاقه کې دوه قسمه ځمکې دی آباد او غير آباد، په هغې کې ځنګلې دی او په هغې کې دوه قسمه ونې دی يو قسم ګيا وغيره دويم نمبر لکه چې لوئې قسم ونې دی.

۲: غير آباد ځمکه د آبادې ځمکې سره تبعا خرڅولې شی مثلا بائع وائی چې ما په تاسو باندې د آبادې ځمکې د څلورو جريبو سره د غير آباد ځمکې شل حصې خرڅې کړې، دا حصې متعين وی خو هغه وخت په ځمکه کې چې کومې ونې وی نو هغه د خرڅولو په وخت مسکوت عنه وی هغه وخت دا دومره قيمتی نه وې اوس چونکې قيمتی جوړې شوې نو اوس بائع وائی چې دويم قسم ونې (چه د هغې نه مونږ تيرونه جوړو) مو نه وو خرڅ کړې هغه زما دی او اول قسم ونې (کوم چې صرف ګډې بيزې خوری) هغه د مشتری ملکيت دې، مشتری وائی چې هر څه زما دی نو آيا دا ذکر شوې ځنګلې د بائع دی او که د مشتری دی؟

۳: که آباده ځمکه ئې داسې خرڅه کړې وی چې ما دا ټوله ځمکه د ټولو متعلقاتو سره په تاسو باندې خرڅه کړه او د غير آباد ځمکې د حصو تعين ئې ونکړو، نو آيا په دې کې غير آباد غرونه شامل دی يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: مولوی عبدالحق مدرس مدرسه شير ګړهـ ضلع مردان .... ۲۲ رمضان/ ۱۴۰۵هـ

الجواب: ونې د غارس مملوکه وی او يا د پخپله راختلو په صورت کې د ځمکې د مالک ملکيت وی (۱) مرعی او مختطب وغيره مرافق دی خو هغه

---

(۱) وفي شرح المجلة: الاشجار النابتة بلا غرس في ملک احد هي ملکه ليس لآخر ان يحتطب منها الا باذنه. (شرح المجلة ۱۸۲: ۴ المادة ۱۲۴۴)

وقال العلامة ابن عابدين: الشجر له ساق فلا تدخل فيه حتي يجوز بيعها اذا نبتت في ارضه لکونها ملکه. (ردالمحتار ۱۲۳: ۴ قبيل مطلب صاحب البئر لايملک الماء)

د آبادۍ ځمکې په مرافق کې شمار کول صحيح نه دی، لعدم کونها من مشتملات العامرة ولا من اجزائها الحکمية، په کومو ونو کې چې قرار مقصود وی نو هغه تبعا للارض خرڅيږی لا اذا صرح بعدم بيعها. (ماخوذ من شرح الجملة ورد المحتار) (۱)

پس که په صورت مسئوله کې د دې غير آباد متعلق تصريح نه وی شوې نو د عرف په بناء باندې دا مشتری مدعی عليه دې او بائع مدعی لانه يدعی ملك غير العامرة وملك اشجارها والمشتری ينكره وهو متمسك بالظاهر. (۲)

او که د دې غير آباد اونو دخرڅ متعلق تصريح شوې وی نو معامله واضح ده. وهو الموفق

د پښيمانتيا شرط لګولو سره د بيع کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی څلور کناله ځمکه په دويشت زره روپۍ باندې خرڅه کړه او دا شرط ئې ولګولو چې که زه پښيمانه شوم نو زه به تاته دوه زره روپۍ درکوم او که ته پښيمانه شوې نو ته به ماته دوه زره روپۍ راکوې اخستونکی دوه زره روپۍ خرڅونکی سره جمع کړې، اوس خرڅولو والا پښيمانه شو نو آيا دا ځمکه

---

۱) وفي شرح المجلة: وفي العرصة تدخل الاشجار المغروسة علي ان تستقر لان جميع المذكورات لا تفصل عن المبيع فتدخل في البيع بدون ذكر ولا تصريح.
(شرح المجلة ۱۴۶:۲ المادة ۲۳۱)

وقال العلامة الحصكفي: ويدخل الشجر في بيع الارض بلا ذكر مثمرة كانت اولا صغيرة او كبيرة اذا كانت موضوعة فيها للقرار.
(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۳۹:۴ فصل فيما يدخل في البيع تبعا الخ)

۲) وفي شرح المجلة: المدعي من يلتمس خلاف الظاهر والمدعي عليه من يتمسك بالظاهر. (شرح المجلة ۵:۵ الكتاب الرابع عشر في الدعوي)

هغه واپس اخستلې شي؟ او آيا داد پښيمانتيا دوه زره روپۍ اخستل حلال دي که حرام؟ بينواتوجروا

المستفتي: بخت حسين متعلم حقانيه مصري بانډه. ۲۳/صفر المظفر ۱۴۰۲ھ

الجواب: دا بيع د شرط د وجې نه فاسده ده او هر يو طرف دا عقد فسخ کولې شي. لما في ردالمحتار ۱۲۱/٤ (۱) وهداية ۶۴/۳ (۲) او دا پښيمانتيا رشوت او حرام دې. وهوالموفق

پخپله راختلې ګيا اخستل او خرخول او په ګانه کې د کيښودلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو ځمکه يا يو غر دې او په هغې کې شرعا د چا د ملکيت او تصرف حق نشته او هغه مشترک او متنازع دې خو اهل بلد هغه د يو خاص سړي په ملکيت او تصرف کې ورکړې دې اوس سوال دا دې چې په ځمکه يا غر کې ګيا راختلې ده د هغې په ګانه کې ورکول جائز دی يا نه؟ حال دا چې شرعا دا سړې د دې مالک نه دې بلکې عرفا ئې مالک جوړ شوې دې او د دې ګانه شوی څيز نه

---

(۱) قال العلامة ابن عابدين (قوله قبل القبض او بعده) لكن ان كان قبله فلكل الفسخ يعلم صاحبه لابرضاه، وان كان بعده فان كان الفساد في صلب العقد بان كان راجعا الي البدلين المبيع والثمن كبيع درهم بدرهمين وكالبيع بالخمر او الخنزير فكذلک، وان كان بشرط زائد كالبيع الي اجل مجهول او بشرط فيه نفع لاحدهما فكذلک عندهما لعدم اللزوم وعند محمد لمن له منفعة الشرط. (ردالمحتار ۴:۱۴۰ كتاب البيوع، باب البيع الفاسد، قبيل مطلب ردالمشتري فاسد الي بائعه فلم يقبله)

(۲) قال العلامة المرغيناني: ولكل واحد من المتعاقدين فسخه، رفعا للفساد، وهذا قبل القبض ظاهر؛ لانه لم يفد حكمه، فيكون الفسخ امتناعا منه، وكذا بعد القبض اذا كان الفساد في صلب العقدلقوته، وان كان الفساد بشرط زائد فلمن له الشرط ذلک دون من عليه؛ لقوة العقد؛ الا انه لم يتحقق المراضاة في حق من له الشرط.
(الهداية ۳:۶۴ باب البيع الفاسد، فصل في احكامه)

فائده اخستل د جواز حکم لری یا نه؟ د دې اخستل او خرڅول جائز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: امداد الله توحیدی کراچی نمبر ۲۵ شاه فیصل کالونی نمبر ۲۱

الجواب: دپخپله راختلې ګیا که په مملوکه ځمکه کې راختلې وی یا غیر مملوک کښې، بهر حال دا د چا مملوک نه ده د دې اخستل او خرڅول وغیره ناجائز او کالعدم دی، لحدیث: المسلمون شرکاء فی ثلاث فی الماء والکلاء والنار ای شرکة اباحة لا شرکة ملك فمن سبق الی شئ من ذلك فی وعاء او غیره واحرزه فهواحق به وهوملك له دون من سواه الخ کذا فی شرح التنویر وشرحه ردالمحتار ۵: ۴۴۰ فلیراجع(۱). وهوالموفق

په شرط فاسد سره اخستلې شوې د غیر مقبوضه ځمکې بیع فسخ کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دا کور د چا حق دې (چه په هغې کې بنګله ده او رقبه ئې تقریبا یو کنال ده) دعویداران ۱: اکبر شاه ولد حیات خان د دکان مالک بائع، ۲: شیرجان ولد عبدالرحمن المعروف رحمن متوفی د مُشتری دوه ځامن دی شیرجان او میر عباس خان. ۳: مسماة بستی، مسماة پشاوری دختران اکبر شاه بائع محمد میر ولد سلیم وارث میراث اکبر شاه بائع

د نمبر ۱ بیان: اکبر شاه اقبالی دې چې ما متنازع فیه کور عبدالرحمن ته رهن قطعی په ذریعه استامپ ۱۹۳۲ء کې خرڅه کړې ده خو زبانی شرط دا وو

---

۱) (شامي ۵:۳۱۲ فصل الشرب)

وعن ابن عباس رضي الله تعالیٰ عنه قال قال رسول الله ﷺ المسلمون شرکاء في ثلث الماء والکلاء والنار. (مشکوة المصابیح ۲۵۹ باب احیاء الموات والشرب)

وفي شرح المجلة: الماء والکلاء والنار مباحة والناس في هذه الاشیاء الثلاثة شرکاء... ان دلیل اشتراکها حدیث الناس شرکاء في ثلاث.

(شرح المجلة ۴:۱۷۵ المادة ۱۲۳۴ الفصل الاول)

چې په پیسو د اپس کیدو باندې به کور د بائع وی، نه د مشتری، دواړه ستامپونه د مشتری د ځوی شیرجان سره موجود دی په دې وجه شیرجان دې دخپلې حصې رقم اخستلو سره کور پریږدی لکه چې دویم وررور میر عباس خان د خپلې حصې رقم اخستلو سره د کور نه لاس واخستلو.

د مدعی نمبر ۲ بیان : شیرجان اقبالی دې چې کور قطعی طور باندې والد عبدالرحمن په بیع اخستلې دې او زبانی شرط دا وو چې ستاسو د ژوندی کیدو پورې تاسو (یعنی نمبر ۱ اکبر شاه) به په کور کې قیام پذیر وی د وفات نه پس یا د نقل مکانئ په صورت کې به په کور باندې مشتری (شیرجان) د قبضې کولو حقدار وی، زما وررور میر عباس خان انفرادی قسم خوړلې وو چې هغوی به خپل جائیداد په خپل وررور شیرجان باندې نه خرڅوی، وررور میر عباس خان پیسې قرض اخستلو سره د اکبرشاه په مطالبه باندې د کور نیمه حصه زبانی طور په قبضه کې ورکړه، ما اقرار کونکی ته په دویمه ورځ پته ولګیده نو وررور ته مې په ذریعه د اکبرشاه، سید اکبر رقم ورکول وغوښتل او د ګوتې لګولو مې ورته وویل خو میر عباس خان انکار وکړو او معامله هم هغه شان پاتې شوه.

د مدعی نمبر ۳ بیان : مسماة بستی، محمد میر کوم چې دې وخت کې په کور باندې قابض دې وائی چې که اکبر شاه کور خرڅ کړې دې نو د خرڅولو په وخت مونږ ته پته نه وه کنه نو نه به مو خرڅولې.

نوټ : د خرڅولو په وخت هغوی دواړه پیدا هم نه وو که معاملې د مقدمې صورت اختیار کړو، نو میر عباس خان د شیرجان وررور خپله حصه چې زبانی خرڅه کړې وه، د استامپ په ذریعه به ئې دوباره طلب کوی. **بینواتوجروا**

المستفتی : شیرجان ضلع بنوں.... ۱۹۶۹ء/۱/۷

الجواب: د طرفین د بیاناتو نه معلومیږی چې دا بیع چې کومه شوې ده بیع فاسد ده ځکه چې مدعی او مدعی علیه دواړه په دې خبره باندې متفق دی چې د بائع د منفعت دپاره څه نه څه شرط مقرر شوې دې او دا هم معلومه ده

چې قبضه تراوسه پورې مشتری او د مشتري وارثانو ته نه ده ورکړې شوې لهذا دا کور تراوسه پورې مشتری او د هغه د وارثانو په ملکیت کې نه دي داخل شوي او اکبر شاه د دې بیع په فسخ کې هر وخت مستقل دی

قال فی الهدایة کل شرط لا یقتضیه العقد وفیه منفعة لاحد المتعاقدین او للمعقود علیه وهو من اهل الاستحقاق یفسده(۱) وفیها ایضاً ولکل واحد من المتعاقدین فسخه رفعاً للفساد وهذا قبل القبض ظاهر لانه لم یفد حکمه فیکون الفسخ امتناعاً منه وکذا بعد القبض الخ(۲). فقط والله اعلم

د وخت د حاکم په اکراه (مجبوره کولو باندې) د بیع او اقرار حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو بادشاه په یوه علاقه باندې عشر مقرر کړو، او د ټول یا اکثر ملک عشر ئې په خپل خاندان کې تقسیمولو سره په مختلف علاقو باندې د خپل خاندان افراد مقرر کړل او جبری طور ئې د خلقو نه بیګار هم واخستلو. او په بعض ځمکو باندې ئې نیمه حصه مقرر کړه او جبراً ئې د خلقو نه اقرار نامې هم ولیکلې چې تاسو دا اقرار وکړئ چې دا ټوله ځمکه د فلانی خان یا نواب ده او په نه کولو باندې ئې د خپلو جائیدادونو نه بې دخل کوی او سوا د دې ظالم حکمران نه بل یو

---

۱) (الهدایة ۳:۵۹ باب البیع الفاسد) وفي خلاصة الفتاوي: وان لم یرد الشرع به في صورة ولا هو متعارف ولکن فیه منفعة البائع او المشتري او المعقود علیه فان کان في الشرط منفعة المعقود علیه والمعقود علیه من اهل ان یستحق حقا علي الغیر... لا یجوز العقد... ولو کان في الشرط منفعة لاحد المتعاقدین... یفسد العقد.

(خلاصة الفتاوي ۳:۵۰ کتاب البیوع، الفصل الخامس في البیع)

۲) (الهدایة ۳:۶۴ فصل في احکامه، باب البیع الفاسد)

قال العلامة الحصکفي: ویجب علي کل واحد منهما فسخه قبل القبض... او بعده مادام المبیع بحاله في ید المشتري.

(الدر المختار ۴:۱۴۰ کتاب البیوع، باب البیع الفاسد)

منصف عادل حاکم یا حکومت هم نشته چې د مظلوم عوامو فریاد هلته ورسوی، دغه شان د خلقو نه اقرار او دستخط اخلی وروستو یو بل منصف او قانونی حاکم په دې علاقې باندې حکمران شو او مقدمات د شریعت په رڼا کې حل کیدل شروع شو نو د هغه سابق حکمران خاندان خلقو زمونږ په ځمکو باندې دعوې شروع کړې چې دا زمونږ ځمکې دی او د خپل اثبات دپاره ئې دستخطونه او اقرار کوم چې جبرا او اکراها اخستلې شوې وو پیش کړل او عوامو هم دعوی وکړه چې دا جائیداد زمونږ دې ځکه چې دا د ظالم حکمران د راتلو نه مخکې زمونږ په قبضه کې وو او مونږ ذاتی مالکان وو او دې ظالم حکمرانانو په مختلف قسم حیلو سره جبرا زمونږ په املاک باندې قبضه وکړه او دستخطونه ئې اخستلې دی نو اوس عرض دا دې چې دا مظلوم او محکوم عوام د چا نه چې املاک اخستلې شوې دی نه کافر دی او نه باغیان، بادشاه او د هغوی د خاندان خلق په زور یا په حمایت د انگریز حکمران کیدو سره د عوامو په جائیدادونو او املاک باندې قبضه کوی او اکراها او جبراً دا اقرار او دستخطونه اخلی آیا دا اقرار او دستخطونه د عوامو د حق غورځونکی دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالحلیم ټیکیدار دوډ باضلع دیر ۱۹۶۹ء/۱۰/۱۵

الجواب: ۱: که عوام د خپل ملک او حاکم په اکراه او زوال اکراه نه پس عدم رضا علی البیع له ثابت کړی نو دا بیوع به فسخ کولو سره جائیدادونه عوامو ته حواله کولې شی او حکامو ته به قیمتونه واپس کولې شی،

فی الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۵:۱۱۲(۱) وامر السلطان اکراه وان لم یتوعده (وفیه ایضاً ۱۱۰)(۲) فلو اکره بقتل او ضرب شدید او حبس او قید

۱) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۵:۹۱ کتاب الاکراه)

۲) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۵:۸۹ کتاب الاکراه)

مدیدین حتی باع او اشتری فسخ ما عقد ولا یبطل حق الفسخ بموت احدهما وفی ردالمحتار فیقوم ورثة کل مقامه کورثة المشتری وبمعناه فی الهندیة ۳۹:۵ (۱). فقط

په متعلقه استفتاء باندې د اضافي جواب:

الجواب: که عوام آبائی ملک او د سلطان اکراه ثابت کړي نو دا اقرار لغو او لا حاصل دي، کما فی الدر المختار: امر السلطان اکراه وان لم یتوعده وفیه ایضا فلو اکره بقتل اوضرب شدید اوحبس اوقید مدیدین حتی باع او اشتری او اقر او آجر فسخ ما عقد ولا یبطل حق الفسخ بموت احدهما، وفی ردالمحتار ۱۱۰:۵ فیقوم ورثة کل مقامه (۲) وفی الهندیة ۳۹:۵، وان کان قولا لا یستوی فیه الجد والهزل کالبیع والاقرار والاجارة فحکم الاکراه فساد ذلك القول (۳). فقط

بائع ته په کالو واپس کولو کې د کالو نه کټوتی او په کم قیمت باندې د اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې کله چې ګاهک سرۀ او سپین زر اخستلو دپاره راځی نو هغه ته ویلې شي چې په دې حساب سره به ئې اخلې او کله چې ئې واپس کوي نو دوه ماسې فی توله به کټ کولې شي او ارزان نرخ به ادا کولې شي، آیا دا د شریعت په رڼا کې جائز دی؟ مهربانی کولو سره د دې سوال جواب راکړئ؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم ... ۱۹۸۸ء/۲/۷

---

۱) وفي الهندية: فلو اكره علي بيع او شراء او اقرار او اجارة بقتل او ضرب شديد او حبس مديد خير بين ان يمضي البيع او يفسخ.
(فتاوي عالمگيرية ۳۵:۵ كتاب الاكراه، الباب الاول في تفسيره شرعا)

۲) (ردالمحتار ۸۹، ۹۱:۵ كتاب الاكراه)

۳) (فتاوي عالمگيرية ۳۵:۵ كتاب الاكراه، الباب الاول في تفسيره شرعا)

الجواب: د واپسئ والا خبره ناجائز ده.(۱) خو د اخستلو د خبرې د ختمولو نه پس دا د واپسئ والا خبره ضرری نه ده. **وهوالموفق**

په دروغ ویلو سره حاصل شوې مال د حکومت د نرخ نه په زیات نرخ باندې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د سیمنټ فیکټرئ ملازمانو ته پوره سروس کې په طور دخپل حق اویا ټنه یا کم او زیات سیمنټ د سروس د عهدې په لحاظ په رعایتی قیمت باندې ملاویږی ملازم په دې خپله منظور شوې کوټه کې څه سیمنټ مثلا لس ټنه د کور د جوړولو په بهانه درخواست سره د فرضی ځمکی منظور کړی بیا دا د مارکیټ د ریټ مطابق په اضافې باندې خرڅوی آیا شرعا داسې کول جائز دی یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: اهالیان ایم سی ایل ایبټ آباد....... ۱۲، جمادی الثانی ۱۴۰۱هـ

الجواب: دروغ ویل ناجائز دی (۲) خو په، دروغ ویلو سره حاصل شوې مبیع مملوک دې.(۳) او د حکومت د نرخ نه په زیات نرخ باندې خرڅول صرف

---

۱) وفي الهداية : وكل شرط لا يقتضيه العقد وفيه منفعة لاحد المتعاقدين او للمعقود عليه وهو من اهل الاستحقاق يفسده. (هداية ۵۹: ۳باب البيع الفاسد)

۲) قال ابن عابدين : ان كل مقصود محمود يمكن التوصل اليه بالصدق والكذب جميعا فالكذب فيه حرام.
(ردالمحتار ۳۰۳: ۵قبيل كتاب احياء الموات)

۳) قال العلامة ابن حجر العسقلاني : (قوله باب ما يكره من الخداع في البيع) كانه اشار بهذه الترجمة الي ان الخداع في البيع مكروه ولكنه لا يفسخ البيع.
(فتح الباري ۳۳۷: ۴باب ما يكره من الخداع في البيع)

وقال العلامة العيني: (باب ما يكره من الخداع في البيع) اي هذا باب في بيان كراهة الخداع في البيع ولكن الخداع لا يفسخ به البيع ... الاول مذهب الحنفية والشافعية علي ان الغبن غير لازم فلا خيار للمغبون سواء قل الغبن او كثر وهو الاصح.
(عمدة القاري ۲۳۳: ۱۱باب مايكره من الخداع في البيع)

قانوني جرم دی (۱) وهوالموفق

د بيع نه پس په مبيع کښې د نقصان راتلو په صورت کښې د قيمت کمولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې اته ورونه دی چې په هغې کښې دوه بالغ او باقی نابالغ دی د هغوی د سیوانو یو باغ دې او په خپل وخت باندې مثلا پنځوس زره روپئ باندې د هغوی مشر ورور په یو ټيکيدار باندې خرڅ کړو. کله چې د سیوانو دپخیدو نه پس وشوکولې شو نو ټيکيدار اویل چې ما څه نقصان اوچت کړې دې مهرباني وکړئ ماته دې څه پیسې د اصل رقم نه کم کړې شی اوس چونکې د دې باغ په مالکانو کښې بعض نابالغ دی نو آیا مشر ورور د اصل قیمت نه څه پیسې پریښودلې شی یا نه؟ د علاقې معمول هم دا دې چې د ټيکيدار په درخواست باندې څه نه څه پریږدی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالستار ساکن کوئټه بلوچستان علاقه زیارت

الجواب: که ټيکيدار د سیوانو شوکولو نه مخکښې مطالبه کړې وی نو مناسب دا ده چې بيع سابق کالعدم کړی. لکونه باطلا وفاسدا.(۲) اوپه کم ثمن باندې د نوی سر نه بيع وکړی او که بيع سابق صحيح وی، وهونظير

---

۱) قال العلامة برهان الدين المرغيناني : فاذا فعل ذلک وتعدي رجل عن ذلک وباع باکثر منه اجازه القاضي .(هداية ۴۷۲ :۴ کتاب الکراهية، فصل في البيع)

وفي الهندية : فان سعر فباع الخباز باکثر مما سعر جاز بيعه.

(الفتاوي العالمگيرية ۲۱۴ :۳ فصل في الاحتکار)

۲) في شرح المجلة : وشرط ترکها علي الشجر والرضا به يفسد البيع وعليه الفتوي كما في النهاية. (شرح المجلة ۹۴ :۲ المادة: ۲۰۶)

العنقاء...نو وصی وغیره د عیب د وجې نه په ثمن کې کمی کولې شی نه د نورو عوارض د وجې نه، هذا ماخوذ من الشامی فی باب المأذون.(۱) وهوالموفق

د میلو د تیلو خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زه یو دکاندار یم، او خلق په بازار کې د میلو تیل راوړی او مونږ دکانداران دهغوی نه دا تیل اخلو او بیا ئې په خلقو باندې خرڅوو او دا تیل ریح (باد) او د دردونو دپاره دوائی ده نو د دې شرعی صورت څهٔ دې او د دې تیلو اخستل او خرڅول جائز دی یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: شیخ محمد خیر دا کخانه کروړه تحصیل الپوری شانگله پار ۱۹۷۶ء/۵/۱۳

الجواب: د دې خرڅول ناجائز دی.(۲) او اخستل ئې جائز دی او استعمال ئې هم جائز دی کله چې د هغې نه په تُندئ سره جوړیدل یقیني وی.(۳) هذا

---

(۱) في الدرالمختار: ويحط من الثمن بعيب قدر ما يحط التجار. وتحته في الشامية (قوله بعيب) فلا يحط بدونه اذ هو تبرع محض منح.
(ردالمحتار ۱۱۴،۱۱۳:۵ كتاب الماذون)

(۲) قال العلامة الحصكفي: ونجيز بيع الدهن المتنجس والانتفاع به في غير الاكل بخلاف الودک (درمختار) وقال ابن عابدين: (قوله بخلاف الودک) اي دهن الميتة لانه جزوها فلا يكون مالا ابن ملک اي فلا يجوز بيعه اتفاقا وكذا الانتفاع به.
(شامي ۱۲۸:۴ باب البيع الفاسد)

(۳) قال العلامة ابن عابدين: (قوله اختلف في التداوي بالمحرم) ففي النهاية عن الذخيرة يجوز ان علم فيه شفاء ولم يعلم دواء آخر... وافاد سيدي عبد الغني انه لايظهر الاختلاف في كلامهم لاتفاقهم علي الجواز للضرورة ...ولذا قال والدي في شرح الدرر ان قوله لا للتداوي محمول علي المظنون والا فجوازه باليقيني اتفاق ......[بقیه بر صفحه آئنده...

[بقیه بر صفحه آئنده...

حسب ما تقتضيه القواعد لم اجده صريحا نعم الطلي اهون من الاكل والشرب. وهوالموفق

د بيع العربان حكم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د بيعانه ورکولو نه پس که سړې ئې واپس اخستل غواړی نو آيا هغه ته حق حاصل دې؟ بينواتوجروا

المستفتى: يونيورسل سټور جنرل مرچنټس اينډ پروويژن سټور

اسراج کوره بازار اسلام آباد

الجواب: شرعا ستاسو دپاره د دې بيعانه واپسی ضروری ده.

لحديث رواه مالك وابوداؤد وابن ماجة عن عمروبن شعيب عن ابيه عن جده قال نهى رسول الله ﷺ عن بيع العربان (مشكوٰة ۲۴۰)(۱) وفي اللمعات: وهو ان يشترى السلعة ويعطي البائع درهما اواقل اواكثر على انه ان تم البيع حسب من الثمن والا لكان للبائع(۲). وهوالموفق

...بقيه ازحاشيه گذشته]

لكن قد علمت ان قول الاطباء لا يحصل به العلم والظاهر ان التجربة يحصل بها غلبة الظن دون اليقين الا ان يريدوا بالعلم غلبة الظن وهو شائع في كلامهم.
(شامي ۱۵۴:۱ قبيل فصل في البئر)

۱) (مشكوٰة المصابيح ۲۴۸ باب المنهي عنها من البيوع، الفصل الثاني)

۲) (حاشية المشكوٰة عن اللمعات نمبر ۲۴۸:۶ تحت هذا الحديث)

وفي المرقاة: وهو ان يشتري السلعة ويدفع الي صاحبها شيئا علي انه ان امضي البيع حسب وان لم يمض البيع كان لصاحب السلعة ولم يرتجعه المشتري.
(مرقاة المفاتيح علي مشكوٰة المصابيح ۸۰:۶ باب المنهي عنها من البيوع)

قال الشيخ السهارنفوري: قلت ويرد العربان اذا ترک العقد علي كل حال بالاتفاق.
(بذل المجهود في حل ابي داؤد ۲۸۷:۴ باب في العربان)

د پنشن د اخستلو او خرخولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په حکومت کې د یو سړی عمر دوه شپیتۀ کاله مقرر کولې شی هغه ته پنشن ورکولې شی چې د هغه پنشن څلور سوه وی نو هغه دوه سوه روپۍ خرڅولې شی په دې لحاظ سره چې دچا عمر زیات وی هغه ته پیسې کمې ملاویږی او د چا عمر چې کم وی هغه ته زیاتې پیسې ملاویږی دا طریقه د شریعت په رڼا کې جائز ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: صوبیدار عبدالسلام گوجرانواله کینټ

الجواب: پنشن په حقیقت کې عطاء ده او دا بیع او شراء صوری بیع او شراء ده، په حقیقت کې دا ورکړه یا نزول عن الحق دې، پس د هر تقدیر په بناء باندې دا خرڅول جائز دی.(۱) وهوالموفق

د بیع الوفاء تحقیق او په هغې کې زکاة په چا باندې دې؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې د بیع الوفاء (بیع صحیحې) تحقیق ولیکئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالغفار دیروی .... (دورۀ حدیث)

الجواب: ذکروافی بیع الوفاء تسعة اقوال والصحیح انه رهن کمافی ردالمحتار ۴:۲۴۶ عن جواهر الفتاوی،وهورهن وحکمه الرهن وهو الصحیح اه، وفیه ایضاً عن الخیریة والذی علیه الاکثرانه رهن لایفترق عن الرهن فی حکم من الاحکام الخ(۲)

---

۱) قال العلامة الحصکفي: وعلي هذا لا یجوز الاعتیاض عن الوظائف ... فیفتي بجواز النزول عن الوظائف بمال.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱۵،۱۶ :۴مطلب في النزول عن الوظائف بمال)

۲) (ردالمحتار ۲۷۴ : ۴قبیل کتاب الکفالة)

قلت والاعتبار فی العقود للمعانی دون الالفاظ(۱) والمعنی هناك معنی الرهن وقلت ایضاً ان الثمن فی بیع الوفاء یکون دیناً علی البائع فیکون الزکوٰة واجبة علی المشتری کما فی ردالمحتار ۲: ۷ ینبغی لزومها علی المشتری فقط علی القول الذی علیه العمل الآن من ان بیع الوفاء منزل منزلة الرهن وعلیه فیکون الثمن دیناً علی البائع تأمل(۲). وهوالموفق

د بیع العینه حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ماسره یو عربی ډرائیور ګاډې چلوی یوه ورځ د هغه د خولې نه دا خبره ووتله چې کله څوک د چا نه مالی امداد طلب کړی نو نقد مال قرض نه ورکوی مثلاً زید د بکر نه لس زره روپۍ قرضه وغوښتله بکر اویل چې ټهیک ده، بکر د دکاندار نه د لسو زرو روپو کپړه اخستلو سره هغه ته حواله کړه او زید ته ئې وویل چې ته به د یو کال تیریدلو نه پس ماته پنځلس زره روپۍ راکوئ. نو زید راضی کیدو سره کپړه اوچته کړه، کله چې ما دا خبره واوریدله نو زما په زړه کې د سود آواز راغلو ما وویل چې ماته پوره علم نشته هغه وویل چې په ټولو عربو کې دا لین دین عام دې او دا حرام نه دې، نو آیا دا حرام ده که حلال؟ بینواتوجروا

المستفتی: حضرت الله المذنب المقیم السعودیة العربیة ......۹/رمضان المبارك

الجواب: دا معامله بیع العینه ده چې په هغې کې د قرض ورکولو نه اعراض

---

(۱) وفي شرح المجلة: العبرة في العقود للمقاصد والمعاني لا للالفاظ والمباني ولذا يجري حكم الرهن في بيع الوفاء.
(شرح المجلة ۱۶:۱ المادة: ۳)

(۲) ردالمحتار ۶:۲ مطلب في زكاة ثمن المبيع وفاء)

دي او مکروه تنزیهی ده، او د امام ابویوسف رحمه الله په نزد دا سړي فی الجملة ماجور دي (رد المحتار ۵/۲۷۳) (۱) وهوالموفق

د مجنون د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د لیونی د بیع او شراء جواز لري او کنه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نور الحق (دیر) ۳۰/جمادی الثانی ۱۳۹۸ء

الجواب: د لیونی اخستل او خرڅول او هبه نامنظور او کالعدم ده.(۲) والمسئلة من الموضحات فلاحاجة الی نقل العبارة...وهوالموفق

---

(۱) قال العلامة ابن عابدين : (قوله في بيع العينة) اختلف المشائخ في تفسير العينة التي وردالنهي عنها قال بعضهم تفسير ها ان يأتي المحتاج الي آخر ويستقرضه عشرة دراهم ولا يرغب المقرض في الاقراض طمعاً في فضل لا يناله بالقرض فيقول لا اقرضک ولکن ابيعک هذا الثوب ان شئت باثني عشر درهما وقيمته في السوق عشرة ليبيعه في السوق بعشرة فيرضي به المستقرض فيبيعه كذلک فيحصل لرب الثوب درهمان وللمشتري قرض عشرة... عن ابي يوسف العينة جائزة مأجور من عمل بها... قال في الفتح ولا كراهة فيه الا خلاف الاولي لما فيه من الاعراض عن مبرة القرض.

(ردالمحتار ۴:۲۷۲ مطلب في بيع العينة)

(۲) قال العلامة الحصكفي : كما يطل بيع صبي لا يعقل ومجنون.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴:۱۱۷ باب البيع الفاسد)

وفي الهندية : ولا يجوز تصرف المجنون المغلوب اصلا.

(الفتاوي العالمگيرية ۵:۵۴ كتاب الحجر)

د ناخوښه ځیز بغیر د دهوکې نه د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په دکان کې پنځوس تهانه کیږه ده، په هغې کې اته څلویښت تهانه زر زر خرڅیږی او دوه تهانه د خلقو نه خوښیږی اوس چې یو ګاهک راغلو نو ما دوه تهانه مخامخ وغورځول چې دا واخلئ مونږ به ئې خرڅوو او په ټولو تهانونو کې هیڅ نقص نشته صرف ددې رنګ د خلقو خوښ نه دې. هغه واخستلو نو آیا صحیح دې یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم......

الجواب: چې د عیب نه خالی وي (صرف په رغبت کې کمې دې) نو دا دهوکه نه ده، **فقط.**([1]) **وهوالموفق**

د ضبط شوې ځمکې د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې قتل کولو سره وتختیدلو، حکومت د هغه ځمکه ضبط کړه. دا ضبط شوې ځمکه یو بل سړی واخستل او بل چا سره ئې د هغې تبادله هم وکړه. دا بیع او تبادله جائز ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حبیب غلام بنوں.......۲۹ مارچ ۱۹۷۶ء

الجواب: تعزیر بالمال منسوخ دې. کمافی الدرالمختارلابأخذالمال فی

---

[1] قال العلامة وهبة الزحيلي: فالشروط العامة هي التي يجب ان تتحقق في كل انواع البيع لتعتبر صحيحة شرعا وهي اجمالا ان يخلو عقد البيع من العيوب الستة وهي الجهالة، والاكراه، والتوقيت، والغرر، والضرر، والشروط المفسدة.
(الفقه الاسلامي وادلته ۳۳۴۵،۳۳۴۶:۵ شروط صحة البيع)

المذهب هامش ردالمحتار.٣/٢٤٦ (١) پس د دې ضبط شوې ځمکې اخستل او خرڅول د دې مالک د رضا نه بغیر ناجائز او کالعدم دې کما فی رد المحتار.٤/١٣٦ (٢) لهذا دا بیع او تبادله به نامنظور وی. وهوالموفق

د کافر نه د شرابو او د خنزیر د پیسو اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی یو مارکیټ کمیشن باندې واخلې. او په هغې کې دهوبی، درزی، نائی وغیره کار کوی، او صرف په یو دکان کې چینی باشنده، د خنزیر غوښه خرڅوی دا ټیکیدار کله چې هغه منع کوی نو افسر هم ناراضه کیږی او په کاروبار باندې هم ډیر بد اثر پریوزی، د دې نه علاوه هغه دکاندار کله چې د خنزیر غوښه خرڅوی نو څه پیسې هغه ټیکیدار ته هم ورکوی لهذا دا نقدې پیسې دې ټیکیدار له اخستل په شریعت کې څنګه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا دوست محمد جلوزئی نوشهره.... ٢٨/نومبر ١٩٧٢ء

الجواب: که دکاندار د خنزیر غوښه په کفارو باندې خرڅوی نو دا بیع صحیح او نافذ ده او د دې دکاندار نه په پیسو اخستلو کې **فی نفسه** هیڅ باک نشته او که په مسلمانانو باندې ئې خرڅوی نو دا بیع باطل ده.

---

(١) قال العلامة الحصکفي: (لا باخذ المال في المذهب)... وفي المجتبي انه کان في ابتداء الاسلام ثم نسخ.
(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ١٩٦،١٩٥:٣ مطلب في التعزير بالمال)

(٢) قال العلامة الحصکفي: قال في الفتح ان التراضي ليس جزء مفهوم البيع الشرعي بل شرط ثبوت حکمه شرعا اه.
(ردالمحتار ٤:٤ مطلب في بيع المکره والموقوف)

وقال العلامة ابن عابدين: وليس للامام ان يخرج شيئا من يد احد الا بحق ثابت معروف. (ردالمحتار ٢٨١:٣ مطلب القول لذي اليد ان الارض ملکه وان کانت خراجية)

والدليل على الاول ان الخمر والخنزير مال متقوم عندهم(۱) فتكون مبادلة المال بالمال والدليل على الثانى ما فى الدرالمختار: وبطل بيع مال غير متقوم اى غير مباح الانتفاع به ابن كمال فليحفظ كخمر وخنزير وميتة انتهى (۲) قلت وكذاله الشراء لانه شراء ماليس بمال متقوم،
او دا پيسې د هغه بائع سره امانت دي خو نورو مالونو سره خلط کولو د وجې نه بائع د دې مالک جوړ شو او په بائع باندې زمان لازم شو او د ضمان د راتللو نه پس په دې مال کې د بائع دپاره مالکانه تصرفات جائز دی
صرح به فى ايداع ردالمحتار(۳) قلت اما الاذن والاباحة معروفان من المشترى فلاحرج فى التصرف. وهوالموفق

د بنکو د کرلو او د تجارت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د بنګو کرل جائز دی یا ناجائز؟ او د هغې تجارت حلال دې يا حرام؟ بينواتوجروا

المستفتی: صوبيدار اختر خان، قوم مشق ميله
تبليغی مرکز ضلع کوهاټ... ٤ رمضان ۱٤۰۹ھ

---

۱ ﴾ قال العلامة المرغيناني: وجه الفرق ان الخمر مال وكذا الخنزير مال عند اهل الذمة. (الهداية ۳:٤۹ باب البيع الفاسد)

۲ ﴾ (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱۱٦،۱۱۵: ٤ باب البيع الفاسد)

۳ ﴾ قال العلامة الحصكفي: (وكذا لو خلطها المودع) بجنسها او بغيره (بماله) او مال آخر .ابن كمال (بغيراذن) المالك (بحيث لا تتميز ضمنها) لا ستهلاكه بالخلط. و قال ابن عابدين: (قوله لاستهلاكه) واذا ضمنهاملكها ولا تباح له قبل اداء الضمان ولا سبيل للمالك عليها عند ابي حنيفة رحمه الله. (ردالمحتار ٥٥٤: ٤ كتاب الايداع)

الجواب: د بنګو کرل د انګورو د کرلو په شان خپله جائز دی خو د چرسو جوړولو په اراده ناجائز دی څنګه چې د انګورو کرل د شرابو په اراده باندې ناجائز دی، لکونه تعاونا علی المعصیة کما اشار الیه فی شرح التنویر.(۱) خو دا ګناه په نسبت د شوکې وغیره کمه ده. **وهوالموفق**

د یو څیز په پوخ سیر باندې اخستلو سره په کلو باندې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دلته سوداګر حضرات مثلا یو جنس په شپیته روپئ پوخ سیر باندې اخلی او هم هغه جنس په شپیتهٔ روپئ کلو باندې خرڅوی او حال دا چې کلو دیارلس نیمې چټاکئ وی. آیا د هغوی دا عمل صحیح دې؟**بینوا توجروا**

المستفتی: عبدالشکور مین بازار کوهاټ...... ۹/شوال ۱٤۰٤ھ

الجواب: چونکې په بیع او شراء کې دهوکه ورکول نشته لهذا دا رویه جائز ده.(۲) **وهوالموفق**

---

۱ ﴾ قال العلامة الحصكفي: (و) جاز (بيع عصير) عنب (ممن) يعلم انه (يتخذه خمرا) لان المعصية لا تقوم بعينه بل بعد تغيره وقيل يكره لاعانته علي المعصية ونقل المصنف عن السراج والمشكلات ان قوله ممن اي من كافر اما بيعه من المسلم فيكره ومثله في الجوهرة والباقاني وغيرهما زاد القهستاني معزيا للخانية انه يكره بالاتفاق... (و)جاز تعمير كنيسة و (حمل خمر ذمي) بنفسه او دابته (باجر) لا عصرها لقيام المعصية بعينه.
و قال ابن عابدين: ولعل المراد هنا عصر العنب علي قصد الخمرية فان عين الفعل معصية بهذا القصد. (الدرالمختار مع ردالمحتار ۲۷۷،۲۷۶:۵ فصل في البيع، كتاب الكراهية)

۲ ﴾ قال العلامة وهبة الزحيلي: فالشروط العامة هي التي يجب ان تتحقق في كل انواع البيع لتعتبر صحيحة شرعا وهي اجمالا ان يخلو عقد البيع من العيوب الستة وهي الجهالة، والاكراه، والتوقيت، والغرر، والضرر، والشروط المفسدة.
(الفقه الاسلامي وادلته ۳۳۴۶،۳۳۴۵:۵ شروط صحة البيع)...

[بقيه برصفحه آئنده...

د مجبورئ دوجې نه د زيات قيمت والا څيزپه كم قيمت باندې خرڅول

سوال: څه فرمائي علماء كرام د دې مسئلې په باره كې چې يو څيز په بازار كې په يوه روپئ شل سيره ملاويږي او د قرض په صورت كې اتلس سيره ملاويږي دغه شان يو څيز نقد په سل روپئ خرڅيږي او د قرض په صورت كې په شپږ شلې روپئ، نو آيا په دې كې څه كراهت شته؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: نامعلوم.......

الجواب: په دې دواړو مسئلو كې څه اختلاف نشته يو مجبور سړې كله چې د څه مجبورئ د وجې نه زيات قيمت والا څيز ارزان خرڅ كړي نو د هغې اخستل مكروه دي (۱) او كله چې قرض (غير نقد) باندې خرڅ كړي او په قيمت كې زيادت وكړي نو اخستل او خرڅول ئې بغير د كراهت نه جائز دي (۲) **وهوالموفق**

...بقيه ازحاشيه گذشته]

وقال العلامة المرغيناني: ويجوز بيع الطعام والحبوب مكايلة ومجازفة... ويجوز باناء بعينه لا يعرف مقداره وبوزن حجر بعينه لا يعرف مقداره لان الجهالة لا تفضي الي المنازعة.

(هداية ۲۲،۲۱:۳ كتاب البيوع)

۱) قال المحدث علي القاري: (قال نهي رسول الله ﷺ عن بيع المضطر)... والثاني ان يضطر الي البيع لدين ركبه او مؤنة ترهقه فيبيع ما في يديه بالوكس للضرورة وهذا سبيله في حق الدين والمروأة ان لا يبايع علي هذا الوجه ولكن يعار ويقرض الي الميسرة او يشتري الي الميسرة او يشتري السلعة بقيمتها فان عقد البيع مع الضرورة علي هذا الوجه صح مع كراهة اهل العلم له.

(مرقاة المفاتيح شرح مشكوٰة المصابيح ۸۰:٦ باب المنهي عنها من البيوع)

۲) قال العلامة المرغيناني: لان للاجل شبها بالمبيع الايري انه يزاد في الثمن لاجل الاجل. (هداية ۷٤:۳ باب المرابحة والتولية)

د مجبور سړي نه د زيات قيمت والا څيز په کم قيمت اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی سره څه مال دې د خرڅولو دپاره او هغه ئې فورا خرڅول غواړي ځکه چې هغه سره د خوراک او د وخت د گزارې دپاره څه نشته، د هغه نه دا مال په ډير کم قيمت باندې اخستلې شي دغه شان د دې سړي ضروريات پوره کيږي نو د دې مجبور سړي نه مال په کم قيمت باندې اخستل جائز دی يا نه دی؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: ازطرف ټول اينډ مشينري کمپنی لاهور.......۶ | اکتوبر ۱۹۸۹ء

الجواب: داسې سړي له قرض ورکول پکار دی او هغه سره امداد کول پکار دی دهغه نه يو څيز په کم قيمت باندې اخستل د فتوی په طور جائز دی خو د تقوی مخالف دی. (۱) **وهوالموفق**

د حکومت د يو سړي ځمکه جبرا د اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: يو سړی د خپل ذاتی کور د جوړولو او د هغې نه علاوه د تجارت په غرض د پولټري فارم د پرانستلو دپاره پنځه کاله مخکې د ځمکې يو حصه خلور کناله په بيع قطعی اخستلې وی، د بيع قطعی د انتقال فيس هم حکومت وصول کړې وی چې د هغې ثبوت د سرکاری مالک جائيداد سره موجود وی، او د هغې د منلو نه موجوده حکومت انکار کوی.

---

۱) قال العلامة القاري: (نهي رسول الله ﷺ عن بيع المضطر)... والثاني ان يضطر الي البيع لدين ركبه او مؤنة ترهقه فيبيع ما في يديه بالوكس للضرورة وهذا سبيله في حق الدين والمروأة ان لا يبايع علي هذا الوجه ولكن يعار ويقرض الي الميسرة او يشتري الي الميسرة او يشتري السلعة بقيمتها فان عقد البيع مع الضرورة علي هذا الوجه صح مع كراهة اهل العلم له.

(مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح ۶:۸۰ باب المنهي عنها من البيوع)

۲: موجوده حکومت د ځمکې د مالک د مرضئ خلاف، چې په یو قیمت باندې هم خپل جائیداد خرڅول نه غواړي، بغیر د څه خبر ورکولو نه انګریزی قانون ایکټ مجریه ۱۸۹۴ء د لاندې جبرا قبضه کولو سره په هغې باندې تعمیر شروع کړو. دغه شان د یو نیم کال نه د ځمکې مالک ته نقصان ورسیدلو. ۳: موجوده حکومت د نرخ لسمه حصه جبرا ورکوی.

۴: د دې جائیداد په خوا کې د جائیداد خرڅول د عوامو په مینځ کې په موجوده بازاری قیمت باندې شوې وی، او د دې جائیداد د موجوده بازاری قیمت په حکومتی کاغذاتو کې ثبوت انتقال بیع قطعی موجود وی چې د هغې د منلو دپاره د حکومت کاریګر تیار نه وی آیا دا جائز دې؟

مهربانی وکړئ د فقه حنفی په رڼا کې جواب راکړئ. **بینواتوجروا**

المستفتی: ډاکټر فضل معبود محله شیخان اکوړه خټک پشاور... ۱٤۰۵ھ/۱۹۸۶ء/۱۵/۶

الجواب: چونکې د حکومت حکم اکراه دی په دې وجه دا بیع بیع المکره ده او د زوال اکراه په وخت دا بائع یا د هغه وارثان دا ځمکه واپس کولې شی، کما فی اکراه شرح التنویر علی هامش ردالمحتار ۱۱۲:۵ امر السلطان اکراه وان لم یتوعده(۱) وفیه ایضا ص ۱۱۰ فلو اکره... حتی باع او اشتری... فسخ ما عقد ولا یبطل حق الفسخ بموت احدهما الخ(۲). وهوالموفق

د مملوکه اوبو د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې: ۱ ما اوریدلې دی چې د اوبو اخستل او خرڅول ممنوع دی او نن صبا خلق د ټیوب ویل اوبه خرڅوی، آیا دا جائز دي او که ناجائز؟

---

۱ ﴾ (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۵:۹۱ کتاب الاکراه)

۲ ﴾ (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۵:۸۹،۹۰ کتاب الاکراه)

۲: زمونږ په علاقه کې حکومت ټیوب ویل لګولي دي او مالیه نه اخلی لهذا په دې کې به د عشر څه حکم وی او که حکومت آبیانه وصولول شروع کړی نو بیا به څه حکم وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم.......

الجواب: ۱: چونکې د ټیوب ویل اوبه په پائپ او ټینکۍ کې د داخلیدو نه جمع کیږی لهذا د هغې اخستل او خرڅول ګناه نه ده. (شامی باب الشراب) (۱)

۲: په پیسو باندې اخستلې شوې اوبو باندې د اوبه شوې ځمکې په فصل کې نیم عشر واجب وی او کله چې مفت وی نو عشر به واجب وی. (شامی باب العشر) (۲) وهوالموفق

خرڅ کړې شوې څیز د مشتری نه دوباره په کم قیمت باندې داخستلوحکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې بائع په مشتری باندې په څوارلس زره روپۍ باندې مبیع په قرض خرڅ کړو، بیا مشتری دا مبیع په دولس زره روپۍ نقدو باندې د بائع په لاس باندې خرڅ کړو آیا دا جائز ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد دراز، دار العلوم حقانیه، ۱۹۷۸ء/۱۰/۱۰

الجواب: په صورت مسئوله کې دا بیع فاسد ده، کما فی شرح التنویر ۱/ ۱۱۴، ۱۱۵ _ کما فی شرح التنویر ۱: ۱۱۴، ۱۱۵ وفسد شراء ما باع بنفسه او بوکیله من

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله لم يحرز باناء) الاولي في اناء فلو احرزه في جرة او جب او حوض مسجد من نحاس او صفر او جص وانقطع جريان الماء فانه يملكه. (ردالمحتار ۵:۳۱۱ فصل الشرب)

۲) قال العلامة الشامي: نعم لو كان محرزا باناء فانه يملك فلو اشتري ماء بالقرب او في خوض ينبغي ان يقال بنصف العشر لان كلفته ربما تزيد علي السقي بغرب او دالية. (ردالمحتار ۲:۵۵ باب العشر)

الذی اشتراه ولوحکماکوارثه بالاقل من قدر الثمن الاول قبل نقد کل الثمن الاول (۱). وهوالموفق

د ملاوټ (خلط) کړې شوو څیزونو د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې درې قسم وریژې وی :نمبر ۱ : سیله کرنل قیمت نهه سوه (۹۰۰) روپی بورئ
نمبر ۲: سیله اری قیمت اته سوه (۸۰۰) روپۍ بورئ
نمبر ۳: سیله شېړ سوه (۲۰۰) روپۍ بورئ، دا درې واړه بورئ مکس کولو سره په اته نیم سوه روپۍ بورئ خرڅول څه حکم لری؟ او د دې دواړه قسم وریژو یوځای کول څنګه دی؟ حال دا چې دا لږې ارزانې پریوځی او خلق د دې اخستل خوښوی.
هم دغه شان د کینیا چای ګریډ نمبر ۱ د هغې قیمت اتیا روپۍ دې، ګریډ نمبر ۲ په اویا روپۍ کلو او ګریډ نمبر ۳ په شپیتۀ روپۍ کلو دی، دا ټولې دوه سوه او شل شوې، اوس چې دا ټولې یوځای کړې شی نو اویا روپۍ کلو پریوځی د دې پنځه اویا روپۍ کلو خرڅول څنګه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حافظ محمد نور صاحب، اندرون لکی گیټ بنوں ښهر. ۱۹۸۷ء/۱۲/۲

الجواب: ملاوټ (خلط) بذات خود حرام نه دې بلکې د دهوکې د ورکولو د وجې نه حرام دې (۲) پس که تاسو اخستونکی ته د یو قسم نوم نه اخلئ او

---

(۱) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴:۱۲۸ قبیل مطلب الدراهم والدنانیر جنس واحد في مسائل)

(۲) وفي المشکوٰة: وعن ابي هريرةؓ ان رسول الله ﷺ مر علي صبرة طعام فادخل يده فيها فنالت اصابعه بللا فقال ما هذا يا صاحب الطعام؟ قال اصابته السماء يا رسول الله! قال افلا جعلته فوق الطعام حتي يراه الناس من غش فليس مني... عن علي قال نهي رسول الله ﷺ عن بيع الغرر. (مشکوٰة المصابيح ۱:۲۴۸ باب المنهي عنها من البيوع)

خرڅوئ ئې نو دا شرعا ناجائز نه ده (بلکه جواز لري). (۱)، (۲) وهوالموفق

د نقصان د پوره کولو دپاره سامان په زیات قیمت باندې خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې ددرآمدی تجارت په سلسله کې پاکستانی مصنوعات د نورو ملکونو د مصنوعاتو نه ډیر گران دی په دې وجه په زیاته خرچه باندې یا په څه کم مال باندې برآمد کولې شی مثلا که خرچه پرې سل روپئ وی نو بیرونی ملکونو ته ئې په نوی یا پنځه نوی او په بعض حالاتو کې په اتیا روپو باندې هم خرڅولې شی. دغه شان سوداګرته نقصان کیږی، ددې نقصان د پوره کولو دپاره سوداګر هم هغه مال د پاکستانی صارفینو په لاس باندې په ډیر زیات قیمت باندې خرڅوی کله خود سلو روپو د خرچې مال د دوه سوو یا درې سوو روپو پورې لاړ شی دغه شان صارفینو ته د پاکستان جوړ شوی څیزونه د بین الاقوامی قیمتونو نه دوه یا درې چنده پورې ګران ملاویږی د دې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: منجانب ټول اینډ مشینری کمپنی لاهور.... ۱۶ اکتوبر ۱۹۸۹ء

الجواب: کله چې طرفین یعنی اخستلو او خرڅولو والا راضی وی نو په دې کې هیڅ باک نشته. (۳) ګناه په دروغو او دهوکه کې ده. (۴) وهوالموفق

---

۱) وفي شرح المجلة : اذا كان المبيع حاضرا في مجلس البيع تكفي الاشارة الي عينه لان الاشارة ابلغ اسباب التعريف وجهالة قدره ووصفه بعد ذلک لا يفضي الي المنازعة فلا يمنع الجواز... مثلا لو قال البائع للمشتري بعتک هذا الحيوان وقال المشتري اشتريته وهو يراه صح البيع قال في البحر لان المشار اليه مبيعا كان او ثمنا لا يحتاج الي معرفة قدره ووصفه. (شرح المجلة ۲:۹۰ المادة ۲۰۲ الفصل الاول في حق شروط المبيع واوصافه)

۲) چې دکان په ملاوټ نه کولو سره مشهور نه وی ....(مفتی سیف الله حقانی)

۳) قال العلامة ابن عابدين: بل التراضي شرط لثبوت حكمه شرعا وهو الملک. (ردالمحتار ۷:۴ کتاب البيع)

۴) عن ابي هريرة رضي الله عنه قال نهي رسول الله ﷺ عن بيع الحصاة وعن بيع الغرر رواه مسلم. (مشكوة المصابيح ۱:۲۴۷ باب المنهي عنها من البيوع)

د کيسټ د کاروبار حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د کيسټ اخستلو، خرڅولو کاروبار څنګه دې؟ جائز دې يا ناجائز؟ آيا په دې باندې زکاة شته يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: عجب خان آفريدی خيبر بازار پشاور ....٢٥ مارچ ١٩٨٨ء

الجواب: که دا کيسټ په سرود او ګانو باندې مشتمل وی نو د نورو بيکاره آلاتو په شان د دې اخستل او خرڅول مکروه تحريمی دی. (عالمګيری) (١) او کومه ګټه چې د دې نه حاصله شی هغه مال مملوکه دې امانت نه دې لهذا د زکوة نه خلاصې نشته. کبيع الافيون وغيره. (٢) وهوالموفق

---

(١) وفي الهندية: ويجوز بيع البربط والطبل والمزمار والدف والنرد واشباه ذلك في قول ابي حنيفة رحمه الله وعندهما لا يجوز بيع هذه الاشياء قبل الكسر ذكر المسئلة في اجارات الاصل من غير تفصيل وذكر في السير الكبير تفصيلا علي قولهما فقال ان باعها ممن لم يستعملها ولا يبيع هذا المشتري ممن يستعملها فلا بأس ببيعها قبل الكسر فان باعها ممن يستعملها او يبيعها هذا المشتري ممن يستعملها لا يجوز بيعها قبل الكسر ... والفتويٰ علي قولهما.

(الفتاويٰ العالمگيرية ٣:١١٦ الفصل الخامس في بيع المحرم الصيد وفي بيع المحرمات)

(ومثله في الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ٥:١٤٩ قبيل مطلب في ضمان الساعي من كتاب الغصب)

(٢) قال العلامة ابن عابدين: (قوله وصح بيع غير الخمر) اي عنده خلافا لهما في البيع والضمان لكن الفتويٰ علي قوله في البيع وعلي قولهما في الضمان ... ثم ان البيع وان صح لكنه يكره كما في الغاية.

(ردالمحتار ٥:٣٢٣ كتاب الاشربة)

د ژوندي حیوان د څرمنې خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید د قربانۍ د شریکانو نه د قربانۍ څرمن تقریبا د پنځه دیرشو روپو په عوض واخستله او حال دا چې څرمن ئې هم د مذبوح نه نۀ وه کوزه کړې، د قربانۍ د شریکانو نه یو سړې د وکیل په حیثیت شریک وو خو موکل وکیل ته نه خو د څرمنې د خرڅولو اجازت ورکړې وو او نه ئې د خرڅولو نه مخکې منع کړې وو، ټول بائعان د بازار د نرخ نه ناواقف وو او مشتری (د څرمنې سوداګر) خبر وو د خبیدلو نه پس په دویمه ورځ خرڅونکو پیسې واپس کولو سره څرمن واپس غوښتل خو مشتری انکاری وو، اوس فریقین په شرعی فیصله باندې رضامند دی، مهربانی وکړئ د شرعی فیصلې نه پس مو د دلائلو نه هم خبر کړئ؟ بله دا چې زمونږ په عرف کې څرمن وزنی څیز دې او په صورت مذکوره کې مشتری بائعانو سره د اټکل په طور باندې مبینه عقد کړې دې او بائعان د وجې د لا علمۍ نه د دهوکې ښکار شوي دی. **بینواتوجروا**

المستفتی: فضل الرحمن آف هزاره.....۱٤ فروری ۱۹۷۳ء

الجواب: چونکې دا بیع فاسد ده، لهذا بائعین دا فسخ او کالعدم کولې شی، **فی الدرالمختار (وصوف علی ظهر غنم) وجوزه الثانی ومالك وفی السراج لو سلم الصوف واللبن بعد العقد لم ینقلب صحیحا وکذا کل ما اتصاله خلقی کجلد حیوان (۱)** بله دا چې په ظاهر کې معلومیږی چې سوداګر هغوی نه دهوکه کولو سره په غبن فاحش کې اخته کړې دی، او په دې صورت کې هم رد او واپسی جائز ده. **کما فی الفتح اما فی مغبون غریکون له حق الرد** (هامش الرد ٤/١٥٩) (۲) **وهوالموفق**

---

۱) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴: ۱۲۱ باب البیع الفاسد)

۲) (ردالمحتار ۴: ۱۷۸ مطلب في الکلام علي الرد بالغبن الفاحش)

د پیسو د نه ادا کولو په صورت کې د بائع مبیع لره د کم، زیات یا برابر قیمت باندې د واپس کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید په عمرو باندې اوبښ خرڅ کړو او د پیسو د ادا کولو دپاره ئې یوه میاشت نیټه مقرر کړه د یوې میاشتې تیریدلو نه پس بائع د مشتری نه د قرض مطالبه وکړه نو مشتری وویل چې اوس ماسره پیسې نشته آیا د بائع دپاره دا جائز دی چې هغه د مشتری نه اوبښ په زیات قیمت باندې واپس کړی یا دریم سړی د هغې قیمت مقرر کړی بیا ئې په هغې باندې واپس واخلی یا ئې د مخکې قیمت نه په کم قیمت باندې بائع په خپله مرضۍ باندې واپس واخلی یا به بائع د مشتری د ثمن ادا کولو دپاره انتظار کوی. واضحه دې وی چې مشتری به جبرا دا اوبښ خرڅوی، د شریعت په رڼا کې څه حکم لري؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: محمد زرین شاه حقانی

الجواب: دا بائع دا اوبښ په ثمن سابق یا زائد باندې واپس اخستلې شی خو په کم ثمن باندې ئې نه شی اخستلې.

كما في الدرالمختار: وفسد شراء ما باع بنفسه اوبوكيله من الذى اشتراه ولوحكما كوارثه بالاقل من قدر الثمن الاول قبل نقد كل الثمن الاول (هامش ردالمحتار۴: ۱۱۴)(۱) وبمعناه في الهداية۳: ۵۷)(۲)

بله دا چې د مفتی به قول په بناء باندې دا جائز ده چې دا بائع دې اوبښ لره خرڅولو سره خپل قیمت حاصل کړی که دا مشتری د مطل یا د نه ورکولو اراده لري، وهومسئلة الظفر فليراجع الى ردالمحتار۵/ ۳۷۳. (۳) وهوالموفق

---

۱) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱۲۸: ۴باب البيع الفاسد)

۲) قال العلامة المرغيناني : ومن اشتري جارية بالف درهم حالة او نسيئة فقبضها ثم باعها من البائع بخمس مائة قبل ان ينقد الثمن لايجوز البيع الثاني (هداية ۵۷ :۳باب البيع الفاسد)

۳) قال العلامة ابن عابدين : (قوله يعني بلا امره) لان للدائن ان يأخذ بيده اذا ظفر بجنس حقه بغير رضا المدين فكان للقاضي ان يعينه.زيلعي. (ردالمحتار ۵ :۱۰۵ كتاب الحجر)

د محاقله (د ولاړو غنمو فصل په صفا غنمو باندې د خرڅولو) حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې اکثر خلق په بل پټی کې د غنمو ولاړ فصل د تیارې غلې په بدل کې اخلی، بوس وغیره په هغې کې شامل وی آیا دا محاقله ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نور الحق

الجواب: که مبیع او ثمن متحد وی نو دا معامله محاقله ده. (۱) (فتفکر... مفتی سیف الله حقانی) وهوالموفق

د شفیع په بائع باندې خرڅول ممنوع نه دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی یوه ځمکه خرڅه کړه د هغه ورور په هغه باندې د شفعې دعوه وکړه خو مشتری انکار وکړو آخر بائع او مشتری شفیع ته د ځمکې په ورکولو باندې متفق شو پس قاضی صاحب د ګواهانو په حضور کې د شفیع دپاره فیصله وکړه. فیصله نامه بائع ځان سره وساتله او څو کلونه پس (بائع) بیا دا ځمکه په یو سړی باندې خرڅه کړه او دعوی ئې وکړه چې دا ځمکه زما ده اوس د شریعت په رڼا کې دا ځمکه د چا ملکیت دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: تاجبر خان دیر..... ۲٤/دسمبر ۱۹۸۳ء

---

(۱) وفي المسلم: عن جابر بن عبد الله رضي الله عنه ان رسول الله ﷺ نهي عن المحاقلة والمزابنة والمخابرة... والمحاقلة ان يباع الحقل بكيل من الطعام معلوم. (الصحيح لمسلم ۲:۱۱ باب النهي عن المحاقلة والمزابنة)

وقال العلامة الكاساني: وعلي هذا تخرج المزابنة والمحاقلة انهما لا يجوزان... والمحاقلة بيع الحب في السنبل بمثل كيله من الحنطة خرصا لا يدري ايهما اكثر. (بدائع الصنائع ۴۱۹:۴ حكم المزابنة)

الجواب: د دې دعوې د عدم سماعت هیڅ وجه نشته. (۱) د شفیع په بائع باندې خرڅول ممنوع امر نه دې. (۲) **وهوالموفق**

په سامان باندې د قبضې کولو نه بغیر وړاندې خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په لندن کې مال واخستلو او مال هم هلته دې د مال د مالک سره نه کاغذات شته او نه رسید یا ورسره کاغذات او رسید شته خو مال موجود نه دې نو په داسې صورتونو کې مالک، مال لره په پاکستان کې خرڅولې شی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حاجی خائسته خان پشاور .... ۱۳/جمادی الاول ۱۳۹۵ھ

الجواب: که دې سړی (مشتری) په دې مال باندې اصالة یا وکالة هیڅ قسم قبضه نه وی کړې نو د هغه دپاره په بل چا باندې خرڅول ناجائز دی اګر چې رسید یا کاغذات ورسره وی. (ماخوذ از هدایة ۷٤/۳) (۳) **وهوالموفق**

---

(۱) وفي الهندية: "وأما شروط صحتها فمنها عقل المدعي والمدعیٰ عليه ...ومنها حضرة الخصم ...ومنها أن يكون المدعیٰ به شيئاً معلوماً ...ومنها مجلس القضاء ...ومنهاعدم التناقض في الدعوی ...ومنها أن يكون المدعي يحتمل الثبوت.
(فتاویٰ هندية ۲،۳: ۴کتاب الدعویٰ ،الباب الأول)

(۲) وأيضاًفيها :اذا كانت الدارفي يدالبائع وقضیٰ القاضي للشفيع بالشفعة فطلب الشفيع من البائع الأقالة فأقاله البائع فالاقالة جائزة .....ويجعل في حق المشتري كأنّ البائع اشتریٰ الدار من الشفيع .(فتاویٰ هنديه۱۹۸:۵كتاب الشفعة،الباب السابع عشر في المتفرقات)

(۳) وقال العلامة المرغيناني رحمه الله تعالیٰ:ومن اشتریٰ شيئاًممايتقل ويحوّل لم يجز له بيعه حتیٰ يقبضه لأنه ﷺنهي عن بيع مالم يقبض ولأن فيه غررانفساخ العقدعلیٰ اعتبار الهلاک.
(الهداية ۷۴: ۳باب المرابحة والتولية)

د مهاجر په جعلي راشن کارډ سره د بل مهاجر دپاره راشن اخستل

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې بعض مهاجرین زیات شناختي کارډونه جوړوي په هغې سره د بل سړي دپاره غله اخستل جائز دي یا نه دي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: (مفتي) محمد سردار (شیخ الحدیث) دار العلوم عربیه ټل ... ۱۹ صفر ۱۴۰۵ھ

الجواب: دروغ ویل او دهوکه ورکول ناجائز دي.(۱) خو په منظور شوي راشن کارډ سره راشن حاصلول ناجائز نه دي. **وهوالموفق**

د راشن کارډ د اخستلو او خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د مهاجرین نه د هغوی راشن کارډ نور مهاجرو یا ملکی اوسیدونکو لره اخستل جائز دي یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: (مفتي) محمد سردار (شیخ الحدیث) دار العلوم عربیه ټل ... ۱۹ صفر ۱۴۰۵ھ

الجواب: راشن کارډ په حقیقت کې د استحقاق نوم دې، نو د کومو علماء کرامو په نزد چې په نزول عن الحق باندې عوض اخستل جائز دي، د هغوی

---

(۱) عن سفیان بن اسدالحضرمي رحمه الله قال سمعت رسول الله ﷺ يقول كبرت خيانةأن تحدث اخاك حديثا هولك به مصدق وانت به كاذب رواه ابوداود.

(مشکٰوةالمصابیح ۴۱۳ باب حفظ اللسان والغيبةوالشتم)

وقال الامام البخاري تعليقا: قال النبي ﷺ الخديعة في النار.

(الصحيح البخاري ۲۸۷: ۱باب النجش)

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله "كل مقصودمحمود يمكن التوصل اليه بالصدق والكذب جميعا فالكذب فيه حرام".

(ردالمحتار ۵:۳۰۳من فروع كتاب الحظروالاباحة)

په نزد دا اخستل او خرڅول هم جائز دي. (۱) کله چې د نورو موانعو نه خالي وي. وهوالموفق

د ځمکې په بيع کې د ونو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد د عمر نه ځمکه واخستله او پنځه حصې ئې ترې د باندې هم واخستلې چې په هغې کې ډيرې ونې لګيدلې دي خو د بيع په وخت د ونو تعين ونکړې شو اوس زيد د ونو دعوی کوی او عمر انکار کوی چې د ونو تعين نه دې شوې، شرعا د دې څه حکم دې؟ بينواتوجروا

المستفتي: جمعه خان مهتمم دارالعلوم کوهستان ۱۴ جمادی الثانی ۱۴۰۱ھ

الجواب: که د ونو استثناء د عقد په وخت کې نه وی شوې نو دا ونې به د هغه مشتری مملوک شمارېږي. کمافی شرح المجلة ۱۱۶: وفي بيع العرصة تدخل الأشجار المغروسة على أن تستقر لأن جميع هذه المذكورات لاتفصل عن المبيع فتدخل في البيع بدون ذكرولا تصريح ولافرق فيما اذا كانت الأشجار مثمرة أولا صغيرة أوكبيرة الخ. (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: وفي الاشباه لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة كحق الشفعة... فيفتي بجواز النزول عن الوظائف بمال. (درمختار)

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله: واستدل بعضهم للجواز بنزول سيدنا الحسن بن سيدنا علي رضي الله عنهما عن الخلافة لمعاوية علي عوض وهو ظاهر أيضا وهذا أولي مماقدمناه في الوقف عن الخيرية.

(الدرالمختار مع ردالمحتار ۱۵: ۴ مطلب في النزول عن الوظائف بمال)

۲) (شرح المجلة لسليم رستم باز ۱۱۶ المادة ۲۳۲)

وفي الهندية: ثم ان محمدا رحمه الله ذكر أن الشجر يدخل في بيع الأرضين من غير ذكر ولم يفصل بين المثمرة وغير المثمرة ولابين الصغيرة والكبيرة والأصح أن الكل يدخل من غير ذكر.

(فتاوي هندية ۳۳: ۳ الفصل الثاني في ما يدخل في بيع الأراضي والكروم)

د غیر مملوکه غرونو ونې د پرې کولو نه مخکې خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې د غر ونې د تقسیم نه مخکې په خپلو کلی والو باندې خرڅوی نو آیا دا پیسې جائز دی یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: محمد ادریس

الجواب: د غر ونې د چا ملکیت هم نه وی، لهذا د هغوی تقسیم یا اختتل او خرڅول صحیح نه دی یعنی کله چې د ریبلو نه مخکې وی.

كما يشير اليه عبارة الهندية۱:۱۹۷: وما يجمع من ثمار الأشجار التي ليست بمملوكة كأشجار الجبال (۱) واعلم أنها ليست داخلة في الكلاء (۲) كما لايخفى، نعم الشركة فيها متحققة. وهو الموفق

د ټیوب ویل اوبه د فصل د معین حصې په عوض کې خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د پنجاب مالدار خلق د علاقې د آبادئ دپاره ټیوب ویل لګوی او د هغې اوبه د پیدوار د معیّنې حصې په عوض کې خرڅوی، نو دا جائز ده یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

---

۱) (فتاوي عالمگيريه ۱۸۶:۱ الباب السادس في زكاة الزرع والثمار)

ويدل على عدم جوازبيعه ما في دررالحكام : لكل أحد احتطاب الأشجار النابتة من نفسها في الجبال المباحة وليس لأحد منع الآخرمن ذلك ......اذاأخذ أحد بلا اذن الحطب الذي احتطبه أخر من الجبال المباحة وتركه فيها ليأخذه بعد ذلك فيكون غاصباً.....لأن الحطب أصبح ملكاًلمحتطبه.

(دررالحكام ۲۸۱،۲۷۹ المادة ۱۲۵۸،۱۲۵۵)

۲) قال العلامة الشامي رحمه الله تعالي: بخلاف الأشجار ،لأن الكلاء ما لا ساق له والشجرله ساق فلا تدخل حتّي يجوز بيعها اذانبتت في أرضه لكونها ملكه.

(ردالمحتار ۱۲۳:۴ قبيل مطلب صاحب البئرلا يملك الماء)

المستفتی: منظور احمد دار الافتاء دار العلوم قاسم العلوم ملتان. ۳ اپریل ۱۹۹۰ء

الجواب: دا معامله ناجائز ده که دې ته بيع وويل شي يا اجاره. په دې چې دا ثمن يا اجرة نا معلوم دې او نه حالا موجود دې، او دا په (فتاوی) هنديه (عالمگيری) کې ليکلې شوې دی چې دا جهالت او عدم تحقق مفسدات دی (۱) وهوالموفق؛

د ذخيره کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې غله اخستلو سره وروستو هغه په ګران قيمت باندې خرڅول څه حکم لری؟ بينوا توجروا

المستفتی: مولوی محمد محسن عباسه

الجواب: که هغه سړی غله د بلې علاقې (ښهر) نه واخستله نو احتکار نه دې کنه نو احتکار دې. وتمام البحث فی رد المحتار ۳۵۲/۵ (۲) وهوالموفق

---

۱) وفي الهنديه :وأما شرائط الصحة...ومنها أن يكون المبيع معلومًا والثمن معلومًاعلمًا يمنع من المنازعة فبيع المجهول جهالة تفضي اليهاغير صحيح.

(فتاوي هنديه ۳: ۳كتاب البيوع ،الباب الأول في تعريف البيع الخ)

وأيضاً فيها :وأما شرائط الصحة...ومنها أن تكون الأجرة معلومة.

(فتاوي هنديه ۴۴۱: ۴كتاب الاجارة ،الباب الأول)

۲) وقال العلامة الحصكفي رحمة الله تعالي "ولا يكون محتكرا بحبس غلة أرضه بلا خلاف و مجلوبه من بلد آخر .(درمختار) ،و قال العلامةابن عابدين "(قوله ولا يكون محتكراً الخ) و الظاهر أن المراد أنه لا يأ ثم إثم المحتكرو إن أثم بانتظار الغلاء أوالقحط لنية السوء للمسلمين (قوله و مجلوبه من بلد آخر) لأن حق العامة إنما يتعلق بما جمع في المصر و جلب إلي فنا ئها ، هداية ، قال القهستاني و يستحب أن يبيعه فإنه لا يخلو عن كراهة.

(ردّالمحتار : ۵: ۲۸۳ كتاب الحظروالا باحة ، فصل في ال

ټيکه په کميشن باندې خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د حکومت قاعده ده چې کوم څيز خپله نه شی کولې نو ټيکيدار ته ئې په ټيکه باندې ورکړی کوم ته چې ټينډر وائی او حکومت د هغې نرخ خپله مقرر کوی چې په فلانی نرخ باندې به مال درکوو. اوس چې دا ټيکه په کوم نوم باندې وی هغه مثلا زيد په، عمر باندې په طور د کميشن خرڅه کړی په دې طريقه باندې چې زيد عمر ته وائی چې ټيکه ته چلوه، او د منافع په پيسو کې به زما يوه آنه يا دوه آنې وی، دا يوه آنه يا دوه آنې کومې چې زيد د عمر نه اخلی د شريعت په رڼا کې دا پيسې اخستل څنګه دی؟ **بينوا توجروا**

المستفتی: مولوی حبيب الرحمن امام مسجد حانان ....١٣ رمضان المبارک ١٣٨٨هـ

الجواب: زيد چې د عمر نه کوم مال اخلی هغه رشوت او حرام دې.(١) او د ټيکې اکثر صورت بذات خود هم حرام وی، **لكونها بيعا فاسدا.(٢) او اجارة فاسدة(٣) والتفصيل سيكتب عند تفصيل الصور. فقط**

---

(١) قال العلامة ابن عابدين: وفي المصباح الرشوة بالكسر ما يعطيه الشخص الحاكم وغيره ليحكم له او يحمله علي مايريد... وفي القنية الرشوة يجب ردها ولا تملك وفيها دفع للقاضي اولغيره سحتا لاصلاح المهم فاصلح ثم ندم يرد ما دفع اليه. (ردالمحتار ٤:٣٣٧،٣٣٨ مطلب في الكلام علي الرشوة والهدية)

(٢) قال العلامة ابن عابدين: باب البيع الفاسد... انه معصية يجب رفعها، وسيأتي في باب الربا ان كل عقد فاسد فهو ربا يعني اذا كان فساده بالشرط الفاسد. (ردالمحتار ٤:١١١ باب البيع الفاسد)

(٣) قال العلامة ابن عابدين: لان اجر المثل في الاجارة الفاسدة طيب وان كان الكسب حراما. (ردالمحتار ٥:٣١ باب الاجارة الفاسدة)

باب خیار العیب

داطلاع علی العیب نه پس د مالکانه تصرف په صورت کې د خیار عیب حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې آیا د اطلاع علی العیب نه پس د مشتری په مبیع کې تصرف یا د هغې خرڅول دا رضا بالعیب ده یا نه؟

۲: مبیع په بائع باندې واپس کولې شی یا د هغه نه تاوان اخستلې شی یا نه؟

۳: دا رضا بالعیب، کله چې د دواړو څیزونو نه ثابته شی، قسم د بائع نه ساقط کوی یا نه؟ اګر چې د عیب دعوی د یو کال نه پس هم وی بله دا چې مبیع ئې هم په لاس کې نشته هغه ئې خرڅه کړې ده، پورته درې سوالونه معروضی سوالات دی. بینواتوجروا

المستفتی: مولوی محمد شریف یینګ .... توپی ضلع مردان

الجواب: د اطلاع علی العیب نه پس مبیعې لره خرڅول یا نور مالکانه تصرف کول مانع عن الرجوع دی یعنی نه مشتری مبیعه واپس کولې شی او نه رجوع بالنقصان کولې شی.

صرح به جمیع ارباب الفتاوی (۱) قال فی شرح المجلة ۱۸۵ بعد اطلاع المشتری

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: وفي الكفاية كل تصرف يسقط خيار العيب اذا وجده في ملكه بعد العلم بالعيب فلا رد ولا ارش لانه كالرضا به.

(ردالمحتار ۴:۹۲ مطلب فيما لو اكل بعض الطعام)

وفي الهندية: الاصل ان المشتري متي تصرف في المشتري بعد العلم بالعيب تصرف الملاک بطل حقه في الرد.

(فتاوی عالمگیریة ۳:۷۵ الفصل الثالث فيما يمنع الرد بالعيب وما لا يمنع)

على العيب فى المبيع اذا تصرف فيه تصرف المالك سقط خياره مثلاً لو عرض المشترى المبيع للبيع بعد اطلاعه على عيب الخ(١)

پس نه د مشترى دعوىٰ صحيح ده او نه اقامة بينه او نه حلف د بائع صحيح دي. وهوالموفق

...

١) (شرح المجلة ٢:٣٠٧، ٣٠٨، المادة : ٣٤٤، بعد اطلاع المشتري علي عيب)

باب الاقالة

په ویزه کې د لګولې شوې شرطونو په نه پوره کولو باندې د عقد د فسخ کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې بنده حاجی دلیل خان د ورارهٔ کلیم خان دپاره د حاجی میر صاحب خان نه یو ویزه په دې شرط واخستله چې مسمی کلیم خان به مخصوص عربی د کور مالک د خپل کور په کار باندې لګوی، یعنی خاص مزدور به ئې ساتی. او زر ریاله به ورته سره د خوراک نه ورکوی، او د ویزې قیمت کوم چې اته دیرش زره روپۍ دې هغه به زه ادا کوم، حاجی میر صاحب خان شرطونه قبلولو سره ویزه حواله کړه او مونږ ذکر شوې پیسې ورکړې او هغه مو د عربی د کور د خدمت دپاره حواله کړو. عربی حیله جوړولو سره د هغه نه اته میاشتې کار واخستلو او مزدوری ئې ورله ډیره کمه ولګوله. یعنی دوه نیم سوه ریاله ئې د ټولو میاشتو ورکړل. کلیم خان د مجبورئ نه د مزدورئ په لټون کې ووتلو څکه چې شرطونه پوره نه شو، ما میر صاحب خان ته خبر ورکړو نو هغوی ټیلیفون کولو سره دا فیصله وکړه چې که په مقرر شوې مزدورئ باندې هغه نه وی لګولې شوې نو زه به ویزه سره د باقی تنخواه ګانو په پاکستان کې درکړم آیا دا دعوی شرعا دائر کول جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی دلیل خان .... ۲۳ جمادی الثانی ۱۴۰۷ھ

الجواب: چونکې دا بیع د دې اشتراط د وجې نه بیع فاسد ده. [۱] او په بیع

---

۱) قال العلامة المرغيناني: وكل شرط لا يقتضيه العقد وفيه منفعة لاحد المتعاقدين او للمعقود عليه وهو من اهل الاستحقاق يفسده.

(هداية ۳:۵۹ باب البيع الفاسد)

فاسد کې د مبیع د هلاکت د وجې نه عقد فسخ کول ناممکن شي خو د مشتري په ذمه قیمت واجبيږي نه ثمن. کما في شرح التنویر علی هامش رد المحتار ۱۲۵/٤ والافبقیمته یعنی ان بعدهلاکه اوتعذرردہ.(۱) وهوالموفق

وضاحت: دا جواب به هله وي چې مبیعه وغیره د ورارۀ د استعمال د وجې نه ختم شوې وي. (مفتي سیف الله حقاني)

په مقرر شوي بیع باندې بغیر د معتبر اقالې نه انحراف جائز نه دي

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په یو کور کې څو وارثان شریک دي په هغوی کې یو د مړي ښځه ده، د مړي ښځې خپله څلورمه حصه، کومه چې به هغه ته په کور کې ملاویده، دڅه سامان په عوض کې ئې مونږ ته راکړه ددې معاملې په باره کې زمونږ دوه ګواهان هم موجود دي. اوس هغه زنانه هغه کور دوباره خرڅول غواړي نو دا معامله د زنانه دپاره جائز ده یا نه ده؟ بینواتوجروا

المستفتي: امیر حسین ډیره اسماعیل خان

الجواب: د دې زنانه دپاره د دې بیع نه واپس کیدل جائز نه دي، قال الله تعالی ﴿ یا ایها الذین امنوا اوفوا بالعقود ﴾ (۲) وقالوا ان الاقالة لا تصح الا بالرضاء (۳) وهوالموفق

---

۱ ﴾ (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱٤۰:٤ باب البیع الفاسد)

۲ ﴾ (سورة المائدة آیت :۱)

۳ ﴾ وفي الهندیة : وشرط صحة الاقالة رضا المتقائلین.

(هندیة ۱۵۷:۳ مطلب شروط صحة الاقالة)

وقال العلامة الحصکفي : ومن شرائطها... رضا المتعاقدین.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱٦۲:۳ باب الاقالة)

باب بيع المرابحة والتولية

په بیع مرابحة کې په خیانت ثابتیدلو باندې مالی جرمانه اخستل او بیع فسخ کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په پنجاب کې غوا، میښه خرڅولو کې د بائع او مشتری ترمینځه یو قانون دې هغه دا چې مشتری د بائع نه غوا وغیره اخلی، بائع وائی چې ما په پنځه زره روپۍ باندې دا میښه اخستلې ده او زه دوه سوه روپۍ منافع غواړم. اوس که بائع رشتینې دې نو ډیره ښه ده، کنه نو د دروغو په صورت کې بیا دا مشتری د دې بائع نه د دې علاقې د قانون مطابق د دوه سوه روپۍ منافع د هرې روپۍ په عوض کې یولس روپۍ اخستلې شی،اوس مشتری که په ګواهانو سره د دې سړی (بائع) دروغ ثابت کړی نو آیا مشتری د دې بائع نه دا حساب اخستلې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالمتین تهی کوهاٹ..... ۱۹ صفر ۱۴۰۲ھ

الجواب: دا بیع بذات خود جائز ده دې ته بیع مرابحه وائی، (هدایة) (١) وشامی (٢) وهندیة) (٣) په دې کې خیانت حرام دې خو د ثبوت خیانت په تقدیر

---

١) قال العلامة المرغيناني : المرابحة نقل ما ملكه بالعقد الاول بالثمن الاول مع زيادة ربح. (الهداية ٧٠: ٣باب المرابحة والتولية)

٢) قال العلامة الحصكفي : المرابحة شرعا بيع ما ملكه من العروض ولو بهبة او ارث او وصية او غصب فانه اذا ثمنه بها قام عليه وبفضل.
(الدرالمختار ١٧١: ٤كتاب البيوع، باب المرابحة والتولية)

٣) وفي الهندية : المرابحة بيع بمثل الثمن الاول وزيادة ربح.
(فتاوي عالمگيرية ١٦٠: ٣الباب الرابع عشر في المرابحة والتولية)

باندې جرمانه اخستل د تعزیر بالمال کیدو د وجې نه حرامه ده، کمافی شرح التنویر ۲۴۶/۳ (۱) خو دا بائع بیع فسخ کولې شی، کما فی الهندیة ۷۱/۳ (۲) وغیرهما. وهوالموفق

د ایجنټ په ویزې باندې زیاتې پیسې اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې حکومت کوم ایجنټان مقرر کړی دی او خلق بهر ملکونو ته لیږی هغه ایجنټانو ته د حکومت د طرف نه مبلغ دوه زره روپۍ مقرر دی او ویزې د بهر ملکونو نه مفت راځی ځکه چې کمپنو ته د مزدورانو وغیره ضرورت وی خو ایجنټ د دوه زره روپو په ځای د حکومت نه په غلا باندې دیارلس زره روپۍ اخلی، ضرورت مند د مجبورۍ د وجې نه دا ویزې اخلی ځکه چې بیا ئې هغوی ورکوی نه، نو آیا د دوه زرو روپو نه زیاتې اخستل د هغوی دپاره جائز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: سمیع الله تورډهیر مدرس پرائمری سکول

الجواب: که د حکومت د طرف نه په زیاتی رقم وصولولو باندې پابندی نه وی نو په دې کې هیڅ باک نشته (او جواز لری). (۳) وهوالموفق

په مرابحه کې ګز او میټر له بیانول ضروری دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د کپړې یو

---

۱ ﴾ قال العلامة الحصكفي: ويكون به وبالحبس ... لا باخذ مال في المذهب.
(الدرالمختار ۱۹۵:۳ باب التعزير، مطلب في التعزير باخذ المال)

۲ ﴾ وفي الهداية: فان اطلع المشتري علي خيانة في المرابحة فهو بالخيار عند ابي حنيفة رحمه الله ان شاء اخذه بجميع الثمن وان شاء تركه.
(الهداية ۷۱:۳ باب المرابحة والتولية)

۳ ﴾ او په ظاهره پابندي موجوده ده لهذا حرج لازم دي (مفتی سیف الله حقانی)

دکاندار دي هغه ته بعض مال د گزونو په حساب سره ملاویږي او بعض کپړه د میټر په حساب سره، یو گاهک د دکاندار نه د کپړې اخستلو په غرض راغلو، دکاندار ته وائی چې یوه روپۍ گټه مانه واخله، دکاندار د اخستلو بل بنودلو سره کپړه ورکوی خو گاهک دکاندار ته د گز او میټر فرق نه ښائی آیا دا به جائز وی که خیانت به وی؟ بینواتوجرو

المستفتی: فضل احد بټ خیله ملاکنډ..... ۲۷ شعبان ۱۴۰۲ھ

الجواب: په بیع مرابحه کې دا اقدام خیانت دي او حرام دي، قال صاحب الهداية: ولهذا كان مبناهما على الامانة والاحترازعن الخيانة۳/۷۳(۱) وهوالموفق

د قرض د وجې نه په ثمن کې زیادت او د ډاټسن او ټویک په قیمت کې د زکاة حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: د یو ډاټسن نقدی قیمت درې لاکه روپۍ دي او که په قسطونو روپۍ ورکول وی نو بیا څلور لاکه روپۍ دي آیا دا اخستل او خرڅول جائز دی او که سود دي؟
۲: د یو ټوپک قیمت نقدی پنځلس زره روپۍ دي آیا په قرض ئې په شل زره روپۍ باندې خرڅول صحیح دی؟ بله دا چې په ډاټسن او ټوپک باندې به زکاة فرض وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: قاری مغل حسین گورنمنټ هائی سکول اشکر کوټ جنوبی وزیرستان ۱۹۹۰ء/۲/۱۰

الجواب: ۱: په قرض باندې د خرڅولو د وجې نه په ثمن کې زیادت کول جائز دی. (مجموعة الفتاوی) (۲) او دا مشتری (اخستونکې) د کال تیریدلو نه

---

۱) (هداية ۳:۷۱ باب المرابحة والتولية)

وقال العلامة ابن عابدين: لانها مبنية علي الامانة والاحتراز عن شبهة الخيانة. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴:۱۷۷ باب المرابحة والتولية)

۲) قال العلامة عبد الحي اللكهنوي: د اجل (نیتې) په وجه د ثمن زیاتوالي ببشکه صحیح دې ددې ثبوت د هدایه د کتاب المرابحه د عبارت نه... [بقیه برصفحه آئنده...

پس د زکاة د مالونو نه قرض لرې کولو سره به د باقي مالونو نه زکاة ورکوی

نوټ: د ډاټسن او د ټوپک په قیمت کې زکاة فرض نه دې. (۱)، (۲) **وهوالموفق**

په تولیه کې د اصل قیمت زیات بیانولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ما یو څیز په سل روپۍ باندې واخستلو او ګاهک ته مې یو سل او دیرش روپۍ یادې کړې او دیرش روپۍ منافع ده آیا دا جائز ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حبیب الرحمن پېښور ښهر ډبګری

الجواب: دا کار خیانت دې، حرام دې او واجب الرد دې. (۳) **وهوالموفق**

...بقیه ازحاشیه ګذشته]

ډیر ښه معلومیږی په هدایه کې دی:

الا تري انه يزاد في الثمن لاجل الاجل، آیا تا ته دا معلومه نه ده چه د مودې په وجه په ثمن کې زیاتوالي کیږی او همدغه شان عبارتونه په نورو ډیرو کتابونو کې هم موجود دی (مجموعة الفتاوي ۱۲۴: ۲ کتاب البيع)

(۱) قال العلامة المرغيناني: وليس في دورالسكني وثياب البدن واثاث المنازل ودواب الركوب وعبيد الخدمة وسلاح الاستعمال زكوة لانها مشغولة بالحاجة الاصلية وليست بنامية ايضا.

(هداية ۱۸۶: ۱ كتاب الزكاة)

(۲) خو چې د تجارت دپاره نه وی (مفتی سیف الله حقانی)

(۳) وقال العلامة الحصكفي: (وله الحط) قدر الخيانة (في التولية).

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱۷۴: ۴ باب المرابحة والتولية)

وفي الهندية: وان خان في التولية حطها من الثمن وهذا عند ابي حنيفة رحمه الله. (فتاوي عالمگيرية ۱۶۲: ۳ الباب الرابع عشر في المرابحة والتولية)

د قرض د وجې نه په ثمن کې زیادت کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د قرض سودا د وجې نه د پیسو اضافه جائز ده یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: اکبر حسین ماسټر کلې او ډاکخانه کوزه بانډه ضلع سوات... ۱۹۷٦ء/۳/۲٤

الجواب: د نیتې د وجې نه (یعنی په قرض سودا کښې) په ثمن کښې اضافه جائز ده (۱) خو که بائع د مشتری د ضرورت نه فائده اوچتولو سره په ثمن کې زیاته اضافه وکړی نو دا به ظلم وی. قال الله تعالیٰ: والله لا یحب الظالمین .... (۲) خو په بیع کله چې مشتری راضی شو نو په هر قیمت باندې به جائز وی. (۳) **وهوالموفق**

المجیب: عبدالحلیم کلاچوی خادم الافتاء حقانیه

الجواب: صحیح مسطور فی مجموعة الفتاوی (۴) محمد فرید عفی عنه

---

۱) قال العلامة ابن نجیم: لان للاجل شبها بالمبیع الا تري انه یزاد في الثمن لاجل الاجل. (البحر الرئق ٦:۱۱٤ باب المرابحة والتولیة)

وقال العلامة ابن عابدین: لان للاجل شبها بالمبیع الا تري انه یزاد في الثمن لاجله. (ردالمحتار ٤:۱۷۷ باب المرابحة والتولیة)

۲) (سورة آل عمران آیت: ۱٤۰)

۳) وفي الهندیة: اما تعریفه فمبادلة المال بالمال بالتراضي.

(فتاوي عالمگیریة ۳:۲ الباب الاول في تعریف البیع)

وقال العلامة ابن عابدین: بل التراضي شرط لثبوت حکمه شرعا وهو الملک.

(ردالمحتار ٤:۷ کتاب البیوع)

٤) قال العلامة اللکهنوي:

د اجل (نیتې) په وجه د ثمن زیاتوالې بېشکه صحیح دې ددې ثبوت د هدایه د کتاب المرابحه د عبارت نه ډیر ښه معلومیږی په هدایه کې دی ... [بقیه برصفحه آئنده...

خپل مال په ګټه باندې خرڅول سود نه دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې اکثر دکانداران د کابل نه د تجارت مال راوړی او په زرو روپو کې شپیتۀ روپۍ منافع اخلی نو آیا دا سود دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: میاں محمد رحمن معلم دینیات هائی سکول سخاکوټ ملاکنډ ایجنسی...۹ اکتوبر ۱۹۷۲ء

الجواب: په ظاهره کښې پدې کې هیڅ سود نشته. بلکې خپل مال په ګټه باندې خرڅوی او په دې کې هیڅ باک نشته (۱)، (۲) **وهوالموفق**

...بقیه ازحاشیه گذشته]

الا تري انه يزاد في الثمن لاجل الاجل ،

آیا تا نه دا معلومه نه ده چه د مودې په وجه په ثمن کې زیاتوالې کیږی او همدغه شان عبارتونه په نورو ډیرو کتابونو کې هم موجود دی.

(مجموعة الفتاوي ۲:۱۲۴ کتاب البيع)

۱)وفي الهندية : المرابحة بمثل الثمن الاول وزيادة ربح ... والكل جائز.

(فتاوي هندية ۳:۱۶۰ الباب الرابع عشر في المرابحة والتولية)

وقال العلامة الحصكفي : (المرابحة) شرعا (بيع ماملكه) من العروض (بما قام عليه وبفضل) مؤنة وان لم تكن من جنسه كأجر قصار ونحوه ثم باعه مرابحة علي تلك القيمة جاز.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴:۱۷۰،۱۷۱ باب المرابحة والتولية)

۲)لان الفقهاء يطلقون العبارة ويقولون : البيع مبادلة المال بالمال بالتراضي.

(مفتي سيف الله حقاني)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

دووم جلد

باب الصرف والسلم

....

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاوی دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاوی فریدیه

باب الصرف والسلم

عن ابی سعید الخدری رضی اللہ عنہ قال:
لا تبیعوا الذھب بالذھب الا مثلاً بمثلا.
(الحدیث)

وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
من اسلف فی شئ فلیسلف فی کیل معلوم
ووزن معلوم الی اجل معلوم
(الحدیث)

....

باب الصرف والسلم:

د سلم شرطونه

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د بیع سلم شرطونه څه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: شیخ محمد میر سوات......۸ دسمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: د سلم شرطونه دا دی : بیان جنس، نوع، صفت، قدر، اجل، راس المال، مکان ایفاء، قبض راس المال الخ.....(۱) **وهوالموفق**

قرض ورکولو سره د فصل په موسم کې په کم نرخ باندې غنم اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د موجوده غنمو قیمت فی من خلوېښت روپئ دې نو یو سړی بل ته دوه سوه روپئ ورکړې او وېې ویل چې د راتلونکې ګرمئ په موسم کې به ماته یو مَن په شل روپئ قیمت باندې ددې دوه سوه روپو غنم راکوې، آیادا طریقه جائزده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: لعل محمد.....۲۳ جون ۱۹۷۶ء

---

۱) قال العلامة المرغيناني : ولا يصح السلم عند ابي حنيفة رحمه الله الا بسبع شرائط جنس معلوم... ونوع معلوم... وصفة معلومة... ومقدار معلوم... واجل معلوم... ومعرفة مقدار رأس المال... وتسمية المكان الذي يوفيه فيه اذا كان له حمل ومؤنة... ولا يصح السلم حتي يقبض رأس المال قبل ان يفارقه فيه. (هداية ۹۶،۹۵:۳باب السلم)

وفي الخلاصة : وفي شرح الشافي السلم عقد جائز بشرائط منها بيان الجنس وبيان النوع وبيان الصفة وبيان القدر واعلام رأس المال وتسليمه قبل الافتراق بالابدان. (خلاصة الفتاوي مختصراً ۳:۲ كتاب البيوع ، الفصل الاول في السلم)

الجواب: که د سلم شرطونه موجود وی مثلا د غنمو قسم او د حواله کولو ځای او تاریخ ئې معین کړې وی نو دا معامله جائز ده کنه نو ناجائز ده.
وصرح به في جميع كتب الفقه.(١) فلاحاجة الى نقل العبارات. وهوالموفق

وکیل یا شریک باندې حواله ورکولو سره
د پاکستانی نوټ د افغانی کرنسئ سره بدلول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د صراف سره کاروبار دې، زه د صراف سره لس زره روپئ (کالدارې) جمع کوم، کله چې کابل ته ځم نو د صراف نه افغانئ پیسې اخلم، سل روپئ افغانئ په لسو روپو (کالدارو) باندې کیږی نو لس زره روپئ (کالدارې) یو لاک روپئ وی، مونږ ته صراف درې لاکه روپئ راکوی نو تاسو ته معلومه شوه چې صراف مونږ ته درې زره روپئ قرض راکړې خو د بازار نرخ نقدې سل روپئ افغانئ لس روپئ پاکستانئ دی یعنی د قرض د وجې نه ئې لس روپئ او یو انه یا دوه انو باندې راکړې، اوس مهربانی وکړئ او فتوی راکړئ چې دا سود دې یا نه؟ ځکه چې جنس جدا دې اوپه دې هم خبرشئ چې مونږه افغانی روپئ نه شو وړلې او صراف حواله راکوی یعنی وړه شان پرچه ولیکی چې فلانی سړی ته دومره رقم ورکړه؟ بینواتوجروا

المستفتي: حاجی فضل رحيم باره ... ٣ مئی ١٩٧٥ء

---

١) قال العلامة المرغيناني: ولا يصح السلم عند ابي حنيفة رحمه الله تعالي الا بسبع شرائط جنس معلوم ...ونوع معلوم ...وصفة معلومة ... ومقدارمعلوم ... واجل معلوم ... ومعرفة مقدار رأس المال ... تسمية المكان الذي يوفيه فيه اذا كان له حمل ومؤنة ... ولا يصح السلم حتي يقبض رأس المال قبل ان يفارقه فيه. (هداية ٩٦،٩٥: ٣ باب السلم)

وفي الخلاصة: وفي شرح الشافي السلم عقد جائز بشرائط منها بيان الجنس وبيان النوع وبيان الصفة وبيان القدر واعلام رأس المال وتسليمه قبل الافتراق بالابدان.
(خلاصة الفتاوي مختصراً ٢: ٣ كتاب البيوع ، الفصل الاول في السلم)

الجواب: واضحه دي وى چي دا معامله سفتجه نه ده، **لعدم الاقراض والاستقراض وخوف الطريق**، بلكي دا اول ذكر شوي سړي خپل وكيل يا شريک ته د كابلى نوټ د وركولو متعلق امر يا اجازت كوى نو دا معامله به عرفا بيع صرف وى (۱) پس كه د بدلون فيصله د اول ذكر شوي سړي سره شوي وى نو د بيع الكالى بالكالى په وجه به ناجائز وى (۲) اوكه د بدلون فيصله د شريك او وكيل سره كيږى نود كومو علماء كرامو په نزد چي نوټ په ثمن عرفى كي داخل دي نو د اجل د جهالة د وجي نه به فاسد وى (۳) او كوم علماء كرام چي نوټ ته سند حواله وائى د هغوى په نزد به مطلقا ناجائز وى (۴) **وخيرالامور اوساطها...وهوالموفق**

دمختلفو ملكونو د نوټونو تبادله اوبيع كي په قرض باندي څه باک نشته

سوال: څه فرمائى علماء كرام د دي مسئلي په باره كي چي په بيرونى ملكونو كي زيد مثلا عمر ته لس زره رياله وركړه خو زيد د هغي په بدل كي ديرش زره روپئ وركوى او عمر هغه ته په پاكستان كي د پيسو د ادا كولو

---

۱) قال العلامة المرغيناني: الصرف هو البيع اذا كان كل واحد من عوضيه من جنس الاثمان. (الهداية ۳:۱۰۴ كتاب الصرف)

۲) في المشكوة: عن ابن عمر ان النبي ﷺ نهي عن بيع الكالي بالكالي.
(مشكواة المصابيح ۲۴۸ باب المنهي عنها من البيوع، الفصل الثاني)

۳) وقال العلامة المرغيناني: والبيع الي النيروز والمهرجان وصوم النصاري وفطر اليهود اذالم يعرف المتبايعان ذلک فاسد لجهالة الاجل وهي مفضية الي المنازعة في البيع.
(الهداية ۳:۶۱ كتاب البيوع، باب بيع الفاسد)

۴) في الهندية: وان وجد القدر والجنس حرم الفضل والنساء وان وجد احدهما وعدم الآخر حل الفضل وحرم النساء.
(هندية ۳:۱۱۷ الفصل السادس في تفسير الربا واحكامه)

دپاره یو پرچه ورکوی په کومې پرچې چې په پاکستان کې بنودلو باندې رقم وصولیږي. آیا دا پرچه د اصل روپۍ قائم مقام کیدې شي یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم.....

الجواب: دا معامله حواله ده، یعنی د بدلون د وجې نه په عمر باندې دیرش زره روپۍ پاکستانی لازم شوې او هغه په حواله کې یو پاکستانی سړي ورکړو او په دې کې هیڅ باک نشته (۱) **لکون النوت ثمناً عرفیاً کالفلوس فلا یحرم النساء فیه(۲) وهوالموفق**

د بیع سلم نه علاوه په بله بیع کې د مبیع موجل کیدل جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو غریب او ضرورت مند زمیندار د یو سړی نه پیسې اخلي او د هغې په بدل کې د فصل تیاریدلو نه مخکې دا سودا مقرر کوی چې ګړه به مثلاً په اویا روپۍ من اخلم، کله چې فصل تیار شی هغه وخت د ګړې نرخ یو سل لس یا یو سل پنځوس روپۍ من وی او هغه سړي ګړه ورکوی او خپله قرضه پوره کوی، آیا دا جائز ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حاجی عبدالرحمن پهتان پهار پور دی آئی خان... ۸ مئی ۱۹۸٤ء

---

(۱) وفي حاشية شرح الوقاية: واما النوت هو القرطاس الرائجة تحكما فيها مكتوب ثمنه اي عشرة اوعشرون او الف فهومهلک في الروبية علي الصحيح لا نسبة له بالذهب فلا يجوز بيعه بالروبية الا متساويا بما كتب فيه لكن التقابض لا يشترط والتقابض مختصة بالذهب والفضة وهو ليس من هذا. (تكملة عمدة الرعاية علي شرح الوقاية ۸۷:۳ كتاب الصرف)

وفي الهندية: وان عدما حل الفضل والنساء كذا في الكافي.

(فتاوي هندية ۱۱۷:۳ الفصل السادس في تفسير الربا واحكامه)

(۲) د یو ملك په کرنسۍ (روپو) کې په خپل مینځ کې بیعه کې صرف تفاضل جائز دی او د مختلفو کرنسو (نوټونو) په مینځ کښې د بیعې په صورت کې فضل او نساء (زیاتوالې او قرض) دواړه قابل د اعتراض نه دی. البته په دواړو صورتونو کې د بیع د صحت دپاره په مجلس د بیع کې د احد البدلین قبضه ضروري ده. (مفتی سیف الله حقانی)

الجواب: وعده بهر حال جائز ده او سوا د بیع سلم نه د مبیع موجل کیدل ناجائز دی. فلیراجع الی شرح المجلة۹۲، المادة۲۰۵ (۱). (۲) وهوالموفق

مسلم فیه چې منقطع شي نه پیدا کیږي نو رب المال ته به د فسخ او انتظار اختیار حاصل وي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید او عمرو عقد سلم وکړو وروستو مسلم الیه په مسلم فیه باندې قدرت بیا نه موندلو نو دا عقد به څنګه وي؟ بینواتوجروا

المستفتی: یکم جمادی الثانی۱۴۰۱ھ

الجواب: که مسلم فیه منقطع او ورک شي نو رب المال ته اختیار دې چې انتظار وکړي یا عقد فسخ کړي، کمافی شرح التنویر، ولوانقطع بعد الاستحقاق خیر رب السلم بین انتظار وجوده والفسخ واخذ راس ماله (هامش رد المحتار ۲۰۵/۴) (۳) وهوالموفق

---

۱) في شرح المجلة: ومن بیع المعدوم علي ما في الدرالمختار بیع ما سیملکه قبل ملکه له الا بطریق السلم. (شرح المجلة ۲:۹۲، المادة: ۲۰۵ بیع المعدوم باطل)

وقال العلامة ابن نجیم: فلم ینعقد بیع مالیس بمملوک له وان ملکه بعده الا السلم. (البحر الرائق ۵:۲۶۰ کتاب البیع)

۲) د سوال مطابق په دې صورت کې د ربوا شبه موجوده ده لهٰذا ددې اجازت نه شي ورکولې (مفتی سیف الله حقانی)

۳) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴:۲۲۸ باب السلم)

وفي الهندیة: واذا لم یقبض حتي فات المسلم فیه وصار مثله غیر موجود لا یبطل السلم عند علمائنا الثلاثة ولکن رب السلم بالخیار ان شاء انتظر الي وقت وجود مثله فیاخذ منه وان شاء لم ینتظر ولم یصبر الي ذلک الوقت واخذ رأس ماله.

(فتاوي عالمگیریة ۳:۱۸۱،۱۸۲ الفصل الثاني في بیان ما یجوز السلم فیه ومالایجوز)

بیع سلم د فقیر او مالدار دواړو دپاره جائز ده

سوال: چه مي فرمائيد علماء دين درين مسئله كه آن غني كه حاجت ندارد به بيع سلم، پس اين غني بيع سلم مطابق شروط مذكوره في الفقه كند پس اين بيع سلم براﺋي اين غني رواست وجائز است يا ناجائز؟ بينواتوجروا

المستفتي: محمد حسن

الجواب: بيع سلم د اغنياء او فقيرانو دواړو دپاره جائز ده.(۱) ځکه چي ځنګه سفر قائم مقام د مشقت دي هم دغه شان نيته قائم مقام د احتياج او افلاس دي، نو ځنګه چي هغه مسافر، چي په هغه باندي په سفر کي مشقت نه وی، قصر کولي شی، هم دغه شان هغه غنی کوم چي نيته وکړی، سلم هم کولي شی.

يدل عليه ما في تكملة فتح القدير ۵:۳۳ ولما كان جوازه للحاجة وهي باطنة انيط بأمر ظاهر كما هو المستمر في القواعد الشرع كالسفر للمشقة ونحوه وهو ذكر الاجل فلم يلتفت بعد ذلك الى كون المبيع معدوما من عند المسلم اليه حقيقة او موجودا قادرا هو عليه فقول المصنف ولو كان قادرا على السلم لم يوجد المرخص معناه لولم يذكر الاجل، والله تعالى اعلم(۲). وهوالموفق

---

۱) قال العلامة العيني: وانعقد الاجماع علي جوازه باعتبار الحاجة والضرورة فانه يحتاج اليه الفقير والغني لان الفقير ربما لا يكون عنده عين مال يبيعها وينفق علي نفسه فيحتاج الي اخذ السلم والغني يحتاج الي ان ينفق علي نفسه وعياله فيحتاج الي استرباح.
(البناية علي هداية ۱۱ باب السلم)

۲) (فتح القدير ۶:۲۱۸ باب السلم)

بسم الله الرحمٰن الرّحيم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

اووم جلد

كتاب الربوا

بسم الله الرحمن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

کتاب الربوا

قال الله تبارک وتعالیٰ:

وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَیْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا ط

(سورة البقرة)

....

کتاب الرّبا ومسائل البنك

سود گناه نه گڼل او د سود خور د جنازې مونځ او د نکاح وغیره حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې یو مسلمان په سود روپۍ ورکوی د هغې کته گناه نه گڼی، او د هغې کته خرچ کول ثواب او خیر گڼی بلکې د خپل ځان دپاره ئې د معاش ذریعه گرزولو سره په هغې باندې فخر کوی، ددې سړی حکم به څه وی؟ د نکاح وغیره په باره کې ئې څه حکم دې؟ دې سړی ته که په دې حالاتو کې بغیر د توبې نه مرگ راغلو نو د هغه د جنازې څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی کریم الله مقام تارنجی صوابی مردان

الجواب: که مستحل نه وی نو فاسق دې او که مستحل وی نو کافر دې او نکاح ئې فاسده شوې ده، فی شرح العقائد: **واستحلال المعصیة صغیرة کانت او کبیرة کفر اذا ثبت کونها معصیة بدلیل قطعی الخ ۱۲۰(۱) وبمعناه فی** رد المحتار (۲) او د داسې خلقو سره ترک موالاة ضروری دې. **وهوالموفق**

بغیر د ضرورت نه په بینک کې د پیسو جمع کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په دې زمانه کې زما صرف په بینک باندې اعتماد دې په دې وجه باندې مې بعضې رقم په

---

۱) (شرح العقائد ۱۲۰)

۲) قال العلامة ابن عابدین: اذا اعتقد الحرام حلالا فان کان حرمته لعینه وقد ثبت بدلیل قطعي یکفر والا فلا بان تکون حرمته لغیره او ثبت بدلیل ظني وبعضهم لم یفرق بین الحرام لعینه ولغیره وقال من استحل حراما قد علم في دین النبي ﷺ تحریمه کنکاح المحارم فکافر. (ردالمحتار ۲:۲۹ مطلب استحلال المعصیة القطعیة کفر)

بینک کې ایښې دې چې د ضرورت په وخت ئې په آسانئ سره استعمال کې راولم:

الف: اوس زما دپاره په بینک کې رقم کیښودل کوم حده پورې جائز دی؟

ب: په دې باندې منافع (سود) راخی د هغې اخستل جائز دی یا نه؟ که بینک والو ته ئې پریږدم نو غوره ده یعنی بغیر د سود نه به زما رقم په بینک کې وی او صرف د اصلی رقم حساب کتاب وکړم. بینوا توجروا

المستفتی: شمس الرحمن مقام دهو بیان یار حسین .... ۱۷ ستمبر ۱۹۹۶ء

الجواب: بغیر د ضرورت نه په بینک کې پیسې جمع کول د تعاون علی المعصیت د وجې نه حرام دی (۱) او د جمع کولو د جرم کولو نه پس د هغه سړی دپاره سودی رقم اخستل او په مساکینو باندې بغیر د ثواب د نیت نه تقسیمول د اهون البلیتین کیدو د وجې نه غوره دی په نسبت د نه اخستلو (۲) وهوالموفق

د قرض او د بینک په منافع کې فرق نشته

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې (۱) زما یو دوست د سود تعریف دا کوی چې که یو غریب سړې د یو مالدار نه څه پیسې

---

(۱) قال الله تبارک وتعالي: ولا تعاونو علي الاثم والعدوان.
(سورة المائدة، آیت: ۲)

وقال العلامة القاري: (وکاتبه وشاهد یه) قال النووي فیه تصریح بتحریم کتابة المترابیین والشهادة علیهما وبتحریم الاعانة علي الباطل.
(مرقاة المفاتیح شرح مشکوٰة المصابیح ۲:۵۹ باب الربا)

(۲) قال العلامة الحصکفي: والضابط من ابتلي ببلیتین فان تساویا خیر وان اختلفا اختار الاخف. (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۳۰۳،۳۰۴:۱ قبیل بحث النیة)

وفي شرح المجلة: یختار اهون الشرین.
(شرح المجلة ۱:۷۰، المادة: ۲۹)

قرض واخلی او هغه امیر سړي ئې په دې شرط باندې ورکوي چې زه به دومره رقم (چه څنګه هغه مقرر کړي) د دې رقم نه علاوه اخلم، نو دې ته سود وائي. مطلب دا دې چې مالدار سړی د غریب د مجبورئ نه ناجائزه فائده اوچته کړې ده.(۲) کوم رقم چې مونږ خلق په بینک وغیره کې جمع کوو او بینک مونږ ته منافع یا سود یعنی د هغې نه زیاتی رقم (مقرر شده) راکوي چونکې بینک خپله مالداره وی او په خپله خوشحالئ سره منافع یعنی سود ورکوي او هغه غریب نه وی بلکې زمونږ په پیسو باندې ګټه کولو سره مونږ ته راکوي، هغه د سود په الفاظو کې نه راځی بلکې هغې ته منافع وائی حال دا چې زما رائې دا ده چې هغه هم سود دې څکه چې مقرر شوې دې، زر جواب راکولو سره مو مستفید کړئ. بینواتوجروا

المستفتی: محمد سلیم اعوان نوبهار.... ۱۳اکتوبر ۱۹۷۸ء

الجواب: دا دواړه صورتونه یعنی د قرض د وجې نه زیادت اخستل او د بینک منافع په سود کې داخل دی، للاصل المشهور: **کل قرض جر نفعا فهو ربا** ...(۱) وروی مرفوعا ایضا (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: (كل قرض جر نفعا حرام) اي اذا كان مشروطا.
(ردالمحتار ۴: ۱۹۴ مطلب كل قرض جر نفعا حرام)

۲) عن علي رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ كل قرض جر منفعة فهو ربا، رواه الحارث بن ابي اسامة واسناده ساقط وله شاهد ضعيف عن فضالة بن عبيد عند البيهقي وآخر موقوف عن عبد الله بن سلام عند البخاري.
(بلوغ المرام من ادلة الاحكام ۲۸۲ رقم حديث: ۸۱۲)

وفي المنهاج: والآن في بيوت الربا البنک، شاع الربا الحكمي وهو الانتفاع بالقرض. قال النبي ﷺ كل قرض جر نفعا فهو ربا اخرجه الحارث بن ابي اسامة عن علي امير المؤمنين وله شواهد كثيرة روي ابن ماجة عن انس مرفوعا بمعناه وروي عن ابي بن كعب وابن عباس وابن مسعود وفضالة بن عبيد وغيرهم موقوفا.
(منهاج السنن شرح جامع السنن ۵: ۲۴ باب ماجاء في الصرف)

د انسانانو، د کورونو، دکانونو، ګاډو او د ګودامونو د بیمه کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په پاکستان کې مروجه بیمه کمپنۍ چې انسانان، ګاډي، کورونه او ګودامونه بیمه کوی نو آیا دا جائز دی یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: فضل الله اخېل

الجواب: بیمه کول په ګناه باندې کومك او د ملکیت په شرط باندې د معلق کولو د وجې نه حرام دی، قال الله تبارك تعالى: ولا تعاونوا على الاثم والعدوان....(١) والتعليق المذكورهوالميسرفافهم. (٢) وهوالموفق

د ژوند د بیمه کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په حکومتی سطح باندې د ژوند بیمه کول کوم چې د استیټ لائف په نوم باندې نامدار دې یعنی استیټ لائف انشورنس کارپوریشن آف پاکستان، چې حکومت یا فرد واحد یا بوې ادارې ته کوم چې د حکومت وی یا نه وی او یا نیم حکومتی کیدو سره د افرادو نه څه پیسې سالانه، شپږ میاشتې پس، درې میاشتې پس یا د میاشتې په قسطونو کې یا د افرادو د ضروریاتو د وجې نه وصولوی، ترڅو پورې چې دا فرد یا افراد ژوندی وی نو باقاعدګۍ سره د

---

١) (سورة المائدة، آیت: ٢)

٢) وفي حاشية شرح الوقاية :فبطل الكفالة التي اخترعها اليور بين ويسمونها (بيمه) تفسيرها يأخذون المال من رجل قدرا معينا ويشرطون عليه ان مالک او نفسک او دارک اومركبک البحري ان هلک في حادثة كذا وكذا فانا ضامن باداء القيمة ان كان مالا وباداء قدر معين ان كان نفسا ومثل ذلک من الشروط الواهية والامان بما لا يد عليها لهم فهو باطل وما حصل منه او لا وآخرا فهو باطل لا صحة لها.
(تكملة عمدة الرعاية علي شرح الوقاية ٣:٩٨ كتاب الكفالة)

قسطونو په صورت کښې هغه پیسې جمع کوی خو که الله پاک مه کړه هغه فرد یا افرادو کښې څوک بیمې والا طبعی یا حادثاتی مرګ باندې مړ شی نو د بیمې هغه پیسې د هغه وارث یا د هغه وارثانو ته چې د هغې تعین دبیمې ژوند د بیمې په کاغذونو کښې کوم چې د دې بیمه دار یا د دې بیمه دارانو د طرف نه مقرر کړې شوې وی، ادا کولې شی، دا قسطونه د یوې خاص مودې دپاره وی که ژوند په بیمه کښې شامل فرد یا افراد ژوندی پاتې شی، نو هغه ته یا هغوی ته هغه پیسې، چې د کوم دپاره بیمه کړې شوې وی د دې مودې په اختتام باندې ملاویږی او که د اختتام نه مخکښې په مقرر موده کښې هغه بیمه دار وفات شی نو وارثانو ته ملاویږی دا کتاب هم ددې په باره کښې درلیږم مهربانی وکړئ شرعی حکم بیان کړئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: خلیل الرحمن انور صوابي.... ۲ مارچ ۱۹۸۵ء

الجواب: بیمه حرام ده.(۱) دا سود خورو خلقو د انسانی خیرخواهئ په صورت کښې د مال د حاصلولو نوې دام ایښې دې، دا خلق د خپل جیب نه هیڅ

---

۱) وفي حاشية شرح الوقاية: فبطل الكفالة التي اخترعها اليور بين ويسمونها (بيمه) تفسيرها ياخذون المال من رجل قدرا معينا ويشترطون عليه ان مالک او نفسک او دار ک او مر کبک البحري ان هلک في حادثة كذا وكذا فانا ضامن باداء القيمة ان كان مالا وباداء قدر معين ان كان نفسا ومثل ذلک من الشروط الواهية والامان بما لا يد عليها لهم فهو باطل وما حصل منه اولا وآخر فهو باطل لا صحة لها.
(تكملة عمدة الرعاية علي شرح الوقاية ۳:۹۸ حاشيه نمبر ۱، كتاب الكفالة)

وقال الدكتوروهبة الزحيلي: اما التامين التجاري او التامين ذوالقسط الثابت فهو غير جائز شرعا وهو رأي اكثر فقهاء العصر وهو ما قرر المؤتمر العالمي الاولي للاقتصاد الاسلامي في مكة المكرمة عام (۱۳۹۶ھ/۱۹۷۶ء) وسبب عدم الجواز يكاد ينحصر في امرين هما الغرر والربا... الي ان قال بعد الورقتين والخلاصة يشتمل التامين ذي القسط الثابت علي خمسة اسباب تجعله حراما: الربا، الغرر، الغبن، القمار، الجهالة.
(الفقه الاسلامي وادلته ۵:۳۴۲۳،۳۴۲۸ موقف الفقه الاسلامي من التامين)

هم ورکول نه غواړی بلکې د بیمه دارو په مالونو باندې سودی معاملات کولوسره کمپنی هم چلوی اوبیمه داران هم باقاعده خوشحاله ساتی. وهوالموفق

سودی رقم د سودی قرضې په بدل کې د ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: آیا د سود پیسې د بینک نه واخستلې شی او که په بینک کې پرېښودلې شی؟ که واخستلې شی نو په کوم ځای کې خرڅ کړې شی؟

۲: که د یو بینک نه پیسې په سود باندې اخستلې شوې وی او په بل بینک کې د دې مقروض رقم ډیپازټ (بندي) وی نو آیا د مقروض سودی رقم، د دې رقم د سود کوم چې په بل بینک کې ډیپازټ (بندي) دې کې مجره (حساب) کیدې شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: الحاج محمد عمر ..... ۵ مئی ۱۹۷۶م

الجواب: واضحه دې وی چې بغیر د ضرورت شرعی نه په بینک کې پیسې جمع کول د ګناه په کار باندې د مدد د وجې نه حرام دی. (۱) خو د جمع کولو (که د ضرورت د وجې نه وی او که بغیر د ضرورت نه وی) دې سودی رقم لره اخستل او په مسکینانو او طالبانو باندې بغیر د قصد د ثواب نه خرچ کول ښه او اهون دی په نسبت د نه اخستلو. (۲) بله دا چې د سودی پیسو د وصولولو نه مخکې د سودی قرضې په سود کې مجره (حساب) کول د تولو نه غوره دی. وهوالموفق

---

(۱) قال الله تعالي: ولا تعاونوا علي الاثم والعدوان. (سورة المائدة آیت: ۲)

وقال العلامة القاري: (وكاتبه وشاهديه) قال النووي فيه تصريح بتحريم كتابة المترابيين والشهادة عليهما وبتحريم الاعانة علي الباطل.

(مرقاة المفاتيح شرح مشكواة المصابيح ۶:۵۹ باب الربا)

(۲) وقال العلامة الحصكفي: والضابط ان من ابتلي ببليتين فان تساويا خير وان اختلفا اختار الاخف. (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱:۳۰۳،۳۰۴ قبيل بحث النية)

وفي شرح المجلة: يختار اهون الشرين. (شرح المجلة ۱:۷۰، المادة: ۲۹)

د بینک د موجوده نظام شراکت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې بغیر د سود نه د بینکارئ نفع اخستل حلال دی او که حرام؟ ځکه چې د فرورئ نه مې اووهٔ زره روپئ بغیر د سود په بینکارئ کې دی او اوس زه په پریشانئ کښې یم چې د بینک نه کومه نفع حاصل شوې ده هغه واخلم او که نه؟ د پیسو تقریبا یو نیم کال کیدو والا دې. **بینواتوجروا**

المستفتی: حاجی سید زمان شمالی وزیرستان..... یکم جمادی الاول ۱٤۰٤ھ

الجواب: دا موجوده نظام شرکت په ظاهر کې قابل اعتراض نه دې د دې نه حاصله شوې گټه حلاله ده.(۱)، (۲) **وهوالموفق**

د زرگر د ایرې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د زرگر په دکان کې یوه کنده ده مونږ په هغې کې دننه ماښام دکان صفا کولو سره گندگی وغیره اچوو درې څلور میاشتې پس یو ماهر راځی هغه د دې کندې نه یو موټې اوچتولو سره بیع کوی چې مثلا کنده په پنځه زره روپئ باندې، نو بیا مونږ د طاقت مطابق څه سرهٔ زر هم ورکوو. بیا هغه دې لره صفا کوی او رقم ادا کوی، کله هغه ته نفع ملاویږی او کله نقصان، مهربانی وکړئ د دې سوال جواب مونږ ته ولیکئ. **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم......... ۷ فروری ۱۹۸۸ء

---

۱) قال العلامة المرغيناني: الشركة جائزة لانه ﷺ بعث والناس يتعاملون بها فقر رهم عليه. (هداية ۶۲۴:۲ كتاب الشركة)

۲) د بینك ذمه دارانو ته بار بار د مراجعت نه ماته دا معلومه شوې ده چې د بینك د شرکت معامله د سودی معاملې په شان ده، لهذا ددې د منافعو نه خپل ځان بچ کول پکاردی. (مفتی سیف الله حقانی)

الجواب: کله چې دا قیمت سرۀ زر نه وي، روپۍ وي نو بیا ناجائز نه دی (بلکې جواز لري). (۱) وهوالموفق

ایجنټ ته پیشګي رقم ورکول او په وخت د ضرورت کې بینک کې اکاؤنټ پرانستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ایجنټ ته پیشګي پیسې ورکول دغه شان په بینک کې اکاؤنټ خلاصول څنګه دي؟ بینواتوجروا

المستفتی: مفتی مختار الدین کربوغه شریف ...۳۰ جمادی الثانی ۱۳۹۰ھ

الجواب: ایجنټ ته ټول یا بعض رقم په طور د پیشګي ورکول یا د ضرورت د وجې نه په بینک کې اکاؤنټ خلاصولو کې رخصت دې، ممنوع نه دی. (۲). (۳) وهوالموفق

---

(۱) وفي الهندية: لو اشتري تراب ذهب بذهب او تراب فضة بفضة لا يجوز الا اذا علم ان ما فيه مثل ما يعطي ... ولو اشتراه بثوب او بعرض من العروض فالشراء جائز ولا يراعي فيه شرائط الصرف. (فتاوي عالمگيرية ۲۲۷،۲۲۶:۳، الفصل الرابع في الصرف المعادن وتراب الصواغين)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: ولو اعطاه الدراهم وجعل ياخذ منه كل يوم خمسة امناء ولم يقل في الابتداء اشتريت منك يجوز وهذا حلال وان كان نيته وقت الدفع الشراء لانه بمجرد النية لا ينعقد البيع وانما ينعقد البيع الآن بالتعاطي والآن المبيع معلوم فينعقد البيع صحيحا. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱۴:۴ قبيل مطلب في بيع الاستجرار)

قال العلامة ابن نجيم: الضرورات تبيح المحظورات.

(شرح الاشباه والنظائر ۲۷۵:۱ القاعدة الخامسة الضرر يزال)

وقال العلامة الجصاص: (حرمت عليكم الميتة) الي آخر ما ذكرتم ثم خص من ذلک حال الضرورة وابان انها غير داخلة في التحريم وذلک عام في الصيد في حال الاحرام وفي جميع المحرمات.

(احكام القرآن للجصاص ۳۱۲:۱ قبيل مطلب اسم الطيبات يطلق علي الحلال وعلي المستلذ)

(۳) خود پیشګۍ په وجه د قیمت د کمولو ګنجائش نشته (امداد) او منافع په خپله د استعمالولو هم ګنجائش نشته (مفتی سیف الله حقانی)

د بینک د جوړولو دپاره ځمکه ورکول او د هغې کرایه وصولول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په دې ملک کې د بینک دپاره ځمکه ورکول او د حکومت نه د هغې کرایه وصولول څنګه دی؟ په شریعت کې د دې څه حکم دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ پادشاه ګل........۸ فروری ۱۹۷۵ء

الجواب: چونکې د بینک کرایه خالص د سودی پیسو نه ورکولې شی لهذا د هغې اخستل او ورکول به حرام وی. لان حکم الربوا هم الفسخ او التصدق بلا قصد الثواب.(۱) او که بالفرض د نور مال نه دا کرایه ورکړې شی نو بیا هم حرامه ده.

لانه نظیر عصر العنب علی قصد الخمریة وهو غیر جائز کما فی ردالمحتار ۳۴۵:۵(۲) فکذلك بناء البیت علی قصد الربوا وایضا هذا ایجاد فی البلاد التی ظهر فیها شعائر الاسلام فیکون حراما کما یدل علیه ما فی الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۳۴۶:۵ فلیراجع(۳). وهوالموفق

---

۱ ﴾ قال العلامة ابن عابدين : لان سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد علي صاحبه. (ردالمحتار ۲۷۳:۵ فصل في البيع ، كتاب الحظر والاباحة)

۲ ﴾ قال العلامة ابن عابدين : (قوله لا عصرها لقيام المعصية بعينه)... ولعل المراد هنا عصر العنب علي قصد الخمرية فان عين الفعل معصية بهذا القصد.
(ردالمحتار ۲۷۷:۴ فصل في البيع ، كتاب الحظر والاباحة)

۳ ﴾ قال العلامة الحصكفي : (و) جاز (اجارة بيت بسواد الكوفة) اي قراها (لابغيرها علي الاصح) واما الامصار وقري غير الكوفة فلا يمكنون لظهور شعار الاسلام فيها.
(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۲۷۷،۲۷۸:۵ فصل في البيع ، كتاب الحظر والاباحة)

بغیر د ضرورت نه په سودی معاملاتو کې پریوتل حرام دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سوداګر د میل (کارخانې) نه مال اخستل غواړی خو میل (کارخانې) والا هغه ته وائی چې مونږ به په تا باندې هغه وخت اعتماد کوو (یعنی قرض مال به درکوو) کله چې تاسو د یو بینک ضمانت (ګارنټی) مونږ ته راکړئ، سوداګر کله چې د بینک سره رابطه وکړه نو د بینک والو جواب ورکړو چې د څومره روپو د ضمانت تاسو ته ضرورت وی نو په هغې کې ۱/۴ حصه نقدی مونږ سره جمع کړئ، د باقی دپاره د خپل جائیداد سرټیفیکیټ جوړولو سره مونږ ته حواله کړه چې د دیوالیه یا د نقصان په صورت کې مونږ ستاسو د جائیداد نه د خپل ضمانت پیسې وصول کړې نو د دې نه پس به مونږ ستاسو دپاره د ملز ضمانت (ګارنټی) درکوو او د دې ضمانت (ګارنټی) د مالیت په تناسب سره هر کال ستاسو نه د ضمانت په عوض کې کمیشن هم اخلو داسې ضمانت ورکولو سره د ملز نه مال اخستل او خرڅول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم...۶ جون ۱۹۷۶ء

الجواب: بغیر د ضرورت شرعی نه په سودی معاملاتو کې پریوتل حرام دی، د داسې معاملاتو نه ځان ساتل ضروری دی. (۱) حلال کول پکار دی اګر که لږ وی. (۲) **وهوالموفق**

---

(۱) وفي المرقاة: (عن جابر قال لعن رسول الله ﷺ آكل الربا ومؤكله)... قال الخطابي: سوّي رسول الله ﷺ بين آكل الربا ومؤكله اذ كل لا يتوصل الي اكله الا بمعاونته ومشاركته فهما شريكان في الاثم... والضرورة لا تلحقه بوجه في ان يؤكله الربا لانه قد يجد السبيل الي ان يتوصل الي حاجته بوجه من وجوه المعاملة والمبايعة ونحوها... (وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء).

(مرقاة المفاتيح شرح مشكواة المصابيح ۶:۵۹ باب الربا)

(۲) عن ابي هريرة رضي الله تعالي عنه قال: قال رسول الله ﷺ... [بقيه بر صفحه آئنده...

په جي پي فنډ باندې اضافه سود نه دې

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې جي پي فنډ کوم چې ګورنمنټ (حکومت) لازما کټ کوی په هغې باندې چې کوم سودي (منافع) راځی د هغې اخستل او په خپل ذاتي کاروبار کې استعمالول څنګه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: شمس الرحمن مقام دهو بيان يار حسين ....۲۹ شعبان ۱۴۰٦ھ

الجواب: چونکې جي پي فنډ د قبض کولو نه مخکې کټ کولې شي لهذا په دې باندې به سود د بینک والو طرف ته منسوب وی نه د ملازم طرف ته (۱) لهذا د ملازم دپاره به دا منافع ورکړه شمارلې کيږي، د دې اخستل او ذاتي کاروبار کې استعمالول جائز دی. (۲) **وهوالموفق**

په بینکونو کې د موجوده نفع او نقصان کهاته مضاربت نه دې

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا په بینکونو کې د شراکت په نوم باندې چې کومې کهاتې لیکلې شوې دی هغې ته د مضاربت نوم ورکولې شی او خلق په دې نوم باندې پیسې جمع کوی نو آیا د مضاربت دا صورت جائز دی یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: عمر علی تحصیل صوابی ضلع مردان......۲٤ محرم ۱۴۰۳ء

...بقيه ازحاشيه گذشته] ان الله طيب لا يقبل الا طيبا وان الله امرالمؤمنين بما امر به المرسلين فقال يأ يها الرسل كلوا من الطيبات واعملوا صالحا، وقال تعالي: يأ يها الذين امنوا كلوا من طيبات ما رزقنكم. (مشكوة المصابيح ۱:۲٤۱ باب الكسب وطلب الحلال)

۱) قال العلامة الحصكفي: هو شرعا (فضل خال عن عوض بمعيار شرعي) وهو الكيل والوزن (مشروط) ذلک الفضل (لا حد المتعاقدين) اي بائع او مشتر (في المعاوضة). (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴: ۱۹۷،۱۹٦ باب الربا)

۲) قال الشيخ المفتي محمد شفيع: په زبردستئ سره په پرائیویډنټ فنډ باندې چې کوم د سود په نوم سره رقم ملاویږي هغه شرعاً سود نه دې بلکه د اجرت (تنخواه) یوه برخه ده. (پرا یویډنټ فنډ باندې د زکواة اود سود مسئله ۴)

الجواب: که په دې معامله کې د شرکت شرطونه موجود وي نو دا معامله جائز ده.(۱) او د مضاربت شرطونه په دې معامله کې موجود نه دی په دې وجه دا معامله مضاربت نه دې. وهوالموفق

سودی پیسې اخستل په نسبت د نه اخستلو غوره دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په بینک کې پیسې جمع کړی دی او که دا سړې سود نه اخلی نو بینک والا به سود اخلی او په خپل کار به ئې راولی او که رب المال دا سود واخلی او په غریبانانو ئې تقسیم کړی نو د دې حدیث ﴿لعن رسول الله ﷺ اکل الربا ومؤکله الخ﴾ کوم چې په مشکاة ص۲۴۳ باندې لیکلې دې، د لاندې راځی تاسو تفصیلی جواب راکړئ. بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم

الجواب: د دې سړی دپاره سودی رقم اخستل او په فقیرانو او طالبانو کې بغیر د قصد د ثواب نه تقسیمول په نسبت د نه اخستلو غوره دی، لاصل المشهور وهوان من ابتلی بین البلیتین فلیتخراهونهما.(۲)

---

۱ ﴾ قال العلامة المرغيناني : الشركة جائزة لانه ﷺ بعث والناس يتعاملون بها فقررهم عليه... الضرب الثاني شركة العقود وركنها الايجاب والقبول وهو ان يقول احدهما شاركتک في كذا وكذا ويقول قبلت وشرطه ان يكون التصرف المعقود عليه عقد الشركة قابلا للوكالة ليكون ما يستفاد بالتصرف مشتركا بينهما فيتحقق حكمه المطلوب منه.
(هداية ۲:۶۲۴ كتاب الشركة)

وفي الهندية؛ وشرط جواز هذه الشركات كون المعقود عليه عقد الشركة قابلا للوكالة وان يكون الربح معلوم القدر... وان يكون الربح جزأ شائعا في الجملة لا معينا.
(فتاوي عالمگيرية ۲:۳۰۲ الباب الاول في بيان انواع الشركة واركانها وشرائطها)

۲ ﴾ وقال العلامة الحصكفي : والضابط ان من ابتلي ببليتين فان تساويا خير وان اختلفا اختار الاخف. (الدرالمختار ۱:۳۰۳،۳۰۴ قبيل بحث النية)

وفی شرح المجلة ۲۲ م: ۲۹ یختار اهون الشرین (۱) او د دې مسکین وغیره دپاره د دې اخستل بغیر د کراهت نه جائز دی. لانه لما لم یمکن الایصال الی المالك ولم یجز الاکل لتقریر المعصیة جاز التصدق للضرورة لان رسول الله ﷺ نهی عن اضاعة المال (۲) وفی شرح الاشباه والنظائر ۱۱۶ وینبغی ان یستثنی الاخذ بالربا للمحتاج فانه لا یحرم کما صرح به المصنف فی البحر ویحرم علی الدافع الاعطاء بالربا (۳). وهو الموفق

د زرعی بینکونو نه د قرضې اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د زرعی بینکونو نه د قرضې اخستلو په باره کې د شریعت څه حکم دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: سید حسن........ ٤ اپریل ۱۹۷٦ء

الجواب: سودی قرضه اخستل حرام دی که د هر چا نه وی. (۴) **وهو الموفق**

---

۱) (شرح المجلة ۱:۷۰، المادة: ۲۹)

۲) عن المغيرة بن شعبة رضي الله عنه قال: قال النبي ﷺ ان الله حرم عليكم عقوق الامهات... وكره لكم قيل وقال وكثرة السوال واضاعة المال.

(الصحيح البخاري ۱:۳۲۴ باب ماينهي عن اضاعة المال، كتاب في الاستقراض)

۳) شرح الاشباه والنظائر للحموي ۱:۴۴۹ القاعدة الرابعة عشرة ماحرم اخذه حرم اعطاؤه)

٤) قال العلامة ابن عابدين: (قوله كل قرض جر نفعا حرام) اي اذا كان مشروطا.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴:۱۹۴ مطلب كل قرض جر نفعا حرام)

وفي المنهاج: والآن في بيوت الربا البنک، شاع الربا الحكمي وهو الانتفاع بالقرض، قال النبي ﷺ كل قرض جر نفعا فهو ربا اخرجه الحارث بن ابي اسامة عن علي امير المؤمنين وله شواهد كثيرة روي ابن ماجة عن انس مرفوعا بمعناه وروي عن ابي بن كعب وابن عباس وابن مسعود وفضالة بن عبيد وغيرهم موقوفا.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ۵:۲۴ باب ماجاء في الصرف)

د بينک د ملازمت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په بينک کې ملازمت کول څنګه دی؟ او دا معاونت په سود کې داخل دې يا نه دې؟ که داخل وی نو دا نوکری حرامه ده که حلاله؟ **بينوا توجروا**

المستفتی: نامعلوم...... ۹ جنوری ۱۹۷۵ء

الجواب: چونکې په دې ملازمت کې اعانت على المعصيت موجود دې.(۱) لهذا دا ملازمت حرام دې.

قال الله تعالى: ولا تعاونوا على الاثم والعدوان(۲)، وعن جابر رضى الله عنه قال لعن رسول الله ﷺ آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء رواه مسلم (مشكوٰة ۲۴۳ باب الربوا) (۳)

خو د عوامو دپاره مناسب دی چې اول د جائز ملازمت کوشش وکړی او د دې نه پس دې د دې ناجائز ملازمت نه استعفا ورکړی. **لئلا يقع فى اشد حرمة. وهو الموفق**

د ډاکخانې په ذريعه د سود حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې حکومت پاکستان يو سکيم راويستلې وو چې يو سړې په ډاکخانه کې روپۍ که هر څومره مقدار کې جمع کړی هغه نه به په ۷۲ء کې ډبل کولو سره ورکولې

---

۱) قال العلامة القاري: (وكاتبه وشاهديه) قال النووي فيه تصريح بتحريم كتابة المترابيين والشهادة عليهما وبتحريم الاعانة علي الباطل. (مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح ۶: ۵۹ باب الربا)

۲) (سورة المائدة آيت: ۶)

۳) (مشكوٰة المصابيح ۱: ۲۴۴ باب الربا)

شی، بیا مثلا زید هغه پیسې جمع کړې، اوس ۱۹۷۲ء راتلونکې دې نو دبل پیسې واخستلې شی یانه؟که واخستلې شی نوهغه په خپل کارکې خرچ کول پکاردی یا نه؟ که نه شی خرچ کولې نو باید چېرته خرچ کړې شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: غلام الله پنو عاقل ضلع سکهر.... ۲۲ ستمبر ۱۹۷۵ء

الجواب: دا زیاتی رقم اخستل حرام دی.(۱) او سود خوری ده خو د دې اخستل او په فقیرانو او طالبانو باندې بغیر د ثواب د نیت نه تقسیمول اهون او افضل دی په نسبت د نه اخستلو (۲) **وهوالموفق**

سودی پیسو سره څه وکړې شی؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې که د یو کس پیسې په بینک کې جمع وی نو په دې باندې چې کوم سود حکومت ورکوی نو د هغه سرې دپاره څه حکم دې. آیا دا سود د بینک نه واخلی او په فلاحی کارونو کې ئې خرچ کولې شی او که د بینک والو سره ئې پرېږدی؟ ځکه چې بعض علماء کرام وائی چې هغه سود د بینک والا نه نۀ دی اخستل پکار او هم په بینک کې دې پرېږدی، او بعض علماء وائی چې د بینک نه اخستل ضروری دی خو د عام مسلمانانو په فوائدو کښې خرچ کول ضروری دی؟

بینواتوجروا

الجواب: واضحه دې وی چې دا سودی پیسې اخستل هم گناه ده او اهل

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله كل قرض جر نفعا حرام) اي اذا كان مشروطا.
(ردالمحتار ۱۹۴:۴ مطلب كل قرض جر نفعا حرام)

۲) قال العلامة الحصكفي: والضابط ان من ابتلي ببليتين فان تساويا خير وان اختلفا اختار الاخف. (الدرالمختار ۳۰۳،۳۰۴:۱ قبيل بحث النية)

وفي شرح المجلة: يختار اهون الشرين.
(شرح المجلة ۷۰:۱، المادة: ۲۹)

بينک سره پريښوول ئي هم ګناه ده.

اما الاول فظاهر لانه آكل الربا(۱) واما الثانى فلانه ايتاء المال لا على وجه التصدق وحكم المال الحرام التصدق اذا لم يعلم اربابه كما صرحوا به(۲)

نو د پريښودلو په نسبت ئي اخستل او بغير د ثواب د نيت نه په غريبانانو باندې خرچ کول اهون البليتين دی.

لما قالوا من ابتلى بين البليتين فان تساويا خيروان اختلفا اختار الاخف، (شرح التنوير على هامش ردالمحتار ۱:۳۸۳)(۳). وهوالموفق

په سود کې هر قسم معاونت حرام دی

سوال: څه فرمائی علماء كرام د دې مسئلې په باره کې چې:

۱: د بينک د ملازم تنخواه حرامه ده.

---

۱) قال الله تعالىٰ: واحل الله البيع وحرم الربوا.

(سورة البقرة آيت: ۲۷۵)

وعن جابر رضي الله عنه قال: لعن رسول الله ﷺ آكل الربا ومؤكله وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء رواه مسلم.

(مشكوٰة المصابيح ۱:۲۴۴ باب الربا)

۲) قال العلامة ابن عابدين: والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم والا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه وان كان مالا مختلطا مجتمعا من الحرام ولا يعلم اربابه ولا شيئا منه بعينه حل له حكما والاحسن ديانة التنزه عنه.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴:۱۴۶ مطلب فيمن ورث مالا حراما)

۳) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱:۳۰۳، ۳۰۴ قبيل بحث النية)

وفي شرح المجلة: يختار اهون الشرين.

(شرح المجلة ۱:۷۰، المادة: ۲۹)

۲: که تاسو د سود نه قلار نه شوئ نو د الله پاک او د رسول ﷺ جنګ ته تیار شئ. ۳: سود کونکې داسې دې لکه بدکار.
۴: سود کولو والا، لیکلو والا او شاهدی ورکونکې ټول په ګناه کې سره برابر دی، که واقعی د دې خبرو دائره اختیار یا دارو مدار د هغه په ملازم باندې دې یعنی هغه هم په دې لویه ګناه کې برابر شریکیدلې شی، چونکې په دې خبره باندې هر مسلمان پوهیږی چې سود حرام دې خو د بینک ملازم خپله سود نه خوری، خو دا خبره ده چې سود وغیره لیکل غواړی، که واقعی د هغه تنخواه په سود کې شاملیدو سره حرام وی نو ماته دې په تفصیل سره وویل شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: ولی عهد تحصیل بټګرام ضلع هزاره

الجواب: جناب عالی! په سود کې هر قسم معاونت حرام دې.(۱) لهذا تاسو د بل ملازمت دپاره کوشش وکړئ او کله چې بل ملازمت ملاؤ شی نو د دې نه استعفی ورکړئ. وهوالموفق

په امانت باندې د سود راتلو په صورت کې د مالک د طرف نه د هغې مطالبه کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د زید پیسې د بکر سره وې، بکر هغه پیسې په بینک کې په سیونګ کهاته کې جمع کړې، چې په هغې باندې پنځه زره روپئ سود راغلو، زید چې کله ملک ته واپس

---

(۱) قال الله تعالیٰ: ولا تعاونوا علي الاثم والعدوان.
(سورة المائدة آيت: ۲)
وقال العلامة القاري: (وكاتبه وشاهديه) قال النووي فيه تصريح بتحريم كتابة المترابيين والشهادة عليهما وبتحريم الاعانة علي الباطل.
(مرقاة المفاتيح شرح مشكوٰة المصابيح ۶:۵۹ باب الربا)

راغلو نو بکر هغه ته اصل پیسې ورکړې او سود ئې خپل ځان سره وساتلو او سوچ ئې وکړو چې دا پیسې زما د وجې نه راغلې دی نو هغه ته ئې ولې ورکړم؟ او په غریبانانو ئې تقسم کړې، اوس زید د دې سودی پیسو مطالبه کولې شی یا نه؟

المستفتی: عزت خان ګورسک کلې سوات.....۲۰ مارچ ۱۹۸۵ء

الجواب: دا سودی رقم به بکر په مسکینانو باندې تقسیموی.(۱) زید ته سوا د خپل رقم نه په نور رقم باندې حق نشته. **والله اعلم بالصواب**

بینکونو سره د لین دین نه کولو په شرط باندې د نفع او نقصان د ادارو سره د کاروبار کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یوه اداره داسې کاروبار کوی چې په هغې کې د ګټې او تاوان دواړو احتمال دې نو په هغې کې پیسې جمع کولو سره د هغې ګټه اخستل جائز دی یا نه دی؟ او دا ادراه د بینکونو سره هم لین دین کوی که د پیسو د جمع کولو په وخت هغه سړی د دې ادارې سره دا شرط کیږدی چې زما پیسې بینکونو سره په لین دین باندې مه استعمالوئ او یا دا چې کله ماته منافع راکوئ نو دهغه منافع نه ئې مه راکوئ کوم چې د بینک د لین دین نه حاصل شوې وی یعنی په کوم کې چې د سود شبهه وی نو بیا دا منافع اخستل جائز دی یا نه؟ مهربانی وکړئ د دې مسئلې په باره کې په تفصیل سره بیان وکړئ. **جزاك الله خیرا**

المستفتی: غلام قادر عفی عنه نرګس بنګله مردان......۶ رجب ۱۳۹۳ء

---

(۱) قال العلامة ابن عابدين: والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده عليهم والا فان علم عين الحرام لا يحل له ويتصدق به بنية صاحبه.
(ردالمحتار ۴:۱۴۶ مطلب فيمن ورث مالا حراما)

الجواب: غوره دا ده چې په داسې اداره کې پیسې جمع نه کړې شی ځکه چې دا خلق د دې شرطونو پابندی نه کوی.(۱) خو که د دې شرطونو د منلو نه پس پیسې جمع کړې شی نو هیڅ باک نشته، خو یاد ساتئ که تاسو د پیسو د ورکولو په وخت د منافع تعین وکړو مثلا سالانه پنځه فیصده نو دا به ناجائز وی. (۲) ولن یصلح العطاء ما افسده الدهر. وهوالموفق

د سودی رقم مصرف

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په حبیب بینک کې یا نورو بینکونو کې پیسې جمع کړی دی، د دې پیسو سود غریب مسلمان یا محتاج وغیره په خپل استعمال کې راوستلې شی یا نه؟ یا مالک د سود پیسې بینک ته پریږدی نو څه حکم لري؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: ماستر فضل رحیم ..... ۱۲ فروری ۱۹۷۴ء

الجواب: بغیر د ضرورت شرعی نه په بینک کې پیسې جمع کول حرام دی اګر چې بغیر د سود نه وی، لکونه تعاونا علی المعصیة(۳) او د جمع کولو نه

---

۱) وفي المشكوة: وعن النعمان بن بشير قال: قال رسول الله ﷺ الحلال بين والحرام بين وبينهما مشتبهات لا يعلمهن كثير من الناس فمن اتقي الشبهات استبرأ لدينه وعرضه ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام. (مشكوة المصابيح ۱:۲۴۱ باب الكسب وطلب الحلال)

۲) وفي الهندية: وشرط جواز هذه الشركات... وان يكون الربح معلوم القدر... وان يكون الربح جزأ شائعا في الجملة لا معينا.

(فتاوي عالمگيريه ۲:۳۰۲ الباب الاول في بيان انواع الشركة واركانها وشرائطها)

۳) قال الله تعالي: ولا تعاونوا علي الاثم والعدوان. (سورة المائدة آيت: ۲)

وقال العلامة القاري: (وكاتبه وشاهديه) قال النووي فيه تصريح بتحريم كتابة المترابيين والشهادة عليهما وبتحريم الاعانة علي الباطل.

(مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح ۶:۵۹ باب الربا)

پس د دې زیاتې پیسو اخستل او په مساکینو باندې بغیر د ثواب د نیت نه صدقه کول اهون البلیتین دی.(۱) فقط والسلام وهوالموفق

د تعاونی پیسو اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د تعاونی پیسې اخستل جائز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: فضل محمود مردان

الجواب: په تعاونی پیسو کې د څه مودې نه پس د سود ورکولو شرط وی لهذا دا هم په سود کې داخل دی.(۲) وهوالموفق

د بینک تعمیر، چوکیداری او چپړاسی جوړیدلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د سړی دپاره د بینک تعمیر، د هغې څوکیداری یا د مزدوری وغیره کار کول صحیح دی یا نه ؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی تاج محمد...........٤ مئ ۱۹۹۶ء

---

۱) قال العلامة الحصکفي :والضابط ان من ابتلي ببليتين فان تساويا خير وان اختلفا اختار الاخف. (الدرالمختار ۳۰۳،۳۰۴: ۱ قبيل بحث النية)

وفي شرح المجلة : يختار اهون الشرين. (شرح المجلة ۷۰: ۱، المادة: ۲۹)

۲) وقال العلامة ابن عابدين : (قوله كل قرض جر نفعا حرام).

(ردالمحتار ۱۹۴: ۴ مطلب كل قرض جر نفعا حرام)

وفي المنهاج قال النبي ﷺ كل قرض جر نفعا فهو ربا اخرجه الحارث بن ابي اسامة عن علي امير المؤمنين وله شواهد كثيرة.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ۲۴: ۵ باب ماجاء في الصرف)

الجواب: د تعاون علی المعصیت د وجې نه به دا ټول امور مکروه تحریمی وی. (۱) وهوالموفق

په نوټونو باندې سرهٔ او سپین زر اخستل بیع صرف نه ده

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دلته د سرو زرو سوداګر سرهٔ زر خلکو ته په قرض باندې ورکوی نن صبا په جاری نوټونو باندې د قرض څه حکم دې؟ په مبسوط کې یو عبارت راځی چې ګوتمه یا بغیر د غمی والا ګوتمه د څه معین مقدار پیسو په بدله کې واخلی په داسې حال کې چې پیسې دغه سره موجودې نه وی نو هغې ته به صحیح ویلې شی، اګر چې د بیلتون نه مخکښې دواړه قابض شوې وی یا نه. په دې وجه دا په حقیقت کې بیع صرف نه ده لهذا په دې عبارت کې لیکلې شوې پیسو او موجوده کرنسئ کې څه فرق شته دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی در محمد ابو ظهبی......۱۴۰۱ھ

الجواب: نوټ نه سرهٔ زر دی او نه سپین زر بلکې د فلوس په شان ثمن عرفی دې او یا وثیقه نامه ده. (۲) پس بهر حال په نوټ باندې سرهٔ یا سپین زر اخستل بیع صرف ګڼل د منلو قابل نه دی. وهوالموفق

---

۱) قال الله تعالیٰ: ولا تعاونوا علي الاثم والعدوان.

(سورة المائدة آیت: ۲)

وقال العلامة القاري: (وکاتبه وشاهدیه) قال النووي فیه تصریح بتحریم کتابة المترابیین والشهادة علیهما وبتحریم الاعانة علي الباطل.

(مرقاة المفاتیح شرح مشکوٰة المصابیح ۶:۵۹ باب الربا)

۲) وفي المنهاج: اختلف الاکابر في حقیقة النوت قال بعضهم انه قبالة الحوالة ولیس بثمن... وقال بعضهم هو ثمن رائج لانه یتوسل به الي حصول الاجناس مثل الدراهم المغلوبة الفضة والفلوس وکذا لا یقصد به عند الاخذ والاعطاء... [بقیه بر صفحه آئنده....

د پاکستانئ کرنسئ د هم جنس او مختلف الجنس کرنسو سره د بدلون په صورت کې د کمی زیاتی حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: د مختلفو ملکونو کرنسی نوټ بدلولو په وخت کمیشن کټ کولې شی آیا دا کمیشن اخستل جائز دی یا نه؟ او آیا دا د سود په شمیر کې راځی یا نه؟ ۲: یو سړی د چا نه د پنځو روپو نوټ اخستلو سره د هغې په بدل کې څلور نیمې روپئ ماتې پیسې ورکړې، آیا دا په سود کې راځی او که نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا سردار علی شاه کاکا صاحب لوبهار... ۵۶ / ۸ / ۱۲

الجواب: ۱: په دې معامله کې سود نشته. (۱) ۲: چونکې نوټ نه ثمن عرفی دې نه سرهٔ زر دی او نه سپین زر لهذا په دې کې د بدلون په وخت کمې زیاتې کول سود نه دې. (۲) **وهوالموفق**

د بینک د سودی کاروبار نه د بچ کیدو حیله کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې ۱: د بهر ملکونو نه کله چې مال په بیع اخستلې کیږی نو په هغې کې دا ممکن نه ده چې لاس

...بقیه ازحاشیه گذشته] الا ما يقصد عند اخذ الدراهم الرائجة والفلوس واعطاء ها ولا يخطر ببال احد ما يقصد من الحوالة والقبالة فافهم... قلت ويؤيد كونه اثمانا رائجة ان المتعارف ان من أقترض عددا من النوت لا يؤدي المقرض الا هذا العدد وان تفاوت الدراهم في قدرالفضة.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ۳:۱۲۷ باب ماجاء في زكوٰة الذهب والورق)

۱) قال العلامة الحصكفي : (وان عدما حلا) كهروي بمرويين لعدم العلة.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴:۱۹۹ باب الربا)

۲) وفي الهندية : وان وجد احدهما وعدم الاخر حل الفضل وحرم النساء.

(فتاوي عالمگيريه ۳:۱۱۷ الفصل السادس في تفسير الربا واحكامه)

په لاس سودا وشي او مال اخستلو سره پیسي ادا کړې شي په دې وجه بینک په مینځ کې خامخا راځي، یو طرف ته بینک د اخستونکي ضمانت ورکوي چې د هغه پیسې به ادا کیږي او دویم طرف ته خرڅونکي ته ضمانت ورکوي چې هغه ته به د مال ټولې پیسې ملاویږي، د دې طریقه دا وي چې اخستونکې بینک ته د پوره رقم ۳۰ فیصده نقد اداکوي او بینک د اخستونکي نه په جهاز باندې د مال راوړلو رسید یا بلټي اخستلو سره پوره رقم ادا کړي د دې جهاز بلټي د اخستونکي نه بقایا رقم اخستلو سره ورکوي، خو په دې بقایا رقم باندې د اخستونکي نه د دې ټولې مودې سود وصول کړي او دا سود لازمي ورکول دي او ددې نه خلاصې نشته ټول برآمد کونکي تاجران دا عمل کوي، بیا دا مال په پرچون باندې تقسیم کونکو تاجرانو باندې خرڅولې شي د دې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتي: ټول اینډ کمپني لاهور...... ۱۶ اکتوبر ۱۹۸۶ء

الجواب: د دې نه د خلاصې دوه طریقې دي اول دا چې اخستونکې ټول رقم (قیمت) په یو ځل ولیږي او داخل ئې کړي او دویم دا چې د بینک مالکان دا سامان واخلي او بیا یې په زیات قیمت باندې خرڅ کړي په دې کې به دواړه طرفونه د سود نه محفوظ وي. وهوالموفق

نوټ لره په تفاضل سره د اخستلو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې هل یجوز التفاضل في اقسام النوت في بیع الصرف وکان مختلفة الضرب؟ بینواتوجروا

المستفتي: مولوی نور محمد مهاجر...... ۱۳ محرم الحرام ۱۴۱۱ھ بمطابق ۵ اگست ۸۰ء

الجواب: نعم یجوز (۱) فانها في الحکم عروض التجارة، او په حکم د سرو زرو.

---

۱) وفي الهندية: وان وجد احدهما وعدم الآخر حل الفضل وحر[...]

(فتاوی عالمگیریه ۱۱۷: ۳ ال[...] السادس في تفسير الربا واحک[...]

او سپینو زرو کښې نه دي ، وليس فيها القدر بل هي من العدديات واذا كانت مختلفة الضرب فالجنس ايضاً مفقود.(۱) وهوالموفق

د سلو روپو نوټ په يو سل پنځه روپئ باندې د ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د بينک والا نوی نوټونه مثلاً د سلو روپو نوټونه په يو سل پنځه روپئ باندې ورکوی او بيا هم دا په بازار کې سهرو والا د يو سل لسو روپو په بدل کې خرڅوی (يعنی دا د سلو روپو نوې نوټونه) نو د دې د بينک نه اخستل او باقی شقوق (يعنی د سهرو والودا د سهرو په شکل کې خرڅول) څۀ حکم لری؟ بينواتوجروا

المستفتي: بصير احمد کمره ٦ دار العلوم حقانيه ...١٤ جمادی الثانی ١٤٠٩هـ

الجواب: نوټ د فلوس په شان مال تجارت يا ثمن رائجه دې نه ذهب دې او نه فضة، په دې کې د طرفين په رضامندئ باندې کمې زياتې کول ناجائز نه دی (بلکې جواز لري).(۲) وهوالموفق

پاکستانئ او افغانئ کرنسی متحد الجنس دی که مختلف الجنس؟

د کرنسئ په قرض باندې د ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: د پاکستانئ او افغانئ کرنسئ جنس يو دې او که مختلف؟

---

(۱) وقال العلامة الحصكفي : (وان عدما حلا) كهروي بمرويين لعدم العلة.
(الدرالمختار ۱۹۹ : ۴ باب الربا)

(۲) وفي الهندية : وان وجد احدهما وعدم الآخر حل الفضل وحرم النساء.
(فتاوي عالمگيريه ۱۱۷ : ۳ الفصل السادس في تفسير الربا واحكامه)

وقال العلامة ابن عابدين : بل التراضي شرط لثبوت حكمه شرعا وهو الملك.
(ردالمحتار ۷ : ۴ كتاب البيوع)

۲: د افغانی کرنسئ سینکړه په پنځویشت روپیٔ ده، هم دا کرنسی په قرض باندې ورکولې شو یا نه؟
۳: نقد پنځویشت روپیٔ باندې سینکړه ورکول او قرض په شپږ ویشت روپیٔ باندې سینکړه جائز ده که نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی رسول گل لنډی کوتل... ۱۹ جولائی ۱۹۷۹ء

الجواب: ۱: که دا کرنسی د سرو سپینو زرو قباله وی نو په ظاهره کې افغانی او پاکستانی کرنسی متحد الجنس ده او که کرنسی د ثمن مروج نوم وی نو معامله برعکس ده.
۲: چونکې کرنسی د مثلیاتو نه ده لهذا دې لره په قرض باندې ورکولو کې څه باک نشته.(۱)
۳: د دلائلو په رڼا کې کرنسی په ثمن عرفی کې داخله ده قباله نه ده، پس د تاجیل د وجې نه زیادت معاف دې. نظیره فی الجلبی.(۲) وهوالموفق

د کرنسئ په هر صورت کې بدلول جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په نوټ باندې نفع اخستل جائز دی یا نه؟ مثلا په بدلیدونکو پیسو کې سل روپیٔ د پاکستانی نوټ په مقابله کې سل روپیٔ د سعودی عرب والا نوټ ورکولې شی، واپس راوړلو سره دلته د سلو نوټ په شپږ شلې روپیٔ باندې خرڅ کړی آیا دا شرعا جواز لري؟ بینواتوجروا

المستفتی: ضلع بنوں تحصیل لکی مقام و دا کخانه شهباز خیل فاضل خان دریخالخیل

---

۱) قال العلامة الحصكفي: (وصح) القرض (في مثلي) هو كل ما يضمن بالمثل عند الاستهلاک (لا في غيره) من القيميات كحيوان وحطب.
(الدر المختار علي هامش ردالمحتار ۴:۱۹۱ فصل في القرض)

۲) قال العلامة اللكهنوي: حاشية چلبي کې دی: يجوز ان يقدر الثمن في المبيع بالمؤجل اكثر مما في المعجل بحيث تقابل كثرة المؤجل تعجيل القليل.
(حاشيه چلبي بحواله مجموعة الفتاوي ۲:۱۲۳،۱۲۴ كتاب البيع)

الجواب: که نوټ ثمن عرفی ومثلي شی نو په دې معامله کې هيڅ باک نشته، لعدم کونه مکيلا ولا موزونا.(۱) او که د حواله وثيقه او رسيد ومثلي شی نو په وثيقو کې تبادله مطلقا جائز ده، لما مر.(۲) او که په دې وثيقو کې عدم تماثل د دې وجې نه ناجائز ومثلي شی چې دا قائم مقام د فضة وغيره وی، کوم چې په حکومت باندې قرض وی نو دا به لازمه شی چې د مساوات په صورت کې هم تبادله ناجائز شی، لانه بيع الکالي بالکالي وهو غير جائز.(۳) والراجح عند اکثر الاکابر هو الثاني وعند شيخي الراجح هو الاول. وهو الموفق

امريکائی، ايرانی يا افغانی کرنسی د پاکستانی کرنسۍ په بدل کې په قرض خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ما د يو سړی نه امريکائی ډالر يا ايرانی کرنسی يا افغانی کرنسی واخستله د پاکستانی کرنسۍ په بدله کښې، اوس به زه هغه سړی ته څلور، پنځه يا لس ورځې پس پاکستانۍ پيسې ورکوم آيا دا معامله د قرض په صورت کې صحيح ده؟ بينوا توجروا

المستفتی: حاجی عبدالرشيد کلاتهه مرچنټس ترنچ روډ چمن بلوچستان ۲۱ رجب ۱۴۰۲ھ

الجواب: دا ډالر وغيره ثمن خلقی نه دې ثمن عرفی دې او دا عددی غير متقارب دی، نه چې موزونی يا مکيلی، او د دوی ذات د پاکستانی نوټونو

---

۱) وفي الهندية: وان وجد احدهما وعدم الآخر حل الفضل وحرم النساء وان عدما حل الفضل والنساء.
(فتاوي عالمگيريه ۳:۱۱۷ الفصل السادس في تفسير الربا واحكامه)

۲) لما مر اي لعدم کونه مکيلا ولا موزونا.

۳) عن ابن عمر رضي الله عنه ان النبي ﷺ نهي عن بيع الکالي بالکالي رواه الدار القطني. (مشکواة المصابيح ۱:۲۴۸ باب المنهي عنها من البيوع)

نه مغایر دي، کما في الثوب الهروي والمروي(۱) پس د قواعدو په رڼا کې دا معامله جائز ده. (۲) وهوالموفق

د کارخانې د مشینرۍ د اخستلو متعلق د یو سوال جواب

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې یو سړې کارخانه لګول غواړي نو د هغې دپاره مشینري د بهرملك نه راغوښتل غواړي خو د مروجه قوانینو د لاندې هغه مشینري په سودي قرضه کې دلته راوړلې شي. که یو سړې د سود نه د بچ کیدو په خاطر نقد رقم ادا کولو سره مشینري امپورټ کول غواړي نو په قانون کې د دې نه د خلاصي ګنجائش نشته. نو د مشینرۍ نه پس که څوک دا غواړي چې فورا یا د مقرر میعاد نه په کمه موده کې د قرض نه ځان خلاص کړي چې کم از کم سود ورکړي نو دا هم ممکنه نه ده بلکې په قسطونو کې ادا کول ضروري وي اوس که په دې حالاتو کې چا کارخانه خلاصه کړه نو هغه کارخانه او د هغې ګټه به حلاله وي که حرامه؟ د هغې په ګټه باندې زکاة او حج فرض کیږي یا نه؟ که هغه حرامه وي نو د دې تطهیر به په څه شکل وي؟ که د تطهیر ئې څه شکل نه وي نو شرعا به د دې کارخانو څه مصرف وي په داسې حال کې چې د هغې مالیت په اربونو او کربونو روپئ وي؟ بینواتوجروا

المستفتي: شمس الحق مسجد خضراء کراچی .... ۱۷ جولائی ۷۵

---

۱) قال العلامة الحصکفي: (وان عدما حلا) کهروي بمرويين لعدم العلة.

وقال العلامة ابن عابدين: (قوله کهروي بمرويين) الاولي ان يزيد نسيئة کما عبر في البحر ليکون مثالا لحل الفضل والنساء بسبب فقد القدر والجنس فان الثوب الهروي والثوب المروي بسکون الراء جنسان... وليسا بمکيل ولا موزون.

(الدرالمختار مع ردالمحتار ۱۹۹: ۴ باب الربا)

۲) وفي الهندية: وان عدما حل الفضل والنساء.

(فتاوی عالمگيريه ۱۱۷: ۳ الفصل السادس في تفسير الربا واحکامه)

الجواب: په ظاهر کې دا معلومیږي چې حکومت دا مشینري په هغه سړي باندې خرڅوي او دا مجموعي رقم یعني اصل سره د سود نه د هغه سړي دپاره ثمن شمارلې شي، لهذا د دې کارخانې د حاصلاتو د غیر طیب احتمال ختمیږي. هذاماعندي ولعل عندغيري احسن منه. وهوالموفق

په بینک کې پیسې کیښودل او په حالت اضطرار کې د سود حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: په بینک کې رقم جمع کول جائز دي یا نه؟ ۲: د لبنان مفتي ویلي دي چې سود بالاتفاق حرام دې خو د اضطرار په حالت کې حرام نه دې، حلال کیدې شي؟ دا خبره تر کومه حده پورې صحیح ده؟ بينواتوجروا

المستفتي: تاج محمد مردان

الجواب: د قرض د وجې نه چې کومه منافع حاصل شي هغه سود او ربا ده، په قرآن کریم کې د سود په اړه کوم آیتونه راغلي دي د هغې شان نزول هم دا وو چې هغه خلقو به د قرض د وجې نه منافع دپاسه د منافع اخستله. فليراجع الى التفاسير(۱) بلکه دا چې په حدیث شریف کې هم راغلي دي چې (كل

---

۱) في التفسير المظهري: قال السدي نزلت في العباس وخالدبن الوليد وكانا شريكين في الجاهلية يسلفان في الربوا الي بني عمرو بن عمير ناس في ثقيف فجاء الاسلام ولهما اموال عظيم في الربوا فانزل الله تعالي هذه الآية. (التفسير المظهري ۱:۴۱۰، آیت: ۲۷۸)

وقال العلامة الرازي: في سبب نزول الآية روايات فالاولي انها خطاب لاهل مكة كانوا يرابون فلما اسلموا عند فتح مكة امرهم الله تعالي ان يأخذوا رؤس اموالهم دون الزيادة، والثانية، قال مقاتل ان الآية نزلت في اربعة اخوة من ثقيف، مسعود، وعبد ياليل وحبيب وربيعة، بنو عمرو بن عمير الثقفي كانوا يداينون بني المغيرة فلما ظهر النبي ﷺ علي الطائف اسلم الاخوة ثم طالبوا برباهم بني المغيرة فانزل الله تعالي هذه الآية.
(التفسير الكبير ۷:۱۰۶، آیت: ۲۷۸)

قرض جر نفعاً فهو ربا ﴾ رواه الحارث في مسنده(۱) ﴾

بله دا چې دا مضمون د نورو روایاتو نه کوم چې په ابن ماجه او تاریخ بخاری کې لیکلې شوې دی واضح طور معلومیږی، فلیراجع الى المشكاة كتاب البيوع في الربا. (۲) ﴾

او هم دا خبره د امام ابوحنیفه رحمه الله نه روایت ده، كما في الهندية ۳/۲۶۴. قال محمد في كتاب الصرف ان اباحنيفة كان يكره كل قرض جر منفعة. (۳) ﴾

او په موجوده دور کې د بینکونو په ذریعه دا سود کولې شی،

لهذا دا ربا ناجائز ده لهذا واضحه دې وی چې د ګناه په کار کې تعاون کول حرام دی.

---

۱ ﴾ قال العلامة اشرف علي التهانوي: وقال ﷺ كل قرض جر منفعة فهو ربا وهو حديث حسن لغيره صرح به العزيزي في شرح الجامع الصغير للسيوطي ۳:۷۸۴. (امداد الفتاوىٰ ۲:۲۱۵ كشف الدجي عن وجه الربوا)

وفي المنهاج: قال النبي ﷺ كل قرض جر نفعا فهو رباً اخرجه الحارث بن ابي اسامة عن علي امير المؤمنين وله شواهد كثيرة. (منهاج السنن شرح جامع السنن ۵:۲۴ باب ماجاء في الصرف)

۲ ﴾ وفي المشكوٰة: عن انس رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ اذا اقرض احد كم قرضا فاهدي اليه او حمله علي الدابة فلا يركبها ولا يقبلها الا ان يكون جريٰ بينه وبينه قبل ذلك رواه ابن ماجة والبيهقي في شعب الايمان وعنه وعن النبي ﷺ قال اذا اقرض الرجل الرجل فلا يأخذ هدية رواه البخاري في تاريخه هكذا في المنتقي. (مشكوٰة المصابيح ۲۴۶ باب الربوا، كتاب البيوع)

۳ ﴾ (فتاوىٰ عالمگيرية ۳:۲۵۲ الباب التاسع عشر في القرض والاستقراض)

قال الله تعالیٰ: ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان (۱) پس بغیر د سود نه پیسې کیښودل (په بینک کښ) هم حرام دی ځکه چې اصل بینک په هغې سره سودی معاملات کوی، واضحه دې وی چې د ضرورت او اضطرار په وخت حرام مباح کیږی، کما فی قوله: الاما اضطررتم (۲)

پس کوم سړې چې د مال حفاظت نه شی کولې او د هغې د ضائع کیدو یقین او ظن غالب ورسره وی نو هغه بغیر د سود نه داخلولې شی که په بینک کې د امانت انتظام نه وی. وهوالموفق

په اسټیټ لائف انشورنس کمپنۍ کې په منافع باندې د رقم جمع کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په اسټیټ لائف انشورنس کمپنۍ کې خپل رقم په منافع سره جمع کول او خپل ځان د څو کلونو دپاره انشور کول جائز دی یا ناجائز؟

المستفتی: فضل حلیم مدرس هائی سکول بګرا.. ۳ مارچ ۱۹۷۶ء

الجواب: چونکې کمپنی په دې سره سودی کاروبار کوی لهذا دا معامله د تعاون علی المعصیة دوجې نه حرام ده (۳) لهذا کومې پیسې چې د یو ملازم د تنخواه نه د قبض نه مخکې جبری طور کټ کولې شی او هغې سره د کمپنۍ د طرف نه څه رقم ادا کولې شی نو په دې کې هیڅ باک نشته. (۴) وهوالموفق

---

۱) (سورة المائدة آیت: ۲)

۲) (سورة الانعام آیت: ۱۲۰)

۳) قال الله تبارک وتعالیٰ: ولا تعاونوا علي الاثم والعدوان. (سورة المائدة آیت: ۲)

وقال العلامة القاري: (كاتبه وشاهديه) قال النووي فيه تصريح بتحريم كتابة المترابيين والشهادة عليهما وبتحريم الاعانة علي الباطل.

(مرقاة المفاتيح شرح مشكوٰة المصابيح ۶: ۵۹ باب الربا)

۴) قال الشيخ المفتي محمد شفيع: په زبردستۍ سره په پرائیویډنټ فنډ باندې چې کوم د سود په نوم سره رقم ملاویږی هغه شرعاً سود نه دې بلکه د اجرت (تنخواه) یوه برخه ده (پرا یویډنټ فنډ باندې د زکواة اود سود مسئله ۴)

د بیک د ملازمینو نه سوا د نورو خلقو

تنخواه گاني د بینک نه اخستل صحیح دي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زما لږ شان رقم په بینک کې دې ما بینک والو ته ویلې دی چې که تاسو ماته سود راکول غواړئ نو زه ئې نه اخلم، ډیره موده پس ماته یو عالم دوست وویل چې تاسو په غلطئ باندئ یئ نن صبا د ټولې دنیا مالیاتی نظام دبینک نه دې ستاسو تنخواه هم د بینک نه راځی هر بینک د خلقو په پیسو باندې کار کوی او په هغې باندې ډیره گټه کوی او مال والو ته مناسب حصه د هغې نه ورکوی دا سود نه دې، تاسو منافع اخلئ، اوس زه حیران یم د خپلې تسلئ دپاره ستاسو د علم نه فائده اوچتول غواړم؟ بینواتوجروا

المستفتی: سمندر خان سمندر پشاور... ۱۶ جولائی ۱۹۷۶ء

الجواب: واضحه دې وی چې د قرض د وجې نه چې کومه منافع حاصل شی هغه سود وی، **للاصل المشهور کل قرض جر نفعاً فهو رباً** (۱) **قلت هو لفظ الحدیث ایضاً.**(۲) بله دا چې په قرآن کریم کې د حرمت ربا متعلق د آیت

---

۱) قال العلامة ابن عابدین: (قوله کل قرض جر نفعا حرام) اي اذا كان مشروطا.
(ردالمحتار ۱۹۴: ۴ مطلب کل قرض جر نفعا حرام)

۲) عن علي رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ کل قرض جر منفعة فهو ربا رواه الحارث بن ابي اسامة واسناده ساقط وله شاهد ضعیف عن فضالة بن عبید عند البیهقي وآخر موقوف عن عبد الله بن سلام عند البخاري.
(بلوغ المرام من ادلة الاحکام ۲۸۲ رقم حدیث: ۸۱۲)
وقال العلامة اشرف علي التهانوي: کل قرض جر منفعة فهو ربا وهو حدیث حسن لغیره صرح به العزیزي في شرح الجامع الصغیر للسیوطي.
(امداد الفتاوي ۲۱۵: ۵ کشف الدجي عن وجه الربوا) ...

[بقیه بر صفحه آئنده...

کریمه شان نزول هم دا دې (۱) او دا حقیقت د چا نه پټ نه دې چې د بینک نه کوم رقم اخستلې شی، نو دا مضاربت نه دې، قرضه وی، لهذا حاصل شوې منافع بیشکه او بې شبهې سود وی او حرام ده. (۲) خو چونکې په بینک کې جمع شوې رقم نه ټول په ټول سودی مال وی او نه اکثری طور سره بلکې لږه شان حصه سود وی، لهذا د دې نه تنخواه اخستل وغیره جائز دی، خو چونکې د بینک ملازمینو ته صرف د سودی رقم نه تنخواه ګانې ورکولې شی نه د اصل زر نه، لهذا د هغوی تنخواه ګانې حرام وی. وهوالموفق

د پری پیمنټ سیلز سکیم حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې پری پیمنټ سیلز سکیم یو سکیم دې چې په هغې کې په مقرر تاریخ باندې قرعه اندازی کیږی لکه چې تاسو ته به معلومه وی آیا دا جائز ده یا نه؟ او دا بیع فاسد ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا محمد نسیم کلاچی نجم المدارس ډی آئی خان.....۸ جون ۱۹۸۶ء

...بقیه ازحاشیه گذشته]

وفي المنهاج: والآن في بيوت الربا البنک شاع الربا الحكمي وهو الانتفاع بالقرض قال النبي ﷺ كل قرض جر نفعا فهو ربا اخرجه الحارث بن ابي اسامة عن علي امير المؤمنين وله شواهد كثيرة.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ۵:۲۴ باب ماجاء في الصرف)

۱ ﴾ قال العلامة ثناء الله پاني پتي: قال السدي نزلت في العباس وخالد بن وليد كانا شريكين في الجاهلية يسلفان في الربوا الي بني عمر بن عمير ناس في ثقيف فجاء الاسلام ولهما اموال عظيم في الربوا فانزل الله تعالیٰ هذه الآية.

(التفسير المظهري ۱:۴۱۰ آيت:۲۷۸)

۲ ﴾ قال العلامة وهبة الزحيلي: فوائد المصارف (البنوک) حرام حرام حرام.

(الفقه الاسلامي وادلته ۵:۳۷۴۱)

الجواب: محترم المقام حافظ محمد نسیم صاحب سلمه الرحمن ! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته، اما بعد ! پس واضحه دې وي چې دا سکیم (پری پیمنټ سیلز سکیم) د قواعدو په رڼا کې ناجائز او ممنوع دی ځکه کله چې زید د موټر سائیکل د حاصلولو دپاره د دوه سوو روپو قسط ادا کړو او مثلاً اوله قرعه اندازۍ کې د هغه نوم راووتلو نو که زید ته دا داخل شوي قسط واپس کولې شوې نو شرعاً به دې موټر سائیکل ته انعام ویلې شو اوقابل د اعتراض به نه وو، خو ښکاره ده چه ددې سکیم والا داسې نه کوی، لهٰذا دې موټر سائکل ته به انعام او ورکړه نه وئیلې کیږی، بلکې په دې موټر سائیکل کې دوه احتمالات کیدې شی، اول دا چې د دې موټر سائیکل ۱/۹۰ حصه مبیع او ۹۰/۸۹ حصې انعام دې او دویم دا چې دا ټولې موټر سائیکلې مبیع دی او دا دواړه شقوق ناجائز او ممنوع دی، اول شق په دې وجه باندې چې د بیع د صحت دپاره د مبیع تعین ضروری دې.(۱)

او په دې معامله کې مبیع متعین نه دې ځکه چې د ممبر جوړیدو په وخت د ټول موټر سائیکل مبیع کیدل مقرر شوې دی او په قرعه اندازۍ کې د مخکښې وروستو راوتلو د وجې نه مبیع کله ۱/۹۰ حصه او کله ۲/۹۰ او کله ۳/۹۰ وی او باقی حصې به انعام وی.

او شق ثانی د دې وجې نه ناجائز دې چې د بیع د صحت دپاره تعین ثمن (قیمت) ضروری دې (۲) او په دې معامله کې دا مفقود دی ځکه چې د نوم په مخکې وروستو راوتلو سره به کله قیمت دوه سوه روپۍ وی کله څلور سوه او کله شپږ سوه وهکذا.

---

۱) وفي الهندية : واما شرائط الصحة ... ومنها ان يكون المبيع معلوما والثمن معلوما علما يمنع من المنازعة فبيع المجهول جهالة تفضي اليها غير صحيح.
(فتاوي هندية ۳ : ۳ کتاب البيوع ، الباب الاول في تعريف البيع وركنه وشرطه)

۲) قال العلامة الحصكفي : وشرط لصحته معرفة قدر مبيع وثمن ووصف ثمن.
(الدرالمختار ۲۳ : ۴ کتاب البيوع)

د دې نه علاوه په مبيع کې باقاعده خيار رؤيت او خيار عيب ثابتيږي او په دې معامله کې دبيع ملامسه او منابذه په شان دا حقوق مشتري ته نه شي ورکولې. (۱) وهوالموفق

د حکومت نه ګاډي په قسطونو باندې اخستلو سره د لګيدلې شوې سود نه د بچ کيدلو حيله

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې حکومت بالاقساط ټريکټر خرڅوي، اول څلورمه حصه قيمت ورکولې شي وروستو چې کوم قيمت دې په هغې باندې د سينکړې په حساب سره دولس روپئ زياتي سود اخلي، آيا دا سود دې؟ بينواتوجروا

المستفتي: لال محمد تور ډهير محله پشتي صوابي...... ۱۹۹٦ء

الجواب: که تاسو دا ټولې پيسې (پيشګي او قسط وار مع منافع) لره د ټريکټر د قيمت په حيثيت سره ادا کړئ نو تاسو به مجرمان نه يئ. (۲) تاسو

---

۱ ﴾ وفي جامع الفصولين: واما الخيارات التي تثبت في عقود تحتمل الفسخ انواع، منها خيارشرط ورؤية وعيب وتعين. (جامع الفصولين ۱:۲٤۱ الفصل الخامس والعشرون في الخيارات)

وقال العلامة محمد خالد الآتاسي: من اشتري شيئاً ولم يره كان له الخيار الي ان يراه فاذا رآه فان شاء قبله وان شاء فسخ البيع ويقال لهذا الخيار خيار الرؤية... ما بيع مطلقا اذا ظهر فيه عيب قديم يكون المشتري مخير ان شاء قبله بثمن المسمي وان شاء رده.

(شرح المجلة ۲:۲٦۸،۲۹۰ المادة ۳۲۰،۲۳۷ الباب السادس في بيان الخيارات)

۲ ﴾ قال العلامة اللكهنوي: د يوسف چلپي رحمه الله په حواشي شرح وقايه کې دی: يجوز ان يقدر الثمن في المبيع بالمؤجل اكثر مما في المعجل بحيث تقابل كثرة المؤجل تعجيل القليل.

(مجموعة الفتاوي ۲:۱۲۹ كتاب البيع)

وقال العلامة المرغيناني: لان للاجل شبها بالمبيع الا يري انه يزاد في الثمن لاجل الاجل. (هداية ۲:۷٤ باب المرابحة والتولية)...

[بقيه برصفحه آئنده...

د حکومت د ارادې ذمه دار نه یئ (۱) وهوالموفق

د بینک منافع او د انعامی بانډ حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې تقریبا د درې کالو نه زما څه پیسې په یونائیټډ بینک کښې دی، اوس کله چې ما د بینک نه معلومات وکړو نو معلومه شوه چې دوه نیم درې درې سوو پورې منافع زما د رقم سره جمع کړې شوې ده، د دې منافع په باره ما د ډیرو حضراتو نه تپوس وکړو خو د علماء کرامو رائې مې پکې مختلفې اوموندلې، د یو جماعت وینا ده چې دا منافع جائز نه ده ځکه چې په بینک رقم کیښودنکې د بینک په منافع کې خو شریک ګڼلې شی خو په نقصان او خساره کې اصولا شریك نه وی، لهٰذا دا د سود یو قسم دې دا جماعت په بینک کې پیسې جمع کول هم ښه نه ګڼی، د دې برعکس دویم جماعت د جواز سبب دا بیانوی چې ۱: په بینک کې جمع کړې شوې پیسو نه کار اخستلې شی.
۲: د بینکارئ دا طریقه نه صرف په پاکستان کې بلکې په ټوله اسلامی دنیا کې رائج ده.
۳: که یو بینک مکمل طور په خساره کې راشی نو په هغې کې داخل کړې شوې پیسې خود بخود ضائع شی او چاته هیڅ هم نه ملاویږی، لهٰذا په

[...بقیه ازحاشیه گذشته]
وقال وهبة الزحيلي : جاز الشافعية والحنفية والمالكية والحنابله وزيد بن علي والمؤيد بالله والجمهور بيع الشيئ في الحال لاجل او بالتقسيط باكثر من ثمنه النقدي اذا كان العقد مستقلا بهذا النحو... وهذا ليس من الربا بل هو نوع من التسامح في البيع.
(الفقه الاسلامي وادلته ۵:۳۴۶۱ البيع لاجل او بالتقسيط)

(۱) عن عمر بن الخطاب رضي الله تعاليٰ عنه قال قال رسول الله ﷺ انما الاعمال بالنيات وانما لامريٍ ما نوي.
(مشكواة المصابيح ۱۱ قبيل كتاب الايمان)

بینک کې پیسې کیښودل او د بینک د طرف نه په مقرر شوې شرحو باندې منافع اخستل جائز دی، مهربانی وکړئ او د ذکر کړې شوې مسئلې مدلل وضاحت وفرمایئ چې زه هم په صحیح خبره باندې فیصله وکړم او نورو ته هم ویلې شم، د دې نه علاوه ما څه انعامی بانډونه هم اخستلې دی چې په هغې باندې د حکومت د طرف نه هره میاشت د قرعه اندازئ په طور د انعاماتو د ملاویدو امکان وی نو د دې متعلق هم څه خلق د جواز خبره کوی او څه د ممانعت، تاسو مهربانی وکړئ او دا مسئله هم حل کړئ؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: فضل الغفار سرحد هاؤس پټ خیله دیر اډه ملاکنډ ایجنسی ۲۵ فروری ۱۹۷۳ء

الجواب: واضحه دې وی چې د ﴿**کل قرض جر نفعاً فهو ربا**﴾ د وجې نه دا رقم سود دې.(۱) خو د دې اخستل او مسکینانو او طالبانو باندې بغیر د ثواب د نیت نه تقسیمول غوره دی په نسبت د نه اخستلو. **لانه اهون البلیتین**.(۲) او دا انعامی بانډ جواری ده.(۳) او د **تعاون علی المعصیة** نه خالی نه دې، لهذا د دې نه هم اجتناب ضروری دې.(۴) **وهو الموفق**

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله كل قرض جر نفعا حرام) اي اذا كان مشروطا.
(ردالمحتار ۴: ۱۹۴ مطلب كل قرض جر نفعا حرام)

۲) قال العلامة الحصكفي: الضابط ان من ابتلي ببليتين فان تساويا خير وان اختلفا اختار الاخف.
(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۷: ۳۰۳،۳۰۴ باب شروط الصلاة)

۳) قال الله تبارک وتعالي: انما الخمر والميسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشيطان فاجتنبوه لعلكم تفلحون.
(سورة المائدة آيت: ۹۰)

۴) قال الله تبارک وتعالي: ولا تعاونوا علي الاثم والعدوان.
(سورة المائدة آيت: ۲)

آیا هندوستان دار الحرب دي او په دې کې سود اخستل جائز دي؟

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې آیا په هندوستان کې سود اخستل جائز دي یا نه؟ آیا په هندوستان باندې د دار الحرب اطلاق کیږي؟ بله دا چې د دار الحرب صحیح تعریف (د احنافو په نزد) ولیکئ او د کتاب حواله هم ورکړئ؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم ....۲۰ جمادی الثانی

الجواب: د هندوستان په دارالحرب کیدلو کې علماء مختلف دي.(۱) خو په دارالحرب کې سود اخستل علی القول الراجح حرام نه دي، فلیراجع الی ردالمحتار ۱۸۸/۴ (۲) وخالفه بعض المشائخ فلیراجع الی بوادر النوادر...۳۸۶/۲ (۳) وهوالموفق

---

۱) قال الشیخ المفتي محمد حسن الجنجوهي: د هندوستان باره کې اختلاف دې اکثره عالمان دې ته دارالحرب وائي او بعضې ددې نه منکر دي، مولانا عبدالحئ صاحب په خپله فتاوی ج۲ ص۲۲۲ کې لیکي: هندوستان کوم چه د نصاراؤ په قبضه کې دې دارالحرب نه دې په هغې کې د کافر نه سود اخستل جائز نه دي.

حضرت شاه عبد العزیز صاحب محدث دهلوی رحمه الله په خپله یوه اوږده فتوی کې او دغسې په نورو ډیرو لیکلو کې هندوستان دارالحرب ګرځوی فرمائي: اذا ثبت الشيي ثبت بلوازمه ، یعنی هرکله چه د هندوستان دارالحرب کیدل ثابت شو نو په شرائطو سره سود اخستل هم صحیح دي.

(فتاوي محمودیه ۲۴۶: ۴تا ۲۴۹ باب الربوا ، کتب خانه مظهري)

۲) قال العلامة الحصکفي: (ولا بین حربي ومسلم ثمه) لان ماله ثمه مباح فیحل برضاه مطلقا بلا عذر خلافا للثاني والثلاثة. وقال العلامة ابن عابدین: (قوله ثمه) اي في دارالحرب... (قوله لان ماله ثمه مباح) قال في فتح القدیر لا یخفي ان هذا التعلیل انما یقتضي حل مباشرة العقد اذا کانت الزیادة ینالها المسلم. (شامي ۲۰۹: ۴ باب الربا)

۳) قال الشیخ اشرف علي التهانوي: چې آیا د حربی مال فئ دې یا غنیمت؟ ایا په کوم یو حالت کې په یو نص سره د حربی د مال معصوم کیدل...

[بقیه بر صفحه آئنده...

سودی مال په ذاتي مفاد کې استعمالولو سره دهغې ضمان واجب الادا دی

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په بینک کې رقم جمع کولو سره په هغې باندې سود اخلي، په دې سودی رقم سره خپل تعلیم جاری ساتي، آیا هغه دا پیسې خرج کولې شي؟ کله چې د هغه دا خیال وی چې زه به خپله ګټلو سره بیا دا پیسې په څه مصرف کې خرج کوم؟ بینواتوجروا

المستفتي: شفیق الرحمن پشاور یونیورسټي...... ۱۵ اګست ۱۹۷۹ء

الجواب: سودی مال په ذاتي مفاد کې استعمالول د ګناه د پاسه ګناه ده، خو دداسې استعمال په صورت کې ددې ضمان واجب الاداوی(۱) وهوالموفق

...بقیه ازحاشیه ګذشته] هم ثابتیږی؟

جواب: د تحریم ربا په آیت کې ارشاد دی: یا یها الذین آمنوا اتقوالله وذروا ما بقي من الربوا ان کنتم مؤمنین، او ښکاره ده چه ددې باقی ربا معامله کوم وخت شوې ده اخستونکی ورکونکی ټول حربی وو، نو د تحریم نه پس که چېرته د حربی سره داسې معامله جائز وې نود تحریم نه مخکې خوبه په درجه اولی جائز وه، او دغه روپۍ (مال) به حلال وو، نو ددې پرېښودل به ولې فرض کیدل

اضافه: او ددې سب د حربی مال محترم یعنی فی نفسه معصوم کیدل نه دی بلکه او دا په عارض سره معصوم کیدل دی، دغه معارض معاهده ده چه ددې په سبب هر یو د بل نه مامون (په امن کې) دې او معاهده عامه ده که قالی وی او که حالی وی، یعنی خپل مینځ کې داسې معاشره چه هیڅا ته د بل نه خطره نه وی... الخ

(بوادر النوادر ۲:۳۷۶،۳۷۷ دوسرا نادر دراد خال ربوا دارالحرب درفي)

۱) قال العلامة الکاساني : واما حالة الحرمة فهو ان یأخذها لنفسه لا لصاحبها... لانه اخذ مال الغیر بغیر اذنه فیکون بمعني الغصب... واما حالة الضمان فهي ان یأخذها لنفسه لان الماخوذ لنفسه مغصوب وهذا لاخلاف فیه. (بدائع الصنائع ۵:۲۹۵،۲۹۶ کتاب اللقطة)

وفي الهندیة : اللقطة امانة... ولو اقر انه اخذها لنفسه ضمنها بالاجماع.

(فتاوی عالمگیریة ۲:۲۹۱ کتاب اللقطة) ...[بقیه بر صفحه آئنده...

سودی رقم په انکم ټیکس کښې د ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې په انکم ټیکس کښې سودی رقم مجره کول (حسابول) جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتي: محمد یحیی آفریدی مین بازار کوهاټ... ۲۲ فروری ۱۹۷۶ء

الجواب: هر کله چې د دې سودی پیسو نه اخستل جائز دی نو د دې قبل القبض په انکم ټیکس کښې مجره کول به په طریقه اولی جائز وی، ځکه چې په ټیکس کښې خرچ کیدل په نسبت د خرد برد تعمیری امر دې، خو د قبض نه وروستو به دا مال واجب التصدق وی. لدخوله في الملك.(۱) فافهم

د تنخواه د وصولولو نه پس څه حصه دوباره په جی پی فنډ کښې جمع کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې د ګورنمنټ د ملازمینو د تنخواه نه حکومت ماهانه لس فیصده رقم جبرا په جنرل پراویډنټ فنډ G.P Fund کښې جمع کوی، واضحه دې وی چې هر ملازم چې د لسو فیصدو نه که زیات رقم د خپلې تنخواه نه پراویډنټ فنډ کښې په خپله مرضئ سره جمع کول غواړی نو هم جمع کولې شی د هر ملازم د میاشتې د

...بقیه ازحاشیه گذشته]

وقال العلامة الحصكفي: (وندب رفعها لصاحبها) ان امن علي نفسه تعريفها والا فالترك اولي وفي البدائع وان اخذها لنفسه حرم لانها كالغصب.

وقال العلامة ابن عابدين: (قوله لانها كالغصب) اي حكما من جهة الحرمة والضمان. (شامي ۳:۳۴۸ كتاب اللقطة)

(۱) قال العلامة ابن عابدين: : لان سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد علي صاحبه. (ردالمحتار ۵:۲۷۳ فصل في البيع، كتاب الحظر والاباحة)

وقال العلامة ابن البزاز: ولو بلغ المال الخبيث نصابا لايجب فيه الزكاة لان الكل واجب التصدق. (البزازية علي هامش الهندية ۴:۸۶ كتاب الزكاة، الثاني في المصرف)

تنخواه نه چې کومې پیسې په جنرل پراویډنټ فنډ کې جمع کولې شي په هغې باندې ګورنمنټ د خپل طرف نه د کټې د کمی او زیاتی په لحاظ سره کله پنځه فیصده او کله شپږ فیصده سالانه حساب سره منافع ورکوی چې د هغې مکمل تشریح لاندې لیکلې شي:

مثلاً په جی پی فنډ کې د یو ملازم کل جمع شوې رقم سره د سود نه شپږ سوه روپۍ دې، ګورنمنټ په دې باندې شپږ فیصده سالانه حساب سره سود لګولو سره په شپږو سوو روپو کې جمع کوی یعنی د شپږو سوو روپو سره شپږ دیرش روپۍ د سود یو ځای کولو باندې شپږ سوه او شپږ دیرش روپۍ جوړوی، اوس فرض کړئ چې یو ملازم د خپلې تنخواه نه د میاشتې شل روپۍ په جی پی فنډ کې جمع کول غواړی نو سالانه د هغه د تنخواه نه ۱۲×۲۰=۲۴۰ روپۍ کټ کیدو سره دا رقم په ۲۳۲ روپو کې جمع کولې شي یعنی (۲۳۲+۲۴۰)=۸۲۲ روپۍ جوړیږی، هم د دې ۸۷۲ روپو سره ګورنمنټ شپږ فیصده سود لګوی یعنی ۸۲۲ روپو سره ۲۱ روپۍ سود یوځای کولو باندې ۹۳۷ روپۍ جوړیږی هم په دې طریقې سره د ریټائرمنټ پورې هم دا سلسله جاری وی.

او که یو ملازم ته د جی پی فنډ نه د ضرورت په وخت د څه پیسو د راویستلو ضرورت شي نو هغه د حکومت د منظورۍ نه بغیر رقم نه شي اخستلې، بالفرض که یو ملازم د حکومت نه منظوری اخستلو سره شپږ سوه روپۍ د خپل ضرورت دپاره راوباسی نو هم دا رقم د هغه د تنخواه نه د میاشتې په حساب سره په شلو قسطونو کې بیا په جی پی فنډ کې جمع کولې شي دا ټول جمع شوې جنرل پراویډنټ فنډ ملازم ته د ریټائرمنټ نه مخکې نه ملاویږی، خو په پنشن ملاویدو باندې دا ټولې جمعې شوې پیسې ملاویږی، ستاسو په خدمت کې عرض کوم چې په پورته ذکر شوې طریقې سره چې ګورنمنټ ملازمینو ته په جنرل پراویډنټ فنډ باندې سود ورکوی شرعاً د ملازمینو دپاره ددې قسم سود اخستل جائز دی یا نه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: میاں شمس الهدیٰ ډاک اسماعیل خیل پشاور ..... ۱۵ جمادی الثانی ۱۳۸۹ھ

الجواب: د دې فنډ متعلق د علماء کرامو فتوی دا ده چې د ملازم دپاره اصل رقم سره د سود نه اخستل جائز دی ځکه چې دا سود حکومت په خپلو پیسو ورکړې دې، د ملازم دپاره دا سودی پیسې یو بخشش دې (۱) بیشکه کومې پیسې چې ملازم د وصولولو نه واپس کړی دی او په بینک کې ئې داخلې کړې نو دا عمل ناجائز دی او د اصل رقم نه زیات اخستل سود دی. (۲) خلاصه دا ده چې د قبض کولو نه مخکې کټوتی او پس د قبض نه داخله او واپسئ کې حکم یو شان نه دې (۳) فقط

د قبض کولو نه مخکې په جی. پی فنډ کې په خپله مرضۍ باندې تنخواه جمع کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ماته ستاسو په وجه باندې دا علم وشو چې دا قبل القبض کټ کولې شی په دې وجه دا د حکومت او د بینکونو په ذمه دې د هغې نه تاسو بری یئ، بلکې د علماء کرامو قول دې چې دا د حکومت د طرف نه یوقسم ورکړه ده کومه چې هغوی په سود کې لیکی اوس قابل طلب امر ستاسو نه دا دې چې حکومت جی پی فنډ د خپل قانون د لاندې د میاشتې لس روپئ د یو استاذ د تنخواه نه کټ کوی، کوم چې په بینک کې د مذکوره استاذ په نوم سره د سود نه جمع

---

۱ ﴾ قال العلامة الشیخ المفتي محمد شفیع: په زبردستئ سره په پرائیویډنټ فنډ باندې چې کوم د سود په نوم سره رقم ملاویږی هغه شرعاً سود نه دې بلکه د اجرت (تنخواه) یوه برخه ده. (پرا یویډنټ فنډ باندې د زکواة اود سود مسئله:۴)

۲ ﴾ قال الله تبارک وتعالیٰ: یا یها الذین امنوا اتقوا الله وذروا ما بقي من الربوا ان کنتم مؤمنین. (سورة البقرة آیت :۲۷۸)
وعن جابر قال لعن رسول الله ﷺ آکل الربوا ومؤکله وکاتبه وشاهدیه وقال هم سواء. (مشکوٰة المصابیح : ۲۴۴ باب الربوا)

۳ ﴾ په زبردستئ سره د کټ کولو په صورت کې اضافی پیسې سود نه دې او بعد القبض داخله او د اختیاری کټ کولو په صورت کې اضافی رقم اخستل به سود وی. (مفتی سیف الله حقانی)

کیږي اوس که هم دا استاذ د حکومت په تجویز کړې شوې لسو روپو سره پنځه روپۍ په خپله مرضۍ باندې نور زیات کولو سره ټولې پنځلس روپې په خپل جی پی فنډ کې په دې غرض جمع کول شروع کړي چې خیر دې حکومت هسې هم رقم کټ کوي نو پنځه دې ورسره نورې هم یوځای کړم چې زما په فنډ کې رقم زیات جمع شي نو آیا په دې صورت کې هم د جی پی فنډ په رقم کې خرابي نه راځي؟ که راځي نو څومره راځي؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: عبدالحمید خان ډیره ..... ۳۰ مارچ ۱۹۷۰ء

الجواب: په خپله مرضۍ سره کټ کول ناجائز دي ځکه چې د بینک مالکان په دې باندې سودي کاروبار کوي نو د دې په خپله مرضۍ کټ کولو کې اعانة علی المعصیة موجود دې چې حرام او منع دې.(۱) **وهوالموفق**

پی ایل ایس شرعي حیثیت

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې نوې بینکاری نظام (پی ایل ایس) چې په هغې کې لاندې لیکلې شوې امور موندلې شي:

۱: د دې لین دین قانوني حیثیت د واجب الادا قرض وي.

۲: بینک خپلې کاتې والو ته د نفع په نوم چې کوم زیاتي رقم ورکوي او د خپلو قرضدارو نه چې کوم زیاتي رقم اخلي د هغې تعین دوخت او د مال تعداد د کمي او زیاتي په لحاظ سره وي، مثلا سل روپۍ والا کهاته دار دپاره که په کال کې سل روپۍ زیاتوي نو په شپږو میاشتو پنځه روپۍ او په دوه کاله کې شل روپې وي.

۳: د پیسو جمع کونکو ته چې کومه منافع ورکولې شي د هغې زائد تعین به

---

(۱) قال الله تبارک وتعالي: ولا تعاونوا علي الاثم والعدوان. (سورة المائدة آیت ۲)

وفي المرقاة: (عن جابر قال لعن رسول الله ﷺ آکل الربوا وموکله وکاتبه وشاهدیه) وقال النووي فیه تصریح بتحریم کتابة المترابیین والشهادة علیها وبتحریم الاعانة علي الباطل.

(مرقاة المفاتیح ۶:۵۹ باب الربا)

فریقین نه کوی بلکې د هغې د تعین کولو اختیار به هر شپږ میاشتې پس د ستیټ بینک ته دې.

۴: بینک قرض دار (کهاتې والا) او قرضدار بینک ته هر کال هغه رقم ضرور ادا کوی، چې د هغې تعین به ستیټ بینک کوی الخ، آیا دا جائز دی یا ناجائز؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا تاج زرین صاحب مفتی دار العلوم هیر کړه
تحصیل تخت بهائی مردان ... ۲ مارچ ۱۹۸۹ء

الجواب: دا بې علمه خلق دې معاملې (پی، ایل، ایس) لره قرض ګڼی خو دا په حقیقت کې شرکت دې او دا خلق دا هم وائی چې دا پیسې په سودی معاملاتو کې نه شی استعمالولې نو په دې بناء باندې چې په دې کهاته کې رقم جمع کول ناجایز نه دی او دا کهاته په نسبت د کرنټ آسانه ده. لعدم وعد عدم الصرف فی المعاملات الربویة فی حق هذه ...او چونکې دا بې اعتماده خلق دی لکه چې د بعض اهل کارو د بیاناتو نه معلومیږی چې په دې کې او سودی کهاته کې هیڅ عملی فرق نشته لهذا د دې شبهې د وجې نه مناسب دا ده چې بغیر د ضرورت نه په دې کهاته کې هم پیسې جمع کول جائز نه دی (۱)، (۲) وهو الموفق

مروجه کمیټی جائز ده یا نه؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا کاروباری خلقو چې کومه طریقه د کمیټۍ په نوم باندې اختیار کړې ده هغه دا چې مثلاً لس سړی جمع شی او خپل مینځ کې د میاشتې سل سل روپۍ

---

۱) وعن النعمان بن بشير قال قال رسول الله ﷺ الحلال بين والحرام بين وبينهما مشتبهات لا يعلمهن كثير من الناس فمن اتقي الشبهات استبرأ لدينه وعرضه ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام. (مشكوة المصابيح ۲۴۱ كتاب البيوع، باب الكسب وطلب الحلال)

۲) اود تحقیقاتو نه معلومه شوې ده چه دا صرف شبه نه ده بلکه حقیقت دې، لهذا د عدم جواز حکم به ورکولې شی. (مفتی سیف الله حقانی)

جمع کوی، بیا په دې پیسو باندې قرعه اندازی کوی چې د چا نوم راوځی هغه ته پیسې ورکولې شی، دغه شان هر میاشت قرعه اندازی کیږی او هر یو ته خپله حصه ملاویږی آیا دا طریقه جائز ده یا ناجائز؟ بینوا توجروا

المستفتی: گل حلیم شاه کلې او ډاکخانه بنوں تحصیل ټانک ... ۳ مارچ ۱۹۸۷ء

الجواب: چونکې دمال مشترک نه یو شریک ته قرض ورکول جائز دی (۱) لهذا دا معامله جائز ده، او چونکې دا قرعه اندازی د طیب خاطر او رفع شغب دپاره ده نه د ګټې او بیلات (تملیک او تملک) دپاره، لهذا دا قرعه اندازی قابل اعتراض نه ده. (۲) او په قرض اخستلو کې سبقت ممنوع نه دې. والله اعلم بالصواب

د بینک ورکړې شوې قرضه قسط وار ادا کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې بنده د بینک ملازم وو، د حرام کیدو د وجې نه ئې ملازمت پریښودلو، بنده د ملازمت په دوران کښې د بینک نه قرضه اخستلې وه چې په هغې باندې ما ډاتسن اخستلې دې، اوس قرضه بینک والا غواړی نو د هغې صورت به دا وی چې

---

(۱) وفي شرح المجلة: كيفما يتصرف صاحب الملک المستقل بملكه يتصرف ايضا في الملک المشترک اصحابه بالاتفاق كذلک... يجوز لاحد اصحاب الحصص التصرف مستقلا في الملک المشترک باذن الآخر.

(شرح المجلة ۱۲،۱۱:۴ المادة ۱۰۷۱،۱۰۶۹ الفصل الثاني في بيان كيفية التصرف في الاعيان المشترک)

(۲) قال العلامة العيني: ربما يتهم في ذلک فيستعمل القرعة لتطيب قلوب الشرکاء ونفي تهمة الميل وذلک جائز كما استعمل يونس عليه السلام في مثل هذا مع اصحاب السفينة... وكذلک زکريا عليه السلام استعمل القرعة مع الاحبار في ضم مريم عليه السلام ... وكان رسول الله ﷺ يقرع بين نسائه اذا اراد سفرا تطيبا لقلوبهن.

(البناية في شرح الهداية ۱۶۲،۱۶۱،۱۴ كتاب القسمة، فصل في كيفية القسمة)

واخستن به خرخوم یا به د میاشتې زر روپۍ قرضه بینک ته ادا کوم، نو آیا په دې پیسو باندې به کاروبار صحیح وی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: خالد رحمٰن انجنیرنگ ورکشاپ احمدی بانډه ضلع کوهاټ ۲۰ رمضان ۱۴۱۰ھ

الجواب: تاسو په هر دواړو شقونو باندې عمل کولې شئ یو هم پکې ناجائز نه دې. وهوالموفق

د بینک د کور د تعمیر دپاره پیسې ورکولو سره د هغې کرایه اخستل سود دې یا نه

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا خلق د بینکونو نه د تعمیراتو دپاره قرض اخلی د دې طریقه کار داسې وی چې یو سړې دبینک نه یو لاک روپۍ اخلی کله چې کور تیار شی نو پنځه سوه روپۍ (ماهوار قسط دوه سوه روپۍ) کرایه د هغه کور والا بینک ته وصولوی، هغه کور مالک نه شی خرڅولې، ترڅو پورې چې هغه ټولې روپۍ ادا نه کړې شی نو دا کرایه اخستل او ورکول جائز دی یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی کریم شاه بجلی گهر مردان ....۸ فروری ۱۹۸۹ء

الجواب: که دا پیسې دې آبادی کونکو ته په طور د قرض ورکړې شوې دی نو د اهل بینک دپاره دا دوه سوه روپۍ کرایه اخستل حرام دی. (۱) ځکه چې د قرض په صورت کې تاسو مالکان شوی یئ. (۲) او د غیر مملوکه آبادئ کرایه ورکول هیڅ جواز نه لری. (۳)

---

(۱) في امداد الفتاوی: کل قرض جر منفعة فهو ربا وهو حدیث حسن لغیره صرح به العزیزي في شرح الجامع الصغیر. (امداد الفتاوی ۳:۲۷۰ کشف الدجي عن وجه الربوا)

(۲) قال العلامة ابن عابدین: ویملکه المستقرض بالقبض کالصحیح.

(ردالمحتار ۴:۱۹۱ فصل في القرض)

(۳) في شرح المجلة: وشروط المعقود علیه ستة... وکون الملک للبائع فیما یبیعه لنفسه... وما یکون شرطاً لانعقاد البیع یکون شرطاً لانعقاد الاجارة.

(شرح المجلة ۲:۵۲۷، المادة: ۴۴۴ الفصل الثاني في شروط انعقاد الاجارة)

۲: او که دا پیسې د وکالت په طور ورکړې شوې وی (چه ته زمونږ د طرف نه وکیل نې، د سامان او آبادئ انتظام وکړه، د ناظر په شان) نو دا آبادی د اهل بینک ملکیت دې. (۱) بیا دې ته قرضه ویل غلط دی (مفتی رشید احمد صاحب) په دې باندې کرایه اخستل جائز دی خو دې رقم ته قرضه ویل هیڅ معنی نه لری. وهوالموفق

په تاج کمپنئ کې د هغې د هدایاتو مطابق پیسې ورکول سود دې یا نه؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زه نه خپله سود اخلم او نه ورکوم ماسره څه پیسې دی هغه زه په تاج کمپنئ کې لګول غوارم، تاج کمپنی والا وائی چې مونږ نفع ورکوو او ما په اخبار کې لوستلې دی چې په تاج کمپنئ کې پیسه لګول صحیح نه دی. بینواتوجروا

المستفتی: محمد علی کینیډا .... ۱۶ رمضان المبارک ۲ مئی ۱۹۸۸ء

الجواب: په تاج کمپنئ کې د هغوی د هدایاتو موافق پیسې ورکول بیشکه سود دې، **کل قرض جرنفعاًفهوربا** (۲) کې داخل دې، د منافع په تعین سره

---

(۱) قال العلامة محمد خالد الآتاسي: لا يشترط اضافة العقد الي الموكل بالبيع والشراء والاجارة والصلح عن اقرار فان لم يضف الي مؤكله واكتفي باضافته الي نفسه صح ايضا وعلي كلتا الصورتين لا تثبت الملكية الا لموكله.

(شرح المجلة ۴:۴۲۶ المادة: ۱۴۶۱ الفصل الاول في بيان احكام الوكالة)

(۲) عن علي رضي الله تعاليٰ عنه قال قال رسول الله ﷺ كل قرض جر منفعة فهو ربا رواه الحارث بن ابي اسامة واسناده ساقط.

(بلوغ المرام من ادلة الاحكام ۲۸۲ رقم حديث ۸۱۲)

وفي امداد الفتاويٰ: كل قرض جر منفعة فهو ربا وهو حديث حسن لغيره صرح به العزيزي في شرح الجامع الصغير.

(امداد الفتاويٰ ۳:۲۷۰ كشف الدجي عن وجه الربوا)

مضاربت هم فاسدیږی. (شامی) (۱) وهوالموفق.

په سودی رقم سره مدرسه جوړول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د بینک نه په حاصل شوې پیسو باندې د دینی مدرسې دپاره د رهائش کمرې جوړول وغیره جائز دی یا نه؟ او دا رقم په غریبانانو، یتیمانو یا طالبانو باندې خرچ کیدلې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: از فتح جنگ مسجد اسد پاپا اډه لاریا .... ۱۹۷۶ء | ۱ | ۱۱

الجواب: په دې پیسو سره د مدرسې تعمیر جائز دې خو غوره دا ده چې په مسکینانو او طالبانو وغیره باندې بغیر د ثواب د نیت کولو نه تقسیم کړې شی. کما فی فتح الملهم (۲) والهندية (۳) وردالمحتار (۴) او د مسکینانو دپاره به ئې په اخستلو کې ګناه نه وی.

---

۱) قال العلامة الحصكفي: (وكون الربح بينهما شائعا) فلو عين قدراً فسدت.
(الدرالمختار ۴:۵۴۰ كتاب المضاربة)

۲) قال العلامة الشيخ البنوري: ويستفاد من كتب فقهاء نا كالهداية وغيرها ان من ملك بملك خبيث ولم يمكنه الرد الي المالك فسبيله التصدق علي الفقراء... قال ان التصدق بمثله ينبغي ان ينوي به فراغ ذمته ولا يرجوا به المثوبة.
(معارف السنن ۱:۳۴ ابواب الطهارة، باب ماجاء لا تقبل صلوٰة بغير طهور)

۳) في الهندية: واذا مات الرجل وكسبه خبيث فالاولي لورثته ان يردوا المال الي اربابه فان لم يعرفوا اربابه تصدقوا به.
(فتاوي هندية ۵:۳۴۹ الباب الخامس عشر في الكسب)

۴) قال العلامة ابن عابدين: ويردونها علي اربابها ان عرفوهم والا تصدقوا لان سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد علي صاحبه.
(ردالمحتار ۵:۲۷۳ فصل في البيع، كتاب الحظر والاباحة)

كما فى شرح الاشباه للحموى ۱۱۶ وينبغى ان يستثنى الاخذ بالربوا للمحتاج فانه لايحرم كما صرح به المصنف فى البحر ويحرم على الدافع الاعطاء بالربوا(۱).
وهوالموفق

په بینک کښې ختم قرآن کول او په هغې باندې اجرت اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې چوتکې حالیه دور کښې په لاچی کوهاټ کښې بینک پرانستلې شوې دې په هغې کښې يو مولوی صاحب د رمضان په میاشت کښې ختم القرآن کوی، چونکې دا د سودی کاروبار اداره ده په دې وجه په دې کښې د قرآن کریم تلاوت شرعی جواز لری یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالغفور لاچی کوهاټ.....٤ ستمبر ۱۹۷۷ء

الجواب: په بینک کښې د قرآن لوستل د قرآن او اهل علم توهین دې.(۲) بل په دې باندې اجرت اخستل سود خوری ده ځکه چې دا اجرت د سودی رقم نه ورکولې شی. (۳) وهوالموفق

---

۱) (غمزعيون البصائر شرح الاشباه والنظائر ۴۴۹:۱ القاعدة الرابعة عشرة ما حرم اخذه حرم اعطائه)

۲) وفي البزازية: واداب القرآن ان لا يقرأ في مثل هذه المجالس والمجلس الذي اجتمعوا فيه للغناء والرقص لا يقرأ فيه القرآن كما لا يقراء في البيع والكنائس لانه مجمع الشيطان.
(البزازية علي هامش الفتاوي العالمگيرية ۶:۳۳۸ التاسع فيما يقال في القرآن والاذكار)

۳) وفي مشكوة المصابيح: عن جابر قال لعن رسول الله ﷺ آكل الربوا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء.
(مشكوة المصابيح ۲۴۴ باب الربوا، الفصل الاول)

د امانت پیسې په بینک کې کیښودل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ما سره د اکثرو خلقو امانتونه پراته وی خو په کور کې پیسې کیښودل نن صبا د خطرې نه خالی نه دی، د امانت کیښودنکی وائی چې زمونږ پیسې تاسو په بینک کې کیږدئ بیا به د خطرې سوال نه پیدا کیږی. لهٰذا مطلوب دا ده چې زه د خلقو امانتونه په بینک کې کیښودلې شم یا نه؟ حال دا چې په بینک کې په پیسو کیښودلو باندې نفع نه زه اخستل غواړم او نه ئې امانت والا. **بینواتوجروا**

المستفتي: عبدالرحیم ساکن مندنی تحصیل چارسده..... ۱۳۱ کتوبر ۱۹۷۵م

الجواب: محترم المقام دامت برکاتکم! وروسته له سلامه دې واضحه وی چې په تاسو باندې دا ضروری نه ده چې د چا امانت ځان سره وساتئ لهذا ستاسو دپاره د دې پیسو په بینک کې داخلول اګر چې بغیر د سود نه وی، بغیر د ضرورت کیدو د وجې نه ناجائز دی. قال الله تعالىٰ: ولا تعاونوا على الاثم والعدوان.....(۱) وهوالموفق

د بینک د نوکرئ د حرمت وجه

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په بینک کې د نوکرئ جواز لري یا نه؟ که حرامه ده نو د دې څه وجه ده؟ حال دا چې نوکر خو دخپلې نوکرئ عوض اخلی، ددې نه علاوه که دا حرام وی نو بیا ټول ملک یا نظام په دې روان دې مهربانی وکړئ ددې مناسب تفصیل وکړئ؟ **بینواتوجروا**

---

۱ ﴿سورة المائدة آیت: ۲﴾

وفي المرقاة: عن جابر قال لعن رسول الله ﷺ آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه، قال النووي فيه تصريح بتحريم كتابة المترابيين والشهادة عليهما وبتحريم الاعانة علي الباطل. (مرقاة المفاتيح ۶:۵۹ باب الربا، الفصل الاول)

المستفتی: محمد انور از کوهاټ......۱۳۱کتوبر ۱۹۸۸ء

الجواب: واضحه دې وی چې په سودی کاروبار کې ګواه یا منشی کیدل د حرامو مور ده، لورود اللعنة علیهم (۱) که په هغې کې په کتابت یا شهادت باندې څه پیسې ملاویږی او که نه؟ بله دا چې په دې معاوضه کې تعاون علی المعصیة دې. (۲) لقوله تعالی ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان. (۳) د دې نه علاوه دا معاوضه اصل زر نه دی په زائد رقم باندې دا نظام روان دې په خلاف د مالکانو چې د هغوی پیسې ټول په ټوله حرام نه شی کیدې، څوک ۱/۲۰ یا ۱/۳۰ حصه سودی رقم وی نو د بینک ټولو پیسو ته حرام ویل بې ځایه او غلط دی. والله الموفق

انعامی بانډونه او لاټری ټکټونه اخستل

او په هغې باندې د نفع اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: بعض خلق انعامی بانډونه اخلی او په هغې باندې د قرعه اندازئ نه پس چې کومه نفع یا صله ملاویږی د هغې شرعی حکم څه دې؟

۲: د لاټرئ ټکټ اخستل او په هغې باندې نفع اخستل څنګه دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: بشیر الله سکنه عمرزئ ضلع چارسده...... ۱۳ صفر ۱۴۱۱ھ

---

۱ ﴾ عن جابر رضي الله تعالیٰ عنه: قال لعن رسول الله ﷺ آکل الربا وموکله وکاتبه وشاهدیه وقال هم سواء رواه مسلم. (مشکوٰة المصابیح ۲۴۴: ۱ باب الربا)

۲ ﴾ قال العلامة القاري رحمه الله: (وکاتبه وشاهدیه) قال النووي فیه تصریح بتحریم کتابة المترابیین والشهادة علیهما وبتحریم الاعانة علي الباطل.

(مرقاة المفاتیح شرح مشکواة المصابیح ۵۹۶ باب الربا)

۳ ﴾ (سورة المائدة آیت: ۲)

الجواب: دا ټول حرام دي دا معاملات جواري یاد تعاون في الربٰا نه خالي نه دي (۱) وهوالموفق

د سودي مال بنه تالاش او فنډ (خزانه) د محکمې د اجازت نه بغیر په کوم مقصد کې استعمالول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې عموما سرکاري مدارسو کې فنډ په یو بینک یا ډاکخانه کې جمع کوی چېرته چې په دې باندې سود لګولې شي د دې د جانچ پړتال دپاره مدیرصاحب یو معلم مقرر کوی، کله کله هغه په بل معلم باندې بنه تالاش کولو سره د تلاش کوونکی په ځای خپل دستخط وکړي، اوس تاسو بیان کړئ: ۱: که هیډ ماسټر ماته د مذکوره کار د پرځای کولو حکم راکړي نو آیا زه انکار کولې شم؟ که د انکار کولو ضرورت نه وي نو زه به دا کار څنګه کوم؟

۲: په بل صورت کښې د تلاش کوونکی په حیثیت سره په دې مذکوره رجسټر باندې دستخط کولې شم یا نه؟ د دې نه علاوه کله کله داسې هم کیږي چې فنډ په یو بل داسې کار خرچ کولې شي چې د محکمې د طرف نه په هغې کې د فنډ د لګولو اجازت نه وي، بیا محکمې ته د صحیح حساب ښودلو دپاره په رجسټر کې جعلي رسیدونو سره فنډز د خپل مقصد دپاره د خرچ کولو اندراج کولې شي آیا دا جائز دي؟ بینوا توجروا

المستفتي: عبدالحمید معلم ګورنمنټ هائي سکول

ډیره اسماعیل خان...... ٤ ذي القعده ۱۳۸۹هـ

---

(۱) قال الله تبارک وتعالي: انما الخمر والمیسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه. (سورة المائدة آیت: ۹۰)

وقال الله تعالي: ولاتعاونوا علي الاثم والعدوان. (سورة المائدة آیت: ۲)

وفي مشکوٰة المصابیح: عن جابر قال لعن النبي ﷺ آکل الربوا و موکله وکاتبه وشاهدیه وقال هم سواء.

(مشکوٰة المصابیح ۲۴۲:۱ کتاب الربوا)

الجواب: ۱: چونکې دا هم اعانة على المعصية (الربا) ده لهذا د دې نه پرهيز کول پکار دی، قال رسول الله ﷺ اذا اقرض الرجل الرجل فلا یاخذ هدية رواه البخاری فی تاریخه هکذا فی المنتقی (مشکاة ۲۶۵) (۱) د دې حدیث نه دا اصل او قاعده فقهاء کرامو مستنبط کړې ده چې:

کل قرض جر نفعا فهو ربا (۲) وقال الله تعالی: ولا تعاونوا على الاثم والعدوان (۳) الآية، ولعن رسول الله ﷺ آکل الربوا وموکله وکاتبه وشاهديه وقال هم سواء رواه مسلم (۴).

۲: تالاش هم اعانت دې (۵) او د محکمې د اجازت نه بغير په څه مقصد کې خرچ کول خیانت دې. (۶) وهو الموفق

---

۱) (مشكوة المصابيح ۲۴۶ باب الربوا)

۲) وفي مجموعة قواعد الفقه: قاعده ۲۳۰. كل قرض جر نفعا فهو ربا حرام، وعلي حاشيته: وعلي هذا لا يجوز الانتفاع بالمرهون وروي الحارث ابن ابي اسامة في مسنده عن علي رضي الله تعالي عنه بلفظ كل قرض جر منفعة فهو ربا.
(مجموعة قواعد الفقه ۱۰۲)

۳) (سورة المائدة آيت: ۲)

۴) (الصحيح المسلم ۲:۲۷ باب الربا)

۵) وقال العلامة النووي رحمه الله: وكاتبه وشاهديه هذا تصريح بتحريم كتابة المبايعة بين المترابيين... وفيه تحريم الاعانة علي الباطل.
(حاشية النووي علي الصحيح المسلم ۲:۲۷ باب الربوا)

۶) وفي شرح المجلة: لا يجوز لاحد ان يتصرف في مال الغير بلا اذنه وعدم التصرف شامل لجميع انواع التصرف. (شرح المجلة ۱:۲۶۲، المادة ۹۶)

په ترقیاتي پروګرام کې روپۍ جمع کولو سره

د سود د احتمال سره حرمت نه ثابتیږي

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې د مربوط دیهي ترقیاتي پروګرام دفتر دې، د دفتر عملې په هره علاقه کې د څو ممبرانو کمیټۍ جوړې کړې دی کوم چې د هر ممبر نه څه رقم بغیر د سود نه په طور د فنډ (خزاني) جمع کوی د صاحب مال دپاره په دې باندې هیڅ سود نه وی، وړاندې راته دا نه ده معلومه چې هغوی په دې باندې بل څه کاروبار کوی یا نه؟ آیا په دې دفتر کښې ددې ممبرانو دپاره رقم جمع کول جائز دی. بینواتوجروا

المستفتي: محمد علي شاه حسن خیل بنوں...... یکم ربیع الثاني ۱۳۹۷ھ

الجواب: صرف په احتمال سره حلال نه حرامیږي، د یقین یا ظن غالب په صورت کې حرمت ثابتیږي. (۱) وهوالموفق

د دارالحرب تعریف او په هغې کې د سود اخستلو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دار الحرب څه ته وائي؟ او په دارالحرب کې سود اخستل څه حکم لري؟ د بعض علماء کرامو

---

(۱) قال العلامة ابن نجیم: ما ثبت بیقین لا یرتفع الا بیقین والمراد به غالب الظن ... ولو شک في الحرمة لم یعتبر.

(الاشباه والنظائر ۶۸، ۵۹ القاعدة الثالثة: الیقین لا یزول بالشک)

وفي شرح المجلة: ان الامر المتیقن ثبوته لا یرتفع الا بدلیل قاطع ولا یحکم بزواله بمجرد الشک کذلک المتیقن عدم ثبوته لا یحکم بثبوته بمجرد الشک لان الشک اضعف من الیقین فلا یعارضه ثبوتا وعدما.

(شرح المجلة ۱۸:۱، المادة: ۴ الیقین لا یزول بالشک)

نه مو اوريدلي دي چې په دارالحرب کې سود اخستل جائزدی؟ بينواتوجروا

المستفتي: گل ضمير مغربي جرمني سكنه صالح خانه ..... ١٤٠١هـ ..... ١٤ مق

الجواب: دار الحرب هغه وطن دې چې په هغې کې د کفارو تسلط او اقتدار وی، اهل اسلام بغير د اجازت نه د شعائر اسلام مظاهره نه شی کولې. (١) مثلا، روس، چين، جرمنی، امريکه وغيرها ټول په ټول دارالحرب دی.

٢: په دارالحرب کې د مسلمان د مسلمان نه سود اخستل اجماعا حرام دی، خو د مسلمان د کافر نه سود اخستل مختلف فيه دی د طرفين په نزد جائز دی او د امام ابويوسف رحمه الله په نزد ناجائز دی. (٢) محققينو عدم جواز ته راجح ويلې دی. (٣) وهوالموفق

---

(١) قال العلامة الحصكفي: لا تصير دارالاسلام دارحرب الا بامور ثلاثة باجراء احكام اهل الشرك، وباتصالها بدارالحرب، وبان لايبقي فيهامسلم اوذمي آمنا بالامان الاول علي نفسه (الدرالمختار ٣:٢٧٧ باب المستأمن، مطلب فيما تصير به دارالاسلام دارحرب)

(٢) قال العلامة ابن نجيم: (قوله ولا بين الحربي والمسلم ثمه) اي لا ربا بينهما في دارالحرب عندهما خلافا لابي يوسف.

وقال العلامة ابن عابدين علي حاشيته: فالظاهر ان الاباحة بقيد نيل المسلم الزيادة وقد الزم الاصحاب في الدرس ان مرادهم من حل الربا والقمار ما اذا حصلت الزيادة للمسلم نظرآ الي العلة وان كان اطلاق الجواب خلافه.

(البحر الرائق ٦:١٣٦ باب المستأمن)

(٣) قال العلامة الجنجوهي: سوال: په دې حربی ښارونو کې خپلې روپۍ ورکول او په هغې باندې سود اخستل جائز دی يا نه؟

الجواب: د کافرانو هم سود اخستل جائز نه دی. فقط والله اعلم.

(فتاوي رشيديه: ٤١٠ سود کی مسائل کا بيان)

وقال العلامة التهانوي: ددې نه پس چه د دواړو قولونو په دلائلو کې نظر اوکړې شو نود ابو يوسف رحمه الله دلائل قوی دی، دهغې نه صرف يو دليل دې وخت ذکر کوم، د ربوا د تحريم په آياتونو کې ارشاد دې: يآيها الذين آمنوا اتقوا الله وذروا ما بقي من الربوا ان کنتم مؤمنين. او ښکاره ده چې ددې بقيه ربوا معامله ...

[بقيه برصفحه آئنده...

په دار الحرب کښې سودي کاروبار، جوارۍ، د لاټرۍ ټکټونه اخستل او د شرابو د تجارت حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په دار الحرب کې چې علماء احنافو د کوم عقد فاسد اجازت ورکړې دې د هغې په رڼا کې آیا ۱: امریکه، جرمنی، انګلینډ وغیره ملکونو کې سودی کاروبار او سود اخستل جائز دی یا نه؟

ب: په سود اخستلو او ورکولو کې څه فرق شته یا نه؟

۲: کفایة المفتی کتاب الحظر والاباحة ۲۲۹ کې د جواز القمار بالحربی تصریح ده نو په دې لحاظ سره به د لاټرۍ ټکټ اخستل په دار الکفر کې جائز وی یا نه؟

۳: آیا مسلمان په دار الحرب کښې د کفارو سره د شرابو تجارت کولې شی حال دا چې د شرابو بیع فاسد ده؟

۴: کومې پیسې چې په دار الحرب کې په سود سره حاصلې شی هغه په خپل استعمال کې راوستلې شی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرحمن حقانی امام السالمی سنټر آف سټاکټن (امریکه) ۱۵ نومبر ۱۹۸۷ء

الجواب: ۱: الف: حربی سره په دار الحرب کې سودی معامله جائز ده.(۱)

...بقیه از حاشیه گذشته]

کوم وخت شوې ده اخستونکی ورکونکی ټول حربی وو، نو د تحریم نه پس که چېرته د حربی سره داسې معامله جائز وې نو د تحریم نه مخکې خو به په درجه اولی جائز وه، او دغه روپۍ (مال) به حلال وو، نو ددې پرېښودل به ولې فرض کېدل. او نص قطعی دې ثبوتاً هم دلالةً هم، اود طرفینو دلیل یا خبر واحد دې یا قیاس، چه دا ظنی دې اود قطعی تقدیم په وجوب ظنی باندې اجماعی دې (امداد الفتاوي ۱۵۸،۱۵۷:۳ کتاب الربوا، رساله رافع الضنک عن منافع البنک)

۱) قال العلامة الحصكفي: (ولا بين حربي ومسلم) مستأمن ولو بعقد فاسد وقمار. (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۲۰۹:۴ قبیل باب الحقوق

ب: او زیادت اخستل جائز دی خو زیادت ورکول زیر غور دی.(۱)

۲: جائز دی. (۲)

۳: جائز دی، مثل المیتةخو په مسلمان باندې خرڅول ئې جائز نه دی.(۳)

۴: هرکله چې دا سود وغیره حلال کړې شوې دی نو ذاتی استعمال کې ګناه نشته. جمیع هذه المسائل ماخوذة من رد المحتار .... ۱۸۸/۴ قبیل باب الحقوق...وهوالموفق

تنبیه: د دې نه مخکې او په دې مسئله کې تضاد دې، ووجه التطبیق انه ذکر اولاراي المحققین وثانیاً رایه.(مفتی سیف الله حقانی)

آیا بینک ته د کور په کرایه باندې د ورکولو ګنجائش شته؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې چې د هغه الحمدلله وسیع کاروبار دې او مختلف کورونه ئې په کرایه باندې ورکړې دی په هغې کې هغه یو دکان بینک ته په کرایه باندې ورکړې دې آیا داکرایه اخستل د هغه دپاره حلال دی؟ په امدادالفتاوی باب الربوا کې د اعانة

---

۱) قال العلامة ابن عابدین: (قوله لان ماله ثمه مباح) قال في فتح القدیر: لا یخفي ان هذا التعلیل انما یقتضي حل مباشرة العقد اذا کانت الزیادة ینالها المسلم... وقد الزم الاصحاب في الدرس ان مرادهم من حل الربا والقمار ما اذا حصلت الزیادة للمسلم نظراً الي العلة وان کان اطلاق الجواب خلافه.

(ردالمحتار ۴:۲۰۹ قبیل باب الحقوق)

۲) ایضاً حاشیه بالا_

۳) قال العلامة ابن نجیم: (قوله ولا بین الحربي والمسلم ثمه) اي لا ربا بینهم في دارالحرب... وکذا اذا باع خمرا او خنزیرا او میتة اوقامرهم واخذالمال کل ذلک یحل له. (البحر الرائق ۶:۱۳۵ قبیل باب الحقوق)

على المعصية په سلسله كې ماته چاويل چې گنجائش موجود دې په دې وجه مې تاسو ته درخواست دې چې مدلل جواب راكړئ دحوالې سره. بينواتوجروا

المستفتي: قاری محمد آمین ازوگنئ ..... یکم جنوری ۱۹۷۰ء

الجواب: دا اجاره د امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد جائز ده او د صاحبينو په نزد ناجائز ده. يدل عليه ما في الدر المختار على هامش ردالمحتار ۵:۳۴۵ وجاز اجارة بيت بسواد الكوفة ليتخذ بيت نار او كنيسة او بيعة او يباع فيه الخمر وقالا لا ينبغي ذلك لانه اعانة على المعصية انتهى (۱)

خو د شيخ الاسلام ميلان د صاحبينو د مذهب طرف ته دې.

قال شيخ الاسلام واراد بهذا اذا استاجرها الذمي ليسكنها ثم اراد بعد ذلك ان يتخذ بيعة او كنيسة فيها فاما اذا استاجرها في الابتداء ليتخذها بيعة او كنيسة لا يجوز (نتائج الافكار تكملة فتح القدير ۸:۱۲۸) (۲)

د دې عبارت نه معلوميږي چې د شيخ الاسلام ميلان د صاحبينو د قول طرف ته دې او ممكنه ده چې د دې نه مراد د امام الائمة د كلام تاويل وي، بلکه دا چې د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل صاحب د نتائج الافكار په ډيرو جزئياتو سره منقوض كړې دې كوم چې د ذخيره او محيط او د قاضي خان نه نقل كړې شوې دی. (۳) لهذا د صاحبينو په مذهب باندې عمل كول محتاط معلوميږي

---

۱) (الدر المختار ۲۷۸، ۲۷۷:۵ فصل في البيع، كتاب الحظر والاباحة)

۲) (نتائج الافكار تكملة فتح القدير ۹:۴۹۴ فصل في البيع، كتاب الكراهية)

۳) وفي تكملة فتح القدير: اقول ينتقض هذا التعليل المذكور من قبل ابي حنيفة رحمه الله تعالى في هذه المسئلة بمسائل متعددة مذكورة في الذخيرة والمحيط وفتاوى قاضي خان وسائر المعتبرات... منها انه اذا استاجر الذمي من المسلم بيعة ليصلي فيها فان ذلك لا يجوز قال في المحيط والذخيرة لانه استاجرها ليصلي فيها... [بقيه بر صفحه آئنده...

کنه نو گنجائش د جواز هم شته خصوصاً په دار الحرب کښ. فقط

د بینک سره لین دین کول او د بینک د ملازمینو تنخواه گانې او د عربو ملکونو په بینکونو کښې د مال کیښودلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: آیا د بینک سره لین دین حرام دې؟ ۲: د بینک د ملازمانو تنخواه گانې حرام دی که حلال؟ ۳: کوم خلق چې په عرب ملکونو کې په بینکونو کې خپل مال ږدی د هغې څه حکم دې؟ ۴: که د پیسو د حفاظت دپاره بغیر د بینک نه بل ځای نه وی نو بیا څه کول پکار دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: قاضی علاء الدین کوهاټ ښهر

الجواب: واضحه دې وی چې مسئله مسئوله عنها طویلة الذیل ده لهذا په جواب علی طور الانتخاب باندې اکتفاء کولې شی، فی الحال د استیعاب نه معذور یو د جواب لیکلو نه مخکې څو اصول مسلمه لیکلې شی هغه دا دی: ۱: د قرض په وجه باندې چې کوم زیاتی مال حاصل شی هغه سود دې، لحدیث: کل قرض جرّ نفعاً فهو ربا، رواه الحارث فی مسنده(۱) وهو سبب نزول آیة الربا.(۲)

...بقیه ازحاشیه گذشته] وصلوة الذمي معصية عندنا وطاعة في زعمه واي ذلک اعتبرنا كانت الاجارة باطلة لان الاجارة علي ما هو طاعة او معصية لا يجوز، منها انه اذا استاجر المسلم من المسلم بيتا ليجعله مسجدا يصلي فيه المكتوبة او النافلة فان هذه الاجارة لا تجوز في قول علمائنا... ومنها انه اذا استاجر ذمي من ذمي بيتا يصلي فيه لا يجوز قال في المحيط والذخيرة لان صلوتهم طاعة عندهم معصية عندنا واي ذلک كان لم تجز الاجارة انتهي. (نتائج الافكار تكملة فتح القدير ۹:۴۹۴ فصل في البيع، كتاب الكراهية)

۱) (بلوغ المرام من ادلة الاحكام ۲۸۲ رقم حديث: ۸۱۲)

۲) قال العلامة الرازي: في سبب نزول الآية روايات فالاولي انها خطاب لاهل مكة كانوا يرابون فلما اسلموا عند فتح مكة امرهم الله تعالي ان يأخذوا رؤس اموالهم دون الزيادة. (التفسير الكبير ۷:۱۰۶ آيت: ۲۷۸)

ب : تعاون على المعصية حرام دې : لقوله تعالى : ولا تعاونوا على الاثم والعدوان...(۱)

ج : د ضرورت د وجې نه حرام مباح کیږي. لقوله تعالى: الاما اضطررتم(۲).

د : د حيثيت د اختلاف د وجې نه بعض وخت احکام مختلف کیږي، لحديث: لها صدقة ولنا هدية.(۳)

ه: په حرام مال سره د اخستلې شوې اجناس استعمال حلال وی کله چې د هغه دراهمو تعين نه وی کړې شوې يا هغه دراهم د اخستلو نه پس ادا کړې شوې وی. (رد المحتار ۲۱۹/٤) (۴)

و : هر امين په اختلاط سره مالک کیږي او په هغه باندې ضمان واجب

---

۱) (سورة المائدة آيت : ۲)

۲) (سورة الانعام آيت : ۱۲۰)

وفي شرح المجلة : الضرورات تبيح المحظورات.

(شرح المجلة ۵۵ : ۱ المادة : ۲۱)

۳) (الصحيح البخاري ۲۰۲ : ۱ کتاب الزکوة، باب الصدقة علي موالي ازواج النبي ﷺ)

٤) قال العلامة ابن عابدين : رجل اکتسب مالا من حرام ثم اشتري فهذا علي خمسة اوجه : اما ان دفع تلک الدراهم الي البائع اولا ثم اشتري منه بها او اشتري قبل الدفع بها ودفعها او اشتري قبل الدفع بها ودفع غيرها او اشتري مطلقا ودفع تلک الدراهم او اشتري بدراهم اخر ودفع تلک الدراهم...وقال الکرخي في الوجه الاول والثاني لا يطيب وفي الثلاث الاخيرة تطيب وقال ابوبکر لا يطيب في الکل لکن الفتوي الآن علي قول الکرخي.

(ردالمحتار ۲۴۴ : ۴ مطلب اذا اکتسب حراما ثم اشتري الخ)

کيږي. ردالمحتار ۳۵/۲ (۱)
پس د دې اصولو په بناء په بينک کې بغير د ضرورت نه مال کيښودل حرام دی اګر چې بغير د سود نه وی او چونکې ملازمينو ته مشاهرات د زائد مال نه ورکولې شی نه د اصل زر نه لهذا دا تنخواه ګانې اخستل به مشروع نه وی په دې احکاماتو کې په عرب او عجمو کې هيڅ فرق شته بعض مصری متجددينو د سود د جواز ناکام کوشش کړې دې باقی ټولو علماء کرامو دې ته حرام ويلې دی. (۲) او اهل بينک به ئې د اختلاط د وجې نه مالکان نه وی کله چې دا خلط بغير د اجازت نه وی او په عرف عام کې دا اختلاط مجاز وی لهذا د حيثيت په فرق باندې به اکتفاء کولې شی، د دې مفسده د ازالې طريقه مضاربت صحيحه دې خو هغه هم عقلا ممکن دې دا د اعتماد زمانه نه ده او دا هم يو طريقه ده چې سرمايه دار خلق بغير د سود نه پيسې کيږدی او اهل اقتدار يا د بينک مالکان په دې پيسو باندې تجارت کوی او د هغې نه په حاصل شوې ګټې باندې ملازمينو ته تنخواګانې ورکوی او خساره د قومی خزانې نه پوره کوی او محتاجو ته بغير د سود نه قرضه ورکوی. وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الحصكفي : (وكذا لو خلطها المودع) بجنسها او بغيره (بماله) او مال آخر (بغير اذن) المالك (بحيث لا تتميز) الا بكلفة... (ضمنها) لاستهلاكها بالخلط. (الدرالمختار ۴:۵۵۴ كتاب الايداع)

وقال العلامة ابن نجيم : وكذا المتولي الامين اذا خلط بعض اموال الناس ببعض اوالامانة بماله فانه ضامن، فالمودع اذا خلطها بماله بحيث لا يتميز ضمنها. (الاشباه والنظائر ۲۷۵ كتاب الامانات من الوديعة)

۲) قال الد كتور وهبة الزحيلي : ان فوائد المصارف حرام شرعا بنص القرآن والسنة واجماع الصحابة والامة والقول بإباحتها مصادم بداهة للادلة الشرعية كلها النصية (القرآن والسنة) والاجتهادية (كالاجماع والقياس) ولا عبرة بقول من غير فقه وورع اوجهل بحقيقة اعمال المصارف.

(الفقة الاسلامي وادلته ۵:۳۷۵۴ فوائد المصارف البنوک حرام حرام حرام)

د مسلم بینک د دکاندارانو د طرف نه قرضه اداکولو نه پس سره د زیادت نه قسط وار وصولول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په عرب اماراتو کې مسلم بینک دکاندارانو ته قرضې ورکوی چې د هغې طریقه دا ده چې دکانداران د لوئې لوئې سوداګرو نه مال اخستلو سره د بینک منیجر دکان ته راوستلو سره معائنه وکړی خو د بینک والا د پنځوس زرو روپو په ځای درې پنځوس زره روپۍ قسط وار وصولوی او د دې ټولو نه مخکې دکاندار دولس زره روپۍ ضمانت هم په بینک کې جمع کوی او بینک پیسې تاجر ته ادا کوی، دکاندار صرف مال یوسی آیا دا طریقه جائز ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم...... ۱۸ مارچ ۱۹۸۷ء

الجواب: دا معامله د ﴿ **کل نفع جر نفعا** ﴾ (حدیث) او قاعدې په بناء باندې ناجائز ده، او دا دویمه طریقه هم د دې دلیل د وجې نه حرامه ده، (**الحدیث** رواه الحارث فی مسنده (۱) والقاعدة ذکرها الشامی فی رد المحتار ٤٢٧/٥ (۲) والهندیة ۲٦٤/۳ (۳) وهوالموفق

---

۱ ﴾ عن علي رضي الله عنه: قال قال رسول الله ﷺ کل قرض جر منفعة فهو ربا رواه الحارث بن ابي اسامة واسناده ساقط (بلوغ المرام من ادلة الاحکام ۲۸۲ رقم حدیث: ۸۱۲)

وفي امداد الفتاوي: کل قرض جر منفعة فهو ربا وهو حدیث حسن لغیره صرح به العزیزي في شرح الجامع الصغیر.

(امداد الفتاوي ۳:۲۷۰ کشف الدجي عن وجه الربوا)

۲ ﴾ قال العلامة الشامي: (قوله کل قرض جر نفعا حرام) اي اذا کان مشروطا.

(ردالمحتار ۴:۱۹۴ مطلب کل قرض جر نفعا حرام)

۳ ﴾ وفي الهندیة: قال محمد رحمه الله في کتاب الصرف ان ابا حنیفة رحمه الله کان یکره کل قرض جر منفعة. (فتاوي عالمګیریة ۳:۲۰۲ الباب التاسع عشر في القرض والاستقراض)

د پاکستانی نوټ، هنډی او منی آرډر شرعی حیثیت

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د موجوده پاکستانی نوټ څه حیثیت دې، او د هنډی او منی آرډر شرعی حیثیت هم بیان کړئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم.....۱۴۱۰ھ

الجواب: واضحه دې وی چې که نوټ پاکستانی وی یا غیر پاکستانی نه سرۂ زر دی او نه سپین زر او نه قباله ده بلکې د فلوس په شان ثمن عرفی او ثمن رائج دې. (۱) او دا دې هم واضحه وی چې هنډی او منی آرډر نه بیع ده او نه قرض دې بلکې توکیل بالاجرت یا بلا اجرت دې. (۲) واضحه دې وی کله چې زید په پیښور کې بکر ته مثلا یو لاک روپئ پاکستانئ ورکړی او بکر ئې د خپل شریک په نوم چې په کابل کې تجارت کوی زید ته رقعه ورکړی او زید یو معین رقم د هغه شریك نه وصول کړی نو دا د منی آرډر د

---

(۱) قال العلامة وهبة الزحيلي : وبعد الاطلاع علي قرار المجمع رقم (۹) في الدورة الثالثة بان العملات الورقية نقود اعتبارية فيها صفة الثمنية كاملة.

(الفقه الاسلامي وادلته ۷:۵۱۵۹ قرار رقم (۴) بشان تغير قيمة العلة)

وفي المنهاج : اختلف الاكابر في حقيقة النوت، قال بعضهم انه قبالة الحوالة وليس بثمن... وقال بعضهم هو ثمن رائج... قلت ويؤيد كونه اثمانا رائجة ان المتعارف ان من اقترض عددا من النوت لا يؤدي المقرض الا هذا العدد.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ۳:۱۲۷ باب ماجاء في زكوٰة الذهب والورق)

(۲) وفي شرح المجلة : اذا اشترطت الاجرة في الوكالة واوفاها الوكيل يستحقها وان لم تشترط ولم يكن الوكيل ممن يخدم بالاجرة يكون متبرعا وليس له مطالبته باجرة.

(شرح المجلة ۴:۴۴۵ المادة: ۱۴۶۷ الباب الثالث في بيان احكام الوكالة)

وفي الفقه الاسلامي : تصح الوكالة باجر وبغير اجر.

(الفقه الاسلامي وادلته ۵:۴۰۵۸ كتاب الوكالة، الوكالة باجر)

نوعیت نه جدا نه دي او په خپل نوم باندې منی آرډر لیږل ممنوع امر نه دې (۱) بهر حال دا توکیل دې نه بیع ده او نه اقراض دې او که بیع وی نو ثمن عرفی (فلوس) کې په بدلین کې د یو قبض کول کافی وی، کمافی رد المحتار ۲۵۰/٤ (۲) او که دا نوټ رسید او قباله وی نو د دې نظیر د هروی او مروی کپړو ترمینځه د بدلون په شان دې لکه چې په هغې کې یو موجل وی، کمافی الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲۳۷/۴ (۳) وهوالموفق

تنبیه: د بیع په صورت کې دا بیع بیع بالتعاطی کې داخل ده، وهوالمعمول فی ذلك العصر فحصل المخرج الثانی ...والله اعلم بالصواب

پرائز بانډ د تعاون علی المعصیت د وجې نه حرام دي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې پرائز بانډ کوم چې د عام بینکونو نه حاصلیږی دا د لاټرئ یو قسم دې او لاټری خو بالاتفاق علماء کرامو ناجائز کړې ده اوس خبره دا ده چې دا د لاټرئ د عام قسمونو نه دې، په دې کې که د چا نوم راوغلو نو هغه رقم کوم چې هغه داخل کړې دې

---

۱) قال العلامة اشرف علي التهانوي: منی آرډر مرکب دې د دوه معاملو نه، یو قرض دې کوم چې اصل پیسو سره متعلق دې، دویمه اجاره ده کوم چې د فارم لیکلو او روانولو باندې د فیس په نوم ورکولې شی، او دواړه معاملې جائز دی نو د دواړو مجموعه هم جائز ده او چونکې په دې کې ابتلاء عامه ده په دې و جه دې تاویل سره د جواز فتوی مناسب ده. (امداد الفتاوي ۱۴۶:۳ کتاب الربوا ،تحقیق منی آڈر)

۲) قال العلامة ابن عابدين: لوعين احد البدلين دون الآخر وفيه صورتان فان قبض المعين منهما صح والا فلا.

(ردالمحتار ۲۰۱:۴ باب الربوا)

۳) قال العلامة الحصكفي: (وان عدما حلا) كهروي بمرويين لعدم العلة.

(الدرالمختار ۱۹۹:۴ باب الربا)

هغه واپس ورکوی دغه شان په دې کې دا لزوم هم نشته چې د لاټرئ د راوتلو پورې هغه رقم چې چا فارم کټ کولو سره داخل کړې وی هغه به ئې واپس نه اخلی بعض علماء دې ته جائز وائی ځکه چې په دې کې جواری نشته او د مضاربت په شان دې او بعض علماء دې پرائز بانډ ته ناجائز او حرام وائی او وائی چې په دې کې سود دې او د تردد د وجې نه هم حرام دې لهذا تاسو د قرآن او سنت په رڼا کې تفصیل وکړئ. بینواتوجروا

المستفتی: مولانا عبدالباری صابر چمن بلوچستان.... ۱۲ کتوبر ۱۹۹۰ء

الجواب: دا معامله د تعاون علی المعصیة د وجې نه حرام ده. (۱) دا کپمنی وغیره د خپلو جیبونو نه انعامات نه ورکوی بلکې د اخستونکو په پیسو باندې اعلی سود کوی. (۲) او منافع څه په انعاماتو او څه په ذاتی مفاداتو کې خرچ کوی. وهوالموفق

د لکی ډرا (Lucky Draw) حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د لکی ډرا شرعی څه حیثیت دې؟

المستفتی: فرید سویټ مرچنټ بیرون کچهری گیټ پشاور.... ۲ رمضان ۱۴۰۳ھ

الجواب: دا معامله د لکی ډرا د اسلامی اصولو د لاندې حرام ده په دې سره په سودی کاروبار کې تعاون دې کوم چې حرام دې. لقوله تعالی ولا تعاونو

---

(۱) قال الله تبارک وتعالی: ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان.
(سورة المائدة آیت: ۲)

(۲) وفي المرقاة: عن جابر قال لعن رسول الله ﷺ آکل الربوا وموکله وکاتبه وشاهدیه) وقال النووي فیه تصریح بتحریم کتابة المترابیین والشهادة علیهما وبتحریم الاعانة علي الباطل. (مرقاة المفاتیح ۶: ۵۹ باب الربا)

علی الاثم والعدوان (۱) دا کمپنی د حاتم طائی کمپنی نه ده چې ممبرانو ته د خپل ذاتی مالونو نه انعامات ورکوی بلکه دا چې د دې قرعه اندازۍ په ذریعه په قسطونو سره ادا شوې زیاتی مال گټل دی چې هغې ته جواری وائی. (۲) وهوالموفق

د مورث په بیمه رقم باندې څه وکړې شی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زما ورور نیو جوبلی انشورنس کمپنی' سره خپل ځان بیمه کړې وو، د قدرت معامله وه چې هغه د دنیا نه آخرت ته لاړو، د هغه د وفات نه پس کمپنۍ مونږ ته هغه پیسې راکړې یعنی زما ورور چې په کمپنۍ کې څومره پیسې جمع کړې وې د هغې نه څو چنده زیاتې پیسې مونږ سره د کمپنۍ جمع دی لهذا ستاسو نه تپوس کوم چې تاسو مونږ ته څه رائې راکوئ چې په دې پیسو باندې به مړی ته د قیامت په ورځ څه تکلیف وی او که نه او ماته به وی یا نه؟ او دا پیسې څنګه خرچ کړې شی، که رشته دارو ته ئې ورکړم کوم چې غریبانان دی نو جائز دی یا نه دی؟ په تفصیل سره ولیکئ که دا پیسې په مسجد یا دار العلوم کې خرچ کړې شی نو مړی ته به څه فائده وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی معراج الدین دیر .... ۱٦ مارچ ۱۹٦۹ء

الجواب: دا پیسې واجب التصدق دی، غریب رشته دارو او طلبة العلم ته ورکول ئې صحیح دی په دې سره به د وارثانو ذمه فارغه شی. ان شاءالله.

---

۱) (سورة المائدة آیت: ۲)

۲) قال الله تبارک وتعالی: یآ یها الذین امنوا انما الخمر والمیسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه لعلکم تفلحون. (سورة المائدة آیت: ۹۰)

وقال العلامة الحصکفی: ومن السحت ما یؤخذ اصحاب معازف وقواد وکاهن ومقامر. (الدرالمختار مختصرا ۵:۳۰۱ فروع کتاب الحظر والاباحة)

چونکې مړی وصیت نه دی کړی په دې وجه هغه به په خپل فعل جوارئ باندې ماخوذ وی (۱)

فی الهندیة (۵/۳۸۵) اذا مات رجل وکسبه خبیث فالاولی لورثته ان یردوا المال الی اربابه فان لم یعرفوا اربابه تصدقوا به الخ (۲). وهوالموفق

د هاؤس بلډنګ فنانس کارپوریشن (House Building Finance Corporation)د کوردپاره د کرایه په نوم پیسې ورکول سود دی یا نه دی؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د House Building Finance Corporation کې به تاسو ته معلومه وی چې دا اداره قسط وار د کور جوړولو دپاره پیسې ورکوی او خلقو ته هم دا وائی چې دا رقم کرایه ده نو دا به واقعی کرایه وی یا سود؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مناظر خان نثار اینډ کمپنی دکان نمبر ۲۲ شاهنګ سنټر مردان ۱۹ جون ۱۹۹۰ء

الجواب: دا نوې معاملات د سود نه خالی نه وی، دې ته جائز ویل د ناخبره سړی کار وی مثلا کله چې پلاټ (خالی زمکه) د زید ده او پنځوس زره روپۍ

---

(۱) قال العلامة الدکتور وهبة الزحیلي: وتجب الوصیة بحق الادمیین کودیعة ومغصوب اذا جهل ولم یعلم. (الفقه الاسلامي وادلته ۱۰: ۷۴۴۴ کتاب الوصایا، نوع حکم الوصیة الشرعي)

وقال العلامة ابن عابدین: وفي المواهب تجب علي مدیون بما علیه لله تعالي او للعباد. (ردالمحتار ۶:۴۵۸ کتاب الوصایا)

(۲) (فتاوي هندیة ۵:۳۴۹ کتاب الکراهیة، الباب الخامس عشر في الکسب)

وقال العلامة ابن عابدین: والحاصل انه ان علم ارباب الاموال وجب رده علیهم والا فان علم عین الحرام لا یحل له ویتصدق به بنیة صاحبه وان کان مالا مختلطا مجتمعا من الحرام ولا یعلم اربابه ولا شیئا منه بعینه حل له حکما والاحسن دیانة التنزه عنه. (ردالمحتار ۴:۱۴۶ مطلب فیمن ورث مالا حراما)

دې ادارې د قرض په طور ورکړې نو دا اداره د څه څیز په معاوضه کې زیادت اخلي.(۱) والله اعلم بالصواب

د مسجد جمع شوې سودي رقم په مسجد کې خرچ کول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د یو مسجد رقم په ډاک خانه کې دوه زره روپۍ جمع کړې شوې وو، د ۱۹۷۳ء نه ۱۹۸۴ پورې هغې سره د منافع پیسې جمع کولو سره اوس ټولې ۲۰۰۰۰ روپۍ جوړې شوې دي،آیادا د منافع رقم مونږ په مسجد کې لګولې شو؟ بینواتوجروا

المستفتي: محمد اعظم مری.....۲۰ نومبر ۱۹۸٤ء

الجواب: دا سودي مال په مسکینانو او غریبو طالبانو تقسیمول ضروري دي.(۲) په نورو امورو کې د دې خرچ کول خصوصا د مسجد په تعمیر کې بیخي ناجائز دي.(۳) وهوالموفق

---

۱ ﴾ عن علي رضي الله تعالیٰ عنه قال قال رسول الله ﷺ كل قرض جر منفعة فهو ربا رواه الحارث بن ابي اسامة واسناده ساقط.

(بلوغ المرام من ادلة الاحكام ۲۸۲ رقم حديث: ۸۱۲)

وفي امداد الفتاویٰ: كل قرض جر منفعة فهو ربا وهو حديث حسن لغيره صرح به العزيزي في شرح الجامع الصغير.

(امداد الفتاویٰ ۳:۲۷۰ كشف الدجي عن وجه الربوا)

۲ ﴾ قال العلامة ابن عابدين: ويردونها علي اربابها ان عرفوهم والا تصدقوا لان سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد علي صاحبه.

(ردالمحتار ۵:۲۷۳ كتاب الحظر والاباحة، فصل في البيع)

۳ ﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله لو بماله الحلال) قال تاج الشريعة اما لو انفق في ذلك مالا خبيثا ومالا سببه الخبيث والطيب فيكره لان الله تعالیٰ لا يقبل الا الطيب فيكره تلويث بيته مالا يقبله اه شرنبلالية (ردالمحتار ۱:۴۸۷ مطلب كلمة لا بأس دليل علي ان المستحب غيره، قبيل مطلب في افضل المساجد)...[بقیه برصفحه آئنده...

د انشورنس حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی د

...بقيه ازحاشيه گذشته]

وفي مدارک التنزيل: كل مسجد بني مباهاة او رياء او سمعة او لغرض سوي ابتغاء وجه الله او بمال غير طيب فهو لاحق بمسجد الضرار.

(مدارک التنزيل علي هامش تفسير الخازن ۲:۲۸۱ سورة التوبة)

وفي كفاية المفتى: **سوال:** چونکې په مسلمانانو کې د معتمدعليه امين ملاويدل مشکل وو په دې وجه د سورتی جامع مسجد رنګون روپۍ په سرکاری بينک کې (د محفوظ کولو په غرض سره، نه د سود حاصلولو په غرض سره) جمع کړې شوې، چه ددې شماره به تقريباً يو لاك روپۍ وی چه ددې په وجه بينك دخپلې قاعدې (اصولو) مطابق په سود لګولو سره اندازاً په حساب سره درې څلور سوه روپۍ د مياشت، هرکال جمات ته ادا کوی، ليکن ترستيان؟؟ جومات په سود ګنړلو سره دا روپۍ اخستل نه خوښوی، که ترستيان؟؟ جومات دې لره د سود اعتقاد اونه کړی بلکه د رضامندۍ د عطيې په خيال سره ئې وصول کړی نو شرعاً به جائز وی يا نه؟ په پورته پيش کړې شوی سوال کې دا ښکاره کړې شوی دی چې معتمد عليه امين ملاويدل مشکل وو، په اصل کې دا خبره نه ده بلکې د يوې وړاندينۍ مقدمې کومه چې دې جومات سره متعلق ده دهغې نه پس د حکومت (د بينك) د فيصلې مطابق ترستيان جومات مجبوره دی چه د زرو روپو نه زياتې پيسې په بينك کې جمع کړی؟

جواب: سرکاری بينك امين ګنړل او دومره ډيرې روپۍ ورته ورکول چې دهغې نه هغه ډيرې لوې لوې فائدې حاصلوی، ناجائز دی، په مسلمانانو واجب دی چه هغوی داسې تعلقات حکومت سره نه ساتی، چې دهغې نه هغوی ته دومره زيات امداد او فائده حاصله شی، خو که چېرې سخته مجبوری وی (لکه چې د سوال په آخر کې ښکاره کړې شوې ده) نو ددې مجبورۍ ختمولو پوره کوشش دې اوکړی، او د مجبورۍ ختميدلو پورې چې کوم د سود پيسې بينك ورکوی هغه دې اخلی او احتياطاً دې دغه پيسې د غريبانانو او مسکينانو مسلمانانو په ضرورياتو کې د جومات د طرفه خرچه کوی. فقط

(کفايت المفتي ۸:۶۶ باب الربوا «مسجد کي رقم پر سود لينا)

انشورنس کمپنۍ نمائنده دې هغه یو بل سړي ته ویل چې لس زره روپۍ به د یویشت کالو په موده کې په کمپنۍ کې جمع کول وي، په یویشت کالو کې د لسو زرو روپو رقم پنځه دیرش زره جوړیږي آیا شرعي نقطه نظر سره پنځه دیرش زره روپۍ د لس زره روپو جمع کونکي دپاره جائز دي او دا نمائنده دا لس زره روپۍ قسط وار اخستلو سره په دې باندې تجارت کوي که په تجارت کې څه نقصان راشي نو د دې پنځه دیرش زره منافع په ځای د درې دیرش زرو احتمال هم موجود دې او نور نقصان د ټیکس وغیره په ذریعه پوره کولې شي؟ بینواتوجروا

المستفتي: تاج محمد لژه هائي سکول راولپنډی ۱۰ فروری ۱۹۷۵ء

الجواب: چونکې د ممبر په رقم باندې سودی معاملات کولې شي. (۱) بله دا چې په دې معامله کې د نفع مقدار هم متعین وی لهذا دا معامله د شریعت په رڼا کې ناجائز ده. (۲) وهوالموفق

د کمپنۍ د کورونو دپاره قرضه ورکولو سره د هغې په کرایه کې شریکېدل سود دې یا نه؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې کمپنۍ او د

---

۱) وفي المرقاة: (عن جابر قال لعن رسول الله ﷺ آكل الربا ومؤكله وكاتبه وشاهديه)

قال النووي فيه تصريح بتحريم كتابة المترابيين والشهادة عليهما وبتحريم الاعانة علي الباطل. (مرقاة المفاتيح شرح المشكوٰة المصابيح ۶:۵۹ باب الربا)

۲) وفي شرح المجلة "كون حصص الربح التي تنقسم بين الشركاء كالنصف والثلث والربع جزأ شايعاً شرط فاذا تقاول الشركاء علي اعطاء احدهم كذا قرشا مقطوعا تكون الشركة باطلة.

(شرح المجلة ۲۶۰:۴ المادة: ۱۳۳۷ الفصل الثاني في بيان الشرائط العمومية في شركة)

وقال العلامة الحصكفي: وشرطها اي شركة العقد... عدم ما يقطعها كشرط دراهم مسماة من الربح لاحدهما.

(الدرالمختار ۳:۳۶۹ كتاب الشركة)

ځمکې مالک خپل مینځ کې په شراکت سره کاروبار شروع کړو حال دا چې کمپنۍ والا پیسې ورکوي او د کور مالک په دې پیسو سره کور جوړوي اوس امدنی دواړه برابر تقسیموی اوس ځمکې مالک کمپنۍ والا ته وائی چې زما کومه حصه کټه چې راځی هغه د خپلو روپو په عوض کې اخله چې تاسو ته پوره پیسې ملاؤ شی او ماته دا کور ملاؤ شی، داسې کول جائز دی یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: صدیق شاه پیښور .... ۳ مارچ ۱۹۹۱ء

الجواب: دا معامله ناجائز ده ځکه چې که کمپنۍ دا رقم مالک ته د قرض په طور ورکړې وی نو دا تعمیر به هم د ځمکې د مالک مملوک وی.(۱) د کمپنۍ دپاره به نیمه کرائی ورکول سود وی. (۲) او که کمپنۍ دا رقم په طور د شراکت ورکړې وی او نیمه کرایه د ځمکې مالک د ځمکې او نیمه کرایه کمپنی د کور د تعمیر وصولوی نو په ظاهره کې دا ناجائز نه ده خو کله چې کمپنی ټوله کرایه وصولوی نیم په طور د استحقاق او نیم په طور د آبادۍ د قیمت نو دا ناجائز ده ځکه کله چې تعمیر د ځمکې په مالک باندې قسط وار خرڅ شو نو د کمپنۍ حق ختم شو. (۳) وهوالموفق

---

۱ ﴾قال العلامة ابن عابدين: ويملكه المستقرض بالقبض كالصحيح.
(ردالمحتار ۱۹۱: ۴ فصل في القرض)

وقال الدكتور وهبة الزحيلي: يثبت الملک في القرض عند ابي حنيفة ومحمد بالقبض... لانه خرج عن مالک المقرض وثبت له في ذمة المقترض مثله لاعينه.
(الفقه الاسلامي وادلته ۳۷۹۰: ۵ الفصل الثاني القرض)

۲ ﴾عن علي رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ كل قرض جر منفعة فهو ربا رواه الحارث بن ابي اسامة واسناده ساقط. (بلوغ المرام من ادلة الاحكام: ۲۸۲ رقم حديث: ۸۱۲)

۳ ﴾وفي شرح المجلة: وشروط المعقود عليه ستة... وكون الملک للبائع فيمايبيعه لنفسه... وما يكون شرطا لانعقاد البيع يكون شرطا لانعقاد الاجارة.
(شرح المجلة ۵۲۷: ۲ المادة: ۴۴۴ الفصل الثاني في شروط انعقاد الاجارة)

د کمپنۍ سود په بینک کې د جمع شوی د سود د رقم نه ادا کول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دلته په انګلینډ کې د کور اخستل او خرڅول داسې کیږي چې مثلا د کور قیمت دولس سوه پاؤنډه دې دا مکمل قیمت نقد هم ورکولې شي، که نقد نه وی نو په قیمت کې څو پاؤنډه مثلا دوه سوه پاؤنډه اول ورکوی او بقایا زر پاؤنډه د دې ځای کارپوریشن یا بله یو کمپنی یا سوسائټی ورکوی چې خرڅونکی ته دولس سوه پاؤنډه پوره ملاؤ شي او اخستونکی ته هر درې میاشتې پس د بقایا رقم ورکولو دپاره د بل رسید راځی او دا پیسې به د ۱۰۰۰ پاؤنډه سود سره ورکول وی.

اوس ابراهیم کور اخستل غواړی او د هغه رقم په بینک کې جمع دې او هر کال په دې رقم باندې سود هم راځی نو ابراهیم په بینک کې جمع شوی سود له د کمپنۍ یا سوسائټی یا کارپوریشن نه د اخستلی شوی رقم په سود کې ورکولې شي یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: محمد اعظم آف انګلینډ........ ۲۹ ستمبر ۱۹۶۹ء

الجواب: ابراهیم که د بینک نه سود اخستلې وی نو هغه پیسې به ضرور صدقه کوی.(۱) او کمپنۍ ته به سود د دې نه نۀ ورکوی او که ابراهیم د وصولولو نه مخکښې د بینک په ذریعه په دې پیسو باندې د کمپنۍ سود ادا کړی نو په دې کې هیڅ باک نشته. **لعدم صحة تصرفه فيه قبل القبض**

---

۱) وفي تفسير القرطبي: ان سبيل التوبة من الاموال الحرام ان كانت من ربا فليردها علي من اربي عليه ويطلبه ان لم يكن حاضرآ فان ايس من وجوده فليتصدق بذلک عنه.
(الجامع لاحكام القرآن للقرطبي ۳:۳۴۹ سورة البقرة آيت: ۲۷۹)

وقال العلامة ابن عابدين: ويردونها علي اربابها ان عرفوهم والا تصدقوا بها لان سبيل الكسب الخبيث التصدق اذا تعذر الرد علي صاحبه.
(ردالمحتار ۵:۲۷۳ كتاب الحظر والاباحة، فصل في البيع)

شرعافكان اهل البنك تبرعوامن جانبه في الحقيقة. فقط

دوه دوړئ د یوې دوړئ سره بدلول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دوه د سوړې والا دوړئ بغیر سوړې والا یوې باندې بدلول جائز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: نامعلوم

الجواب: جائز دی خو کله چې لاس په لاس وی. (۱) بخلاف الاستقراض (۲) وبخلاف المكافأة (۳) وهوالموفق

د بینک د منیجرئ کیشئرئ او نورو ملازمتونو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د بینکونو ملازمت که منیجری وی یا کیشئیری یا نور ملازمت جائز دې که حرام؟ بینواتوجروا

المستفتي: تقويم الحق آدينه صوابئ..... ۲۲ مارچ ۱۹۸۸ء

---

۱) وفي الهندية: وان وجد القدر والجنس حرم الفضل والنساء وان وجد احدهما وعدم الآخر حل الفضل وحرم النساء. (فتاوي عالمگيرية ۳: ۱۱۷ الفصل السادس في تفسير الربا واحكامه)

۲) وفي شرح الوقاية: ويستقرض الخبز وزنا لا عدداً عند ابي يوسف وبه يفتي. (شرح الوقاية ۳: ۶۹ باب الربوا)

۳) وفي المرقاة: (فان خير الناس احسنهم قضاء)... وفي الحديث دليل علي ان من استقرض شيئاً يرد مثل ما اقترض... وفيه دليل علي ان من استقرض شيئاً فرد احسن او اكثر منه من غير شرطه كان محسناً ويحل ذلک للمقرض. (مرقاة المفاتيح ۶: ۹۸ باب الافلاس والانظار)

الجواب: چونکې په بینک کې مالونه د جمع کونکو په اصل زر کې څه کمې نه راځي، لهذا لازما به دا منل راځي چې د عملې وغیره تنخواه ګانې خالص د سود نه ورکولې شي.(۱) وهوالموفق

په عموم بلوی سره سود نه شي جائز کیدي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د بینک اداري د حکومت مالیاتی اداري دی او سودی هم. د ملک په زرګونو کسان دې سره تړلی دی، یعنی عموم بلوی ده. نو د دې ملازمت د مذهب په نظر کې څنګه دې؟ او د دې ګټه څنګه ده؟ بینواتوجروا

المستفتي: قاضی نذیر محمد، تاجوړی لکی مروت.......۱۸ | رمضان ۱۳۹۵ هـ

الجواب: محترم المقام دامت برکاتکم! السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته —
وروسته له سلامه واضحه دې وی چې سود یقینی طور سره حرام دې.(۲) او دا مروجه سود د مشرکین عرب معمول وو د دې د حرمت متعلق آیة الربا نازل شوې دې او کوم چې عملی منصوصی طور سره حرام وی هغه د عموم

---

۱) ولا تعاونوا علي الاثم والعدوان . (سورة المائدة آيت ۲)
وعن جابر رضي الله تعالیٰ عنه: قال لعن رسول الله ﷺ آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه وقال هم سواء. (مشكوٰة المصابيح)
وفي المرقاة: (وكاتبه وشاهديه) قال النووي فيه تصريح بتحريم كتابة المترابيين والشهادة عليهما وبتحريم الاعانة علي الباطل.
(مرقاة المفاتيح ۶:۵۶ باب الربا)
۲) قال الله تبارک و تعالیٰ "احل الله البيع وحرم الربوا".
(سورة البقرة آيت ۲۷۵)
وقال الله تبارک وتعالیٰ: يأيها الذين امنوا اتقوا الله وذروا ما بقي من الربوا ان كنتم مؤمنين ". (سورة البقرة :آيت ۲۷۸)

بلوى د وجې نه نۀ شئ حلال كيدلې.(١) لهذا په حكومت باندې ضروري ده چې دا بند كړي او د علماء كرامو مشوره قبوله كړي او سود اخستل او وركول بند كړي او د مالكانو په اجازت سره په هغه مالونو كې تجارت وكړي، او ملازمينو ته دهغه منافع نه تنخواه وركړي. او په مضاربت صحيحه سره دې هغوى ته مالونه وركړي. خو عملا دا گرانه ده، ځكه چې دمضارب سره د منافع شرح مقررول مفسد عقد ده.(٢) او بغير د تقرئ نه اعتماد كول د دې دور كار نه دې. **وهوالموفق**

د بيع په وخت د پيسو په واپسى كې د كمى زياتى حكم

سوال: څه فرمائى علماء كرام د دې مسئلې په باره كې چې د دكاندار نه د دوه انو سودا اخستلو سره كله چې مونږ روپئ وركوو نو هغه دولس پيسې واپس كوى او عام طور سره كله چې خلق د انې په ذريعه لين دين كوى نو په دوه انو اخستلو كې ديارلس پيسې وصولوى او په وركولو كې بقايا دولس پيسې دغه شان دوه نيمې انې كله چې يو څيز مقرر كولې شى چې د هغې سركارى شپاړس پيسې وى نو وركونكې پنځلس پيسې وركوى خو د روپئ په ذريعه اخستونكې شپاړس پيسې كټ كوى، پس په دې عدم برابرئ يا د كمى زياتى په لين دين كې د سود گناه خو نه كيږى؟ **بينواتوجروا**

المستفتى: محمد رفيق امام مسجد راولپنډى .... ١١ فرورى ٦٩ء

---

١) قال العلامة ابن نجيم رحمه الله تعالى :المشقة والحرج إنما يعتبران في موضع لا نص فيه، وأمامع النص بخلافه فلا...... ولا إعتبار عنده بالبلوي في موضع النص كما في بول الآدمي فإن البلوي فيه أعم.

(الأشباه والنظائر ٨٣،٨٤ القاعدة الثالثة : المشقة تجلب التيسير)

٢) قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي "وشرطها أمورسبعة....وكون الربح بينهما شائعا فلو عين قدراًفسدت". (الدرالمختار ٤:٥٤٠ كتاب المضاربة)

الجواب: د رضا او ابراء نه بغیر ناجائز ده. الله پاک فرمائی:

﴿ ویل للمطففین ، الذین اذا اکتالوا علی الناس یستوفون واذا کالوهم او وزنوهم یخسرون ﴾(۱) وهوالموفق

د مالک د سودی او غیر سودی رقم په لیکلو باندې اجرت اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې زمانیک سوداګر دې او زما کار حساب کتاب ساتل دی. د هغوی لس لاکه درهم په بینک کې پرتې دی، اوس هغه د دولسو لاکهو سودا کوی دوه لاکه روپئ د بینک نه قرضه اخلی حال داچې بینک والا په دې باندې سود اخلی. زما کار په بینک کې دجمع شوې پیسو لیکل، چیک کټ کول وغیره دی، نو عرض دا دې چې دغه شان دملازم په صورت کې به زما تنخواه حلاله وی که حرامه؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم

الجواب: چونکې تاسو د بینک ملازم نه یئ د هغه سوداګر ملازم یئ په دې وجه ستاسو تنخواه مشتبه ده حرامه نه ده.(۲) او په موجوده دور کې د مشتبهاتو نه بچ کیدل ډیر ګران دی. (۳) وهوالموفق

---

۱ ﴾ سورة المطففین آیت ۳،۲،۱: پاره ۳۰)
قال العلامة القرطبي رحمة الله تعالیٰ " ویل للمطففین أي الذین ینقصون مکاییلهم و موازینهم ...... وفي الموطا قال مالک ویقال لکل شئ وفاء و تطفیف ...... المطفف هو الذي یخسر في الکیل والوزن ولا یوفي حسب ما یبناه.(تفسیر القرطبي ، ۱۹: ۲۱۹)

۲ ﴾ وعن النعمان بن بشیر رضي الله تعالیٰ عنه قال قال رسول الله علیه وسلم الحلال بین و الحرام بین و بینهما مشتبهات لایعلمهن کثیر من الناس فمن اتقي الشبهات استبرأ لدینه وعرضه ومن وقع في الشبهات وقع في الحرام.
(مشکٰوة المصابیح ص ۲۴۱ باب الکسب و طلب الحلال)

۳ ﴾ قال العلامة ابن نجیم رحمه الله تعالیٰ: لیس زماننا زمان... [بقیه برصفحه آئنده...

د بیمه شرعی حیثیت

سوال: د بیمه شرعی حیثیت څه دې؟ حلال ده که حرام؟ بینواتوجروا

المستفتی: فضل امین......ماهنامه الحق اکتوبر ۱۹۸۶ء

الجواب: بیمه حرام ده، د بیمه دا ښکلې او شین باغ د محرمات شرعیه نه ډک دې په دې کې سود، غیر شرعی شرطونه او دهوکه ورکول ښکاره موجود دی. (۱)

حرمت اول: بیمه کمپنی چې کومې پیسې د بیمه کونکو نه اخلی نه دا وقف دې او نه هبه بلکې شرکت یا قرض حسنه دې، دا کمپنی دا رقم زیات تر کاروباری کمپنو یا افرادو ته په سود باندې ورکوی او شاذ او نادر ئې په تعمیراتو باندې خرچ کوی، نو لازمی طور به په تنخواه ګانو او حوادثات معهوده کې زیات تر خرچ د دې سودی منافع نه وی صرف د تعمیراتو منافع د دې عظیم اخراجاتو د پوره کولو نه عاجز ده. پس بهر حال په بیمه کولو کې تعاون علی المعصیةموجود دې کوم چې د نص قرآنی په بناء باندې حرام

...بقیه ازحاشیه گذشته] اجتناب الشبهات کما في الخانیة و التجنیس.
(الأشباه والنظائر ۲۸۷کتاب الحظر والاباحة)

۱) قال الدکتور وهبة الزحیلي: اما التامین التجاري اوالتامین ذوالقسط الثابت فهو غیر جائز شرعاً وهو رأي اکثر فقهاء العصر وهوما قرر المؤتمر العالمي الاولي للاقتصاد الاسلامي في مکة المکرمة عام (۱۳۹۶ه/۱۹۷۶م)، وسب عدم الجواز یکاد ینحصر في امرین هما الغرر والربا... الي ان قال بعد الورقتین، والخلاصة: یشتمل التأمین ذي القسط الثابت علي خمسة اسباب تجعله حراماً (۱) الربا (۲) الغرر (۳) الغبن (۴) القمار (۵) الجهالة.
(الفقه الاسلامي وادلته ۳۴۲۸،۳۴۲۳:۵ موقف الفقه الاسلامي من التأمین)

دي. قال الله تبارك وتعالى: ولاتعاونوا على الاثم والعدوان.(١)
بله دا چې په دې بیمه کارئ کښې ددې ناجائز تعاون نه علاوه د سودخورئ دویم نوعیت هم موجود دې ځکه چې که دا ثابته شي چې دا پیسې بیمه ورکونکی په طور د قرض حسنه جمع کړې دې نو دې بیمه دار ته چې کومې زیاتی پیسې یو وخت کې ورکولې شی هغه به سود وی.
قال رسول الله صلی الله علیه وسلم: کل قرض جر نفعا فهوربا (رواه الحارث بن محمد فی مسنده وروی البخاری فی صحیحه فی تاریخه مایدل علیه(٢).

دویم حرمت: کله چې بیمه ورکونکې قسط اول ادا نه کړی نو دا کمپنی د هغه قسط اول ختموی کوم چې د امانت یا قرض غصب دې او صریح ظلم دې (٣) او د بیمه دار جوړیدو په وخت د دې شرط لګول د غیر شرعی شرط لګول دی.

دریم حرمت: لکه چې بیمه دار کله د خپل جائیداد مالیت ښکاره کولو سره کمپنئ ته دهوکه ورکوی او یا ختم شوې بیمه شوې مال لره هلاک کولو سره د کمپنئ نه پوره پیسې وصولوی نو دغه شان دا کمپنی غیر معمولی منافع

---

١) (سورة المائدة آیت: ٢)
وفي المرقاة: (عن جابر قال لعن رسول الله صلي الله عليه وسلم آكل الربا وموكله وكاتبه وشاهديه) قال النووي فيه تصريح بتحريم كتابة المترابيين والشهادة عليهما وبتحريم الاعانة علي الباطل.
(مرقاة المفاتيح ٥٩:٦ باب الربا)
٢) (بلوغ المرام من ادلة الاحكام ٢١٠ ابواب السلم والقرض)
٣) قال العلامة شمس الدين الذهبي: الكبيرة السادسة والعشرون: الظلم باكل اموال الناس واخذها قال الله تعالي' سيعلم الذين ظلموا اي منقلب ينقلبون. (سورة الشعراء: ٢٢٧). (الكبائر للامام الذهبي ١١٨)

لره هضم کوی، او بیمه دار په څو فیصده باندې راضی کوی. بله دا چې کمپنی د خطرې په وخت خپله بچ کیږی او نقصان ټول قوم ته ملاویږی. وهوالموفق

محمد فرید عفی عنه

خادم دارالافتاء والحدیث بدارالعلوم حقانیه

د بیمه کمپنئ دجل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې جناب عالی! د بیمې د حرمت په باره کې خو ستاسو فتوی په ماهنامه الحق اکتوبر ۱۹۸۲ء په رساله کې او په ماهنامه النصیحة چارسده جلد نمبر ۲ شماره نمبر ۲ په صفحه نمبر ۴۷، ۴۸ باندې شائع شوې ده، خو بیمه ورکونکی حضرات تاسو ته یو فتوی منسوب کوی کومه چې د ماهنامه الحق په جلد نمبر ۲۹ شماره نمبر ۱ صفحه ۳۴ باندې نقل کولو سره جعلی ویلې شوې ده او دستخط ته ئې هم جعلی ویلې دې او ورسره ددې شمارې په صفحه ۳۵ باندې د بیمې د حرمت په باره کې ستاسو فتوی هم نقل کړې ده.

خو تاسو پخپله د دې فتوی وضاحت وکړئ چې آیا دا جعلی ده یا اصلی؟ او د دې فتوې استفتاء څنګه وه؟

او ورسره د بیمه شرعی حیثیت هم مدلل او مفصل بیانولو سره مهربانی وکړئ. شکریه

نوټ: د بیمې والا حضراتو د طرف تاسو حضراتو ته د منسوب کړې فتوې نقل لاندې لیکلې شی:

الجواب: د دې حواله جاتو نه واضحه ده چې دینی مسائل د وخت تیریدلو سره د بد نیتئ نه پیدا کیږی د برصغیر اکثریت چې د کومو علماء کرامو تابعداری کوی د اکثرو فتوی بیمه ته جائز وائی په دې خبره کې د هیڅ شک او شبهې ګنجائش نشته چې د شرکت مسئله په ظاهر کې قابل اعتراض نه

ده، پس که بیمه کمپنی په دې پیسو سره تجارت، کاروبار، خدمات او نورو شعبو کې ممبرانو ته د منافع په شکل کې څه نه څه ورکوی نو دا په قابل اعتراض نه وی

ددې نه علاوه سائل چې په خپل هر کلی لیک کې د کومو خیالاتو اظهار کړې دې دا رشتیا دی چې تول حواله جات (اشاره) هغه مشهور او منلې شوې حقائق دی او په دې کې د څه بحث او مباحثې گنجائش نشته.

حقیقت دا دې چې د انتشار او افتراق نه د بچ کیدو دپاره دا ضروری ده چې په اسلامی حکومت کې اوسیدو سره بار بار پیچیده مسئله نه جوړوی، الغرض د سود نه مراد هغه رقم چې قرض ورکړې شی یا واخستلې شی.

مهر دارالعلوم حقانیه

فتوی نمبر: ۳۰۲۲۲

محمد فرید عفی عنه

المستفتی: مولانا حزب الله جان ترناب چارسده

الجواب: د مخکې زمانې نه زما دا فتوی ده چې بیمه حرامه ده په دې کې سود، پدیکې خیانت او دهوکه غوندې جرمونه موجود دی، دا د بیمه معاونین د علماء کرامو نه د جواز فتوی حاصلوی او جواب شائع کوی او سوال نه شائع کوی او عوامو ته دهوکه ورکوی

محمد فرید عفی عنه

مهر دارالعلوم حقانیه

فتوی: ۲۳۹۵۷

د مفتی رشید احمد بن مفتی محمد فرید (رحمة الله علیه) جواب

باسمه تعالی: دار الافتاء دار العلوم حقانیه کې د آخری فتوی نمبر ۲۳۹۲۷ دې او ددې موجوده فتوې نمبر ۳۰۲۲۲ ظاهر کړې شوې دې، کوم چې د

ځان نه جوړ کړي دروغو او خیانت باندې صراحة دلالت کوي، نو ل مسلمانان دې د هغوی د دهوکې نه ځان وساتي. والله اعلم. رشید احمد عفی عنه.

دار الافتاء دار العلوم حقانیه اکوړه خټک ۹۵ء / ۵ / ۳۱

په بیمه کې ورکړې شوې رقم د نه واپس کیدو په صورت کې ضائع کولې شي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سرکاری ملازم خپل جی پی فنډ د پنځویشتو کالو دپاره بیمه کړې وو. هغه په قسط وار ادائیګئ کې مبلغ ۷۵۰ روپئ تر اوسه پورې ادا کړی دی اوس هغه ته معلومات وشو چې بیمه ناجائز ده هغه غواړي چې هغه ترک کړی خو ۷۵۰ روپئ مفته کې خرابیږی نو په دې صورت کې څه کول پکار دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالقدوس، موضع ماله ډهیری رستم......۸۳ء | ۲ | ۲۳

الجواب: که په څه حیله او تدبر سره پیسې واپس کول ممکن وی نو واپس دې واخلی کنه نو ضائع کیدو ته دې پریږدی. (۱) وهوالموفق

بینکونو لره د سود نه د پاکولو تجاویز

سوال: په پاکستان کې سودی کاروبار لره د دې حرام خوړئ نه هر قسم پاکولو دپاره اسلامی نظریاتی کونسل د ماهرین اقتصادیات یو پینل مقرر کړې وو، چې هغوی ماهرینو ته اوښائی چې هغه نور کوم کوم صورتونه کیدې شی چې د بینکارئ نظام قائم خو وی او د هغې نه جائز فائدې حاصلیږی او هغه د سود نه بالکل پاک وی پس هغوی د بحث او تحقیق نه پس څه صورتونه تجویز کړې دی، اسلامی نظریاتی کونسل دا ضروری ګنی

۱) وفي شرح المجلة :درء المفاسد أولي من جلب المنافع أي رفعها وإزالتها فاذاتعارضت مفسدة و مصلحة فدفع المفسدة مقدم في الغالب لأن اعتناء الشرع بالمنهيات أشدّ من اعتنائه بالمامورات. (شرح المجلة ۷۰:۱ المادة ۳۰)

چې د دې په باره کې د حضرات علماء کرامو رائې هم حاصله کړی چې آیا د شریعت اسلامیه په رڼا کې دا صورتونه جائز دی یا نه؟
تاسو په دې دینی مسئله کې د کونسل سره ښه تعاون وکړئ او په دې مسوده په ټولو صورتونو باندې فقیهانه نقطه نګاه سره ښه غور او خوض فرمائیلو سره د هغې په باره کې مفصل طور د شرعی دلائلو سره خپله رائې مرتب کړئ چې د دې رائې په رڼا کې آخری فیصله کولو سره د ملک صدر ته خپل سفارشات ولیږو

حل طلب مسائل

۱: **د اصل نفع او نقصان دپاره ضمانت** : موجوده بینکاری نظام په اعتماد باندې قائم دې، بینک د خپلو امانتونو ډیره حصه په کاروبار کې لګوی او یا یې قرض ورکوی. عام معاشی حالت که هرڅنګه وی او دقرض اخستونکی که هر څه حال وی، بینک په هر حال کې اصل زر د سود سره وصولوی په دې وجه د بینک کهاته دارانو ته یقین وی چې د هغوی سرمایه به محفوظ وی، او میعادی امانت دارانو ته به د مقرره شرح مطابق سود هم ملاویږی دا هغه اعتماد دې چې د هغې په بناء باندې په بینکونو کې جمع شوې پیسو کې بالعموم اضافه کیږی. که دا اعتماد د څه وجې نه متزلزل شی نو د بینکارئ نظام ډیرې بدې طریقې سره متاثر کیږی چې د هغې نتائج د ملکی معیشت دپاره هم نقصان ورکونکې کیدې شی، دا زمونږ پوخ یقین دې چې د بینکارئ نظام که د سود په ځای د نفع او نقصان په بنیاد باندې اوچلولې شی نو ډیرې خرابیانې به بند شی کومې چې موجوده سودی نظام پیدا کړی دی خو د دې ځیز نه انکار نه شی کیدې چې د دومره مودې پورې د سودی نظام د رائج کیدو په وجه باندې د نظام په دې بدلون سره د خلقو په ذهن کې شکوک او شبهات پیدا کیدې شی، چې د شرکت او مضاربت په اصول باندې د عمل کولو د وجې نه بینک نقصان اوچتولې شی او کیدې شی چې هغوی چې کومې پیسې په بینکونو کې جمع کړی دی هغه ډوبې شی.
د نوی نظام د کامیابئ دپاره به دا ضروری وی چې د کهاته دارو اعتماد په

بینکونو باندې په هر صورت کې قائم وی، یعنی د اهل علم په نزد دې اعتماد لره په هر حال کې د برقرار ساتلو دپاره د ضمانت طریق کار خپلول غواړی خو په دې معامله کې د شرعی حیثیت د تعین ضرورت دې، په دې سلسله کې غور طلب امور لاندې لیکلې شی:

۱: د حکومت دپاره دا جائز ده چې هغوی دا ضمانت ورکړی چې که غیر سودی بینک نقصان وکړو نو بیا به هم د طلب کولو په وخت د کهاتې والو ټوله سرمایه محفوظه وی اگر چې حکومت ئې د خپل کوره ادا کوی.

۲: که بینک ته نقصان ورسیدو نو حکومت به د هغه کهاتې والو د نقصان پوره والې کوی چا چې خپلې پیسې په بینک کې د نفع او نقصان د حصه دارئ په اصول باندې کیښودلې وې.

۳: که د یو خاص شرح نه کمه نفع شوې وی نو حکومت به دې کمی لره؛

الف: په هر حال کښې به دا نقصان پوره کوی.

ب: په هغه حال کې به دا نقصان پوره کوی کله چې نقصان د اتفاقی یا قدرتی وجوه په بناء باندې راغلې وی.

ج: په هغه حال کې به نقصان پوره کوی چې دهغې وجه د حکومت پالیسی وی یا غیر متوقع ملکی او غیر ملکی عوامل وی.

۴: که دا قسم ضمانت ورکړې شی نو آیا دا ضمانتونه د حکومت په ځای بیمه کمپنی هم ورکولې شی؟ یاد ساتئ دې وخت کې پاکستانی بینک په قومی ملکیت کې دې.

۲: په نقد او قرض قیمتونو کې فرق:

د بیع په معامله کې نقد او قرض د بیل بیل قیمتونو ساتلو شرعی حیثیت په مختلف مذاهب فقه کې څه دې؟ د هغې دا لاندې شکلونه هم کیدې شی.

۱: زید سامان په قسطونو باندې خرڅوی او داسې سامان چې د هغې نقد قیمت صرف عام طور سل روپئ وی د لس روپئ میاشت په دولسو قسطونو کې خرڅوی، د قسطونو د ادائیګئ د تاخیر په صورت کې په قسطونو کې اضافه نه شی کولې.

۲: زيد يو څيز قرض خرڅوي او ټولو ته معلومه ده چې هغه د نورو نقد خرڅونکو دکاندارانو نه ګران خرڅونکې دې.
۳: زيد ښکاره وائي چې د سامان نقد قيمت سل روپۍ دې او قرض شپږ شلې روپۍ دې.
۴: زيد په قسطونو باندې خرخول کوي او اعلان کوي چې که يو سړی ټولې پيسې په يو کرت راکړې نو هغه ته به شل فيصده رعايت ورکولې شي.
۵: زيد خپله تاجر نه دې خو يو سړی (کوم چې دمال په يو ځل قيمت نه شي ادا کولې) معاهده کوي، چې سامان اخستلو سره په لس فيصده نه په زيات قيمت باندې په قسطونو کې وصولوي.

۴: په قرض کې پيسې کټ کول:

يو قرض غوښتونکې که د خپل قرض رقم د مقرر شوې مودې نه مخکې وصولول غواړي د مقروض يا د هغه د وکيل په يقين ورکولو باندې قرض غوښتونکې د دې پيسو د کټ کولو نه مخکې ادا کولې شي، لکه درې مياشتې پس د زرو روپو په بدل کې حاضر کښې د نهه سوه او پنځوس روپو ادا کول، دغه شان د قرض ورکولو شرعی حيثيت څه دې؟ د دې د فيصله کولو په وخت دې لاندې ليکلې شوې نکاتو ته خيال وکړې شي!
۱: نن صبا دا طريقه د هنډی (Bill of exchange) د ادا کولو په سلسله کې کولې شي چې د هغې تکنيک لاندې ليکلې شي.
زيد د عمر نه مال واخستلو او درې مياشتې پس ئې د رقم ورکولو وعده وکړه د هغې دپاره زيد عمر ته د يو دستاويز هنډی په شکل کې پيش کړو عمر په بينک الف کې دا هنډی پيش کړه چې د دې په بناء د بينک نه رقم قرض واخلی او بينک دا رقم د مودې د تيريدلو نه پس د زيد يا د زيد د وکيل نه بينک وصول کړې، بينک الف عمر ته هغه رقم ورکوی خو پوره رقم نه بلکې د اصل نه څه حصه د خپل حق په طور وضع کوي، ګويا عمر ته د وخت نه مخکې د رقم د وصولولو دپاره د پيسو د کټ کولو منظورول وی، په دې سلسله کې لاندې ليکلې شوې نکتې د نظر لاندې دی:

الف : حدیث: نهی النبی ﷺ عن الکالی بالکالی اوالدین بالدین او کما قال علیه الصلاة والسلام.

ب : ضعوا وتعجلوا (السرخی، السیر الکبیر) رسول الله ﷺ د بنو نضیر د جلاوطن کولو په وخت فرمائیلې وو.

٤: قوت خرید کې د کمې زیاتې او د حکومت فرض:

د افراط زر (د رقم دکمی) د وجې نه گرانی واقع کیږی، دا افراط زر بعض وخت د قومی مفاد په حق کې د پالیسئ د وجې نه پیدا کیږی، بعض وخت د بیرونی اثراتو د وجې نه او بعض وخت د غلطې پالیسئ د وجې نه د افراط زر د وجې نه د خلقو د اخستلو طاقت کم شی.

په پورته ذکر شوې صورتونو کې آیا په یو صورت کې د حکومت دپاره دا شرعی فرض دې چې هغوی په قوت خرید کې په کمی واقع کیدو باندې د خلقو نقصان پوره کړی؟

په نورو الفاظو کې دهغوی د سکې د قدر ضمانت ورکړی یاد ساتئ کله چې کله د پورته ذکر شوې عوامل په بناء باندې د پیسو د کمیدو کیفیت هم پیدا کیږی، چې د هغې نتیجه بالکل برعکس وی په قوت خرید کې د کمی زیاتی د تعین دپاره د مختلفو څیزونو د قیمتونو نمائنده اشاریه استعمالولې شی، آیا دا اشاریې د مستقبل د ادا کولو د معاهدې په بنیاد باندې جوړولې شی؟ گویا دغه شان د مستقبل د ادا کولو دپاره د سکې ثمنیت په بعینه پاتې نه شی بلکې اضافی به شی چې د هغې استعمال به د کال په کال بدلیدونکی مجموعی قیمتونو په اوسط باندې وی، د دې مثال دا دې چې زید نن سل روپئ ورکړې، چې په هغې سل منه غنم اخستلې کیږی، که درې کاله پس زید خپلې پیسې واپس طلب کړی او هغه وخت د څلور منه غلې قیمت شپږ شلې روپئ وی نو د سلو په ځای دې شپږ شلې روپئ ورکړې شی، خو که دا قیمت اتیا روپئ پاتې شی نو هغه ته دې اتیا روپئ ورکړې شی.

٥: په قرض او شرح مبادله کې بدلون:

زمونږ کاروباری او صنعت کار افراد هم قرض اخلی چې د هغې مصرف د

غیرملکی مشینونوغیره درآمدکول وي،داقرضې دې حضراتوته دپاکستانی سکو په شکل کې ورکولې شی او په دې شکل کې هغه ادا کولې شی، خو د قرض د اصل مقدارمعیار پاکستانی سکه نه ده بلکې غیر ملکی سکه (ډالر) وی، چې هغې سره پاکستان منسلک دې، په دې معیار باندې فریقین د مخکې نه متفق وی خو دغه شان واجب الادا مقدار غیر یقینی شی ځکه چې د سکو اضافی قیمت غیر یقینی دې، د مثال په طور زید پنځه کاله مخکې لس لاکه روپۍ قرض اخستلو سره سامان راطلب کړو، چې د هغې قیمت هغه وخت کې دوه لاکه ډالرې وې، ځکه چې یو ډالر د پنځو روپو مساوی وو خو وروستود پاکستانی سکې قیمت وغورځیدلو،نتیجه ددوه لاکه ډالرو قیمت شل لاکه روپۍ شو دغه شان د لسو لاکهو مقروض پخپله د شلو لاکهو مقروض شو دغه شان وړاندې تلوسرد که یو ډالر د درې روپو مساوی شی نو په دې صورت کې د لس لاکهو روپو مقروض صرف د شپږو لاکهو مقروض کیږی، په شرح کې بدلون او د هغې لحاظ سره د واجب الادا رقم فریقین ته د مخکې نه علم نه وو، خو دواړه د دې نوعیت په سودا باندې متفق وی، کوم چې په ظاهر کې غرور دې خو د دې نه بغیر د پاکستان په شان ملکونو گزاره کول ډیر گران دی د دې معاملې شرعی حیثیت باندې دې رڼا واچولې شی؟

۱: (دبعض ماهرینوخیال دې) چې د بینک د اوږدې مودې دپاره په پیداواری قرضو باندې د مقرر شرح سره د سود اخستلو په ځای د خپلو قرضو نیلام اوکړی د دې فرضی مثال به دا وی چې د بینک الف سره لس کروړه روپۍ د اوږدې مودې دپاره قرض ورکولو دپاره پرتې دی، بینک د مودې اوپیسو په لحاظ سره دا پیسې په مختلفو اجزاء کې تقسیم کوی لکه:

پنځوس لاکه روپۍ د درې کالو دپاره، د اووه کالو دپاره، د پنځو کالو دپاره د پنځویشت پنځویشت لاکهو روپو انه اجزاؤ کښې د لس لس کالو دپاره، دوه کروړه روپۍ د څلورو کالو دپاره وغیره.

بینک ټینډر طلب کوی، چې کوم سړې مقرره پیسو باندې د مقرر وخت تیریدلو نه پس د سرمایه او د سرمائې زیات نه زیات فیصده د نفع ورکولو کوشش کوی نو هغه ته به دا رقم ورکولې شی، د دې قسم معاملې شرعی حیثیت څه دې؟

۲: د بینکونو نه سود ختمولو سره د نفع او نقصان په بنا باندې چلول په هغه حالت کې قابل عمل دی چې د هغې نه رقم اخستونکې هغه په کاروبار کې لګوی یا د نفع او نقصان د تقسیم عملی امکان موجود وی، هغه قرضې کومې چې د حرفی ضروریاتو دپاره ورکړې شی، غریب او کم سرمایه والا خلقو د کاروباری یا زرعی ضروریاتو دپاره ورکړې شی، په هغې باندې د نفع او نقصان شرط یا خو ممکن نه دې یا نامناسب دې خو په داسې صورت کې د بینک د رقم یوه حصه د نفع نه محروم کیږی، او اصل او د هغې د نفع نه محرومتیا په خپل ځای خپله د تاوان سودا ده، د دې مسئلې د حل دپاره بعض خلق د اصول مسافت د بنیاد جوړولو تجویز پیش کوی هغه په مختصر الفاظو کې لاندې لیکلې شی.

د الجبرا (حساب) په رڼا کښ، پنځه روپۍ د یوې ورځې دپاره برابر دی یوه روپۍ د پنځو ورځو دپاره یا سل روپۍ د یوې ورځې برابر دی لس روپۍ د لسو ورځو دپاره یا لس زره روپۍ د یو کال دپاره برابر دی دوه زره روپۍ د پنځه کالو دپاره.

د دې مساوات د وجې نه که څوک بینک له د څه حرفی ضروریاتو دپاره د یو کال دپاره په لس زره روپۍ باندې ورکوی، په دې شرط باندې چې مقروض سره کومې دوه زره روپۍ د پنځو کالو دپاره پریږدی نو د کمې مودې د لوئې قرضې په بدل کې د زیاتې مودې د وړوکی قرض دشرط لګولو شرعی حیثیت څه دې؟

د دې دویم شکل دا هم کیدې شی چې بینک قرض غوښتونکی ته د لسو زرو روپو په ځای دولس زره روپۍ قرض منظور کړو، چې په هغې کې لس

زره روپۍ مقروض پهِ خپل کار راوستلې او باقي دوه زره روپۍ په خپل نوم امانتا جمع کړي، يو کال پس مقروض دولس زره روپۍ واپس کړي، او دوه زره روپۍ چې ئې دده د طرف نه د امانت په طور کېښودلې هغه پنځه کاله پس واپس راوباسي.

بينکونو لره د سود نه د پاکولو تجاويز

۱: آيا متبادل قرض شرعا جائز دې؟ مثلا يو سړې د يو بينک نه په دې شرط باندې د يو کال دپاره لس زره روپۍ قرض واخلي، چې هغه به په بينک کې دوه زره روپۍ د پنځو کالو دپاره يا زر روپۍ د لسو کالو دپاره کيږدي، نو آيا داسې لين دين د شريعت په رڼا کې جائز دې؟

۲: واړهٔ کاروباري حضرات خپل څه حساب نه ږدي نه د هغوی څه خاص کاروبار وي، په داسې صورت کې که څوک د بينک نه قرضه اخلي او بينک هغه ته وائي چې هغه ته د فلانی فلانی کال نه دومره فيصده ګټه ملاويږي، لهذا په دې قرض باندې به هم دومره منافع وي.

چه د هغې مقرره (تقديری) حصه به هغه بينک ته ادا کوي. خو که هغه ته تاوان وشي نو اداره دې ورته د هغې ثبوت ورکولو سره بينک مطمئن کړي نو د هغه نه به تقديری نفع نه اخستلې کيږي، نو په دې صورت کې به د بينک دپاره تقديری ګټه اخستل جائز وي؟

۳: آيا مشروط قرض جائز دې. بله دا چې د پيسو د قرض په وخت په قرض کې ورکړې شوی رقم نه علاوه نور ډير څيزونه (مثلا د سرو زرو) قيمت خريد معيار جوړيدې شی يا نه؟ مثلا يو بينک د زرو روپو د قرضې ورکولو په وخت دا شرط ولګوي، چې د قرض د واپسۍ په وخت به مقروض ته دومره پيسې واپس کوي چې په هغې باندې دومره سرهٔ زر اخستلې کيدې شی چې د قرض د اخستلو په وخت په زر روپۍ اخستلې کيدې شو.

المستفتي: جسټس محمد افضل چيمه چيئرمين نظرياتي کونسل پاکستان اسلام آباد

الجواب: الحمد لله وسلام علی عبادہ الذین اصطفی اما بعد! پس واضحه دي وی چې په بینک کې مال جمع کونکو (مالکانو) او د بینک د خاوندانو چې په حکومت وغیره کې کوم تعلق او رابطه ده هغه نه شرکت دي او نه مضاربت دي، بلکې د معمولی غور کولو نه پس معلومیږی چې د هغوی ترمینځه تعلق د وکالت عامه دي. یعنی حکومت د ارباب الاموال وکیل عامه دي، سواء د هبة او تصدق نه د نورو ټولو یا اکثر تصرفاتو اجازه لري (۱) او هر وکیل که وکیل بالاجرت وی یا بغیر د اجرت نه تبرعا د هر قسم نقصاناتو د پوره کولو ضمانت عرفی کولې شی، په دې کې د یو ذات مطالب او مطالب کیدو هیڅ خطره نشته، او کله چې وکیل بالبیع تبرعا د مشتری د طرف نه ضمانت عرفی کولې شی، کما فی الدر المختار مع رد المحتار ۳۱۲/۵، طبع حلبی **لا تصح کفالة الوکیل بالثمن للموکل وقید بالکفالة لانه لو تبرع بأداء الثمن عن المشتری صح کما فی النهر عن الخانیة** (۲) نو دا وکیل تبرعا د هر قسم نقصاناتو ضمانت موکل ته په طریق اولی ورکولې شی، **لانه لا یطالب شرعا بالخسارة** (۳) **بخلاف الثمن وبالجملة انه یعلم بعد تنقیح المناط ان الحکم تدور مع التبرع ولذا اجاز تبرع اداء الدین عن المیت وان لم یکن کفالة**

---

۱) وقال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي: التوكيل صحيح و هو خاص و عام هو اقامة الغير مقام نفسه في تصرف جائز معلوم (درمختار). وقال العلامة ابن عابدين :والحاصل أن الوكيل وكالة عامة يملك كل شئ إلا الطلاق والعتاق والوقف والهبةوالصدقة علي المفتي به".

(الدرالمختار مع ردالمختار ۴۴۴:۴ كتاب الوكالة)

۲) (الدرالمختار مع رد المحتار ۳۰۱:۴ كتاب الكفالة)

۳) و في الهندية: ومنه أنه (الوكيل) أمين فيما في يده كالمودع فيضمن بما يضمن به المودع و يبرأبه". (فتاوي عالمگيرية ۵۶۷:۳ كتاب الوكالة ،الباب الاول)

شرعية(۱) خو د بيمه كمپنئ د ضمانت (عرفى) نه بچ كيدل ضرورى دى. چې د سود په دويمه طريقه كې اخته نه شى(۲) خلاصه دا چې د يو نه تر څلورو پورې ټول شكلونه جائز دى.

۲: په نقد او قرض قيمتونو كې فرق كول جائز دى، دا سود نه دې مولانا عبدالحئ صاحب انصارى په خپله فتاوى كې د حاشيه چلپى او د بحر او نهر د عباراتو نه د دې جواز ثابت كړې دې(۳) خلاصه دا چې د قيمت په نيته كولو سره زيادت ثمن جائز دې، خو د تاجيل په معاوضه كې يو څيز وركول ممنوع دى. پس په سوالنامه كې د يو نه واخله تر پنځو پورې ټول شكلونه جائز دى.

---

(۱) وفي الشامية "ولا تصح بدين ساقط أي بسبب موته مفلساعن ميت مفلس ولو تبرع به أي بالدين أي بايفائه صح اجماعا".
(ردالمحتار ۴:۳۰۰ كتاب الكفالة)

(۲) وقال العلامة وهبة الزحيلي : أما التأمين التجاري أو التأمين ذوالقسط الثالث فهو غير جائز شرعا و هو رأي اكثر فقهاء العصر..... وسبب عدم الجواز يكاد ينحصر في أمرين هما الغرر والربا".
(الفقه الاسلامي وادلته ۵:۳۴۲۳ موقف الفقه الاسلامي من التأمين)

(۳) وقال العلامة اللكهنوي رحمه الله تعالیٰ: په "نهر الفائق شرح كنز الدقاق،، كې دى: ألاترىٰ أنه يزاد في الثمن لاجله .اوپه البحر الرائق كې دى: الاجل في نفسه ليس بمال ولا يقابله شيُ من الثمن حقيقة اذا لم يشترط زيادة الثمن بمقابلته قصداً و يزاد في الثمن لاجله اذاذكر الاجل بمقابلة زيادة الثمن قصداً.او د يوسف چلبي په حواشى شرح وقايه كې دى: يجوز أن يقدر الثمن في المبيع بالموُجل اكثر ممّا في المعجل بحيث تقابل كثرة الموُجل تعجيل القليل.ددې عبارتونو نه ثابته شوه چه قيامت زياتول د نسيئه (قرض) په اندازه سره صحيح دى".
(مجموعة الفتاوي ۲:۱۲۹ كتاب البيع)

۳: په قرض کې پیسې کټ کول د شیخ ابو یوسف رحمه الله په نزد جائز دي، د سود د بندولو د ضرورت په وجه، دې له غوره کول قابل اعتراض نه دی.

كما في التكملة ۲: ۲۵۳ طبع حلبي (لايصح الصلح) عن الف مؤجل على نصفه حالاً وذكر في الكافي للاسبيجابي جوازهذا الصلح مطلقاً على قياس قول ابي يوسف لأنه احسان من المديون في القضاء بالتعجيل واحسان من صاحب الدين في الإقتضاء بحط بعض حقه[1] انتهى. ودت ليس هو بيع الكالئ بالكالئ بل هو اسقاط من الجانبين.

۴: په قوت خرید کې د کمی زیاتی په صورت کې حکومت د نقصان پوره کولو نه ممنوع نه دې، د دې نقصان د پوره کولو نه هیڅ مانع شرعی موجود نه دې. كمامرّ

۵: په قرض او شرح مبادله کې د بدلون کولو متعلق تدبیر او مخرج دا دې چې دې بیوپاریانو ته دې ډالر په طور د قرض ورکړې شی او دا خلق پاکستانی سکې له د ډالر د موجوده قیمت په حیثیت سره واخلی، نو د دې نه پس د پاکستانی سکې وغیره د غورځیدلو په صورتونو کې به کمې زیاتې هیڅ ضرر نه رسوی. [2]

«د بعض ماهرینو خیال دې» دا تجاویز ناقابل اصلاح دې:

بېکونه د قرضونو د سود نه د پاکولو تجاویز:

نمبر ۱: متعلق دې واضحه وی چې د قرض ورکولو په دوران کنبې قرض غوښتونکی ته په بینک کې د رقم کیښودلو پابند کول ناجائز کار دې، كما

---

[1] (تکملة ردّالمحتار ۱۹۹: ۲ کتاب الصلح ،فصل في دعوي البيع)

[2] وفي الهندية وان وجد القدر والجنس حرم الفضل و النساء وان عدما حل الفضل والنساء كذا في الكافي.

(فتاوي هندية ۱۱۷: ۳ الفصل السادس في تفسير الربا)

في رد المحتار في باب ما يبطل بالشرط الفاسد ولا يصح تعليقه به. (۱) خو د حکومت دا اعلان کول چې د چا په بینک کې دومره پیسې نه وی هغه ته دې قرضه ورنکړې شی او د دې شرط پابندی منع نه ده، شرعا په دې کې هیڅ باک نشته.

نمبر ۲: متعلق دې واضحه وی چې منافع شائع وی که متعین نه وی نو په دې څه باک نشته. (۲) یعنی کله چې حکومت اصالة یا وکالة دې لره د مضاربت په نوعیت کې خرچ کړی.

نمبر ۳: د دې تدبیر او لاره د خلاصوالي دا ده چې په دې قرض کې سرة زر ورکړې شی، او دا مقروض د سرو زرو په عوض کې حالی قیمت واخلی او حکومت په مستقبل کې د دې مقروض نه د سرو زرو په عوض کې د هغه وخت مطابق قیمت وصول کړی. (۳) وهوالموفق

---

۱) وفي رد المحتار: في البزازية وتعليق القرض حرام والشرط لا يلزم والذي في الخلاصة عن كفالة الاصل والقرض بالشرط حرام اه نهر أي فالمراد بالتعليق الشرط".

(ردالمحتار ۴:۲۵۴ مايبطل بالشرط الفاسد ولا يصح تعليقه به)

۲) وقال العلامة سراج الدين رحمه الله تعالي "ومن شروطها أن يكون الربح بينهما مشاعاً فلو شُرط للمضارب نصف الربح و زيادة شيً فهي فاسدة.

(فتاوي سراجية: ۵۳۱: كتاب المضاربة)

۳) وفي شرح الوقاية: فان وجد الوصفان حرم الفضل والنساء وإن عدما حلا".

(شرح الوقاية ۶۵:۳ باب الربوا)

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

کتاب القرض والدین

قال اللہ تبارک وتعالیٰ:

مَنْ ذَا الَّذِيْ يُقْرِضُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا

فَيُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَلَهٗٓ اَجْرٌ كَرِيْمٌ ۚ﴿۱۱﴾

(سورۃ الحدید)

....

باب القرض والدین

د حج نه مخکې د قرض ادا کول ضروري دي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی باندې زما څلور زره روپۍ، د یو بل عزیز دوه نیم زره روپۍ قرض دې، اته کاله مخکې د ډیرو عزتمندو په موجودګئ کې هغوی دا پیسې منلې دی او د قرضې د زر پوره کولو لیکل ئې هم کړی دی، د دې نه پس هغوی بنه کافی پیسې اوګټلې، څمکه ئې واخستله، کورونه ئې جوړ کړل خو سره د بار بار یادولو د قرضې په ادا کولو کې د لیت او لعل نه کار اخلی اوس مذکوره سړې د حج د ادا کولو دپاره ځی آیا د هغه دپاره د حج نه مخکې د قرض ادا کول ضروری نه دی؟ آیا په دې حالاتو کې به د هغه حج وشی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد اعظم

الجواب: په دې سړی باندې ضروری ده چې اول حقوق العباد (قرضه وغیره) ادا کړی او د هغې نه وروستو حقوق الله حج وغیره ادا کړی. (۱) کنه نو دا سړې به په ظالمانو کې شمار وی: ﴿قال رسول الله ﷺ مطل الغنی ظلم﴾ (۲) اګر چې د حج فریضه به د هغه د ذمې نه فارغه شی، لان السیئة لا یذهب بالحسنة. (۳) فقط

---

۱ ﴾ قال العلامة ابن عابدین: (قوله لتقدم حق العبد) ای علي حق الشرع ... الا تري انه اذا اجتمعت الحدود وفیها حق العبد یبدأ بحق العبد لما قلنا ... فلو قدم حق الشرع عند الاجتماع بطل حقوق العباد.

(ردالمحتار ۲:۱۵۶ کتاب الحج)

۲ ﴾ (مشکوة المصابیح ۲۵۱ باب الافلاس والانظار)

۳ ﴾ قال العلامة ابن عابدین: لان الکبیرة لا تزیل الطاعة.. [بقیه بر صفحه آئنده...

د دائن د مدیون نه مفت د خدمت اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په یو ګاهک باندې زمونږ سل یا دوه سوه روپئ قرض دې چونکې اوس زمونږ کار شروع شو نو آیا د قرضه اخستونکو نه زه بغیر د پیسو نه خدمت اخستلې شم یا نه؟ دلته رواج داسې دې چې که چا ته ئې قرض ورکړو نو اوس هغه یو قسم دوست جوړ شو، نو آیا اوس مونږ د هغه نه څه کار اخستلې شو؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم

الجواب: که دا خدمت د قرض د وجې نه وی نو ناجائز دې که د کومک او انډیوالئ وغیره د وجې نه وی نو جائز دې. (هندیة ۲۶۵/۳) (۱) **وهوالموفق**

د مدیون د امر نه بغیر د هغه قرضه ادا کولو سره مطالبه کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زه یو داسې سړې یم چې زما پلار نشته اونه مې خپل ورونه شته د ترۀ ځامنو راسره په وادۀ کې څه امداد ونکړو اوس هغه دعوی کوی چې ما ستا په وادۀ باندې

...بقیه ازحاشیه گذشته]

(ردالمحتار ۳:۳۳۱ مطلب لو تاب المرتد هل تعود حسناته)

وفي منحة الخالق : لان الكبيرة لا تزيل الطاعة.

(منحة الخالق علي هامش البحر الرائق ۵:۱۲۷ باب احكام المرتدين)

۱) وفي الهندية :ولا بأس بهدية من عليه القرض والافضل ان يتورع من قبول الهدية اذا علم انه يعطيه لاجل القرض وان علم انه يعطيه لا لاجل القرض بل لقرابة او صداقة بينهما لا يتورع عنه.

(فتاوي هندية ۳:۲۰۳ الباب التاسع عشر في القرض والاستقراض)

خرچه کړي ده نو زما د اجازت نه بغیر که زما د ترۀ ځوی زما قرضه ادا کړه نو آیا هغه د دې مطالبه کولې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: اول دین ڈاک خانه سوجنډه بانډه کیمل پور ......۱۳۰ اکتوبر ۷۷ء

الجواب: که ستاسو د ترۀ ځوئې نه ستاسو وکیل وی او نه شریک وی او نه مجبور وی نو د دې پیسو ستاسو نه مطالبه نه شی کولې. (۱) والله اعلم

د نامعلوم کافر نه د اخستلې شوې قرضې ادا کولو طریقه

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د یو مسلمان په ذمه د غیر مسلم شل (۲۰) روپئ قرض واجب الاداء وو. غیر مسلم د مودې نه یعنی په ۱۹۴۷ء کښې د ملک د تقسیم کیدو نه پس هندوستان ته لاړو، مسلمان سړی ته دا معلومه نه وه چې هغه په هندوستان کې چېرته مقیم دې دې باره کې شرعی حکم بیان کړئ چې د پورته ذکر شوی رقم سره څه وکړې شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی سلطان محمود پلی..... ۱۳ ستمبر ۱۹۷۴ء

الجواب: که دا پیسې د مسلمان وې نو په صدقه کولو سره به ئې ذمه فارغ شوې وې، کما فی لقطة الدر المختار، علیه دیون ومظالم جهل اربابها ولیس من علیه ذلك من معرفتهم فعلیه التصدق بقدرها من ماله (۲) بلکه بعض

---

۱) قال العلامة ابن عابدین: لان من دفع دین غیره بغیر امره فلا رجوع له علي الدائن ... ولا علي المدیون... والمتبرع لا یرجع بما تبرع به علي غیره کما لو قضي دین غیره بغیر امره. (فتاوي تنقیح الحامدیة ۲۴۸: ۲ کتاب المداینات)

وقال العلامة المرغیناني: قضي دین غیره بغیر امره فلا یرجع علیه.

(الهدایة ۱۰۳: ۳ کتاب البیوع، مسائل منثورة)

۲) (الدر المختار علي هامش ردالمحتار ۳۵۳: ۳ قبیل کتاب الابق)

فقهاء کرامو لیکلې دی چې په داسې صورت کې به په آخرت کې مواخذه نه وی، کما فی ردالمحتار ۳: ۴۴۶، وفی الفصول العمادیة لولم یقدر علی الاداء لفقره اونسیانه اولعدم قدرته قال شدادوالناطفی رحمهما الله تعالی لایواخذ به فی الاخرة اذاکان الدین ثمن متاع اوقرضا(۱)، خو چونکې دا پیسې د کافر دی په دې وجه د دې صدقه کول به بې فائدې وی خو د عدم قدرت د وجې نه به مواخذه نه وی او ډیر احتیاط په دې کې دې چې په دې کافر باندې که دچا قرض وی نو هغه ته دې ورکړې شی کنه نود بیت المال مصارف (طلبه مساکین وغیره) کې صرف کړې شی، لانه مال ضائع(۲) وهوالموفق

د قرض په بدل کې پیدوار د مقرره نرخ په حساب سره اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې یو سړې د جرمنی نه راغلې دې هغه دا سودا بازی شروع کړې ده چې کوم سړی ته د پیسو ضرورت وی نو دیرش زره یا د هغې نه زیاتې پیسې دې سړی ته د پټی دپاره ورکوی چې په دې باندې څمکه تیاره کړه او کله چې فصل تیار شی نو نیم فصل ماته راکوه اوپه دې حساب سره به قرضه پوره شی نو آیا په دې کې حرمت شته یا نشته؟ اودا قیمت په مسجد او مدرسه باندې خرچ کول څنګه دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی عیسی خان .... ۸ جنوری ۱۹۸۶ء

---

۱) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۳:۳۵۳ قبيل كتاب الابق)

۲) قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي: (فينتفع) الرافع (بها لو فقيرا والا تصدق بها علي فقير ... الا اذا عرف انها لذمي فانها توضع في بيت المال.
(درمختار ۳:۳۵۱ كتاب اللقطة)

وقال العلامة ابن عابدين: لانه بمنزلة المال الضائع والفقراء مصرفه عند جهل اربابه. (ردالمحتار ۳:۳۵۴ مطلب فيمن عليه ديون ومظالم جهل اربابها)

الجواب: که دا مقرر شوې پیدوار د مقرر شوی نرخ په حساب سره اخلی نو په دې کې هیڅ حرمت نشته. (۱) په مسجد او مدرسه باندې خرچ کول ئې هم صحیح دی. وهوالموفق

پونډ په قرض ورکولو سره څه موده پس د بینک په ریټ باندې په پاکستان کې زیاتی پیسې اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په انګلینډ کې څه پیسې په دې نیت او شرط باندې واخستلې چې زه په پاکستان کې څه ګاډی بک کول غواړم او زمونږ ملک د پابندئ د وجې نه د دومره پیسو د بهر لیږلو اجازت نه ورکوی چې مونږ کاروبار وکړې شو او مونږ ستاسو دا رقم په دې شرط باندې اخلو چې تاسو ته به څلور میاشتې پس د بینک په ریټ په هر پونډ باندې پنځه روپئ په پاکستان کې زیاتی ادا کوو هغه وخت په بینک کې د پاکستانئ روپئ نرخ فی پونډ په ۲۲ روپئ وو هغه ماته پنځویشت روپئ فی پونډ باندې په پاکستان کې ادا کړې نو هغه صرف درې روپئ پونډ کې زیاتې ادا کړې نو دا پیسې اخستل زما د پاره نقصان نه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد الیاس مقام زنګو محله حافظ اباد تحصیل تاګک ... ۱۹ رمضان ۱۴۰۳ھ

الجواب: دا معامله ناجائز ده. لکون کل قرض جرنفعا فهوربا. (۲) دا هُنډی نه ده چې د منی ارډر په شان ده. (۳) وهوالموفق

---

۱) ځکه چې په دې صورت کې نه ربوا راځی اونه شبه ربوا لازمیږی. (مفتی سیف الله حقانی)

۲) عن علي رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ: كل قرض جر منفعة فهو ربا رواه الحارث بن ابي اسامة واسناده ساقط.
(بلوغ المرام من ادلة الاحكام ۲۸۲ رقم الحديث: ۸۱۲)

۳) قال العلامة اشرف علي التهانوي: منی آرډر مرکب دې د دوه معاملو نه، یو قرض دې کوم چې اصل پیسو سره متعلق دې، دویمه اجاره ده کوم چې د فارم لیکلو او روانولو باندې د فیس په نوم ورکولې شی، او دواړه معاملې جائز دی نو د دواړو مجموعه هم جائز ده او چونکې په دې کې ابتلاء عامه ده په دې و جه دې تاویل سره د جواز فتوی مناسب ده. (امداد الفتاوي ۳: ۱۴۶ کتاب الربوا، تحقیق منی آرډر)

په قرض ورکولو کې شرط فاسد لګول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی بل ته د قرض ورکولو په وخت فاسد شرط ولګولو نو آيا په دې شرط فاسد سره قرض فاسد کيږي يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: مولوی هدايت الله......۱۸ جنوری ۱۹۷۹ء

الجواب: قرض د شرط فاسد د وجې نه نۀ فاسد کيږي. **کما في شرح التنوير**(۱) **وهوالموفق**

د قرضې رسيد لره په کم قيمت باندې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد سره زر روپۍ د يو منډۍ پرچه ده کوم چې يوه مياشت پس واجب الادا دی، د څه سخت ضرورت د وجې نه عمر د زيد نه په دې پرچې اخستلو باندې صرف نهه سوه روپۍ ورکوی او بيا يوه مياشت پس زر روپۍ د منډۍ نه وصولوی نو دا سل روپۍ سود دې يا نه؟ جواب د دليل سره راکړئ. **بينواتوجروا**

المستفتي: مولوی نياز احمد ضلع پشاور تحصيل چارسده داکخانه او مقام گل آباد

الجواب: دا سود دې، د رواياتو او احاديثو نه فقهاء کرامو دا اصل او قاعده مستنبط کړې ده چې **(کل قرض جر نفعا فهو ربا)**(۲) او دا نهه سوه

---

۱) قال العلامة الحصكفي: ههنا اصلان احدهما ان كل ماكان مبادلة مال بمال يفسد بالشرط الفاسد كالبيع ومالا فلا كالقرض.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴:۲۴۷ ما يبطل بالشرط الفاسد ولا يصح تعليقه به)

۲) قال العلامة ابن عابدين: (قوله كل قرض جر نفعا حرام) اي اذا كان مشروطا.

(ردالمحتار ۴:۱۹۴ مطلب كل قرض جر نفعا حرام)

وفي الهندية: قال محمد رحمه الله تعالي: في كتاب الصرف ان اباحنيفة رحمه الله تعالي كان يكره كل قرض جر منفعة.

(فتاوي هندية ۳:۲۰۲ الباب التاسع عشر في القرض والاستقراض)

روپۍ په حقیقت کې قرض وی چې د هغې په عوض کې زر روپۍ وصولولې شی. فقط(۱)، (۲) وهوالموفق

دین په غیر مدیون باندې د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې:

۱: سائل د خپلې معاوضې کتابونه (تقریبا د شلو زرو روپو) خپل مهربان بزرګ مثلا الف ته په ۱۹۲۲ء کې په دې غرض ورکړل چې هغه د خپلې خمکې قیمت په دې پیسو سره ادا کړې شی په دې کې نه څه شرط او نه د ادا کولو د نیتې په باره کې څه مقرر شو.

۲: د الف دوه ځامن دی مثلا ب (مشر) او ج (کشر) د معاوضې د کتاب ورکولو نه مخکې ج د ب په معرفت باندې اته زره روپۍ په یو کال کې د ادا کولو په وعده باندې قرض واخستلو.

۳: پورته ذکر شوې معاملاتو (۱، ۲) نه مخکې ب د سائل نه د معاوضې کتابونه په پنځوس فیصده شرح باندې د اخستلو اراده وکړه خو سائل په دې سره اتفاق ونکړو.

۴: په ۱۹۲۳ء کې ج سائل ته څلور زره روپۍ ادا کړې.

۵: څه موده مخکې ب د ج په ذریعه پنځه زره روپۍ ماته راولیږلې بغیر د وضاحت نه چې دا معامله د نمبر ۱ متعلق ده یا د نمبر ۲.

۲: په ۱۹۲۴ء کې الف وفات شو د سائل په وینا باندې ب یو کرت اووه زره روپۍ او د هغې نه پس دوه زره روپۍ ماته راولیږلې نو د دواړو معاملو

---

۱) اوکه صرف د پرچې بیعه اوکړې شی نودا به د زر روپو د نوټ د بیعې په حکم کې وی. (مفتی سیف الله حقانی)

۲) په سوال کې ذکرشوې صورت په حقیقت کې د بیع الدین ممن لیس علیه الدین صورت دې او لزوم د ربٰوا نسیئه په وجه ناجائز دې، فافهم. (مفتي سیف الله حقاني)

متعلق (اول او دویم) ماته اتلس زره روپئ ملاؤ شوي، ب د ادا کولو په وخت د دې امر اظهار وکړو، چې د معامله نمبر ۱ رقم ادائیگی په ۵۰ فیصده شرح باندې کړې شوي وه او اوس تول ادا شو، د ج بیان دې چې د الف سره د معامله نمبر ۱ متعلق په بازاری نرخ ۵۰ فیصده باندې معامله مقرر شوې وه خو سائل ته دا یاد نه دی.

۷: خلاصه د خبرې دا چې د سائل مطالبه ده چې د معاوضې د کتابونو قیمت ماته سل فیصده ملاویدل پکار دی ځکه چې سائل په ۵۰ فیصده باندې تیار نه وو او حکومت اعلان کړې وو چې د معاوضې د کتابونو د باقی پاتې پیسو معاوضه به حکومت پوره پوره ادا کوی که ما ب او ج ته کتابونه نه وې ورکړې نو حکومت به ماته سل فیصده قیمت ادا کړې وې او د ب او ج موقف دا دې چې هغه په نقدو پیسو باندې د ۵۰ فیصده په حساب سره هم هغه وخت سره د بل ځای نه اخستلې شو لهذا د تپوس کولو خبره دا ده چې د شریعت په رڼا کې زه سل فیصده حقدار یم یا د پنځوس فیصده لکه چې د ب او جیم موقف دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد هارون ۸ فور هومز فلیټ پشاور کینټ...... یکم ربیع الاول ۱۹۷۰م

الجواب: چونکې د معاوضې په کتابونو کې د لیکلې شوې رقم حکومت مقروض وی یعنی مدیون وی او د هغې کتابونو د بل چا نوم ته منتقل کول د بیع په طور وی نه د توکیل په طور. لهذا دا بیع ناجائز ده، **لما فی الاشباه والنظائر** ۳۷۰ **وبیع الدین لایجوز ولو باعه من المدیون اووهبه جاز**[1] او په اخستونکی باندې ضروری ده چې بعینه هم هغه کتاب واپس کړی یا د هغې مثل واپس کړی. **فقط**

د قرضې په مقاصاة باندې به د اقامت د گواهانو نه مدیون بری وی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د منور زما په

---

۱) (الاشباه والنظائر مع شرحه للحموي ۱۴۱: ۴القول في الدين)

ذمه پنځلس زره ریال قرضه وه، ما هغه سره مزدوري وکړه نو زما مزدوري د هغه په ذمه شپاړس زره رياله جوړ شو د دې حساب كتاب په وخت دوه گواهان عبدالواحد او امير شاه موجود وو او خپله ئې اقرار كولو سره وويل چې ماته دا معلومه ده چې ستا په ذمه قرض پاتې نه شو، اوس منور دوباره پنځلس زره ريال غواړي او وائي چې هغه مزدوري په بله قرضه کې ختم شوې ده، عبدالواحد او امير شاه منوّر ته وويل چې ته ظلم کوې، لهذا تاسو راته شرعی مسئله بيان کړئ؟ بينواتوجروا

المستفتي: محمد درويش رياض.......١١٦٨١ سعوديه عربيه.... ٧ جون ٨٦ء

الجواب: كه تاسو سره د دې قرضې د مقاصاة شهادت شرعی موجود وی نو د شهادت د اقامت نه پس به تاسو برى يئ.(١) بله دا چې كه تاسو سره شهادت وى چې منور د قرضى د نه باقى كيدو اقرار كړې دې نو تاسو به برى يئ.(٢) او كه تاسو سره شهادت نه وى نو تاسو به منور ته قسم وركوئ.(٣)

وهوالموفق

---

(١) عن عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده ان النبي ﷺ قال: البينة علي المدعي واليمين علي المدعىٰ عليه. (مشكوة المصابيح ٣٢٧ باب الاقضية والشهادات)

وفي الهندية: فان صحت الدعوي سأل المدعىٰ عليه عنها فان اقراوانكر فبرهن المدعي قضي عليه والا حلف بطلبه. (فتاويٰ عالمگيرية ١٣:٤ الباب الثالث في اليمين)

(٢) وفي شرح المجلة: اما اذا ادعي الغريم ان صاحب المال ابرأه او حلله وشهد علي اقرار صاحب المال بالاستيفاء فان القاضي يسئل الغريم عن البراءة او التحليل أكانت بالاسقاط او بالاستيفاء فان قال كانت بالاستيفاء قبلت.

(شرح المجلة ٥:٢٩٤ المادة: ١٧٠٦ الفصل الرابع في بيان موافقة الشهادة للدعوي)

(٣) وفي شرح المجلة: اذا اظهر المدعي العجز عن اثبات دعواه يحلف المدعىٰ عليه بطلبه. (شرح المجلة ٥:٣٩٤ المادة ١٧٤٢)... وقال العلامة ابن عابدين: (سئل) فيما اذا ادعي المديون الايصال فانكر المدعي عليه ولا بينة له ... [بقيه بر صفحه آئنده...

د ضروریاتو دپاره په قرضه اخستلو باندې رشوت ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زه یو سرکاری ملازم یم د حکومت نه د کور تعمیر کولو دپاره قرضه اخلم خو هغه قرضه ماته بغیر د رشوت نه نۀ ملاویږی نو آیا زما دپاره د دې قرضې د اخستلو دپاره رشوت ورکول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: شبیر احمد مکان نمبر: ۳٦۷۲ محله کیکران پشاور ډیګری ګیټ ۸ رمضان ۱٤۱۰ھ

الجواب: د کور جوړول د ضروریاتو نه دی دې مقصد ته د رسیدو دپاره د رشوت ورکونکې ګناهګار نه دې. (۱) خو د دې قرضې نوعیت معلوم کړئ چې په دې کې سود ورکول راځی او که نه؟ **وهوالموفق**

د صاحب حق د غصب یا د دباؤ په ذریعه د غیر جنس نه حق وصولول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په یو دکان باندې ناجائز قبضه کړې ده یعنی د دکان د مالك د وینا مطابق کرایه نه ورکوی او حکومت هم مالک ته قبضه نه ورکوی، د کور مالک د دکان د

...بقیه ازحاشیه گذشته]

فطلب یمینه فقال المدعي اجعل حقي في الختم بمعني احضر حقي ثم استخلفني فهل له ذلک (الجواب) نعم له ذلک في زماننا.

(فتاوي تنقیح الحامدیة ۲۲:۲ کتاب الدعوي)

(۱) قال العلامة ابن عابدین: ثم الرشوة اربعة اقسام... الثالث اخذ المال لیسوي امره عند السلطان دفعا للضرر او جلبا للنفع وهو حرام علي الآخذ فقط.

(ردالمحتار ۳۳۸:۴ مطلب في الکلام علي الرشوة والهدیة)

وقال العلامة ابن نجیم: ومنها اذا دفع الرشوة لیسوي امره عند السلطان حل له الدفع ولا یحل للآخذ ان یأخذ.

(البحر الرائق ۲٦۲:٦ کتاب القضاء)

کرایه دار نه شرعي حق وصولولو دپاره څه څه تدابیر اختیارولې شي چې په هغې سره د هغه حق حاصل شي آیا د کور مالک ته دا حق حاصل دې چې د هغه د غصب په وجه باندې په هغه باندې په نورو ذرائع سره دباؤ واچوی آیا د دکان کرایه زیاتول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: عبدالمنان ......۱۳ | اګست ۱۹۸۰ء

الجواب: د صاحب حق دپاره خپل حق وصولول جائز دی اګر چې په غصب یا دباؤ سره وی او اګر چې د غیر جنس حق نه وی (مثلاً د سلو روپو په عوض کې چیلی. وغیره واخلی)

کما فی الدر المختار علی هامش رد المحتار ۵/۳۷۳ لیس لذی الحق ان یأخذ غیر جنس حقه وجوزه الشافعی وهو الاوسع. (۱) وهوالموفق.

د قرض د ورکولو نه پس که د مروج سکې قیمت کم شو نو څه حکم دې؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې داسې مالی واجبات چې د هغې د ادا کولو وخت په معاهده کې نه وی مقرر شوې او بیا د هغې ادا کول د کافی مودې نه پس د کرنسی نوټ په شکل کې کولې شی حال دا چې د کرنسی نوټ په قیمت کې ښه کمې راغلې وی نو اسلامی نقطه نظرسره آیا اوس به د دې ادا کول د کرنسئ د نوټونو په تعداد سره کولې شی چې د هغې د تعداد برابر کرنسی نوټ اخستلې شوې وو یا به د هغې تعداد د موجوده کرنسی نوټ د قیمت په اعتبار سره متعین کولې شی مثلاً که زر روپئ د خرچې په طور په ۱۹۷۰ء کې واجب الاداء شوې وې او اوس د هغې

(۱) (الدرالمختار ۵:۳۰۰ کتاب الحظر والاباحة، فروع فصل في البيع)
وقال العلامة الحصكفي: ومثل دينه ولو دينه مؤجلا او زائدا عليه او اجود لصيرورته شريكا اذا كان من جنسه ولو حكما بان كان له دراهم فسرق دنانير وبعكسه هو الاصح لان النقدين جنس واحد حكما... واطلق الشافعي اخذ خلاف الجنس للمجانسة في المالية قال في المجتبي وهو اوسع فيعمل به عند الضرورة.
(الدرالمختار ۳:۲۱۹ كتاب السرقة، مطلب في اخذ الدائن من مال مديونه من خلاف جنسه)

ادا کول په ۱۹۸۵ء کې کیږي نو آیا اوس به هم زر روپۍ ورکوي یا اوس به د زرو روپو د قیمت برابر روپۍ ورکوي وغیره وغیره، اوس اسلامي نقطه نظر سره دا هم ښکاره کول پکار دي چې ایا د کرنسۍ د نوټ په قیمت کې د کمی په باره کې قرض او د نور مالي لین دین معاملات برابر دي یا په دواړو کې فرق دې؟ بینوا توجروا

المستفتي: پروفیسر انوار الله صاحب اسلام آباد ......۱۲۱ کتوبر ۱۹۸۷ء

الجواب: واضحه دې وی چې د کرنسی نوټ متعلق علماء مختلف دی د بعض په نزد دا کرنسی نوټ قباله او حواله ده او د بعض په نزد ثمن عرفی دې لکه د سرو او سپینو نه علاوه د تانبې سکې وغیره ثمن عرفی دی پس که په یو سړی باندې په ۱۹۷۰ء کې زر روپۍ واجب شوې نو دفریق اول د علماؤ په نزد به دا سړې د قیمت په لحاظ سره ادائیگی کوی، یعنی د ۱۹۷۰ء په حساب سره په زر روپۍ باندې چې څومره سپین زر ملاویدل نو په دومره چاندۍ (سپینو زرو) باندې به چې ۱۹۷۵ء کې چې څومره کرنسی نوټ ملاویږي ادا کولې شی او د علماء کرامو د دویمې ډلې په نزد به صرف زر کرنسی نوټونه ورکولې شی اوبهرحال د دویمې ډلې نظریه صحیح ده.(۱) قباله او حواله بغیر د نیت، بغیر د ارکانو نه تسلیمول خلاف قاعده ده. وهوالموفق

---

۱) وفي منهاج السنن :اختلف الاكابر في حقيقة النوت قال بعضهم انه قبالة الحوالة وليس بثمن... قال بعضهم هو ثمن رائج لانه يتوسل به الي حصول الاجناس مثل الدراهم المغلوبة الفضة والفلوس وكذا لا يقصد به عند الاخذ والاعطاء الا ما يقصد عند اخذ الدراهم الرائجة والفلوس واعطائها ولا يخطر ببال احد ما يقصد من الحوالة والقبالة فافهم. قلت ويؤيد كونه اثمانا رائجة ان المتعارف ان من اقترض عددا من النوت لا يؤدي المقرض الا هذا العدد وان تفاوتت الدراهم في قدر الفضة.

(منهاج السنن ۳:۱۲۷ باب ماجاء في زكوٰة الذهب والورق)... وقال العلامة الحصكفي: استقرض من الفلوس الرائجة والعدالي فكسدت فعليها... [بقيه برصفحه آئنده...

د قرض ورکولو نه پس مروجه سکه بدله شوه

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد بکر ته د سلو روپو سپينو زرو والا سکې قرض ورکړې وې، تر اوسه پورې هغه قرض نه دې ادا شوې، اوس بکر قرض ادا کول غواړی خو اوس خو د سپينو زرو والا روپئ رائج نه ده که ملاؤ هم شی نو ډيره قيمتی ده لهذا اوس به بکر زيد ته قرض څنګه واپس ورکوی؟ بينواتوجروا

المستفتی: بخت ياسين متعلم حقانيه اکوړه خټک... ۲۷ ربيع الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: دا سړې به د سلو روپو د وزن برابر سپين زر يا د هغې قيمت (عند الرضا) دې مقروض ته ورکوی، ونظيره الثمن کمافی الشامية ۴:۲۵ لمارمن صرح بحکم الدراهم الخالصة او المغلوبة الغش سوی ما افاده الشارح هنا، وينبغی انه لاخلاف فی انه لايبطل البيع بکسادها ويجب علی المشتری مثلها فی الکساد والانقطاع، فافهم(۱). وهوالموفق

د باقاعده بيع په صورت کې په قرض خرڅولو کې هيڅ باک نشته

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د چينو يوه بوری په اووه سوه شپيته روپو باندې خرڅيږی هغه د يو کال په قرض باندې په زر روپئ خرڅوی يا په مارکيټ کې کپړه په شپږ روپئ يا اووه روپئ فی ګز وی او د يو کال په قرض باندې هم دا کپړه په لس يولس روپئ باندې

...بقيه ازحاشيه گذشته] مثلها کاسدة ولا يغرم قيمتها. (الدرالمختار)

وقال العلامة ابن عابدين: (قوله فلا عبرة بغلائه ورخصه)... واذا استقرض عشرة افلس ثم کسدت لم يکن عليه الا مثلها في قول ابي حنيفة وقالا عليه قيمتها من الفضة يستحسن ذلک. (ردالمحتار ۴:۱۹۲ فصل في القرض)

۱) (ردالمحتار ۴:۲۷ مطلب مهم في احکام النقود اذا کسدت او انقطعت)

خرڅیږي یا د غوړو ډبې د ایجنسۍ د ریټ مطابق په دوه سوه روپۍ وی د یو کال په قرض باندې هغه ته دوه سوه شپیته روپۍ فی ډبې ورکول شرعا څنګه دی؟ آیا داسې نفع سود دې یا نه؟ مهربانی وکړئ د شریعت په رڼا کې جواب راکړئ. بینواتوجروا

المستفتی: حاجی عبدالرحمٰن پټهان دی آئی خان ۸ مئی ۱۹۸۶ء

الجواب: دا درې واړه صورتونه جائز دی، د قرض خرڅولو د وجې نه زیادة فی الثمن جائز دې. (حاشیه چلپی (۱) وغیره) (۲) وهوالموفق

د قرض د وجې نه د مقروض نه څه اخستل جائز نه دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید عمر ته د پنځه سوه روپۍ قرضی ځمکې په عوض کې د لس روپۍ کنال په حساب سره یا زیات یا کم ورکړې یعنی په مینځ کې ئې هیڅ ځمکه نشته، پس قرض کړئ چې بائع (عمرو) هغوی ته ځمکه د لسو روپو په حساب په لس روپۍ فی کنال ورکولو سره هغوی (زید) هغه ته پنځه سوه روپۍ ورکړئ اوس زید د عمرو نه د فی کنال په حساب سره د کال شل سیره غنم وصولوی او زید به د هغه نه دا شل سیره غنم تر هغه وخته پورې وصولوی ترڅو چې عمرو پنځه سوه روپۍ نه وی ادا کړې نو آیا دا د زید دپاره سود نه جوړیږی، که جوړیږی نو

---

۱) قال العلامة اللكهنوي: په حاشیه چلپي کې دی: يجوز ان يقدر الثمن في المبيع بالموجل اكثر مما في المعجل بحيث تقابل كثرة المؤجل تعجيل القليل.
(مجموعة الفتاوي ۱۲۴: ۲ كتاب البيع)

۲) قال العلامة ابن عابدين: لان للاجل شبها بالمبيع الا تري انه يزاد في الثمن لاجله. (ردالمحتار ۱۷۷: ۴ باب المرابحة والتولية)
(ومثله في البحر الرائق ۱۱۴: ۶ باب المرابحة والتولية)

مهرباني وکړئ د کتابونو د حوالې سره وضاحت وکړئ بينواتوجروا

المستفتي: (مفتي) سيف الله مروت متعلم دار العلوم حقانيه
(حالا رئيس دار الافتاء دار العلوم حقانية) اکوړه ختک

الجواب: چونکې د زيد قرض په خپل ځاى باقى دې او ددې قرضې د وجې نه د کال د عمرو نه غنم اخستلې شى لهذا دا بغير د شک او شبهې نه ناجائز دى. عن انس رضى الله عنه قال قال رسول الله ﷺ اذا اقرض احدكم قرضا فاهدى اليه او حمل على الدابة فلا يركبه ولا يقبلها الا ان يكون جرى بينه وبينه قبل ذلك (رواه ابن ماجة) (۱) وعن النبى ﷺ اذا اقرض الرجل فلا يأخذ هديته (رواه البخارى فى تاريخه) (۲) وعن ابى بردة ابن ابى موسى قال قدمت المدينة فلقيت عبد الله بن سلام فقال انك بأرض فيها الربوا فاش فاذا كان لك على رجل حق فاهدى اليك حمل تبن او حمل شعير اوحبل قت فلا تاخذه فانه الربوا، رواه البخارى (مشكوٰة ۲۴۵) (۳) قال مولانا (۴) علم من هذه الاحاديث ان كل قرض جر نفعا فهو ربوا وحرام (۵) وفى الهندية ۳: ۲۶۴ قال محمد رحمه الله فى كتاب الصرف ان ابا حنيفة رحمه الله كان يكره كل قرض جر منفعة فليراجع (۶). وهو الموفق

---

۱ ﴾ (سنن ابن ماجة ۱۷۷ باب القرض)
۲ ﴾ (مشكوٰة المصابيح ۲۴۶ باب الربوا)
۳ ﴾ (مشكوٰة المصابيح ۲۴۶ باب الربوا)
۴ ﴾ مولانا اي امين الله في الارض مولانا نصير الدين الغور غشتوي (مفتي سيف الله حقاني)
۵ ﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله كل قرض جر نفعا حرام) اي اذا كان مشروطا.
(ردالمحتار ۴: ۱۹۴ مطلب كل قرض جر نفعا حرام)
۶ ﴾ (فتاوي عالمگيرية ۳: ۲۰۲ الباب التاسع عشر في القرض والاستقراض)

قرض اخستلو سره په هغې باندې د تجارت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی قرض اخستلو سره په هغې باندې تجارت کوی او قرض نه ادا کوی، آیا د دې تجارت به صحیح وی؟ او د هغې ګټه به حلال وی یا حرام؟ بینواتوجروا

المستفتی: نذیر احمد وزیرستان ۲۷ ذی قعده ۱۴۰۶ھ

الجواب: د قرض نه ادا کول کبیره ګناه ده.(۱) خو چونکې مدیون د دین مالک وی.(۲) لهذا په دې دین (قرض) باندې تجارت کولو کې هیڅ باک نشته، او نه د دې نه په ګټه کولو کې څۀ باک شته. وهوالموفق

د محتاج د پاره د سودی پیسو اخستلو حکم

سوال: قال فی الاشباه والنظائر جزء اول القاعدة الخامسة الضرر یزال وفی آخره ۱۱۵ قبیل القاعدة السادسة: وفی القنیة والبغیة یجوز للمحتاج الاستقراض بالربح اه قال شارحه الحموی وذلك نحو ان یقترض عشرة دنانیر مثلاً ویجعل لربها شیئاً معلوماً فی کل یوم ربحاً، آیا دا صحیح ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولا عبید الله نور الانی ۲۱ مارچ ۱۹۹۰ء

---

۱) عن ابي موسیٰ عن النبي ﷺ قال ان اعظم الذنوب عند الله ان یلقاه بها عبد بعد الکبائر التي نهي الله عنها ان یموت رجل وعلیه دین لا یدع له قضاء.
(مشکوٰة المصابیح ۲۵۳:۱ باب الافلاس والانظار)

۲) قال العلامة العلاء الدین الحصکفي : ویملک المستقرض القرض بنفس القبض عندهما. (الدرالمختار ۱۹۳:۴ فصل في القرض)

الجواب: دا مسئله صحیح ده (۱) په ربا، زیادت او بالنسیئة لټ ی بائع او مشتری دواړه د حرامو ارتکاب کوی (۲) او (کل قرض جرنفعافهوربا) او د رشوت په صورتونو کې محتاج د حرامو مرتکب نه وی (۳)، (۴) وهوالموفق

جنس د جنس په بدل کې د قرض ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې جنس په عوض د جنس کې په قرض اخستل جائز دی یا نه؟ مثلا زید یو من غنم د خپل

---

(۱) قال العلامة ابن نجيم: وفي القنية يجوز للمحتاج الاستقراض بالربح.
(البحر الرائق ۶:۱۲۶ باب الربا)

(۲) قال العلامة القاري: (عن جابررضي الله عنه لعن رسول الله ﷺ آكل الربا ومؤكله) قال الخطابي سوّي رسول الله ﷺ بين آكل الربا ومؤكله اذ كل لا يتوصل الي اكله الا بمعاونته ومشاركته اياه فهما شريكان في الاثم كما كان شريكين في الفعل.
(مرقاة المفاتيح شرح مشكوٰة المصابيح ۶:۵۹ باب الربا)

(۳) قال الحموي: قوله الرشوة لخوف علي ماله الخ هذا في جانب الدافع اما في جانب المدفوع له فحرام... وينبغي ان يستثني الاخذ بالربا للمحتاج فانه لا يحرم كما صرح به المصنف رحمه الله في البحر ويحرم علي الدافع الاعطاء بالربا.
(شرح الاشباه والنظائر للحموي ۱:۴۴۹ القاعدة الرابعة عشرة ما حرم اخذه حرم اعطاؤه)

وفي شرح المجلة ولهذه القاعدة مستثنيات حال الضرورة كمن وقع تحت يد قطاع الطريق وخاف علي نفسه الهلاک منهم ولا يمكن خلاصه الا برشوة يد فعها لهم فالاعطاء غير ممنوع في حق المعطي حرام في حق الآخذ.
(شرح المجلة ۱:۷۱، ۷۸ المادة ۳۴ ما حرم اخذه حرم اعطاؤه)

(۴) **نوټ:** جواب او حواله جات صحیح دی خود محتاج تحدید او تعریف قابل د غور دی.
(مفتی سیف الله حقانی)

ګاونډي بکر نه په عوض د يو من غنمو د يوې مياشتې دپاره په طور د قرض اخلي آيا دا جائز دي؟

المستفتی: شاد محمد کوهاټ... ۱۸ شوال ۱۴۱۰ھ

الجواب: دامعامله قرض ده او جائز ده (۱) بلکې عبادت دي.(۲) وهو الموفق

په قرض ګران خرڅولو کې هيڅ باک نشته

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړې د دکاندار نه د ګاډي قيمت پوښتنه وکړی او هغه ورته پنځه زره روپۍ ووائی خو اخستونکی ووئيل چې فی الحال به دوه زره روپۍ درکړم او باقی به درته قسط وار درکړم نو آيا دکاندار دمخکښې قيمت پنځه زره روپو نه زياتولو سره د قرض په صورت کې اووۀ زره روپۍ اخستلې شي يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتی: نامعلوم

الجواب: د قرض د وجې نه په قيمت کې زيادت جائز دي،

لان النقد خیر من النسیئة، وفی مجموعة الفتاوی ۲:۵۲۷ فی حاشیة الچلپی:

---

۱) قال العلامة الحصكفي : (وصح) القرض (في مثلي لا في غيره فيصح استقراض الدراهم والدنانير وكذا) كل (ما يكال ويوزن او يعد متقاربا).

(الدرالمختار ۴:۱۹۱ فصل في القرض)

۲) قال الله تعالىٰ: من ذا الذي يقرض الله قرضا حسنا فيضاعفه له اضعافا كثيرة.

قال العلامة ثناء الله پاني پتي : وفي فضيلة القرض احاديث منها حديث ابن مسعود عن النبي ﷺ قال كل قرض صدقة رواه الطبراني بسند حسن.

(التفسير المظهري ۱:۲۴۵ آيت : ۲۴۵)

يجوز أن يقدر الثمن في المبيع بالمؤجل اكثر مما في المعجل الخ(١) ويشير اليه تعليل النهر والبحر حيث قال الا ترى انه يزاد الثمن لاجل الاجل(٢) انتهى بخلاف الاعتياض عن الاجل فانه حرام فافهم(٣). وهوالموفق

د مشين دپاره قرض ورکولو سره خروب شوي ځمکې نه د معين حصې فصل ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د يو سړي کوهې دې هغه ماته وويل چې تاسو ماته پنځلس زره روپۍ راکړئ چې زه په کوهی باندې مشين ولګوم او د دې کوهی نه چې په کومه ځمکه خړوب کيږي په هغې کې به ستاسو ۱/۳ حصه باقی نقصان هم برداشت کوئ ما دا شرط ومنلو او هغه ته مې پيسې ورکړې اوس هغه په کوهی باندې مشين لګولې دې اوس زما دپاره ۱/۳ حصه ګټه جائز ده يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتي: محمود اينډ محمد امين مهمند ايجنسي...... ۲۶ جون ۱۹۸۷ء

الجواب: دا معامله ناجائز ده او په سود کې داخله ده، لحديث: كل قرض جر نفعا فهوربا، رواه الحارث البغدادي في مسنده(٤) وهوالموفق

---

١) (مجموعة الفتاوي اردو ۲:۱۲۴ كتاب البيع)

٢) (البحر الرائق ۶:۱۱۴ باب المرابحة والتولية)

٣) قال العلامة ابن عابدين: (قوله حالا) لانه اعتياض عن الاجل وهو حرام. (ردالمحتار ۴:۵۳۴ فصل في دعوي الدين)

٤) عن علي رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ كل قرض جر منفعة فهو ربا رواه الحارث بن ابي اسامة واسناده ساقط وله شاهد ضعيف عن فضالة بن عبيد عند البيهقي وآخر موقوف عن عبد الله بن سلام عند البخاري.
(بلوغ المرام من ادلة الاحكام ۲۸۲ رقم حديث ۸۱۲)...[بقيه بر صفحه آئنده...

غنم د غنمو په بدل کې د قرض ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې بل ته یو من غنم ورکړی او هغه ته ووائی چې د فصل نه پس به ته ماته یو من غنم راکوې آیا دا جائز ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: پیش امام سائر وشاه مردان ......۳۰ شعبان ۱۳۹۹هـ

الجواب: عرف ته د مراجعت نه معلومیږی چې دا معامله قرض ده بیع نه ده، پس دا معامله جائز ده.(۱) وهوالموفق

سفتجه (د لارې د خطرې د لرې کیدو دپاره د قرض ورکولو حکم)

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د علاقې خلق د مزدورئ کولو دپاره عرب، دبئ، قطر وغیره ته ډیر ځی او کله چې کور والو ته رقم لیږی نو دا صورت اختیار وی چې مثلا زید دا غواړی چې زه درې زره روپئ کورته په څه طریقه باندې ولیږم نو هلته د هغه یو ملګری وویل چې په پیسو کې لس فیصده ماته راکړئ زه به ستاسو رقم ستاسو کور ته ورسوم هغه دا پیسې عمرو ته ورکړې اوس عمرو د هغه ځای نه خپل ورور

...بقیه ازحاشیه گذشته]

وفي المنهاج: قال النبي ﷺ ... كل قرض جر نفعا فهو ربا اخرجه الحارث بن ابي اسامة عن علي امير المؤمنين وله شواهد كثيرة روي ابن ماجة عن انس مرفوعا بمعناه وروي عن ابي بن كعب وابن عباس وابن مسعود وفضالة بن عبيد وغيره موقوفا. (منهاج السنن شرح جامع السنن ۵:۲۴باب ماجاء في الصرف)

(۱) وفي الهندية: ويجوز القرض فيما هو من ذوات الامثال كالمكيل والموزون. (فتاوي عالمگيرية ۳:۲۰۱الباب التاسع عشر في القرض والاستقراض)

وقال العلامة الحصكفي: هو عقد مخصوص يرد علي دفع مال مثلي لآخر ليرد مثله وصح القرض في مثلي. (الدرالمختار ۴:۱۹۱فصل في القرض)

بکر ته د خط په ذریعه یا تار دا خبر ورکړو چې تاسو دوه زره او وه سوه روپۍ د زید کور کې ورکړئ او عمرو هلته درې زره روپۍ ورکړې او د لس فیصده په حساب سره درې سوه روپۍ خپل ځان سره کېښودلې مهرباني وکړئ د دې څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتي: عبدالجلیل

الجواب: که زید د عمر نه دا پیسې قرض اخستلې وی، نو دا معامله او په دې باندې اجرت اخستل دواړه ناجائز دی،

لما فی الدرالمختار: وکرهت السفتجة وهی اقراض لسقوط خطر الطریق(۱) وبمعناه فی جمیع المعتبرات(۲)

او که چېرې دا رقم د وکالت په طور ورکړې شوی وی نو جائز دی.

لجواز اخذ الاجرة علی الوکالة صرحوا به(۳). وهوالموفق

د کاونډیانو خپل مینځ کې اوړه، چینی وغیره په معین مقدار کې اخستل قرض دې بیع نه ده

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې مثلا په یو کور

---

۱) (الدرالمختار ۴:۳۲۹ مطلب في السفتجة وهي البوليصة)

۲) وفي الهندية: وكره السفاتج وهو قرض استفاد به المقرض سقوط خطر الطريق وقد نهي رسول الله ﷺ عن قرض جر نفعا.

(فتاوي عالمگيريه ۳:۲۹۴ مطلب السفتجة وهي البوليصة)

۳) وفي شرح المجلة: اذا اشترطت الاجرة في الوكالة واوفاها يستحقها... وانما يجب للوكيل اجر علي عمله ان شرط له ذلک صريحا او بدلالة العرف.

(شرح المجلة ۴:۴۴۵ المادة ۱۴۶۷)

وقال العلامة وهبة الزحيلي: تصح الوكالة باجر وبغير اجر لان النبي ﷺ كان يبعث عماله لقبض الصدقات ويجعل لهم عمولة.

(الفقه الاسلامي وادلته ۴:۲۹۹۷ الوكالة)

کې اوړۀ، چینی یا ډالډا وغیره ختم شی نو ګاونډی په یو لوښی تاپ اخستلو سره دا څیزونه اخلی د دې څه حکم دې؟ دغه شان که یو دکاندار یا سوداګر هم وکړی چې یو تیم ډالډا یا یو من اوړۀ واخلی د بل دکاندار نه، او خپل ضرورت پوره کولو سره لس اتۀ ورځو نه پس بالکل هم په هغه انداز متعینه سره بل ته واپس کوی د دې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا معین الدین قریشی...... ۱۷ اګست ۱۹۸۹ء

الجواب: دا معامله جائز ده، دا معامله قرض ده (۱) بیع نه ده الفاظ او عرف دواړه د دې د قرض کیدو ګواه دی او په بعض اجناس کې (مثلا مالګه مرچکې وغیره) خالص مسامحه مقصود وی. (۲) **وهوالموفق**

پاکستانی سکه خپل مینځ کې په قرض خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې کله چې یو دکاندار یا دبل چا نه سل روپۍ د نوټ په بدل کې ماتې روپۍ اخستل وی نو د دې خبرې خیال ساتل ضروری دی چې هغه وخت د هغه دکاندار نه یا د هغه سړی نه چې د هغه نه ئې د نوټ په بدل کې ماتې روپۍ که پنځه وی، د پنځه نوټونه وی یا د لسو نوټونه وی پوره په پوره وصول کړې شی که دې سړی نوی روپۍ وصول کړی او د لسو روپو معذوری ظاهر کړه نو که دا دکاندار یا سړې دا

---

۱) قال العلامة الحصكفي: (وصح) القرض (في مثلي لا في غيره فيصح استقراض الدراهم والدنانير وكذا) كل (ما يكال ويوزن او يعد متقاربا).

(الدرالمختار ۱۹۱:۴ فصل في القرض)

۲) عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما ان رسول الله ﷺ قال رحم الله رجلا سمحا اذا باع واذا اشتري واذا اقتضي. قال العلامة العيني: وفي الحديث الحض علي المسامحة وحسن المعاملة واستعمال محاسن الاخلاق ومكارمها.

(عمدة القاري ۱۸۸،۱۸۹:۱۱ باب السهولة والسماحة في الشراء والبيع)

ووائي چې د لسو روپو کمې به صبا ته پوره کړي نو که داسې وشوه نو دا سود دې يعنې د لسو روپو کمې سود دې يا نه دې؟ بعض دې ته سود نه وائي، وائي کله چې بيع نه وي شوې نو سود هم نه راځي، شرعي حکم څه دې؟ بينواتوجروا

المستفتي: شاهسوار خان دوسلي ميرانشاه شمالي وزيرستان ... ۲۶ شعبان ۱۴۰۳هـ

الجواب: که د نوټ حقيقت قباله(۱) وي يا ثمن عرفي وي (د فلوس په شان) نو په دې کې دا بدلون بيع صرف نه ده بيع صرف په ثمن خلقي کې وي خلاصه دا ده چې نوټ نه سره زر دي او نه سپين زر بلکې يو کاغذ دې يا قباله ده او يا ثمن عرفي دې وهوالراجح عندالتحقيق (۲) په دې کې ربا **کل قرض جرنفعافهوربا**.... په قاعده باندې راتلې شي. (۳) خو بيع صرف او يا د ربا زيادة په هغې کې راتلل د فهم نه اوچت دي. **وهوالموفق**

---

۱) قباله: هغه کاغذ چه په هغې سره په څه څيز باندې ملکيت ښکاره شي. (فيروز اللغات ۹۴۷)

۲) وفي المنهاج: اختلف الاكابر في حقيقة النوت، قال بعضهم انه قبالة الحوالة وليس بثمن ... وقال بعضهم هو ثمن رائج لانه يتوسل به الي حصول الاجناس مثل الدراهم المغلوبة الفضة والفلوس وكذا لا يقصد به عند الاخذ والاعطاء الا ما يقصد عند اخذ الدراهم الرائجة والفلوس واعطاء ها ولا يخطر ببال احد ما يقصد من الحوالة والقبالة فافهم ... قلت ويؤيد كونه اثمانا رائجة ان المتعارف ان من اقترض عددا من النوت لا يؤدي المقرض الا هذا العدد وان تفاوت الدراهم في قدر الفضة.
(منهاج السنن شرح جامع السنن ۳:۱۲۷ باب ماجاء في زكوة الذهب والورق)

۳) قال العلامة ابن عابدين: (قوله كل قرض جر نفعا حرام) اي اذا كان مشروطا.
(ردالمحتار ۴:۱۹۴ مطلب كل قرض جر نفعا حرام)

سرۀ زر او سپین زر په نقد پیسو باندې اخستلو

سره په قرض باندې زیادة سره خرڅول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې:

۱: زید د یو صراف نه سرۀ یا سپین په نقد پیسو باندې واخلی بیا هم هغه سرۀ زر یا سپین زر په قرض باندې خرڅ کړی او فی توله سل روپۍ زیات قیمت لګوی نو آیا دا زیادت جائز دې؟ او دا معامله حرام ده که جائز؟

۲: جمیل سره پنځه تولې سرۀ زر او لس تولې سپین زر دی نو د زکاة حکم به څه وی؟ تضمین به د کوم طرفه وی؟ او که چا سره یو توله سرۀ زر او شل تولې سپین زر وی نو زکوة به د څه نه ورکوی. په البحر الرائق ۲۲۳:۲ کې دی: وتضم قیمة العروض الی الثمنین والذهب الی الفضة وضم احدی النقدین الی الآخر قیمة،مذهب الامام حتی ان من كان له مائة دراهم وخمسة مثاقيل ذهب تبلغ قيمتها مائة درهم فعليه الزكوٰة،د دې څه حکم دې؟ بینوا توجروا.

المستفتی: محمد فاضل کلې چینه علاقه بونیر تحصیل ودا کخانه ډګر

ضلع سوات. ۲۰ جمادی الثانی ۱۴۰۸ء هجری

الجواب: ۱: چونکې نوټ ثمن عرفی دې نه فضة دې او نه ذهب، لهذا په دې بیع کې لاس په لاس کیدل ضروری نه دی. (۱) او چلپی وغیره لیکلې دی چې د قرض د وجې نه ثمن زیات مقررول جائز دی. (۲) وکم من فرق بین

---

(۱) قال العلامة الحصكفي: (وان عدما حلا) كهروي بمرويين لعدم العلة.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱۹۹:۴ باب الربا)

(۲) قال العلامة اللكهنوي: حاشيه چلبي ميں ہے: يجوز ان يقدر الثمن في المبيع بالمؤجل اكثر مما في المعجل بحيث تقابل كثرة المؤجل تعجيل القليل.

(مجموعة الفتاوي ۱۲۴،۱۲۳:۲ كتاب البيع)

وقال العلامة ابن عابدين: لان للاجل شبها بالمبيع الاترى انه يزاد في الثمن لاجله. (ردالمحتار ۱۷۷:۴ باب المرابحة والتولية)

الزيادة لاجل التاجيل وبين الزيادة عوض التاجيل (١)

۲. فقهاء كرامو په دې باب کې انفع للفقراء معتبر کړي دي، وهو ضم الذهب الى الفضة في ديارنا. وهو الموفق

المظلوم لا يظلم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد د عمرو نه د بکر قرض واخستلو څه موده پس عمرو د زيد نه سود واخستلو. آيا د دې سود پيسې زيد د بکر نه اخستلې شي يا نه؟ بينوا توجروا

المستفتی: نامعلوم

الجواب: في هذه الصورة يقع الملك لزيد سواء وكله بكو بالإستقراض أولم يوكله. الثاني ظاهر. والأول يدل عليه ما في الهندية ۳: ۴۳۰: لايصح التوكيل بالاستقراض فلا يثبت الملك فيما استقرض للموكل (٢) الخ فلا وجه للرجوع على بكر مع أن المظلوم لايظلم. (٣) وهو الموفق

---

١) وفي المنهاج: جازت الزيادة في الثمن لاجل التاجيل كما ذكره الجلبي وقالوا النقد خير من النسيئة بخلاف الاعتياض عن الاجل فانه حرام.
(منهاج السنن شرح جامع السنن ۵:۱۶ باب ماجاء في النهي عن بيعتين في بيعة)

٢) (فتاوي عالمگيرية ۳: ۵۶۴ كتاب الوكالة ،باب الاول)

وقال العلامة الطحطاوي رحمه الله تعالي" التوكيل بالإستقراض باطل و عليه الفتوي حتي لو وكل به فاستقرض كان له لا للموكل".
(الطحطاوي علي الدر المختار ۳:۲۶۹ قبيل باب الوكالة بالبيع و الشراء)

٣) و في مجموعة قواعد الفقه: المظلوم له أن يدفع الظلم عن نفسه بما قدر عليه لكن ليس له أن يظلم غيره. (مجموعة قواعد الفقه ۱۲۴ :قاعده ۳۳۲)

د قرضې د غیر جنس نه په ادا کولو کې به د وطنې قیمت اعتبار وی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې بکر د زید نه ۱۰۰۰ روپئ قرض واخستلې په داسې حال کې چې یوه روپئ شپاړس آنې وه اوس په دې وخت کې یوه روپئ د څلورو انو ده، نو آیا دولس انې کومې چې باقی پاتې کیږی په زید باندې ادا کول ضروری دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم ..... ۲۹ رجب ۱۳۹۳ھ

الجواب: په روپئ کې وطنی قیمت معتبر وی نه بین الاقوامی (۱) لهذا نور ورکول به مطلوب نه وی. **وهوالموفق**

د ورک شوو او فوت شوو کسانو د قرضې د ورکولو طریقه

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید د څو کسانو نه قرضه اخستلې وه، په دوی کې اوس ځینې قرض اخستونکی ورک دی خو ځینې وارثان او رشته دار موجود دی اوس که زید ددې ورک شوې خلقو پیسې د هغوی د ایصال ثواب دپاره خیرات کړی، او یا یې ځینو معلوم قرض غوښتونکو وارثانو ته د هغوی د مورث قرضه ورکړی نو آیا د زید ذمه به فارغه شی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نثار محمد پړانگ چارسده ..... ۵ مئی ۶۹ء

الجواب: هو په دې طریقه کار سره د زید ذمه فارغیږی. (۲) **وهوالموفق**

---

(۱) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي "قوله و عندالثالث يوم اختصما و عبارة الخانية قيمته بالعراق يوم اختصما فأفاد أن الواجب قيمته يوم الإختصام التي في بلد القرض. (رد المحتار ۴: ۱۹۲ فصل في القرض)

(۲) وفي الخانية: رجل مات وله علي رجل حق و لم يخلف وارثا قالوا يتصدق المديون بما عليه عن الميت ليكون ذلك وديعة عندالله تعالي فيوصله... [بقيه برصفحه آئنده...

د يتيم مال د قرض په طور اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د يتيم مال د قرض په طور اخستلې شی يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتی: حضرت کليم الله شاه صاحب مسکين پور شريف ضلع مظفر گره...۱۴ مارچ ۷۳ء

الجواب: د ضرورت په وخت وصی پخپله اخستلې شی چې کله محتاج وی او بيا يې په ورکولو هم قادر وی.(۱) (هامش جامع الفصولين ۱۷۳/۲) وهوالموفق

کافر يا د هغه وارثانو ته قرضه واپس کول ضروری دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی د يو کافر نه ۱۰۰ روپئ قرض واخستلې او بيا ئې د واپس کولو نه انکار وکړو چې د مشرک مال د مسلمان دپاره قبضه کول جائز دی نو آيا هغه ته رقم واپس کول پکار دی او کنه؟ بينواتوجروا

المستفتی: مولانا دار خان مير پور سکهر سنده.... ۱۵ جنوری ۷۰ء

...بقيه ازحاشيه گذشته] إلي خصمه يوم القيمة".

(الفتاوي الخانية علي هامش الهندية ۳:۲۵۸ کتاب الغصب،فصل في براءة الغاصب والمديون)

(کذا في الهندية ۵: ۱۵۷ کتاب الغصب،الباب الرابع عشر في المتفرقات)

(۱) وقال العلامة الشامي رحمه الله تعالي:ولا يملک إقراض مال اليتيم فإن أقرض ضمن...ولوأخذه الوصي قرضا لنفسه لايجوز و يكون دينا عليه وقال محمد وأما أنا أرجوأنه لوفعل ذلک وهو قادرعلي القضاء لابأس به"(ردالمحتار ۵:۵۰۳باب الوصي)

(ومثله في المحيط البرهاني ۲۳:۶۲ کتاب الوصايا،النوع الثاني في تصرف الوصي في مال اليتيم)

الجواب: مشرک ته به قرضه واپس ورکولې شي يا د هغه وارثانو ته، د دې مقروض قبضه کول ناجائز دی (۱)

...

۱) قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي "فإن إدانه حربي دينا بيبع أوقرض وبعكسه أوغصب أحد هما صاحبه وخرجا إلينالم نقض لأحدبشيْ لأنه ماالتزم حكم الإسلام فيما مضي بل فيما يستقبل ويفتيْ المسلم بردالمغصوب و بردالدين أيضا ديانة لا قضاءً لأنه غدر".
(الدر المختار ۳: ۲۷۱باب المستأمن)

باب الحقوق والاستحقاق

د تیریدو حق نه لرونکو د پاره د طریق
غیر نافذه طرف ته دروازه راویستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې یوه لاره غیر نافذه ده صرف د درې کورونو دپاره دا لار ده او یو کور د دې لار نه بهر دې چې د هغې لاره د بلې نافذې لاره طرف ته ده اوس دا کور والا کوم چې د غیر نافذه په حد کې نه دې غواړي چې زه په یو زړو دیوال کې دروازه ولګوم چې د غیر نافذه لارې په حدودو کې داخل شم، اوس عرض دا دې چې آیا دې کور والا ته شرعا اجازت ملاویدې شی حال دا چې د درې واړه کورونو مالکان، کوم چې په لاره غیر نافذه کې دننه دې، د هغوی سخته دشمنی ده او یوه دروازه ئې د مخکې نه لګولې ده، مهربانی وکړئ جواب راکړئ؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: حاجی محمد علی خان داس چوک بنوں ښهر ..... ۲۱ شوال ۱۴۰۳ھ

الجواب: ومنه الصدق والصواب... د کوم سړی دپاره چې طریق غیر نافذه کې د تلو حق نه وی نو هغه دې طریق غیر نافذه طرف ته دروازه نه لګوي، **کمافی** شرح المجلة ۶۶۸: لا یجوز لمن لم یکن له حق المرور فی طریق خاص ان یحدث فیه بابا فلو کان لرجل دار بابها فی سکة وظهرها فی سکة اخری غیر نافذة ای خاصة فاراد ان یجعل لداره بابا فی هذه السکة الخاصة فالصحیح انه یمنع عن ذلك اذ لم یکن له حق المرور فی هذه السکة (خانیة) (۱). وهو الموفق

---

۱) (شرح المجلة لسلیم رستم باز ۶۶۸ المادة ۱۲۰۹ الفصل الثالث في الطریق)
وفي الهندیة: فلیس لاهل الزائغة الاولي ان یفتحوا بابا في الزائغة القصوي لان فتحه للمرور ولا حق لهم في المرور اذ هو لاهلها خصوصاً.
(فتاوي هندیة ۳:۴۴۴ کتاب ادب القاضي الباب الثاني والثلاثون في المتفرقات)

د خمکې د مالک د پخوانۍ لارې د بندولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد وغيره په يو داسې ځای باندې کورونه جوړ کړی دی چېرته چې په پخوانۍ زمانه کې آبادي تيره شوې ده، جوړ شوی کورونه تقريبا پنځلس شپاړس دی خو د هغه کورونو لار د بعض خلقو په ځمکه باندې تيريږی چې په هغې باندې کورونو والا تقريبًا د پنځوس کالو نه تګ را تګ کوی او چا هم بنديز نه لګولو خو اوس بعض د ځمکو والا لاره بندوی چې د هغې د وجې نه ټولو کورونو والو ته سخت تکليف دې حال دا چې کورونو والا قيمت ورکولو ته هم تيار دی او په دې عوض کې ځمکه هم، اوس سوال دا دې چې آيا د ځمکې مالکانو ته د لارې د بندولو حق شته حال دا چې د پنځوسو کالو نه په دې باندې تګ را تګ جاری وو؟ بينواتوجروا

المستفتي: شفيع الله سکنه جهانګيره مردان..... ۲۳ ربيع الثانی ۱۴۰۳هـ

الجواب: که دا تيريدل په طور د عاريت يا په طور د کومك وو نود ﴿ ما على المحسنين من سبيل ﴾ (۱) په بناء باندې د دې تلو بنديز قابل اعتراض نه دې. (۲) او که دا تلل په طور د حق شرعی (وصيت او غيرها) په

---

۱) (سورة التوبة، آيت: ۹۱)

۲) قال العلامة خير الدين: كل من تصرف في خالص ملكه لا يمنع في الحكم وان كان يؤدي الي الحاق الضرر بالغير.

(فتاوي خيرية علي هامش تنقيح الحامدية ۲:۳۱۲ فصل في الحيطان والطرق)

وفي شرح المجلة: اذا كان له باب مفتوح من داره علي حائط في زقاق انكر اهل الزقاق ان يكون له حق المرور في زقاقهم فلهم منعه الا ان تقوم بينة علي ان له طريقا ثابتاً فيها.

(شرح المجلة لسيلم رستم باز ۱۱۵۵ فصل في دعوي الحائط والطريق)

بناء باندې وو نو د هغې بندیز قابل اعتراض دې. (۱) وهوالموفق

د ځمکې خرڅولو نه پس د غیر مقرر شوې لارې مطالبه کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپله ځمکه خرڅه کړه، د اخستلو او خرڅولو په وخت لاره نه وه مقرر شوې نو آیا د مشتری دپاره په دې کې د لارې حق شته یا نه؟ دلته موجوده څه عام لاره نشته صرف یو کور وو چې د هغه څه خاص لاره مقرره نه وه نو آیا د بائع نه د لارې اخستلو جواز شته یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: حضرت جمال حقانی خطیب جي ټي ایس مسجد لوټهر ۲۵ جولائی ۱۹۸۵ء

الجواب: کله چې د اخستلو او خرڅولو په وخت د لارې مسئله نه وه حل شوې نو اوس د دې هیڅ حل نشته. (۲)، (۳) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة خير الدين الرملي: ومن له المرور في محل له فتح باب فيه كما صرحت به علماؤنا قاطبة ولا يقدر احد علي منعه منه كما لا قدرة له علي منعه من المرور فيه.

(فتاوي خيرية علي هامش تنقيح الحامدية ۲:۳۱۴ فصل في الحيطان والطرق)

۲) وفي الهندية: ومن اشتري منزلا في دار او مسكنا فيها لم يكن له الطريق الي ذلک المشتري الا ان يشتريه بكل حق... اشتري دارا لا يدخل فيه الطريق من غير ذكر... واذا لم يدخل الطريق وليس له مفتح الي الشارع له ان يرد البيع ان لم يعلم بحال.

(فتاوي هندية ۳:۲۹ الباب الخامس فيما يدخل تحت البيع من غير ذكر الخ)

وقال العلامة الشامي: قال في الهداية من اشتري بيتا في دار او منزلا او مسكنا لم يكن له الطريق الا ان يشتريه بكل حق هو له... لانه خارج الحدود الا انه من التوابع فيدخل بذكر التوابع. (ردالمحتار ۴:۲۱۱ باب الحقوق)

۳) خو که لاره مستقل طور باندې واخلي. (مفتي سيف الله حقانی)

د بائع په مبیع باندې د مستحق دپاره اقرار کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید په عمرو باندې یوه ځمکه خرڅه کړه بیا خالد د دې ځمکې په څه حصه باندې دعوی وکړه چې په دې خرڅه شوې ځمکه کې زما نیمه حصه ده، زید (بائع) د خالد دپاره د نیمې حصې اقرار وکړو چې په دې خرڅه شوې ځمکه کې ستا نیمه حصه ده او ستا نیمه حصه ځمکه ما په عمرو باندې نه ده خرڅه کړې او زید باقاعده لیکلې اقرار نامه د شاهدانو په وړاندې سره د ګوتو د نخښې خالد ته ورکړه، آیا خالد د زید په اقرار باندې مستحق کیدې شي یا نه؟ او آیا د بائع پورته اقرار عند الشرع معتبر دې یا نه؟ او عمرو دا وویل چې دا حصه ځمکه د پنځوس کالو نه د ګانې د وجې نه زما د کروندې د لاندې ده، بیا زید د اختلو دعوی وکړه، د دې نه پس ئې د ملکیت دعوی وکړه او د خالد په دعوی باندې هغه وویل چې دا زائد المیعاد ده اوس د علماء اسلام نه استفتاء ده چې آیا د بائع اقرار للمستحق معتبر دې او د خالد دعوی د عمرو په پورته ذکر شوو نکاتو باندې معتبره ده یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتي: خیر خان، سلطان خیل بالا دره دیر ..... ٢٦ جمادي الاول ١٤٠٢ھ)

الجواب: په فتاوی أنقرویه ۲:۱۷۸ کې دی: **ولو اقام المشتري البينة على اقرار البائع انها ملك المستحق قبلت بينة الخ**(١) **وايضا في شرح المجلة ٢٢٩**(٢) **والخلاصة ٤:١٢٠ لو اقام البينة على اقرار البائع انه للمستحق رجع عليه**(٣)

---

(١) (فتاوي انقروية ١٧٨:٢ باب الاستحقاق)

(٢) قال العلامة سليم رستم باز: اما لو برهن علي اقرار البائع انه للمستحق يقبل لعدم التناقض.

(شرح المجلة ٢٢٩ باب الاستحقاق)

(٣) خلاصة الفتاوي ١٢٠:٤ الفصل الخامس عشر في الاستحقاق)

وردالمحتار ۴: ۴۳۷ (۱). وهوالموفق

د غیر سپارلې شوې یا ګانه کړې ملکیت خرڅولو
په صورت کې به مشتري په بائع باندې رجوع کوي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید بکر قتل کړو او د مقتول ځوئې کله چې بالغ شو نو هغه دا قاتل قتل کړو نو حاکم د قاتل ثانی نه زر درهم او یوه ځمکه واخستله کله چې دویم حاکم راغلو نو هغه ځمکه بیا خپل اصلی مالک نه واپس کړه د مالک په هغې باندې د لسو کالو نه تصرف کولو نه پس یو سړی دعوی وکړه چې دا ځمکه ما د حاکم اول نه په بیع اخستلې وه نو حاکم هغه ته په شریعت محمدی ﷺ باندې د فیصله کولو حکم ورکړو نو آیا دا دعوی شرعاً قابل سماعت ده یې نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم ......۱۹ اکتوبر ۱۹۷۷ء

الجواب: که د مدعی علیه ملکیت سپارلې شوې یا ښکاره وی نو مدعی دې په بائع پسې اولګی او د هغه نه دې ثمن واپس واخلی (۲) او دده دپاره د ذوالید سره د خصومت حق نشته ځکه چې هغه په ید او تصرف سره د ځمکې حقدار دې (۳) وهوالموفق

---

۱ ﴾ قال العلامة الشامي رحمه الله تعالي: اما لو برهن علي اقرار البائع انه للمستحق يقبل لعدم التناقض. (ردالمحتار ۴: ۲۱۷ باب الاستحقاق)

۲ ﴾ وفي الهندية: وان يكون ملك البائع فيما يبيعه لنفسه فلا ينعقد بيع ماليس مملوكا له. (هندية ۳: ۳ كتاب البيوع، الباب الاول في تعريف البيع الخ)

وقال العلامة الحصكفي: ويثبت رجوع المشتري علي بائعه بالثمن اذا كان الاستحقاق بالبينة.

(الدرالمختار ۴: ۲۱۶ باب الاستحقاق، كتاب البيوع)

۳ ﴾ قال العلامة ابن عابدين: ان وضع اليد والتصرف من اقوي ما يستدل به علي الملك. (ردالمحتار ۳: ۲۸۱ مطلب القول لذي اليد ان الارض ملكه الخ)

موهوب له د موهوبه ځمکې د لارې نه منع کول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی بل نزدې رشته دار ته غير آباد ځمکه د کور جوړولو دپاره هبه کړي او په هغې کې کور تيار شي بيا ديرش ځلويښت کاله پس د دې کور خلق د لارې نه منع کوي نو د کور مالک به د لارې حقدار وي يا نه؟

نوټ: هبه کونکې وفات شوې دې خو د هغه ورېرونه وغيره د کور خلق منع کوي بينواتوجروا

المستفتي: مولانا کرامت شاه صاحب نوښار ...... ٦ جولائی ١٩٧٦ء

الجواب: که دې واهب ځمکه سره د لارې نه هبه کړې وي نو د دې واهب د وارثانو دپاره د لارې نه منع کول جائز نه دي. (۱) او که دا وارثان ثابته کړي چې په دې لاره باندې تيريدل تبرع وو نو په دې صورت کې به منع کول جائز وي (۲) وهوالموفق

...

---

۱) قال العلامة خير الدين الرملي: ومن له المرور في محل له فتح باب فيه كما صرحت به علماء نا قاطبة ولا يقدر احد علي منعه منه كمالا قدرة له علي منعه من المرور فيه.

(فتاوي خيرية علي هامش تنقيح الحامدية ٢:٣١٤ فصل في الحيطان والطرق)

٢) وفي الهندية: اذا كان له باب مفتوح من داره علي حائط في زقاق انكر اهل الزقاق ان يكون له حق المرور في زقاقهم فلهم منعه الا ان تقوم بينة علي ان له طريقا ثابتا فيها كذا في المحيط. (فتاوي هندية ٤:١٠٤ الباب الحادي عشر في دعوي الطريق والمسيل)

(ومثله في شرح المجلة ١١٥٥ فصل في دعوي الحائط والطريق)

بسم اللّٰه الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

دوم جلد

کتاب الوکالة والکفالة والحوالة

....

بسم اللہ الرحمن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

کتاب الوکالة والکفالة والحوالة

قال اللہ تبارک وتعالیٰ:

فَابْعَثُوْا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖۤ اِلَى الْمَدِيْنَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَاۤ اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَاْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ

(سورة الکهف)

وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا

(سورة آل عمران)

....

کتاب الوکالة والکفالة والحوالة

په عیب (نقصان) باندې د خبریدلو باوجود شراء نه خو وکیل واپس کولې شي او نه موکل

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید عمرو د یو خچر په اخستلو باندې وکیل کړو. عمرو د بکر نه یو خچر واخستلو چې ډیر کمزورې وو نو زید ووئیل چې دې ډیر کمزورې دې عمرو ووئیل چې: دې تدبیر ماته راځي او هغه ته ئې تیل ورکړل چې د هغې نه خچر مړ شو او تیل ئې هم د مشتری په کور کې ورکړل نو اوس به د خچر قیمت درې زره روپۍ عمرو ورکوي یا زید؟ او که د بکر خچر ضائع شو؟ بینوا توجروا

المستفتي: مولوی صاحب بټل مانسهره ...... ۲۸ دسمبر ۱۹۷۵ء

الجواب: کله چې وکیل په کمزورئ باندې د خبریدلو باوجود شراء کړې ده نوشرعادې مبیع (خچر) لره نه وکیل واپس کولې شي او نه مؤکل.(۱) خصوصا کله چې ئې علاج هم وکړې شو نو د واپس کولو حق بالکلیه منقطع شو. (۲) بهرحال وکیل باندې په ضمان نه وی ځکه چې اول دا وکالت مطلقه دې. (۳)

---

(۱) قال العلامة ابن عابدین: (قوله بالعیب) اشار الي انه لو رضي بالعیب فانه یلزمه ثم المؤکل ان شاء قبله وان شاء الزم الوکیل وقبل ان یلزم الوکیل لو هلک یهلک من مال المؤکل. (ردالمحتار ۴۴۹:۴ باب الوکالة بالبیع والشراء)

(۲) قال العلامة المرغیناني: من اشتري جاریة فوجدبها قرحا فداواها فهو رضا.
(هدایة ۴۷:۳ باب خیار العیب)

(۳) قال العلامة ابن عابدین: (قوله ان عمت) بان یقول ابتع لي ما رأیت لانه فوض الامر الي رأیه فاي شيئ یشتریه یکون ممتثلا.
(ردالمحتار ۴۴۸:۴ باب الوکالة بالبیع والشراء)

ثانیا د مشتری موکل قبض هم کړې دې (۱) دا ټول مسائل هدایه او شامی د باب خیار العیب او باب الوکالة بالبیع والشراء نه ماخوذ دی وهوالموفق

د توکیل د اجازت نه کیدو په صورت کې وکیل اول ضامن دې

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید عمرو ته اووۀ سوه روپۍ ورکړې او وېې ویل چې دا بکر ته ورسوه. عمرو دا پیسې خپلې مور ته ورکړې تاسو خو هسې هم د بکر کور ته ځئ لهذا دا پیسې هم هغه ته ورسوئ خو په لاره کې دا پیسې ورکې شوې نو د دې پیسو وصولی به د عمرو نه کوی یا د هغه د مور نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: بخت حسین مصری بانډه اکوړه ختک.....۶ رجب ۱۴۰۲

الجواب: چونکې په ظاهره کې دې موکل دې وکیل ته (بکر ته) د توکیل اجازت نه دې ورکړې. لهذا په ظاهره کې په هغه باندې ضمان واجب دې، کما فی شرح المجلة ۲۸۷ لیس لمن وکل بأمر ان یوکل به غیره الا ان یکون الموکل قد اذنه بذلك الخ (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة المرغيناني : واذا اشتري الوكيل وقبض ثم اطلع علي عيب فله ان يرده بالعيب مادام المبيع في يده... فان سلمه الي الموكل لم يرده الا باذنه لانه انتهي حكم الوكالة.

(هداية ۱۸۲ : ۳ باب الوكالة بالبيع والشراء)

۲) (شرح المجلة ۴۴۰ : ۴ المادة ۱۴۶۶)

وفي الهندية : ليس للوكيل ان يوكل غيره بما وكل الا ان يطلق له الذي وكله او يجيز امره فيما وكل به فيكون له ذلك.

(فتاوي عالمگيرية ۵۶۶ : ۳ كتاب الوكالة، الباب الاول في بيان معناها شرعاً الخ)

د خصم د رضامندئ نه بغیر د خصومت دپاره وکیل مقرر کول

سوال: ما قولکم دام فضلکم فی هذه المسئلة هل یصح التوکیل بالخصومة بغیر رضاء الخصم ام لا؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی سلطان محمود پیش امام مسجد پراؤ دیر ... ۱ اگست ۱۹۷۲ء

الجواب: نعم! یصح التوکیل بالخصومة وان لم یرض به الخصم کما فی شرح المجلة: لکل من المدعی والمدعی علیه ان یوکل من شاء بالخصومة ولا یشترط رضا الآخر ولا فرق فیما اذا کان طالب التوکیل معذورا الخ(۸۲۰)(۱).

وهو الموفق

د یو دکاندار د بل دکاندار گاهک ته سامان ورکولو باندې کمیشن اخستل توکیل بالاجرة جائز دې یا نه؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ما په یو ځای کې لوستلې وو چې کوم مال چا سره نه وی په هغې باندې منافع اخستل حرام دی په دې سلسله کې وضاحت پکار دې، اصل کې زمونږ په علاقه یو رواج عام دې چې یو دکاندار د بل دکاندار نه د نوښونو هارونه یوسی او خپل گاهک ته ئې ورکوی دغه شان پنځه روپئ په وروکی هار کې او لس روپئ په لوئې هار کې کمیشن هغوی ته ملاویږی آیا دا کمیشن جائز دې؟

---

(۱) شرح المجلة لسلیم رستم باز: ۸۲۰ المادة ۱۵۱۶ الفصل الخامس في الوکالة بالخصومة)

وفي الهندیة: التوکیل بالخصومة بغیر رضا الخصم لا یلزم وقالا یلزم والفقیه ابو اللیث اختار قولهما للفتوي کذا في خزانة المفتیین وقال العتابي وهو المختار وبه اخذ الصفار کذا في البحر الرائق. (فتاوي هندیة ۶۱۵:۳ الباب السابع في التوکیل بالخصومة)

چه هر کله ئې خپل مال هم نه وی. په دکان کې ئې کینبودلې هم نه وی. څه محنت ئې هم نه وی کړې. صرف د یو دکان نه وړلو سره ګاهک ته ورکړې شی. بینوا توجروا

المستفتی: محبوب النبی اظهر کشمیر جنرل ستور اټک.....۲۱ صفر ۱۴۰۳ھ

الجواب: په ظاهر کې دا بیع المعدوم نه ده بلکې توکیل بالاجرة دې چې جائز دې (۱) خو په هار کې وضع شوې نوټونو نه زیاتی نوټونو باندې اخستل خرڅول قابل اعتراض دی (۲) (۳) والله اعلم.

د هنډئ د رسم حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې حمید او کریم دواړه په دبئ کې اوسیږی. د حمید ورور په پاکستان کې اوسیږی او د کریم هم. اوس حمید زر روپئ ګنټلو سره کور ته لیږل غواړی. حمید زر درهم کریم باندې خرڅ کړل او کریم حمید ته وویل چې لس ورځې پس به درته په پاکستان کې درې زره ملاؤ شی اوس بې نه کریم ورکولې شی او نه حمید

---

۱) في شرح المجلة: اذا اشترطت الاجرة في الوكالة واوفاها الوكيل يستحقها. (شرح المجلة ۴۴۵: ۴ المادة ۱۴۶۷)

وقال العلامة الدكتور وهبة الزحيلي: تصح الوكالة باجر وبغير اجر لان النبي ﷺ كان يبعث عماله لقبض الصدقات ويجعل لهم عمولة. (الفقه الاسلامي وادلته ۴۰۵۸: ۵ الوكالة باجر)

۲) وفي حاشية شرح الوقاية: واما النوت هو القرطس الرائجة تحكما فيها مكتوب ثمنه اي عشرة او عشرون او الف فهو مهلک في الروبية علي الصحيح لا نسبة له بالذهب فلا يجوز بيعه بالروبية الا متساويا بما كتب فيه. (تكملة عمدة الرعاية علي شرح الوقاية ۸۷: ۳ حاشية: ۶ كتاب الصرف)

۳) مروجه کرنسی چونکې د تجارت د متاع په حکم کې ده لهذا کله چه قدر سره جنس هم مفقود وی نو فضل او نسیئه دواړه قابل د اعتراض نه دی او په صورت د وجود کې د جنس فضل لا بأس به او نسیئه به ناجائز وی. (مفتي سیف الله حقاني)

غواړي، حميد په خوشحالئ سره په پاکستان کې غواړي. کريم خپل ورور ته خط وليکلو چې د حميد رورته دري زره روپئ پاکستانئ ورکړئ. حميد هم ورور ته دغه شان وليکل چې د کريم د ورور نه واخله خو د کريم ورور پنځلس ورځې پس ورکړې او دا چې د کرنسئ جنس غير دې لاس په لاس هم نه دې. اوس که په دې معامله کې د حکومت په ذريعه دا پيسې وليږلې شي نو د درې زرو به درته دوه نيم زره ملاويږي. اوس که کريم هم هغه زر درهم په بل چا باندې دوه سوه او درې زره باندې خرڅ کړي چې په پاکستان کې به زما ورور ته درې زره او دوه سوه روپئ ورکوي نو دا منافع د هغه دپاره څه حکم لري يا کريم هغه ته په زر درهم باندې کړه واخستله او په دې باندې پاکستان کې دوه سوه روپئ ګټه وشوه. د دې شرعی حکم څه دې دغه شان کله نقصان هم کريم ته کيږي؟ بينواتوجروا

المستفتی: مولوی فضل الرحمن پوسټ بکس ۵٤۱۱

دبئ متحده عرب امارات ... ۱۹/ربيع الثانی ۱٤۰۲هـ

الجواب: د هنډی معامله ناجائز نه ده ځکه چې دا د نوټ وغيره کاغذات په حقيقت کې ثمن رائجه او ثمن عرفی دی ثمن خلقی نه دی. ثمن خلقی صرف سرو او سپينو زرو ته ته ويلې شی پس کله چې حميد کريم ته زر دراهم ورکړل چې هغه درې زره پاکستانی روپئ د ډاک په ذريعه د خپل ورور په ذريعه د حميد ورور ته ورکړی نو په حقيقت کې هم دې حميد د کريم سره بيع موجل کړې ده چې جائز ده (۱) (لعدم کونه بيع الصرف) او د دې نه علاوه حميد کريم د دې امر وکيل جوړ کړو چې دا ثمن زما ورور ته اصالة يا وکالة ورسوی. (۲) بهرحال دې هنډی او پاکستان ته تلونکی ملکری ته د پيسو

---

۱) قال العلامة الحصکفي: (وصح بثمن حال) وهو الاصل (ومؤجل الي معلوم) لئلا يفضي الي النزاع.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴:۲۵ مطلب في الفرق بين الاثمان والمبيعات)

۲) قال العلامة ابن عابدين: (قوله وصح بايفائها) ...[بقيه بر صفحه آئنده...

وركولو او د ډاک په ذريعه ليږلو کې هيڅ فرق نشته، په دې وارو کې د استبدال او توکيل نه خلاصي نشته. وهوالموفق

د هندى حقيقت څه دی؟

سوال: چه فرمائد علماء كرام در اين مسئله كه حقيقت هندى چيست؟ جزاكم الله خيرا

المستفتى: عبد الحئ پشين ..... ۱۰ شوال ۱٤۰۸ھ

الجواب: اين معامله جائز است اين توكيل به اجرت است(۱) نه بيع است ،نه قرض ست نه سفتجه، نيز بيع ثوب هروي به ثوب مروي جائز است اگر چه نسيئه باشد، كما فى الدرالمختار(۲)

...بقيه ازحاشيه گذشته] اي حقوق العباد اي يصح التوكيل بايفاء جميع الحقوق واستيفائها... والمراد بالايفاء هنا دفع ما عليه وبالاستيفاء القبض.
(ردالمحتار ۴۴۶:۴قبيل باب الوكالة بالبيع والشراء)

وقال الدكتور وهبة الزحيلي : تصح الوكالة باجر وبغير اجر.
(الفقه الاسلامي وادلته ۴۰۵۸:۵ كتاب الوكالة باجر)

۱) وفي شرح المجلة : اذ اشترطت الاجرة في الوكالة واوفاها الوكيل يستحقها.
(شرح المجلة ۴۴۵:۴المادة: ۱۴۶۷)

وقال العلامةالدكتور وهبة الزحيلي : تصح الوكالة باجر وبغير اجر.
(الفقه الاسلامي وادلته ۴۰۵۸:۵الوكالة باجر)

۲) قال العلامة الحصكفي : (وان عدما حلا) كهروي بمرويين لعدم العلة فبقي علي أصل الاباحة. (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۱۹۹:۴باب الربا)

وقال العلامة ابن نجيم : (وحلا بعد مهما) اي حل الفضل والنساء عند انعدام القدر والجنس فيجوز بيع ثوب هروي بمرويين نسيئة.
(البحر الرائق ۱۲۹:۶باب الربا)

فلوكان هذا بيعاً لكان مثل هذا فافهم. وهوالموفق

د مبيع د هلاکيدو په صورت کې په وکيل باندې د ضمان حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې دوه سړو په يو سړی دوه څراغه (لالتينونه) راوغوښتل هغه دواړه اخستلو سره بغير د تعين نه ملګری نه حواله کړل. اتفاقا په لاره کې په هغې کې د يو څراغ (لالتينه) شيشه ماته شوه اوس علماء دين څه فرمائی چې مات شوې لالتين به د چا وی او ضمان به په چا باندې راځی؟ بينواتوجروا

المستفتی: محمد خان ديروی.......۹ نومبر ۱۹۸۳ء

الجواب: چونکې وکيل امين دې لهذا په هغه باندې ضمان نشته (۱) او د وکالة مطلقه د وجې نه دا شراء د هر دواړو موکل دپاره واقع شوې ده (۲) پس د عدم تعين د وجې نه به هالک هم مشترک وی او ثابت به هم مشترک وی. وهوالموفق

د وکالت مروجه پيشه

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو وکيل شپه ورځ محنت کوی او د خپل موکل دپاره په قانون رائج الوقت کې د براءت لاره ګوری او د هغه نه فيس وصولوی اکثر خلق دې ته حرام وائی حال دا چې

---

۱) وفي الهندية: ومنه انه امين فيما في يده كالمودع فيضمن بما يضمن به المودع ويبرأ به والقول قوله في دفع الضمان عن نفسه.
(فتاوي عالمگيرية ۳:۵۶۷ كتاب الوكالة، الباب الاول في بيان معناها شرعا وركنها وشرطها)

۲) قال العلامة ابن عابدين: (قوله ان عمت) بان يقول ابتع لي ما رأيت لانه فوض الامر الي رأيه فاي شيي يشتريه يكون ممتثلا.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۴:۴۴۸ باب الوكالة بالبيع والشراء)

یو مریض د ډاکټر نه تشخیص وکړی نو زیات نه زیات پنځه منټه صرف کوی
او یو پرچې لیکلو سره د دوایئ نشاندهی کوی که هغه دوائی صحت بخش
ثابت شی یا نه مګر فیس وصولوی خلق دې لره حلال ګڼی. بنده ته جواب
راکړئ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم ۷ جولائی ۱۹۸۶ء

الجواب: کوم وکیل چې د شریعت خلاف قوانینو کې د یوې مقدمې پیروی
کوی نو د هغه فیس حرام دې دا د معصیت معاوضه ده. (۱) او کوم وکیل
چې د شریعت سره د غیر متصادم قوانینو پیروی کوی نو د هغه فیس حلال
دې (۲) او د ډاکټر تجاویز هم کله حلال او کله حرام وی. **وهوالموفق**

د وکیل د موکل نه په مبیع باندې د منافع وصولولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید یوه چیلی د
عمر دپاره په دوه سوه روپئ باندې واخستله. اوس زید دا چیلی عمر ته په
درې سوه روپئ باندې ورکوی آیا دا جائز دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: هدایت ...... ۶ جمادی الاولی ۱۳۹۷ھ

---

(۱) قال العلامة المرغيناني: لا يجوز الاستيجار علي الغناء والنوح وكذا سائر الملاهي لانه استيجار علي المعصية والمعصية لا تستحق بالعقد.
(الهداية ۳:۳۰۳ باب الاجارة الفاسدة)

(۲) وفي شرح المجلة: اذا اشترطت الاجرة في الوكالة واوفاها الوكيل يستحقها وان لم تشترط ولم يكن الوكيل ممن يخدم بالاجرة يكون متبرعا وليس له المطالبة بالاجرة.
(شرح المجلة ۴۴۵:۴ المادة: ۱۴۶۷)

وقال العلامة الدكتور وهبة الزحيلي: تصح الوكالة باجر وبغير اجر لان النبي ﷺ كان يبعث عماله لقبض الصدقات ويجعل له عمولة.
(الفقه الاسلامي وادلته ۵۸ . ۵:۴ الوكالة باجر)

الجواب: که زید دا خیز د خیل ځان دپاره اخستلې وی او د هغې نه پس ئې په عمر باندې خرڅوی نو دا منافع جائز دي که د زید د اخستلو او وکالت په حیثیت سره وی نو منافع ناجائز دي.(۱) وهوالموفق

د وکیل د خصم د پاره د مدعی د یوې حصې په اقرار کولو باندې د معزول کیدو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د څمکې په یو دعوی کې څو سړو یو سړې وکیل مقرر کړو او مدعی به یوه څمکه ده؟ چې د هغې حدود مفصل بیان شوې دی شل حصې څمکه ده د هرې حصې بیله بیله کرونده کولې شی دا ټوله مدعی به ده. اوس وکیل صرف یوه حصه څمکه کې د مدعی علیه دپاره د ملکیت اقرار کړې دې. اوس د بعض مدعی به اقرار کولو سره باقی مدعی باندې به دعوی مسموع وی یا نه؟ یعنی باقی نورلس حصې په دې قول کې (من اقربعين لزيد ثم ادعى عليه لنفسه.....لا يملك ان يدعيه لا لنفسه ولا لغيره بوكالة اوبوصاية: داخلې راتلې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: رؤف احمد تحصیل مونړه جندول ...۲۱ جون ۱۹۶۹ء

---

(۱) قال العلامة الحصكفي: (ولو وكله بشراء شيي بعينه... لا يشتريه لنفسه) ولا لموكل آخر... (وان) بشراء شيي (بغير عينه فالشراء للوكيل الا اذا نواه للموكل) وقت الشراء (اوشراه بماله).

وقال العلامة ابن عابدين: (قوله فالشراء للوكيلالمسئلة علي وجوه كما في البحر وحاصلها انه ان اضاف العقد الي مال احدهما كان المشتري له وان اضافه الي مال مطلق فان نواه للآمر فهو له وان نواه لنفسه فهو له.

(ردالمحتار مع الدرالمختار ۴:۴۵۰ باب الوكالة بالبيع والشراء)

(وهكذا في الخانية علي هامش الهندية ۳:۱۹ كتاب الوكالة، فصل في التوكيل بالبيع)

الجواب: (الف) این اقرار معلوم نیست که قبل از توکیل ست یا بعد از توکیل،

(ب) نیز این اقرار به استیفاء حق وابراء نیست ومبطل این ست،

وفي العناية اذا اقر الوكيل بالخصومة على موكله سواء كان موكله المدعى فاقر باستيفاء الحق او المدعى عليه فاقر بثبوته عليه الخ. درین صورت فقهاء کرام حکم به جواز وانعزال کرده اند[۱] لاکن در صورت مذکوره این نوع موجود نیست لهٰذا حکم به انعزال درست نیست. فقط

په حواله او ګاڼه کې څه فرق دی؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې حواله او ګاڼه کې څه فرق دې؟ بینوا توجروا

المستفتي: محمد مرزا واړی ضلع دیر ... ۲۷ مارچ ۱۹۸۵ء

الجواب: په ګاڼه او حواله کې د ځمکې او آسمان فرق دې. [۲] وهوالموفق

---

۱) في العناية: اذا اقر الوكيل بالخصومة علي موكله سواء كان موكله المدعي فاقر باستيفاء الحق او المدعي عليه فاقر بثبوته عليه فانكان ذلك عند القاضي جاز والا فلا عند ابي حنيفة ومحمد رحمهما الله تعالي الا انه اذا اقر عند غير القاضي خرج من الوكالة فلا يدفع اليه المال ولو ادعي بعد ذلك الوكالة واقام علي ذلك بينة لم تسمع بينته لانه زعم انه مبطل في دعواه وقال ابويوسف رحمه الله تعالي جاز اقراره في الوجهين جميعا وقال زفر والشافعي رحمهما الله تعالي وهو قول ابي يوسف اولا لا يجوز في الوجهين جميعا.

(عناية علي هامش فتح القدير ۷:۱۰۶ كتاب الوكالة، باب الوكالة بالخصومة والقبض)

۲) الرهن: هو حبس الشيي بحق يمكن اخذه منه. (شرح الوقاية ۴:۷۲ كتاب الرهن) والحوالة: هي شرعا نقل الدين من ذمة المحيل الي ذمة المحتال عليه.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴:۳۲۱ كتاب الحوالة)

په غیر اختیاري کارونو کې د چا ذمه داري اخستل

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې شیر افضل ولد محمد افضل ساکن مانکئ د سعودي عرب په یو کمپنۍ کې کاریګر وو دهغه په نګرانۍ کې تقریبا پنځه دیرش کسانو کارکولو ،اوس په دې مذکوره سړو کې یو سړی دا دعوی کوي چې شیر افضل زمونږ ذمه داري اخستلې وه چې تاسو د دې ځای نه مه ځئ ځکه چې زما بدنامي کیږي او ستاسو پیسې به زه درکوم یعني زما په ذمه دي بیا مونږ ناڅاپه اونیولې شو او مونږ ته پیسې هم ملاؤ نه شوې، شیر افضل وائي کله چې دا خلق په دوه درې ورځو کې نیولې کیدونکي وو نو ما هغوی ته وویل چې وتختئ ځکه چې تاسو نیولې کیدونکي یئ او شیرافضل د رقم د ذمه اخستلو نه هم منکر دې ګواهان موجود نه دي، اوس به د دې مسئلې حل څه وي؟ بینواتوجروا

المستفتي: محمد خان مانکئ تحصیل صوابي مردان ۱۲ اګست ۱۹۸۹ء

الجواب: ومنه الصدق والصواب: دا عوامي ذمه دارئ دي دا څه حوالې یا کفالې نه دي په دې کې په دې سړي (شیر افضل) باندې هیڅ ضمان او تاوان نشته. وهوالموفق

د سامان د هلاکت ضمان او د هغې په عوض کښې د حصو د استحقاق حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د تجارت سامان د جهاز یا د ریل په ذریعه راځي مات رامات شي او ضائع کیږي یا غلا یا ګډوډ شي دغه شان سوداګر ته ډیر لوئې نقصان رسیږي په بعض حالاتو کې که جهاز ډوب شي نو سوداګر دیوالیه کیدې هم شي په دې حالاتو کې یو سړې دا ضمانت اخلي چې دټول رقم ۱/۱۰۰ حصه ماته راکړه نو په مال رسیدو باندې چې څه نقصان هم وشي هغه به زه درکړم او دا وعده پوره کوي هم یعني کوم نقصان چې کیږي د هغې تاوان ادا کوي سوداګر دا عمل کوي

او دا ضروری دي آیا دا جائز دي یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتي: تول اینډ مشینري کمپنی پوسټ بکس ۷۵ لاهور ۱۶ کتوبر ۱۹۸۹ء

الجواب: دا ضمان او د هغې په عوض کښې د حصې استحقاق ناجائز دي (۱) وهوالموفق

د وکیل نه د مال هلاکیدو په صورت کې ضمان اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید عمرو د خپل کار د پاره کوفې ته ولیږلو. په لاره کې عمرو ته نقصان ورسیدو. نو آیا زید د عمرو نه تاوان اخستلې شی یا نه؟ بینواتوجروا

الجواب: المال الذی اعطاه زید لعمرو یکون حکمه حکم الودیعة فلا ضمان علیه عند الهلاك (۲) نعم! یضمن عند الاستهلاك (۳) واما المال المملوك لعمرو فلا ضمان فی هلاکه علی زید والمسئلة واضحة مذکورة فی کتاب الودیعة فلیراجع. وهوالموفق

---

۱ ﴾ لکون هذه المعاملة من باب القمار فافهم. (سیف)

وقال الله تعالی: یایها الذین امنوا انما الخمر والمیسر والانصاب والازلام رجس من عمل الشیطان فاجتنبوه لعلکم تفلحون. (سورة المائدة: ۹۰)

وقال العلامة الحصکفي: ومن السحت ما یأخذه کاهن ومقامر وواشمة. (الدر المختار ۵:۳۰۱ کتاب الحظر والاباحة، فروع)

۲ ﴾ قال العلامة المرغیناني رحمه الله تعالی "الودیعة امانة في ید المودَع إذا هلکت لم یضمنها لقوله علیه الصلوة والسلام لیس علي المستعیر غیر المغل ضمان ولا علي المستودَع غیر المغلّ ضمان". (الهدایة: ۳:۳۷۳ کتاب الودیعة)

۳ ﴾ وقال العلامة العثماني رحمه الله تعالی "أن الودیعة أمانة لا ضمان فیها إلاّ أن یتعدّي ، قال الموفق: فأما إن تعدي المستودع فیها أو فرط في حفظها فتلفت ضمن بغیر خلاف نعلمه لأنه متلف مال غیره فضمنه". (اعلاء السنن ۶۲:۱۶ کتاب الودیعة)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

دوم جلد

کتاب القضاء والدعویٰ

....

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

کتاب القضاء والدعویٰ

قال الله تبارك وتعالیٰ:

اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ اَرٰىكَ اللّٰهُ ؕ

(سورة النسآء)

....

کتاب القضاء والدعوٰی

د قاضی او حکَم تعریف

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په ملاکنډ ایجنسئ کې اکثر خلق د مقدماتو فیصلې په عدالتونو کې د ملک د رواج یعنی د پلار نیکه د مقرر کړې قانون مطابق فیصله کوی، په دې وجه په عدالت کې د حکومت معین او مقرر تنخواه دار قاضی د قضاء دپاره نشته کله چې بعض خلق خپله فیصله په قانون شرعی باندې حل کوی نو فریقین په خپله مرضئ باندې یو عالم یا قاضی د قوم یا امام مسجد حکَم مقرر کولو• سره فیصله کوی، اوس قاضی محمد فیضان تقریبا د شپیتو کالو نه په یو مسجد کې امام دې کله چې فریقین د شریعت مطابق فیصله کول غواړی نو د شریعت مطابق فیصلې هم کوی او د عدالت په جامع مسجد کې دجمعې او عیدین مونځونه تر اوسه پورې اکثر وختونه قاضی محمد فیضان ورکړې دی نو د شریعت د قانون مطابق هغوی ته قاضی ویلې شی یا نه او د هغوی فیصله کله چې د شریعت د قانون مطابق برابر او صحیح وی نو د شریعت د وجې نه فسخ کیدې شی یا نه؟ بینوا بالکتاب توجروا یوم الحساب

المستفتی: عبدالرزاق پیش امام مسجد سید آباد ملاکنڈ ایجنسی ۲۸ مئی ۱۹۶۹ء

الجواب: که قاضی محمد فیضان صاحب حکومت د مقدماتو د فیصلو دپاره مقرر کړې وی نو هغه قاضی دې کنه نو هغه حکَم دې او قاضی نه دې (قال فی الهندية ۳:۳۷۶) وفی الشرع قول ملزم يصدر عن ولاية عامة كذا فی خزانة المفتيين (۱) وفی الدرالمختار: هو شرعاً فصل الخصومات وقطع

۱) (فتاوی هندیة ۳:۳۰۶ کتاب ادب القاضي، الباب الاول)

المنازعات، قال العلامة الشامي ولابد ان يزاد فيه على وجه خاص (۱)
وفي الدرالمختار: والتحكيم عرفاً تولية الخصمين حاكماً يحكم بينهما (۲). فقط.
وهوالموفق

په موجوده مسلمانانو بادشاهانو باندې د قضاة اطلاق صحيح دې يا نه؟

سوال: څه فرمائي علماء كرام د دې مسئلې په باره کې چې په موجوده مسلمانانو بادشاهانو باندې د قضاة اطلاق جائز دې يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: شير على مدرسه دار الارشاد چمن پهاټک کوئټه .... ۱٤ ربيع الاول

الجواب: په موجوده مسلمان بادشاه باندې د قضاة اطلاق صحيح دې.

لان القاضي مأخوذ من القضاء، والقضاء قول ملزم يصدر عن ولاية عامة كذافي خزانة المفتيين (هندية ۳:۳۷۶) (۳).

او د قضاء دپاره عدالت شرط نه دې فاسق هم قاضي کيدې شي. كمافي الهداية (٤) وشرح الهداية وسائر الفتاوى (۵) وهوالموفق

په حقه د ميراث دعوى، قسم خوړلو او قسم ورکولو کې هيڅ ګناه نشته

سوال: څه فرمائي علماء كرام د دې مسئلې په باره کې چې زما والد صاحب

---

۱) (الدرالمختار ۳۳۰: ٤ كتاب القضاء)

۲) (الدرالمختار ٤: ۳۸۶ باب التحكيم)

۳) (فتاوي هندية ۳:۳۰۶ كتاب ادب القاضي، الباب الاول في تفسير معني الادب والقضاء)

٤) قال العلامة المرغيناني: والفاسق اهل للقضاء حتي لو قلد يصح الا انه لاينبغي ان يقلد. (هداية ۳:۱۳۲ كتاب ادب القاضي)

۵) قال العلامة طاهربن عبد الرشيد: واختلفت الروايات في تقليد الفاسق بالقضاء والاصح انه يصح التقليد. (خلاصة الفتاوي ۳:٤ كتاب القضاء)

تقریبا پنځلس شپاړس کاله مخکې وفات شوې دي، او تره مې هم وفات شوې دې، زمونږ نیکۀ په سخاکوټ ملاکنډ ایجنسی کې ځلوېښت جریب ځمکه اخستلې وه، د نیکه د وفات په وخت زما پلار او تره دواړه کم عمر ماشومان وو خو د ځمکې وارثان منلې شو خو زمونږ نورو رشته دارو موقع غنیمت اوګڼله او په ځمکه باندې ئې په زبردستئ قبضه وکړه او زما د تره او پلار په قتل پسې ولګیدل هغه خلقو د څو کالو نه زمونږ ځمکه مفته خوړله. بیامې پلار د انګریزی حکومت په وساطت سره خپله ځمکه واپس واخستله. نو هغه خلقو دشمنی غوره کړه نو والد صاحب د دشمنئ د وجې نه هغه ځمکه دوباره پرېښودله، آخر دا چې والد صاحب خپله حصه په هغوی باندې په ۷۵ اویا روپئ فی جریب په حساب سره خرڅه کړه، او تره مې د خرڅولو نه انکار وکړو، او زما د تره ځامن د خپل پلار د حصې د اخستلو دعوی کوی نو آیا دا جائز ده؟ حال دا چې زمونږ تره دستخط نه وو کړې که مونږ د ټول ملکیت دعوی کړې وې نو هم دعوی کیدلې شوه. مهربانی وکړئ چې که مونږ د تره د حصې یعنی د شل جریب دعوی وکړو او هغوی ته د ځمکې نیم قیمت ورکړو او مونږ د دې خبرې قسم وکړو چې تره خو مو دا ځمکه نه وه خرڅه کړې نو څه نقصان خو به نه وی؟

نوټ: کومو خلقو چې زمونږ نه ځمکه اخستلې وه اوس هغوی په نورو خلقو باندې خرڅه کړې ده نو آیا اوس به مونږ په هغه نورو خلقو باندې دعوی کوو د قانون الهی نه مونږ خبر کړئ **بینوا توجروا**

المستفتی: ماسټر محمد خان سکنه نصیر کلے ډاکخانه هوتی مردان ...۲ فروری ۱۹۶۹ء

الجواب: که تاسو ته یقینی طور سره معلومه وی چې تره مو خپله حصه نه وه خرڅه کړې نو تاسو ته (یعنی ستاسو د تره ځامنو ته) د میراث په دعوی کولو او قسم خوړلو کې هیڅ ګناه نشته (۱) **وهوالموفق**

(۱) قال العلامة الد کتور احمد الزحيلي : الاصل في مشروعية ...[بقیه بر صفحه آئنده...

په بیع او مالکانه تصرفاتو باندې د خبریدلو باوجود په دعوی کې تاخیر کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید یوه ځمکه د ګواهانو په مخکې واخستله تقریبا د دوه کالو نه په هغې قابض او متصرف هم وو، د ځمکې څلور وارو طرفونو ته ئې دیوالونه هم اووهل او بوټی ئې هم وکرل.اوس یو سړې سره د نورو کسانو، کوم چې ددې کلی اوسیدونکې هم دې، په زید باندې دعوی کوي چې دا زمونږ ملک دې د سابقه بائع نه دې حال دا چې دعوی کونکو د مشتری تصرف نه هم کتل، د دوه کالو نه د دعوی نه ساکت وو، اوس دعوی کوی آیا د سکوت باوجود دا دعوی قابل د اوریدو ده؟ مشتری او بائع د دعوی کونکو د خپلوانو نه نۀ دې. **بینواتوجروا**

المستفتی: احسان الله علاقه دیر...... ۱۲ محرم الحرام ۱۴۰۳ھ

الجواب: په مالکانه تصرفاتو باندې د خبریدو باوجود د تاخیر د وجې نه دعوی ناقابل سماعت ده،

کما فی تنقیح الحامدیة ۲:۳: بخلاف الاجنبی فان سکوته ولو جاراً لا یکون رضاً الا اذا سکت الجار وقت البیع والتسلیم وتصرف المشتری فیه زرعاً وبناءً فحینئذٍ

...بقیه ازحاشیه گذشته] الدعوی: الاصل في الدعوي قول النبي ﷺ لو یعطي الناس بدعواهم لادعي رجل اموال قوم ودماء هم لکن البینة علي المدعي والیمین علي من انکر. (الفقه الاسلامي وادلته ۸:۵۹۸۳ الفصل الثاني، الدعوي والبینات)

وقال ایضا: والیمین مشروعة بآیات کثیرة في القرآن، منها قوله تعالیٰ: لا یؤاخذکم الله باللغو في ایمانکم ولکن یؤاخذکم بما عقدتم الایمان، وقد امر الله تعالیٰ نبیه ان یقسم علي الحق في ثلاثة مواضع من القرآن والله تعالیٰ لا یشرع محرما، ومشروعة باحادیث کثیرة ایضا، منها قوله علیه الصلاة والسلام لو یعطي الناس بدعواهم الخ.

(الفقه الاسلامي وادلته ۸:۶۰۶۴ المبحث الثاني: الیمین)

لاتسمع الدعوى على ما عليه الفتوى قطعاً للاطماع الفاسدة(١). والله اعلم

په کاغذاتو کې د غلطئ د وجې نه په ملکیت باندې هيڅ اثر نه پريوځى

سوال: څه فرمائى علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې تقريبا د پنځه شپږو پشتو نه زمونږ په يوه ځمکه کې خاندانى تقسيم راروان دې، سائل د خپلې حصې امدنى بغير د چا د شرکت نه تر ننه پورې ځمکه کې حاصلوى، په ۱۹۶۵ء کې حکومت په دې کې سړک ويستلو، د دې ځمکې څه ونې پرې کړې شو او د کاغذاتو د غلطې د وجې نه مالکانه حقوق نورو خلقو حاصل کړل، اوس د محکمه مال د دې غلطئ د وجې نه اصلى خاندانى مالک اراضى د خپل حق د ملکيت نه محروم کيدې شى يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتى: حاجى سكندر خان مانسهره.... ۱۲ جون ۱۹۷۹ء

الجواب: هرکله چې په دې ځمکه باندې ستاسو ملکيت ومنل شوې دې نو د کاغذاتو د غلطئ د وجې نه ستاسو په ملکيت باندې هيڅ اثر نه پريوځى تاسو باقاعده دخپلې ځمکې مالکان يئ او د بل سړى دپاره دا اقدام کول حرام دې.(٢) **وهوالموفق**

د قاضى د شريعت او فقه حنفى خلاف فيصله کول

سوال: څه فرمائى علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې که قاضى د شريعت محمدى ﷺ او فقه حنفى خلاف فيصله وکړي سهوا يا عمدا نو هغه به نافذ العمل وى يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتى: صوبيدار نور محمد. بكرا منډى راولپنډى

---

١) (فتاوى تنقيح الحامدية ٢:٣ كتاب الدعوي)

٢) وفي المشكواة: عن سعيد بن زيد قال قال رسول الله ﷺ من اخذ شبرا من الارض ظلما فانه يطوقه يوم القيمة من سبع ارضين متفق عليه.

(مشكوة المصابيح ٢٥٤ باب الغصب)

الجواب: په شرط د ثبوت به دا فیصله رد کولې شی او د عمد په صورت کې به تعزیر هم ورکولې شی

کما فی ردالمحتار ۳۳۵:۴: والوجه فی هذا الزمان بقولهما لان التارك لمذهبه عمدا لایفعله الا لهوی باطل لا لقصد جمیل واما الناسی فلان المقلد ما قلده الا لیحکم بمذهبه لا بمذهب غیره هذا کله فی القاضی المجتهد فاما المقلد فانما ولاه لیحکم بمذهب ابی حنیفة فلا یملك المخالفة فیکون معزولا بالنسبة الی ذلك الحکم(۱).

نوټ: د ضرورت شرعیه د وجې نه په غیرمذهب باندې فیصله کول عین حنفیت دې.(۲) وهوالموفق

د قاضی د خپل علم مطابق فیصله کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې آیا قاضی د خپل علم مطابق فیصله کولې شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: رحمٰن الدین معلم دینیات گورنمنټ مډل سکول شرینګل

---

۱) (ردالمحتار ۳۷۲:۴ مطلب حکم الحنفي بمذهب ابي یوسف او محمد حکم بمذهبه)

وقال العلامة ابن عابدین: (قوله ارتحل الي مذهب الشافعي یعزر) اي اذا کان ارتحاله لا لغرض محمود شرعا.

(ردالمحتار ۲۰۸:۳ مطلب فیما اذا ارتحل الي غیر مذهبه، باب التعزیر)

۲) قال العلامة عبد العزیز الفرهاري: اذا اشتدت الحاجة فیجوز الرجوع الي قاضي مذهب آخر لیفتي بحاجته وهذه الفوائد مما تحفظ.

(النبراس ۱۱۰ هل یجوز الرجوع من التقلید الخ)

وقال العلامة ابن عابدین: وقد کان بعض اصحابنا یفتون بقول مالک في هذه الحالة للضرورة.

(ردالمحتار ۳۶۲:۳ کتاب المفقود، مطلب الافتاء بمذهب مالک)

الجواب: اصل مذهب اګر چې د جواز دې خو فتوی په عدم جواز باندې ده. کما فی رد المحتار ۳۴۵/۴. والفتوٰی علی عدمه فی زماننا کما نقله فی الاشباه عن جامع الفصولین.(۱) الخ. واضحه دې وی چې قاضی خو اصولی فیصله کوی نو دهغه دمجرم کیدو هیڅ وجه نشته او که هغه افغانی اود پښتو فیصله کول غواړی نوبل حاکم یا محکم ته دې په طورد ګواه پیش شی. وهوالموفق

د معلومې ځمکې په دعوی کې حدود نه ذکر کول او په هغې باندې ګواهان طلب کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې د ځمکې په دعوی کې حدود ذکر نه کړی او قاضی د مدعی نه په دې باندې ګواهان طلب کولو سره حکم صادر کړی، آیا دا حکم صحیح دې یا نه؟ او په غلطه دعوی باندې د مدعی نه ګواهان طلب کول صحیح دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: نور محمد علاقه جندول ضلع دیر..... ۷ فروری ۱۹۷۶م

الجواب: که دا مدعٰی بِهٖ معلومه ځمکه وی نو د حدود د عدم ذکر به مضر نه وی کنه نو مضر به وی. (شامی) (۲)

---

۱) (ردالمحتار ۴:۳۸۳ مطلب في حکم القاضي بعلمه، کتاب القضاء)

وقال العلامة ابن نجیم: ورجح في جامع الفصولین قول محمد، قال: وینبغي ان یفتي به لما علم من احوال قضاة زماننا ثم نقل ان محمدا قال لا یقضي القاضي بعلمه ثم نقل عن عیون المذاهب ان بقوله یفتي.

(البحر الرائق ۶:۲۵۸ کتاب القضاء)

۲) قال العلامةالحصکفي: ویشترط التحدید في دعوي العقار کما یشترط في الشهادة علیه... الا اذا عرف الشهود الدار بعینها فلا یحتاج الي ذکر حدودها.

(الدرالمختار ۴:۴۶۹ کتاب الدعوي)

په اول تقدیر سره به شهادت صحیح وی او په دویم تقدیر سره به غلط وی.
(شامی)([1]) وهوالموفق

د میراث د دعوې دپاره د سماع موده

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د میراث د دعوې دپاره څه زمانه مقرر ده یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: نامعلوم

الجواب: په قضاء کې تحدید دې خو په تحکیم کې هیڅ حد نشته. صرح به العلامة الشامی ۴/۴۷۶. فی رد المحتار ([2]) وهوالموفق

د یو سړی د قوم د طرف نه بغیر د توکیل نه د مشترکه ځمکې دعوی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو قوم د بل قوم نه په یو قبضه کړې شوې ځمکه باندې دوه درې کرته دعوی وکړه، خو آخر د هغه ملک صاحب دعوی د بعض امورو د وجې نه باطل او ناقابل سماع

---

[1] قال العلامة الحصكفي: ومعلومية المال... المدعي اذ لا يقضي بمجهول... الي ان قال بعد ورقة واحدة (ويسأل القاضي المدعي عليه) عن الدعوىٰ... (بعد صحتها والا) تصدر صحيحة (لا) يسأل لعدم وجوب جوابه (فان اقر) فيها (او انكر فبرهن المدعي قضي عليه).

(الدرالمختار ۴:۴۶۷،۴۷۰ كتاب الدعوي)

وفي الهندية: واما انواعها فثنتان دعوىٰ صحيحة ودعوىٰ فاسدة: فالصحيحة ما تتعلق بها احكامها وهي احضار الخصم والمطالبة بالجواب ووجوب الجواب واليمين اذاانكر والاثبات بالبينة ... والفاسدة مالا تتعلق بها الاحكام.

(فتاوىٰ عالمگيرية ۴:۳ كتاب الدعوىٰ، الباب الاول في تفسيرها... وانواعها)

[2] قال العلامة ابن عابدين: الثاني ان النهي حيث كان للقاضي لاينا في سماعها من المحكم. (ردالمحتار ۴:۳۸۱ مطلب هل يبقي النهي بعد موت السلطان)

شوه، او هغه سره د قوم د طرف نه څه لیکلې وکالت هم موجود نه وو، نو د هغه قوم د ملک د دعوی د مسموع نه کیدو په وجه باندې به د باقي قوم دعوی مسموع وی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: رؤف احمد صاحب تحصیل مونلړه علاقه چندول ۲۱ جون ۱۹۶۹ء

الجواب: په شرط د صدق ددې ملک دعوی صحیح نه ده، ځکه چې د هغه دپاره د قوم د طرف نه توکیل ثابت نه دې،

لانه لا حق له فی الکل والدعوی قول مقبول عند القاضی یقصد به طلب حق الخ، هکذا فی الدر المختار(۱) وهوالموفق

د خرڅې کړې شوې مستاجره ځمکې فیصله

الاستفتاء ....۳۱ ستمبر ۱۹۸۷ء

فیصله نامه بابت مقدمه مسلی میر زمان وعنایت الله وغیره

د مدعی نوم مسمی میر زمان خان، مدعی علیه نوم مسمی عنایت الله و مسمی انوار الحق مدعی په باره د محدود ځمکې کې چې مثال یې لاندې ذکر دې.

کیفیت د دعوې : دا چې کومه ځمکه میر زمان خان سره په طور د اجاره زیر تصرف ده، د ځمکې مالک مسمی عنایت الله او مسمی انوار الحق باندې خرڅه کړه او د دې نه پس د دې ځمکې مالک د دې ځمکې نیمه حصه په مسمی میر زمان خان باندې خرڅه کړه، او په باقي نیمه باندې میر زمان د شفعې دعوی وکړه.

(**فیصله**) : که دا کیفیت باقاعده ثابت وی، نو ځمکه د میر زمان خان ملکیت شو، نیمه په طور د خرڅ او نیمه په طور د شفعې او اول خرڅیدل کوم چې په

---

۱) (الدر المختار علي هامش ردالمحتار ۴: ۴۶۶ کتاب الدعوی)

مسمی عنایت الله او مسمی انوار الحق باندې شوې وو هغه به کالعدم کولې شی لما فی الهندیة ۳:۱۵۳: اذا باع الآجر المستأجر من رجل بغیر اذن المستأجر ثم باعه من المستأجر جاز البیع من المستأجر وهو نقض البیع الاول (۱). وهوالموفق

د نیکهٔ د وفات نه پس د لمسی په دې بیع باندې د نه راضی کیدو دعوی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په خپل ژوند کې ځمکه خرڅه کړه، د شلو کالو نه پس د هغه لمسی دا دعوی کوي چې زمانیکهٔ چې کومه ځمکه خرڅه کړې ده، هغه زما د مرضئ موافق نه ده، لهذا زه په دې بیع باندې راضی نه یم، آیا د هغه دا دعوی شرعا صحیح ده یا نه؟

المستفتی: فضل قادر بونیر ...... ۲۴ ذی القعده ۱۳۹۷ھ

الجواب: په مذکوره صورت کې نیکهٔ کله چې خپله ځمکه خرڅه کړه نو هغه د دې مالک وو، ځکه چې په خپل ملکیت کې د ټولو تصرفاتو مالک وو، د نیکهٔ د وفات نه پس د لمسی دعوی غلطه او بې بنیاد ده. کما فی الشامی فی جلد خامس فی مسائل شتی (۲) وهوالموفق

د دعوی د عدم سماع په موده کې مفتی به قول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د دعوی د ترک کولو د وجې نه د عدم سماع د مودې په مقدار کې چې د فقهاء کرامو کوم مختلف اقوال دی مثلا درې کاله، پنځلس کاله، دیرش کاله، درې دیرش

---

(۱) (فتاوي هندية ۳:۱۰۰ الفصل الثالث في بيع المرهون والمستأجر الخ)

(۲) قال العلامة الحصكفي: باع عقارا او حيوانا او ثوبا وابنه او امرأته او غيرهما من اقاربه حاضر يعلم به ثم ادعي الابن مثلا انه ملكه لا تسمع دعواه.

(الدرالمختار ۵:۵۲۴ مسائل شتي)

کاله، په دې کې مفتٰی به قول کوم یو دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: ماش گل کوهستانی ... ۱۷ مارچ ۱۹۸۵ء

الجواب: په دعوٰی کې فیصله وروسته کول د سماعت نه مانع نه دی، او په قضاء کې د مودې تعین د حاکم اعلی وغیره په اختیار کې دې. (شامی) (۱)

وهوالموفق

په سوال باندې د ورکړې شوې ځمکې په حاصلاتو باندې د مغیر دعوی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یوې زنانه خپل ورور ته ځمکه صرف د منافع حاصلولو دپاره ورکړه، هغه به دا ځمکه کرله او د هغې نه به ئې منافع حاصلوله. آخر هغه د هغه ځمکې په حاصلاتو باندې نوره ځمکه واخستله، اوس دا زنانه دعوی کوی چې په دې ځمکه کې زما هم حصه ده. ځکه چې په مشترکه حاصلاتو سره اخستلې شوې ده اوس د دې زنانه په دې ځمکه باندې دعوی کول صحیح دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم

الجواب: د دې زنانه دعوی غیر صحیح ده ځکه چې دا ځمکه په حاصلاتو سره اخستلې شوې ده، او حاصلات ټول په ټول د ورور وو. (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: قد استفيد من كلام الشارح ان عدم سماع الدعوي بعد هذه المدة انما هو للنهي عنه من السلطان فيكون القاضي معزولا عن سماعها لما علمت من ان القضاء يتخصص فلذا قال الا بامر اي فاذا امر بسماعها بعد هذه المدة تسمع.

وقال العلامة ابن عابدين: الثاني ان النهي حيث كان للقاضي لاينافي سماعها من المحكم. (ردالمحتار ۴: ۳۸۱ مطلب هل يبقي النهي بعد موت السلطان)

۲) وفي فتاويٰ هندية: واما حكمها فهو ملك المنفعة للمستعير بغير عوض. (فتاويٰ عالمگيرية ۴: ۳۶۳ كتاب العارية، الباب الاول في تفسيرها شرعا وركنها الخ)

وفي شرح المجلة: المستعير يملك منفعة العارية ... [بقيه برصفحه آئنده...

د هبې د مدعی او د منکر ترمینځه فیصله

فریق اول : زرو جان کنډه وارث خان (مدعیه)

فریق ثانی : دلیل خان (مدعیٰ علیه)

دعوی : په باره د کور د حصې کښې، مدعیه ددې حصې د حمید خان د طرف نه د هبه کیدو دعوی کوی او دلیل خان د دې نه انکاری دې.

فیصله : چونکې د مدعیه ګواهان (د اعتراف مطابق نه وو) نو مدعیه د دې مدعی علیه په قسم باندې راضی شوه او مدعیه مدعی علیه (دلیل خان) ته قسم ورکړو، پس د دې په وجه باندې د مدعیه خلاف فیصله وکړې شوه. (۱)

وهوالموفق

د چرګې سره د زیاتی څیزونو دعوی کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید په اووۀ روپۍ باندې یوه چرګه واخستله، اته میاشتې پس بکر په هغې باندې دعوی

...بقیه ازحاشیه گذشته] بدون بدل فلیس للمعیر ان یطلب من المستعیر اجرتها بعد الاستعمال.

(شرح المجلة ۳:۳۱۱، المادة: ۸۱۲ الفصل الثاني في احکام العارية)

۱) قال العلامة ابن نجيم: (قوله والا حلف بطلبه) اي وان لم يكن للمدعي بينة حلف القاضي المدعي عليه بطلب المدعي لقوله عليه الصلوٰة والسلام للمدعي ألک بينة فقال لا فقال لک يمينه.

(البحر الرائق ۷:۲۰۳ کتاب الدعوي)

وفي شرح المجلة: احد اسباب الحکم اليمين او النکول عنه ايضا وهو انه اذا اظهر المدعي العجز عن اثبات دعواه يحلف المدعي عليه بطلبه.

(شرح المجلة ۵:۳۹۴ المادة: ۱۷۴۲)

وکړه چې دا چرګه زما ده، حلفا هم وائی چې دا چرګه زما ده، زید وائی چې دا چرګه ما د یوې نامعلومې بوډۍ زنانه نه اخستلې وه، کومه چې زما پیژندګلو نه وه او نه ئې اوس پیژنم زید ظاهری لحاظ سره یو صالح سړې دې چې د مونځ او روژې پابند دې، یو منصف سړی نیمې پیسې ورکولو سره د چرګې په ورلو باندې فیصله وکړه خو په فیصله باندې بکر راضی نه شو، سره د دې چې هغه دا منی هم چې چرګه زید نه ده غلا کړې، او د لاندې ذکر شوې امور تصفیه مطلوب ده:

۱: په ذکر شوې موده کې چې دې چرګې کومې هګۍ اچولې دی هغه د زید دپاره حلال وې که حرام؟

۲: په پاللو باندې چې کوم اجرت خرچ شو د هغې معاوضه د بکر په ذمه لازم ده یا نه؟ که چرګه بکر یوسی یا قیمت مذکوره ادا کړی، فیصله د شریعت په رڼا کې سره د دلیل نه ولیکئ چې د دواړو ډلو دپاره د تسکین قلب باعث وی. بینواتوجروا

المستفتی: محمد اکبر ۲۳ فروری ۱۹۷۵ء

الجواب: په صورت مسئوله کې دا مدعی که صرف د چرګې دعوی کوی نو په هغه باندې ضروری ده چې دوه ګواهان پیش کړی او که شهادت میسر نه وی، نو مدعی علیه ته به قسم ورکوی، لحدیث ﴿ البینة علی المدعی والیمین علی من انکر ﴾ (۱) پس که مدعٰی علیه قسم اوخوړلو نو هغه اوګټله او که انکار ئې وکړو نو مدعی اوګټله (۲) او چرګه به هغه ته حواله

۱) (مشکوٰة المصابیح ۳۲۷ باب الاقضية والشهادات)

۲) وفي شرح المجلة : احد اسباب الحكم اليمين او النكول عنه ايضا وهو انه اذا اظهر المدعي العجزعن اثبات دعواه يحلف المدعي عليه بطلبه...لان النبي ﷺ قال للمدعي ألك بينة فقال لا فقال لك يمينه سئل ورتب اليمين...[بقيه بر صفحه آئنده

کولې شی، او د هگو یا د هغې د قیمت مستحق به نه وی. که مدعی د چرگې او هگو دواړو دعوی وکړه نو د گټلو په صورت کې به هغه ته چرگه او هگۍ یا د هغې قیمت ورکولې شی.

کما فی الدرالمختار: وهذا اذا لم یدعه (الولد) المقرله فلو ادعاه یتبعها وکذا سائر الزوائد، نعم لاضمان بهلاکها، هامش ردالمحتار ۴: ۱۹۶(۱). وهوالموفق

عادة په ممتنع څیزونو باندې دعوی ناقابل سماعت ده

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی په ځمکه کښې ونې ولاړې دی، بل دعوی کړې ده چې ستاسو په ځمکه کې ونې زمونږدی، ځکه چې دا زما پلارلگولې دی، دمدعی پلار تقریبا څوارلس کاله مخکې وفات شوې دې، په دې څوارلس کالو کې هغه دعوی نه وه کړې او نه ورته د ځمکې مالک دا ځمکه چېرته په اجاره ورکړې وه هغه ته او د ځمکې مالک ته هم علم نشته چې ونې دهغه دی، تاسو راته جواب راکړئ بینواتوجروا

المستفتی: (شیخ الحدیث) مولانا عبدالحلیم دیروی

مدرس دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک. ۱۵ دسمبر ۱۹۸۶ء

الجواب: د دې مدعی دعوی ناقابل سماعت ده. لکه چې د هغه په عرب یا ایران کې په یو باغ باندې دعوی کول ناقابل سماعت دی. لانه من الممتنعات العادیة فلیراجع الی شرح المجلة ۵۴۲ المادة ۱۶۲۹(۲) وهوالموفق

...بقیه ازحاشیه گذشته] علي فقدان البینة. (شرح المجلة ۵: ۳۹۴ المادة: ۱۷۴۳)

۱) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴: ۲۱۸ باب الاستحقاق)

۲) وفي شرح المجلة: یشترط ان یکون المدعي به محتمل الثبوت بناء علیه لو ادعي ما وجوده محال عقلاً او عادة لا یصح الادعاء.

(شرح المجلة ۵: ۵۳ المادة: ۱۶۶۹ کتاب الدعوي)

د هائی کورټ نه د منلې شوې حق ملکیت او د شراء قطعی د مدعیانو ترمینځه شرعی فیصله

شرعی فیصله

مدعی: محمد یوسف ولد عبدالغفار **مدعی علیه**: شیر افضل ولد شرنگ

بیان مدعی: د مدعی د زبانی لیکلو بیان خلاصه دا ده چې زما پلار عبدالغفار دا ځمکه متنازع فیه د مسمی شرنگ نه په بیع قطعی سره اخستلې ده او دا ځمکه زمونږ د قبضې او تصرف لاندې ده، اوس مونږ دا په اجاره او رهن باندې ورکړه ده

بیان مدعی علیه: دمدعی علیه دزبانی لیکلوبیان خلاصه دا ده چې د ملکیت حقوق د هائی کورټ پورې زمونږ ثابت شوې دی او قبضه هم مونږ سره ده

د فیصلې شرعی طریق: مونږ اولا د طرفین ترمینځه د مصالحت کوشش وکړو خو کامیاب نه شو، نو اصولا طریق د فیصلې ولیکلې شو هغه دا چې که هائی کورټ د مدعی علیه ملکیت منلې وی نو د قبضې حق به هم مدعی علیه ته ورکولې شي یعنی که مدعی علیه قبضه نه وی کړې نو مدعی به هغه ته قبضه ورکوی.(۱) او که هائی کورټ د مدعی علیه ملکیت نه وی منلې نو باقاعده د شهادت د عدم موجودګۍ په وجه باندې به مدعی علیه ته قسم ورکولې شی.(۲) پس که مدعی علیه قسم اوخوړلو چې مونږ ته نه ده معلومه چې زمونږ پلار دا ځمکه خرڅه کړې ده نو د مدعی علیه په حق کې به فیصله کولې شی، او هغه ته به قبضه ورکولې شی.(۳) وهوالموفق

---

۱) وفي شرح المجلة: يعمل ايضاً بسجلات المحاكم اذا كانت قد ضبطت سالمة عن الفساد. (شرح المجلة ۵:۳۸۷، المادة:۱۷۳۸ كتاب الشهادة)

۲) وفي الهندية: فان اقر او انكر فبرهن المدعي قضي عليه والاحلف بطلبه. (هندية ۴:۱۳ كتاب الدعوي الباب الثالث في اليمين الخ)

۳) قال العلامة الحصكفي: والتحليف علي فعل غيره يكون علي العلم اي انه لا يعلم انه كذلك لعدم علمه بما فعل غيره. (الدرالمختار ۴:۴۷۳ كتاب الدعوي)

د زنانه د نکاح د انعقاد نه انکار باندې طریق فیصله

طریق فیصله : په باره د نکاح د ناهیده مقام جلبئ

مدعی : زدان شاه ولد قلندر شاه

مدعی علیه : ناهیده لور د اعتبار شاه

بیان مدعی : ما د مولوی صاحب د نکاح تړلو په وخت ګواهان لیږلي وو، او اجازت مې طلب کړې وو او دې زنانه د نکاح د انعقاد په وخت انکار نه وو کړې.

بیان مدعی علیه : (ناهیده) : (کومه چې حد بلوغ شپاړسو کالو ته تقریبا رسیدلې ده) ما د نکاح د انعقاد نه انکار کړې وو.

طریق فیصله : د دې بیاناتو په وجه باندې طریقه فیصله دا ده چې که دې جینۍ مسماة ناهیده د اعتبار شاه لور او دې هلک مسمی زدان شاه سره باقاعده شهادت انکار یا اجازت نه وی نو دې جینۍ مسماة ناهیده ته به قسم ورکولې شی، چې د خبر ملاویدو په وخت تا انکار او نکاح رد کړې ده، که دې زنانه قسم اوخوړلو نو دا به آزاده متصور کولې شی او که د قسم نه ئې انکار وکړو نو منکوحه به متصور وی. ماخوذ از شرح تنویر علی هامش رد المحتار ۲/۳۰۶ (۱) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الحصكفي : قال الزوج للبكر البالغة بلغک النکاح فسکت وقالت رددت النكاح ولا بينة لها علي ذلک ولم يکن دخل بها طوعا في الاصح فالقول قولها بيمينها علي المفتي به وتقبل بينته علي سکوتها لانه وجودي بضم الشفتين ولو برهنا فبينتها اولي الا ان يبرهن علي رضاها او اجازتها. (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۲:۳۲۸،۳۲۹ کتاب النکاح باب الولي)

په نهر باندې د مدعیان ملکیت ترمینځه فیصله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د اوبو نهر د زید په ځمکه کې دې او عمرو په هغې باندې خپله ځمکه خړوب کوله. زید هم په دې نهر باندې د ملکیت دعوی وکړه او عمرو هم، په دې کې به شرعی ګواهان د زید معتبر وی یا د عمرو؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: شریف الله کوکارئ ضلع سوات.... ۱۵ اګست ۱۹۷۹ء

الجواب: د شرح مجلة وغیره نه معلومیږی کله چې مدعی به معروف او مشهور نه وی، نو ذکر د حدود وغیره ضروری دې، خو د ټول نهر حدود وغیره ذکر کول ضروری نه دی، د متنازع فیه مقدار حدود وغیره ذکر کول ضروری دی، کله چې معروف او مشهور نه وی.(۱) بله دا چې ټولو فقهاء کرامو تصریح کړې ده چې د دعوی د صحت نه پس به طلب بینة وغیرها کولې شی.(۲)

په ظاهر کې زید او عمرو دواړه د ملک او ید مدعیان دی، پس په صورة مسئوله کې چې کوم طرف د بینة نه عاجز وی هغه اوبائیلله، او که دواړه عاجز شو نو نهر به په خپل حال وی، او که دواړو شهادت پیش کړو نو د

---

۱) وفي شرح المجلة: اذا کان المدعيٰ به عقارا یلزم ذکر بلده وقریته ومحلته وزقاقه وحدوده الاربعة اوالثلاثة واسماء اصحاب حدوده... لا یشترط بیان حدود العقار اذا کان مستغنیا عن التحدید لشهرته في الدعوي... والنهر لا یصلح حدا والأصح انه یصلح کالخندق وهل یشترط ذکر طول النهر وعرضه الأصح انه لا یشترط.
(شرح المجلة: ۵:۳۱ المادة: ۱۶۲۳ کتاب الدعوي)

۲) وفي الهندیة: فان صحت الدعوي سأل المدعيٰ علیه عنها فان اقر او انکر فبرهن المدعي قضي علیه والا حلف بطلبه.
(هندیة ۴:۱۳ کتاب الدعوي الباب الثالث في الیمین)

شرکت په شان معامله به کولې شی (۱) وهوالموفق

فیصله د مسجد د تولیت او امامت په باره کښ

فیصله شرعی : ۱٦ رجب المرجب ۱۳۹۹ء

محترم جناب السلام علیکم!

د سلام نه پس عرض دا دې چې مورخه ۱ جون ۱۹۷۹ء باندې مسجد اخون اباد نمبر ۳ کې د مسجد د امامت او تولیت په باره کې د شرعی فیصلې دپاره طرفین مولوی محمد اسماعیل او حاجی سید غلام حاضر شو، مولوی محمد اسماعیل بغیر د چا د شرکت نه د مسجد د بانی کیدو دعوی وکړه، خو دا اعتراف ئې هم وکړو چې د خاص مقدار نه علاوه ځمکه ما اخستلې نه ده. بلکې هغه حاجی سید غلام ورکړې ده، او حاجی سید غلام وویل چې ما د کوارټر ځمکه خرڅه کړې ده. آبادی مې نه ده خرڅه کړې او دا ئې هم وویل، چې زه هم بانی یم ما هم په آبادئ کې حصه اخستلې ده او دا ئې هم وویل چې اهل محله د مولوی محمد اسماعیل په امامت باندې خوشحاله نه دی.

فیصله : چونکې د دې مقدمې بنیاد د درې خبرو په تعین باندې دې ۱: د واقف تعین، ۲: د بانی تعین، ۳: د اهل محله تعین، لهذا طرفین ته په ۱۳

---

(۱) وفي شرح المجلة: فاذا اقام كل منهما البينة علي ذلک ثبت يدهما معاً علي العقار فيشتركان فيه واذا اظهر احدهما العجز عن اثبات وضع يده واقام الآخر البينة علي كونه واضع اليد يحكم بكونه ذا اليد ويعد الآخر خارجا وان لم يثبت احد من الخصمين كونه ذا اليد يحلف كل منهما بطلب الآخر علي عدم كون خصمه ذا اليد في ذلک العقار ويشتركان فيه، وان حلفا معاً فلا يحكم لاحد منهما بكونه ذا اليد ويوقف العقار المدعي به الي ظهور حقيقة الحال.

(شرح المجلة ٥:٤٣٦ المادة:١٧٥٥، الباب الرابع في باب التنازع بالايدي)

جون ۱۹۷۹ء باندې د شهادت پیش کولو متعلق هدایات ورکړې شو، په ۱۳ جون ۷۹ء باندې طرفین حاضر شو.

د امر اول متعلق د اعتراف مطابق دوه وقف کونکی اوګڼلې شو او هم د دې په بناء حق د مشری هم د فریقین حق ومنلې شو.(۱)

د دویم امر متعلق فریقینو شهادت قائم کړو نو هم د دې په وجه باندې حق امامت هم د فریقین حق ومنلې شو، یعنی فریقین به په اتفاق سره امام مقرر کوی (۲) او د اختلاف په صورت کې به حکومت یا محکمه اوقاف د امام تقرری کوی ځکه چې د دې مسجد متقرره محله مشکوکه ده نو په اکثریت باندې فیصله کول ناممکن دی. وهوالموفق

د معتمد ګواه نه بغیر په معلق بالشرط اقرار باندې فیصله کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې یو سړی د حیوان سره غیر انسانی او غیر فطری عمل وکړو، صرف یو سړی چې د مذهب په لحاظ شیعه دې هغه په داسې کولو باندې اولیدو او هیڅ د سترګو لیدلې ګواه ئې نشته، هغه فیصله یو عالم ته یوړه، ملزم صفا انکار وکړو، ملزم وویل چې دا ګواه دې قسم وکړی نو چې کومه سزا وی زه تیار یم، آخر ګواه (مذهبا شیعه) قسم وکړو، په دې باندې فیصله وکړې شوه چې د ملزم په وینا باندې ګواه قسم کړې دې په دې وجه دې د ملزم مخ تور کړې شی او په خر

---

(۱) قال العلامة الحصكفي : جعل الواقف الولاية لنفسه جاز بالاجماع وكذا لو لم يشترط لاحد فالولاية له عند الثاني وهو ظاهر المذهب نهر وعليه الفتوي.
(الدرالمختار ۳:۴۲۱ كتاب الوقف : مطلب في اشتراط الواقف الولاية لنفسه)

(۲) قال العلامة الحصكفي : الباني للمسجد اولي من القوم بنصب الامام والمؤذن في المختار.
(الدرالمختار ۳:۴۵۴ كتاب الوقف، قبيل مطلب في الوقف المنقطع الاول الخ)

باندې سورولو سره دې په ټول کلی کې وګرځولې شي او حیوان دې ذبح کړې شي، نو دغه شان وکړې شو. او حیوان ذبح کولو سره دفن کړې شو. آیا پورته ذکر شوې فیصله شرعا صحیح ده یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: احمد نواز سکنه کراری کوٹ تحصیل بھکر ضلع میانوالی.. ١٦ جولائی ١٩٧٣ء

الجواب: واضحه دې وی چې دا پورته ذکر شوې فیصله صحیح نه ده ځکه چې نه دوه معتمد ګواهان موجود دې او نه د متهم د طرف نه اعتراف او اقرار موجود دې، ځکه چې اقرار معلق بالشرط نامنظور وی. **کما فی شرح المجلة م١٥٨٤: ٨٧٢ الاقرار المعلق بالشرط باطل، والمراد بالشرط هنا ما کان علی خطر کما تقدم وکقوله ان حلفت فلك ما ادعیت فلو حلف لا یلزمه ولو دفع بناءً علی انه یلزمه فله ان یسترد المدفوع کما فی البحر(١). وهو الموفق**

د وصیت نامې د مدعی په خپله ګواه کیدل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ١: د میان مسرت شاه ښځې په خپل ژوند کې د خپل ځان دپاره په جائیداد کې یو کور سره د خالی ځمکې په پیښور ښهر کې سره د شرعی ګواهانو په موجودګئ کښې خپل یو هلک مسمی عصمت شاه باندې په قیمت خرڅ کړې وو، او ذکر شوې کور ئې عصمت شاه ته حواله هم کړو. ګواهان لا تر اوسه پورې ژوندی دی چې د هغې لیک په ٩ فروری ١٩٨١ء باندې ولیکلې شو د شریعت په رڼا کې د دې بیع څه حیثیت دې؟

٢: د خاوند میان مسرت شاه نور وارثانو د هغه د وفات نه پس یو تحریری

---

(١) (شرح المجلة ٨٧٢ المادة: ١٥٨٤ المطبعة الادبیة بیروت)

وقال العلامة ابن نجیم: (ولو وصل اقراره بان شاء الله بطل اقراره) وکذا کل اقرار علق بشرط علي خطر ولم یتضمن دعوي اجل کإن حلفت فلک ما ادعیت به.

(البحر الرائق ٧:٢٥٢ کتاب الاقرار، باب الاستثناء وما في معناه)

وصیت نامه راویستله چې په هغې کې دا مذکوره کور تقسیم کړې شوې دې په ذکر شوې لیک باندې خپله مدعیان شته د شریعت په رڼا کې دې وصیت قانونی پوزیشن څه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: میاں عصمت شاه..... ۱۵ مارچ ۱۹۸۷ء

الجواب: په غیر محفوظ کاغذاتو باندې فیصله نه شي کیدې (۱) خو په شهادت شرعیه باندې فیصله کول اصولی امر دې، پس که د وصیت نامې ګواهان خپله مدعیان وی نو دا شهادت به کالعدم وی. (۲) او که په بیع نامه باندې شهادت معتبره موجودوی نوبیع نامه به واجب العمل وی (۳) وهوالموفق

د ملک مطلق او د اشتراک د مدعیانو ترمینځه د فیصلې طریقه

د فیصلې طریقه د متنازعه دکانونو په باره کې: ۷ جولائی ۱۹۸۵ء

فریق اول: مسمی داد مے ولد اختر جان، مسمی شهزاد ګل ولد حمزه ګل

فریق ثانی: مسمیٰ فیروزخان ولدحاجی بډول، مسمی جمیل ولد حاجی بډول

دعوی: په باره د دوه دکانونو کې چې یو غټ دې او یو وړوکې

د **فریق اول** د دعوې خلاصه دا ده چې وړوکې دکان صرف د اختر جان دې او لوئې دکان د حمزه ګل او فیروز خان ترمینځه مشترک دې

---

۱) وفي شرح المجله: لا یعمل بالخط والختم فقط ولکن اذا کان سالما عن شبهة التزویر والتصنیع یکون معمولا به یعني یکون مدارا للحکم لا یحتاج الي الثبوت بوجه آخر. (شرح المجلة ۵:۳۸۴ المادة: ۱۷۳۶)

۲) قال العلامة الحصکفي: لا تقبل شهادة الانسان لنفسه. (الدرالمختار ۴:۴۲۲ کتاب الشهادة، باب القبول وعدمه)

۳) وفي الهندیة: فان اقر او انکر فبرهن المدعي قضي علیه. (هندیة ۴:۱۳ کتاب الدعوي، الباب الثالث في الیمین الخ)

د **فریق ثاني** د بیان خلاصه دا ده چې په دې دکانونو کې د فریق اول هیڅ حق نشته، په دې کې مونږ تصرف کړې دې او مونږ په کرایه ورکړې دی او کرایه مو وصول کړې هم ده.

طریق د حکم شرعي : دا دې چې چونکې د فریق اول سره شهادت شرعي موجود نه دې، لهذا دویم فریق دې دا قسم وکړی چې د دې فریق اول په دې دکانونو کې هیڅ شراکت او حصه نشته. (۱)

نوټ : که فریق اول شهادت شرعیه قائم کړو نو فیصله به د فریق اول په حق کې کولې شي. **وهوالموفق**

د مالک دعوی ناقابل سماع کیدو سره به د مشتري دعوی هم ناقابل سماع وي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ما د خپلې ځمکې په حد کې کوم چې په سرکاری کاغذاتو کې موجود دی، څه حصه خپل ورور ته پریښودلو سره په باقی حصه کې بنیادونه قائم کړل، چې په هغې کې مې یو بنیاد صرف د نخښې په طور او باقی پوره دیوالونه جوړ کړې شو، د پوره دیوال او د نخښې د بنیاد ترمینځه مې دخپل ورور دپاره لاره پریښودله او د هغې د حدود مې خپل ګاونډیانو چې هغه وخت مالکان وو هغوی لره په موقع راوستلو باندې بنیاد کیښودلې وو، کلونه پس زما خوانه ګاونډی مالکانو خپله ځمکه په بل چا باندې خرڅه کړه اوس هغه موجوده مالک دعوی کوی چې زما د اخستلې شوې ځمکې حد ستا د دننه کیښودلې بنیاد (پوره دیوال) پورې دې او کوم چې بهر د د بنیاد نخښه ده

---

۱) وفي المشكوة: عن النبي ﷺ قال البينة على المدعي واليمين على المدعىٰ عليه، رواه الترمذي. (مشكوة المصابيح ۳۲۷ باب الاقضية والشهادات)

وقال العلامة ابن نجيم : (قوله والاحلف بطلبه) اي وان لم يكن للمدعي بينة حلف القاضي المدعىٰ عليه بطلب المدعي لقوله عليه الصلوٰة والسلام للمدعي ألک بينة فقال لافقال لک يمينه.

(البحر الرائق ۷:۲۰۳ كتاب الدعوىٰ)

هغه زما د ځمکې په حد کې دې نو آیا د دې دعوی کونکی دعوی صحیح کیدې شي یا غلط؟ حال دا چې هغه سابقه مالکان موجود دی هغوی د دې نه مخکې ماته هیڅ هم نه دي ویلي چې ستاداد بنیادنخښنه غلطه ده؟بینواتوجروا

المستفتی: باغی شاه سکنه بخشئے لاهور کینټ.....٤مارچ ۱۹۷٤م

الجواب: دا مشتری د اصل مالک قائم مقام دې او چونکې په صورت مسئوله کې د اصل مالک دعوی ناقابل سماعت ده لهذا د مشتری دعوی به هم ناقابل سماعت وی. یدل علیه ما فی رد المحتار ۶٤۸/۵ ویه علم ان مجرد السکوت عند الاطلاع علی التصرف مانع الخ(۱) وهوالموفق

د دښمنۍ د وجې نه د غائبیدونکی مدعی د دعوې حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید او بکر دواړه وروڼه دي، د خپلو خپلوانو سره په یو کلی کې اوسیږي په کور کې د پلار د جائیداد مالکان دي، په ۱۹۲۳ء کې زید حکومت ته درخواست وکړو چې زمونږ د پلار جائیداد دې سرکاری طور په مونږ کې تقسیم کړې شي، چونکې مونږ د جائیداد اصل وارثان وو لهذا جائیداد سرکاری طور تقسیم کړې شو، عابد یو غیر سړې دې د زید او بکر سره ئې لرې رشته هم نشته، د حکومت په کارکنانو کې ئې تعلق دې، هغه په ۱۹۷۰ء کې د متعلقه حکام سره یوځای کیدو باندې د زید او بکر پوره جائیداد په پټه په خپل نوم باندې کړو او په ۱۹۷۵ء کې ئې د زید او بکر په پوره جائیداد باندې دعوی وکړه، خو عابد سره د مضبوط جواز د نه کیدو په وجه باندې انگریزی قانون زید او بکر د جائیداد اصل وارثان ومنل. اوس عابد خپله او د حکومت د ملازم په ذریعه زیداو بکر لره تنگوی، بیا په ۱۹۷۲ء کې عابد سره د ځامنو او ملگرو د زید او بکر سره په جنگ شو او په دې جنگ کې د عابد ځوئې قتل شو، نو د قتل کیس شروع شو، چونکې په حکومت کې عابد تعلق ډیر لرلو او د حکومت افسران د هغه طرفدار وو نو حکومت

(۱) (ردالمحتار ۵:۵۲۴ مسائل شتي)

هغوی دوارو ته پهانسی ورکړه او باقی رشته دار ئې جلاوطن کړل، او د هغوی په جائیداد باندې عابد خپله قبضه وکړه، او د زید او د بکر رشته دارو د ویرې د وجې نه دعوی ونکړې شوه بیا د زید او بکر لمسو په ۱۹۷۹ء کې حکومت پاکستان ته درخواست ورکړو خو هیڅ جواب ئې رانغلو، او د هغې نه پس د ایوب خان په دور کې د زرعی اصلاحاتو په موقع باندې ئې منډه تړره اووهله، خو هغه اصلاحات هم د عابد د اهل و عیال په اثر او رسوخ سره په هغه علاقه کې نافذ نه شو، او معامله هم هغه شان پاتې شوه، د دې نه علاوه د زید او بکر خپلوانو د ۱۹۸۵ء پورې عدالتی مقدمات چلولې وو، او فیصله هم د هغوی په حق کې وه خو د هغې باوجود هم هغوی دا جائیداد حاصل نه کړې شو تاسو ته درخواست دې چې د دې مسئلې حل کولو سره په دوارو جهانو ثواب حاصل کړئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: شماس خان کلیاس تحصیل چارسده.... ۱۳ جولائی ۱۹۷۳ء

الجواب: په صورت مسئوله کې د زید او د بکر د لمسو دعوی محکم یعنی یو عالم ته صحیح ده، اګر چې د قاضی او حاکم په نزد ناقابل سماعت ده، خصوصا کله چې دا مدعی ډله د دشمنئ د وجې نه غائب وو.

فی رد المحتار: الثانی ان النهی حیث کان للقاضی لاینافی سماعها من المحکم ۴:۳۴۳ وفیه ایضا قال المتاخرون من اهل الفتوی لا تسمع الدعوی بعد ستة وثلاثین سنة الا ان یکون المدعی غائبا او صبیا او مجنونا ولیس لهما ولی اوالمدعی علیه امیر جائر ۴:۳۴۴(۱) ویؤیده ما فی الاشباه ان الحق لایسقط بتقادم الزمان (۲) قلت ومنع الفقهاء عن السماع انما هو للقضاة دون المحکمین فافهم وکذا کل متغلب فی حکم الامیر الجائر. وهوالموفق

---

۱) (ردالمحتار ۳۸۲،۳۸۱:۴ مطلب هل یبقي النهي بعد موت السلطان)

۲) (الاشباه والنظائر ۲۲۲ کتاب القضاء والشهادات والدعوي)

د ملک مطلق او د شاملات د مدعیانو ترمینځه فیصله

فیصله: په باره دځمکې دحضرت خان او حضرت عمر ترمینځه ۳۱ د سمبر ۱۹۲۸ء

فیصله : د لیکلې او زبانی بیان نه معلومه شوه چې حضرت خان د ځمکې د دې حصې د ملکیت مدعی دې او حضرت عمر وغیره د دې شاملات د حصې (موات) مدعی دې او په زبانی بیان سره معلومه شوه چې حضرت خان او د هغه پلار به په دې حصه کې د ګیا او د اونو د پرې کولو تصرف کولو، پس په صورت مذکوره کې که حضرت خان په خپل ملکیت باندې حجت قائم نه کړو نو د حضرت عمر وغیره په حضرت خان باندې دعوی صحیح نه ده.(۱) ځکه چې حضرت خان د هغوی هیڅ حق شرعی نه دې ضائع کړې. بیشکه د حضرت خان د حجت قائمولو نه مخکې هغه ته د نورو کسانو یعنی حضرت عمر وغیره دتصرف نه منع کول ناجائز دی او په حضرت خان باندې ضروری ده چې کومه صلح د هغوی ترمینځه واقع شوې ده په هغې باندې ثابت قدم پاتې شی چې قتل او جنګ ته پکې خبره او نه رسیږی (۲) فقط

د وراثت او د اشتراک مدعیان خارج اود ذوالید ترمینځه طریق فیصله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زه جبار ګل د ګلا جان بن سلطان جان بن عبدالله جان ځوئې یم. د دې عبدالله جان دوه ځامن سلطان جان، میرعجان وو، د دې دوارو ځامنو دپاره چې د پلار نه کوم میراث پاتې شوې وو په هغې کې څه میراث هغوی تقسیم کړې وو، او

---

۱) وفي شرح المجلة: يلزم اثبات وضع اليد بالبينة في العقار المنازع فيه... اعلم ان الحكم بالملكية في العقار لا يكون الا بعد اثبات وضع اليد بالبينة.
(شرح المجلة ۴: ۲۳۳ المادة: ۱۷۵۴ الباب الرابع في باب التنازع بالايدي)

۲) وقال العلامة سليم رستم باز : يجوز لكل واحد الانتفاع بالمباح ... ليس لواحد قبل اخذ الشيئ المباح واحرازه ان يمنع الآخر عنه.
(شرح المجلة ۶۸۱ المادة: ۱۲۵۵، ۱۲۵۴ الفصل الثالث في احكام الاشياء الخ)

څه مشترک وو، اوس ګلا جان ولد سلطان جان وائي چې دا مشترک میراث دې مهربان ولد میرعجان ما سره تقسیم کړی، او مهربان ولد میرعجان وائی چې زه دا مشترک میراث نه تقسیموم ځکه چې دا ماته د والد صاحب د طرف نه ملاؤ شوې دې، په دې کې ستاسو هیڅ حق نشته، ګلا جان وائی چې زمونږ پلارانو چې څه مشترک پریښودلي وو هغه اوسه پورې مشترک دی، زما او ستاسو ترمینځه د هغې تقسیم نه دې شوې، او ماته په مشترک حصه کې هیڅ حصه نه ده ملاؤ شوې، او حق، د زمانې په تیریدلو سره نه ساقط کیږی، که مهربان سره څه شرعی ګواهان په دې تقسیم باندې موجود وی چې ګلا جان خپله حصه اخستلې ده نو هغه دې پیش کړی، که نه وی نو بیا دې دا مشترک حصه تقسیم کړی ځکه چې دا زمونږ مشترک نیکهٔ وو مونږ ته دهغه په میراث کې برابر حصه ملاویږی، اوس تاسو صاحبان په دې کې د مدعی او مدعی علیه تعین وکړئ چې څوک دې؟ ځکه چې ګلا جان په ظاهر کې د تقسیم نه منکر دې، او وائی چې مونږ نه دې تقسیم کړې اوس زه تقسیمول غواړم، ځکه چې میراث زمونږ د نیکهٔ وو، د بل ځای نه نهٔ دې راغلې، مهربان وائی چې ماته د پلار نه ملاؤ شوې دې که یو قاضی، ګلا جان لره مدعی علیه او مهربان لره مدعی جوړ کړی په دې بناء باندې چې مهربان هم د دې ځمکې د وارث کیدو دعوی کوی بغیر د دلیل شرعی نه، ځکه چې ګلا جان د خپلې حصې د پوره اخستلو نه منکر دې، چې ماته پوره حصه میراث نه دې ملاؤ شوې، که ملاؤ شوې وی نو مهربان دې هغه ماته اوښائی ددې قاضی دا مسئله صحیح ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: جبارګل پاره چنار....... ۲۷ جولائی ۱۹۷۸ء

الجواب: په دې ځمکه متنازع فیه کې به نیمه مهربان ته ورکولې شی، او په باقی نیمه کې به د هغه سړی قول منظور وی کوم چې باقاعده شهادت پیش کړی. (۱) او که دواړه شهادت پیش کړی نو د خارج قول به

---

(۱) وفي شرح المجلة: واذا عجز احدهما عن الاثبات واثبت الاخر يحكم له بكون ذلك العقار ملكه مستقلا لان البينة اقوي من وضع اليد. ....[بقیه بر صفحه آئنده...

منظور وی (۱) او که دواړه پیش نه کړې شي نو ذوالید به قسم کوی (۲)
مـاخوذازمجلةوتکمله......وهوالموفق

د بیع د مدعی او د هغې د منکر ترمینځه طریق فیصله

شریعت نامه

فریق اول : حاجی شهزاد لنډی کوتل

فریق ثانی : شیخ مجان وملئ لنډی کوتل

کیفیت : اول فریق دا دعوی کوی چې مونږ دا ځمکه د دویم فریق نه په بیع اخستلې ده او دویم فریق انکاری دې.

طریق فیصله : که فریق اول سره سرکاری محفوظ کاغذونه نه وی نو فریق اول دې کم از کم دوه معتمد ګواهان پیش کړی چې دا جائیداد دویم فریق په فریق اول باندې خرڅ کړې دې، نو په دې تقدیر باندې به ئې اول فریق اوګتی او دویم فریق به ئې بائیلی.
او که اول فریق د داسې ګواهانو د پیش کولو نه عاجز وی نو دویم فریق ته به په قرآن کریم وغیره باندې قسم ورکولې شي چې تاسو دا ځمکه په فریق اول

...بقیه ازحاشیه گذشته]
(شرح المجلة ۵:۴۴۷ المادة : ۱۷۵۶ الفصل الثاني في ترجيح البينات)
۱ ﴾ وفي التكملة : ادعيا ملكا ارثا لابيه والعين في يد احدهما لم يؤرخا يقضي للخارج.
(تكملة ردالمحتار ۲:۱۵ باب دعوي الرجلين)
۲ ﴾ وفي شرح المجلة : ان اقر المدعي عليه صاحب اليد للخارج المدعي بالملكية يحكم عليه برده له وان انكر فعلي حسب شرح الفقرة الآنفة تطلب البينة من الخارج فان اثبت اخذ العقار والا يحلف المدعي عليه ذواليد فان نكل يحكم للمدعي الخارج وان حلف يترك في يده. (شرح المجلة ۵:۴۳۹ المادة:۱۷۵۵)

باندې نه ده خرڅه کړې؟ پس که دويم فريق قسم وکړو نو هغه به ئې اوګټي، او که د حلف نه انکاری شو نو وبه ئې بائيلي. (مأخذ فيصله حديث(البينة على المدعى واليمين على من انكر)(١) وشرح المجلة ١١٧٩ مادة : ١٨١٨ تا ١٨٢٠. (٢) وهوالموفق

صرف په كاغذونو باندې فيصله كول بې قاعدې امر دې

دوزيرستان د قوم فيصله...... ١اپريل ١٩٨٥ء

بسم الله الرحمن الرحيم

واضحه دې وی چې د دې متعلقه ليكلو په بناء باندې مسمى غازى ذواليد قابض دې او مسمى زار خان خارج او مدعى دې، اودا دې هم واضحه وی چې مسمى غازى د دې مدعى به د پلارنيكه د ملكيت دعوى كوی او په تصرفاتو باندې تمسك كوی پس چونكې ډير كرته په سركارى كاغذونو كې ليكلې شوې مالک څه حصه خرڅوی يا ئې هبه كوی او د بل سړی په نوم باندې انتقال نه شی ليكلې، لهذا صرف په كاغذاتو باندې فيصله كول بې قاعدې امر دې، او ذواليد ته قسم وركول ضروری دی چې دا څمكه مونږ

---

١) (سنن الترمذي ١٦٠ ابواب الاحكام: باب ماجاء في ان البينة علي المدعي واليمين علي المدعيٰ عليه)

٢) وفي شرح المجلة: اذا اثبت المدعي دعواه بالبينة حكم الحاكم بذلک وان لم يثبت يبقي له حق اليمين فان طلبه كلف الحاكم المدعي عليه اليمين، فان حلف المدعي عليه او لم يحلفه المدعي منع الحاكم من المعاوضة للمدعي عليه، اذا نكل المدعي عليه عن اليمين حكم الحاكم بنكوله.

(شرح المجلة ١١٢، ١١٠٧،١١٠: ٦، المادة: ١٨٢٠، ١٨١٩، ١٨١٨)

سره په سوال نه ده، بلکې د پلار نیکهٔ ملکیت دی، خو مسمی غازی باندې ضروري ده چې مالکانه تصرفات په مشاهده یا بینه سره ثابت کړی. (۱)

نوټ: که زارخان سره معتمد غیر جانبدار شهادت وی نو هغه د غازی په قسم باندې مقدم دی. (۲) وهوالموفق

په مړی باندې د قرض د دعوی فیصله

طریق فیصله: په باره د دوه ډلو کې د لنډی کوتل .... ۵ مئی ۱۹۸۳ء

محترم المقام جناب تحصیلدار صاحب لنډی کوتل السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

اما بعد! پس واضحه دې وی چې چونکې طرفین یعنی اختر جان او فیروز خان وغیره په مقرر تاریخ باندې په یو وخت حاضر نه شو، لهذا مثل واپس کولې شی، او طریق فیصله لیکل مناسب معلومیږی او هغه دا دې چې:
د کالې خان شرعی وارثان دوه دی لور او د ترهٔ څوئې اختر جان او فیروز خان د عصبه بعیده کیدو د وجې نه وارث نه دې، خو که دا فیروز خان د دوه معتمد غیر جانبدار ګواهانو په ذریعه په کالې خان متوفی باندې قرض ثابت کړی نو هغه به د دې قرض مستحق شی. (۳) او د باقاعده شهادت نه کیدو په صورت کې به اختر جان ته قسم ورکوی. وهوالموفق

---

۱) قال العلامة سلیم رستم باز: یلزم اثبات الید بالبینة في العقار المنازع فیه.
(شرح المجلة ۱۱۰۸ المادة: ۱۷۵۴ الباب الرابع في التنازع بالایدي)

۲) قال العلامة سلیم رستم باز: واذا عجز احدهما عن الاثبات واثبت الآخر حکم له بان ذلک العقار ملکه بالاستقلال.
(شرح المجلة ۱۱۱۵ المادة: ۱۷۵۶ الفصل الثاني في ترجیح البینات)

۳) وفي شرح المجلة: اذا ادعي احد من الترکة کذا دینا وشهدت الشهود بان للمدعي في ذمة المیت مقدار ما ادعي من الدین یکفي.... [بقیه برصفحه آئنده...

د وراثت نه محرومې لوڼې د اولادې

موډې نه پس هم دعوی کولې شي

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د يو وفات شوي سړي صرف څلور لوڼې دی او وارثانو میراث غصب کولو سره دا لوڼې محرومه کړې، اوس ئې درې لوڼې مړې شوې دی او يوه ژوندئ ده آيا هغه د شريعت او اسلامي حکومت په ذريعه خپل حق غوښتلې شي؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: محمد يوسف مفق دار العلوم حقانيه اکوړه خټک ......٦ جولائی ١٩٧٢ء

الجواب: دا ژوندئ لور او ابناء البنات باقاعده دعوی کولې شي او خپل شرعي حق حاصلولې شي اګر چې سل کاله پس وي.

لان الحق لا يسقط بتقادم الزمان (اشباه) (۱) ولان الترك لايمكن الاعند تحقق القاضي المامور بالسماع فالبلاد التي جرت فيها غصب الميراث وقضاتها يحكمون بالرسوم المعروف لا بد من سماع الدعوى بعد زوال شوكة امراءهم لان هذا التاخير لايسمى تركاً. وهوالموفق

...بقيه ازحاشيه گذشته]

(شرح المجلة ۲۴۱: ۵، المادة: ۱۶۹۴)

وايضا قال العلامة محمد خالد الاتاسي: وفي البحر الرائق وحاصل ما ذكره الصدر في دعوي الدين علي الوارث ان القاضي يسئل المدعي عليه اولاً عن موت ابيه ليكون خصما فان اقر به يستو فيه المدعي من نصيبه فقط، وان انكر فبرهن المدعي استوفاه من التركة والا وطلب يمينه استحلفه القاضي علي العلم فان حلف انتهت والا قضي عليه. (شرح المجلة ۴۱۶: ۵ المادة: ۱۷۴۸)

۱) (الاشباه والنظائر ۲۲۲ كتاب القضاء والشهادات والدعوي)

د ځمکې په فیصله کې شرعی طریق کار

طریق فیصله

دحاجی قریب خان او گل زمان وغیره ترمینځه د دې تنازعه فیصله دا ده چې اول دې دټولې مدعٰی به ځمکې تعین وکړې شی. (۱)
دویم دې دا ثابته کړې شی چې خارج څوک دې او ذوالید څوک دې چې په فیصله کولو کې آسانی وی.(۲)
دریم دې دا ثابته کړې شی چې آیا د سماعت نه مانع امر موجود دې یا نه؟
څلورم دې دا وکتلې شی چې مدعی علیه د دفع او ابراء وغیره دعوی کوی یا نه؟
پنځم اثبات دفع یا اثبات اصل مدعٰی کې دې دبینه او حلف نه کار واخستلې شی. وهوالموفق

په مشترکه چینه باندې آبادی کونکې ذوالید نه دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په یوه چینه باندې د څلورو قبیلو دعوٰی ده چې دا زمونږه ده او گواهان چا سره هم نشته او هره قبیله په دې باندې قسم هم خوری.

---

۱) قال العلامة الحصكفي: وشرطها معلومية المال المدعي...ويشترط التحديد في دعوي العقار كما يشترط في الشهادة عليه.
(الدرالمختار ۴:۴۶۷،۴۶۹ کتاب الدعوي)

۲) وفي شرح المجلة: اعلم اولا ان معرفة الخارج من ذي اليد عند التنازع بالايدي مهم جداً لان بذلک يتميز المدعي من المدعي عليه ويترتب علي ذلک تعين المحل الذي تطلب فيه اليمين ومن يكون خصما في الدعوي ومن لا يكون وفي اي حالة يقضي قضاء ملک واستحقاق وفي اي حالة يقضي قضاء ترک الي غير ذلک من الاحكام.
(شرح المجلة ۵:۴۳۱ الباب الرابع في باب التنازع بالايدي)

۲: دا چینه تقریبا د یو سل څلویښتو کالو نه غیر آباد ده نن هم په دې باندې د چا آبادی نشته.

۳: زمونږ د غر هر طرف ته حدود معلوم دی او زمونږ دا درې قبیلې منی چې دا غر مشترک دې او دا چینه په دې غر کې ده.

۴: یوې قبیلې په دې باندې آبادی شروع کړه او بلې هغه آبادی راوغورځوله، اوس به په دې سره اوله قبیله ذوالید ثابتیږی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: ملا عبدالستار ۳۰ اگست ۱۹۷۵ء

الجواب: چونکې په دې چینه باندې نه د چا ید موجود دې. او نه د ملکیت گواهان موجود دی او نه په ملکیت خاصه کې ظاهره شوې ده. لهذا دا چینه به شریکه ساتلې شی، او دا آبادی کونکې به ذوالید نه وی.

یدل علیه مافی التکملة (۲: ۱۱) ولو غصب ارضا وزرعها فادعی رجل انها له وغصبها منه فلو برهن علی غصبه واحداث یده یکون هوذاید والزارع خارجا ولو لم یثبت احداث یده فالزارع ذوید والمدعی هوالخارج، بیده عقارا حدث الآخر علیه یده لایصیر به ذاید فلوادعی علیه انك احدثت الید وکان بیدی فانکر، یحلف اه وبه علم ان الید الظاهر لااعتبار بها(۱) انتهی مافی التکملة. فافهم

په اجاره باندې د اخستلې شوې ځمکې په غاصب باندې د مستاجر دعوی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د مسمی میردل سره د شهاب الدین ځمکه په قلنگ باندې ده یعنی د ځمکې مالک ته د کال څه نقدې پیسې د اجارې په شکل ورکوی، اوس میردل په خپل گاونډی نذیر احمد باندې دعوی کوی چې تا زما د قلنگی ځمکې څه حصه په خپله

(۱) (تکملة ردالمحتار ۱۲: ۲ کتاب الدعوی مطلب من اهم مسائلة دعوی الرجلین معرفة الخارج من ذي الید)

اخستلې شوې ځمکه کې شاملولو سره قبضه کړې ده، نذیر احمد وائی چې نه د ځمکې اصل مالک نه ئې، او نه د ځمکې د مالک وکیل او مختار ئې بلکې اصل مالک شهاب الدین دې. زه ستا د دې دعوې هیڅ جواب نه درکوم نه قلنګی ئې نو د نذیر احمد دا خبره چې زه د مدعی سره هیڅ فیصله نه کوم صحیح ده یا غلطه؟ بینواتوجروا

المستفتی: نذیر احمد باړه.......۲۵ اګست ۱۹۷۵ء

الجواب: په صورت مسئوله کې د میردل دعوی صحیح ده، او د نذیر احمد دفع باطل ده، کما فی شرح المجلة ۹۴۱: ولکن اذا غصب الودیعة اوالمستعار اوالماجور اوالمرهون فللودیع والمستعیر والمستاجر والمرتهن ان یدعی بها علی الغاصب وحده ولایلزم حضور المالك(۱). وهوالموفق

د مقدمې په دوران کښې د مدعی د وفات کیدو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې عبدالشکور او عبدالقدیر وغیره مدعیان د نوټس ۲۴ مارچ ۵۱، په ذریعه، او فیصله ۱۸ جون ۵۳ په ذریعه او فیصله ۱۸ مارچ ۲۰، په ذریعه د مدعی په حیثیت مدعی مقتضی اظهار حقیقت صداقت او تصدیق دی.

درخواست په نوم د قیصر خان ۲۵ اګست ۴۷ء او فیصله ۱۹۵۲ء او دخول نصیر الدین په ذریعه د سروے رجسټر ۵۵ء او فیصله د ۲۲ جون ۱۹۲۹ء مدعا علیه

---

۱) (شرح المجلة ۹۴: ۵ المادة: ۱۶۳۷، کتاب الدعوي) وفي الهندية: واذا ادعي المستأجربغیر حضرة الآجر تسمع دعواه کذا في المحیط... آجر داره وسلمها ثم غصبها من المستاجر غاصب لا تصح دعوي المالک علي الغاصب بلا حضور المستأجر. (فتاوي عالمگیریة ۳۷: ۴ الباب الخامس فیمن یصلح خصما لغیره)

جناب عالی ! دا مقدمه د سماعت دپاره د سول جج صاحب په عدالت پېښور کې زير بحث ده خو په دواړو مقدمو کې مدعی عبدالقدير فوت شو او عدالت ته د مدعی د وفات خبر په وخت اونه شو په دې وجه باندې عدالت مقتضی د سماعت نه دې، نو عرض دې چې د مدعی وفات او قاضی ته د عدم اطلاع او د سماعت په حقيقت باندې څه اثر پرېوځی يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: عبدالشكور

الجواب: که د مدعی څوک قائم مقام موجود وی مثلا وکيل يا وصی وغيره نو سماعت او فيصله مشروع ده.

كما يقتضيه ما في الدر المختار: ولا يقضي على الغائب ولا له الا بحضور نائبه أي من يقوم مقام الغائب حقيقة كوكيله ووصيه، وفي ردالمحتار (۴: ۴۳۳) فان الميت غائب ووصيه قائم مقامه حقيقة الخ(۱). فقط

قضاء على الغائب بغير د ضرورت نه ناجائز ده

سوال: څه فرمائی علماء كرام د دې مسئلې په باره كې چې د دوه سړو ترمينځه مقدمه شروع شوه، قوم دا فيصله وكړه او يو سړی ته ئې وويل چې كه تاسو په فلانی تاريخ باندې د مقدمې دپاره حاضر نه شوئ نو ستاسو دعوی به ابراء كولې شی هغه دا وعده هم وكړه چې زه به دعوی ابراء كوم دا

---

۱) (الدر المختار مع ردالمحتار ۳۷۳: ۴ مطلب في القضاء علي الغائب)

وفي شرح المجلة: ومنها لوقامت البينة علي المورث فمات وحضر وارثه او قامت البينة علي وارث فغاب وحضر وارث آخر يقضي علي الذي حضر بتلك البينة ومنها الوصي سواء كان وصي الميت فهو نائب عن الميت بانابته أو وصي القاضي فبانابة الشرع يحكم عليه بالبينة التي أقيمت علي الميت قبل موته.

(شرح المجلة ۱۳۸: ۶ المادة: ۱۸۳۰ الفصل الأول في بيان شروط الحكم)

دعوی د ابراء په مذکوره صورت کې په شرط د تعلیق قضاء صحیح ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: مولوی محمد اکبر. واله کیمپ ډیره اسماعیل خان

الجواب: دا سړي د وعدې په وجه باندې نیولې کیدې شی (¹) په حقیقت کې فیصله نه ده شوې ځکه چې دا په حقیقت کې د قضاء علی الغائب طرف ته راجع کیږی کوم چې د احنافو په نزد (بغیر د ضرورت نه) ناجائزده. (²) وهوالموفق

د پلار نیکه د وخت نه په مقبوضه ځمکه باندې دعوی ناقابل سماعت ده

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په یو کلی کې یو مسجد دې او د هغې جائیداد (سیرئ) ده. په دې مسجد باندې دوه قبیلې آبادې دی. ۱: خواجه خیل، ۲: بابا خیل. بیا دا دواړه په پنځو پنځو وړو وړو قبیلو کې تقسیم دی، نو ټولې لس قبیلې جوړیږی، تقریبا د پنځه اویا کالو نه بلکې د دې نه هم مخکې دې قوم (یعنی پنځو قبائلو خواجه خیل او څلور قبائلو بابا خیل یعنی کل نهه قبائلو) خپله حصه سیرئ یو امام صاحب ته قطعی طور باندې ورکړې وه او په باباخیل کې یوې قبیلې خپله لسمه حصه

---

۱) وفي التفسير المظهري: (واوفوا بالعهد) اي بما عاهد كم الله من تكاليفه وما عاهدتم الناس عهداً مشروعا (ان العهد كان مسئولاً) أي مطلوبا يطلب من العاهد ان لا يضيعه ويفي به أو مسئولاً عنه فيسأل عن الناكث ويعاتب عليه.
(التفسير المظهري ۴:۲۴۶ سورة الاسراء آيت: ۳۴)

۲) وفي الهندية: القضاء بالبينة علي الغائب أو للغائب لا يجوز الا اذا كان عنه خصم حاضر اما قصدي وذلک بتوكيل الغائب اياه واما حكمي وذلک بأن يكون المدعي علي الغائب سببا لثبوت المدعي علي الحاضر لا محالة أو شرطا له.
(فتاوي عالمگيرية ۳:۴۳۳ الباب الحادي والثلاثون في القضاء علي الغائب)

وفي شرح المجلة: اعلم أو لاً أن القضاء علي الغائب وله لا يجوز عندنا الا اذا حضر من يقوم مقامه حقيقة أوحكما.
(شرح المجلة ۶:۱۴۶ الفصل الثاني في بيان الحكم الغيابي)

سیرئ بل امام ته ورکړې وه. دغه شان وخت تیریدلو کله چې حکومت پاکستان زمونږ په علاقه کې د ځمکې پیمائش شروع کړو نو هغه امام (کوم ته چې لسمه حصه بوې قبیلې ورکړې وه) دعوی وکړه چې د دې ځمکې په سیرئ کې زما نیم حق دې خو قوم وویل چې تاسو سوا د لسمې حصې حقداران نه یئ په دې وجه باندې هغه د خپلې دعوې نه واپس شو. هغه وخت په پیمائش کې لسمه حصه سرکاری طور سره د هغه امام صاحب په نوم باندې ولیکلې شوه، او باقي نهه حصې د بل امام صاحب په نوم باندې سرکاری طور سره ولیکلې شوې، اوس د هغه امام صاحب چې د هغه ۱۰/۱ حصه ده دوباره دعوی کړې ده چې زه په دې ځمکه (سیرئ) کې د نیمې حصې حقدار یم. مهربانی وکړئ تفصیلي جواب راکړئ؟ بینوا توجروا

المستفتي: محمد شفیع ۲۵ جون ۱۹۷۵ء

الجواب: که دا مدعی علیه امام صاحب د دې نهو حصو د پلار نیکه د زمانې نه قابض او متصرف وی نو بیا به د مدعي امام دعوی ناقابل سماعت وی، كما في ردالمحتار ۴۲۹:۵ **وفي الحامدية عن الولوالجية رجل تصرف زمانا في أرض ورجل آخر يرى الأرض والتصرف ولم يدع ومات على ذلك لم تسمع بعد ذلك دعوى ولده فتترك على يد المتصرف اه والظاهر أن الموت غير قيد(۱)**. وهوالموفق

د درې سوه کالو نه مقبوضه ځمکې باندې د دعوی حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ یوه ځمکه ده چې د هغې اکثر حصه په ځنګلو باندې مشتمل ده کوم چې تقریبا د درې سوه کالو نه زمونږ په قبضه کې ده. چې په هغې باندې پنځه پښتونه قابض پاتې شوې دی د هغې آمدني بغیر مونږ د شریک نه حاصل کړې ده اوس زمونږ په پنځم پشت کې یو رشته دار دعوی کوی چې زمونږ په دې ځنګلو

(۱) (ردالمحتار ۵۲۴:۵ مسائل شتی)

کې حصه ده اول خو هغه په عدالت کې دعوی وکړه، بیا ئې د هغې نه پس د خپلې غلطۍ اعتراف وکړو، اوس هغه ته دوباره د دعوی کولو حق حاصل دې یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتي: سید مظفر شاه..... ۲ اپریل ۱۹۷٤ء

الجواب: دا دعوی ناقابل سماعت ده، یدل علیه ما في ردالمحتار ۵: ۶۴۹:

رجل تصرف زمانا في أرض ورجل آخر يرى الأرض والتصرف ولم يدع ومات على ذلك لم تسمع بعد ذلك دعوى ولده فتترك على يد المتصرف [1]. وهو الموفق

محفوظ خطوط حجت وی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په ۱۳۵۲، کې د دیر د نواب په زمانه کې د ځمکې بیع قطعي شوې وه او د بیع نامه په وخت کې چې کوم ګواهان موجود وو هغوی مړه شوې دی صرف په بیع نامه کې د نواب دستخط او د دیر د تحصیلدار مهر موجود دې، نو آیا د وخت د حاکم مهر او دستخط به معتبر وي یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتي: محمد مرزا.... نهاګ دره، وارې ضلع دیر.... ۲۷ مارچ ۱۹۸۵ء

الجواب: محفوظ خطوط حجت وی او غیر محفوظ حجت نه شي کیدې (شرح مجلة) [2] وهو الموفق

---

۱) (ردالمحتار ۵: ۵۲۴ مسائل شتّى)
وفي شرح المجلة: اذا ترك احد الدعوى بلا عذر ووجد مرور الزمان فكما لا تسمع تلك الدعوى منه في حياته كذلك لا تسمع من ورثته بعد مماته أيضا.
(شرح المجلة ۵: ۱۸۷ المادة: ۱۶۶۹ الباب الثاني في حق مرور الزمان)

۲) وفي شرح المجلة: لا يعمل بالخط والختم فقط ولكن اذا كان سالما عن شبهة التزوير والتصنيع يكون معمولا به يعني يكون مدارا للحكم لا يحتاج الي الثبوت بوجه آخر.
(شرح المجلة ۵: ۳۸۴، ۱۷۳۶)
...ابقيه بر صفحه آئنده...

د خارج د ذوالید په ځمکه باندې د میراث د دعوی حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید په عمر باندې دعوی وکړه چې دا کومه ځمکه ستاسو په لاس کې ده دا مانه زما د پلار په میراث کې ملاؤ شوې ده او ای ذوالید! نه د ګانې د وجې نه د دې ځمکې پیداګیر خورې، او دې مدعی علیه دا دعوی کړې ده چې دا مانه زما د پلار په میراث کې ملاؤ شوې ده او زما پلار تر سلو کالو پورې خوړلې ده؛ او چا هم په دې باندې دعوی نه ده کړې نو دا دعوی به عند الشرع مسموع وی یا نه او که مسموع وی نو بینة پیش کول د چا په ذمه دی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: عبدالستعان مهمندی.. متعلم دار العلوم حقانیه...۳ جولائی ۱۹۸٦ء

الجواب: دا دعوی د حکم سره نافابل سماعت دې

کما ورد فی ردالمحتار: وفی الحامدیة عن الولوالجیة رجل تصرف زماناً فی ارض ورجل آخر یری الأرض والتصرف ولم یدع ومات علی ذلک لم تسمع بعد ذلک دعوی ولده فتترک علی ید المتصرف اه والظاهر أن الموت غیر قید بدلیل أنهم لم یقیدوه به ههنا، ردالمحتار ۵: ۴۴۹ (۱)؛ البینه محکم سره قابل د سماعت ده. کما فی ردالمحتار ۴: ۳۴۳ (۲). وهوالموفق

...بقیه ازحاشیه گذشته]

وقال العلامة ابن عابدین: وان ابن شحنة وابن وهبان جزما بالعمل بدفتر الصراف ونحوه لعلة امن التزویر کما جزم به البزازي والسرخسي وقاضي خان ،قال ان هذه العلة في الدفاتر السلطانیة أولي . (ردالمحتار ۵:۴۳۵ مطلب في العمل بما في الدفاتر السلطانیة)

۱ ﴾ (ردالمحتار ۵:۵۲۴ مسائل شتّي)

۲ ﴾ قال العلامة ابن عابدین: الثاني أن النهي حیث کان للقاضي لا ینافي سماعها من المحکم بل قال المصنف في معین المفتي أن القاضي لا یسمعها من حیث کونه قاضیا فلو حکمه الخصمان في تلک القضیة التي مضی علیها المدة المذکورة فله أن یسمعها. (ردالمحتار ۴:۳۸۱ قبیل مطلب اذا ترک الدعوي ثلاثا وثلاثین سنة لا تسمع)

د عذر د وجې نه د ډيرې زمانې نه پس د دعوې کولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی د بل سړي جائيداد قبضه کړې دې. غريب سړي د ډيرې د وجې نه په دې باندې دعوی او نه کړه، وروستو څه وارثان په دې باندې دعوی کوي آيا دعوی دخپلې ځمکې يا جائيداد دعوی کولې شي؟ بينواتوجروا

المستفتي: محمد حاجي، مسجد شاه منصور صوابي...... ۲۶ ستمبر ۱۹۷۲ء

الجواب: دا سړي په دې غاصب باندې دعوی کولې شي،

أما عند المحكم فواضح(۱) وأما عند القاضي فلما في شرح المجلة ۹۹۰: المعتبر في هذا الباب انما هو مرور الزمان الواقع بلا عذر أما الزمان الذي مر بعذر شرعي كما لو كان المدعي صغيرًا او مجنونًا او معتوهًا أو كان في ديار بعيدة مدة سفر أو كان خصمه من المتغلبة فلا يعتبر الخ(۲). وهو الموفق

د اوږدې مودې د تيريدلو نه پس د خارج په ذواليد باندې د ځمکې دعوی

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې پنځه پنځوس کاله مخکې زما والد صاحب د اوبو والا ځمکه په بيع قطعي سره اخستلې وه، دې دوران کې چا هم څه قسم دعوی نه وه کړې او زما والد صاحب تقريبا دولس کاله شوې دي وفات شوې دې او پورته ذکر شوې ځمکه ماته په ميراث کې ملاؤ شوه، اوس يو سړی دعوی وکړه چې دا ځمکه زما حق دی

---

۱) قال العلامة ابن عابدين: الثاني أن النهي حيث كان للقاضي لا ينافي سماعها من المحكم بل قال المصنف في معين المفتي أن القاضي لا يسمعها من حيث كونه قاضيا فلو حكمه الخصمان في تلك القضية التي مضي عليها المدة المذكورة فله أن يسمعها. (ردالمحتار ۴:۳۸۱ قبيل مطلب اذا ترک الدعوي ثلاثا وثلاثين سنة لا تسمع)

۲) (شرح المجلة ۵:۱۷۶،۱۷۷ المادة: ۱۶۶۲ الباب الثاني في حق مرور الزمان)

او د دعوې اصل دا دی چې زمونږ ځمکې ته نژدې د دعوی کونکي ځځه کړې ځمکه باندې مونږ د شفعې دعوی وکړه او د زمیندارو او کرونده کونکو په شرارت سره مدعی د دعوې خلاف وکړل چې حق شفعه ساقط شی لهذا د پورته ذکر شوې مسئلې په باره کې مفصل جواب سره د حوالې ولیکئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی فضل مولی...... علاقه میدان ۲۸ اپریل ۱۹۷۵ء

الجواب: دا دعوی د زائد المیعاد کیدو د وجې نه ناقابل سماعت ده کما فی ردالمحتار: رجل تصرف فی ارض زماناً ورجل آخریری تصرفه فیها ثم مات المتصرف ولم یدع الرجل حاله حیاته لاتسمع دعواه بعد وفاته(۱). وهوالموفق

په اشارې سره د معلومې ځمکې په حدود کې غلطی کول نقصاني نه دي

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ما د ځمکې څه حصه په ۱۹۴۲ء کې اخستلې وه، چې په هغې کې د چا هم شرکت نه وو، هغه وخت مونږ خپل استامپ پرچې لیکلې وو، خو د لیکلو په وخت د ځمکې په حدود اربعه لیکلو کې معمولی شان غلطۍ وشو، مونږ څلور کرته هغه ځمکه ګانه ساتلې دد چې د هغې استامپ پرچې هم مونږ سره موجود دی خو اوس زما وریرونو هم د دې غلطۍ نه فائده اوچتولو سره په ځمکه باندې دعوی کړې ده، آیا د هغوی دا دعوی صحیح ده یا نه؟ او په استامپ پرچې کې چې کوم ګواهان لیکلې شوې دی په هغې کې صرف یو سړې ژوندې دې باقی ټول وفات شوې دی نو که هغه د ګواهۍ ورکولو نه انکار وکړي نو بیا به څه حکم وي؟ بینواتوجروا

المستفتی: غلام محمد

الجواب: که دا ځمکه په اشاراتو سره معلومه وه، نو د حدود په ذکر او عدم ذکر او هغې کې غلطی نقصاني نه دې، لما فی الدرالمختار: لایشترط ذلك

---

(۱) (ردالمحتار ۵:۵۲۴ مسائل شتی)

(معرفة قدر وصف) في مشار اليه لنفي الجهالة بالاشارة (١) فافهم.....او که دا استامپ پرچې حکومت سره محفوظ نه وي نو دوه ګواهان په ضروري دي (٢) وهوالموفق

په دعوی کښې بغیر د عذر نه تاخیر کول د سماعت نه مانع ده

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې که په یو معامله کښې د دیرشو یا څلویښتو کالو پورې تاخیر وکړې شي نو زائد المیعاد کیدو سره شرعا دا دعوی قابل سماعت ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: محمد مرزا، واړی ضلع دیر.....۲۷ مارچ ۱۹۸۵ء

الجواب: په دعوی کولو کښې تاخیر بغیر د عذر نه د سماعت نه مانع دي شرح مجلة (٣)

---

١) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴: ۲۴ کتاب البيوع)
٢) وفي شرح المجلة : لا يعمل بالخط والختم فقط ولكن اذا كان سالما عن شبهة التزوير والتصنيع يكون معمولاً به يعني يكون مداراً للحكم لا يحتاج الثبوت بوجه آخر... الي أن قال بعد ورقة يعمل أيضا بسجلات المحاكم اذا كانت قد ضبطت سالمة عن الفساد... وان لم تكن كذلك لا يومن من وقوع تصنيع أو تزوير فلا يعمل بها حينئذ الا اذا شهد الشهود علي أن الحاكم حكم بمضمونها عند المرافعة بحضورهم.
(شرح المجلة ۳۸۷، ۳۸۴: ۵ المادة ۱۷۳۸، ۱۷۳۶)
٣) وفي شرح المجلة : النوع الثالث السكوت بمعني ترک الدعوي مدة طويلة بغير عذر... وقد اختلف الفقهاء في تحديد هذه المدة فقيل هي ثلاث سنوات وهو قول مهجور لا ينفذ القضاء به... وقيل هي ثلاثون سنة وقيل ثلاث وثلاثون وقيل ست وثلاثون سنة ونقل في التنقيح عن جامع الفتاوي أن المتأخرين من أهل الفتوي قالوا لا تسمع بعد ست وثلاثين سنة الا أن يكون المدعي غائبا أو صبيا أو مجنونا وليس لهما ولي أو المدعي عليه اميراً جائراً يخاف منه. (شرح المجلة ۱۶۷، ۱۶۶: ۵ الباب الثاني في حق مرور الزمان)

شامي (١) وغيره.... وهوالموفق

ظالم حاكم څوک دي

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ظالم حاكم څوک دي په دلائل شرعيه سره د دې وضاحت وفرمايئ؟ بينواتوجروا

المستفتي: محمد علي المهاجر، ابوظهبي.... ٨٠٠٤١.... ٢٨ شعبان ١٤٠٢هـ

الجواب: (ومن لم يحكم بما انزل الله فأولئك هم الظالمون) (٢) وهوالموفق

د غير آباد ځمكې ترمينځه د ملكيتي ځمكې حكم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د زيد د جائيداد سره متصل يو غير آباد ځمكه ده كومه چې په دغه پلار نيكه په طور د چراګاه استعمالوله. مذكوره ځمكې ته نژدې د عمر نيكه راتلو سره آباد شو، وروستو د نسل د ترقئ په وجه باندې د عمر اولاد يو خوا بل خوا غير آبادې ځمكې آبادولو سره په هغې باندې قبضه وكړه. تردې چې مذكوره ځمكې ته څواوښا ځمكې ئې هم آبادې كړې، صرف د زيد جائيداد سره متصل ځمكه هغه خلقو آباده نه كړې شوه، اوس د زيد د غريبئ او بې وسئ د وجې نه پورته ذكر شوي موصوف حضرات په دې ځمكه باندې هم قبضه كول غواړي او په دليل کې وائي چې د متنازعه ځمكې درې واړو طرفونو ته زمونږ د حق د احاطې باوجود په مينځ کې ځاى د زيد حق كيدل عجيبه دى.

١) قال العلامة ابن عابدين: فانه لو طالت مدة دعواه بلا عذر ثلاثا وثلاثين سنة لا تسمع كما افتى به في الحامدية أخذا مما ذكره في البحر في كتاب الدعوى عن المبسوط اذا ترك الدعوى ثلاثا وثلاثين سنة ولم يكن مانعا من الدعوى ثم ادعى لا تسمع دعواه.
(ردالمحتار ٥:٣٨٢ مطلب اذا ترك الدعوى ثلاثاو ثلاثين سنة لا تسمع)

٢) سورة المائدة آيت: ٤٥)

د شریعت په رڼا کې متنازعه ځمکه یقینا د زید حق دې یا که د عمر د اولاد دعوی صحیح ده حال دا چې دا خبره یقینا ثابت ده چې د زید نیکونه د دې علاقې اصل اوسیدونکي دي او د عمر نیکهٔ وروستو استوګنه اختیار کړې ده؟ بینواتوجروا

المستفتي: عبید الله متعلم حقانیه........ یکم اپریل ۱۹۷۵

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت په دا ځمکه د زید حق وي. الااذاثبت أنها موات فتکون لمن أحیاها(۱) یدل علی المراد مافي تنقیح الفتاوی ۱:۱۲۱ ولاینزع شيئ من ید أحد الابحق ثابت معروف(۲). وهوالموفق

په مملوکه او غیر مملوکه ځمکه کې د لګولې شوو اونو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی مثلاً زید ما سره جهګړه ده او جهګړه دا ده چې زما په قبضه کې څه ونې دي بعض ونې د پاکستان نه مخکې او بعض د پاکستان جوړیدو نه پس. اوس زید د دې اونو متعلق دعوی ظاهر کړې ده.

د دعوی خلاصه: دوه نالې (نهرونه) بالکل یوځای بهیږي یوه ناله خاص زموږ د جرندې ده او دویمه ناله د عام خلقو ده او د دې نالو ترمینځه او په غاړو باندې دا ونې دي او د دې اونو پرې کول او حفاظت زما د نیکهٔ د وخت نه ما پورې ترلې دي او د دې نالو دواړو طرفونو طرف ته سرکاري ځمکه ده؛ اوس د دې ځمکې کروند د کونکې (زید) د کروندې د وجې نه د حفاظت او جوړولو د ذمه دارئ نه بغیر د دې اونو دعوی کوی ځمکه تر اوسه پورې د

---

۱) وفي شرح الجملة: اذا أحيي شخص ارضا من الأراضي الموات بالاذن السلطاني صار مالكا لها.

(شرح المجلة ۴:۲۰۴ المادة ۱۲۷۲ الفصل الخامس في احياء الموات)

۲) (تنقيح الفتاوي الحامدية ۱:۱۲۱ كتاب الوقف)

ګورنمنټ (حکومت) به نوم پاندې ده. جناب عالي! دا دعوی صحيح ده يا نه؟ د پاکستان د جوړېدو نه مخکې د دې ځمکې مالک هندو وو او هندو زما نيکهٔ ددې اونو د جوړولو نه منع نه کړو او دا ونې قدرتي ځور پيدا شوې وې او موږ به د پيداوار سره د هغې حفاظت هم کولو، لهذا تاسو د دې مسئلې جواب راوليږئ چې آيا دا ونې زموږ دی يا که د دې سرکاري زميندار (زيد)؟ ټولې اوکه بعض؟ يا که د حکومت په اختيار کې دی ځکه چې ځمکه د حکومت ده؟ بينوا توجروا

المستفتي: مولوی محمد شير ګل، ټانګ وېره اسماعيل خان.... ۹ جولائی ۱۹۷۵ء

الجواب: واضحه دې وی چې که د دې اونو کرلو والا معلوم نه وی یا هغه ونې خودرو وی نو دا ونې به د ځمکې تابع وی يعنی د ځمکې د مالک مملوک به وی. (ماخوذ از رد المحتار ۱۱۰/٤) (۱) والهندية ۴۵۵/۲ (۲) او که دا ځمکه په کومې چې ونې شوې دی د چا ملک نه وی نو تاسو د تصرف د

---

(۱) قال العلامة ابن عابدين: والشجر له ساق فلا تدخل فيه حتي يجوز بيعها اذانبتت في أرضه لكونها ملكه. (شامي ۱۲۳: ۴ قبيل مطلب صاحب البئر لا يملك الماء)

وفي شرح المجلة الاشجار النابتة بلا غرس في ملك احد هي ملكه ليس لآخر ان يحتطب الا باذنه. (شرح المجلة ۱۸۲: ۴ المادة ۱۲۴۴)

(۲) وفي الهندية: مقبرة عليها أشجار عظيمة فهذا علي وجهين اما ان كانت الأشجار نابتة قبل اتخاذ الأرض مقبرة أو نبتت بعد اتخاذ الأرض مقبرة ففي الوجه الأول المسألة علي قسمين اما ان كانت الأرض مملوكة لها مالك أو كانت مواتا لامالك لها واتخذ أهل القرية مقبرة ففي القسم الأول الأشجار بأصلها علي ملك رب الارض يصنع بالاشجار واصلها ماشاء وفي القسم الثاني الاشجار باصلها علي حالها القديم وفي الوجه الثاني المسألة علي قسمين اما ان علم لها غارس أو لم يعلم ففي القسم الأول كانت للغارس وفي القسم الثاني الحكم في ذلك الي القاضي ان رأي بيعها أو صرف ثمنها الي عمارة المقبرة فله ذلك. (فتاوي عالمگيرية ۴۷۳،۴۷۴: ۲ والمسائل التي تعود الي الاشجار في المقبرة)

وجې نه ذوالید یئ او دا مدعی خارج دی، پس اولاً دا دعوی زائد المیعاد ده، ناقابل سماعت ده.(۱) او دې مدعی سره د علم بالتصرف تاخیر کړې دې، او ثانیا په هغه باندې دا ضروری ده چې په شهادت سره ملکیت یا غرس ثابت کړی. (۲) وهوالموفق

مملوکه، موات او سرکاری ځمکه کې د اونو د ملکیت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی مثلاً زید سره زما دا جهګړه ده چې زما په قبضه کې څه ونې دی او زید په هغې اونو باندې دعوی کړې ده، د دعوې خلاصه دا ده چې دوه لختی متصل روان دی، یو لختې خاص زمونږ د جرندې دې، او دویم د عام خلقو دې او د دې نالو دواړو طرفونو ته سرکاری ځمکه ده، په هغې کې څه ونې دی اوس د دې سرکاری ځمکې زمیندار (چه زید دې) په دې اونو باندې دعوی کړې ده او د هغه اونو حفاظت ئې زما د نیکهٔ نه اخستلې دې کوم چې ماسبق نه پورې مسلسل راروان دې او بعض ونې په هغې کې د هندوانو د زمانې دی، او د دې ځمکې هندو مالک زما نیکهٔ په دې اونو کې د تصرف کولو نه نه وو منع کړې. خو دا ونې قدرتی طور د ځمکې پیدا کیږی او مونږ به په خپل پیداوار سره د دې حفاظت کولو، اوس د ځمکې زمیندار زید د کروندې په

---

(۱) قال العلامة ابن عابدین: فانه لو طالت مدة دعواه بلا عذر ثلاثا وثلاثین سنة لا تسمع كما أفتي به في الحامدية أخذا مما ذكره في البحر في كتاب الدعوي عن المبسوط اذا ترک الدعوي ثلاثا وثلاثين سنة ولم يكن مانعا من الدعوي ثم ادعي لا تسمع دعواه (ردالمحتار ۵:۳۸۲ مطلب اذاترک الدعوي ثلاثا وثلاثين سنة لا تسمع)

(۲) وفي شرح المجلة: يلزم اثبات وضع اليد بالبينة في العقار المتنازع فيه... اعلم أن الحكم بالملكية في العقار لا يكون الا بعد اثبات وضع اليد بالبينة.
(شرح المجلة ۵:۴۳۳ المادة ۱۷۵۴)

ذریعه به ما باندې د ټولو اونو دعوی کړې ده او زه د وجې د قبضې او حفاظت نه مدعی علیه یم. لهذا دا ونې زمونږ حق دې یا که دا د زید کرونده کونکی دی او که دحکومت ملکیت دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی محمد شیر گل، ټانک ډیره اسماعیل خان .... ۲۳ اپریل ۱۹۷۵ء

الجواب: دا ونې به د ځمکې تابع وی او که دا ځمکه مملوک وی نو د دې ځمکې مالکان به د دې اونو هم مالکان ګڼلې شی او که دا ځمکه موات وی نو قابض سره به برقرار ساتلې شی او که دا ځمکه سرکاری وی نو دا ونې به هم سرکاری ګڼلې شی. والاصل مسطورفی شرح الهدایة(۱) فقط وهوالموفق

د شرعی فیصلې نه د انکار کونکی حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې یو سړې د شرعی فیصلې نه انکاری دې د داسې سړی دپاره شرعی حکم څه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عمل دین، پیش امام قوم عباس خیل

موضع اسماعیل خیل ټوپنار ۱۱ مئی ۱۹۷۲ء

الجواب: دا سړې مومن نه دې (قال الله تعالی: فلا وربك لا یؤمنون حتی

---

(۱) قال العلامة ابن الهمام: فان الأشجار والبناء اذا كان في عقار وقفه دخلت في الوقف تبعا ولو نبتت فيها بعد الوقف ان علم غارسها كانت للغارس وان لم يعلم فالرأي فيها للقاضي ان رأي بيعها وصرف ثمنها علي عمارة المقبرة فله ذلك وتكون في الحكم كانها وقف ولوكانت قبل الوقف لكن الأرض موات ليس لها مالك فاتخذها اهل القرية مقبرة فالأشجار علي ماكانت عليه قبل جعلها مقبرة.

(فتح القدير شرح الهداية ۵:۴۴۹ كتاب الوقف، قبيل الفصل الأول في المتولي)

(ومثله في خلاصة الفتاوي ۴:۴۱۹،۴۲۰ كتاب الوقف، الفصل الثالث في صحة الوقف)

يحكموك في ما شجر بينهم الاية (۱) وفي الهندية ۲۹۹/۲ قال بالفارسية بامن بشرع اوقال خصمه بياده بيارتا برے جبر نروم يكفر لانه عاند الشرع الخ (۲) وهوالموفق

په دعوی کښې د تناقض حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې يو سړې په رنا ورځ باندې قتل کړې شو، د مقتول وارثانو د دوه سړو سوال او سيدا جان په نوم باندې د قتل دعوی وکړه، تر يو کال پورې ئې د هغوی خلاف عدالت کښې مقدمه اوچلوله. بيا ئې هغوی سره په راضی نامه وکړه او د دې نه پس ئې هغوی دواړه پريښودل او معاف يې کړه او د هم هغه کلی په يو بل سړی بخت محمد باندې ئې د قتل دعوی وکړه

د شرعی قانون په رڼا کې د دې وارثانو د بخت محمد خلاف دعوی صحيح ده يا نه؟ او کله چې دا وارثان اقرار وکړی چې هغوی واقعی اول په سوال او سيدا جان باندې دعوی کړې وه او وروستو ئې هغوی پريښودل او د بخت محمد خلاف ئې دعوی وکړه، مهربانی وکړې د دې متعلق بادليل فتوی ليکلو سره د شکريه ويلو موقع راکړئ. بينواتوجروا

المستفتی: نامعلوم

الجواب: چونکې مدعی متناقض ده لهذا د هغوی دعوی ناقابل التفات او مردود ده. وفي الخلاصة: وفي الفتاوى الصغرى التناقض كما يمنع الدعوى لنفسه يمنع الدعوى لغيره (۲: ۲۵۶)(۳) وفي الهندية ۴: ۶۳: متى ثبت عند الحاكم تعارض القولين المتضادين المتناقضين من المدعي في الدعوى يمنع استماع الدعوى كذا في محيط السرخسي انتهى (۴) وهكذا في غير واحد من الفتاوى فقط. وهوالموفق

---

۱) (سورة النساء آيت: ۶۵)

۲) (فتاوي هندية ۲: ۲۷۱ الباب التاسع في أحكام المرتدين، ومنها ما يتعلق بالعلم والعلماء)

۳) (خلاصة الفتاوي ۴: ۹۰ كتاب الدعوي، الفصل الأول جنس آخر في التناقض)

۴) (الفتاوي الهندية ۴: ۶۳ كتاب الدعوي، الباب الثامن... [بقيه بر صفحه آئنده...

د شپیتو کالو نه د تصرف لاندې ځمکه باندې د ګانې دعوی او په هغې باندې د غاصبانه قبضې قضاء او دیانة حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: یوه ځمکه ده، کومه چې د زید د نیکهٔ نه د عمرو نیکهٔ ته منتقل شوې ده، او د هغه د طرف نه د زید نیکه ته څه پیسې وصول کېدل هم معلوم دی. چې د هغې زید خپله هم اقرار کوی او هم دا ځمکه د عمر د نیکهٔ پورې شپیته او یا کاله د تصرف لاندې پاتې شوې ده هم په دې زمانه کې نه خو د زید پلار او نه د هغه نرهٔ د ګانې دعوی کړې ده او نه زید د دیرشو کالو پورې د دې ګانې دعوی داتر کړې ده. اوس دومره موده پس زید د ګانې دعوی وکړه. آیا د دې ځمکې په باره کې د ګانې دعوی کول د شریعت په نزد مسموع ده؟

۲: که بغیر د ثبوت او اثبات نه زید په دې ځمکه باندې قبضه وکړه نو آیا دا قبضه به د شریعت په نزد ظلم او غصب وی او که نه؟ مهربانی وکړئ دا مسئله په شرعي دلائلو او فقهي جزئیاتو سره واضحه کړئ، او د دارالعلوم په مهر سره ښکلې کولو باندې هم د شکریه موقع راکړئ؟ بینوا توجروا

المستفتي: میاں ضیاء الدین، دار العلوم اشاعت التوحید والسنة

کریم پوره پېښور ښهر. ۲۳ ربیع الثاني ۱۳۹۰ھ

الجواب: ۱: د زید د ګانې کولو دعوی (ملکیت) حکم یا بادشاه سره منظور ده، خو قاضي او حاکم سره نامنظور ده في الدرالمختار: ویتخصص (القضاء) بزمان ومکان وخصومة حتی لوأمر السلطان بعدم سماع الدعوی بعد خمسة عشر سنة فسمعها لم ینفذ([1]) (وفي ردالمحتار ۵: ۶۴۹) وفي الحامدیة عن

...بقیه ازحاشیه گذشته] فیما یقع به التناقض الخ)

وفي شرح الوقایة: اعلم ان التناقض انما یمنع صحة الدعوي اذا کان الکلام الأول قد ثبت لشخص معین حقا.

(شرح الوقایة ۳: ۱۴۴ مسائل شتّی)

[1] (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۴: ۳۸۰ کتاب القضاء)

الولوالجية رجل تصرف زمانا فى أرض ورجل آخر يرى الأرض والتصرف ولم يدع ومات على ذلك لم تسمع بعد ذلك دعوى ولده فتترك على يد المتصرف انتهى(۱) وفى ردالمحتار ۴: ۳۴۳: الثانى أن النهى حيث كان للقاضى لا ينافى سماعها من المحكم(۲) وفى الاشباه ان الحق لا يسقط بتقادم الزمان ويجب عليه (السلطان) سماعها(۳).

۲: قضاءً ظلم او غصب دې خو فيما بينه وبين الله د ظلم او غير ظلم دواړو احتمال لري. وهوالموفق

د قاضی د خپل مذهب خلاف فیصله کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د مدعی او مدعی علیه ترمینځه یو قاضی شرعی فیصله وکړه، بیا یو جید عالم او معتمد مفتی د هغه شرعی فیصلې د غلط کیدو فتوی ورکړه، اوس نور علماء دین او هغه قاضی په خپله هغه فتوې ته صحیح وائی د هغې باوجود د خپلې شرعی فیصلې غلط کیدل نه منی او د هغې دلیل دا وایي چې په فیصله کې به اول د قاضی اعتبار وی آیا د شریعت مصطفوی ﷺ په رڼا کې د هغه د قضاء اعتبار کیدلې شی، حال دا چې مفتی صاحب په واضح الفاظو کې د هغه فیصلې ته غلط ویلې دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: ....نامعلوم

الجواب: چونکې دا قول په کوم باندې چې قاضی اعتماد کړې دې نه قول صحیح دې او نه قول ضعیف، بلکې دا د یو امام مسلک نه دې. لهذا دا به قضاءً نا منظور وی لما فى الدرالمختار، قضى من ليس مجتهدًا كحنفية

---

۱) (ردالمحتار ۵:۵۲۴ مسائل شتّي)

۲) (ردالمحتار ۴:۳۸۱ قبیل مطلب اذا ترک الدعوي ثلاثا وثلاثين سنة لا تسمع)

۳) (الأشباه والنظائر ۲۲۲ کتاب القضاء)

زمانناً بخلاف مذهبه عامداً لا ينفذ اتفاقاً وكذا ناسياً عندهما ولو قيده السلطان بصحيح مذهبه كزماننا تقيد بلا خلاف لكونه معزولا عنه، (وفي ردالمحتار۴:۳۳۵)والفتوی علی قولهما الخ(۱). فقط وهوالموفق

د شاه جم خان او قوم ملک دیناني ترمينځه د ځمكي فيصله

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو دعوی د قوم ملک دينائي ده، قوم ملک دينائي په تنگی کې پیړئ په پیړئ آباد راروان دی چې د هغې تفصيل دا دې : ۱: زمونږ نیکهٔ مون خيل ملک دينائی،
۲: عظمت بن مون خيل، ۳: خلوت بن عظمت، ۴: شهاب الدين بن بهوت،
۵: کليم گل بن شهاب، ۲: نصر الله بن قاسم گل.

د موسی مون خيل ملک دينائي وراثت پیړئ په پیړئ راتلو سره نصر الله ته سپارلې شوې دې، اوس موجوده آبادی د نصر الله د دور پورې په ځلويښتو کورونو باندې مشتمل ده د ملکيت حدود لاندې ليکلې شی:

۱: مشرق طرف ته زمونږ حدود د مداد خيل او سيني اتمزائی د حدود سره ملاويږی. ۲: دمغرب طرف ته زمونږ حدود د مسته خيل حدودو سره ملاويږی.
۳: د شمال طرف ته د قوم مداد خيل سره يوځای کيږی.
۴: په شمال مشرق کې زمونږ حدود کوکټ خيل او داني خيل شمکئ د حدود سره ملاويږی، د دې حدود ترمينځه ملکيت زمونږ دې، گاجي خيلو د آخری خلقو مخکې ابرا کړې ده.

ميراحد عمرون،، د عمر ولد مير، د مير ولد عياشاه، د عياشاه ولد زار خان،

---

(۱) (ردالمحتار مع الدرالمختار ۵:۳۷۲ مطلب حكم الحنفي بمذهب أبي يوسف أو محمد حكم بمذهبه)

وقال العلامة المرغيناني: لو قضي في المجتهد فيه مخالفا لرأيه ناسيا لمذهبه نفذ عند أبي حنيفة وان كان عامدا ففيه روايتان... وعندهما لا ينفذ في الوجهين... وعليه الفتوي. (هداية ۳:۱۴۲ كتاب أدب القاضي)

آیا د هغې نه پس باقي ورونو ته په دې ملکیت کې د حصه دارئ حق ملاویدې شي، (حال دا چې پلار د هغه په نوم باندې په خپل ژوند کې د هبې دپاره تصدیق کړې وو) یا نه شي ملاویدې، شرعي فیصله څۀ ده؟ بینوا توجروا

المستفتي: محمد نواز ډاک، بانډه کرک. یکم ذي قعده ۱٤۰۱ھ

الجواب: په صورت مسئوله کې به دا وروکې ځوئې په قسم یا شهادت سره په تملیک باندې فائز وي، که د دې مدعیانو سره د میراث شهادت موجود نه وي نو بناء په حدیث باندې. البينة على المدعى واليمين على من انكر (۱) وبناءً على ان بينة الدفع معتبرة من المدعى عليه ....دا دافع (وروکې ځوئې) دې اولا په هبه او تملیک باندې شهادت قائم کړي، که شهادت نه وي نو دې مدعیانو ته دې قسم ورکړي که دا مدعیین قسم وکړي نو د هغې نه پس دې دا مدعیین شهادت على الارث قائم کړي او که شهادت په ارث نه وي نو دې مدعی ته دې قسم ورکړې شي. (شرح المجلة، ۹۳۱، م ۱٦۳۲) (۲) فليراجع. وهوالموفق

د مصالح عامه د وجې نه د تقادم زمان نه پس به دعوی مسموع نه وي

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د فقه په کتابونو کې لیکلې شوې دي چې د زمانې تیریدل د دعوی د سماع نه مانع دي حال دا چې بل سړې په ځمکه کې د لرې مودې نه تصرف کوي، او په خزانة المفتيين کې د اقوال فقهاء مخالف جزئیه راغلې ده او هغه دا ده:

المدعى اذا ترك دعواه يترك ولا يجبر عليه ولم تسقط بالتاخير وان مضت مدة

---

۱) (سنن الترمذي ۱٦۰، أبواب الاحكام، باب ماجاء في أن البينة علي المدعي الخ)

۲) وفي شرح المجلة: اذاً ثبت من ادعي دفع الدعوي دفعه تندفع دعوي المدعي والا يحلف المدعي الأصلي بطلب صاحب الدفع فان نكل المدعي عن اليمين ثبت دفع المدعي عليه وان حلف تعود دعواه الأصلية.

(شرح المجلة ٥:٧٥ المادة: ۱٦۳۲)

مدیدة وان مات المدعی ينتقل الی الورثة وان سفل وماذهب بعض الناس أنه قال ومن له حق فی الدار فلم يخاصم صاحب الحق سنين وهو فی المصر فی تلك المدة بطل حقه لأن هذا القول ليس فی الأرض فلا ينفذ فيه قضاء القاضی لأنه خالف الكتاب لأن الميراث حق ثابت بالنص للوارث فلا ينتقل ولا يصير ملكا لغيره الا بتمليكه كذا فی جامع الرموز وبه يفتی. خزانة المفتين ۲۳۳ .بينواتوجروا

المستفتی: مولوی زلفی خان ... ۲۷ اگست ۱۹۸۶ء

الجواب: أرباب التحقيق من أهل الافتاء والقضاء ذهبوا الی أن حق المدعی لا يسقط بتقادم الزمان ومروره كما صرح به الشامی (۱) وابن نجيم (۲) لكن لا يسمع دعواه ببعض المصالح العامة وقالوا يتحمل الضرر الخاص لدفع الضرر العام من فتح باب الحيل والتزوير (۳) فافهم. وهوالموفق

د وعدې دعوٰی ناقابل سماعت او د بيع وفا دعوٰی قابل سماعت ده

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زما د ځمکې سره نژدې لګيدلې دوه نيم کناله ځمکه خرڅيدله، هغه وخت زه موجود نه اوم، نو زما مهربان ورور زما د طرفه وکيل جوړيدو سره زما دپاره هغه ځمکه واخستله چې د هغې په سرکاری کاغذاتو کې انتقال شوې دې، زما ورور ماته صرف دا وويل چې ستا دپاره ما ځمکه اخستلې ده او انتقال ئې هم شوې دې، د دې الفاظو نه علاوه ئې نور هيڅ هم او نه ويل، د دې نه پس

---

۱) في ردالمحتار: ان الحق لا يسقط بتقادم الزمان.
(ردالمحتار ۴:۳۸۱ مطلب هل يبقي النهي بعد موت السلطان)
۲) (و مثله في الأشباه والنظائر ۲۲۲)
۳) وفي شرح المجلة: يتحمل الضرر الخاص لدفع الضرر العام... وهذه قاعدة مهمة من قواعد الشرع مبنية علي المقاصد الشرعية في مصالح العباد.
(شرح المجلة ۱:۶۶ المادة: ۲۶)

زما ورور تقریبا اته لس کاله ژوندې وو، اوس زما د ورور د وفات پنځه کاله شوې دی، اوس د ځمکې مالک په ما باندې دعوی کړې ده چې ستا ورور ماسره دا اقرار کړې وو کله چې تاته توفیق ملاؤ شی او دا پیسې ماته واپس کړې نو مونږ به تاته ځمکه واپس کړو، لهذا اوس مونږ پیسې در واپس کوو او تاسو ځمکه واپس کړئ.
اول خو مدعی ته ګواهان نه ملاویدل، خو اوس په څه طریقه باندې هغه ته ګواهان هم ملاؤ شوې دی که رشتینې وی یا دروغژن، اوس مسئله حل طلب دا ده چې آیا د ورور اقرار په ما باندې لازم دې یا نه؟ حال دا چې ماته د دې اقرار هیڅ علم نشته.؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولانا احمد سعید، ټانک دی آئی خان..... ۵ جمادی الثانی ۱۴۰۲ھ

الجواب: که دا سړې صرف د وعدې کولو مدعی وی نو د وعدې کولو دعوی ناقابل سماعت ده، وعده د قاضی د قضاء د لاندې نه داخلیږی، (شرح المجلة ۵۶) (۱) او که د بیع وفا مدعی وی، نو د هغه ګواهان منظور دی. (شرح المجلة ۱۱۳۳) (۲) والله اعلم

د خوی دپلار د وفات نه پس د غیر مقبوض هبه دعوی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې عبدالرحمن په خپلو دوه ځامنو عبدالرحیم او محمد امین کې خپل جائیداد په ۱۹۵۲ء کې تقسیم کړې وو، څه موده پس یو ځوی (فضل الرحیم) وفات شو نو عبدالرحیم واپس په ذکر شوې جائیداد باندې قبضه وکړه، دوه کاله پس عبدالرحیم هم هغه جائیداد د فضل الرحیم ځوی عبدالرزاق او محمد امین ترمینځه په

---

۱) وفي شرح المجلة: المواعيد اذا اكتست بصور التعاليق تكون لازمة... اعلم أن الوعد المجرد لا يلزم الوفاء به شرعاً. (شرح المجلة ۵۶ المادة: ۸۴)

۲) وفي شرح المجلة: ترجيح بينة البيع علي بينة الهبة والرهن والاجارة... لو اختلفا في البيع البات والوفاء فبينة مدعي الوفاء أولي.
(شرح المجلة ۱۱۳۳: ۵ المادة: ۱۷۶۴)

۱۹۲۱ء کې دوباره تقسیمولو نه پس سره د قبضې نه حواله کړو، خوني محمد امین ئې د ۱۹۲۱ء په اقرار نامه کې مقر او بیانی دې چې کوم تقسیم زمونږ پلار زما او زما د ورور دپاره کړې دې، د بیا دپاره زمونږ خپل مینځ کې دعوی پاتې نه شوه، اوس محمد امین په عبدالرزاق باندې د پاؤ باندې دوه گزه ځمکې دعوی کوی چې د فضل الرحیم د خوی په حصه کور کې زما پلار عبدالرحیم پاؤ باندې دوه گزه لار مقرر کړې وه، حال دا چې:

۱: چې محمد امین په فضل الرحیم باندې د ۱۹۵۶ء د تقسیم نه پس دعوی نه وه کړې ۲: په ۱۹۲۱ء کې د دوباره تقسیم په وخت محمد امین مې پلار عبدالرحیم ته نه وو ویلی ۳: په دوباره تقسیم کې عبدالرحیم د عبدالرزاق د کور په حصه کې د محمد امین دپاره د لارې استثناء نه وه کړې

۴: د محمد امین سره داسې هیڅ شهادت نشته چې هغه د ۱۹۵۲ء د اول تقسیم کوم چې د فضل الرحیم او محمد امین خپل مینځ کې شوې وو، په یو خاص معین ځای باندې گواهی ورکړې نو اوس به د محمد امین دا دعوی د شریعت په رڼا کښې څنگه حل کیږی چې د نوی سر نه نۀ محمد امین سره قبضه شته او نه په معین او مقرر ځای باندې مستقل شهادت پیش کولې شی، او نه د ۱۹۲۱ء په دویم تقسیم کې د هغه دپاره پاؤباندې دوه گزه لاره مقرر شوې ده. ۵: محمد امین چې د کوم کور دپاره د پاؤ باندې دوه گزه لارې دعوی کوی هغه کور هغه په بیع قطعی سره خرڅ کړې دې، اوس د هغه ملکیت هم نه دې. بینواتوجروا

المستفتی: عبدالرزاق، امام مل خیل اله ډهنډ ډهیری ملاکنډ ایجنسی. ۱۲ ربیع الاول ۱۴۰۳ھ

الجواب: ومنه الصدق والصواب: د پلار په اولاد باندې تقسیمول په حقیقت کې هبې وی، او د هبې پوره کیدل په قبض باندې موقوف وی پس کله چې پلار (عبدالرحیم) دې خوی (محمد امین) ته د پاؤ باندې دوه گزه ځمکې قبضه نه وه ورکړې نو دې شرعی مالک نه شو، او د هغه دعوی غلطه او

ناقابل سماعت ده، يدل عليه مافي التكملة ۲:۳۹۲:منهاأن يكون الموهوب مقبوضا حتى لا يثبت الملك للموهوب له قبل القبض وأن يكون الموهوب مقسوما الخ(۱). والله أعلم

د مصالحت او ابرا نه پس دعوی کول

سوال: څه فرمائي علماء كرام ددې مسئلې په باره کې چې زيد د بکر نه ځمکه واخستله چې دهغې انتقال په محکمه مال کې وکړې شو،دوه مياشتې پس عمر هم د بکر نه په باقي ځمکه کې څه حصه ځمکه واخستله چې دهغې انتقال هم وکړې شو اوبکرفوت شو، په زيدباندې چې کومه ځمکه بکر خرڅه کړې وه هغه د يو دريم سړي سره ګانه وه، کله چې بکر وفات شو، نو عمر مرهونه ځمکه واپس کولو سره قبضه حاصل کړه، زيد هغه ته وويل چې دا ځمکه زما ده، دا ما اخستلې ده، عمر دا خبره رد کړه او وې نه منله، په دې باندې د زيد او عمر ترمينځه مقدمه شروع شوه او عدالت د زيد په حق کې فيصله وکړه، بيا عمر په عدالت کې صلح نامه وليکله چې د دې ځمکې قبضه ما زيد ته حواله کړه وروستو هيڅ جهګړه پاتې نه شوه، د څو ورځې تيريدلو نه پس عمر د قبضې پريښودلو نه انکار وکړو، آيا د شريعت په رڼا کې عمر بيا د دې ځمکې دعويدار کيدې شي يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتی: محمد ايوب، سکنه جبر مانسهره.....۲۱ ربيع الثاني ۱۴۰۱ھ

الجواب: ومنه الصدق والصواب: د مصالحت او د ابراء د دعوې حق ساقط کيږي لمافي شرح المجلة ۸۴۵ اذا تم الصلح فليس لواحد فقط من الفريقين

---

(۱) (تکملة ردالمحتار ۲:۳۲۸ کتاب الهبة)

وفي الهندية: ومنهاأن يكون الموهوب مقبوضا حتي لا يثبت الملک للموهوب له قبل القبض وأن يكون الموهوب مقسوما اذا كان مما يحتمل القسمة.

(فتاوي عالمكيرية ۴:۳۷۴ كتاب الهبة، الباب الأول في تفسير الهبة وركنها وشرائطها)

الرجوع عنه(۱)... وفيه ۸۴۷ اذا قال واحد ليس مع فلان دعوى أو نزاع... فيكون قد أبرأه... واذا أبرأه واحد آخر من حق سقط ذلك الحق ولا يبقى له أن يدعى به(۲). وهو الموفق

په مړي باندې دعوی کې د فيصلې په وخت د يو وارث موجوديدل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د يو پلار څلور ځامن دی، د هغوی په ځمکه باندې اختلاف واقع شوې دې، يو د هغوی نه قاضی سره حاضر وو او باقی درې د فيصلې په وخت موجود نه وو او نه ئې هغه ته اختيار نامه ورکړې وه، آيا د ورو کی ورور په حاضريدلو باندې د باقی دريو حق (د ځمکې حصه) ضائع کيږی؟ بينوا توجروا

المستفتی: مياں گل جان..... سکنه دير..... ۲۹ اپریل ۱۴۰۱ھ

الجواب: په ظاهره کې دا فيصله صحيح ده هرکله چې دعوی دغصب د هغوی په والد صاحب باندې شوې وی، لما في شرح المجلة ۹۴۷: يصح أن يكون أحد الورثة خصمًا في الدعوى التي تقام على الميت أو له(۳). وهو الموفق

د غير قابض (د خارجين) په يو بل باندې دعوی کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په يو ځای کې د زيد او عمر اختلاف دې او په هغوی دواړو کې هر يو هغه د خپل ملکيت او په هغې باندې د خرڅ کولو دعويدار دې، او بل طرف ته بکر په هغه متنازعه فيه ځای باندې تقريبا د شپاړسو کالو نه قابض دې، بله دا چې

---

۱) (شرح المجلة ۵۶۹:۴، المادة ۱۵۵۶ الباب الرابع في بيان أحكام الصلح والابراء)

۲) (شرح المجلة ۵۷۵:۴، المادة ۱۵۶۱ الفصل الثاني في بيان المسائل المتعلقة بأحكام الابراء)

۳) (شرح المجلة ۱۰۶:۵ المادة ۱۶۴۲)
وقال العلامة ابن عابدين: (قوله وكذا بعض الورثة) أي يقوم مقام جميعهم فيما للميت أو عليه. (ردالمحتار ۴۴۴:۳ مطلب فيمن ينتصب خصما عن غيره)

د هغوی دواړو په شان هغه هم د خپل پلار د ملکیت او په هغې باندې د خرچ کولو دعوی لري، نو آیا د بکر نه د ثبوت کولو نه بغیر زید او عمر په دې ځای باندې فیصله کولې شي. یا د دریم په دعوی باندې هغه د هغوی نه د ثبوت کولو نه بغیر په شریعت کې فیصله کولې شي؟ بینواتوجروا

المستفتي: سلطان محمد وزیرستاني..... ۲ ذي القعده ۱۴۰۲ھ

الجواب: چونکې خصم ذوالید وی نه غیر ذوالید، کمافي شرح المجلة ۹۳۸: الخصم في دعوی العین هوذوالید فقط (۱) پس د دې دواړو خارجین په یو بل باندې دعوی کول بې قاعدې امر دې. والله تعالٰی اعلم

صرف په قبضه او تصرف سره یو سړی د بل د ځمکې مالک نه شي جوړیدې.

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یوه حصه د ځمکې په حکومت کې د مدعیان حاجي نصر الله، شیر احمد او غلام محمد په نوم باندې لیکلې شوې ده، مالیه وغیره هم مدعیان مذکور حکومت ته ورکوي خو په دې ځمکه باندې قبضه د مدعی علیهم شیرعلي خان او حاجي عبدالله ده، اوس کله چې مدعیانو ته پته ولګیده چې زمونږ په ځمکه باندې هغوې قبضه کړې ده نو هغوی په مدعی علیهم باندې د ځمکې قبضه ختمولو سره د هغې د حواله کولو مطالبه وکړه نو هغوی په جواب کې وویل چې په دې ځمکه باندې د کافي مودې نه زمونږ قبضه راروانه ده د دې قبضې د وجې نه دا ځمکه ستاسو د ملکیت نه خارج شوې ده او اوس د قبضې د وجې نه زما شوې ده، مدعیان وائي چې مونږ ته علم نه وو کنه نو مونږ به تاسو قبضې کولو ته نه وئ پریښودلې، اوس د پوښتنې خبره دا ده چې آیا په قبضې سره څوک د بل د ځمکې مالک کیدې شي؟ که کیدې شي نو د هغه

---

۱) (شرح المجلة ۵:۸۹ المادة ۱۶۳۵)

وقال العلامة المرغیناني: وذکر أنه في ید المدعي علیه لابد منه لأنه انما ینتصب خصماً اذا کان في یده. (الهدایة ۳:۲۰۲ کتاب الدعویٰ)

دپاره څه موده معین ده یا نه؟ د اصل مالک عدم علم د هغه په مالک کیدو باندې اثر انداز کیدې شی یا نه؟ او آیا په بعض ځمکه باندې قبضه کولو سره د ټولې ځمکې مالک کیدې شی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: ابراهیم شاه پیروی ..... ۱۶ مئی ۱۹۷۲ء

الجواب: واضحه دې وی چې څومره مقدار په ځمکه کې مدعی علیه تصرف کړې دې نو په هغه مقدار باندې د مدعی دعوی د حاکم سره ناقابل سماعت ده، وفی الخلاصة: رجل تصرف فی أرض زمانا ورجل آخر یری تصرفه فیها ثم مات المتصرف ولم یدع الرجل حال حیاته لا تسمع دعواه بعد وفاته،(تنقیح الحامدیة ۲: ۳ وفیه بعد أسطر والظاهر أن الموت لیس بقید وأنه لا تقدیر بمدة مع الاطلاع علی التصرف لما ذکره فی تنویر الأبصار وشرحه الدر المختار فی مسائل شتی الخ وفیه أیضاً ۲: ۴ ثم اعلم أن عدم سماع الدعوی بعد مضی ثلثین سنة أو بعد الاطلاع علی التصرف لیس مبنیاً علی بطلان الحق فی ذلک وانما هو مجرد منع للقضاة عن سماع الدعوی مع بقاء الحق لصاحبه حتی لو أقر به الخصم یلزمه الخ(۱)

البته د محکم او ثالث په نزد قابل سماعت ده. وفی رد المحتار: الثانی ان النهی حیث کان للقاضی لا ینافی سماعها من المحکم.(۳۴۲/۴) (۲) اوس که مدعی علیه دا اعتراف وکړو چې دا ځمکه د مدعی ملک دې خو د قبضې او تصرف د وجې نه زه دهغې مالک شوې یم نو د دې اعتراف په وخت به د مدعی دعوی قابل سماعت وی، کما تدل علیه العبارة الثالثة وصرح به فی رد المحتار ۳۴۳/۴ (۳) او د دې عبارت نه دا هم معلومیږی چې

---

۱) (تنقیح الفتاوي الحامدیة ۴،۳: ۲ کتاب الدعوی)

۲) (ردالمحتار ۳۸۱: ۴ مطلب هل یبقي النهي بعد موت السلطان)

۳) وفي ردالمحتار: الثالث عدم سماع القاضي لها انما هو عندانکار الخصم فلواعترف تسمع (ردالمحتار ۳۸۱: ۴ مطلب هل یبقي النهي بعد موت السلطان)

مدعی علیه په تصرف او قبضې سره مالک نه جوړیږي او په آخرت کې به په دې باندې ماخوذ وي. في رد المحتار ۶۴۹/۵ فلاتسمع الدعوى في هذه المسائل مع بقاء الحق للآخرة ولذا لو اقر به الخصم يلزمه(١) او دا دې هم واضحه وي چې تاخیر بغیر د عذر نه د سماعت نه مانع دې خو فقهاء کرامو عدم علم په عذر کې نه دې شمار کړې، فليراجع الى ردالمحتار ۳۴۳/۴، ۳۴۴ (٢) وهوالموفق

د حکومت په ورکړې شوې ځنګل کې د شرکت دعوی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو کلي د بیوړی بالا په نوم باندې مشهور دې په هغې کې یو لوئې ځنګل دې حکومت دا فیصله کړې ده چې د ځنګل په آمدنۍ کې به شپیتۀ فیصده د قوم وي او باقي څلویښت فیصده به د حکومت وي، په ذکر شوې کلی کې د ځنګل مارکنګ شوې دې نو د پیسو په باره کې د درې کلو والا د استحقاق دعوی کوی صورت حال دا دې چې د هغوی ترمینځه ځمکه او علاقه تردې چې ځنګل هم منقسم دې ددې مدعیانو د مدعی علیهم په حصه کې څه اشتراک هم نشته او هغه ځنګل په کوم کې چې مارکنګ (په اونو باندې نخښې) شوې دی هلته د بیوړی بالا ځمکې واقع دی بعض حصه د هغه ځنګل د نهر نه لاندې ده او بعض حصه ئې په نهر دپاسه ده او هغه هم تقسیم شوې ده او د بیوړی بالا والو حصه ده څنګه چې د ځمکو حدود متعین دی دغه شان د ځنګل هم حدود متعین دی انګریزانو هم په علاقائی تقسیم کې دا متنازع فیه علاقې نه د بیوړی والو حصه ویلې ده تر اوسه پورې د ځنګل د حفاظت په سلسله کې هم هغوی نه ذمه دار ویلې شوې دی او په ځنګل کې د نقصان راتلو په صورت کې د هغوی نه حکومت جرمانه وصول کړې ده یا ئې معاف کړې ده

---

١) (ردالمحتار ۵:۵۲۴ مسائل شتّي)

٢) قال العلامة ابن عابدين : لا تسمع الدعوي بعد ست وثلاثين سنة الاأن يكون المدعي غائبا أو صبيا أو مجنونا وليس لهما ولي أو المدعي عليه اميراً جائراً اه.
(ردالمحتار ۴:۳۸۲ مطلب اذا ترک الدعوي ثلاثا وثلاثين سنة الخ)

او د نامعلوم قتل په صورت کې ئې هم د هغوی نه دیت وصول کړې دې چې دا قتل ستاسو په حصه کې شوې دې، سره ددې کله چې د رقم د حصول دپاره باقی درې کلو والا مدعیان جوړ شو چې په دې ځنګل کې زمونږ حصه ده دغه شان قانون دیر، کوهستان، سوات او هزاره کې هم رائج دې چې کوم ځنګل کومې علاقې ته نزدې وی نو د رائلټی پیسې هم د هغې په خلقو باندې تقسیم کړې شی، نو بیوړی والا د نورو دعوی منلو ته بالکل تیار نه دی بلکې د اشتراک په صورت کې د قتل او قتال خطره ده. لهذا تاسو ته درخواست کولې شی چې په دې باره کې فتوی ورکولو سره د شکریه موقع راکړئ چې دفتنې او فساد نه محفوظ شو بینواتوجروا

المستفتی: عبدالله ...... دار العلوم سرحد

الجواب: که دا شرکت د مدعی علیهم په نزد منلې شوې نه وی او نه باقاعده په شهادت سره ثابت شوې وی نو چونکې عرف د مدعی علیهم دپاره موئد دې لهذا قول به د هغوی معتبر وی او قسم به په هغوی باندې وی. لان الاعتبار لقول من یشهد له الظاهر کما صرحوا به(۱) وهوالموفق

د اوبو پخوانی لارې بندول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د زید د ښارې ځمکې ته د اوبو چینه راوځی او د هغه ځای نه اوبه لاندې راځی لاندې په څه فاصله باندې عمر نومې سړی په دې اوبو باندې نهر تړلې دې او د پیړو نه ئې په دې اوبو باندې هم دا ځمکه خړوب کوله او زید هم په اوبو کې دا تصرف لیدلو او هیڅ قسم مداخلت ئې نه کولو، اوس زید د عمر په اوبو کې د تصرف حق منع کوی او وائی چې دا اوبه زما په ځمکه کې راوځی، زه ئې نه پریږدم، او عمر وائی چې د دومره مودې پورې تاسو خاموش ولې وې، لهذا درخواست دې چې د دې اوبو منع کول څنګه دی؟

---

۱) وفي شرح المجلة: البينة لاثبات خلاف الظاهر واليمين لابقاء الأصل ... ثم انه يؤخذ من هذه القاعدة أن كل من يتمسك بالظاهر القول قوله بيمينه.
(شرح المجلة ۲۱۸،۲۱۹: ۱ المادة ۷۷)

په دې صورت کې به د زید دعوی ثابت وي یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: قاري عبدالوحید خطیب، جي ایچ کیو (G.H.Q) پنډۍ. ۱۹ رجب۱٤۰۱ھ

الجواب: د عاریت یا غصب د باقاعده ثبوت نه بغیر به عمر د تصرف نه نهٔ شي منع کولې، لان الاصل بقاء ما کان علی ما کان ..... (شرح المجلة ۲۰/۵) (۱) وهوالموفق

د پرمټ د جعلي کیدو د دعوی طریق فیصله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دوه ډلې، چې په هغې کې د یوې نوم سهراب وو او د بلې نوم حاجی عازل، حاجی عازل په مسمی سهراب باندې دا دعوی کړې ده چې د هغې خلاصه دا ده:

حاجي عازل: ما د سهراب نه د پنځه اویا زرو پرمټ (دیرویشت زره ریال) د فی نفر په حساب سره واخستلو، چې د هغې په بدله کې ما سهراب ته (اوهٔ اتیا زره ریال) نقد ورکړل او سهراب ماته پرمټ راکړو، ما پنځه اویا کسان پنډۍ ته ورسول چې هغوی ابوظهبی ته د هوائی جهاز په ذریعه باندې ورسوم، خو پرمټ صحیح نه وو په دې وجه زما هغه پنځه اویا کسانو ته د تلو اجازت ملاؤ نه شو او په هغوی باندې زما یو لاک روپۍ د خپل جیب نه خرچ شوې د پرمټ ماته اصلی کاپی ملاؤ نه شوه بلکې فوټو سټیټ وو. په دې وجه پنځه اویا کسان پاتې شو، او تقریبا یو لاک روپۍ خرچه وشوه، او زهٔ د سهراب نه اووهٔ اتیا زره ریاله او تقریبا یو لاک روپۍ د شریعت رڼا کې غواړم.

مدعٰی علیه سهراب: حاجی عازل باندې ما پرمټ خرڅ کړې دې او اووهٔ اتیا زره ریال مې وصول کړې دی، خو پرمټ صحیح وو، ځکه چې هغه پرمټ حاجی عازل ډیرو خلقو ته ښودلې دې او حکومت هم د هغې تصدیق کړې وو، ددې نه علاوه پنځویشت بنګالیان په دې پرمټ باندې ابو ظهبی ته رسیدلې دی، او د دې نه علاوه د پرمټ د صحیح کیدو ما سره دوه ګواهان

---

۱ ﴾ وفي شرح المجلة: الأصل بقاء ما كان علي ما كان يعني ان الذي ثبت علي حال في الزمان الماضي ثبوتا أو نفيا يبقي علي حاله ولا يتغير مالم يوجد دليل يغيره. (شرح المجلة ۱:۲۰ المادة۵)

حاجی عمر دره آدم خیل قوم ثانی خیل او دویم گواه دلاور حسین علی زئی قوم احمد خیل دی، ما حاجی عازل ته صحیح پرمټ ورکړی دی په دې وجه باندې د اووۀ اتیا زره ریال نه علاوه د پرمټ باقی پاتې پیسې هم تر اوسه پورې هغه نه دی ادا کړې، کومې چې تقریبا دوه لاکه روپئ پاکستانئ جوړیږی حال دا چې هغوی په پنډئ کې د ادا کولو وعده کړې وه او دا ئې هم ویلې وو چې که په پنډئ کې ئې درنکړم نو مهران هوټل پیښور ته به ئې د فلانی سړی په نوم باندې پنځه ورځې پس در ولیږم، د وعدې د خلاف ورزئ د وجې نه دې هغه ماته نورې دوه لاکه روپئ راکړی، سهراب حاجی عازل ته د یو لاک خرچ متعلق داسې وائی چې ما د یو لاک هیڅ وعده نه وه کړې.
حاجی عازل ته د مدعی علیه سهراب په ګواهانو باندې اعتراض دې چې دا دواړه په کاروبار کې د سهراب سره شریک دی او په پنډئ کې ما دوه لاکه روپئ نه دی تسلیم کړې، شرعی حکم بیان کړئ. بینواتوجروا

المستفتی: مولوی محمد شریف صاحب، ټل ضلع کوهاټ..... ۲۵ جمادی الاول ۱۴۰۱ھ

الجواب: په صورت مسئوله کې طریقه فیصله دا ده چې ۱: دا مدعی حاجی عازل دې په شهادت شرعیه سره ثابته کړی چې دا عیب د بائع سهراب سره موجود وو. ۲: که شهادت نه وی نو سهراب به قسم وخوری چې دا عیب ماسره موجود نه وو. ۳: او که دا سهراب د قسم نه انکار وکړی نو دا پرمټ به هغه ته واپس کولې شی، او صرف اووۀ اتیا زره ریال به واپس کوی.
(ماخوذازکتاب العیب،شامی (۱) هدایة(۲) وغیره. وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الحصكفي: ادعي عيبا موجبا لفسخ أو حط ثمن بعد قبضه المبيع لم يجبر المشتري علي دفع الثمن للبائع بل يبرهن المشتري لاثبات العيب أو يحلف بائعه علي نفيه ويدفع الثمن ان لم يكن شهود ... ولزم العيب بنكوله أي البائع عن الحلف.
(الدرالمختار ۴:۹۷ كتاب البيوع، باب خيار العيب)

۲) قال العلامة المرغيناني: ومن اشتري عبدا فقبضه فادعي عيبا لم يجبر علي دفع الثمن حتي يحلف البائع أو يقيم المشتري البينة أما اذانكل الزم العيب.
(الهداية ۳:۴۵ باب خيار العيب)

په کومو علاقو کې چې شرعي قاضي موجود نه وي نو هلته هر وخت د دعوی سماع کیدې شي

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید بائع خپله ځمکه د دوه گواهانو مخکې په عمر باندې خرڅه کړه اوس بکر مدعی دعوی کړې ده چې د زید خرڅه کړې ځمکه کې زما حصه ده، تقریبا د دوه سوه کالو د میراث دعوی ده او دا زما د مور (کومه چې د زید د نیکهٔ د پلار لور جوړیږي) نه په میراث ملاؤ شوې ده او تر اوسه پورې دا ځمکه د زید د تصرف لاندې ده، اوس عرض دا دې چې ۱: عمر د زید نه ځمکه اخستلې ده او بکر مدعی جبرا هغه په ځمکه کې د تصرف کولو نه منع کړې دې آیا په ځمکه خرڅولو سره بائع ذوالید جوړیدې شي یا نه؟ ۲: بکر مدعی که شریعت کوي نو د مشتري سره به کوي که د بائع سره. ۳: د بکر مدعی عیني شاهد نشته ځکه چې د مخکې زمانې خبره ده نو آیا په تسامع سره شهادت ورکولې شي یا نه؟ ۴: په بکر مدعی باندې عیني شاهد سره د خپل مورث ملک ثابتول ضروري دي یا نه؟ ۵: آیا د شپیتو اویا کالو پورې د یک طرفه تصرف باوجود اوس د بکر دعوی قابل سماع ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: سراج الدین... ۱۲ ربیع الثاني ۱۴۰۳ھ

الجواب: په صورت مسئوله کې بکر مدعی د میراث دې، او خارج دې او عمر مشتري مدعی علیه دې او په ظاهر کې ذوالید دې. **وفي شرح المجلة ۹۳۸م ۱۶۳۵: الخصم في دعوى العين هوذواليد فقط** (۱) پس دا مدعی علیه چې دافع دې، په شهادت سره دې دا ثابته کړي چې دا اخستلې شوې ځمکه صرف د زید ملکیت وو په هغې کې د بکر د مور ارث نه وو او که داسې

---

۱) (شرح المجلة ۵:۸۹ المادة: ۱۶۳۵)

شهادت نه وی نو بکر ته به قسم ورکولې شی که بکر د قسم خوړلو نه انکار وکړو نو معامله ختم شوه او که قسم ئې اوخوړلو نو د هغې نه پس به بکر د میراث شهادت د مور نه پیش کوی او که شهادت نه وی نو قسم دې ورکړی. (ماخوذ از شرح المجلة ۹۳۱) (۱)

نوټ: په کومو علاقو کې چې شرعی قضاة نه وی نو هلته هر وخت د دعوې سماعت کیدې شی. (۲) بله دا چې د زمانې تیریدل د سماعت نه نهٔ مانع کیږی. (۳) والله اعلم

د اجیر د مستاجر دپاره کور جوړولو سره په هغې باندې د ملکیت دعوی کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې مدعی په خپله رضاباندې د مدعی علیه سره تعاون کولو باندې په یوه محدوده ځمکه کې د مدعی علیه دپاره داستوګنې کورونه جوړکړل، د ډیروکلونوتیریدلونه پس د مدعی په دې ځمکه باندې دحقدارئ دعوی صحیح کیدې شی یانه؟ بینواتوجروا

المستفتی: بابوفضل ربانی، سکنه چترال.....۲۲جون ۱۹۷۰ء

الجواب: کور جوړول د تملیک دلیل نه دې بلکې کله د اعارې او اجارې په

---

۱) وفي شرح المجلة: اذا أثبت من ادعي دفع الدعوي دفعه تندفع دعوي المدعي والا يحلف المدعي الأصلي بطلب صاحب الدفع فان نكل المدعي عن اليمين يثبت دفع المدعي عليه وان حلف تعود دعواه الأصلية.
(شرح المجلة ۷۵: ۵ المادة ۱۶۳۲)

۲) قال العلامة ابن عابدين: الثاني أن النهي حيث كان للقاضي لا ينافي سماعها من المحكم. (ردالمحتار ۳۸۱: ۴ قبيل مطلب اذا ترک الدعوي ثلاثا وثلاثين سنة لاتسمع)

۳) قال العلامة ابن عابدين: ان الحق لا يسقط بتقادم الزمان اه، ولذا قال في الأشباه أيضاً ويجب عليه سماعها.
(ردالمحتار ۳۸۱: ۴ قبيل مطلب اذا ترک الدعوي ثلاثا وثلاثين سنة الخ)

طورهم د جوړولو اجازت ورکولې شي لهذا دعوی صحیح ده.(۱) وهوالموفق

په ځمکه کې بوټي لګول د ملکیت دلیل نه دي

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يوه محدوده ځمکه څو کرته په سيلاب سره تباه شوې ده، مدعی عليه په خپل اخراجات او محنت سره هغه ځمکه آباده کړې ده او په هغې کې ئې بوټي لګولې دي، نن صبا هغه بوټي لوئې لوئې ونې دي، مدعی د بوټو لګولو په وخت مدعی عليه ته هيڅ او نه ويل، ځمکه او ونې د مدعی عليه په قبضه کې دي، او د هغې نه فائدې حاصلوي، څو کاله پس د مدعی دعوی په دې ځمکه کې صحيح کيدې شي يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتي: بابو فضل ربانی، سکنه چترال.... ۲۲ جون ۱۹۷۰ء

الجواب: چونکې بوټي د اعارې او اجارې په طور هم لګولې شي لهذا دا مقدار د تصرف د ملکیت دلیل نه شي کیدې، یعنی دا مالکانه تصرف نه دې.(۲) وهوالموفق

---

(۱) قال العلامة ابن عابدين: والحاصل أن رواية الجامع أن الاستيام والاستيجار والاستعارة ونحوها اقرار بالملک للمساوم منه والمستأجر منه ورواية الزيادات أنه لا يكون ذلک اقرار بالملکية وهو الصحيح کذا في العمادية وحکي فيها اتفاق الروايات علي أنه لا ملک للمساوم ونحوه فيه وعلي هذا الخلاف ينبغي صحة دعواه ملکا لما ساوم فيه لنفسه أو لغيره... ونقل السائحاني عن الأنقروي ان الأکثر علي تصحيح مافي الزيادات وأنه ظاهر الرواية قلت فيفتي به لترجحه لکونه ظاهر الرواية. (ردالمحتار ۴:۵۰۴ کتاب الاقرار)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: والحاصل أن رواية الجامع أن الاستيام والاستيجار والاستعارة ونحوها اقرار بالملک للمساوم منه والمستأجر منه ورواية الزيادات أنه لا يكون ذلک اقرار بالملکية وهو الصحيح کذا في العمادية، وحکي فيها اتفاق الروايات علي أنه لا ملک للمساوم ونحوه فيه وعلي هذا الخلاف ينبغي صحة دعواه ملکا لما ساوم فيه لنفسه أو لغيره... عن الأنقروي أن الأکثر علي تصحيح ما في الزيادات وأنه ظاهر الرواية: قلت فيفتي به لترجحه لکونه ظاهر الرواية. (ردالمحتار ۴:۵۰۴ کتاب الاقرار)

آیا ښځه د میراث د وصولولو نه پس په یو کال تیریدلو باندې څه دعوی کولې شي؟

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د یو مړي دوه کندې ښځې وی، د عدت پوره کیدو تر وخت پورې په هغوی کې چا هم څه دعوی ونکړه، د قرآن او سنت مطابق چې هغوی ته څه ملاویدل هغه ئې وصول کړل ددې نه کال پس څه دعوی صحیح کیدې شي؟ بینواتوجروا

المستفتي: شوکت علی، خیبر ایجنسی پیښور.... ۲۷ اگست ۱۹۷۵ء

الجواب: کنده د ثمن یا ربع (۱) او هم دغه شان د مهر مستحق ده. (۲) اگر که وادهٔ نه کوی یا وادهٔ د داسې سړی سره وکړی چې هغه سره د اولیاء الزوج مرضی نه وی. وهوالموفق

د مستعیر په عاریت باندې اختلې شوې ځمکه باندې د ملکیت دعوی کول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د بل نه مخصوص جائیداد عاریة طلب کړو، ددې إستعارې نه پس په جائیداد باندې د حقدارئ دعوی صحیح ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: بابو فضل ربانی، سکنه چترال ۲۲ جون ۱۹۷۰ء

---

۱) قال الله تبارک وتعالي: ولهن الربع مما ترکتم ان لم یکن لکم ولد، فان کان لکم ولد فلهن الثمن مما ترکتم من بعد وصیة توصون بها اودین.
(سورة النساء آیت: ۱۲)

۲) وقال العلامة المرغیناني: ثم المهر واجب شرعا ابانة لشرف المحل.
(هدایة ۲: ۳۲۳ باب المهر)

الجواب: صحیح ده (۱) په داسې حال کې چې د بل سړی د غاصب کیدو یا د هغه نه په بیع اخستل ثابت کړی **وهوالموفق**

د واهب په خپل ژوند کې د جائیداد تقسیمول او د هغه د وفات نه پس د وارثانو خپل مینځ کې اختلاف کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی اووهٔ ځامن دی پلار د هغوی ترمینځه په خپل ژوند کې ټول جائیداد تقسیم کړو او ټول په دې تقسیم باندې راضی شو، د پلار د وفات نه پس تر پنځه دیرشو کالو پورې هر یو په خپله ځمکه کې تصرف وکړو، اوس ئې یو ورور وفات شو، د هغه په ځامنو باندې ترونو دعوی وکړه چې مونږ تاسره په فلانۍ ځمکه کې شریک یو، اوس شریعت د دې په باره کې څه وائی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی صاحب، مدرس شواډګی، ډاکخانه زیم بنګله چارسده.....٤جون١٩٩٠ء

الجواب: د پلار په ژوند کې تقسیمول په حقیقت کې هبه ده او فقهاء کرامو فرمائیلې دی چې د قبض نه پس او د مرګ نه پس هبه لازمیږی، خصوصا کله

---

(۱) قال العلامة ابن عابدین: والحاصل أن روایة الجامع أن الاستیام والاستیجار والاستعارة ونحوها اقرار بالملک للمساوم منه والمستأجر منه وروایة الزیادات أنه لایکون ذلک اقرار بالملکیة وهو الصحیح کذا في العمادیة وحکي فیها اتفاق الروایات علي أنه لا ملک للمساوم ونحوه فیه وعلي هذا الخلاف ینبغي صحة دعواه ملکا لما ساوم فیه لنفسه أو لغیره... ونقل السائحاني عن الأنقروي أن الأکثر علي تصحیح ما في الزیادات وأنه ظاهر الروایة : قلت فیفتي به لترجحه لکونه ظاهر الروایة.
(ردالمحتار ۴:۵۰۴ کتاب الاقرار)

چې محارم وی، صرح به فی رد المحتار(۱) والبحر(۲) والهداية(۳) وغيرها.....
لهذا دا ورونه ټول په ټول مالکان جوړ شوي دی چاته چې د کوم مقدار قبضه ملاؤ شوې ده هغه د هغه ده. (۴) په دې باندې دعوی نامنظور ده بيشکه که پلار د څه ځمکې وغيره تقسيم نه وی کړې يا ئې قبضه نه وی ورکړې نو هغه مشترکه ده. **فقط**

نوټ: د دعوې د تاخير د وجې نه نامنظور کيدل د حکم په مخکښې مراد نه دی بلکې د حاکم او قاضی په مخکښې مراد دی. صرح به فی رد المحتار... ۳۴۳/٤ (۵) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الحصكفي: ويمنع الرجوع فيها حروف دمع خزقه ...والميم موت احد العاقدين بعد التسليم فلو قبله بطل... والقاف قرابة فلو وهب لذي رحم محرم منه نسبا ولو ذميا أو مستأمنا لايرجع.
(الدر المختار ۵۷۸،۵۷۶،۵۷۴: ۴باب الرجوع في الهبة)

۲) قال العلامة ابن نجيم: ومنع الرجوع دمع خزقه...والميم موت أحد العاقدين... والقاف القرابة فلو وهب لذي رحم محرم منه لايرجع لحديث الحاكم مرفوعاً اذا كانت الهبة لذي رحم محرم لم يرجع فيها وصححه.
(البحر الرائق ۲۹۴،۲۹۲،۲۹۱: ۷باب الرجوع في الهبة)

۳) (الهدايه ۲۹۰،۲۸۹: ۳باب ما يصح رجوعه وما لا يصح)

٤) وفي شرح المجلة: يملك الموهوب له الموهوب بالقبض.
(شرح المجلة ۳۸۱: ۳، المادة: ۸۶۱)

۵) قال العلامة الشامي: الثاني أن النهي حيث كان للقاضي لا ينافي سماعها من المحكم.
(ردالمحتار ۳۸۱: ۴كتاب القضاء مطلب هل يبقي النهي بعد موت السلطان)

په یو عدالت کې د هبې دعوی کولو سره

په بل عدالت کې د تملیک دعوی کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې که هبه او تملیک جدا جدا وی یعنی هبه خاص او تملیک عام وی نو یو سړې په اسلامی عدالت کې د هبې دعوی وکړی او په بل عدالت کې د تملیک دعوی وکړی نو آیا د هغه په دعوی کې تناقض شته؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: بابو فضل ربانی، سکنه تحصیل و ضلع چترال... ۲۲ جون ۱۹۷۰ء

الجواب: هیڅ تناقض نشته (۱) **وهوالموفق**

د حقوق مجهوله نه ابرا کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې مسمیٰ خالد په خپله خور باندې په محکمه شرعیه کې دا دعوی کړې ده چې زه خپلې خور د خپلې دعوې نه بری الذمه کړې یم. آیا دا د مجهول د دعوې نه ابراء شرعا صحیح ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نثار احمد چترالی، ضلع پیښور علاقه ډبگری غلام مسجد ۵ اپریل ۱۹۷۳ء

الجواب: په شرط د ثبوت دا ابرا صحیح ده، فی شرح المجلة ۸۵۳. **ولكن الابرا عن الحقوق المجهولة جائزة** (۲). **وهوالموفق**

---

۱) وفي شرح المجلة: قال السيد الحموي اعلم أن التمليك يكون في معني الهبة ويتم بالقبض واذا عري عن القبض والتسليم اختلف العلماء فيه فقيل يجوز وقيل لا يجوز قياساً علي الهبة.

(شرح المجلة ۳:۳۵۱ الماده ۸۳۸)(ومثله في تكملة ردالمحتار ۲:۳۸۶ مطلب في معني التمليك)

۲) (شرح المجلة لسليم رستم باز: ۸۵۳ المادة: ...[بقيه بر صفحه آئنده...

د شفیع او دافع ترمینځه طریق فیصله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې شیروان، حیدر زمان او حاجی سید محمد په یوه ځمکه کې داسې شریک دی چې دا ځمکه د شیروان او حیدر زمان موروثی ده او سید محمد د یو خاص کردار په حیثیت سره د ځمکې د زمینداریٔ څه حصه د قادر جان وغیره نه اخستلې ده، اوس د سید محمد هم دا فرائض دی چې مذکوره ځمکې لره کرولو سره هغوی دواړو ته د خپلو حاصلاتو نیمه حصه ورکړي.

اوس شیروان او حیدر زمان د خپل جائیداد ملکیت یو ځلورم سړی محمد صادق ته په طور د هبې بغیر د عوض نه ورکړې دې، پس ددې ځمکې نه محمد صادق تر دوه کالو پورې باقاعده طور حاصلات د شیروان او حیدر زمان په ځای وصول کړی دی، بیا دوه کاله پس سید محمد خپل ځان شفیع اود ځمکې نه مشاع جوړه کړه، اوس د سید محمد دعوی په مشاعیت په محمدصادق باندې صحیح ده یا نه؟ حال دا چې شیروان او حیدر زمان اوس هم په خپله هبه باندې د موهوب له دپاره قائل دی، او هغوی وائی چې موهوب له محمد صادق زمونږ په ځای باقاعده مالک دې.

۲: ډاکټر محمد صادق د اخستلو نه مخکې د ځمکې موهوب له خلیط مالک هم وو او حاجی سید محمد صرف ګاونډی وو، په دې شفعه کې حق اولیت دچا دپاره دې؟ ۳: د طرفین نه مدعی او مدعی علیه څوک څوک دی؟ مهربانی اوکړئ په شرعی دلائلو سره فیصله وکړئ چې دا موهوبه ځمکه د فساد نه بچ شی، د طرفین دعوې او جوابونه منسلک دی. **بینواتوجروا**

المستفتی: ډاکټر محمد صادق، ضلع دیر..... یکم جولائی ۱۹۷۵ء

...بقیه ازحاشیه ګذشته] ۱۵۶۷ الفصل الثاني في المسائل المتعلقة بأحكام الابراء)...

وقال العلامة الشامي :فهو مثل الابراء عن المجهول فانه جائز عندنا.

(ردالمحتار ۲۲۲:۴ باب الاستحقاق)

الجواب: په صورت مسئوله کې حاجی سید محمد (شفیع) دې او ډاکټر محمد صادق مدعی علیه او دافع دې، یعنی دعوی د هبې د وجې نه دفع کوی، پس که په دې دواړو کې یو کس شهادت قائم کړو نو هغه به فائز وی او که دواړو ګواهان قائم کړل نو په ترجیح کې اختلاف دې، کما فی الهندیة ۵/۲۱۰ **فليراجع** (۱) او د مدعی دا قول چې دا هبه ده د مشاع او دا غیر مشروع ده د شفیع د پاره مفید نه ده، کچېرته دې د پاره دلائل بیان کړی مثلاً ارث یا شراء یا تصدق یا قبول وصیت وغیره اسباب شرکت باندې ئې منور کړی. **وهوالموفق**

مزارع د قبضې او ګرداوری د وجې نه مالک نه جوړیږی

الجواب: زبانی استفتاء:

هیڅ مزارع د قبضې او ګرداوری د وجې نه مالک نه جوړیږی د هغه مالک جوړیدل د ډیرو وجوهاتو په بناء باطل دی:

۱: دا چې د ځمکې مالک بالاتفاق شرعی مالک دې، نو په دې زیر بحث دفعه باندې ایمان لرونکو باندې ضروری ده چې هغوی په دې دفعه باندې شرعی دلائل پیش کړی؛ چې په دې قبضه او تصرف سره د سابق ملک ملکیت ختم شو، او د مزارع ملکیت حاصل شو.

---

(۱) وفي الهندية: ولو قال المشتري وهب لي هذا البيت مع طريقه من هذه الدار ثم اشتريت بقيمتها وقال الشفيع لا بل اشتريت الكل فللشفيع الشفعة فيما أنه اشتري ولا شفعة فيما ادعي من الهبة وايهما أقام البينة قبلت بينته وان أقاما جميعا البينة فالبينة بينة المشتري عند ابي يوسف رحمه الله تعالي لانها تثبت زيادة الهبة وينبغي أن تكون البينة بينة الشفيع عند محمد رحمه الله تعالي لأنها تثبت زيادة الاستحقاق.

(فتاوي عالمگيرية ۵:۱۸۹ الباب العاشر في الاختلاف الواقع بين الشفيع والمشتري والبائع والشهادة في الشفعة)

(ومثله في بدائع الصنائع ۴:۱۴۰ كتاب الشفعة، بيان حكم اختلاف الشفيع والمشتري)

۲: دا چې اوبو اوړونکې مملوکه ځمکې لره د آبادولو او د کروندې د قابل کولو او په هغې کې د کروندې کولو نه د مالک ملکیت نه زائل کیږي،
کما فی کتاب الخراج ۹۲ ولوان رجلا أحیٰی من ذلک شیئا (أی من أجمة أو بحر أو بر شیئا) قد کان له مالک قبله رددت ذلک الی الأول ولم أجعل للثانی فیه حقا(۱) پس د آبادئ او کروندې قابلې ځمکې نه به ئې په طریق اولی ملکیت نه زائل کیږي.
۳: دا کله چې مزارع د ځمکې د مالک د اعتراض په صورت کې د فصل حقدار نه جوړیږي نو د ځمکې مالک کیدل به څنګه جائز شي. رسول الله ﷺ فرمائی: من زرع فی أرض قوم بغیر اذنهم فلیس له من الزرع شیئ وله نفقته، رواه ابوداؤد والترمذی (مشکواة شریف ۲۷۸)(۲). وهوالموفق

د سیرئ متعلق یو شرعی فیصله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د نن نه تقریبا یو سل لس کاله مخکې د سرخ ډهیرئ د میاګانو نیکۀ میاں برهان الدین زمونږ نیکۀ ته د ځمکې یو ټکړه او د کور دپاره ځو مرلې ځمکه ورکړې وه، په دې خیال سره چې دا خلق به زمونږ امام وی، پس هم هغه امامت اوس پیړئ په پیړئ راروان دې، دې دوران کې زمونږ نیکۀ د ارت دپاره په دې موهوبه ځمکه کې یو کوهئ آباد کړو، او قبرستان ئې هم جوړ کړو، دې سره سره مونږ یو نیم پخته کهنډر جوړ کړو، بل طرف ته په لالی یکر کنبې تقریبًا پنځه مرلې ځمکه کې د کور دپاره زمونږ مشرانو اول کچه آبادی جوړه کړه او

۱)(کتاب الخراج ۲۰۰ في الجزائر في دجله والفرات والغروبه)
۲)(مشکوٰة شریف ۲۵۷ باب المساقات والمزارعة)
وفي الهندية: غصب من آخر أرضا فزرعها ونبت فلصاحبها أن يأخذ الأرض ويأمر الغاصب بقلع الزرع تفريغا لملكه فان أبي أن يفعل فللمغصوب منه أن يفعله بنفسه فان لم يحضر المالک حتي أدرک الزرع فالزرع للغاصب وللمالک أن يرجع علي الغاصب بنقصان الأرض. (فتاوي هندية ۵:۱۴۳ الباب العاشر في زراعة الأرض المغصوبة)

بیا ئې د ضرورت په بناء باندې پخه آبادی وکړه چې د هغې اتلس کاله شوي دی، اوسه پورې ئې هم دا قبضه بغیر معاوضې وه او د هغه خلقو د موجودګئ او کتلو باوجود وه، اوس چونکې مذکوره ځمکه شاړه پاتې شوې ده، اوکلی ته د نژدې کیدو د وجې نه د کروندې قابله پاتې نه شوه، او زما ځامنو ته په هغې کې د آبادئ ضرورت محسوس شو، پس اوس مونږ اراده کړې ده چې په هغې کې آبادی وکړو نو هغوی مونږ د قانون په جال کې ګیر کړو، ځکه چې دا خلق د انګریزانو د دور نه مالی لحاظ سره طاقتور دی او د حکومت په ادارو کې په لوئې لوئې منصبونو باندې فائز دی په دې وجه تاسو ته درخواست دې چې شرعی نقطه نظر سره د دې موهوبه شرعی حیثیت اوښایئ. بینواتوجروا

المستفتی: مولوی محمد عاشق، مقام سرخ ډهیرئ ضلع مردان......۲۶ محرم ۱۴۰۳ھ

الجواب: د فریق اول دعوی په فریق ثانی (د برهان الدین په اولا د) باندې ناقابل سماعت ده، ځکه چې فریق اول سره د دې ځمکې عاریت یا وقف علی المسجد کیدو دپاره ګواهان موجود نه دی، لکه چې دویمې ډلې سره د هبې او تملیک ګواهان موجود نه دی او د عرف سابق په بناء به دې ته هبة او تملیک ویلې شی ځکه چې زمونږ په صوبه کې امام وغیره ته ځمکه په طور د تملیک په دې اعتماد باندې ورکولې شوه چې دا خلق به زمونږ پیړئ په پیړئ امام وی، او د داسې تملیک متعلق (**شامی** ۵۲۰/۴ (۱) **بحر** (۲) او

---

۱) قال العلامة الحصكفي: (جاز العمري) للمعمر له ولورثته بعده لبطلان الشرط،

وقال العلامة ابن عابدين: العمري هي أن يجعل داره له عمره فاذا مات ترد عليه. (شامي ۵۸۰: ۴ كتاب الهبة، فصل في مسائل متفرقة)

۲) قال العلامة ابن نجيم: ومن وهب أمة الا حملها أو علي ان يردها عليه أو يعتقها أو يستولدها أو دارا علي أن يرد عليها شيئا منها أو يعوضه منها شيئا صحت الهبة وبطل الاستثناء والشرط... والهبة لا تبطل... بالشروط الفاسدة... وصح العمري للمعمر له حال حياته ولورثته بعده. (البحر الرائق ۲۹۵،۲۹۶: ۷ كتاب الهبة، قبيل كتاب الاجارة)

عالمگیری (۱) په کتاب الهبة کې لیکلې شوې دی چې هبه نافذ کیږي او دا شرط ضرری نه دې، بله دا چه شرعا هغه دعوی کومه چې د مالکانه تصرفاتو نه د خبریدو باوجود وروستو کړې شوې وی، ناقابل سماعت وی،

کما فی ردالمحتار ۵:۶۴۶: فی الحامدیة عن الولوالجیة رجل تصرف زمانا فی أرض ورجل آخریری الأرض والتصرف ولم یدع ومات علی ذلك لم تسمع بعد ذلك دعوی ولده فتترك علی ید المتصرف اه والظاهر أن الموت غیر قید بدلیل أنهم لم یقیدوه به هنا، وبه علم أن مجرد السکوت عند الاطلاع علی التصرف مانع الخ(۲). وهوالموفق

د میراث په دعوی کونکو کې به د چا په ګواهانو باندې فیصله وی؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زما (عبدالجبار) مقام خادګزئی معروف باداره کې درې جیربه ځمکه د پلار نیکهٔ ملکیت دې تقریبا دیرش، څلویښت کاله مخکې زما پلار د قتل او دشمنئ په سلسله کې قید شوې وو، د قید نه په آزادیدلو باندې وفات شو، مسمیان حمد خان، محمد زرین، اسم خان، ایراسان، عبدالمتین، سیب خان سکنه تنګی په ټول جائیداد باندې قابض وو، زما د پلار میراث ټول جائیداد څلور جریبه ځمکه وه، په ذکر شوې جائیداد کې عبدالمتین چې زما د ترهٔ ځوئې دې هغه درې جریب ځمکه قبضه کړې ده، په ذکر شوې ځمکه کې یو جریب ځمکه د چالوان نه واپس شوې ده، او درې جیربه ځمکه عبدالمتین سره باقی پاتې شوه، تقریبا دیارلس کاله مخکې کله چې عبدالمتین وفات شو نو ذکر شوې درې جیربه ځمکه د حزب الله خان سره ګانه وه، چونکې عبدالمتین او حزب الله رشته دار وو، حزب الله خان وروستو جائیداد حمد

۱) (هکذا في الفتاوی الهندیة ۴:۳۹۶ الباب الثامن في الشرط في الهبة)

۲)(ردالمحتار ۵:۵۲۴ مسائل شتی)

خان ته حواله کړو، او د حمد خان نه ئې د ګور او کفن نه د زیاتی رقم مطالبه وکړه، نو ذکر شوې رقم حمد خان حواله نه کړو، د غلام محمد د عبدالمتین سره نزدې رشته وه، په دې وجه غلام محمد صرف اولس سوه روپئ ورکولو سره په ذکر شوې ځمکه باندې قبضه وکړه، چونکې اوس زه د عبدالمتین رشته داریم نو د عبدالمتین د جائیداد حقدار زه یم. (بیان مدعی عبدالجبار)

د غلام محمد جواب دعوٰی:

المستفتی: ۱: مدعٰی علیه غلام محمد ولد فقیر سکنه باغ تحصیل تیمرګره ضلع دیر

۲: اراضی چې دعوٰی پرې شوې ده دا زما د پلار نیکهٔ موروثی جائیداد دې چې په هغې باندې زه مسلسل د جد امجد د زمانې نه قابض او متصرف یم، د نیکهٔ، د پلار او پخپله زه د درې زمانو نه قابض او متصرف راروان یم چې د هغې تصدیق او توثیق کې زه څو ګواهان نه بلکې د پوره علاقې په عوام الناس باندې، د نیکه نه په تواتر سره زما د موروثی جائیداد او قبضې او تصرف ګواهان او شاهدین دی. چونکې دا جائیداد څو کرته مونږ خپل مینځ کې تقسیم کړې دې، د ډیرو کلونو نه مونږ په دې باندې مزارعین لګولې دی او تر اوسه پورې زما په قبضه او تصرف کې دی.

۳: د مدعی مذکور په دعوی کې بنیادی تناقض او تضاد بغیر د شک او شبهې نه موجود دې ځکه چې مدعی مذکور یو کرت خو د پلار نیکهٔ د وراثت دعوی کوی او په دویم کرت د تره د ځوی عبدالمتین خان د وراثت دعوی کوی.

۴: مدعی په خپل بیان کې د څلوینښتو کالو پورې د جائیداد نه محرومیدل بیانوی او د هغه په جائیداد کې دومره اوږدې تبدیلئ او مقدمې کیږی څومره چې هغه په خپل بیان کې ښکاره کوی نو په دې موجوده ترقی یافته زمانه کې ئې څه بندوبست ولې ونکړو؟ په دې وجه دا په مونږ باندې یو زائد المیعاد او دروغژنه دعوی ده.

۵: په حقیقت کې دا مقدمه د یو بې بنیاده سازش د وجې نه زما خلاف روانه کړې شوې ده. کنه نو زه په مخکې زمانه کې د حکومت د سزا د وجې نه

جلاوطن ووم او زما ټول جائیداد بې وارثه موجود وو، نو که دا د بل چا وې نو هغه بغیر د څه مزاحمت نه په هغې باندې قبضه ولې ونکړه؟
لهذا د عدالت شرعیه نه التماس کوم چې که د مدعی مذکور دعوی د اصول شرعیه مخالف وی نو د هغه نه احقر ته خلاصې ورکولو سره د دواړو جهانو ثواب حاصل کړئ. بینوا توجروا

المستفتی: ۲: غلام محمد ولد فقیر، سکنه باغ تحصیل تیمرگره ضلع دیر. ۶ فروری ۱۹۷۲م

الجواب: د مدعی مسمی عبدالجبار د بیان خلاصه دا ده چې دا جائیداد زما ملکیت دې اول خو په دې وجه چې دا ماته زما د پلار نه په میراث کې ملاؤ شوې دې، دویم په دې وجه چې (که بالفرض دا د عبدالمتین جائیداد وی) نو زه د عبدالمتین وارث یم او د مدعی علیه مسمی غلام محمد د بیان خلاصه دا ده چې دا ځمکه ماته د پلار نیکهٔ نه په میراث کې ملاؤ شوې ده، پس دواړه فریقین د میراث مدعیان دی او په هغوی کې عبدالجبار خارج او غلام محمد ذوالید دې لهذا چې د کوم فریق ګواهان موجود وی هغه به کامیاب وی. (۱) او که د دواړو ګواهان موجود وی نو د عبدالجبار ګواهان به منظور وی. ولو ادعيا ملكا ارثا لابيه ان كانت العين في يد احدهما ولم يورخا اوارخا سواء يقضى للخارج (تکملة ۲/ ۱۴) (۲) فقط

نوټ: د محکم په مخکښې د تاخیر د وجې نه دعوی نه ناقابل سماعت کیږي. (رد المحتار ۴/ ۴ باب القضاء) (۳) وهوالموفق

---

۱) وفي شرح المجلة: واذا عجز أحدهما عن الاثبات وأثبت الأخر يحكم له بكون ذلک العقار ملكه مستقلا لأن البينة أقوي من وضع اليد.
(شرح المجلة ۴۴۷:۵، المادة: ۱۷۵۶، الفصل الثاني في ترجيح البينات)
۲) (تكملة ردالمحتار ۱۵: ۲ باب دعوي الرجلين)
۳) قال العلامة ابن عابدين: الثاني أن النهي حيث كان للقاضي لاينافي سماعها من المحكم (ردالمحتار ۳۸۱: ۴ قبيل مطلب اذا ترک الدعوي ثلاثا وثلاثين الخ)

د شریعت او د قانون په رڼا کښې د ځمکې د ملکیت مستحق څوک دې؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې حکومت د محمد علی خان ځمکه د خلقو په نوم باندې الاټ کړې ده د چا دپاره چې حکم وو چې د چا سره قبضه وی، د هغه حق دې د دې وجې نه زید یوه ټکړه د ځمکې اته کاله مخکښې یوځل ئیوه (هل) ګرځولو سره د مزارعت دپاره یو فصل استعمال کښې راوستلو، او ناقص او ناقابل زراعت نه کیدو د وجې نه ئې پریښودله، اته کاله تیر شو او وروستو حکومت هم دا ځمکه د بکر په نوم باندې الاټ کړه، او د الاټمنټ په دوران په دې باندې د چا هم قبضه نه وه او زید او بکر دواړه د خان موصوف اجاره دار وو، خو د دې حصې نه علاوه د ځمکې نوره حصه د اجارې په خط محمد علی خان کری، په شرعی حکم سره به قبضه د چا دپاره ثابت وی؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: محمد شیر، مردان...... ۲۵ جمادی الثانی ۱۴۰۲ھ

الجواب: د شریعت په رڼا کښې دا ځمکه د هغه سړی ملکیت دې چا ته چې محمد علی خان مالک اوائی، خو د قانون په رڼا کښې هغه سړې مالک دې چې د چا په نوم باندې الاټمنټ (لیکل شوي) وی. (۱) **وهوالموفق**

د دعوې د عدم سماعت د مودې تعین کول د حکومت ذمه داری ده

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې زید د خپلې ځمکې یوه حصه په ژوند باندې خرڅه کړه، بیا وفات شو، چې کوم سړی اخستلې ده هغه سړې اوسه پورې په هغې باندې قابض دې، د دیرشو کالو نه زیاته موده ئې شوې ده، د دیرشو کالو پورې ئې وارثان خاموش وو د هغې نه

---

۱) قال العلامة الحصكفي: اعلم أن اسباب الملك ثلاثة، ناقل كبيع وهبة وخلافة كارث واصالة، وقال العلامة ابن عابدين: (قوله ناقل) أي من مالك الي مالك.
(شامي ۵:۳۲۹ كتاب الصيد)

پس هغوی دعوی وکړه، اوس آیا په اسلامي قانون کې دا دعوی صحیح کیدې شي؟ بینواتوجروا

المستفتي: عباس خان.... دیر.....۶ اپریل ۱۹۸۴ء

الجواب: د عدم سماعت د موده تعین د حکومت ذمه داري ده، دا په هر دور کې مختلف کیږي، خو فقهاء کرامو د دیرشو کالو د موده تعین کړې دی فلیراجع الی شرح المجلة ۹۸۲ (۱) وهوالموفق

د قوم سرګره او زخیل ترمینځه د ځمکې د اوبه خور فیصله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د قوم زخیل مانده لرې ده کوم چې د عادت په لحاظ سره د هغوی ملک دې کنه نو قوم زخیل کنده نه ده کړې، په عرف کې هغې ته مانده وائی، په دې مانده کې اوبه دی او د قوم سرګره او زخیل یو مشترکه کاریز د دې مانده غاړې ته راځي قوم سرګره لاندې دې، او د فریقین په اقرار سره او د سرګره د پلار نیکهٔ نه ددې مانده اوبه په خپل کاریز کې یوځای کولو سره خپلې ځمکې اوبه کړې دی اوس اختلاف دا دې چې قوم زخیل وائی چې کاریز خو مشترک جوړ شوې دې خو مانده زمونږ په ځمکه کې ده، سرګره لاندې دی د هغوی هیڅ حق نشته. شپیتهٔ کاله چې سرګره کوم استعمال کړې دې هغه زمونږ احسان دې کنه نو د هغوی څه لازم حق نه دې

نوټ: د قوم سرګره د مانده د اوبو نه د کروندې ځمکې موجود دی او د قوم

---

۱) وفي شرح المجلة: وقد اختلف الفقهاء في تحديد هذه المدة فقيل هي ثلاث سنوات وقيل هي ثلاثون سنة وقيل ثلاث وثلاثون وقيل ست وثلاثون سنة ... ثم لما كثر الفساد في الزمان وفشي التزوير والتحيل في كل مكان صدر الأمر السلطاني من لدن سيدنا أمير المؤمنين كما اشعرت به المادة الآتية وذلک تبعا لأوامر أسلافه الكرام من خلفاء آل عثمان العظام بمنع القضاة عن سماع كل دعوي تركها المدعي خمس عشرة سنة بلا عذر.
(شرح المجلة ۱۶۷،۱۶۶:۵ الباب الثاني في حق مرور الزمان)

زخیل تر او سه پورې لاره استعمال نشته. **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی عبیدالله عرف گل خان، لور آلائی........۲۸ رجب ۱۴۰۱ھ

الجواب: که دا قوم زخیل د یو ثالث قوم په شهادت سره د هغه دور نه د قوم سرگړه او به خور لره حادث او احسان ثابت نه کړې شي نو ﴿ **القدیم یترك علی قدمه** ﴾(شرح السجلة ۲۱) (¹) په بناء به دا کوهې د مخکې په شان استعمالولې شي، او په ملک خاصه یا مشترکه باندې د اقامت بینة نه مخکې به دا کوهې د هغوی مملوک وی چاته چې باقاعده قسم ورکړې شو. **وهوالموفق**

د تقسیم او بیع منکر اود مدعی ترمینځه طریق فیصله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې نوشید او صالح رحمن دواړه وروڼه دی د هغوی پلار په ژوند کې نوشید ته یو محدود ځمکه په تقسیم کې ورکړې وه. نوشید څه موده په هغې کې تصرف وکړو بیا هغه په اکرم خان باندې ځمکه خرڅه کړه، بیا نوشید مړ شو او ځمکه د اکرم خان په تصرف کې وه، د اکرم خان د وفات نه پس د هغوی په وارثانو کې جائیداد تقسیم کړې شو نو دا ځمکه د اکرم خان د ځوی حبیب الله په حصه کې راغله، اوس هغه هم وفات شوې دې او ذکر شوې ځمکه د حبیب الله د ځامنو سره ده، او مدعی صالح رحمن د تقسیم او بیع منکر دې، نو په دې صورت کې به گواهان د چا معتبر وی؟ په داسې حال کې چې مدعی خارج او مدعی علیه قابض دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد رسول، شاټ کس تحصیل و ضلع دیر ... ۱۷ جمادی الاول ۱۴۰۱ھ

الجواب: د شرعی قواعدو په رڼا کې د صالح رحمن دعوی ناقابل سماعت ده، ځکه چې دې د مالکانه تصرفاتو نه د خبریدلو باوجود خاموش پاتې

---

۱ ﴾(شرح المجلة ۲۳:۱ المادة:۶)

شوې دي. لما في شرح التنوير ۵/۶۴۹ : باع عقارا او حيوانا او ثوبه وابنه او امراته وغيرهما من أقاربه حاضر يعلم به ثم ادعى الابن مثلا انه ملكه لا تسمع دعواه (۱) خو دا ذواليد به دا دفع په بينه سره منور کوي، او د بينه په عدم موجودګۍ کې به دې مدعی خارج ته د تقسيم او بيع په وقوع باندې قسم ورکولې شي، که قسم ئې اوخوړلو نو دا خارج به اصل دعوې لره په شهادت سره منور کوي. كما في شرح المجلة ۹۳۰ فليراجع (۲) وهوالموفق

د ښځې په کالو باندې اخستلې شوې ونې به د چا وي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زما پلار زما د مهر کالي خرڅولو سره په هغې باندې شپيتۀ د مالتو بوټی واخستل، او باغ ئې ولګولو، خو مور مې ورته د کالو پيسې هبه وغيره نه کړې، د پلار د فوت کيدو نه پس مې مور وائی چې هغه شپيتۀ د مالتو بوټی زما دی لهذا شرعی حکم به څه وی؟ بينوا توجروا

المستفتی: حميد الرحمٰن، ضلع دير......۸ رجب ۱۴۰۱هـ

الجواب: که پلار ئې دا اعتراف کړې وی چې دا بوټی د فلانئ بی بی په پيسو اخستلې شوې دی نو دا به د هغه فلانئ (مور) وی. (۳) او که دا بوټی

---

۱) (الدر المختار ۵:۵۲۴ مسائل شتّي)

۲) وفي شرح المجلة : اذا أثبت من ادعي دفع الدعوي دفعه، تندفع دعوي المدعي والا يحلف المدعي الأصلي بطلب صاحب الدفع، فان نكل المدعي عن يمين يثبت دفع المدعي عليه وان حلف تعود دعواه الأصلية. (شرح المجلة ۵:۷۵ المادة ۱۶۳۲)

۳) قال العلامة خير الدين : ولو قال يعني في صحته جميع ما هو داخل في منزلي لامرأتي غير ماعلي من الثياب ثم مات فادعي ابنه أن ذلک ترکة أبيه قال أبوالقاسم ههنا حكم وفتوي فالحكم اذا ثبت هذا الاقرار وجب القضاء لها بما كان في الدار يوم الاقرار وفي الفتوي اذا علمت المرأة أن الزوج صادق في اقراره وأن جميع ذلک كان لها ببيع أوهبة أو ما أشبه ذلک فهي في سعة من أن تمنع ذلک عن الوارث. (فتاوي خيرية علي هامش تنقيح الحامدية ۲:۱۵۴ كتاب الاقرار)

پلار د خپل ځان دپاره اخستلې وي نو مور به پکې صرف د مهر په مقدار مستحقه وي، په دې شرط چې مور ورته کالي د تملیک په طور نه وي ورکړې. وهوالموفق

د مقبوضه غرونو او ځنګلو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې په ځنګلو کې چې کوم قومونه دپخوا زمانې نه آباددي دهغوی ترمينځه د پخوا زمانې نه دخپل رسم مطابق حد بندي واقع ده، حدي بندي په نالو وغيره سره وي اول د لويو لويوقومونوتقسيم دې بيا هريوقوم په خپلوخاندانونوکې تقسيم کوی داقوم اوقبيلې په خپلو حدودوباندې قابض وي، بعض وخت داخلق په ټيکدارانو باندې په کميشن خرڅوي نو آيا د شريعت په نزد دا تصرفات معتبر دي يا نه، او ددې مقبوضه غرونو او ځنګلو په شريعت کې څه حکم دې؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: محمد شفيع عفا الله عنه ضلع ډيره اسماعيل خان.... ۲۶ جمادی الثانی ۱۴۰۱ھ

الجواب: د دې تصرف او تمانع نه ظاهرا دا معلوميږي چې د ځمکې دا حصه د دې قوم مشترکه ملکيت دې. كما يدل عليه ما في الخلاصة ۲: ۲۶۰: واليد في الأجمة والغيضة انما يثبت بقطع الشجر وبيعها في غير منازع (۱) وفي الهندية ۵: ۴۲۱: ولو كان أجمة أو غيضة فقطع قصبها أو أشجارها فسواها فهو احياء، (۲) وفي ردالمحتار ۳: ۳۵۴: اليد دليل الملك (۳)

پس ترڅو پورې چې د دې نه قوی دليل معارض موجود نه وي هم په دې

---

۱ (خلاصة الفتاوي ۴: ۹۵ كتاب الدعوي، الفصل الثاني في دعوي الضياع الخ)

۲ (الفتاوي الهندية ۵: ۳۸۷ كتاب احياء الموات، الفصل الأول)

۳ (ردالمحتار ۴: ۴۹۳ كتاب الدعوي قبيل باب دعوي النسب)

وقال العلامة ابن عابدين: فان الأصل بقاء الملكية واليد أقوي دليل عليها فلا تزول الا بحجة ثابتة. (ردالمحتار ۳: ۲۸۱ مطلب فيما وقع من الملك الظاهر بيبرس من ارادته انتزاع العقارات الخ)

ظاهر باندې په عمل کولې شی. وهوالموفق

د موات د آبادولو نه پس په هغې باندې جاری اوبه بندول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د یو سړی په ځمکه کې کومه چې پیړئ په پیړئ آباده او اوبو والا وه دهغې اوبو دارومدار په متصل غیر آباد غریزو چینو باندې وو کوم چې دوه درې ځایه د دې غر نه راوځی. اوس دا غیر آباد غر یو سړی د حکومت په اجازت باندې د کروندې دپاره آباد کړې دې او اوس هغه دا اوبه په اول سړی باندې بندوی خپله اوچه ځمکه آبادوی او نورې آبادې ځمکې شړوی او وائی چې دا زما د ځمکې نه راوتلې دی، شرعی حکم څۀ دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: ماسټر نذیر. ثمرباغ ضلع دیر .... ۲۵ رمضان ۱۴۰۲هـ

الجواب: ﴿القديم يترك على قدمه﴾(١) په بنیاد باندې دا دویم سړې د دې اوبو د بندولو مجازنه دې، بله داچې داحیاء الموات د وجې نه د چا حق نه شی ضائع کولې نظیره مافی الهندية٥: ٣٨٧ رجل احيى أرضا ميتة ثم جاء انسان وأحيا أراضى حولها حتى أحاط الاحياء بجوانبها الأربعة كان له ان يتطرق الى أرضه من الأرض التى أحياها آخر، انتہى ووجه الالحاق ان الأول صار مالكا قبل الثانى والشرب والطريق مما يتوقف عليهما الانتفاع فافهم(٢). وهوالموفق

په پخوانئ غیر آباد او شړې ځمکې باندې د قبضې حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ کلی اضاخیل بالا د کافی زمانې نه آباد شوې دې د دې کلی اوسیدونکی د شروع نه دلته راتلو سره په خپله خوښه باندې چېرته چې ئې غوښتل کور جوړولو سره آباد شوې دی چېرته چې ئې غوښتل مسجد او حجره ئې جوړه کړې ده، او

---

١) (شرح المجلة ٢٣:١ المادة: ٦)

٢) (فتاوي عالمگیریة ٥: ٣٨٧ الباب الأول في تفسیر الموات، كتاب احياء الموات)

څه ځای ئې د فصل کرلو دپاره برابر کړو، او په څه غیرآبادې ځمکې باندې ئې هم داسې قبضه وساتله، کومه چې اوس دهغوی اولاد آبادوی او څه غیر آباد ځمکه اوس هم په خپل سابقه حالت باندې موجود ده او د هغه خلقو اولاد په هغې باندې قابض دې، اودا درې واړه قسمه ځمکې دمیراث په طور څو کرته تقسیم شوې دی، او د هغې مطابق هغه حصې هم د هغه خلقو په نوم باندې د مال په سرکاری کاغذونو کې لیکلې کیدې، او هغوی ته سپارلې شوې ده، تاسو مهربانی کولو سره د دې شرعی حیثیت واضح وفرمایئ چې دا آبادې او غیر آبادې ځمکې د هغوی ملکیت شوې دې یا نه؟ بعض خلق دې وخت کې دا تقسیمول غواړی لهذا د دې شرعی وضاحت وفرمایئ. **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی عاشق حسین صاحب، اضاخیل بالا نوښار ..۲۰ فروری ۱۹۸۶ء

الجواب: د صاحب بدائع (۱) د قاعدې په بناء دا متعلقه اراضی که موات وی نو هر سابق لاحق آباد کونکې به د دې مالک وی، او که مملوکه وی نو په ټول کلی اضاخیل بالا کې چې څومره حصې دی په دې ټولو حصو باندې دا ټول سابق لاحق غیر آبادی ځمکه تقسیم کړې شی، پس چا چې د خپلې حصې نه زیاتی آباد کړې وی (د پټی یا کور دپاره) ئې آباد کړې وی هغه دې زیاتی واپس کړی او که مقامی خلقو ته جزوی طور سره نه حصې معلومې وی او نه د موات ځمکې یا د مملوکه کیدو نه خبر وی نو مونږ د دې قابض کیدو او غاصب کیدو فتوی نه شو ورکولې. (۲) **وهوالموفق**

---

۱) دا ضابطه په بدائع جلد ۵ کې ده: (والمملوكة نوعان عامرة، خراب) وبيان حكم كل نوع منها وأما الأراضي المملوكة العامرة فليس لأحد أن يتصرف فيها من غير اذن صاحبها لأن عصمة الملك تمنع من ذلك وكذلك الأرض الخراب الذي انقطع مائها ومضي علي ذلك سنون لأن الملك فيها قائم وان طال الزمان حتي يجوز بيعها وهبتها واجارتها وتصير ميراثا اذا مات صاحبها. (۵:۲۸۱ كتاب الأراضي) ...رشيد احمد عفى عنه

۲) قال العلامة الحصكفي: اذا أحيا مسلم أو ذمي أرضا غير منتفع بها وليست بمملوكة لمسلم ولا ذمي فلو مملوكة لم تكن مواتا ... فلو لم يعرف ...[بقيه برصفحه آئنده...

په خپله ځمکه کې د تصرف د وجې نه ګاونډي ته نقصان رسول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د شير محمد ځمکه د غړة په لمن کې د اتيا کالو نه آباده ده، حاجي شير محمد د غر طرف ته د خورو اوبو دپاره دوه لختې جوړ کړي دي هغه لختو د نهر شکل اختيار کړې دې، خو کنستلې شوې نه، د لختې نه علاوه ئې بل هيڅ تصرف نشته، د حاجي رازګل ځمکه پورته طرف ته د شپږ ديرشو کالو نه غير آباده پرته وه اوس د دويشتو کالو نه هغه آباده شوې ده، راز ګل لوئې لختې د خپلې ځمکې په احاطه کې جوړ کړو او د شير محمد په لختې باندې ئې خاوره واچوله، دا مغربي طرف ته دې مشرقي طرف ته د بل سړي ځمکه ده، بهر حال هغه د ځمکې د احاطې دپاره لختې جوړ کړو او د شير محمد په لختې باندې ئې خاوره واچوله.

اوس راز ګل وائي چې زه حقدار يم ستا لختې ختم شو، د قبضې حق اوس زما دپاره دې، شير محمد وائي چې زه قديم يم زه ستا نه مخکې محرز يم، زما قبضه مخکې ثابته شوې وه لهذا تاسو د دې مسئلې شرعي وضاحت وکړئ. بينواتوجروا

المستفتي: مولوی عبيدالله، مدرسه نعمانيه عربيه کوئټه ..... ۶ رمضان ۱۴۰۹ھ

.....بقيه ازحاشيه گذشته] مالکها فهي لقطة.

وقال العلامة الشامي: (قوله فلو لم يعرف مالکها فهي لقطة) قال في الملتقي، الموات أرض لا ينتفع بها عادية أو مملوكة في الاسلام ليس لها مالک معين مسلم او ذمي وعند محمد ان ملکت في الاسلام لا تکون مواتا.

(شامي ۵:۳۰۶ کتاب احياء الموات)

وقال أيضاً: فأولي أن يقولوا ببقاء تلک الأراضي بيد من هي تحت أيديهم باحتمال أنها کانت مواتا فأحييت أو أنها انتقلت اليهم بوجه صحيح.

(ردالمحتار ۳:۲۸۱ مطلب ليس للامام ان يخرج شيئ من يد أحد الخ)

الجواب: ومنه الصدق والصواب: د حاجی رازګل دا تصرف ناجائز دې، کما في شرح المجلة ۳۲ المادة ۳۰: درء المفاسد أولى من جلب المنافع ومما يتفرع من هذه القاعدة أن الرجل يمنع من التصرف في ملكه اذا كان تصرفه يضر بجاره ضرراً فاحشاً(۱). وهوالموفق

حکام به د زائد المیعاد دعوی دوباره سماعت

خپله کوی که نورو ته حکم وکړی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د کلی ریګی مشرانو په خپله ځمکه "ریګی میره" چه په هغې باندې د اورکزئی قبیلې څو خاندانونو ناجائز قبضه کړې وه، باندې د سینئر سول جج نه واخله تر د پیښور هائی کورټ پورې مقدمې دائر کړې، خو سینئر سول جج، ډسترکټ جج پیښور او هائی کورټ پیښور یعنی ټولو عدالتونو دعوی زائد المیعاد کیدو په بناء باندې دا مقدمه خارج کړې ده.

دا فیصلې ذکر شوی عدالت د انګریزی قانون په رڼا کې کړې دی او دغه شان مونږ ټول مالکان د ریګی، کوم چې پیړئ په پیړئ د دې ځمکې مالکان دی، د خپل میراث نه محروم شو، لهذا شرعی حکم بیان کړئ؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: عبدالحمید خان، آف ریګی.... ۳۰ ربیع الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: په صورت مسئوله کې په حکام بالا باندې شرعا ضروری ده چې

---

۱) (شرح المجلة ۳۲:۱ المادة ۳۰ طبع بیروت المطبع الأدبية)

وقال العلامة الحصكفي: له التصرف في ملكه وان تضرر جاره في ظاهر الرواية الكل في الأشباه وفي المجتبىٰ وبه يفتىٰ وفي السراجية الفتوىٰ على المنع.

وقال العلامة ابن عابدين: قال العلامة البيري والذي استقر عليه رأي المتأخرين أن الانسان يتصرف في ملكه وان أضر بغيره مالم يكن ضرراً بيناً.

(ردالمحتار ۱۹۱:۵ قبيل كتاب المزارعة)

دوي مقدمې په خپله سماعت وکړی یا نورو سړو ته د سماعت حکم وکړی کما في رد المحتار ۴: ۳۴۳: ويجب عليه سماعها اه أي يجب على السلطان الذي نهى قضاته عن سماع الدعوى بعد هذه المدة أن يسمعها بنفسه أو يأمر بسماعها كيلا يضيع حق المدعي (١). وهو الموفق

په متعينه ځمکه باندې د ميراث د دعوى کولو نه پس د مدعى عليه نه د شراء دعوى کول

سؤال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد په عمر باندې دعوى وکړی چې کومه ځمکه ته خورې دا ځمکه ماته د ورور په ميراث کې پاتې شوې ده، اوس ته دا ځمکه څه په ګانه باندې خورې او څه په مزارعت باندې خورې، او مدعى عليه دا ووائي چې دا ځمکه ماته د پلار نه ملاؤ شوې ده او په دې باندې چا دعوى نه ده کړې بيا دا مدعى ووائي چې دا ځمکه ما د مدعى عليه نه په پيسو باندې اخستلې ده په دې مسئله کې تناقض دې يا نه؟ بينوا توجروا

المستفتي: حاجي فضل الرحمن متعلم ..... ۱۲ جون ۱۹۷۲ء

الجواب: که د قاضي په مخکښې دا بيانات ثابت شوي وي نو دا تناقض دې او مردود دې، او د دعوې د عدم صحت د وجې نه به د بينه طلب بې قاعدې وي. في الهندية: متى ثبت عند الحاكم تعارض القولين المتضادين من المدعي في الدعوى يمنع استماع الدعوى كذا في محيط السرخسي (٢). فقط

---

١) (ردالمحتار ۴: ۳۸۱ مطلب هل يبقى النهي بعد موت السلطان)

٢) (فتاوى عالمگيرية ۴: ۶۳ كتاب الدعوى، الباب الثامن فيما يقع به التناقض)

وفي الخلاصة: وفي الفتاوى الصغرى التناقض كما يمنع الدعوى لنفسه يمنع الدعوى لغيره.

(خلاصة الفتاوى ۴: ۹۰ كتاب الدعوى، الفصل الأول جنس آخر في التناقض)

د ځمکې د میراث په دعوی کې تاخیر د، جر میراث،
اصحاب حدود او وارثانو لره نه ذکر کول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید مدعی علیه په خپل ملکیت کې تقریبا د دیرشو پنځه دیرشو کالو نه تصرفات کوی او د دې نه مخکې د هغه پلار د اوږدې مودې پورې مالکانه تصرفات کړی دی، اوعمرو مدعی د پلار نه د زید مدعی علیه په پلار باندې دعوی کړې وه او نه عمرو په دومره موده کې د زید مالکانه تصرفات کتلو سره دعوی کړې ده.
١: آیا په دومره موده کې چې کوم سړی بغیر دشرعی عذر نه سکوت وکړی او بیا د میراث دعوی وکړی د هغه اصحاب حدود ذکر هم ونکړی، او حدود هم غلط بیان کړی، او د میراث په دعوی کې وارثان هم بیان نه کړی او د جر ذکر هم نه کوی نو بیا د دومره مودې نه پس به دا دعوی مسموعٌ وی یا نه؟
٢: بغیر د حدود د ذکر کولو نه او بغیر د ذکر د اصحاب حدود نه به دعوی مسموع وی یا نه؟ ٣: د میراث دعوی بغیر د جر د ذکر نه او بغیر د وارثانو د عدد بیانولو نه به مسموع وی یا نه؟

الجواب: ١: په مورث باندې ترک دعوی او ذکر شوې مودې پورې ترک دعوی په وارث مدعی علیه باندې دلیل د عدم حقیقت د مدعی او کذب د دعوې دې. په دې وجه د داسې قسم زائد المیعاد دعوی عند الحکام مسموع نه ده، په دې قسم دعوی باندې د فتنو دروازې پرانستلې کیږي.
٢: د زمکې په دعوی کې ذکر د حدود صحیحه او ذکر د اصحاب حدود هم ضروری دي او ددې شرط په نه کیدلو کې به دعوی قابل سماعت نه وی.
٣: د میراث په دعوی کې مورث اود مورث نه وارث پورې جر او بیان عدد د وارثانو او نفی د غیر هم ده، د دې شرطونو نه بغیر دعوی قابل سماعت نه ده، د دې وجوهاتو په بناء باندې د عمر مدعی دعوی په زید باندې د قاضی په وړاندې واجب الرد ده. دلائل لاندې لیکلې شی!

أما اذامضى على الدعوى ثلاثون سنة بلا عذر فلا تسمع الدعوى الخ، رد المحتار ٤: ٩٧٢ وأيضا فى المجلة ٩٨٤، وأيضا فى شرح المجلة ٩٩٣، وأيضا فى التكملة ٤٨٧، وفى الشامية ٥: ٤٣٢، وفى المجلة ١١٣٠، وأيضا فى الخيرية ٢: ٢٩، وأيضا فى الخانية ٢: ٤٧٩، وأيضا فى شرح الالياس ٤٦: وكذافى الكاملية ١٨٣ وأيضافى التكملة ٧: ٣٤٧ وكذافى الأشباه والنظائر ٢١٤

په شرط د صحيح كيدو ددې جواب تصديق فرمائيلو سره د شكريه موقع راكړئ...... بينواتوجروا

المستفتي: شنكار مدعى عليه، سندري تحصيل واړي ضلع دير... ٥ ربيع الاول ١٤٠٢هـ

الجواب: دا جواب صحيح دې او دا دعوى به د قاضى په مخكښې ناقابل سماعت وى، او د ميراث دعوى به هم د ميراث د تاخير د وجې نه ناقابل سماعت وى. كمافى ردالمحتار ٤/٣٤٣ (١) وتنقيح الفتاوٰى ٢/٥ (٢) او قطع د اشجار دليل د ملک دې، كمافى الخلاصة ٢/٢٦٠. واليد فى الاجمة والغيضة انمايثبت بقطع الشجروبيعهامن غيرمنازع،(٣) وفى رد المحتار ٣/٣٥٤ واليد

---

١ ﴾ قال العلامة ابن عابدين: وقد نقل في الحامدية عن المهمنداري أنه كتب علي سوال آخر فيمن تركت دعواها الارث بعد بلوغها خمس عشرة سنة بلا عذر ان الدعوي لا تسمع الا بأمر السلطاني.
(ردالمحتار ٤: ٣٨١ مطلب هل يبقي النهي بعد موت السلطاني)

٢ ﴾ وفي فتاوي تنقيح الحامدية: (سئل) في رجل يريد الدعوي علي زيد بميراث أمه المتوفاة من أكثر من خمس عشرة سنة وزيد يجحد ومضت هذه المدة من بلوغه رشيدا ولم يدع بذلك ولا منعه مانع شرعي وهما مقيمان في بلدة واحدة فهل تكون دعواه بذلك غيرمسموعة للمنع السلطاني (الجواب) نعم (فتاوي تنقيح الحامدية ٥: ٢ كتاب الدعوي)

٣ ﴾ (خلاصة الفتاوي ٩٥: ٤ كتاب الدعوي، الفصل الثاني في دعوي الضياع الخ)

دليل الملك(١) وهوالموفق

منلې شوي حق د دعوې د تاخير د وجې نه نهٔ ساقط کيږي

سوال: څه فرمائی علماء كرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد په عمر باندې ځمکه خرڅه کړه، هغه سره په دې ځمکه کې د خوئيندو حصه وه، خوئيندو په زيد باندې هيڅ دعوى ونکړه، تردې چې هغه وفات شوې په دې باندې اتيا کاله تير شو، نو اوس د هغه خوئيندو اولاد دعوى کولې شي يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتي: عالمگير کوهستاني

الجواب: که دا ماما د خپلو خوئيندو د ميراث حق منی خو د دعوى د تاخير د وجې نه ئې ورکولو ته تيار نه وى نو په دې صورت کې د خوئيندو اولاد ته د خور حصه ورکول قضاء او ديانهٔ ضروری دی، لانهم صرحوا بأن الحق لا يسقط بتقادم الزمان اهـ (٢) وبأنها تسمع لو اعترف الحق، فليراجع الى رد المحتار.٤٢/٥ (٣) حلبی. وهوالموفق

د انګريزانو خانانو ته د ورکړې شوې ځمکې حکم

سوال: څه فرمائی علماء كرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې اکثر ځمکې په طور د جاګير انګريزانو خانانو ته ورکړې وې، هغه ځمکو لره زمونږ پلار نيکهٔ د هغه وخت نه کرل شروع کړې وو کله چې دا بالکل شاړه او غير آباد وې، په دې کې به خلقو ګډې بيزې څرولې پس هغوى ترې

١ ﴾(ردالمحتار ٣:٤٩٣ كتاب الدعوي، قبيل باب دعوى النسب)

٢ ﴾(الأشباه والنظائر ٢٢٢ كتاب القضاء والشهادات)

٣ ﴾ قال العلامة ابن عابدين: الثالث عدم سماع القاضي لها انما هو عند انكار الخصم فلو اعترف تسمع... اذ لا تزوير مع الاقرار.

(ردالمحتار ٤:٣٨١ مطلب هل يبقي النهي بعد موت السلطان)

نه فالتو بوټی لرې کړل او د کروندې قابله ئې کړه.

اوس حکومت پاکستان هم هغه ځمکې د زرعی اصلاحاتو د قانون د لاندې زمونږ په نوم باندې الاټ (ثبت) کړې دی خو د ځمکې مالکانو د دې حکم خلاف په عدالت کې مقدمه دائر کړې ده مونږ دا مقدمه په هائی کورټ او سپریم کورټ (عدالت) کې اوګټله

اوس څو ورځې مخکې اسلامی شرعی عدالت پاکستان د دې الاټ (ثبت شوې) کړې ځمکو په باره کې فیصله ورکولو سره د دې الاټمنټ احکاماتو ته خلاف شرع ووېل، لهذا مونږ ته د دې شرعی حکم بیان کړئ؟ جزاکم الله خیرا

المستفتی: حاجی گل محمد. مندنی تحصیل تنګی ضلع چارسده. ۲۱ ستمبر ۱۹۸۹ء

الجواب: کومه علاقه چې د انګریزانو د دور نه مخکې دار الاسلام وه نو د انګریزانو د دور نه پس به دا علاقه د امام ابوحنیفه رحمه الله د اصولو مطابق د مخکې په شان دارالاسلام وی، هغه اوصول د ردالمحتار ۳۴۹/۳ په حاشیه باندې موجود دې (۱) نو هرکله چې انګریزان د دې علاقو مالک نه دی جوړ شوی نو د هغوی چاته ورکول د ملک سبب نه شی جوړیدې، خو د موات آبادونکې د هغې مالک کیږی، **کما هو لفظ الحدیث وذهب الیه ابویوسف ومحمد رحمهما الله تعالی** (۲) **وهوالموفق**

---

(۱) قال العلامة الحصکفي: لا تصیر دارالاسلام دارحرب الا بأمور ثلاثة (باجراء أحکام اهل الشرک وباتصالها بدار الحرب وبان لایبقي فیها مسلم أو ذمي آمنا بالأمان الأول.
(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۳:۲۷۷ قبیل باب العشر والخراج)

(۲) قال العلامة السهارنفوري: حدثنا محمد المثني ... عن سعید بن زید عن النبي ﷺ من احیي أرضا میتة اي غیر مملوکة لمسلم ... فهي له أي صارت تلک الأرض مملوکة له ولکن اذن الامام شرط له عند أبي حنیفة وخالفه صاحباه والشافعي وأحمد محتجین باطلاق الحدیث.
(بذل المجهود علي سنن ابي داؤد ۴:۱۶۹ باب احیاء الموات)

د غصب په دعوی کې ذوالید او خارج څوک دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د ځمکې د مالک زید نه بکر ځمکه غصب کولو سره په هغې باندې قابض شو، یو کال پس هغوی په شریعت باندې فیصله کول وغوښتل نو آیا غاصب (بکر) ذوالید دې یا نه؟ که ذوالید دې نو د غاصب دپاره قسم شته یا نه؟ حال دا چې د غاصب دپاره څوک ګواه نشته؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم..... ١٧ جولائی ١٩٧٦ء

الجواب: که زید دا ثابته کړی چې په دې ځمکه باندې بکر په طور د غصب قبضه کړې ده نو زید به ذوالید وی کنه نو ذوالید به نه وی.

کما فی التکملة ٢:١٧ ولو غصب أرضا وزرعها فادعی رجل أنها له وغصبها منه فلو برهن علی غصبه واحداث یده یکون هو ذاید والزارع خارجاً ولو لم یثبت احداثه فالزارع ذوید والمدعی هو الخارج الخ(١). وهوالموفق

د دعوې د عدم سماعت په وجه د مقدمې نقصان د حکومت نه وصولول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو تعلق دار چالاک سړې دغیرمسلم د پریښودلې شوی کورونو دخل او قبضه په ذریعه د سپارلو حاصله کړې او وروستو منکر کیدو سره د ملکیت دعویدار وی، او د مالکانو قبضه په ذریعه د نوټس د حکومت په نوم ٢٤ مارچ ٥١ء او فیصله ١٨ جون ٥٣ء، ١٣ فروری ٥٦، ١٩ اګست ٥٦ء، ٨ دسمبر ٥٦ء، ١٨ جولائی ٢٠ء باندې ثابت شی، او وروستو د سروے په ذریعه د رجسټر د ١١ جولائی ٥٥ء دعوی د مهاجر کشمیری نصیر الدین په ذریعه د تکذیب فیصله جات ١٨ مارچ ٢٠ء وغیره وکړی، او مدعیان د تکمیل د درخواست په ذریعه د سماعت تکمیل طلب کړی خو بغیر د سماعت نه یك طرفه فیصله وشی، مدعیان د دې فیصلې خلاف دعوی د تکمیل د سماعت دپاره د سول

---

١) (تکملة ردالمحتار ١٢: ٢ باب دعوی الرجلین، مطلب من أهم مسائل دعوی الرجلین معرفة الخارج من ذي الید)

جج په عدالت کې دائر کړی خو د مقدمې دوران عبدالقدیر وفات شی، او عدالت په وخت باندې خبر نه کړې شی، په دې وجه باندې دعوی د سماعت نه مانع شی، اګر چې د عبدالقدیر مدعی په ځای د مقدمې فیصله جات جواب طلب دی نو عرض دې چې د عدم سماعت په صورت کې هم مدعیان د نوټس په ذریعه او د حکومت په فیصلو سره د خپلې مقدمې د نقصان وکیل وغیره د طلب کولو حقدار دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالشکور وغیره، مدعیان ساکنان پیرپیائي نوښار، ۲۵ جنوری ۱۹۷۲م

الجواب: شرعا د دې نقصان نه ادا کول ضروری دی او نه نهٔ ادا کول. لهذا د مروجه قانون مطابق ستاسو وصول د مواخذې قابل نه دې. (**المسلمون عند شروطهم**) الحدیث.(١) **فقط**

پیسې اخستلو سره د حق شفعه نه د لاس اخستلو نه پس د ملکیت دعوی کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې د ترهٔ اود وریرونو بیله بیله ځمکه وه، خو د دې ځمکې حدود بیل وو بیا دې ترهٔ خپله ځمکه په نورو ورونو باندې خرڅه کړه، نو دهغه وراره د هغه په ژوند کې په خرڅه کړې ځمکه باندې د شفعه دعوی وکړه، نو هغوی هغه ته د فیصلې کولو دپاره وویل خو مدعی حاضر نه شو، بیا د دې دواړو ورونو د وفات نه پس د هغوی په اولاد باندې دې مدعی تقریبا دیرش څلویښت کاله پس د دعوې اظهار وکړو، نو د دې دعوې په بناء قوم دا فیصله وکړه چې مدعی ته دې څلویښت زره روپۍ ورکړې شی نو هغه به خپله دعوی پرېږدی، د دې ذکر شوې فیصلې ګواهان موجود دی خو د دې باوجود دا مدعی تقریبا اتهٔ کاله پس دا دعوی کوی چې ما فیصله صرف د شفعې په باره کې کړې وه او زما د حق دعوی باقی ده کومه چې ما نه ده معاف کړې، نو اوس د دې مدعی دا دعوی د خپل حق په باره کې څنګه ده؟ د هغه حق ثابتیدلې شی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: خواجه عبدالماجد صدیق متعلم حقانیه......۷ ستمبر ۱۹۸۱م

---

١) (صحیح البخاري ١:٣٠٣ کتاب الاجارة، باب أجرة السمسرة)

الجواب: دا مدعی نه د خلورو زرو روپو مستحق دې او نه د شفعه کولو،

أما الأول فلما في شرح التنوير على هامش ردالمحتار ۴:۴ :لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة كحق الشفعة، وأما الثانى فلما فى ردالمحتار۴:۴ ١: قال في الأشباه فلو صالح عنها بمال بطلت ورجع(١)

پس د هغه د دعوې حق ساقط دې، او كه مدعى دا دعوى كوى چې د هغه په خرڅه شوې ځمکه کې زما حصه ده نو چې هر کله ددې مدعی او مدعی علیه ځمکه تقسیم شوې ده او بیله بیله ده او په قسمت کې غبن فاحش هم نه مسلم دې اونه ښکاره، نو دهغه دعوی غیر اصولی دعوی ده (٢) وهوالموفق

د مدعی او مدعی علیه ترمینځ د اختلاف په صورت کې به مقدمه کوم قاضی ته وړل وی

سوال: مايقول العلماء الكرام في المسئلة الآتية: ان المدعى والمدعى عليه كلاهما سكان الجيان خيل أفغانستان، والمدعى الآن يسكن فى الباكستان ويريد مدافعة الخصومة الى قاضى الباكستان. والمدعى عليه ينكر ذلك ويقول انى أريد مرافعة الخصومة الى قاضى الجيان خيل فى افغانستان، لأن المتنازع فيه موجود فى الأفغانستان والمدعى عليه يسكن فى الجيان خيل أفغانستان فقول من صحيح؟ بينواتوجروا

المستفتی: حاجی محبوب، گیان خیل مهاجر ... ١٧ ربیع الاول ١٤٠٣ھ

---

١) (ردالمحتار ۴:۱۵ كتاب البيوع، مطلب لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة)

٢) قال العلامة الحصكفي :(ولو ادعي أحدهم أن من نصيبه شيئا) وقع (في يد صاحبه غلطا وقد) كان أقر بالاستيفاء او لم يقر به (لم يصدق الا ببرهان) أو اقرار الخصم او نكوله... (ولو اقتسما دارا وأصاب كلا طائفة فادعي أحدهما بيتا في يد الآخر أنه من نصيبه وانكر الآخر فعليه البينة (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ١٨٦:٥ كتاب القسمة)

الجواب: هذامما اختلفوافيه لكن المفتى به أن الخيار للمدعى عليه، كما فى الشامية۴:۴۱۹: قاضيان فى مصر طالب كل واحد منهما أن يذهب الى قاض فالخيار للمدعى عليه عند محمد وعليه الفتوىٰ(۱)، كذا فى خزانة المفتيين۳:۱۲۸. والله أعلم

د مسلم یا مبرهن جاګیر د الاټمنټ (ثبت کولو) حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په موجوده وخت کې چې د ځمکو کوم الاټمنټ حکومت کوی، آیا دا جائز دې؟ په داسې حال کې چې بعض ځمکه داسې هم وی کومه چې انګریزانو په خپل دور اقتدار کې موجوده ملکونو ته د جاګیر په طور ورکړې وی یعنی اخستلې جائیداد نه وی او موجوده حکومت د قابل الاټمنټ ځمکې څه نه څه قیمت هم د ځمکې مالک ته ورکوی؟ بینواتوجروا

المستفتی: نثار احمد هیرو شاه، ملاکنډ ایجنسی ۱۹ جولائی ۱۹۷۹ء

الجواب: که د دې ځمکو جاګیر کیدل او د قومی دشمن صله کیدل مسلم یا مبرهن وی، نو دهغې الاټمنټ بغیر د شک او شبهې نه جائزدې (۲) خصوصا دهغه جاګیردارانو ځمکې کوم چې د مستربهټو حمایت کونکی وو. وهوالموفق

---

۱) (ردالمحتار ۴:۴۶۶ کتاب الدعوي)

وقال العلامة ابن عابدين: (سئل) فيما اذا كان بالبلدة قاضيان فوقعت الخصومة بين المتد اعيين فالمدعي يريد أن يخاصمه الي قاض منهما و المدعي عليه ير يد الآخر فلمن يكون الخيار (الجواب) الخيار للمدعي عليه عند محمد وعليه الفتوي كما في البزازية وبمثله افتي ابن نجيم صاحب البحر والشيخ الحانوتي والعلامة الرملي كما في فتاوٰه. (فتاوي تنقيح الحامدية ۱:۳۱۷ كتاب القضاء، هل العبرة بقاضي المدعي الخ)

۲) وفي المرقاة: وقال قوم ان صلات السلاطين تحل للغني والفقير اذا لم يتحقق أنها حرام وانما التبعة علي المعطي قالوا لأن النبي ﷺ قبل ...[بقيه بر صفحه آئنده...

د دفع د مدعی دپاره په دفع باندې معتبر شهادت ضروري دې

الاستفتاء : ١٦ اګست ١٩٨٦م

فیصله نامه

مدعی نمبر ١ : ګل ضمیر، خان ضمیر، مدعی نمبر ٢: خان مدار

مدعی علیه : ملا میر او جیلانی

په باره د معلومې او محدودې ځمکې کومه چې د مدعی علیه په قبضه کې ده (کیفیت) ګل ضمیر او خان ضمیر په دې ځمکه کښ، کومه چې په بیع اخستلې شوې ده د پلار نیکۀ جائیداد نه دې، باقاعده د حصې دعوی کوی او خان مدار وائی چې د دې ځمکې د خرڅونکی زه هم وارث او رشته دار یم، څنګه چې دا اخستونکی د دې بائع رشته دار او وارثان دی، او دا دواړه مدعی علیه د دې درې واړو دعوی کونکو د دعوې نه انکاری دی یعنی وائی چې دا ځمکه په بیع اخستلې شوې ده، او په دې کې مونږ ګل ضمیر او

...بقیه ازحاشیه گذشته] هدیة المقوقس ملک الاسکندریة واستقرض من الیهود مع قوله تعالیٰ اکٰلون للسحت قالوا وقد أدرک جماعة من الصحابة رضي الله تعالیٰ عنهم أیام الظلمة... وأخذوا منهم فمنهم أبوهریرة وابن عباس وابن عمروغیرهم رضي الله عنهم. (مرقاة المفاتیح ٦:١٤٨باب العطایا)

وقال العلامة المفتي محمد شفیع : د اقطاع یو صورت دادې چه چاته ځمکه ورکړې شی هغه مالک جوړکړې شی په دې صورت کې به دهغه د بیع او شراء وغیره ټول مالکانه تصرفات جائز وی. (اسلام کانظام اراضی ٢٥،اقطاع یعنی عطاء جاگیر کی مختلف صورتیں)

وقال العلامة اللکهنوی : کومې بادشاهی عطایانې چه د همیشه انعام په طور وی، اود معطی له په قبضه کې راشی هغه د معطی له ملک جوړیږی، او دهغه د بیع او هبې وغیره ټول ملکیه تصرفات صحیح وی.

... وفي الواقعات الانعام المخلدوالمؤبد بمنزلة الملک یجوز بیعه وشراؤه علي الصحیح. (مجموعة الفتاوي ٢:١٣٥ کتاب البیع، شاہی عطااور وظائف کے متعلق مسئلہ)

خان ضمير شريک وو خو دې دعوى کوونکو خپله توله ځمکه په مونږ باندې د عوضانه په معاوضه کښې خرڅه کړې ده او مونږ سره ئې صلح کړې ده

فیصله: چونکې خان مدار نه اخستل او خرڅول کړی دی او نه هغه په وخت باندې د شفعې مقدمه دائر کړې ده لهذا د هغه دعوى او استحقاق ختم دې، او چونکې ملا مير او جيلانى د نفس شرکت قائل دی خو دفع او مدافعت کوی چې دې دعوى کونکو مونږ سره په معاوضه کې مصالحت کړې دې نو اول دې دا مدافعين شهادت شرعيه حلفيه پيش کړی او که هغوى سره باقاعده شهادت نه وی نو گل ضمير وغيره دې قسم وکړی، **الى ماذکرفى شرح المجلة** ۹۳۱: م ۱۶۳۲ (۱) نو هم د دې قاعدې په بناء باندې ملا مير او جيلانى درې گواهان پيش کړل (۱) مسمى محمد نذير ولد تازه مير ۲ مسمى شير حسن ولد لعل ۳ مسمى کله داد ولد راز مير، هر يو پټه په قسم سره شهادت ورکړو چې دا اخستلې شوې ځمکه کومه چې متنازع فيه ده، د عوضانه په معاوضه کې ملا مير او جيلانى ته ورکړې شوې ده، په دې کې د گل ضمير او خان ضمير هيڅ حصه باقى نه ده، او دا معاوضه کلکه ده پس په دې بناء باندې دا فيصله شرعيه واورولې شوه، چې دا اخستلې شوې ځمکه د ملا مير او جيلانى ملکيت دې په دې کې د نورو دعوى کونکو هيڅ حصه نشته، خو که په دې ځمکه کې د فريق مخالف آبادى شوې وى نو هغوى ته به صرف د آبادئ قيمت ورکولې شى (۲) **وهوالموفق**

---

۱) وفي شرح المجلة :اذا أثبت من ادعى دفع الدعوى دفعه تندفع دعوى المدعي والا يحلف المدعي الأصلي بطلب صاحب الدفع فان نكل المدعي عن اليمين، يثبت دفع المدعى عليه وان حلف تعود دعواه الأصلية (شرح المجلة ۷۵:۵ المادة: ۱۶۳۲ كتاب الدعوى)

۲) وفي شرح المجلة : اذا بني أحد أصحاب الحصص لنفسه في الملک المشترک القابل للقسمة بدون اذن الآخرين ثم طلب الآخرون القسمة تقسم فان اصاب ذلک البناء حصة بانيها فبها وان أصاب حصة الآخر فله أن يكلف بانيه هدمه ورفعه أي اذا لم يرض بدفعه قيمته له . (شرح المجلة ۱۱۸ : ۴ المادة: ۱۱۷۳ كتاب الشركة)

د بيع د عقد نه پس د وفا يا د ګاڼې دعوی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړي (زيد) خپله ځمکه په بل سړي بکر باندې په پنځلس سوه شل روپۍ (۱۵۲۰) باندې بغير د شرط او وعدې نه په بيع قطعی خرڅه کړې وی او دا بيع نامه بائع (زيد) په خپل قلم سره ليکلې وی او د بيع قطعی سند ورکولو باندې اقراری هم وی او د مشتری (بکر) په قبضه کې ځمکه د لسو کالو نه پاتې شوې وی او دستوری حکومتی ټيکس ئې هم ادا کړې وی، د دې نه وروستو بکر د بل سړي (خالد) په لاس باندې په درې زره روپۍ باندې خرڅه کړې وی، او دويم مشتری (خالد) هم د يو نيم کال پورې قابض پاتې شوې وی او دويم بائع (بکر) په بيع قطعی باندې اقراری وی او بائع اول (زيد) په خپل کلی کې موجوديدو سره قصدا په دې بيع باندې خبريدلو سره سکوت هم کړې وی بيا څو مياشتې پس اولنی بائع (زيد) اول مشتری (بکر) ته تلو سره مشتری ثانی (خالد) نه زياتې پيسې ورکولو سره طلب شراء کړې وی، هم دغه شان دواړه سندونه. د حکومتی ټيکس رسيدونه او بغير د شرط او بغير د وعدې نه د مذکوره محدود ځمکی په بيع قطعی باندې ګواهان هم موجود وی اوس بائع اول (زيد) دبيع وفا يا رهن دعوی وکړی، نو آيا د هغه دعوی د شريعت په رڼا کې قابل سماع کيدې شی؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: سيدغفار. J.A.V ټيچر سنګوا چترال.....۱۲۱کتوبر ۱۹۶۹ء

الجواب: په صورت مسئوله کې کله چې طرفين د ځمکې په بيع او ګاڼه کيدو کې مختلف دی يا د بيع وفا او بيع قطعی په تعين کې مختلف دی لهذا په هغوی کې چې کوم سړې ګواهان پيش کړی هغه اوګټله. (۱) او که

---

(۱) وفي شرح المجلة: اذا أظهر الطرف الراجح العجز عن البينة تطلب البينة من الطرف المرجوح وان أثبت فبهاوالا يحلف معلوم أن الطرف الراجح اذا أقام البينة يحكم له. (شرح المجلة ۵:۴۹۴ المادة: ۱۷۶۹)

دواړه پیش کړی نو د بیع د مدعی قول به منظور وی. (۱) لان المدعی فی الحقیقة مدعی البیع والآخر منکر فافهم. فقط

د ملکیتی نهر په غاړه باندې ونې کرل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د کلی نه بهر یو حوض دې چې په هغې کې د یوې غریزې نالې نه اوبه راځی د دې حوض نه د کلی خلق په طور د استحقاق خپل خپل پټی خړوب کوی، حوض او د هغې نه وتلې شوې نهر د زید ملکیت دې د حوض په غاړه باندې تقریبا د څلویښتو کالو نه د زید ډیرې ونې ولاړې دی عمر (کوم چې د دې حوض نه استحقاقا خپل پټې خړوب کوی) زید ته ویلې دی چې دا ونې د حوض اوبه جذب کوی د دې نه په اوبو کې کمې راځی کوم چې زمونږ دپاره مضر دې لهذا دا ونې ویستل پکار دی، زید په جواب کې وائی چې دا نهر او غدیر (حوض) دواړه زما موروثی ملکیت دې او د دومره اوږدې مودې نه د اونو په باره کې چا هم اعتراض نه دې کړې، مهربانی کولو سره د دې مسئلې وضاحت وکړئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی سیف الله جدانی. فاضل حقانیه... ۲۶ جولائی ۱۹۵۶ء

الجواب: که دا حوض او نهر د زید ملکیت وی نو دا ونې به برقرار ساتلې شی. بناءًا علی الأصل المشهور أن القدیم یترك علی قدمه(۲) ولا یمنع أحد

---

۱) وأیضًا فیها: ترجح بینة البیع علي بینة الهبة والرهن والاجارة... مثلا اذا ادّعٰي أحد علي آخر بقوله بعتک المال الفلاني أعطني ثمنه وقال المدعٰي علیه انت کنت وهبتني ذلک وسلّمتني اياه ترجح بینة البیع.
(شرح المجلة ۴۸۶:۵ المادة ۱۷۶۴)

۲) (شرح المجلة ۲۳:۱ المادة ۶)

من التصرف فی ملکه أبدًا الا اذا أضر بغیره ضررًا فاحشًا،(شرح المجلة ۶۵۷ م:۱۱۹۷) (۱) والأصل الأول فیها ۲۱ م:۶_ او دا ضرر فاحش نه دې ځکه چې د حوائج اصلیه نه مانع نه دې، بله دا کله چې د اغیارو د نهر په غاړه ونې لګول ممنوع نه دی، نو د مملوکه نهر په غاړه ونې لګول به په طریق اول ممنوع وی. کما فی الهندیة ۴۳۵/۶ نهر ساقیة القوم فی بستان رجل فلصاحب البستان ان یغرس علی حافتیه(۲) وهوالموفق

د خوی په څادرو خرڅولو سره حاصل شوو پیسو باندې د پلار د اخستلې شوې ځمکې حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د منګا خان په دوه ځامنو کې میاں محمد، څادرې رنګ کولې او هغه څادرې به د هغوی والد صاحب په بل کلی کې خرڅولې، په دې کاروبار سره میاں محمد سره کافی پیسې راجمع شوې چې په هغې سره هغوی ځمکه واخستله، د میاں محمد او منګا خان د بې تعلیمه کیدو د وجې نه د هغوی د ترۀ ځوی فضل الهی د دې ځمکې انتقال د هغه د پلار (منګا خان) په نوم باندې وکړو، والد هغه وخت هم وویل چې انتقال د میاں محمد په نوم باندې کول پکار وو ځکه چې دا ما د هغه په پیسو باندې اخستلې ده، او په مرض الوفات او یوم وفات کې ئې هم دا وویل، د پلار د وفات نه پس تر دولسو کالو پورې ځمکه میاں محمد خوړله او حکومت د دې ځمکې انتقال د هغه دوه ځامنو (میاں محمد او ګوهر دین) او یوې لور په نوم باندې وکړو، لور ئې وویل زه حصه نه اخلم او د ګوهر دین نه ئې کله چې د انتقال د واپسئ مطالبه وکړې شوه نو هغه میاں محمد ته وویل چې فصل ته خوره ځمکه دې زما په نوم باندې وی، اوس د کورنئ جهګړې په وجه باندې ګوهر دین د میاں محمد نه د خپلې

---

۱ ﴾ شرح المجلة ۱۴۰: ۴ المادة ۱۱۹۷)

۲ ﴾ (فتاویٰ عالمگیریة ۵: ۱۰۴ الباب الثالث فیما یحدثه الانسان وما یمنع منه الخ)

حصې طلب ګار دي، ځکه چې ځمکه د هغه په نوم باندې هم ده او میان محمد وائي چې ځمکه زما ده ځکه چې زما په پیسو باندې اخستلې شوې ده، لهذا تاسو شرعی فیصله بیان کړئ؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: امام دین، فضل الهی، کیمل پور.... ۱۶ مارچ ۱۹۶۹ء

الجواب: که د ګوهر دین په اقرار یا د میان محمد د ګواهانو نه دا ثابته شي چې منګا خان د شرکت په طور دا ځادر نه خرڅولو بلکې د اعانت او امداد په طور ئې خرڅولو نو په دې صورت کې د ګوهر دین دپاره ضروری ده چې د هغه انتقال واپس کړي. (۱) او که ګوهر دین د خپل پلار د شرکت د حصه دارئ مدعی وی او میان محمد د ګواهانو په ذریعه دا ثابته نه کړې شی نو میان محمد په قسم خوړلو سره هم کامیابیدلې شی. (۲) **وهوالموفق**

د دعوې د ابراء طریق فیصله

فیصله او طریق فیصله

طرفین: ۱:مسمی معرفت شاه اومسمیٰ صاحب شاه اومسمیٰ خانه دین وغیره

---

۱) قال العلامة المرغيناني : واذاأ قرالحر العاقل البالغ بحق لزمه اقراره مجهولا كان ما أقربه أومعلوما. (الهداية ۳:۲۳۱ كتاب الاقرار)

وفي شرح المجلة : ادعي ارثا فبرهن المدعٰي عليه أن مورثه أقر أن المدعٰي ليس له أو هو ملك المدعٰي عليه أو علي اقرار الوارث قبل موت مورثه أو بعده أنه لم يكن لأبيه أو علي اقراره أن أباه مات والدار ليست له كان كله دفعا.

(شرح المجلة ۵:۷۳ فروع المادة ۱۶۳۱)

۲) وفي شرح المجلة : اذا أثبت من ادعٰي دفع الدعوٰي دفعه تندفع دعوٰي المدعي والايحلف المدعي الأصلي بطلب صاحب الدفع فان نكل المدعي عن اليمين يثبت دفع المدعٰي عليه وان حلف تعود دعواه الأصلية.

(شرح المجلة ۵:۷۵ المادة: ۱۶۳۲)

۲: مسمی طراز گل، مسمی احبار گل، مسمی محمد غلام، مسمی محب گل او مسمی واحد شاه.

دعوی په باره د ځمکې کښې

.مسمی طراز گل وغیره دا دعوی کوی چې مسمی معرفت شاه او مسمی صاحب شاه وغیره مونږ ته ابراء کړې ده، او د خپلې دعوې نه ئې لاس اخستلې دې او مسمی معرفت شاه وغیره انکاری دی.

طریق فیصله دا ده چې مسمی طراز گل وغیره دې په شهادت شرعیه سره ابراء ثابت کړی.

فیصله:دمسمی طرازگل وغیره دوه گواهانو ۱:مسمی محمدرسان ولد محمد رسول ۲:مسمی آدم خان ولد میر شاه حلفیه شهادت ورکړو چې دې معرفت شاه، چې د ټولو طرفونو مختار او وکیل وو، دې طراز گل وغیره ته ابراء کړې وه، پس د دې شهادت په بناء دا ځمکه د مدعی طراز گل وغیره ملک شو.او د طرف مخالف معرفت شاه وغیره په دې کې هیڅ حق پاتې نه شو.(۱) بدهشعبان ١٤٠٤هانگشت:معرفت شاه،انگشت: صاحب شاه، انگشت : خانه دین، انگشت : محمد رسان، انگشت : طراز گل، دستخط : احبار گل، انگشت : محمد غلام، انگشت : محب گل، انگشت : واحد شاه، دستخط : آدم خان.

د هبې مدعی او د میراث د مدعی ترمینځه طریق فیصله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې دعوی کوی چې دا جائیداد ماته پلار په ژوند باندې راکړې وو، بل ورور منکر دې، که گواهان وی او که نه وی څه حکم به وی؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: (مفق) محمد سردار (شیخ الحدیث) دارالعلوم عربیه تل.. صفر ١٤٠٥ه

---

۱) قال العلامة ابن الهمام: قال وما سوي ذلک من الحقوق یقبل فیها شهادة رجلین أو رجل وامرأتین سواء کان الحق مالًا او غیر مال مثل النکاح والطلاق... والهبة والاقرار والابراء. (فتح القدیر ٦:٤٥١ کتاب الشهادة)

الجواب: په دې کې بعض د میراث دعوی کونکی دی او بعض د هبې نو که دهبې د مدعی قابض کیدل نه مسلم وی او نه مبرهن، نو د هغه دعوی به کالعدم کیدو سره به جائیداد باقاعده تقسیمیږی (۱) اوکه د موهوب له قابض کیدل ثابت شی نو دا مدعی علیه دې او دافع دې، که هغه سره شهادت شرعیه نه وی نو دا مخالف به قسم خوری. (۲)

بهر حال د طرفین د بیاناتو نه به معلومیږی چې دا دعوی ا لرجلین ده یا دعوی او دفع د دعوې ده. وهوالموفق

د ناحق دعوې د وجې نه د مدعی نه د عدالت خرچه اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید په عمرو باندې ناحق دعوی وکړه. عمر د شریعت په رڼا کې څمکه وګټله. اوس عمرو وائی چې په دې مقدمه باندې چې زما څومره خرچه راغلې ده، نو آیا د هغې زه د زید نه د اخستلو حقدار یم یا نه؟ حال دا چې زه د زید نه په وصولولو باندې قادر هم یم. نو آیا د هغه نه په وصولولو باندې به زه مجرم جوړیږم یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا بدر منیر مهتمم دار العلوم مدنیه بټ خیله ملاکنډ ۱۶ جون ۱۹۸۶ء

---

(۱) وفي الهداية :و تصح بالإيجاب والقبول والقبض...والقبض لا بد منه لثبوت الملك...ولنا قوله عليه السلام لا يجوز الهبة إلا مقبوضة والمراد نفي الملك.

(هداية ۲۸۳: ۳كتاب الهبة)

(۲) وفي شرح المجلة "اذاأثبت من ادعي دفع الدعوي دفعه تندفع دعوي المدعي والا يحلف المدعي الأصلي بطلب صاحب الدفع فانِ نكل المدعي عن اليمين يثبت دفع المدعي عليه وان حلف تعود دعواه الأصلية.

(شرح المجلة ۷۵: ۵ المادة ۱۴۳۲ كتاب الدعوي ،الفصل الثاني في دفع الدعوي)

الجواب: چونکې دا مدعی نه د دې خرچ مباشر دې او نه مکره دې لهذا په هغه باندې به خرچ واجب الادا نه وی (١) وهوالموفق

....

١) وفي شرح المجلة: اذااجتمع المباشروالمتسبب يضاف الحكم إلي المباشر ...المباشر هوالذي حصل التلف مثلا بفعله بلا واسطة ...والمتسبب ما حصل التلف لابمباشرته وفعله بل بواسطةهي العلة... وأما فعله فلاتاثيرله سوي أنه مفضٍ إليه فان اجتمعا يضاف الحكم الي المباشر.
(شرح المجلة للاتاسي رحمه الله ٢٤٩:١المادة ٩٠)

باب التحکيم

د حکم په فیصله باندې اجرت اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو عالم دې کله چې هغه فيصله کوي او حکم د کتابت نه ورکوي نو هغه د مدعی او مدعی علیه نه تقريبا شپيتۀ روپئ اخلی او کله چې هغه په کتابت سره حکم نه ورکوی نو روپئ وغيره نه اخلی هم دغه شان حکم ورکوی نو دا پيسې اخستل جائز دی يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتی: مولانا عبدالله جان، موسی خيل لورالائی بلوچستان

الجواب: چونکې کتابت صفت دې لهذا په دې باندې اجرت اخستل جائز دی او صرف په فيصله باندې د اجرت جواز د مستثنیاتو نه دې، او رزق په قدر د کفايت د قاضی دپاره جائز دې، نو د حکم دپاره هم جائز دې،

لانه محبوس فی حقهما كما أن القاضي محبوس في حق المسلمين فكما أن رزقه من بيت المال فيكون رزق المحكم من مال الخصمين فافهم ولم أجده صريحا(١). وهوالموفق

---

١) قال العلامة الحصكفي: يستحق القاضي الأجر علي كتب الوثائق والمحاضر والسجلات قدر ما يجوز لغيره كالمفتي فانه يستحق أجر المثل علي كتابة الفتوي لأن الواجب عليه الجواب باللسان دون الكتابة بالبنان...وفي الصيرفية: حكم وطلب أجرة ليكتب شهادته جاز. (الدرالمختار ٥:٦٣ مسائل شتي، كتاب الاجارة)

وأيضا قال: وجواز رزق القاضي من بيت المال.لو بيت المال حلالا جمع بحق والا لم يحل وعبر بالرزق ليفيد تقديره بقدر ما يكفيه وأهله في كل زمان ولو غنيا. (الدرالمختار ٥:٢٧٥ كتاب الحظر والاباحة، فصل في البيع)

...[بقيه حاشيه برصفحه آئنده...

د فیصلې کولو نه پس په محکمین کې د بعضو د فیصلې نه انکار کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې د دوه ډلو ترمینځه یوه معامله ده د هغې دپاره د قوم پنځلس معتبر اشخاص مقرر کړې شو، کوم چې نه علماء دی او نه قاضیان، نودې معتبر کسانو فیصله وکړه، د فیصله کولو نه پس په دې معتبر کسانو کې څو کسانو انکار وکړو، چې مونږ د مدعی او مدعی علیه ترمینځه فیصله نه ده کړې، اوس په دوی کې د څلورو پنځو مقرر کړې شوې سړو د فیصلې نه انکار کول به قبول وی یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: سید احمد وزیرستانی متعلم دار العلوم حقانیه.........۱۹۶۹ء | ۲ | ۱۶

الجواب: که د فیصلې دعوی کونکی شهادت خارجیه پیش کړی نو د هغوی قول به منظور وی، کنه نو نامنظور وی،

(فی الهندیة ۳:۴۷۰) ولو حکما رجلین لابد من اجتماعهما حتی لو حکم أحدهما دون الآخر فان ذلك لایجوز (ولا یصدقان علی ذلك الحکم بعد القیام من المجلس الحکومة حتی یشهد(۱). وهوالموفق

د یوې ډلې د حکم معزول کولو نه پس فیصله کول کالعدم ده

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې فریقین دوه

...بقیه ازحاشیه گذشته]

وقال العلامة أشرف علي التهانوي: په قضا باندې اجرت اخستل جائز نه دی، البته د بیت المال نه دکفایت په اندازه دنفقې أخستلو مستحق دې، په دې وجه چې دا سړې د مسلمانانو په حق کې محبوس (گیر) دې، او بیت المال د مسلمانانو مال دې، او د محبوس نفقه د من له الحبس د مال نه په وجه د جزاء الحبس وی، پس په دې وجه دې مفتش او محکم له اجرت اخستل جائزنه دی خو چونکې دا د یو خاص وخته پورې دهغه په کار کې مشغوله دې ددې وخت دپاره به دده ضروری نفقه د معاملې والا د مال نه اخلی، نو د ضروری نفقې په اندازه ددې وخت اخستل به جائزوی. (امداد الفتاوی ۳:۴۲۹ کتاب القضاء)

۱ ﴿فتاوي عالمگيرية ۳:۳۹۹ کتاب أدب القاضي، الباب الرابع والعشرون في التحكيم)

علماء کرام د څمکې په باره کې په طور د ثالث تسلیم کړل، خو یو فریق ته په حکمین باندې د قوی قرائن د وجې نه یقین راغلو چې هغوی طرفداري کوی، په دې وجه د حکم اورولو نه مخکې یوې ډلې حکمین لره د معزول کولو اظهار وکړو او لیکلې عزل نامه ئې هم ورکړه، او په مجلس کې ئې اعلان وکړو چې دا حکمین مونږ ته منظور نه دی، او یو فریق د مجلس نه لاړو نو آیا د مجلس نه د تلو نه پس او د یوې ډلې عدم موجودگی او د عزل د اظهار باوجود حکمین د حکم اورولو او د شرعی فیصلې د صادر کولو شرعا مجاز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی سمندر خان، دره آدم خیل کوهاټ.... ٢٥ مئی ١٩٨٩ء

الجواب: ومنه الصدق والصواب: په شرط د صدق او ثبوت دا تحکیم کالعدم او دا فیصله غیر نافذ ده، کذا فی تحکیم الهدایة (١) ورد المحتار (٢) والبحر والهندیة وغیرها. وهو الموفق

تحکیم بعد التحکیم جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دا یوه فتوی ستاسو مخې ته ده (کومه چې ما ته ملاؤ شوه)

دویم دا چې تحکیم بعد التحکیم جائز دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالستار، بلوچستان.... ٣٠ جون ١٩٧٥ء

الجواب: این حکم وطریق حکم درست و موافق شرع متین اند، نیز واضح

---

١) قال العلامة المرغیناني: ولکل واحد من المحکمین أن یرجع مالم یحکم علیهما لأنه مقلد من جهتهما فلا یحکم الا برضاهما جمیعا. (الهدایة ٣:١٤٤ باب التحکیم)

٢) وقال العلامة الحصکفي: وینفرد أحدهما بنقضه أي التحکیم بعد وقوعه کما ینفرد أحدالعاقدین... فان حکم لزمهما ولا یبطل حکمه بعزلهما لصدوره عن ولایة شرعیة. (الدرالمختار ٤:٣٨٧ باب التحکیم)

بادکه تحکیم بعد التحکیم درست است، کمافی ردالمحتار۴: ۳۴۹وفی البحر ولورفع حکمه الی حکم آخر حکماه بعد، فالثانی کالقاضی یمضیه ان وافق رأیه والاأبطله(١). وهوالموفق

د خصمین محکم له معزول کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د قوم میروزئ او شبوزئ ترمینځه د زمکې اختلاف وو، په دې اختلاف کې د قوم بابکرزئی دعوی وه، نو غیر حکومتی قاضی په تاریخ ۱۳ ستمبر ۱۹۸۱ء په انمبرک کې موقع او بیانات قلم بند کړل، او د قوم بابکرزئی مشهور ملک چهارشمه د قاضی مولوی دین محمد ولد ملا محمد جان خودیزئ ته د دعوی درخواست ورکړو، وروستو په ۱ اکتوبر ۸۱ء باندې قاضی دین محمد په تحصیل کې د فیصلې اورولو دپاره د دواړه قومونه مثلا قوم میروزئ او شبوزئ طلب کړل نو ملک چهارشمه جج صاحب ته د کوټې نه اردر راوړلو، خو قاضی صاحب د شریعت فیصله منع نه کړه او د دواړو قومونو ترمینځه ئې فیصله واوروله، لهذا په دې یو طرفه حالاتو باندې تاسو غور وکړئ چې آیا داسې صحیح ده؟ بینوا

المستفتی: ملک چهارشمه بابکرزئ...... ۲ ذی قعده ۱۴۰۲ھ

الجواب: کله چې دا فیصله کونکې غیر حکومتی قاضی دې هغه لره څوک جج وغیره د فیصلې کولو نه نۀ شی منع کولې، ځکه چې دا فیصله کونکی محکم دې، خو دا طرفین یا یو طرف هغه معزول کولې شی، پس که معترض والا طرف دا قاضی د تحکیم نه معزول کړو نو صحیح ده کنه نو دا طرف والا د دوباره فیصله کولو مجاز نه دی.(٢) والله اعلم بالصواب

---

١) (ردالمحتار ٣٨٨: ۴باب التحکیم)

٢) قال العلامة الحصکفي: ویتفرد أحدهما بنقضه أي التحکیم بعد وقوعه... فان حکم لزمهما ولا یبطل حکمه بعزلهما لصدوره عن ولایة شرعیة. ...[بقیه بر صفحه آئنده...

د حکم گواهانو ته د ښځې په طلاق باندې قسم ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید او عمرو د شرعی فیصلې دپاره یو عالم دین حکم مقرر کړو.عمرو کله چې دعوی وکړه او دوه معزز سړی ئې په طور د گواه پیش کړل نو حکم ښځې ته د طلاق ورکولو په قسم باندې اصرار وکړو، پس مدعی او گواه بغیر د فیصلې کولو نه واپس راغلل آیا په شریعت محمدی ﷺ کې حکم ته حق شته چې گواهانو ته قسم ورکړی؟ او بیا په قرآن هم قسم ورکړی او په طلاق هم؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد رفیق

الجواب: چونکې د حکم (ثالث) دپاره تزکیه کول گران دی لهذا که حکم گواهانو ته قسم ورکړی نو جائز ده.

یدل علیه ما روي فی تنقیح الفتاوی ۱:۳۷۹ وفی زماننا لما تعذرت التزکیة بغلبة الفسق اختار القضاة تحلیف الشهود کما اختاره ابن أبی لیلی لحصول غلبة الظن (۱) وفی الدرالمختار:وقیل ان مست الضرورة فوّض (التحلیف بالطلاق والعتاق) إلی القاضی (۲). وهوالموفق

...

...بقیه ازحاشیه گذشته]

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۵:۳۸۷ باب التحکیم)... وقال العلامة المرغیناني : ولکل واحد من المحکمین ان یرجع مالم یحکم علیهما... واذا حکم لزمهما لصدور حکمه عن ولایة علیهما.

(الهدایة ۳:۱۴۴ باب التحکیم)

۱) (فتاوي تنقیح الحامدیة ۱:۳۴۹ کتاب الشهادة)

۲) (الدر المختار ۴:۴۷۵ کتاب الدعوي)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

کتاب الشهادة واليمين

قال اللہ تبارک وتعالیٰ:

وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ ط

وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ ط

(سورۃ النسآء)

قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم:

اَلبیّنة علی المدّعی والیمین علی مَن اَنکر

(الحدیث)

....

كتاب الشّهادة واليمين

د شهادت نه د انکار کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې:

۱: د حق د شهادت ورکولو نه د زید انکار کول د قرآن پاک د صریح احکاماتو منافی دی یا نه؟

۲: که د حق په شهادت ورکولو باندې د جناب انکار کول د قرآن د صریح احکاماتو خلاف ورزی ده نو د دې اثر به د هغه په منصب امامت باندې مرتب کیږی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مختیار احمد، لنک روڈ، ایبٹ آباد.... ۶ جولائی ۱۴۰۱ھ

الجواب: د نظام شرعی د رائج کیدو نه مخکې د یو شاهد د شهادت نه انکاری کیدل جرم شرعی نه دې که حاکم مسلمان وی، مرزائی شیعه وغیره نه وی او په شهادت باندې مبنی کیدونکې فیصله د شریعت سره متصادم نه وی او د دې مدعی نور گواهان هم نه وی نو د شاهد انکار جرم دې. صوناً للحقوق عن الضياع(۱). وهوالموفق

---

۱) قال العلامة المرغيناني: الشهادة فرض تلزم الشهود ولا يسعهم كتمانها اذا طالبهم المدعي لقوله تعالىٰ: ولا يأب الشهداء اذا ما دعوا ،و قوله تعالىٰ: ولا تكتموا الشهادة ومن يكتمها فانه آثم قلبه. (الهداية ۳:۱۵۴ كتاب الشهادة)

وفي الأشباه والنظائر: كتمان الشهادة كبيرة ويحرم التأخير بعد الطلب إلا في مسائل: أن يكون عاجزاً عن الذهاب وفيما إذا قام الحق بغيره وأن يكون الحاكم جائراً.
(الأشباه والنظائر علي هامش الحموي ۲:۳۶۸، كتاب القضاء والشهادة)

د ړوند سړي د ګواهئ حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د ړوند سړي ګواهي په شریعت کې څه حیثیت لري؟ په شریعت کې د ړوند سړي ګواهي په کومو امورو کې مسموع او مشروع ده؟ آیا د ړوند سړي ګواهي د یو بینا سړي د ګواهئ برابر کیدې شي؟ حال دا چې په امر مشروع کې یو هم بینا سړې د ګواهئ دپاره تیار نه شي او یو ړوند سړې فردا ګواهي ورکړي او هغه هم صرف د خپلولئ په خاطر، آیا دا جائز ده؟ بینواتوجروا

المستفتي: حافظ میاں ګل، مقام تنګی تحصیل هنګو.....٥ جولائی ١٩٦٩ء

الجواب: ړوند سړې ګواه جوړیدې شي خو د حاکم په نزد ګواهي نه شي ورکولې، یعني د حاکم په نزد په ټولو امورو کې د هغه ګواهي نامنظور ده اګر چې بل څوک ګواه په دې علاقه کې نه وي، هم دا د امام ابو حنیفه رحمه الله مذهب دې او د امام ابو یوسف رحمه الله په نزد د ړوند سړي ګواهي په هغه امورو کې صحیح ده په کومو کې چې اوریدل کافي وي مثلا، نسب، نکاح، دخول وغیره، او په کومو کې چې تسامع کافي نه وي په هغې کې هم د ړوند سړي ګواهي صحیح ده خو په دې شرط چې د سماع په وخت بینا وي.

في الهندية ٣:٥٣٧: ولا تقبل شهادة الأعمى مطلقاً سواء عمي قبل التحمل أو بعده فيما تجوز الشهادة فيه بالتسامع أولا تجوز، وقال أبو يوسف رحمه الله تجوز فيما طريقه السماع وما لا يكفي فيه السماع إذا كان بصيراً وقت التحمل أعمى عند الأداء إذا كان يعرفه باسمه ونسبه كذا في فتح القدير، هذا إذا كان المدعى شيئاً لا يحتاج إلى الإشارة إليه وقت الاداء أما إذا كان شيئاً يحتاج إلى الإشارة فلا تقبل شهادته إجماعاً هكذا في البدائع(١) فقط. وهو الموفق

---

١) (فتاوی هندیة ٤٦٥، ٤٦٤: ٣، الباب الرابع فیمن لا تقبل شهادته)

وفي البحر الرائق: قوله (ولا تقبل شهادة الأعمى)... [بقیه بر صفحه آئنده...

د فاسق د شهادت حکم

سوال: چه میفرمایند علماء کرام و بزرگان دین متین اندریں مسئله که در حادثه از قاضیان حکم شرعي صادر شود بجانب مدعي گواهان مطابق شریعت مقرر کند بعد ازان مدعٰي علیه بر گواهانِ مدعي هر قسم اعتراضات جراحات خیال دارد، لهٰذا برائے علماء دین متین باعث استفتاء گر دیدم که موجوده وقت چگونه شهادت عند الشرع قبول و منظور است نفس شهادت و شهادة علي الشهادةدر تواسع فرق دارد یاندارد،فسق مانع شهادت است یا مانع نیست ،موجوده وقت و زمان کدام طعنات و اعتراضات بر شاهد وارد خواهد کرد، از هر گونه و پهلو سوج و نظر عمیق تفصیلاً ضرورة عنایت فرمائید، احتیاج کثیر الوقوع افتاده و پیش آمده دلشکني و ناراضگي مفرمائید تاکید زائد دانید.والسلام

المستفتي : متعلم دار العلوم

الجواب: در کتب فقه مسطور است که مناسب عدم قبول شهادة فاسق است و اگر قبول کند صحیح بود،قال في الهداية:فإنه لاينبغي أن يقبل القاضي شهادته ولوقبل جازعندنا،(كتاب أدب القاضي) (۱)واعتراضات و

...بقیه ازحاشیه گذشته] فشمل الأعميٰ وقت الشهادةقبل التحمل أو بعده ...و شمل ما كان طريقه السماع خلافاً لأبي يوسف رحمه الله تعاليٰ كما في فتح القدير. (البحر الرائق) و قال العلامة ابن عابدين : قال الرملي عبارة الفتح و قال ابو يوسف رحمه الله يجوز فيما طريقه السماع وما لا يكفي فيه السماع إذا كان بصيراً وقت التحمل أعمي عند الأداء إذا كان يعرفه باسمه و نسبه .

(منحةالخالق علي هامش البحر الرائق ۷:۷۷،باب من تقبل شهادته)

۱) (الهداية ۳:۱۳۲،كتاب أدب القاضي)

طعنات درباب من لا يقبل شهادته مسطور اند(١) و فرق درين طعنات باعتبار زمانه نيست فقط. وهوالموفق

د ګيره خرئيلي سړي د شهادت حكم

سوال: حضرت مفتی صاحب دامت برکاتهم! د ګیره خرئیلی په باره کې شرعی حکم او په هغې باندې وعیدونه مفصل بیان کړئ او د ګیره خرئیلو د ګواهئ څه حکم دې؟ بينواتوجروا

المستفتي: محمد اشرف جنجوعه، کراچی .... ١٨ اګست ١٩٧٩ء

الجواب: ګیره ساتل واجب او سنت المرسلین دی (٢) او د دې خرئيل حرام دی (٣)

---

١) و في كنز الدقائق :ولا تقبل شهادة الأعمي والمملوک والصبي والمحدود في قذف والولد لأبويه و جديه و عكسه وأحد الزوجين للآخر والسيد لعبده و مكاتبه والشريک لشريكه فيما هومن شركتهما والمخنث والنائحة والمغنية والعدو إ نت عداوة دنيوية و مد من الشرب علي اللهو و من يلعب بالطيور و يغنّي للناس أو يرتكب ما يوجب الحدالخ.
(كنز الدقائق ٣: ٢٩٠ كتاب الشهادة ،باب من تقبل شهادته و من لا تقبل)

٢) عن عائشة رضي الله تعالي عنها قالت قال رسول الله ﷺ عشر من الفطرة أي عشر خصال من سنة الأنبياء الذين أمرنا أن نقتدي بهم فكأنا فطرنا عليها، قص الشارب و إعفاء اللحية ...الخ.(مرقاة المفاتيح ٢:٤ ،باب السواک)

و قال المحدّث الدهلوي رحمه الله تعالي :حلق كردن حرام است وروش افرنج و هنود است و گذا شتن آں بقدر قبضه واجب است و او راسنت گويند بمعني طريقه مسلوكه در دين است يا به جهت آں كه ثبوت آں به سنت است چنانكه نمازِ عيد را سنت گفته اند.
(أشعة اللمعات ١:٢١٢ ،باب السواک)

٣) في فيض الباري : و أما قطع ما دون ذلک فحرام إجماعًا بين الائمة رحمهم الله تعالي.
(فيض الباري ٤:٣٨٠ ،باب إعفا اللحي)

او دا سړي مردود الشهادة دي. (١) كما في تنقيح الفتاوى ١ : ٣٥١ :المرأة إذا قطعت شعر رأسها أثمت ولعنت ولذا يحرم للرجل قطع لحيته وفيه أيضًا وأخذ كلها فعل يهود الهنود و مجوس الأعاجم فحيث أدمن على فعل هذا المحرم يفسق (٢). وهوالموفق

د فاسق او د مستور الحال د شهادت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په يوه ځمکه باندې اختلاف واقع شو، قاضي صاحب د مدعی نه شهادت طلب کړو خو مدعی عليه اعتراض وکړو چې د عادل شهادت پکار دې په دې زمانه کې عادل نشته اوس څه وکړو د کوم سړي شهادت قبول دې. بينواتوجروا

المستفتی: مولوی گل ولی خان ١٥ جنوری ١٩٦٩ء

الجواب: کله چې عادل موجود نه وی نو زمونږ په مذهب کې د فاسق (٣)

---

١) قال العلامة السغدي رحمه الله تعالي : و أما التي ترد لأجل التهمة فهي علي ستة عشر وجها ...والثاني معلن الفسق والفجور .
(النتف في الفتاوي ٤٩٠، كتاب الشهادات)

٢) (فتاوي تنقيح الحامدية ١:٣٥١، كتاب الشهادة)

٣) في شرح المجلة :فالفاسق أهل للقضاء فلو قلد يصح إلا أنه لا ينبغي أن يقلد كما في حكم الشهادة فإنه لا ينبغي أن يقبل القاضي شهادته ولو قبل جاز عندنا و أثم. (شرح المجلة ٦:٣٥، المادة ١٧٩٤)

و قال الحصكفي رحمه الله تعالي : و شرط أهليتها(الشهادة)شرط أ هليته ...والفاسق أهلها فيكون أهله.
(الدر المختار ٤:٣٣٣، كتاب القضاء)

او مستور الحال (۱) شهادت قاضی منظورولې شی. وهوالموفق

کیسټ د ګواهئ قائم مقام نه دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې که یو سړې او ښځه زنا وکړی، دریم سړې د هغوی د زنا د فعل نه ویډیو کیسټ ډک کړی بیا هغه دریم سړې هغه کیسټ قاضی صاحب ته اوښائی نو آیا دا کیسټ د څلورو ګواهانو قائم مقام کیدې شی یا نه؟ ځکه چې په دې کې د دروغو احتمال هم نه وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: حافظ رفیع الله، متعلم دار العلوم اسلامیه چارسده..... ۲۸ شعبان ۱۴۰۹ھ

الجواب: چونکې تصویر او آواز ډیر کرته متشابه وی په دې نوعیت باندې هیڅ مسلم یا غیر مسلم حکم او فیصله نه کوی. (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة حسام الدين رحمه الله تعالیٰ: والمستور كالفاسق لا يكون خبره حجة في باب الحديث، وفي حاشيته: احترزبه عن باب القضاء إذ القاضي لو قضي بشهادة المستور جاز عند أبي حنيفة نظراً إلي ظاهر العدالة.
(حسامي ۷۱ حاشيه ۱۰ بحث السنة)

۲) قال الدكتور وهبة الزحيلي رحمه الله تعالیٰ "لا بد في القرينة من أمرين: (۱) أن يوجد أمر ظاهر معروف يصلح أساسا للاعتماد عليه (۲) و أن توجد صلة مؤشرة بين الأمر الظاهر والأمر الخفي...ولا يحكم عند جمهور الفقهاء بهذه القرائن في الحدود.
(الفقه الاسلامي و أدلته ۸:۶۱۲۸، المبحث الرابع: القضاء بالقرائن)

و في شرح المجلة: الشهادة هي الإخبار بلفظ الشهادة يعني بقول أشهد بإثبات حق واحد في ذمة الآخر ...و يقال للمخبر شاهد... و للمخبرله مشهود له وللمخبر عليه مشهود عليه.
(شرح المجلة ۱۰۰۲، المادة ۱۶۸۴، الباب الأول في الشهادة)

د ټولو ګواهانو نه اجتماعا په یو کرت ګواهی اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې بعض خلق وائی چې که زیات خلق د ګواهئ دپاره حاضر شی او هغوی ټول په یو کرت ووائی چې مونږ د الله پاک دپاره ګواهی ورکوو نو د هغوی ګواهی صحیح ده، مونږ وایو چې نه د فرد واحد نه د شریعت او دعوی مطابق ګواهی اخستل صحیح دی د دې په باره کې تصریح وفرمایئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم

الجواب: اول ذکر شوې شهادت بغیر د قاعدې نه دې، او آخر ذکر شوې باقاعده دې.(1) فقط وهوالموفق

د فریقینو نه د ملکیت د وجې پوښتنه نه کول او د مدعی علیه نه ګواه طلب کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د فریق اول (مدعی) مطالبه ده چې ګواهان پیش کول زما حق دې او دویم فریق وائی چې ګواهان پیش کول زما حق دې قاضی صاحب د اول فریق په خبره باندې غوږ او نه ګرولو، او د ګواهانو پیش کولو دپاره ئې مدعی علیهم (دویم فریق) ته وویل، نو ګواهان پیش کول د چا په ذمه دی؟ قاضی صاحب د ملکیت د وجې پوښتنه نه خو د مدعی نه وکړو او نه د مدعی علیه نه او نه د ګواه نه، آیا د ملکیت د وجې پوښتنه کول د قاضی صاحب دپاره ضروری دې یا نه؟ د

(1) في شرح المجلة :الشهادة هي الإخبار بلفظ الشهادة يعني بقول أشهد بإثبات حق واحد في ذمة الآخر ....و ركن الشهادة لفظ أشهد.
(شرح المجلة ١٠٠٢ ،المادة ١٦٨٤ :الباب الأول في الشهادة)

دې دواړو وجوهاتو په بناء د قاضي فيصله مجروح (منسوخ) كيدې شي يا نه؟ بينوا توجروا

المستفتي: غلام حسن باچه، دير ..... ۲۹ اپريل ۱٤۰۱ھ

الجواب: د صدق او ثبوت په شرط دا فيصله خلاف قاعده ده.

لان الأصل أن البينة على المدعي واليمين على من أنكر،(۱) ولما في شرح المجلة ۱۰۶۶: إذا شهد الشهود سأل الحاكم المشهود عليه ما تقول في شهادة هٰذين، أهما صادقان أم لا الخ(۲). وهوالموفق

د اجرتي قاتل د گواهۍ او وعده معاف گواه شرعي حيثيت

سوال: څه فرمائي علماء كرام د دې مسئلې په باره كې چې د اسلامي شريعت په رڼا كې د لاندې ذكر شوې خصوصياتو والا انسان د شريعت مطابق گواه جوړيدې شي يا نه؟

۱: داسې سړې چې اجرتي قاتل دې.

۲: د خپل قاتل كيدو اعتراف ئې كړې دې.

۳: د وعده معاف گواه شرعي حيثيت څه دې؟ كه داسې اجرتي قاتل له وعده معاف گواه جوړ كړې شي نو آيا د هغه شهادت قبليدلې شي يا نه؟ د پورته ذكر شوي سړي د شرعي حيثيت وضاحت فرمائيلو سره خپله مذهبي فريضه پوره كولو سره د شكريه موقع راكړئ؟

المستفتي: مولانا حافظ حسين احمد، مردان

الجواب: د پورته ذكر شوې خصوصياتو والا سړي گواهي مردود او ناقابل سماعت ده، په دې وجه چې دا گواه فاسق او فاجر دې. وفي شرح المجلة ۱۰۳۵: م

---

۱ ﴿شرح المجلة: ۲۱۴:۱، القاعدة ۷۶﴾

۲ ﴿شرح المجلة: ۱۰۶۶، المادة ۱۷۱۶، الفصل السادس في تزكية الشهود﴾

۱۷۰۵ **يشترط ان يكون الشاهد عدلا.** (۱) دویم په دې وجه چې دا ګواه په دې مقدمه کې طرف دار شوې دې. وفی شرح المجلة ۱۰۳۶: م ۱۷۰۳ **والاصل ان كل من صار خصما فى حادثة لا تقبل شهادته** (۲)، او دریم په دې وجه چې دا ګواه د دې شهادت نه فائده حاصلوی، **وفی شرح المجلة ۱۰۲۳: م ۱۷۰۰ : يشترط ان لا يكون فى الشهادة دفع مغرم او جر مغنم يعنى ان لا تكون داعية لدفع المضرة او جلب المنفعة.** (۳) **وهو الموفق**

د قاتل د قتل د مکان نه علاوه په بل مکان کې په موجودیدو باندې ګواه قائمول

سوال: څه فرمائی علماء کرام او مفتیان عظام د لاندې ذکر شوې فریقینو ترمینځه د فیصلې په باره کې:

۱: فریق اول: یو سړې په ځنګل کې په ټوپک باندې زخمی شو، هغه په څوارلسو کسانو باندې دعوی وکړه چې په هغې کې یو هغه لره زخمی کړې دې بیا ئې په هغه باندې دا دعوی هم وکړه چې هغه د زخمی کولو اقرار هم کړې دې د اعتراف ګواهان ئې هم پیش کړل.

جواب دعوی: مدعی علیهم منکر دی چې مونږ نه دې زخمی کړې بلکې په خپل ټوپک سره زخمی شوې دې بله دا چې د جرم د اقرار منکر دی بلکې دا

---

۱) (شرح المجلة: ۱۰۳۹، المادة ۱۷۰۵)

۲) (شرح المجلة ۱۰۳۶، المادة ۱۷۰۳)

۳) (شرح المجلة ۱۰۲۳، المادة ۱۷۰۰)

و في الهندية: ولا يجر الشاهد إلي نفسه مغنماً ولا يدفع عن نفسه مغرماً و أن لا يكون خصماً والعدالة و هي شرط وجوب القبول علي القاضي لا جوازه كذا في البحر الرائق. (الفتاوي الهندية: ۳:۴۵۰، كتاب الشهادات: الباب الأول)

١٧٠٥ **يشترط ان يكون الشاهد عدلا.**(١) دویم په دې وجه چې دا ګواه په دې مقدمه کې طرف دار شوی دی. وفی شرح المجلة ١٠٣٦: م ١٧٠٣ **والاصل ان كل من صار خصما فى حادثة لاتقبل شهادته**(٢)، او دریم په دې وجه چې دا ګواه د دې شهادت نه فائده حاصلوی، **وفى شرح المجلة ١٠٢٣: م ١٧٠٠: يشترط ان لايكون فى الشهادة دفع مغرم اوجر مغنم يعنى ان لاتكون داعية لدفع المضرة اوجلب المنفعة.**(٣) **وهوالموفق**

د قاتل د قتل د مکان نه علاوه په بل مکان کې په موجودیدو باندې ګواه قائمول

سوال: څه فرمائی علماء کرام او مفتیان عظام د لاندې ذکر شوې فریقینو ترمینځه د فیصلې په باره کې:

١: فریق اول: یو سړی په ځنګل کې په ټوپک باندې زخمی شو، هغه په څوارلسو کسانو باندې دعوی وکړه چې په هغې کې یو هغه لره زخمی کړې دې بیا ئې په هغه باندې دا دعوی هم وکړه چې هغه د زخمی کولو اقرار هم کړې دې د اعتراف ګواهان ئې هم پیش کړل.

جواب دعوی: مدعی علیهم منکر دی چې مونږ نه دې زخمی کړې بلکې په خپل ټوپک سره زخمی شوې دې بله دا چې د جرم د اقرار منکر دی بلکې دا

---

١) (شرح المجلة: ١٠٣٩، المادة ١٧٠٥)
٢) (شرح المجلة ١٠٣٦، المادة ١٧٠٣)
٣) (شرح المجلة ١٠٢٣، المادة ١٧٠٠)
و في الهندية: ولا يجر الشاهد إلي نفسه مغنماً ولا يدفع عن نفسه مغرماً و أن لايكون خصماً والعدالة و هي شرط وجوب القبول علي القاضي لا جوازه كذا في البحر الرائق.
(الفتاوي الهندية: ٣:٤٥٠، كتاب الشهادات: الباب الأول)

وائي چې مدعی چې دکومې ورځې د اقراردعوی کوی هغه ورځ هغه د دعوې په مقام باندې موجود نه وو، او د جرح په طریقې ئې گواهان هم پیش کړل چې مدعی په مدعی علیه باندې د اقرار کومه دعوی کوی هغه باطل ده بلکې مدعی علیه په دې وخت کښ، چې د هغې مدعی دعوی کوی، موږ سره موجود وو، نوپه دې کې د ثبوت گواهان مقدم دی که د جرح؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالرحمٰن فاضل حقانیه. ضلع دیر.... ۳ رمضان ۱۴۰۲ھ

الجواب: که د دې مدعی علیه په دې دویم کور کې موجود یدل په تواتر سره ثابت نه وی نو د دې مدعی علیه دا شهادت قائمول بې فائدې دی. (۱)

نظیره ما فی الفتاوی الأنقرویه ۱: ۳۹۶: شهد أنه استقرض من فلان یوم فلان فی یوم کذا فی بلد کذا فبرهن علی أنه لم یکن فی ذلك المکان بل فی مکان آخر لا تقبل لأن قوله لم یکن فیه نفی صورة ومعنی وقوله بل کان فی کذا نفی معنی وأصله ما ذکر فی النوادر. وهوالموفق

د تواتر خلاف د گواهئ ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په موجوده وخت کې که حکومت د یو داسې واقعې گواهی طلب کړی چې د هغې عینی

---

(۱) في شرح المجلة: إذا قام رجل البینة علي آخر أنه قتل أباه عمداً في ربیع الأول فأقام المدعي علیه البینة أنه رأوا أباه حیا بعد ذلک الوقت ...فالبینة بینة المدعي ولا یلتفت إلي بینة المدعي علیه إلا أن تأتي العامة وتشهد بذلک فیؤخذ بشهادتهم.

(شرح المجلة ۵:۳۷۹، المادة ۱۷۳۴)

وفي الهندیة: شاهدان شهدا علي رجل بقول أو بفعل یلزمه بذلک إجارة ...أو قصاص ...فأقام المشهود علیه بینة أنه لم یکن في ذلک الموضع أو لا في ذلک الیوم في الموضع الذي وصفاه لم تقبل منه البینة علي ذلک.

(فتاوي هندیه ۳:۵۱۲ الباب التاسع في الشهادة علي النفي)

لیدل نه وی شوې، خو په تواتر سره د هغه واقعې علم هغه سړی ته حاصل دې مثلا په یو ځای کې د ورځې څو کسانو یو کس قتل کړو او د کومو خلقو مخکې چې د هغه قتل وشو، هغه خلقو د هغه سړی مخکې ګواهی ورکړه بلکې په تواتر سره هغه ته د قاتلینو علم وشو په داسې حالت کې که حکومت هغه سړې مجبور کړی چې هغه ګواهی ورکړی او قاتلین د حکومت مخکې ښکاره کړی نو په دې صورت کې به دا ګواه د الله پاک په نزد ماخوذ وی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: میاں ولایت شاه، تحصیل چارسده .... ۲۶ نومبر ۷۲ء

الجواب: کوم امر چې د حاکم په نزد په تواتر سره ثابت شی نو دهغې خلاف به دعوی او ګواهی مردود وی.

یدل علیه ما فی شرح المجلة ۱۰۸۶: التواتر یفید علم الیقین فلا تقام البینة علی خلاف المتواتر کما ذکر آنفا ولا تسمع الدعوٰی بخلافه لأن ذلک تکذیب الثابت بالضرورة(۱) الخ. وهوالموفق

د خورنی، اوخی او وراره د ګواهئ حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې مدعی په خپله څه مقدمه کې خورئې، اوخې (د ښځې رور) وراره یا څوک نزدې رشته دار په

---

۱) (شرح المجلة ۱۰۸۶، المادة ۱۷۳۳)

و قال العلامة ابن عابدین رحمه الله تعالی "البینة إذا قامت علی خلاف المشهور المتواتر لا تقبل... قال في المحیط إن تواتر عند الناس و علم الکل عدم کونه في ذلک المکان أو الزمان لا تسمع الدعوٰي علیه لأنه یلزم تکذیب الثابت بالضرورة.

(فتاوٰي تنقیح الحامدیة ۱:۳۶۱، قبیل کتاب الوکالة)

طور د گواه پیش کولې شی یا نه؟ او بله دا چې کوم کوم رشته دار گواهان
جوړیدې شی او کوم کوم نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: قاضی عبدالسلام، نوښار صدر

الجواب: که په صورت مسئوله کې نور موانع د شهادت موجود نه وی نو
صرف دا مذکوره رشتې موانع د شهادت نه دی،

کما فی شرح المجلة ١٠٢٨ تا ١٠٣١: لا تقبل شهادة الأصل للفرع والفرع للأصل يعنی لا تقبل شهادة الآباء والأجداد والأمهات والجدات لأولادهم وأحفادهم، ولا شهادة الأولاد والأحفاد للآباء والأجداد والأمهات والجدات، وهكذا شهادة أحد الزوجين للآخر و أمّا ما عدا هؤلاء من الأقارب فتقبل شهادة أحدهم للآخر(١). وهوالموفق

دښمن، زوم، سخر او د لور د سخرګنی د ګواهی حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ١: زید او بکر
په یوه ځمکه باندې دعوی وکړه، د زید ګواه عمر دې کوم چې د زید زوم دې
آیا د عمر ګواهی د زید په حق کې د بکر خلاف صحیح ده؟

٢: زید او بکر په یو ځیز باندې دعوی وکړه د بکر د لور کویژدن عمر سره
شوې ده آیا د عمر ګواهی د بکر په حق کې د زید خلاف قابل قبول ده؟

٣: د زید او بکر په یوه ځمکه باندې جهګړه ده د عمر لور د بکر د ځوی په
نکاح کې ده آیا د عمر ګواهی د بکر په حق کې د زید خلاف قابل قبول ده؟

---

١) (شرح المجلة: ١٠٣١، ١٠٢٨، المادة ١٧٠٠)

و قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالى: و تقبل لأخيه و عمّه ومن محرم رضاعاً أومصاهرة ولا تقبل شهادة الزوجة لزوجها و هو لها والفرع لأصله و إن علا و بالعكس للتهمة.

(الدر المختار ٤: ٤٢٢، باب القبول و عدمه، كتاب الشهادة)

۴: زید او بکر په یوه ځمکه باندې دعوی وکړه د زید د عمر سره زړه دښمني ده کومه چې ښکاره ده آیا عمر، د زید خلاف ګواهي ورکولې شي؟ بینواتوجروا

المستفتي: تاج محمد، راولپنډي صدر

الجواب: سوا د آخری نه د ټولو ګواهي مقبول ده، کما لایخفی علی من راجع الی شهادة الهندیة(۱) وردالمحتار(۲) والفتح(۳) وغیره،فقط

د میراث په دعوی کې د مورث د ملک د ثبوت ګواهان ضروري دي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړي دعوی وکړه چې دا ځمکه زما پلار ته د خپل پلار نه په میراث کې ملاؤ شوې ده، اوس به قاضي صاحب د دې زمانې ګواهان طلب کوي یا د نیکهٔ د زمانې؟ بینواتوجروا

المستفتي: مولوی ګل ولي خان... ۱۵ جنوری ۱۹۶۹ء

---

۱) في الهندية: و تقبل شهادة الرجل لأم مرأته و أبيها و لزوج ابنته.
(فتاوي هندية ٣:٤٧٠ كتاب الشهادة :الفصل الثالث)

۲) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي ''و تقبل لأم امرأته و أبيها و لزوج ابنته ولامرأة ابنه ...أن شهادة العدو علي عدوه لا تقبل و إن كان عدلا،و صرح يعقوب باشافي حاشيته بعدم نفاذ قضاء القاضي بشهادة العدو علي عدوه.
(ردالمحتار ۴:۴۱۹،۴۲۴ كتاب الشهادات :باب القبول و عدمه)

۳) و قال العلامة ابن الهمام رحمه الله تعالي ''و تقبل لأم امرأته و أبيها و لزوج بنته ولامرأة ابنه ...الي أن قال بعد خمسة أوراق :إذ مجرد العداوة مانع من القبول كما في مسلم يعادي مسلماً.
(فتح القدير ۶:۴۷۹،۴۸۹،باب من يقبل شهادته و من لا يقبل)

الجواب: چې کومه دعوی وی په هغې باندې به ګواهان قائم کولې شی، پس د میراث په دعوی کې ضروری ده چې داسې ګواهان قائم کړې شی چاته چې د مدعی د والد ملکیت معلوم وی. (۱) وهوالموفق

د شراء د مدعی او په مدعی د ارث کې د چا شهادة معتبر دي؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د دوه سړو یو نهر (چه پښتانهٔ ورته ورخ وائی) باندې اختلاف دې یو حاجی غلام او بل حاجی نازک، د حاجی غلام دا دعوی ده چې دا اوبه د څلوېښتو کالو نه ما استعمال کړې دی، یعنی د کاروبار او د څاروو د څښلو دپاره، حال دا چې د حاجی غلام په دې ځای باندې نه ځمکه ده نه ئې هغې ته نزدې کورونه دی، او نه دا نهر د هغوی ځمکه ده او هغه دا دعوی کوی چې دا ځمکه د نهر په خوا کې مونږ اخستلې ده حال دا چې د دې خبرې نه هغه سره څوک ګواه شته

---

(۱) قال الحصكفي رحمه الله تعالي: و لزم في صحة الشهادة (الجر)بشهادة إرث بأن يقولا مات و تركه ميراثا للمدعي (إلا أن يشهدا بملكه عند موته)".

و قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي: (قوله الجر)أي النقل أي أن يشهد بالانتقال و ذلک إما نصاكما صوره الشارح أو بما يقوم مقامه من إثبات الملک للميت عند الموت.

(الد ر المختار مع رد المحتار ۴۳۵: ۴،باب الاختلاف في الشهادة)

و في الهندية :إذا ادعي دارا في يد إنسان أنها له ورثها من أبيه و جاء بشهود شهد وا أنها كانت لأبيه إلي أن مات و تركها ميراثا لا نعلم له وارثا غيره أو شهدوا أنها كانت لأبيه يوم الموت فالقاضي يقبل هذه الشهادة.

(فتاوي هندية ۴۹۱: ۳،الباب السادس في الشهادة في المواريث)

نه څه لیک، او د هغې د استعمال دپاره نور هم ځایونه شته. او د حاجي نازل دعوی ده چې دا ځمکه زمونږ د پلار نیکه ده او فی الحال په موقع باندې هم د حاجي نازک ځمکه ده او په ځمکه باندې هغوی سره ګواه هم موجود دی، او هغې ته نژدې کورونه هم دی تاسو راته جواب راکړئ. **بینواتوجروا**

المستفتي: نامعلوم ١٥ جولائی ١٩٨٦ء

الجواب: حاجي غلام د شراء مدعی دې، او حاجي نازک د میراث مدعی دې پس چا سره چې شهادت شرعیه موجود وی نو د هغه قول به معتبر وی (١) او که دواړو سره شهادت شرعیه موجود دې نو د خارج شهادت به منظور وی (شرح المجلة) (٢). **والله اعلم بالصواب**

د بیع د مدعی او د امانت په مدعی کې د چا ګواهان مقدم دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید په یوه ځمکه باندې د دیرشو کالو نه قابض دې او په هغې کې ئې ونې هم لګولې

---

(١) في شرح المجلة: إذا أظهر الطرف الراجح العجز عن البينة تطلب البينة من الطرف المرجوح فان أثبت فبها وإلا يحلف. (شرح المجلة ١١٣٦، المادة ١٧٦٩)

(٢) في شرح المجلة: ترجح بينة الخارج أيضا علي بينة ذي اليد في دعاوي الملك المقيد بسبب قابل للتكرار ... إذا ادعي واحد علي آخر دكانا في يده بأنه ملكه اشتراه من زيد و مع هذا وضع هذا الرجل يده عليه بغير حق و قال ذواليد إني اشتريته من بكر أو ورثته من والدي ولذلك وضعت يدي عليه ترجح بينة الخارج و تسمع. (شرح المجلة ١١١٨، المادة ١٧٥٨)

وفي التكملة: ادعيا ملكا بسببين مختلفين من اثنين والعين في يد أحدهما ولم يورخا يقضي للخارج.
(تكملة ردالمحتار ٢: ٢٥، مسئلة ٩٣، باب دعوي الرجلين)

دی او هغه تر اوسه پوري په دې باندې پنځوس زره روپۍ خرچ کړې دی، اوس عمر دعوی کړې ده چې دا ځمکه ما زید ته په طور ته امانت ورکړې ده او د زید نه مې نولس روپۍ قرض اخستلې وې شرط دا وو چې کوم وخت زید د مودعه ځمکې نه دا پیسې د پیدوار په ذریعه پوره کړي نو ځمکه به واپس کوی، زید وائی چې نه! تاسو (عمر) دا ځمکه د امانت په طور نه وه ورکړې بلکې په بیع قطعی باندې دې ورکړې وه، اوس دواړه په شریعت باندې فیصله کوی زید د بیع قطعی دعوی کوی او هغه سره د بیع قطعی ګواهان هم موجود دی او عمر د امانت دعوی کوی او هغه سره د امانت ګواهان هم موجود دی شریعت دا ځمکه چاته ورکوی او د چا ګواهان معتبر دی؟ د حوالو سره مسئله زر راولیږئ ځکه چې جهګړه د استفتاء پورې موقوف ده؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی اکبر زمان، پهاړ خیل بنوں... ۲۱ اپریل ۷۰ء

الجواب: په صورت مسئوله کې به د ذوالید ګواهان مقدم کولې شي.

وقال فی الهدایة: وإن أقام الخارج البينة على الملك المطلق وصاحب اليد البينة على الشراء منه كان صاحب اليد أولى (١) وهكذا في

---

١) (الهداية: ٢٢٢:٣، كتاب الدعوي: باب ما يدعيه الرجلان)

وفي شرح المجلة: ترجح بينة التمليک علي بينة العارية والإ يدع والغصب مثلًا إذا ادعي واحد المال الذي هوفي يد الآخر قائلاً إني كنت أعرته إياه وأراد استرداده وقال المدعي عليه كنت بعتني إياه أوو هبتنيه تُرجّح بينة البيع أوالهبة. (شرح المجلة ١١٣٢، المادة ١٧٦٣)

الدرالمختار(١)

او په ظاهر کې هم دا معلومیږي چې ذوالید مدعی دې د شراء او خارج منکر دې ځکه چې اصل ملک خو د خارج دپاره د جانبین د طرف نه مسلم دې او باقي پاتې شو دا سوال چې خارج دفعل زائد یعنی د ودیعت یا رعایت دعوی کوی لهذا دا به مقدم وی، لمافی ردالمحتار: الااذاادعی الخارج علیه فعلی غصب او ودیعة او اجارة ونحوها فی روایة درر (٢) انتهی . نو دا په هغه صورت کې ده چې په سبب مکرر باندې گواه قائم کولې شی. (٣) نو په دې صورت کې اگر چې خارجی دسبب مکرر دعوی نه کوی خو بهر حال د هغه گواهان به د زیادت د اثبات د وجې نه مقدم کولې شی (٤) هذاماعندی ولعل عندغیری احسن منه.

د میراث په دعوی کونکو کې د چا گواهان معتبر دی؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې : د سوال خلاصه دا ده چې په اول صفحه کې د مفتی صاحب نه رائې طلب کول دی او په دویمه صفحه کې د میراث د دعوې ذکر دې، په دریمه صفحه کې د یو عدد دکان او د دوه عدد دکانونو ذکر دې، په ځلورمه صفحه کې د دعوې اثبات دې، په

---

١) وقال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي" فإن برهن خارج علي الملك و ذواليد علي الشراء منه فذو اليد أحق من الخارج اجماعاً. (الدرالمختار ٤:٤٨٩باب دعوي الرجلين)

٢)(الدرالمختار ٤:٤٩٠،باب دعوي الرجلين)

٣) في شرح المجلة : ترجح بينة الخارج أيضاً علي بينة ذي اليد في دعاوي الملك المقيد بسبب قابل للتكرار ولم يبين فيها التاريخ كالشراء....ومثل الشراء أيضاً كل سبب قابل للتكرار. (شرح المجلة ١١١٨،المادة ١٧٥٨)

٤) في مجموعة قواعد الفقه : البينة المثبتة للزيادة هي المقدمة.
(مجموعة قواعد الفقه ٦٧:القاعدة ٦٨)

پنځمه صفحه کې جعلي شريعت نامه ده، په اوومه صفحه باندې د هبې اقرار، په اتمه صفحه کې فيصله ده په حق د مختيار احمد، په نهمه صفحه کې صلح نامه او په لسمه صفحه کې فيصله په خلاف د مختيار احمد ذکر ده، په دې کې د فيصلې طريقه اوښايئ؟

الجواب: په صورت مسئوله کې دواړه طرفونه د ميراث مدعی دی لهذا چې کوم بينة پيش کړی د هغه په حق کې به فيصله کولې شي،

وفي التكملة: ولو ادعيا ملكاً إرثاً لأبيه والعين في يد أحدهما لم يؤرخا يقضى للخارج أو أرخا تاريخاً واحداً يقضى للخارج ۲ : ۱۸ (۱). فقط وهو الموفق

د ګاڼې په مدعی او د بيع په مدعی کې د چا ګواهان معتبر دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد وفات شو، يوه ښځه او درې لونه ئې باقي پاتې شوې، زيد خپله ځمکه پخپل ژوند کې بکر او عمر سره ګاڼه کيښودلې وه، او د ګاڼې پيسې ئې وصول کړې وې چې د هغې ګواهان موجود دی خو په ګاڼه کيدو کې پنځوس کاله تير شو اوس د زيد وارثان بکر او عمر ته د رهن پيسې ورکوی خو بکر او عمر وائی چې مونږ دا ځمکه په بيع قطعی باندې اخستلې ده لهذا مدعی څوک دې؟ او د دې تصفيه به څنګه کولې شی؟ بينوا توجروا

المستفتی: خاکسار عبدالرزاق، شبقدر فورټ چارسده، ۶ صفر المظفر ۱۴۰۳هـ

الجواب: که دې مدعی عليه (بکر او عمر) سره د بيع ګواهان مقبول الشهادة وی نو د دې مدعی عليه ګواهان (کوم چې د دفع ګواهان دی) به مقدم دی،

---

(۱) (تکملة رد المحتار ۵ : ۱۲، باب دعوي الرجلين)

و في شرح المجلة: لو ادعي صاحب اليد الإرث عن أبيه و ادعي الخارج مثل ذلك و أقاما بينة يقضي للخارج في قولهم جميعاً.

(شرح المجلة ۵ : ۴۵۳، المادة ۱۷۵۷، الفصل الثاني في ترجيح البينات)

كما فى شرح المجلة ١١٣٣:م١٧٦٤: ترجح بينة البيع على بينة الهبة والرهن،(١) وبمعناه فى شرح التنوير على هامش الشامية ٤:٣٨٨.(٢) وهوالموفق

د بيع قطعي او د بيع وفا په مدعيانو كي د چا گواهان معتبر دي

سوال: څه فرمائی علماء كرام د دې مسئلې په باره كې چې په بيع بات او بيع وفا كې د اختلاف په وخت باندې به د چا گواهانو ته ترجيح وركولې شي؟ بينوا توجروا

المستفتي: شاه وزير، ډهوک دره دير.... ٤ شوال ١٤٠٣هـ

الجواب: په بيع وفا او بيع بات كې د اختلاف په وخت به گواهانو د بيع وفا ته ترجيح وركولې شي.

كما فى شرح المجلة ١١٣٣: ولكن لواختلفا فى البيع البات والوفاء فبينة الوفاء أولى(٣) كما فى الدر المختار على هامش ردالمحتار ٤:٣٨٨.(٤)

وهوالموفق

---

١) (شرح المجلة: ١١٣٣: المادة ١٧٦٤)

٢) قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي "ورهن مع قبض أحق من هبة بلا عوض معه استحسانًا ولو به فهي أحق لأنها بيع انتهاءً والبيع ولو بوجه أقوي من الرهن. (الدر المختار ٤:٤٨٨، باب دعوي الرجلين)

٣) (شرح المجلة ١١٣٣: المادة ١٧٦٤)

٤) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي :ادعي البائع وفاء والمشتري باتًا أو عكسا فالقول لمدعي البات....أن المعتمد في المذهب أن القول لمدعي البات منهما و أن البينة بينة مدعي الوفاء منهما. (ردالمحتار ٤:٢٧٦، مطلب في بيع الوفاء، قبيل كتاب الكفالة)

د وقف د اثبات د پاره شهادت بالتسامع صحیح دي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید د خپل پلار نیکهٔ د زمانې نه په یو کلي کې د امامت فرائض ادا کوی، فی الحال اهل محله هغه د امامت نه معزول کړې دي چې مونږ په تاپسې مونځ نه کوو نه زمونږ د طرف نه رخصت ئې، او د ځمکې هغه حصه کومه چې د مسجد په نوم زمونږ پلار نیکهٔ وقف کړې وه هغه مونږ ته واپس کړه، زید وائی چې که تاسو په ما پسې مونځ نه کوئ نو بیشکه مه کوئ خو د ځمکې دا حصه زه نه پریږدم ځکه چې دا زمونږ د نیکونو د زمانې نه زمونږ د قبضې د لاندې راروانه ده او دا زمونږ حق دی، اهل محله وائی چې په مینځ کې بل امام هم په دې مسجد کې د امامت فرائض ادا کوی او دا ځمکه (سیرۍ) د هغوی په قبضه کې پاتې شوې ده، ستاسو که حق وې نو د هغه امام نه به دې خپله اجاره وغیره وصولولې خو تا هیڅ حق طلبی نه ده کړې چې د هغې نه صفا معلومیږی چې دا ځمکه (سیرۍ) محرابی وه، کوم سړې چې د مسجد په محراب کې د امام فرائض ادا کوی هغه ځمکه هم د هغه په قبضه کې وی او په دې ملک کې دا اصطلاح ده کله چې په کلی کې نوې مسجدونه تعمیر کیږی نو د مسجد په نوم باندې څه ځمکه د محلې خلق (د مسجد جوړونکی) وقف کوی چې د مسجد او امام ضروریات په فراخئ سره پوره کړې شی او هغه ځمکې سره گزاره کوی کله چې هغه امامت پریښودلو سره لاړ شی یا ناقابل امامت اولاد پریښودلو سره وفات شی نو نوې امام په دې ځمکه باندې د اهل محله د طرف نه قابض او متصرف جوړولې شی هم دا د دې ملک قاعده او دستور دې، اوس د سوال خلاصه دا ده چې زید کوم چې د مسجد امام دې دا دعوی کوی چې دا ځمکه (سیرئی) د مسجد په نوم باندې وقف نه ده بلکې زمونږ پلار نیکهٔ ته ذاتی طور ورکړې شوې وه، او زمونږ مملوکه ده د هغه دا دعوی بغیر د دلیل نه صحیح ده یا نه؟ که نه وی نو بیا د اهل محله شهادت په دې خبره باندې، چې مونږ د خپل پلار نیکهٔ نه په تواتر سره اوریدلې دی چې دا ځمکه هغوی د زید امام نیکهٔ ته کله چې هغه د دې

مسجد امام مقرر کړې شوې وو د مسجد د سیرئ په طور وقف کړې وه، آیا دا شهادت بالتسامع عند الشرع معتبر دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مسعود الحق، اوګی تحصیل مانسهره ضلع هزاره

الجواب: وهوالموفق للصواب: شهادت بالشهرة بالتسامع بلا دعوی کسے برائے اثبات وقف کافی است. فی الهندیة: الشهادة علی الوقف بالشهرة تجوز وکذا الشهادة بالتسامع فلو أنهما شهدا بالتسامع و قالا نشهد بالتسامع تقبل شهادتهما وإن صرحا به لأن الشاهد ربما یکون سنه عشرین سنة وتاریخ الوقف مائة سنة فیتیقن القاضی أن الشاهد یشهد بالتسامع لا بالعیان فإذن لافرق بین السکوت والإفصاح،(١) انتهی

وفی وقف الدر المختار: وتقبل فیه الشهادة بالشهرة لإثبات أصله وإن صرحوا به أی بالتسامع فی المختار حفظًا للأوقاف القدیمة عن الاستهلاک بخلاف غیره،(٢)، انتهی

وفی شهاداته: لایشهد أحد بما لم یعاینه بالإجماع إلا فی النسب والموت والنکاح والدخول بزوجته وولایة القاضی وأصل الوقف(٣) انتهی،

وفی الهدایة: أما الوقف فالصحیح أنه تقبل الشهادة بالتسامع فی أصله دون شرائطه لأن أصله هوالذی یشتهر انتهی، وهٰذا الاستحسان والقیاس أن لاتجوز لأن الشهادة مشتقة من المشاهدة وذٰلک بالعلم ولم یحصل فصار کالبیع ،وجه الاستحسان أن هٰذه أمور تختص بمعاینة أسبابها خواص من الناس ویتعلق بها أحکام تبقی علی انقضاء القرون فلو لم تقبل فیها

---

١) (فتاوی هندیة ٢:٤٣٨، کتاب الوقف : مطلب الشهادة بالشهرة علی أصل الوقف)

٢) (الدر المختار ٤٤٢، ٣:٤٤١، کتاب الوقف : مطلب فی الشهادة علی الوقف بالتسامع)

٣) (الدر المختار ٤:٤١٧، کتاب الشهادات)

الشهادة بالتسامع أدى ذلك إلى الحرج وتعطيل الأحكام([1])،وفي الأشباه و حاشيته للحموي: تقبل الشهادة حسبة بلا دعوى، يعني ويقضي بها في طلاق المرأة وعتق الأمة والوقف([2]) انتهى.

و در صورت عدم نص شارع عرف است ،در صورت عدم نص واقف نيز اعتبار عرف خواهد شد ،وإلا يلزم إبطال كثير من الأقاف القديمة ،و متعارف اين است كه واقف هر گاه مسجد را وقف مے ساز دكاكين وغيره نيز برائے مصالح مسجد وقف ميسازد،علي الخصوص هر گاه مسجد كلاں باشد و تعمير كردۀ كسي امير يا نواب باشد ،در أشباه مي آرد :نصوص الواقف كنصوص الشارع،([3]) وفيما لا نص فيه من الأموال الربوية يعتبر فيه العرف ولا خصوصية للربوا وإنما العرف غير معتبر في المنصوص عليه([4])،انتهى،

و هر گاه وقف دكاكين وغيره ثابت شد تمليكِ آں بطريق بيع يا هبه يا رهن جائز نخواهد شد ،في الدر المختار :فإذا تم ولزم لا يملك ولا يملك ولا يعار ولا يرهن([5])،والله أعلم. هو المصوب

في الواقع جواز شهادة بالشهرة وشهادة على الشهادة وبالتسامع برائے ثبوت اصل وقف شهادة كتب فقهيه معتمده ثابت است،في العالمگيريه: تقبل الشهادة على الشهادة في الوقف،كذا شهادة النسآء مع الرجال كذا في الظهيرية وكذا الشهادة بالتسامع فلو أنهما شهدا بالتسامع وقالا نشهد بالتسامع تقبل وإن

---

١)(الهداية ٣: ١٦٠،١٥٩،كتاب الشهادات)

٢)(شرح الأشباه والنظائر للحموي ٢: ٢٠٢،كتاب القضاء والشهادة)

٣)(الأشباه والنظائر ١٩٥،كتاب الوقف)

٤)(الأشباه والنظائر ٩٣:القاعدة السادسة : العادة محكمة)

٥)(الدر المختار ٣: ٤٠٢،كتاب الوقف ،مطلب في شرط واقف الكتب)

صرحا به(١)، انتهی

و هر گاه که شهادة بالتسامع برائے ثبوتِ وقف کافي شد بهر تقدیر ثبوت وقف دکاکین مذکوره باني مسجد یا ورثهٔ او یا شخص دیگر را اختیار بیع یا هبه یا رهن وغیره نیست، در ردالمحتار ذیل قول صاحب در مختار: لایملك ولایملك مے نویسند: قوله لایملك ولایملك أی لایکون مملوکا لصاحبه ولایملك أی لایقبل التملیك لغیره بالبیع ونحوه لاستحالة تملیك الخارج عن ملکه(٢) هوالمصوب.

در وقف شهادت بالتسامع و شهادت بالشهرة مقبول ست، فی الذخیرة: تقبل الشهادة علی الشهادة وکذا الشهادة بالتسامع من الرجال ،انتهٰی وفیها أیضًا: وتقبل الشهادة علی أصل الوقف بالشهرة، انتهٰی وفی خزانة المفتیین: لوأشهد بالتسامع وصرحا به تقبل شهادتهما، انتهٰی و این قسم دکاکین در عرف موقوف میشوند برائے مصالح مسجد و عرف مثلِ نص است، وفی شرح الأشباه للبیری عن المبسوط: إن الثابت بالعرف کالثابت بالنص انتهٰی وفی الذخیرة: إذاقال أرضی هٰذه للسبیل ولم یزد علیه فإن کان هذا وقفًا فی عرفهم وقف(٣)، انتهٰی. هوالمصوب

بلا ریب شهادة بالتسامع برائے اثباتِ وقف معتبر است و بهر تقدیر فقدانِ شهادت بالعیان این چنین شهادت کافي خواهد شد، فی جامع المضمرات فی النصاب: هل یجوزالشهادة علی الشهادة بالتسامع؟ المختارأنه

---

١) (فتاوي هندیة ٢:٤٣٨، کتاب الوقف، مطلب الشهادة بالشهرة الخ)

٢) (رد المحتار ٣:٤٠٢، کتاب الوقف، مطلب في شرط واقف الکتب)

٣) وفي الهندیة: ولو قال أرضي هذه للسبیل فإن کان في بلدة تعارفوا مثل هذا وقفًا صارت الأرض وقفًا. (فتاوي هندیة ٢:٣٥٩، فصل في الألفاظ التي یتم بها الوقف)

يجوز فإنه لولم يجز لأدى ذلك إلى استهلاك الأوقاف القديمة وبه أخذ الفقيه أبو الليث حتى لو استولى على الوقف ظالم وأنكر الوقف كان لأهل القرية أن يشهدوا لذلك، انتهى وفي الفتاوى الخيرية: قد ذكر في جامع الفصولين وافرا للعهدة: ينبغي أن تقبل أي الشهادة بالتسامع لو كان قديمًا، وقف مشهور قديم لا يعرف واقفه استولى عليه ظالم فادعى المتولي أنه وقف على كذا مشهور و شهدا كذلك فالمختار أنه يجوز(١)، انتهى. وفي الكفاية: قال الإمام ظهير الدين لابد من بيان الجهة بأن يشهدوا أن هذا وقف على المسجد أو المقبرة أو نحو ذلك حتى لو لم يذكروا ذلك في شهاداتهم لا تقبل شهادتهم وتأويل قولهم لا تقبل الشهادة على شرائط الوقف أنهم بعد ما شهدوا أن هذا وقف على كذا لا ينبغي لهم أن يشهدوا ابيدء من غلته فيصرف إلى كذا(٢)، انتهى

و هر گاه شهادت بالتسامع برائے اثبات وقف دكاكين وغيره مذكورة الصدر كافي شد، پس بعد ثبوتِ وقف آنها تصرف مثل بيع و هبه وغيره جائز نيست ،شيخ الاسلام بدر الدين عيني رحمه الله در شرح هدايه مے نويسند: إذا صح الوقف لم يجز بيعه ولا تمليكه لما ذكر في أوائل الكتاب من قوله عليه السلام لعمر رضى الله تعالى عنه تصدق بأصلها لا يباع ولا يوهب ولا يورث(٣)، انتهى ملخصًا.

واضحه دې وی چې د سيرئ په وقف، هبة او عاريت كې فيصله كول گران كار دې، لأن الملاك لم يصرحوا به والعرف مختلف، نعم! المعروف في بلادنا هو الهبة كما فيما يعطونهم إلى الصلحاء ومرشديهم على اعتماد اداء فرائض الإمامة نسلاً بعد نسل، ونظيره العمرى فيبطل الزعم والشرط ولزمت الهبة كما صرحوا به

---

١ ﴾ (جامع الفصولين ١٣٠:١: الفصل الثالث عشر في دعوي الوقف والشهادة عليه)

٢ ﴾ (الكفاية علي هامش فتح القدير ٤٦٩:٦، كتاب الشهادة، فصل يتعلق بكيفية الآداء الخ)

٣ ﴾ (البناية علي الهدايه ٦٢٢:٩، كتاب الوقف)

فی باب الهبة(١) فما أوردته إنما تفيد إذا ثبت كون المتنازع فيه موقوفاً وهو في معرض الخفاء، وهو الموفق وليس عندي ولا عند أحد من أقربائي هذا النوع من الأرض.

شهادت علی الاستقلال ته ترجیح حاصل ده په شهادت علی الاشتراک باندې

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې زید او بکر په قومی مشترکه ځمکه باندې قبضه وکړه. زید او بکر دواړه یوځای تصرف کوی او بکر دا دعوی کوی چې ټوله ځمکه زما ده او ماته په وراثت کې ملاؤ شوې ده د زید دعوی دا ده چې دا ځمکه زما او ستا شریکه ده ځکه چې د دواړو قبضه ده په شرعی اصطلاح کې به ګواهی د زید د طرف نه وی یا د بکر دطرف نه یا د دواړو دطرف نه؟ شرعی حکم واضح وفرمایئ؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: غلام حیدر، سکنه بشام کوهستان ... ۱۲ جمادی الاول ۱۴۰۳ھ

الجواب: په صورت مسئوله کې د زید دعوی غلط او ناقابل سماعت ده ځکه چې د مشترکه ځمکې آبادول د ملک سبب نه دې او سبب د ملک دې که دا ځمکه موات ثابته شی او که په هغې باندې ګواهان قائم کړې شی نو ګواهان د بکر معتبر دی،

کما فی شرح المجلة ۱۱۸۲: إذا ادعی اثنان مالاً أحدهما بالاستقلال والآخر بالاشتراك وكل منهما متصرف فيه اى ذويد عليه فبينة الاستقلال أولى يعني إذا اراد كلاهما اقامة البينة ترجح بينة الذى ادعى الاستقلال على بينة الذى ادعى الإشتراك. (٢) وهو الموفق

---

١) وفي الهندية :لو قال هذه الدار لك عمري أو عمرك أو حياتي أو حياتك فإذا مت فهو ردعلي جازت الهبة وبطل الشرط (هندية ٤:٣٧٥، كتاب الهبة، الباب الأول)

٢) (شرح المجلة ٥:٤٤٠ المادة ١٧٥٦، الفصل الثاني في ترجيح البينات)

ګواهانو ته قسمورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې د اوږدې مودې نه د شریعت مطابق فیصلې وی او د ګواهانو نه شهادت حلفًا اخلی او لفظ ﴿ اشهد ﴾ هم نه پرېږدی ځکه چې زمونږ خلق د لفظ ﴿اشهد﴾ په معنی نه پوهیږی او نه د دې نه ویریږی د دې د وجې نه دګواهانو قسم اخلی او که د ګواهانو نه قسم وانخستلې شی نو د ټولو قومونو ترمینځه اختلاف پیدا کیږی، اوس بعض علماء کرام فرمائی چې دا حلفًا ګواهی د شریعت په رڼا کې جائز نه ده، آیا زمونږ د علاقې د محکمینو دا عمل جائز دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم.....

الجواب: استحلاف ګواهان جائز است.

قال الحموی فی شرح الأشباه: وفی تهذیب القلانسی وفی زماننا لما تعذر التزکیة لغلبة الفسق اختار القضاة استحلاف الشهود کما اختاره ابن أبی لیلی لحصول غلبة الظن (١) انتهی. وهوالموفق

د غیر قاضی مخې ته د قسم خوړلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو امام یا عام

---

(١) غمزعیون البصائر شرح الأشباه والنظائر ٢:٣٧٣، کتاب القضاء والشهادات)
و في شرح المجلة :إذا ألحّ المشهود علیه علي الحاکم بتحلیف الشهود علي أنهم لم یکونوا في شهادتهم کاذبین و کان هناک لزوم لتقویة الشهادة بالیمین فللحاکم أن یحلف الشهود.
(شرح المجلة ٥:٣٥٢، المادة١٧٢٧، الفصل السادس في تزکیة الشهود)

سرې بل ته قسم ورکولې شي یا نه؟ بينواتوجروا

المستفتي: فضل احمد، قاری گورنمنټ هائي سکول پېی، نوښار

الجواب: قسم کول مباح دی، پس که سړې د یو امام وغیره په مخکې قسم وکړی یا هغه ته قسم ورکړې شي دا ممنوع نه دې خو په دې سره الزام او فیصله نه شي کیدې فیصله او الزام په هغه قسم سره کیدې شي کوم چې د قاضي یا محکم (ثالث) مخکې مدعی علیه ته ورکړې شي.(۱) بهرحال دا قسم چې د کوم متعلق سوال کړې شوې دې ممنوع نه دې او ملزم، چې په هغې سره بائیلل یا گټل راشي هم نه دې. وهوالموفق

گواهانو ته د طلاق قسم ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ما په یوه مقدمه کې شهادت ورکړو څنګه چې حق وو خو عدالت په دې باندې هیڅ غور ونکړو هم دغه شان ما د بلې مقدمې په موقع باندې هم هغه شهادت ورکړو او د وکیل په سوال باندې ما په مذهبی جوش سره صفا اویل چې د ایمان قسم خو نه خو د جائیداد قسم خوړلو سره اقرار کوم چې که مهر نامه غلطه ثابته شوه نو زما ټول جائیداد دې ضبط کړې شي خو هیڅ غور ونکړې شو،

---

۱) في شرح المجلة :لاتكون اليمين إلا في حضور الحاكم أو نائبه ولا اعتبار بالنكول عن اليمين في حضور غيرهمالأن اليمين لقطع الخصومة والخصومةإنما تكون في حضور الحاكم.

(شرح المجلة ۵:۴۰۴،المادة ۱۷۴۳)

و قال الدكتور وهبة الزحيلي رحمه الله تعالي "اليمين هي توكيد الشئ أو الحق أوالكلام إثباتًا أو نفيا بذكر الله تعالي أو صفة من صفاته،أما تعريف اليمين القضائية لإثبات الدعوي فهي تاكيد ثبوت الحق أو نفيه أمام القاضي بذكر اسم الله تعالي أو صفة من صفاته.

(الفقه الاسلامي و أدلته ۸:۶۰۶۳،المبحث الثاني : اليمين)

د تپوس په غرض دا عرض کوم چې د شریعت په رڼا کې ګواه خپل شهادت لره په ذریعه د حد د تصدیق مجاز دې یا نه؟ صفا دا ظاهر وفرمایئ ځکه چې زه په مذهبي غیرت سره خپل ټول جائیداد بلکه د نفس او مال د قربانۍ دپاره تیار یم او په عدالت کې د ایمان قسمونه یو رواج جوړ شوې دې زه د دې بندول غواړم.

المستفتي: عبدالشکور

الجواب: کله چې د حاکم او جج په نزد ګواهان قابل اعتماد نه وي نو د قسم او طلاق وغیره امورو په ذریعه اطمینان حاصلولې شي. (۱) او د ګواه دپاره د قسم او طلاق وغیره پیش کول هم غوره دي خو مدعی علیه ته به قسم په الله او د هغه په بعض صفاتو باندې ورکولې شي (۲) په نورې طریقې سره ورکول ئې ناکافي دي بلکې غیر مشروع دي. وهوالموفق

د مدعی د مدعی علیه په ذمه صرف د قسم حق دې

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید په بکر باندې الزام لګولې دې چې بکر جرم کړې دې چې په هغې باندې بکر صفائي پیش کړه او د جرګې مخکې ئې په قرآن کریم باندې قسم وکړو خو مدعی د دې خبرې نه انکار کولو سره اویل چې زه قرآن نه منم بیا بکر وویل زه د

---

(۱) وفي شرح المجلة :إذا ألحّ المشهود عليه علي الحاكم بتحليف الشهود علي أنهم لم يكونوا في شهادتهم کا ذبين وکان هناک لزوم لتقوية الشهادة با ليمين فللحاكم أن يحلف الشهود. (شرح المجلة ۵:۳۵۲، المادة ۱۷۲۷، الفصل السادس في تزكية الشهود)

و قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي :و قيل إن مست الضرورة فوض (التحليف بالطلاق والعتاق) إلي القاضي .(الدر المختار ۴:۴۷۵ كتاب الدعوي)

(۲) و في الهداية :واليمين بالله دون غيره لقوله عليه السلام من كان منكم حالفًا فليحلف بالله أو ليذر و قد يوكد بذكر أوصافه و هو التغليظ و ذلک مثل قوله قل والله الذي لا إله إلا هو عالم الغيب والشهادة هو الرحمٰن الرحيم الذي يعلم من السر والخفاء الخ.
(الهداية ۳:۲۰۷، كتاب الدعوي :باب اليمين)

طلاق قسم اضافي اوچتوم. چې ما جرم نه دې کړې خو زيد د هغې د منلو نه هم منکر شو د هغې نه وروستو مقدمه تهانيدار ته لاړه هلته بکر وويل چې زه مسلمان يم په قرآن باندې ايمان لرم يا زيد دې د قرآن کريم قسم وخوري چې دې مجرم دې يا دې په ما قسم وخوري او يقين دې وکړي. زيد بيا هم هغه خبره وکړه آخر د تهانيدار په خبره منلو باندې رضامند شو. اوس شرعي طور د زيد دپاره څه حکم دې؟ بينواتوجروا

المستفتي: نامعلوم

الجواب: معلوميږي چې د زيد د بکر په قسم او طلاق باندې هيڅ اعتماد نشته او په داسې صورت کې حکم شرعي دا دې چې دا مدعي دې په قسم باندې اکتفاء وکړي او يا دې د عوې نه واپس شي

كما ورد في حديث أبي داؤد ٢: ٥١٠ قال فلك يمينه قال يا رسول الله إنه فاجر ليس يبالي ما حلف ليس يتورع من شئ فقال ليس لك منه إلا ذلك(١) انتهى. وهوالموفق

مدعي ته قسم ورکول صحيح نه دي

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې آيا مدعي ته قسم ورکړې کيدې شي؟ بينواتوجروا

المستفتي:...... نامعلوم

الجواب: شرعا د مدعي قسم کالعدم او نامنظور وي كما في فتاوى

---

١) (سنن أبي داود ٢: ٥١٠ باب الرجل يحلف علي علمه فيماغاب عنه)
وقال العلامة الدكتور وهبة الزحيلي رحمه الله تعالي :والحديث الثالث (البينة علي المدعي واليمين علي من أنكر) خير المدعي بين أمرين لا ثالث لهما إما البينة أو يمين المدعي عليه والتخيير بين أمرين يمنع تجاوز هما إلي غيرهما أو الجمع بينهما.
(الفقه الإسلامي وأدلته ٨: ٥٩٩٩ :القضاء بشاهد و يمين)

عالمگيري ٢٥٨/٤ ان اصطلحا على ان يحلف المدعى على دعواه ... الى ان قال والصلح باطل. (١) وهوالموفق

د غل نه علاوه بل سړی ته قسم ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی غلا وکړه نو آيا د هغه غل په ځای بل څوک په قسم باندې مجبورولې شی، يعنی غل او غير غل لره (د غل ورور يا پلار) په قسم باندې مجبورول آيا دا جائز دی؟ بينواتوجروا

المستفتي: نامعلوم

الجواب: سوا د مجرم نه په بل سړی باندې مثلا د غل پلار يا ورور ته قسم ورکول ناجائز دی.

وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لايجنى عليك ولاتجنى عليه(٢) أوكما قال عليه الصلوٰة والسلام،وجه الدلالة ظاهر، فلذا لايجرى الخلافة فى اليمين كما صرحوابه فى باب الاستحلاف. (٣)وهوالموفق

...

---

١ ﴾(فتاوي هندية ٢٥٩:۴ كتاب الصلح : الباب الحادي عشر في الصلح في اليمين)

وقال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي ''وكذا لواصطلحا أن المدعي لو حلف فالخصم ضامن للمال وحلف أي المدعي لم يضمن الخصم لأن فيه تغيير الشرع. (الدرالمختار:٤٧١:۴:كتاب الدعوىٰ)

٢ ﴾(سنن أبي داوٗد٢:٦١٧،باب لايؤخذ الرجل بجريمة أبيه أوأخيه : كتاب الديات)

٣ ﴾وفي شرح المجلة :تجري النيابة في التحليف ولكن لاتجري في اليمين . (شرح المجلة:۴٠٦:۴، المادة١٧۴٥)

وقال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي ''النيابة تجري في الاستحلاف لا الحلف. (الدر المختار ۴٧٣:۴،كتاب الدعوىٰ)

بسم اللہ الرحمٰن الرّحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیه

دوم جلد

کتاب الصلح والاقرار

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

کتاب الصلح والاقرار

قال اللہ تبارک وتعالیٰ:

وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ط

(سورۃ النسآء)

ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِىْ ط

(سورۃ آل عمران)

....

كتاب الصّلح والاقرار

د صلح نه د مخالفت کونکی حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د دوه ډلو ترمینځه یو ثالث صلح وکړه، د صلح کولو نه پس یو فریق د هغې نه مخالفت کوی نو د دې څهٔ حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد سلیم خان بلیکوټ د مری په لار.

الجواب: کومه راضی نامه چې د فریقین په رضامندئ سره شوې وی او د اصول شریعت نه مخالف او متصادم نه وی نو د هغې مخالفت کونکې ګنهګار دې (١) او د هغه بائیکاټ کول پکار دی. **وهوالموفق**

په ملکیتی ځمکه کې په لاره باندې د صلح کولو نه پس دوباره بندول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د مشترکه چراګاه دپاره د خالد په ځمکه کې د طارق لاره تیریږی، کوم چې د ډیرې زمانې نه هم دغه شان مستعمل ده څهٔ موده مخکې دا لاره خالد بنده کړه چې په هغې باندې جهګړه وشوه د دې نه وروستو دواړو د خاندان جرګې ته د فیصلې کولو مکمل اختیار ورکړو چې کومه فیصله جرګه وکړی هغه به دواړو ډلو ته منظور وی، جرګې فیصله د طارق په حق کې وکړه او وې ویل

(١) وفي شرح المجلة: واذا تم الصلح فليس لواحد فقط من الفريقين الرجوع عنه. (شرح المجلة ٨٤٥، المادة: ١٥٥٦ الباب الرابع في احكام الصلح)

وفي الانقروية: وفي البزازية ومجمع الفتاوي عن المبسوط بعد تمام الصلح بينهما بالتراضي ليس لواحد منهما ان يرجع عنه.

(فتاوي انقروية ٢:٢٤٠ كتاب الصلح، نوع في الصلح عن دعوي النكاح)

چې طارق د دې لارې د استعمال د مخکې په شان حقدار دې دا فیصله خالد هم ومنله خو څه موده پس ترې دوباره منحرف شو او لاره ئې بنده کړه، شرعی حکم چې د دې په باره کې څه وی د هغې نه مو خبر کړئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: فیض عالم خان پنډئ .... ٢٤ شعبان ١٤٠٣ھ

الجواب: د باقاعده مصالحت او راضی نامې نه پس یو طرف هم د انحراف حقدار نه دی (١) پس په صورة مذکوره کې کله چې خالد دا صلح، کومه چې په حقیقت کې ابراء ده ومنله نو دوباره د هغه حق نه شی راواپس کیدې. کما فی شرح المجلة ٨٤٨: اذا ابرا واحد اخر من حق سقط ذلك الحق ولا یبقی له ان یدعی به(٢) والله اعلم بالصواب

د مقتول د خوی په موجودګئ کې ورور د قاتل سره صلح نه شی کولې

سوال: ما یقول العلماء الکرام والمفتیان العظام فی المسئلة الآتیة: قتل جماعة رجلاً متعمداً فصالح اخ المقتول مع القاتلین وکان ابن المقتول صغیراً

---

(١) وفي شرح المجلة: اذا تم الصلح فليس لواحد فقط من الفريقين الرجوع عنه. (شرح المجلة ٨٤٥، المادة ١٥٥٦ الباب الرابع في احكام الصلح)

وفي الانقروية: ى البزازية ومجمع الفتاوي عن المبسوط بعد تمام الصلح بينهما بالتراضي ليس لواحد منهما ان يرجع عنه. (فتاوي انقروية ٢٤٠:٢ كتاب الصلح، نوع في الصلح عن دعوي النكاح)

(٢) شرح المجلة ٨٤٨ المادة: ١٥٦٢ الفصل الثاني في المسائل المتعلقه باحكام الابراء)

وفي جامع الفصولين: لو قال برأت من دعواي في هذه الدار لا يبقي له حق فيه وكذا لو قال برأت من هذا القن او خرجت من هذا القن بطل دعواه. (جامع الفصولين ٩٢:١ الفصل العاشر في التناقض في الدعاوي)

في حين المصالحة، فلما كبر قتل احد قاتلي ابيه هل لهذا (ابن المقتول) قصاص املا؟ وان مصالحة العم هل يصح في اوان صغر ابن المقتول املا؟ بينوا توجروا

المستفتي: نامعلوم...... متعلم دار العلوم حقانيه اكوړه ختک..... ۳ دسمبر ۱۹۸۳ء

الجواب: الاخ لا يملك الصلح ولا العفو، كما في ردالمحتار ۵: ۴۷۶: واذا قتل قريب الصبي فلابيه القود والصلح لا العفو وللوصي الصلح فقط، وليس للاخ ونحوه شيئ من ذلك(۱) انتهى بحذف يسير. وهو الموفق

د صلح کولو نه پس د هغې نه رجوع کول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د زيد او عمر ترمينځه په يو ځمکه باندې جهګړه ده ځمکه د زيد په تصرف کې ده عمر په دې باندې د شرکت دعوى کړې ده وروستو د قاضي مخکې پيش شو قاضي صاحب د عمر نه شهادت طلب کړو عمر د ګواهانو په لټون کې وو چې په دې وخت کې بعض خلقو د هغوى ترمينځه صلح بالخمس وکړه او وې ويل چې مونږ به تقسيم کولو دپاره راشو خو لا ئې تقسيم نه وو کړې چې زيد په دې صلح باندې د ناراضتيا اظهار کولو سره عمر ته وويل چې ما ته صلح منظور نه ده ته ګواهان اولټوه زيد د صلح د عدم اتمام د وجې نه رجوع کولې شي يا نه؟ بينوا توجروا

المستفتي: ماش ګل کوهساټ متعلم حقانيه هذا.... ۱۷ مارچ ۱۹۸۵ھ

الجواب: که دې مدعى په دې مصالحت باندې د رضامندئ اظهار وکړو نو هم دا مصالحت ناقابل رجوع دې، كما في شرح المجلة اذا تم الصلح فليس

---

۱ ﴾ (ردالمحتار ۵: ۳۸۳ كتاب الجنايات، فصل فيما يوجب القود ومالا يوجبه)

لواحد فقط من الفریقین الرجوع عنه(١) فقط

د زنا د وجې نه ښځې لره قتل کولو نه پس د زانی خاوند ته په صلح کې د پیسو ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپله ښځه د زنا په حالت کې نیولو سره قتل کړه او زانی اوتختیدلو اوس هغه زانی سړې د دې قتل شوې زنانه د خاوند سره صلح کول غواړی او پیسې په صلح کې ورکولو ته تیار دې آیا دې خاوند له دا پیسې اخستل جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالله شاه متعلم حقانیه اکوړه خټک .... ۲۵ دسمبر ۱۹۸۸ء

الجواب: هذا الصلح باطل لانه وقع عن حق الله تعالى وهذا المال مردود على الزانی بحدیث ورد بذلك فلیراجع الى حدود المشكوٰة(٢) والله اعلم بالصواب

---

(١) (شرح المجلة ٨٤٥، المادة ١٥٥٦ الباب الرابع في احكام الصلح)

وفي الانقروية : وفي البزازية ومجمع الفتاوي عن المبسوط بعد تمام الصلح بينهما بالتراضي ليس لواحد منهما ان يرجع عنه.

(فتاوي انقروية ٢٤٠:٢ كتاب الصلح، نوع في الصلح عن دعوي النكاح)

(٢) وفي المشكوٰة المصابيح : عن ابي هريرة وزيد بن خالد ان رجلين اختصما الي رسول الله ﷺ فقال احدهما... قال ان ابني كان عسيفا علي هذا فزني بامرأته فاخبروني ان علي ابني الرجم فافتديت منه بمائة شاة وبجارية لي ثم اني سألت اهل العلم فاخبروني ان علي ابني جلد مأة وتغريب عام وانما الرجم علي امرائة فقال رسول الله ﷺ اما والذي نفسي بيده لا قضين بينكما بكتاب الله اما غنمک وجاريتک فرد عليک واماابنک فعليه جلد مائة وتغريب عام.

(مشكواة المصابيح ٣٠٩ كتاب الحدود، الفصل الاول)

وفي الهندية : رجل زني بأمراة رجل فعلم الزوج واراد حدهما... [بقيه برصفحه آئنده...

المرء یوخذ باقراره

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو متنازع فیه ځای د دوه ډلو ترمینځه دې او هر یوه ډله د خپل ملکیت دعوی کوی حال دا چې د یوې ډلې هم په دې کې قبضه او تصرف نه وو د دواړو ډلو په رضا سره یو حکم راوستلې شو دواړو ډلو متنازع فیه ځای حکم ته ورکړو او یو ډلې د متنازع فیه ځای نه علاوه هم هغې سره متصل ځای باندې حکم کړځولې هم دې یعنی هغه ته ئې ویلې دی چې دا هم متنازع فیه ځای دې دویمه ډله په خبریدلو باندې راپاځیدل چې دا زمونږ د خپلوانو ځای دې حکم د فریقین نه اختیار اخستلو سره په نیم نیم باندې صلح وکړه او د متنازع فیه ځای نه علاوه ځای د دویمې ډلې په حصه کې راغلو آخر کله چې په دې څمکه (غیر متنازع فیه په حقیقت) کې مالک خبردار شو نو هغوی وویل چې دا ځای زمونږ دې دا مونږ یوې ډلې ته هم نه شو ورکولې او دا په متنازع فیه کې شامل نه دې لهذا د دې به څه حکم وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد رقیب وزیرستانی ..... ٤ ذوالقعده ۱۴۰۲ھ

الجواب: اصل ((المرء یوخذ بأقراره)) (۱) په بناء باندې دا حصه معهوده به دهغه اقرار کونکو نه اخستلې شی او د غیر اقرار کونکو نه به هیڅ بدل نه شی اخستلې خو که دا ثابته شی چې دا اقرار د جهالت وغیرها وجوهاتو د وجې نه صحیح نه دې (۲) نو بدل به ورکولې شی. واللہ اعلم بالصواب

...بقیه ازحاشیه گذشته] فصالحاه معاً او احدهما علي دراهم معلومة او شيئ آخر علي ان يعفو عنهما كان باطلا لا يجب المال وعفوه باطل سواء كان قبل الرفع او بعده. (فتاوي هندية ۴:۲۸۳ كتاب الصلح، الباب الحادي والعشرون في المتفرقات)

۱) في شرح المجلة: المرء مواخذ باقراره. (شرح المجلة ۱:۲۲٦ المادة ۷۹)

۲) قال العلامة الحصكفي: اقر حر مكلف او عبد بحق معلوم او مجهول صح لان جهالة المقربه لاتضر الاذابين سبباتضره الجهالة كبيع واجارة (الدرالمختار ۴:۵۰۰ كتاب الاقرار)

په جبر او اکراه سره د یو څیز اقرار کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو خاندان په یو ملک کې نوابان وی او په هغه ملک کې د هغوی حکم چلیږی، عوام قتل او جلاوطن کولې شی او په هغه ملک کې د عوامو څوک فریاد اوریدونکې نه وی او دا حکمران جبرا د عوامو نه دا دستخط واخلی یا یو فرد مثلا د غلام حسن نه چې ته دا اقرار او دستخط وکړه چې ستا فلانئ ځمکه د امان الله او گل بادشاه ملکیت دې او غلام حسن دا اقرار ونکړی نو هغه جلاوطن کولې شی حال دا چې دا ځمکه د غلام حسن پلار آباده کړې ده او په دې باندې کورونه او باغونه هم د هغه دی نو د دې جبری دستخط څه حکم دې او په دې اقرار باندې دې د خپلې ځمکې نه محروم کیدې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: غلام حسن دیر ..... ۲۹ ربیع الثانی ۱٤۰۱ھ

الجواب: د صدق او ثبوت په شرط دا اقرار او دستخط نامنظور او کالعدم دې. لما فی شرح المجلة ۸٦۲ : **یشترط فی الاقرار رضا المقر فالاقرار الواقع بالجبر والاکراه لایصح**(۱) **وهوالموفق**

د وکیل صلح لره فسخ کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د دوه قبیلو خپل مینځ کې د اوبه خور په نمبر باندې جهګړه شوه، زید د خپل طرف نه اصالةً د خپلې قبیلې د طرف نه وکالةً مختار شو او عمر د خپلې قبیلې د طرف نه وکالةً اود خپل طرف نه اصالة مختار شو، د قاضی محکمه په

---

۱) (شرح المجلة ۸٦۲ المادة: ۱۵۷۵ الکتاب الثالث عشر في الاقرار)

وقال العلامة الحصکفي: والرضا شرط لصحة هذه العقود وکذا لصحة الاقرار. (الدرالمختار ۵:۹۰ کتاب الاکراه)

حضور کې وکیلان سره د فریقینو د شرعي نیعلې دپاره پیش شو، وکیلانو خپل خپل صورت حال بیان دعوی او جواب دعوی ولیکل د محکمې قاضي او ثالثانو وکیلانو او موکلان ته د صلح ترغیب ورکړو او وکیلان او موکلان په صلح باندې راضي شو، قاضي موصوف د زید د قبیلې دپاره د اوبه خور نمبر په طور د صلح مقرر کولو سره ورکړو او هر یو خپل خپل لیکل د قاضي موصوف د طرف نه یوړل، د یو کال مودې پورې دواړو ډلو په چپ چاپ د خپلې دعوې نه خاموش وو، د یو کال د تیریدلو نه پس زید خپلې قبیلې ته دهوکه ورکولو سره په دعوی کولو باندې تیار کړو او خپله ئې هم په جوش او غصه کې راتلو سره د اوبه خور د مذکوره نمبر دعوی په عدالت کې دائر کړه، اوس زید غواړي چې د پورته صلح نقض او فسخ وکړي نو آیا زید د شریعت په رڼا کې دا فسخ کولې شي یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: فضل ودود علاقه جندول ضلع دیر ... ۲۸ شوال ۱۴۰۳هـ

الجواب: زید وکیل په پورته صلح کې حقدار د نقض او فسخ نه دې. په مجلة ۳۰۳ کې دي: **اذا تم الصلح فليس لواحد من الطرفين فقط الرجوع عنه ويملك المدعى بالصلح بدله ولا يبقى له حق في الدعوى وليس للمدعى عليه ايضاً استرداد بدل الصلح منه(۱) وايضاً في المجلة ۳۰۴(۲) والكاملية ۱۶۱، ۱۶۲(۳) وايضاً في الخيرية ۱۰۳(۴) اذا جرى الصلح بين المتداعيين وكتب الصك وفيه**

---

۱) (شرح المجلة ۴:۵۶۹، المادة: ۱۵۵۶ الباب الرابع في بيان احكام الصلح)

۲) في شرح المجلة: اذا ابرأ واحد آخر من حق يسقط حقه ذلك ليس له دعوي ذلك الحق ... اما اذا ابرأه عن دعواها كان سقوطها قضاء وديانة. (شرح المجلة ۴:۵۷۶، المادة ۱۵۶۲ الفصل الثاني في بيان المسائل المتعلقة باحكام الابراء)

۳) (فتاوي كامليه ۱۵۹، ۱۶۰ كتاب الصلح والابراء)

۴) (فتاوي خيرية علي هامش تنقيح الحامدية ۲:۱۶۲ كتاب الصلح)

المتداعيين وكتب الصك وفيه ابراء كل منهما الاخرعن دعواه الخ، فان حاكما او حكم ببطلان هذا الصلح لا يتمكن المدعي من اعادة دعواه، وايضاً في فتاوى انقروية ٢٤٠ (١) وتكملة ردالمحتار ٨: ٢٣٠ (٢) وردالمحتار ٣: ٥٦ (٣) وايضاً في الهندية ٥: ٣٥٤، ٣٥٥ وايضاً في المجلة ٣٣٣ وكذلك صالح احد مع آخرعن دعوى بينهما واقرفي حضور الحاكم بأن ذلك الصلح قد عقد صحيحاً وربط اقراره هذا بسند ثم ادعى بأن ذلك الصلح كان بشرط مفسد فلا تسمع دعواه (٤). والله اعلم

كاتب: مولانا فضل ودود ... دستخط: حضرت مفتي صاحب

د خور د ميراث نه د خپلې خونبې ځيز اخستلو سره د ورونو دپاره باقي ميراث پرېښودل

سوال: څه فرمائي علماء كرام د دې مسئلې په باره كې چې خور په ميراث كې خپله برخه پوره يا بعض حصه خپلو ورونو ته معاف كولې شي يا نه، كه هغه

---

١) في الانقروية: واذا جري الصلح بين المتداعيينو كتب الصك وفيه ابراء كل واحد منهما لصاحبه عن الدعوي ثم ظهر ان الصلح وقع باطلا بفتوي الائمة فاراد المدعي ان يدعي ما ادعي لا تصح دعواه للابراء السابق. (الفتاوي الانقروية ١: ٦٤١ ٢ كتاب الصلح والابراء)

٢) في تكملة ردالمحتار: ادعي عليه مالا معلوما فصالحه علي الف درهم وقبض بدل الصلح وذكر في آخر الصك وابراء المدعي عن جميع دعواه وخصوماته ابراء صحيحا عاما فقيل لم يصح الصلح ... فلا تسمع دعوي المدعي بعده للابراء العام. (تكملة ردالمحتار ١٧٣: ٧ الجزء الثاني كتاب الصلح)

٣) (ومثله في ردالمحتار ٥٢٦: ٤ كتاب الصلح)

٤) (شرح المجلة ١٥٥: ٥، المادة ١٦٥٨)

په رضا او رغبت سره خپله حصه معاف کول غواړي نو د هغې دپاره صحيح صورت څه دې؟ بينواتوجروا

المستفتی: عبدالمنان ...... ١٤ اگست ١٩٧٠م

الجواب: د خور وغيره دپاره جائز دي چې د ميراث نه معمولي څيز اخستلو سره باقي ټول د ورونو وغيره دپاره پريږدي.

كما في الشريفية ٨٥ (١) وهوالموفق

...

١) في الشريفية: والمراد به هٰهنا ان يتصالح الورثة علي اخراج بعضهم عن الميراث بشيئ معلوم من التركة وهو جائز عند التراضي.

(الشريفية ٧٣ فصل في التخارج)

وفي الهندية: اذا كانت التركة بين ورثة فاخرجوا احدهم منها بمال اعطوه اياه والتركة عقار او عروض صح قليلا كان ما اعطوه او كثيرا.

(فتاوي هندية ٢٦٨:٤ كتاب الصلح، الباب الخامس عشر في صلح الورثة)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاویٰ فریدیه

کتاب المضاربة

قال اللہ تبارک وتعالیٰ:

وَاٰخَرُوْنَ يَضْرِبُوْنَ فِي الْاَرْضِ
يَبْتَغُوْنَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ۙ
(سورة المزمل)

كتاب المضاربة

بهر ملک ته د تلو دپاره د مضاربت د مال نه په ویزه وغیره باندې د خرچ کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې مثلا یو سړی بل ته پنځلس زره روپۍ ورکوی چې دا په مضاربت کې شامل کړه تاته مطلق اجازت دې که په دې سره خپله تجارت کوې او که د بل چا سره شراکت کوې یا په دې سره خپله اجاره وغیره کوې یا که بل چاته ئې په اجاره وغیره باندې ورکوې غرض دا چې تا ته مکمل اجازت دې چې په دې پیسو سره په حلال طریقه باندې د عقد مضاربت په طور ګټه وکړې ګټه به نیمه نیمه تقسیم کړو یا دوه حصې ګټه زما یا دریمه او یا حصه نفع د بل، او که نقصان وشو نو هغه به د پیسو ورکونکی په ذمه وی. اوس دا مضارب (پیسې اخستونکې) پیسې اخستلو سره پاسپورټ ویزه وغیره اخستلو سره قطر یا ابوظهبی ته لاړ شی او د هغه ځای نه ګټه راوړی او الله پاک مه کړه که دا پیسې د دې مضارب نه په څه طریقه یا بغیر د ارادې نه هلاکې شوې نو دا پیسې د رقم ورکونکی هلاکې شوې، او د مضارب نه به د دې مطالبه نه کوی نو دا مضاربت جائز دې یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: شهباز خان ...... بنوں ...... ۱۹ رمضان المبارک ۱۳۹۷هـ

الجواب: که دا مضارب قطر وغیره ته د تجارت دپاره ځی نو د رب المال په اجازت سره به په پاسپورټ او ویزه باندې خرچ کول جائز وی، او دا خرچ به د مال د مضاربت نه شمار کیږی (۱) او که هلته د ملازمت دپاره ځی نو دا

---

(۱) في شرح المجلة: اذا ذهب المضارب في عمل المضاربة الي محل غير البلدة التي وجد فيها ياخذ مصرفه بالقدر المعروف من مال المضاربة... والمراد من المصرف في قوله يأخذ مصرفه، طعامه وشرابه وكسوته وركوبه اي ما ركب ولو بكراء وكل ما يحتاجه في عادة التجار فدخل فيه غسل ثيابه واجرة من يخدمه من الخبز الخ.
(شرح المجلة ۳۵۳:۴ المادة ۱۴۱۹ كتاب المضاربة)

معامله به مضاربت نه وي، يعني د ملازمت نه حاصل شوې رقم به منافع نه شمار كيږي. وهوالموفق

په مضاربت كې په نيمه باندې وركړې شوې رقم كې نفع هره مياشت بغير د حساب نه د اندازې مطابق وركول

سوال: څه فرمائي علماء كرام د دې مسئلې په باره كې چې زما يو ورور دكاندار دې تقريبا د يو لاك روپو كاروبار كوي مانه زما ورور شل زره روپۍ په دې شرط باندې واخستلې چې په شلو زرو روپو چې به كومه ګټه وركړې كيږي هغه به نيمې نيمې اخلو. ورور وائي چې زه هره مياشت حساب نه شم كولې او اندازه كولو سره به ئې دركوم. لهذا هغه ماته هره مياشت كله سل كله درې سوه او كله يونيم سل روپۍ راكوي او دكمي زياتي مونږ معافي كوو اوس زما په زړه كې وسوسه راغلې ده چې دا خو سود دې ما ورور ته وويل چې زه دا كار كول نه غواړم ځكه چې د قيامت په ورځ باندې به جواب وركوم، سوال دا دې چې آيا دا منافع يا كاروبار زما دپاره جائز دې يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: فضل داد پنډۍ.....٣٠ جولائی ١٩٨٦ء

الجواب: چونكې په صورت مسئوله كې نفع د تحرى نه معلومولې شي، د مخكې نه ئې تعين نه دې شوې لهذا دې ته سود نه شي ويلې كيدې (١)
والله اعلم بالصواب

---

(١) وفي الهندية: ومنها ان يكون نصيب المضارب من الربح معلوما علي وجه لا تنقطع به الشركة في الربح كذا في المحيط.
(فتاوي هندية ٤:٢٨٧ كتاب المضاربة، الباب الاول في تفسيرها... وشرائطها)

وفي شرح المجلة: يشترط في المضاربة كشركة العقد كون رأس المال معلوما وتعين حصة المتعاقدين من الربح جزأ شايعا كالنصف والثلث.
(شرح المجلة ٤:٣٣٢ المادة ١٤١١)

د حکومت نه اخستلې شوې غنمو کې په شرانطو باندې مضاربت صحیح دې

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ولی خان د یو قومی ډپو کار کوی حکومت ولی خان ته د اوړو هره بورئ په ۸۷ روپې باندې د میاشتې ورکوی بیا هغه بورئ په ۹۰ روپئ قیمت باندې خرڅوی، یعنی درې روپئ په هره بورئ کې گټی، اوس ولی خان حاجی محمد نور صاحب ته ویلې دی چې تاسو ماته هره میاشت ۹۰۰۰ روپئ راکوئ، چې کومه درې روپئ گټه کیږی په هغې کې نیمه ستاسو او نیمه زما، گټه د هرې میاشتې یقینی وی د نقصان احتمال هم نشته، اوس دا صورت یعنی نیمه حصه د ولی، د حاجی محمد نور صاحب دپاره جائز ده یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: عادل شاه دکاندار سدا کوهاټ....۱۹ اگست ۱۹۷۷ء

الجواب: ۱: که ولی خان او حاجی محمد نور صاحب په نیمه نیمه باندې فیصله کړې ده نو دا مضاربت صحیح دې کنه نو فاسد دې.

كما في شرح التنوير: شرطها امور سبعة الى ان قال وكون الربح بينهما شائعا فلو عين قدرا فسدت، هامش ردالمحتار ۴: ۴۸۵ (۱)، قلت والمفسد شرط الخسران على المضارب كما في ردالمحتار في الصفحة المذكورة لا عدم احتمال الخسران (۲) فافهم.

۲: که ولی خان مشتری وی نو په دې کې باک نشته، او که د حکومت امین او وکیل وی نو دا مخالفت او خیانت دې (۳) **والظاهر هو الاول لان الضياع عليه فافهم. وهو الموفق**

---

۱) (الدرالمختار ۵۴۰،۵۳۹: ۴ کتاب المضاربة)

۲) قال العلامة ابن عابدين: (قوله بطل الشرط) كشرط الخسران علي المضارب، (ردالمحتار ۵۴۰: ۴ كتاب المضاربة)

۳) قال العلامة الكاساني: واما الوكيل بالبيع فالتوكيل بالبيع لا يخلو اما ان يكون مطلقا واما ان يكون مقيدا فان كان مقيدا يراعي فيه القيد بالاجماع حتي اذا خالف قيده لا ينفذ علي الموكل ولكن يتوقف علي اجازته. (بدائع الصنائع ۵: ۲۶ كتاب الوكالة)

په مضارب باندې د لارې خرچ، دکان پورې د رارسولو او په مال کې د نقصان د ذمه دارۍ شرطونه

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې:

۱: یو سوداګر افغانستان ته روان دې بل سړی ورته پیسې ورکړې چې زما دپاره په دې پیسو باندې فلانئ کپړه راوړئ او د اصلی قیمت نه علاوه په تهان کې شل روپئ ستاسو په ما باندې شوې او د لارې کرایه او خرچ هم ستاسو دې او مال به په ذمه دارئ سره دکان ته رارسوې، آیا دا سودا جائز ده یا ناجائز؟

۲: یو سوداګر افغانستان ته روان دې بل ورته پیسې ورکړې چې په دې پیسو باندې کپړه راوړه زما او ستاسو نفع او نقصان به شریک وی او دکانه پورې راوړل به ستاسو ذمه داری وی که په لاره کې د مال نقصان وشو نو سوداګر به ذمه دار وی، او خرچه، کرایه وغیره به مشترک وی آیا دا جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: مصباح الدین ضلع کوهاټ ۸ محرم ۱۴۰۳هـ

الجواب: صورت اول، دویمه معامله فاسده ده (۱) مناسب دا ده چې دا سوداګر خپلې پیسې په خپله ذمه دارئ سره دا کپړه واخلی او دا دکاندار ئې د هغه سوداګر نه په نقد یا د سابق لاحق قرض په عوض واخلی. والله اعلم

- **دمضارب دپاره په رأس المال باندې داخستلې شوې حیوان توابع استعمالول**

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې مضارب د رب المال په اجازت سره په د رأس المال نه پنځه ګډې واخستل د هغوی پئ په

---

(۱) قال العلامة الحصكفي: كل شرط يوجب جهالة في الربح او يقع الشركة فيه يفسدها والابطل الشرط وصح العقد اعتبارا بالوكالة.

وقال العلامة ابن عابدين: (قوله بطل الشرط) كشرط الخسران على المضارب. (الدرالمختار مع ردالمحتار ۴:۵۴۰ كتاب المضاربة)

شریعت مطهره کې څه تفصیل لري او دهغې استعمال جائز دي یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: مولوی عبید الله عرف گل خان بلوچستان ۷ جولائی ۱۴۰۱ھ

الجواب: پئ، وړئ او بچې تول په تول په مال مضاربت یا گته کې داخل دی، د دې استعمال بغیر د اجازت نه ممنوع دې د هغې قیمت د فقهاء کرامو د قاعدې مطابق کله په راس المال کې داخل وی او کله په گته کښې (ماخوذ از هندیه) (۱) وهوالموفق

د رب المال د مضارب سره په عمل کې د شرکت شرط لگول

سوال: چه فرمودند علماء کرام دریں مسئله که شرکت رب المال مع المضارب جائز اند یا غیر جائز اند خواه شرکت تجارت گوسفندان باشد یا فروختن رخت یعني کپڑا بوعده سال اگر جائز باشد مثلاًمطلق اند یا مقید بشرط ؟ بینواتوجروا

المستفتي: ملا بارک الدین صاحب ډیره اسماعیل خان

الجواب: شرکت بطریق اشتراط ناجائز است . لما في الدرالمختار: وکونه مسلما الی المضارب، وفی ردالمحتار ۴:۴۸۵ فلوشرط رب المال ان یعمل مع المضارب لاتجوز المضاربة(۲). وهوالموفق

---

۱ ﴾ وفي الهندية: واما حكمها فانه اولا امين وعند الشروع في العمل وكيل واذا ربح فهو شريک. (فتاوي عالمگيرية ۲۸۸: ۴ كتاب المضاربة، الباب الاول)

وقال العلامة سليم رستم باز: المضارب امين فرأس المال في يده في حكم الوديعة اما من حيث تصرفه في رأس المال فهو وكيل رب المال واذا ربح كان شريكا فيه. (شرح المجلة ۷۴۸ المادة: ۱۴۱۳ الفصل الثالث في احكام المضاربة)

۲ ﴾ (الدرالمختار مع ردالمحتار ۵۴۰: ۴ كتاب المضاربة)... وفي الهندية: منها ان يكون المال مسلما الي المضارب لا يد لرب المال فيه فان شرطا... [بقيه بر صفحه آئنده...

په مضاربت او شرکت کې د ګټې تعین عقد لره فاسد کونکې دې

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو موچي سره زما شراکت داسې دې چې د موچي خپل دکان دې کاريګر هم د موچي دی، څه چپل د کمپنۍ نه اخستلو سره راوړي، او څه په خپل لاس او کاريګرو باندې جوړوي، په دې صنعت او کاروبار کې خساره بالکل نه وي، صرف ګټه وي، اوس د تپوس کولو امر دا دې چې ما د دې شراکت خواهش ظاهر کړو نو هغه وويل چې تاسو ماته شل زره روپۍ راکړئ او زما نه في جوړه خرڅه شوې کې به څلور روپۍ تاسو ته ملاويږي د مياشتې به حساب وي، څومره جوړې چې خرڅې شوې هغه هومره پيسې به تاسو ته ملاويږي مثلا سل جوړې خرڅې شوې نو څلور سوه روپۍ به تاسو ته ملاويږي، آيا دا شرکت جائز دې؟ بينواتوجروا

المستفتی: مولوی فضل مولا باجوړی..... ۱۳ شعبان ۱۴۰۳ھ

الجواب: په مضاربت او شرکت کې تعين د ګټې مفسد د عقد دې. (شرح المجلة ۷۱۳، ۷٤۷) (۱) وهوالموفق

...بقيه ازحاشيه گذشته] ان يعمل رب المال مع المضارب تفسد المضاربة.
(فتاوي هندية ۲۸۶:۴ كتاب المضاربة، الباب الاول في تفسيرها)

(۱) قال العلامة سليم رستم باز: فاذا اتفق الشركاء علي اعطاء احدهم قدرا معينا كانت الشركة باطلة... فلو شرط لاحدهما قدر معين كمائة مثلاً فسدت المضاربة لقطع الشركة في الربح. (شرح المجلة ۷۴۷،۷۱۳ المادة ۱۳۳۷، ۱۴۱۱)

وفي الهندية: ومنها ان يكون نصيب المضارب من الربح معلوما علي وجه لا تنقطع به الشركة في الربح فان قال علي ان لک من الربح مائة درهم او شرط مع النصف او الثلث عشرة دراهم لا تصح المضاربة.
(فتاوي هندية ۲۸۷:۴ كتاب المضاربة، الباب الاول في تفسيرها)

د خسارې او د هلاکت د ضمان په مضارب باندې شرط لګول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی بل سړي ته لس زره روپۍ په مضاربت باندې د تجارت دپاره ورکړې په دې صورت کې که مال تجارت ضائع شی يا په تجارت کې څه نقصان راشی نو مضارب او رب المال به دواړه په هغې کې شريک وی يا که صرف رب المال، بله دا چې که مضارب د پيسو اخستلو په وخت نقصان اومنی نو بيا د نقصان نه پس به په هغه باندې خساره لازم وی يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتی: نامعلوم.. ١٦ مارچ ١٩٨٦ء

الجواب: دا د مضاربت مال د مضارب سره امانت دې د دې د ضياع يا هلاکت په صورت کې په مضارب باندې ضمان نه راځی. (هداية (١) شامی (٢))، او تاوان ټول په رب المال باندې دې د تاوان په مضارب باندې شرط کول نامنظور او ناجائز دی. كما في شرح المجلة ٧٥٧ الضرر والخسارة يعود في كل حال على رب المال واذا اشترط ان يكون مشتركا بينه وبين المضارب فلا يعتبر ذلك الشرط(٣). وهوالموفق

د مديون د قرض په مال سره د مضاربت مسئله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو سړی په بل

---

١) قال العلامة المرغيناني: وما هلک من مال المضاربة فهو من الربح دون رأس المال... فان زاد الهالک علي الربح فلا ضمان علي المضارب لانه امين. (الهداية ٣:٢٦٦ كتاب المضاربة)

٢) وقال العلامة الحصكفي: وما هلک من مال المضاربة يصرف الي الربح لانه تبع فان زاد الهالک علي الربح لم يضمن لانه امين. (الدرالمختار ٤:٥٤٦ كتاب المضاربة)

٣) (شرح المجلة ٤:٣٦٤ المادة ١٤٢٨ الفصل الثاني في بيان شروط المضاربة)

سړی باندې د دوه زره روپو مال خرڅ کړو او بیا ئې ووېل چې زما چې ستاسو په ذمه کومې پیسې دی په هغې باندې تاسو مضاربت وکړئ او په هغه مال کې دا پیسې ولګوئ کوم چې ما تاسو ته درکړې دې کله چې راس المال ماته وصول شی نو باقی مال به زمونږ او ستاسو ترمینځه نیم نیم تقسیم کولې شی. آیا دا صورت په مضاربت کې داخیدلې شی یا نه؟ او په دې صورت کې د پیو وغیره د منافع څه حکم دې؟ دلته دا رواجونه ډیر دی آیا دا په مضاربت کې داخلیدې شی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی شیر الله صدر بازار لورالائی..... ٢٤ مئی ١٩٧٢ء

الجواب: دا مضاربت صحیح نه دې. فی الدر المختار : **واما المضاربة بدین فان علی المضارب لم یجز وان علی ثالث جاز وکره**،هامش رد المحتار ٤/٤٨٤ (١) او واضحه دې وی چې پئ وغیره به ټول د مالک وی.

کما فی الخلاصة والحادث کلا لصاحب البقر وفیها ایضا وله علی المالك قیمة علفها واجر المثل فی قیامه علیها٢:١٠٩(٢). **وهوالموفق**

په مضارب باندې د شرط د مخالفت د وجې نه د ضمان حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید عمر ته یو لاک روپئ ورکړې چې په دې باندې د کپړو تجارت کوه او دا رقم په طور د مضاربت ورکړې شو، کله چې رب المال د مضارب نه حساب وغوښتلو نو هغه ووېل چې ما د کپړو تجارت نه دې کړې، د تیلو تجارت مې کړې دې، په هغې کې نقصان هم شوې دې اوس رب المال د مضارب نه راس المال غواړی، شرعی فتوی او حکم په دې معامله کې څه دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد عبدالله

---

١) (الدرالمختار ٤:٥٤٠ کتاب المضاربة)

٢) (خلاصة الفتاوي ٣:١١٤ کتاب الاجارات، الجنس الثالث في الدواب)

الجواب: په دې مضارب باندې د شرط د مخالفت د وجې نه د ټول راس المال واپس کول ضروري دي

يدل عليه ما في الهندية: ان خص له رب المال التصرف في بلد بعينه او في سلعة بعينها تتقيد به ولم يجز له ان يتجاوز ذلك (الى ان قال) فان اخرج الى غير ذلك البلد فاشترى ضمن وكان ذلك له وله ربحه وعليه وضيعته ٤:٢٩٥ (١). وهوالصواب

مضارب ته د میاشتې د مخصوص رقم مقرر کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې عمر د زید نه څه رقم واخستلو، عمر زید ته وائی چې زما کار (تجارت) کې نقصان نه کیږی، زه به د میاشتې تاسو ته یو مخصوص رقم درکوم، آیا دا په سود کې شامل دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: جمروز خان دره آدم خیل ..... ١٧ اکتوبر ١٩٧٨ء

الجواب: دا معامله د مضاربت فاسده ده او ناجائز ده.

كما في شرح التنوير: كل شرط يوجب جهالة في الربح او يقطع الشركة فيه، وفي ردالمحتار ٤:٤٨٥ كما لوشرط لاحدهما دراهم مسماة يفسدها (٢). وهوالموفق

---

١) (فتاوي عالمگيرية ٤:٢٩٧ كتاب المضاربة، الباب السادس فيما يشترط على المضارب)

٢) (الدرالمختار مع ردالمحتار ٤:٥٤٠ كتاب المضاربة)

وفي الهندية: ومنها ان يكون نصيب المضارب من الربح معلوما على وجه لا تنقطع به الشركة في الربح، فان قال على ان لک من الربح مائة درهم او شرط مع النصف او الثلث عشرة دراهم لا تصح المضاربة.

(فتاوي هندية ٤:٢٨٧ كتاب المضاربة، الباب الاول في تفسيرها)

په حرام مال باندې د مضاربت کولو نه د حاصل شوې نفع حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې په محکمه ایری ګیشن (پائپ لائن) کې د اکاؤنټینټ په حیثیت سره خدمات ادا کوی او هغه ته د تنخواه نه علاوه نورې ډیرې پیسې ملاویږی او په نه اخستلو باندې ئې سټاف تنګوی، بیا د هغه نه یو سړې یو لاک روپئ د مضاربت دپاره واخلی او مضارب هغه ته نیمه ګټه ورکوی، آیا په دې پیسو باندې به مضاربت صحیح وی؟ که مضاربت والا طالب علم ته د تعلیم د حصول دپاره دا پیسې ورکړی نو آیا په دې پیسو باندې به د دینی علومو حصول جائز وی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم .....١ جنوری ١٩٨٦ء

الجواب: د حرام مال نه حاصل شوې ګټه حلال ده، اګر چې دا معامله حرام ده.(١) **لعدم جری العادة علی تعین الدراهم عند الشراء بها.** پس په دې نفع سره د هر فقیر او غنی اعانت جائز دې، **بخلاف المال الحرام**.(٢) **وهوالموفق**

---

(١) قال العلامة الشامي: (قوله اكتسب حراما الخ)توضيح المسألة ما في التتارخانية حيث قال: رجل اكتسب مالا من حرام ثم اشتري فهذا علي خمسة اوجه، اما ان دفع تلك الدراهم الي البائع اولاً ثم اشتري منه بها او اشتري قبل الدفع بها ودفعها، او اشتري قبل الدفع بها ودفع غيرها، او اشتري مطلقا ودفع تلك الدراهم، او اشتري بدراهم اخر ودفع تلك الدراهم، قال ابونصر يطيب له ولا يجب عليه ان يتصدق الا في الوجه الاول... وقال الكرخي في الوجه الاول والثاني لا يطيب، وفي الثلاث الاخيرة يطيب، وقال ابوبكر لا يطيب في الكل، لكن الفتوي الآن علي قول الكرخي دفعا للحرج عن الناس.
(ردالمحتار ٤: ٢٤٤ مطلب اذا اكتسب حراما ثم اشتري فهو علي خمسة اوجه)

(٢) في شرح المجلة: لانه اما غاصب او مستودع، وكل منهما استربح فيما في يده لنفسه، يكون ربحه له لا للمالك لكن يملكه ملكاً خبيثاً سبيله التصدق به علي الفقراء. (شرح المجلة ٤: ٣٠ المادة: ١٠٩٠)

په مضاربت کې د خیانت ثابتیدلو نه پس د مال مضاربت د تقسیم طریق کار

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې زید او بکر د مضاربت کاروبار شروع کړو، زید دوه لاکه روپۍ سرمایه ولګوله او بکر مضارب ته ئې په نیمه ورکړه. بیا بکر زید سره د مشورې کولو نه بغیر یو ملازم وساتلو، زید په دې اعتراض وکړو نو بکر په جواب کې وویل چې دا زما معتمد دوست دې، په دې باندې زید خاموش شو، یو نیم کال پس زید ته معلومه شوه چې په دکان کې دیارلس نیم زره روپۍ نقصان شوې دې، بکر او عمر غلا کړې ده، بکر هم په دې موده کې د خپلو ضروریاتو دپاره د دکان نه پنځه څلویښت زره روپۍ اخستلې وې او زید ته ئې د مطالبې باوجود هیڅ ورنکړل، اوس بکر وائي چې ما په دکان کې محنت کړې دې لهذا ماته د دې عوض ملاویدل پکار دي، د فیصلې دپاره دوه علماء کرام ثالث مقرر کړې شو هغوی حساب کتاب کولو سره آخر دا فیصله واوروله چې دکان دې زید سره وی او بکر ته دې د محنت په عوض کې پنځه څلویښت زره روپۍ ورکړې شی کومې چې ئې مخکې اخستلې دی، دغه شان زید (رب المال) اتۀ پنځوس زره روپۍ نقصان برداشت کړو، اوس سوال دا دې چې دا فیصله شرعا صحیح ده یا نه ده؟ د مذکوره فیصلې د شرعی نه کیدو په صورت کې شرعی فیصله هم ولیکئ؟ جزاکم الله خیرا

المستفتی: ډاکټر اسماعیل میمن مدینه منوره..... ۲۶ مئ ۱۹۸۷ء

الجواب: که زید په شهادت شرعیه سره دا ثابته کړي چې بکر خیانت او غلا کړې ده نو د هغه خیانت عهده په بکر باندې راځي (۱) او د هغې نه پس کله

---

(۱) في الهندية: فان صحت الدعوي سأل المدعي عليه عنها فان اقر او انكر فبرهن المدعي قضي عليه. (فتاوي هندية ۱۳: ۴ الباب الثالث في اليمين)

وقال العلامة الكاساني: فاذا خالف شرط رب المال صاربمنزلة الغاصب ويصير المال مضمونا عليه.

(بدائع الصنائع ۱۲۰: ۵ كتاب المضاربة، فصل في بيان حكم المضاربة)

چې ټول سامان (کپړې) خرڅې شي نو اصل رقم دې زید (رب المال) ته ورکړې شي او زیادت دې په اصل رقم باندې (مثلا په دوه لاکهو باندې) مساوی تقسیم کړې شي. (١) او کوم رقم چې بکر د اخراجاتو دپاره اخستلې دې هغه دې د بکر د حصې د کټې نه کټ کړې شي. وهوالموفق

د مضارب نفقه او په هغه باندې د مال مضاربت د تاوان حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید بکر ته لس زره روپئ ورکړې او وې ویل چې پنځه زره روپئ قرضه ده او پنځه زره روپئ زمونږ دپاره په طور د مضاربت استعمال کړه، که ټول رقم هلاک شی نو تاسو به د پنځه زره روپو ضامن یئ او تاسو ته د دې رقم نه د خوراک اجازت دې، د دې مضاربت څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: گل محمد بلوچستانی متعلم حقانیه ....٢١ جولائی ٦٨ء

الجواب: دا سړې د قرض مال ضامن دې. (٢) نه د مال مضاربت (٣) او که دا

---

(١) قال العلامة ظفر احمد العثماني : وفي العالمگيرية : سئل ابو بكر عن شريكين جن احدهما وعمل الآخر بالمال حتي ربح او وضع قال الشركة بينهما قائمة الي ان يتم اطباق الجنون عليه فاذا قضي ذلك ينفسخ الشركة بينهما فاذا عمل بالمال بعد ذلك فالربح كله للعامل والوضيعة عليه وهو كالغصب بمال المجنون فيطيب له من الربح حصة ماله ولا يطيب له من مال المجنون فيتصدق به قال الشامي وفي القهستاني وله ان يؤديه الي المالك ويحل له التناول لزوال الخبث (٥:١٨٤) اود مضاربت دپاره هم دا حکم دې چې که ټوله مقرر نفع دده ملك دې ليكن كوم شريك چې دده سره د مضاربت عقد كړې دې دهغه د حصې موافق حلاله ده. او زياتي حلاله نه ده، بلكه نورو شريكانو ته دې وركړى يا دې فقيرانو ته وركړى وهذا هو مقتضي القواعد ولم اره صريحا.
(امداد الاحكام ٣:٣٢٠ كتاب الشركة والمضاربة)

(٢) وفي شرح المجلة : هو عقد مخصوص يرد علي دفع مال مثلي لردّ مثله".
(شرح المجلة ٢:٤٣٧ كتاب البيوع ، احكام القرض)

(٣) وفي الهداية : ثم المدفوع إلي المضارب امانة في يده لأنه قبضه بأ مر مالكه لا علي وجه البدل والو ثيقة .

...بقيه بر صفحه آئنده...

سرې تجارت په خپل ښهر کې کوی نو د هغه ګټه په خپل مال کې ده نه په مال د مضاربت کښې (شامی) (١) والله اعلم

د مهتمم د زکوة مال په مضاربت ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د زکاة د مال فنډ کوم چې د مدرسې دپاره جمع کړې شوې دې که په هغې کې په طور د مضاربت په مشوره د متولی او اراکین مدرسه د مدرسې دپاره تجارت وکړې شی نو جائز دې یا نه دې؟ جواب راکولو سره مهربانی وکړئ؟

بینواتوجروا

المستفتی: سید جلال الدین، مهتمم مدرسه زرګری ضلع هنګو... ٢١ جنوری ١٩٦٩ء

الجواب: چونکې په مضاربت صحیحه کې د اصل مال کل یا بعض د هلاکت خطره موجود ده، پس د مالکانو د ښکاره اجازت نه بغیر د زکاة مال په مضاربت باندې ورکول خیانت دې (٢) فقط.....وهوالموفق

...

...بقیه ازحاشیه ګذشته]

(الهدایة : ٣:٢٥٧ كتاب المضاربة)

١ ﴾ قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي" (وإن عمل في المصر) سواء و لدفيه أو اتخذه داراً (فنفقته في ماله) كدوائه علي الظاهر".

(الدرالمختار ٤:٥٤٦ كتاب المضاربة، فصل في المتفرقات)

٢ ﴾ وفي شرح المجلة : لا يجوز لأحد أن يتصرف في ملك غيره بلا إذنه أووكالة منه أوولاية عليه و إن فعل كان ضامنا".

(شرح المجلة لسيلم رستم باز رحمه الله تعالي، ٦١ المادة ٩٦)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاوٰی دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاوٰی فریدیہ

کتاب الشرکة

قال اللہ تبارک وتعالٰی:

فَاِنْ كَانُوْآ اَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ
فَهُمْ شُرَكَآءُ فِى الثُّلُثِ
(سورة النسآء)

....

كتاب الشّركة

په مشترکه مال سره د يو ورور په حاصل کړې گټه کې د شرکت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې مونږ څلور ورونه يو، زمونږ والد محترم په ۷۷ء کې وفات شوې دې، د هغوی د چائې کاروبار وو او دوه ورونه صاحبان د ملک نه بهر دی (يو ډاکټر او بل انجينئر)، زمونږ د والد صاحب نه په ميراث کې پنځه ديرش زره روپئ پاتې شوې وې، د پلار د وفات نه پس مشر ورور هغه کاروبار اوچلولو، هم په هغه پيسو باندې ئې کاروبار شروع کړې وو او سرمايه ئې ډيره مخکې کړه، هغه وخت ما په سکول کې سبق ويلو کله کله به دکان ته راتلم، بيا د ميټرک نه پس زه په ۱۹۸۳ء کې دکان ته مسلسل راتلم، په ۱۹۹۷ء کې مې ورور ووېل چې زه کاروبار بيلول غواړم او وې ويل چې تاته به د دې مال نه نۀ بلکې د والد صاحب د ميراث د پنځه ديرشو زرو روپو نه نيمې درکوم، مشران ورونه وائی چې مونږ خپله حصه تاسو ته پرېښودلې ده، څکه چې مونږ په دې کاروبار سره تعليم حاصل کړې دې، اوس سوال دا دې چې د دې ورونو دا حصه څنگه وه؟ او زما حصه به آيا صرف د والد صاحب په ميراث کې وی او که په ټوله گټه کښې؟

ما پرائيويټ وکالت (L-B-B) هم کړې دې، زمونږ يو کتاب دې "اسلامک لا" په هغې کې شرعی فيصلې ليکلې شوې دی، په هغې کې ليکلې شوې دی چې که د پلار پرېښودلې شوې کاروبار هغه وخت تقسيم نه کړې شی او هم په هغه مال باندې کاروبار شروع کړې شی نو دهغې په گټه کې به ټول وارثان شريک وی او چلونکی به صرف امين وی، د دې لږ وضاحت وکړئ؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: ارشد مياں مردان...... ۵ شوال المکرم ۱۴۱۰ھ

الجواب: دا د اسلامک لاء والا مسئله مجمل ده مفصل مسئله دا ده چې که وارث دا تصرف او تجارت د نورو وارثانو د اجازت نه بغير کړې وی نو دا گټه به صرف د هغه وارث وی، لکه چې تاوان به هم صرف په هغه باندې وی، او که دې وارث د شرکت او وکالت په طور (یعنی د هغوی په اجازت باندې) دا تصرف کړې وی نو گټه او تاوان به په ټولو باندې عائد کیږی، **وهو مجزم** على التقدير الاول دون الثاني (شرح المجلة ۶۱۰ المادة : ۱۰۹۰ (۱) **والله اعلم**

د ورور په ځمکه باندې بغير د اجازت نه د کور جوړولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې درې ورونو خپل مينځ کې د ځمکې يوه حصه تقسيم کړه، د ورور په عدم موجودګئ کې وړوکی ورور دهغه په حصه دارئ کې کور جوړ کړو، مشر ورور په راتلو باندې وړوکی ورور ته خبردارې ورکړو چې تا زما په حصه کې کور ولې تعمير کړو؟ د کور د تعمير نه لس کاله پس وړوکی ورور په بل ځای کې په خپله حصه کې کور جوړ کړو د زوړ کور څه حصه ئې ورانه کړه او څه حصه ئې باقی ده، مشر ورور وويل چې زما د حصې نه باقی کور هم وران کړه خو هغه نه منی. آيا مشر ورور په حقه دې يا نه؟ شرعی فيصله څه ده؟ **بينوا توجروا**

المستفتی: سيد عمر شاه... کوهاټ.....۲۹ جولائی ۱۹۸۶ء

الجواب: که دې کشر ورور د مشر ورور د اجازت نه بغير د هغه په حصه کې کور جوړ کړې وی نو په دې کشر ورور باندې ضروری ده چې د هغه مشر

---

(۱) وفي شرح المجلّة :اذا أخذ أحد الورثة مبلغًا من الدراهم من التركة قبل القسمة بدون اذن الآخرين وعمل فيه وخسر تكون الخسارة عائدة اليه، كما أنه اذا ربح لايسوغ لبقية الورثة طلب حصّة منه.

(شرح المجلّة ۳۰،۲۹: ۴ :المادة ۱۰۹۰ ''الفصل الثاني في بيان كيفية التصرّف الخ'')

وروړ حصه خالي کړي. (شرح المجلة) (۱) وهوالموفق.

د يو وروړ په مال کښې تجارت کولو سره د حاصلې کړې شوې ګټې حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې زيد او عمر دواړه اعياني ورونه دي، په يو کور کښې اوسيدل، شريکه ئې خوړله څښله، بغير د حساب کتاب نه دواړو جائيداد اخستلو سره بعض سهام په دواړو نومونو باندې، بعض په رجسټرو باندې اخستلو، دواړه بال بچه دار شو، دواړه د جائيداد د تقسيمولو نه بغير جدا شو، درې څلور کاله پس کشر وروړ عمر سټامونه او رجسټرئ کومې چې هغه سره د امانت په طور موجود وې پټولو سره بعض جائيداد په پټه خپل نوم باندې منتقل کړو، او مشر وروړ ته ئې ووئيل چې په دې جائيداد کښې د خوراک څښاک نه علاوه ستا هيڅ حق نشته. او نه خو زما مزدور وې. او حال دا وو چې مشر وروړ ئې د پنځه شپږ سوه روپو مالک وو او کشر وروړ سره هيڅ پيسې نه وې او هر څه مشر وروړ کړې وو او کشر وروړ د نقصان او خسارې نه علاوه د هيڅ هم نه وو، مهرباني وکړئ او بيان کړئ چې دهغه متعلق په شرع محمدي ﷺ کښې څه حکم دې؟ بينواتوجروا

المستفتي: مولوي رحمان الدين مردان...۲۸جون ۱۹۸۲ء

الجواب: په صورت مسئوله کښې که دې ورونو د خپل پلار په جائيداد کښې تصرف کړې وي يا د عديم المال کيدو د وجې نه دواړو مزدوري کړې وي نو

---

(۱) وفي شرح المجلّة: دار مشتركة بين قوم...ليس له أن يحفر فيها بئرا أو يبني فيها بناء بغير اذن شريكه وان حفر أو بنى ضمن النقصان ويؤمر برفع البناء.
(شرح المجلّة ۱۶: ۴: المادة ۱۰۷۵)

د هغوی په اختسلې شوې جائیداد کې به یو شان حصه وی.

يدلّ عليه مافى ردّالمحتار ۴۸۳:۳ "فصل فى الشركة الفاسدة" يوخذ من هذاما أفتى به فى الخيرية فى زوج امرأة وابنها اجتمعافى داروا حدة وأخذ كلّ منهما يكتسب على حدة ويجمعان كسبهما ولايعلم التفاوت ولا التساوى ولاالتمييز فأجاب بأنّه بينهما سوية وكذلك لواجتمع إخوة يعملون فى تركة أبيهم ونماالمال فهوبينهم سوية ولواختلفوافى العمل والرأى (۱).

او که دا خبره ثابته شی چې مال صرف د زید وو او په دې کې به دواړو تجارت کولو نو ګټه به د زید وی او عمر ته به باقاعده اجرت ورکولې شی، (لمافى ردّالمحتار ۴۸۳:۳)قوله والربح الخ حاصله أنّ الشركة الفاسدة امّابدون مال أوبه من الجانبين أومن أحدهما فحكم الأولى أنّ الربح فيهاللعامل والثانية بقدرالمال والثالثة لربّ المال وللآخر أجرمثله (۲) بحذف يسير. وهوالموفق

په مشترک ګټې سره د یو ورور د خپل ځان دپاره ځمکه اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې پنځه وروڼه د خپل پلار په موجودګئ کې او د وفات نه پس تر اوسه پورې په روزګار باندې مشترک راروان دی، اوس د څه وجې نه بیلیدل غواړی چې ټول وروڼه خپله ګټه مشترک طور خرچ کوی، مثلا وادهٔ ښادی، تعلیمی اخراجات وغیره او د ځمکی اخستل هم په مشترکه ګټه باندې کیږی او ټول وروڼه پکې برابر شریک دی، اوس یو رور، ګوم چې د ټولو نه مشر دې او د کور په ټولو کارونو (اخستل او خرڅول هم د هغوی په لاس باندې کیږی) د ځمکې یوه حصه د حکومت نه په قسطونو باندې اخستلې ده په دې کې نورو وروڼو

۱) (ردّالمحتار ۳۸۳:۳ "كتاب الشركة، فصل في الشركة الفاسدة")

۲) (ردّالمحتار ۳۸۳:۳ "فصل في الشركة الفاسدة: مطلب يرجّح القياس")

لره په دې وجه نه شریکوی چې ذکر شوې د ځمکې حصه ماته د سابقه فوجي کیدو په حیثیت سره ملاؤ شوې ده او زه خانله د دې مالک یم، حال دا چې د ځمکې د دې حصې د اخستلو په خرچه کې د مخکې په شان هر څلور واړه ورونه شریک دی، اوس د پوښتنې خبره دا ده چې:

۱: آیا په دې صورت کې د ځمکې په ذکر شوې حصه کې ټول ورونه برابر حصه دار دی یا نه؟

۲: آیا د شریعت په رڼا کې دا د هم هغه یو ورور ملکیت دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: سردار، گوهر رحمن هزاره

الجواب: که مشر ورور دا ثابته کړی چې ما دا حصه د ځمکې صرف د خپل ملکیت په ارادې سره اخستلې ده نو په هغه باندې دا ضروری ده چې چونکې د دې حصې قیمت د مشترکه مال نه ورکړې شوې دې نو نورو ورونو ته دې خپله خپله حصه قیمت واپس کړی(۱) او که مشر ورور دا ثابته نه کړې شی نو دا حصه به هم مشترک شمارکولې شی فی الدرالمختار: القول لمنکرالشرکة، وفی ردّالمحتار ۳: ۴۸۷ اذاکان المال فی یده فادّعی علیه آخرانّه شارکه مفاوضة فالقول للجاحد مع یمینه وعلی المدّعی البینة الخ(۲). فقط

د پلار او ځوی په مشترکه ګټه کې د پلار د وفات نه پس د نورو ورونو د شریکیدلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې وفات

---

۱) قال العلّامة سلیم رستم بازرحمه اللّٰه تعالی: وماشتراه أحدهم لنفسه یکون له ویضمن حصّة شرکائه من ثمنه اذادفعه من المال المشترک.
(شرح المجلّة ۷۲۵: المادة ۱۳۶۱ ''الفصل الخامس في شرکة المفاوضة'')

۲) (الدّرالمختارمع ردّالمحتارص ۳۸۶، ج ۳ ''کتاب الشرکة، فصل في الشرکة الفاسدة'')

شو او د هغه میراث نقدي پیسې دي او هم دغه شان غوا، میخه او فصل یعني غنم او بهس وغیره. او دا پورته ذکر شوي څیزونه د هغه ځمکې پیدوار دی او هغه وخت کې مړی او د هغه خوی شکور دواړو مشترک کار کولو. دا پورته ذکر شوي څیزونو پرېښودلو سره پلار وفات شو او د مړي بل خوئې دوست محمد (کوم چې د هغوی نه بیل وو) په دې ذکر شوي څیزونو کې د حصې اخستلو دعوی وکړه، آیا هغه د دعوی مستحق دې یا نه دې؟ او شکور د خپل پلار سره په ګډه باندې ځمکه اخستلې ده او د څو کورونو دپاره ئې ځمکه اخستلې ده شکور په هغې باندې قبضه کړې ده آیا په دې کې د بل خوی حصه شته یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم

الجواب: که شکور کار د خپل پلار سره د معاونت په طور کړې وی نو په دې غوا، میخه او نقد وغیره کې دوست محمد د مساوی حصې حقدار دې. او که شکور د حصې او شرکت په طور کړې وی نو د ربع دوست محمد حقدار دې، (یدلّ علیه مافی ردّالمحتار ٣:٤٨٣) الأب وابنهٔ یکتسبان فی صنعة واحدة لم یکن لهما شئ فالکسب کلّهٔ للأب ان کان الابن فی عیالهٖ لکونهٖ معینًا لهٗ(١). وهوالموفق

د مروجه کورنی شرکت په صورت کې د ګټلې شوی مال حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دوه ورونه یوځای اوسیږی او په دې حالت کې د هغوی هر یو څیز مشترک دې، یو ورور ئې انګلینډ ته تلو سره ګټه وکړه او بل ورور ئې د زمینداریٔ کار شروع کړو هغه خپله هم اوخوړله او د بل ورور په اهل وعیال باندې ئې هم اوخوړله. اوس د انګلینډ والا ورور کور اخستلې دې، د بل ورور ئې په هغې

(١) (ردّالمحتار ٣:٤٨٣ ''کتاب الشرکة، فصل في الشرکة الفاسدة'')

کې حصه نه ده ساتلې نو شرعی حکم د دې په باره کې څه دې چې کوم ورور
ئې په کور کې وو د هغه حصه به د بل ورور سره وی او که نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا محمد شفیع صاحب غور غشتوی اټک ... ٤ ذوالحجة ١٤٠٣هـ

الجواب: دا معامله د شرکت فاسده ده، په دې کې په دواړو ورونو باندې د تقسیم طریقه دا ده چې که د دواړو ګټه مجهول التفاوت والتساوی او غیر متمیز وی نو په دواړو باندې به مساوی طور سره دا ټول مالونه تقسیم کولې شی. او که د هغوی دواړو ګټه متمیز وی د یو ګټه غله او ترکاری وغیره وی او د بل ګټه روپۍ وغیره وی نو په هغوی باندې مساوی طور سره تقسیم کول صرف رواجی امر دې کما یشیر الیه فی ردالمحتار ٣:٤٨٣ یوخذمن هٰذا ماأفتی به فی الخیریة فی زوج امرأة وابنها اجتمعا فی دار واحدة وأخذ کلّ منهما یکتسب علیٰ حدة ویجمعان کسبهما ولایعلم التفاوت ولاالتساوی ولاالتمیز فأجاب بأنه بینهما سویة(١) فافهم. وهوالموفق

په مشترکه ځمکه کې د لګولې شوو اونو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې مثلاً زید مړ شو، د هغه څلور ځامن پاتې شو اوس یو ځوی په مشترکه ځمکه کې باغ ولګولو څو کاله پس کله چې باغ میوه ورکول شروع کړل نو د زید باقی درې واړو ځامنو وویل چې په دې کې زمونږ هم حق دې ځکه چې ځمکه مشترک ده او چا چې باغ لګولې دې هغه انکار کوی، نو آیا د زید باقی درې واړه ځامن د هغه سره هم په دې باغ کې شریکېدلې شی یا نه، او هغه ته دا حق حاصل دې چې هغوی د باغ نه اوباسی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی عبدالحمید خانقاه پنساله ضلع ډیره اسماعیل خان ١٥ ذی الحجة ١٣٨٩هـ

---

(١) (ردالمحتار ٣:٣٨٣ "کتاب الشرکة، فصل فی الشرکة الفاسدة")

الجواب: کومې ونې چې خپله راختلې وی هغه د ځمکې تابع دی او د ځمکې د مالک مملوک وی، لما فی رد المحتار ۱۱۰/۴ (الشجر له ساق فلا تدخل فیه حتی یجوز بیعها اذا نبتت فی ارضه لکونها ملکه انتهی (۱) خو کومې ونې ئې چې لګولې دی نو هغه به د نال کونکی مملوک وی، که په اجازت سره لګولې وی او که بغیر د اجازت نه وی. خو کومې ونې چې په اجازت سره لګولې وی نو د تقسیم نه پس چې کومې ونې د غیر غارس په حصه کې راشی د هغې راویستل او په قیمت باندې اخستل د هغه په مرضی باندې موقوف دی. یدل علیه مافی الدرالمختارعلی هامش ردالمحتار۵:۲۳۳ بنی أحدهما أی أحدالشریکین بغیراذن الآخر(وقال العلامة ابن عابدین:وکذالوبأذنه لنفسه لأنّه مستعیرلحصّة الآخر) فی عقارمشترك بینهما فطلب شریکهٔ رفع بناءه قسم العقارفان وقع البناء فی نصیب البانی فبها ونعمت والاهدم البناء وقال الشامی أوأرضاه بدفع قیمته وحکم الغرس کذلك فقط(۲). وهوالموفق

د غرونو، ځنګلونو ملکیت او د هغې په منافع کې د شرکت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په یوه علاقه (کوهستان) کې تقریبا د درې څلورو کالو نه درې ډلې اوسیږی، یوې ډلې غیر آباد (شاړه) ځمکه آباده کړې ده، بلې ډلې غیر آباد علاقه د فریق اول نه قیمتا اخستلو سره آباده کړه٭او دریم فریق د جائیداد وغیره سره هیڅ تعلق او نه لرلو بلکې څاروی ساتلو یا تجارت کولو سره ئې ژوند تیر کړو. د فریق اول د آبادې کړې ځمکې نه علاوه غرونه او ځنګلې دی (یعنی تقریبا ۳۰، ۴۰ میله پورې غیر آباد غرونو کې قدرتی ځنګلې دی) په پخوا زمانه کې د هغې دومره اهمیت نه وو چې د هغې نه نفع وغیره حاصل کړې شوې وې خو اوس دا غرونه او ځنګلې وغیره کافی قیمتی دی او په هغې باندې د حکومت

---

۱) (ردالمحتار ۴:۱۲۳ "قبیل مطلب صاحب البئر لایملك الماء")

۲) (ردالمحتارمع الدرالمختار ۵:۱۸۸ "کتاب القسمة")

قبضه ده او دهغې نه دديې ځاي او سيدونكو خلقو ته يو خاص حصه (رائیلتی كنس) وركوي. اوس صورت حال دادې چې د حكومت په حصه كې د وركولو د وجې نه بعض ډلې دملكيت ذاتي دعوى كوي اوبعض دشركة فى الاستحقاق په شريعت كې د دې څه حكم دې چې غير آباد غرونه او ځنګلې د چا ذاتي ملكيت جوړيدې شي يا نه؟ ټولې ډلې د دې غرونو او ځنګلاتو ملكيةً مستحق دي يا بعض ډلې؟ كه ملكيةً مستحق نه وي نو آيا ټولې ډلې شريك فى المنافع دي يا بعض (يعنى چانه چې ئې حكومت وركوي)؟ دا غرونه او ځنګلې په مباح الاصل څيزونو كې داخل دي يا نه؟ حديث مبارك دې: ﴿الناس شركاء فى ثلاثة اشياء الماء والنار والكلاء الخ﴾ نو غرونه او خپله راختلي ځنګلات ﴿الكلاء﴾ ك‌ى داخل دي يا نه؟ د ﴿الناس﴾ مصداق عوام الناس دي يا خواص؟ په مباح الاصل څيزونو كې د نفع د مستحق كيدو دپاره د جائيداد مالک كيدل شرط دي يا نه؟ د متعدد كتابونو د حوالې نه سره د تعين د صفحې، د مذهب ظاهر الرواية نه جواب راكولو سره د شكريه موقع راكړئ. بينواتوجروا

المستفتى: قوم كوهستان بذريعه فضل الرحمن متعلم دار العلوم سيدو شريف

الجواب: اعلم أنّ الكلأ مغاير عن الشجر ذاتاً وحكماً يدلّ عليه ما فى ردّالمحتار ٤: ١١٠ قال فى البحر ويدخل فيه جميع أنواع ما ترعاه المواشى رطباً كان أو يابساً بخلاف الأشجار لأنّ الكلأ ما لا ساق له والشجر ما له ساق فلا تدخل فيه حتّى يجوز بيعها اذا نبتت فى أرضه لكونها ملكه والكمأة كالكلأ انتهى (١) فعلم منه أنّ الأشجار تابعة للأرض ان كانت مملوكة والّا فلا. فلابدّ علينا من تعرف أراضى الجبال اوّلاً ليكون ذريعة الى تعرف حكم الأشجار وثمنها فأقول وبالله التوفيق:

(١) (ردّالمحتار ٤: ١٢٣ "باب بيع الفاسد")

''الأراضى فى الأصل نوعان: أرض مملوكة وأرض مباحة غير مملوكة، والمملوكة نوعان: عامرة وخراب، والمباحة نوعان أيضًا: نوع هومن مرافق البلدة محتطبًا لهم ومرعًى لمواشيهم ونوع ليس من مرافقها وهوالمسمّى بالموات''(۱) (بدائع ۶: ۱۹۲، ۱۹۳) ثمّ قال فى صفحة ۱۹۴ ''وأمّا أرض الموات فالكلام فيها فى مواضع فى تفسير أرض الموات وفى بيان مايملك الامام من التصرف فى الموات وفى بيان مايثبت به الملك فى الموات ومايثبت به الحق فيه دون الملك.

أمّا الأوّل فالأرض الموات هى أرض خارج البلد لم تكن ملكًا لأحدٍ ولاحقًّا له خاصًّا فلايكون داخل البلد موات أصلًا وكذا ماكان خارج البلد من مرافقها محتطبًا لأهلها أومرعًى لهم لايكون مواتًا حتّى لايملك الامام أقطاعها لأنّ ماكان من مرافق أهل البلدة فهوحق أهل البلدة كفناء دارهم وفى الأقطاع ابطال حقهم'' انتهى مافى البدائع(۲).

وأرض الجبال غيرمملوكة كمالايخفى(۳)، ولهذا لايجرى فيها التوارث وغيرهُ فكذلك أشجارها لاتكون مملوكة وكذا ليس فيها حق الملك لأحد لعدم اذن الامام بإحيائها، نعم! فى بعضها حق الانتفاع أى ماقربت منها وأمّا البعيدة فهى موات محض ليست بمملوكة ولافيها حق الملك والانتساب الصرف لايفيد فجاز للحاكم بيع مابعد وجاز له التصرف فى الثمن كيف يشاء ولم يجزله بيع ماقرب لأنّ فيها ابطال حق أهلها(۴) فقط. وهوالموفق

---

۱ ﴾ (بدائع الصنائع ۵: ۲۸۱ كتاب الأراضي)

۲ ﴾ (بدائع الصنائع ۵: ۲۸۳ كتاب الأراضي)

۳ ﴾ لانها من الموات ولم تحي وان احييت فبغير اذن الامام (مفتي سيف الله حقاني)

۴ ﴾ قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالى: اذا أحيا مسلم أو بقيه بر صفحه آئنده...

د حکومت د طرف نه ملاؤ شوي مال کښې د ورونو حصه غوښتل

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې:

۱: د زید، عمر او بکر درې وارو مشترکه جائیداد په هندوستان کښې وو او د هغې د کتنې نه د زید په نوم باندې یو پلاټ واخستلې شو چې په هغې باندې خرچې کولو سره څه تعمیر وکړې شو او د تعمیر خرچه مشترکه وشوه.

۲: د دې نه پس د عمر او د بکر په نوم باندې دویم پلاټ واخستلې شو، نیم د عمر په نوم او نیم د بکر په نوم، کوم چې د قیمت په لحاظ سره د زید د پلاټ نه پنځلس چنده زیات مالیت باندې واخستلې شو او خلق د هغې نه پس د هندوستان نه پاکستان ته منتقل شو، حکومت پاکستان د هغه متروکه کورونو د معاوضې ورکولو اعلان وکړو، اوس زید په قانوني مهارت سره د خپل پلاټ د قیمت زیاتولو دپاره ناجائزې حربې استعمال کړې چې د هغې د وجې د هغې قیمت څو چنده زیات حاصل کړې شو او د رشوت په وجه زید ته زیاته منافع او معاوضه ملاؤ شوه.

۳: د دې په مقابله کښې عمر او بکر د شریعت د پابندئ د وجې نه د خپل پلاټ د اصلي خریدارئ د قیمت تقاضه وکړه، د نور قیمت ناجائز حربې استعمالولو نه ئې د الله پاک د ویرې نه انکار وکړو چې د هغې د وجې نه د هغوی د اصلي اخستلې شوی قیمت منظوری وشوه، اوس د عمر او بکر نه د زید نه د ناجائز حاصل کړې جائیداد حصه غواړی، آیا عمر او بکر د زید نه د هغه ناجائز حاصل کړې شوی جائیداد په حصه کښې په نزد د شریعت محمدی د حصه اخستلو حقدار دی یا نه؟ چې د خپل جائیداد د ناجائز قیمت زیاتولو نه ئې په وجه د غیر مشروع کیدو انکار کړې دې. شرعا د دې مسئلې

...بقیه ازحاشیه گذشته]

ذمي أرضا غير منتفع بها و ليست بمملوكة لمسلم ولا ذمي و هي بعيدة من القرية ملكها و اعتبر محمد رحمه الله عدم ارتفاق اهل القرية ... و لا يجوز احياء ما قرب من العامر بل يترك مرعي لهم و مطرحا لحصائدهم لتعلق حقهم به فلم يكن مواتا و كذا كان محتطبا.

(الدر المختار: ۵:۳۰۶، ۳۰۸ "كتاب احياء الموات")

وضاحت وکړئ. بينوا توجروا

المستفتی: مولوی عبدالجلیل محله قوی آباد نواب شاه مارکیټ روډ سندھ

الجواب: د کفارو چې کوم اموال منقوله وغیره منقوله په پاکستان کې پاتې شوې دی، هغه د بیت المال او حکومت حق دې. الله پاک فرمائی:

﴿وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (۱) وفی ردّ المحتار ۳: ۳۱۵ ناقلا عن الهندية ''وما أخذ منهم بلا حرب ولا قهر كالهدية والصلح فهو لا غنيمة ولا فئ وحكمه حكم الفئ لا يخمس ويوضع في بيت المال'' (۲) لهٰذا دا مالونه چې کومو خلقو ته د حکومت د طرف نه ملاؤ شوی دی هغوی به مالکان متصور کولې شی که په هندوستان کې د هغوی مالونه وی او که نه وی، که کم وی او که زیات وی، پس د زید سره د باقی ورونو هیڅ حصه نشته. فقط

په شرکت د خسارې د ضمان اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې خالد د لسو لاکهو روپو سرمایه په کاروبار کښې ولګوله، هغه ته ضرورت راغلو چې پنځه لاکه روپۍ ورته نورې ملاؤ شی یا نور څوک سرمایه دار د هغه سره یوځای شی نو هغوی به په منافع کې هم شریک کړې شی، د هغه دوست رشید هغه ته د عبدالحمید ذکر وکړو چې هغه سره یو لاک روپۍ بغیر د سود نه پرتې دی او هغه ته ئې اویل چې تقریبا په کال کې به تاسو ته ۲۰ فیصده منافع ملاؤ شی، عبدالحمید کور ته راغلو چې دا خو سوداګری ده ممکن ده چې تاوان راشی، رشید هغه ته ووېل چې که نفع وشوه نو هغه به ستاسو وی او که نقصان وشو نو هغه به زه د خپل جیب نه ادا کوم د پیسو ورکولو په وخت د عبدالحمید په زړه کې راغلل چې صرف د اصل سرمایه ذمه داری

---

۱ ﴾ (سورة الحشر، آیت: ۶)

۲ ﴾ (ردّ المحتار ۳: ۲۵۰ ''کتاب الجهاد، باب المغنم والقسمة'')

خو معمولي خبره ده ممکن ده چې نفع ورته حاصل شي په دې وجه ئې د رشيد نه بيا تقاضه وکړه چې که ستاسو د قول مطابق ۲۰ فيصده نفع وشوه نو تاسو په طور د ثالث ذمه داري واخلئ او دا وعده وکړئ چې تاسو به د خپل مال نه ماته کم ازکم لس فيصده نفع ضرور راکوئ، نو په دې وعده باندې يو لاک روپئ د خالد په حواله کړې کومې چې خالد په کاروبار کې ولګولې، عبدالحميد ته يو عالم وويل چې جائز تجارت خو هغه دې چې په هغې کې د نفع سره خساره هم برداشت کړې شي او که داسې ضمانت وي نو هغه سودي منافع ده او هغه د ضمان الخسران باطل فقهي عبارت پيش کړو. عبدالحميد د بل عالم نه تپوس وکړو چې هر کله د رشيد دې کاروبار سره هيڅ تعلق نشته او هغه لس فيصده ضمانت ورکړې دې نو ديانة په دې کې هيڅ باک نشته دا هغه تاسو سره يو لوظ کړې دې چې دهغې پوره کول د هغه اخلاقي ذمه داري ده که په دې سره نفع ملاؤشي نو هغه به جائزوي آيا په دې سره که عبدالحميد ته لس فيصده ګټه ملاؤ شي نو هغه به په سود کې داخل وي؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: عبدالرحمن بمعرفت قاري محمد ايوب انور علوي اسلام آباد ۲۶ شعبان المعظم ۱۴۰۳هـ

الجواب: د عبدالحميد دا معامله خلاف شرع ده دا عبدالحميد د شرکت خواهشمند نه دې بلکې په قرض باندې د ګټې خواهشمند دې. والاصل (ان کل قرض جرنفعاً فهوربا)(۱) او د متعين نفع خواهشمند دې کومه چې د فقهاء کرامو د تصريح مطابق ممنوع ده. (۲) او دا عبدالحميد د رشيد نه د ضمان الخسران" اخستلو عاقد دې او هغه هم ممنوع دې.

كمافي شرح المجلة. ص۳۴۱: ضمان الخسران باطل فلوقال بايع فلاناً على أن ما أصابك من الخسران فعلي أواستأجرطاحونة فلان وما أصابك من الخسران فعلي لم تصح الكفالة(۳). وهوالموفق

---

۱) (الدرالمختار ۴:۱۹۴ "فصل في القرض، مطلب كل قرض جرّنفعاً حرام")

۲) قال العلّامة الحصكفي رحمه الله: "وعدم مايقطعها كشرط دراهم مسمّاة من الربح لأحدهما لأنه قدلايربح غير المسمّى". (الدرالمختار ۳:۳۶۹ "كتاب الشركة")

۳) (شرح المجلّة لسليم رستم بازرحمه الله ۳۴۱، المادة ۶۳۰ الفصل الثاني في الشرائط الخ)

په مشترکه ځمکه کې حقدار ته خپله برخه یا دهغې قیمت ورکول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ یو مشترکه ځمکه وه چې په هغې کې د محمد عثمان ۲۹ حصې وې، د نادر شاه ۲۲ حصې او د حبیبه، زینب او فاطمه ۱۹ حصې وې، ټوله ځمکه دوه اویا (۷۲) حصې وه، د دې حصو مطابق محمکه ریلوې په ۱۹۵۰ء کښې زمونږ مشترکه ځمکه په قبضه کې واخستله. په ۱۹۵۹ء کې مونږ ته رقم په بدل کې پیسې راکړل شوې، چونکې مونږ زنانه وو، زمونږ څوک پلار یا ورور نه وو په دې وجه په ۱۹۲۴ء کښې زمونږ ټوله حصه ریلوې ته منتقل کړې شوه، او په ۱۹۵۴ء کې استیشن جوړ شوې وو، او د پیسو اخستلو هم پنځه کاله تیر شو، اوس په هغې کې یو فریق نادر شاه دا بیان ورکوی چې ستاسو ځمکه ما سره موجود ده او کله چې مو خوښه وی جدا ئې کړئ او دویمه ډله مسمی عثمان د ځمکې د ورکولو نه انکاری دې او په پیسو ورکولو باندې راضی دې حال دا چې مونږ د ځمکې مطالبه کوو، درخواست دې چې تاسو مونږ ته د شریعت په رڼا کې بیان کړئ چې مونږ د ځمکې حقدار یو یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: حبیبه، فاطمه، زینب لوڼه دا کبر... چارسده.....۲۵ جمادی الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: په صورة مسئوله کې دا زنانه د خپلو حصو حقدارې دی، دا ترونه وغیره به هغوی ته ځمکه یارائج الوقت قیمت باقاعده ورکوی.[1] وهوالموفق

---

۱) عن أبي حرّة الرقاشي عن عمّه قال قال رسول الله ﷺ : ألالاتظلموا،ألالايحلّ مال امرئٍ الّابطيب نفس منه. (مشكوة المصابيح ۲۵۵،باب الغصب والعارية)

وقال العلّامة ظفرأحمدالعثماني رحمه الله تعالي "عن يزيدبن سائب قال قال رسول الله ﷺ :لايأخذنّ أحدكم متاع أخيه جاداً ولالاعباً،واذاأخذأحدكم عصاأخيه فليردّها اليه "وأجمع المسلمون علي تحريم الغصب في الجملة،وانّمااختلفوافي فروع منه، اذاثبت هذا فمن غصب شيئاًلزمه ردّماكان باقيامن غيرخلاف نعلمه لقول النبي ﷺ : "علي اليدماأخذت حتّي تؤديه...فان تلف في يده لزمه بدله.

(اعلاء السنن ۱۶:۳۲۴ "كتاب الغصب :باب ردّعين المغصوب اذاكان قائماً")

په شاملات کې د نورو شریکانو د اجازت نه بغیر تصرف کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د کلي يو شاملات، کوم چې د درې سوه نه د زياتو کسانو ترمينځه مشترک دې، د ذکر شوې ځمکې د مالکانو د اجازت نه بغیر په دې باندې مسجد او کوروننه او مدرسه وغیره جوړولو سره قبضه کول یا دهغې په عوض کې يو لوئې رقم ورکول یا پس د استحقاق نه د هغې خرڅول جائز دی یا نه؟ حال دا چې مالکانو اخستونکې بار بار منع کړې هم دې، جواب راکړئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: ماسټر همداد ضلع اټک .... ۲۵ شوال ۱۴۰۱ھ

الجواب: که شاملات د املاک غیر تقسیم شده نوم وی نو په دې کې د ټولو شریکانو د اجازت نه بغیر تعمیر او اخستل او خرڅول ناجائز دی.

(الافی مقدار حصته)،فی شرح المجلّة: کلّ من الشرکاءفی شرکة الملك أجنبی فی حصّة سائرهم فلیس أحدهم وکیلًاعن الآخرولایجوزلهٔ أن یتصرّف فی حصّة شریکه بدون اذنه(۱). وهوالموفق

د ځامنو پلار ته په ورکړې مال کې د شرکت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د زید ډیر بچی دی او ټول وروڼه او پلار مشترکه خوراک کوی، په هغې کې دوه وروڼه ملازمت وغیره کولو سره ګټه کوی او باقی وروڼه مختلف قسم کورنې کاروبار کوی. آیا دا ګټه د ټولو وروڼو مشترک ده یا صرف د هغوی ده چا چې ګټه کولو سره جمع کړې ده؟ که په ګټه کې ټول وروڼه مشترک وی نو په هغه وروڼو کې يو درور که بیل شی نو آیا والد صاحب هغه د مشترک جائیداد نه محروم کولې شی یا نه؟ ځکه چې دا په ټولو وروڼو کې مشترک دې. بینواتوجروا

المستفتی: الحاج مولانا محمد حقانی میران شاه، وزیرستان ... ۲ نومبر ۱۹۸۳ء

---

۱) (شرح المجلّة لسلیم رستم باز رحمه اللّٰه ۱/ ۶۰۱،المادة: ۱۰۷۵)

الجواب: ١: که دا ټول ځامن پلار ته خپله خپله ګټه په طور د تمليک ورکوي نو پلار به د ټولو مالونو، او په هغې سره د اخستلې شوې جائيداد به واحد مالک وی.(١) او د دې جائيداد نه به يو ځوئې هم بغير د اجازت شرعی نه نۀ محروم کوی.(٢)

٢: که دې ځامنو دا ګټه په طور د اباحت ورکړې وی نو صرف ګټه کونکی ځامن به په دې کې شريک او حقدار وی نه ټول ځامن.(٣) وهوالموفق

په شرط ختميدو باندې هريو ته خپل راس المال او د شرط مطابق نفع ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې سرور خان او محمد علی دواړه د دوايئ دکان کې کاروبار کوی، خو لائسنس د سرور خان په نوم باندې دې، سرور خان محمد علی خان ته وويل چې دکان خو زما دې خو زه د دې د کنټرول کولو قابل نه يم تاسو ما سره کار کوئ زه به تاسو ته نيمه حصه درکوم، خو محمد علی وويل چې ما سره پيسې نشته زه به څنګه شرکت وکړم، سرورخان وويل چې که تاسو سره پيسې نه وی نو هم زه به تاسو ته نيمه حصه نفع او نقصان درکوم آخر محمد علی ورته څلور زره روپئ ورکړې، سرور خان د څوارلس زرو روپو سرمايه جمع کړه خپل مينځ

---

(١) وفي شرح المجلّة: يملك الموهوب له الموهوب بالقبض.
(شرح المجلّة ٣:٣٨١: المادة ٨٦١ كتاب الهبة، الباب الثالث في بيان أحكام الهبة)

(٢) وفي الدّر المختار: ولو وهب في صحتّه كل المال للولد جاز وأثم.
(الدّر المختار ٥٧٣: ٤ كتاب الهبة)

(٣) قال العلّامة ابن نجيم رحمه الله تعالي: (قوله الكسب للعامل وعليه أجرمثل مالّلآخر) لوجود السبب منه وهوالأخذ والاحراز، أفاد أنّهما لوأخذاه معًا فهوبينهما نصفان لاستوائهما في سبب الاستحقاق وانّه لوأخذه أحدهما ولم يعمل الآخر شيئًا فهوللعامل ولاشي عليه للآخر.
(البحرالرائق ١٨٤: ٥ "فصل في الشركة الفاسدة")

کې شریک شو، نیمه حصه په نفع او نقصان کې دې دواړو درې کالو پورې مشترک تجارت وکړو اوهریونیمه نیمه حصه نفع اونقصان واخستلو، د دریم کال په ختمیدو باندې د حکومت دطرف نه بهرملک کې د دکان پرمټ (سند) ملاؤ شو، پرمټ د سرورخان په نوم باندې وو، په حقیقت کې دا پرمټ د دکان وو، اوس سرور خان دا پرمټ د پنجاب په دوائی خرڅونکی باندې خرڅوی او وائی چې پرمټ زما په نوم باندې راوتلې دې او محمد علی وائی چې پرمټ د دکان دې ځکه چې درې کاله مونږ په دکان کې شریک وو او سرور خان وویل چې که ته زما نه پرمټ غواړې نو زه به شرکت نه کوم، اوس تاسو ته دا عرض دې چې د دې څه حساب دې؟ تفصیلی جواب ولیکئ. بینواتوجروا

المستفتی: ډاکټر وزیر محمد ضلع ډیره اسماعیل خان

الجواب: ۱: د شرکت کولو په وخت چې څومره مال شریک ورکړې وو دومره مقدار به هر یو واپس اخلی او باقی مال په حقیقت کې ربح او ګټه ده هغه به نیمه نیمه تقسیموی ځکه چې هغوی دا اشتراط کړې وو.(۱) ۲: باقی د پرمټ اخستل او خرڅول ناجائز دی او بیع باطل ده ځکه چې دا استحقاق او حق دې. فقط(۲) وهوالموفق

---

۱) وفي الهندية :وحكم شركة العقدصيرورة المعقودعليه ومايستفادبه مشتركابينهما.
(فتاوىٰ هندية ۲:۳۰۲ كتاب الشركة :الباب الأوّل في أنواع الشركة)

وأيضًافيها :(وان قلّ رأس مال أحدهماوكثررأس مال الآخرواشترطاالربح بينهماعلي السواء أوعلي التفاضل فانّ الربح بينهماعلي الشرط).
(فتاوىٰ هندية ۲:۳۲۰ كتاب الشركة الفصل ، الثاني في شرط الربح)

۲) وقال العلّامة الحصكفي رحمه الله تعالي :وفي الأشباه لايجوزالاعتياض عن الحقوق المجرّدة كحق الشفعة.
(الدرالمختار ۴:۱۵ مطلب لايجوزالاعتياض عن الحقوق المجرّدة)

د یو شریک ځامنو ته په کاروبار کې د کار کولو اجر مثل ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دوه ورونه دی د هغوی سرمایه یو ځائ او برابر وه او کاروبار ئې هم یو ځای وکړو. اوس د څو کالو نه د یو ورور هلکان هم په کاروبار کولو کې شریک دی چې ځوانان دی او ښه محنت کوی، اوس چې د کوم ورور ځامن دی هغه وائی چې هغه هلکانو ته دې باقاعده حصه ورکړې شی او په املاک کې به شریک وی، بل ورور وائی چې نه! دې هلکانو ته خو به صرف د محنت معاوضه ورکولې شی ځکه چې دا د مال مالکان نه دی، اوس شریعت د هغوی متعلق څه فیصله کوی؟ بینواتوجروا

الجواب: که طرفین مصالحت ونکړې شی نو دې ځامنو ته به اجر مثل ورکولې شی.(۱) او د دې نه زائد مقدار رقم نه جانب مخالف خپله حصه پټه وصولولې شی. وهوالموفق

چه د مشترکې ځمکې نه خپله حصه خرڅه کړی نو په ثمن کې نور ورونه شریک نه دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د مسمی حسن متروکه ځمکه یولس کناله وه، په دې کې پنځه ورونه او درې خوئیندې شریکې دی. مشر ورور حاجی رمضان خپلو نورو ورونو ته وویل چې دا ځمکه به مونږ په اشتمال کې بل ځای ته منتقل کړو ځکه چې موجوده ځای فائده مند نه دې، د منتقل کولو نه نورو ورونو انکار وکړو چې مونږ د منتقل کولو نه عاجز یو. پس احمد رمضان وویل چې زه او یو بل ورور خپله

---

(۱) قال العلّامة ابن عابدین رحمه الله تعالي "(قوله والربح)حاصله أنّ الشركة الفاسدة امّابدون مال أوبه من الجانبين أومن أحدهمافحكم الأولي أنّ الربح فيهاللعامل والثانية بقدرالمال والثالثة لربّ المال وللآخر أجرمثله". بحذف يسير.
(ردّالمحتار ۳۸۳:۳ مطلب يرجّح القياس :فصلٌ في الشركة الفاسدة)

حصه منتقل کوو ، هغه ورونو خپله حصه یولس کناله بل خای ته منتقل کړه، دې دواړو خپله ځمکه خرڅه کړه، اوس ذا باقی ورونه وائی چې مونږ هم په دې روپو کې شریک یو حال دا چې هغوی په منتقل کولو باندې هیڅ خرچه هم نه ده کړې. بینواتوجروا

المستفتي: عبدالرحمن کندیان ضلع میانوالی ۱۰ رمضان ۱٤٠٥ھ

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت د دې پیسو صرف دوه ورونه مستحق دی، په دې کې د نورو ورونو هیڅ حصه نشته، ﴿لان الانتقال بیع فی الحقیقة﴾ (۱) وهوالموفق

د مشترکه دیوال د جوړولو د اخراجاتو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د مشترکه دیوال تاوان به په چا باندې وی؟ بینواتوجروا

المستفتي: حاجی زئی شبقدر فورټ چارسده

الجواب: د قواعدو په رڼا کې په مشترکه دیوال باندې به مشترک تاوان کولې شی. (۲) وهوالموفق

---

۱ ﴾ وقال العلّامة ابن عابدين رحمه الله تعالي "(قوله وحكمه ثبوت الملك) أي في البدلين لكل منهما في بدل وهذاحكمه الأصلي.

(ردّالمحتار ٦: ٤ "كتاب البيوع ،مطلب شرائط البيع أنواع أربعة")

۲ ﴾ قال العلّامة ابن عابدين رحمه الله :وفي جامع الفصولين :حائط بينهماوخيف سقوطه فأراد أحدهمانقضه وأبي الآخر يجبر علي نقضه ولو هدما حائطا بينهما فابي احدهما عن بنائه يجبر ولو انهدم لا يجبر ولكنه يبني الآخر فيمنعه حتي يأخذ نصف ما انفق لو انفق بامر القاضي ونصف قيمة البناء لوأنفق بلاأمر القاضي.

(ردّالمحتار ۳: ۳۸۸ "كتاب الشركة ،مطلب مهم فيمااذاامتنع الشريک الخ")

وفي شرح المجلّة :"ومن فروع هذه القاعدة ما ... بقیه برصفحه آئنده...

د لفظ شرکت د استعمال په صورت کې
ګټه نه کونکې ورور په مال کې شریکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دوه سکه ورونه د ماشوموالی نه خپل مینځ کې مشترک راروان دی، او د هغوی دوه نور سکه ورونه وو خو هغوی دواړه د هغوی نه او خپله هم د یو بل نه جدا شوې وو، اوس پاتې شوه د دې دواړو مسئله هغه داسې ده چې ټول دولت صرف یو کس ګټلې وو، او د بل کار صرف د کور کار خیال ساتل وو، ځکه چې ګټه کونکې یو تعلیم یافته سرکاری ټیکیدار وو او بل بې تعلیمه وو چې د کور د خیال ساتلو نه علاوه ئې بل هیڅ کار نه شوکولې په دې وجه د بهر نه ئې د دولت په ګټلو کې څه حصه نه شوه اخستلې، اوس دواړه وفات شوې دی او د دې دواړو اولاد بیلتون غواړی، د کلی ټول خلق او علاقې والا د هغوی دواړو د شرکت شهادت ورکوی، خو د هغې سره دا ګواهی هم ورکوی چې ټول دولت دې ذکر شوی تعلیم یافته ورور ګټلې وو، اوس د دې دواړو ورونو د اولاد ترمینځه څنګه د شریعت مطابق بیلتون وکړې شی؟ ځکه چې د تعلیم یافته ورور اولاد د ترۀ ځامنو ته وائی چې زمونږ د پلار دا هم احسان وو چې خپله ئې اوګټله او ستاسو په پلار ئې اوخوړله، په مونږ باندې ستاسو هیڅ حق نشته چې مونږ ئې تاسو له درکړو، او نور وائی چې بیشکه ګټه خو کړې ده ستاسو پلار، خو د مشترک اوسیدو د وجې نه زمونږ حق ضرور شته په دې وجه تاسو مونږ سره شرعی فیصله وکړئ؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی حبیب الله ډیره اسماعیل خان ۱۳ فروری ۱۹۷۵م

...بقیه ازحاشیه گذشته] لواحتاج الملک المشترک الي العمارة فطلب أحدالشریکین عمارته وأبي الآخرفانّه یجبرعلیه بل اذاکان الملک المشترک قابلاًللقسمة یقسم...وان لم یکن قابلاًللقسمة یأذن الحاکم لطالب العمارة بالتعمیرویحبس العین الي أن یستوفي من شریکه قدرما أصاب حصّته من النفقة.

(شرح المجلّة لسلیم رستم باز ۲۹ :المادة۱۹ :القاعدة لاضررولاضرار)

الجواب: دا شرکت یو رسمی شرکت دې شرعی شرکت نه دې.

لعدم العقد ولعدم الشركة في السعي أو البذر إلا إذا ثبت أن الأخ الملازم العامل قال لأخيه أشركتك فيما اكتسبته لأن لفظ الشركة يفيد التمليك في البعض. (كما في ردالمحتار ۲: ۳۶۸(۱)). وهوالموفق

د پلار د خوی په گټه باندې د هغه د پاره اخستلې شوې ځمکه کې د بل ورور عدم شرکت

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې ډیر قرضدارې وو، او بل څه انتظام د هغه سره نه وو، د هغې نه پس د هغه یو ځوئې بهر ملک ته لاړو، مزدوری کولو سره هغه قرضه ختم کړه او ورسره ئې ډیرې پیسې هم اوګټلې نو پلار د هغه نه خوشحالیدو سره ددې ځوی په زیاته ګټه باندې ځمکه واخستله او په کاغذاتو کې ئې هم د هغه ځوی نوم ولیکلو او ورسره ئې دا هم وویل چې تا محنت ډیر وکړو په دې وجه دا باقی ګټه ستا دپاره مخصوص ده او د پلار په ژوند باندې ئې دا ځوئې کور ته راغلو او ټول اختیارات ئې هغه ته ورکړل او د دې ذکر شوی سړی دوه ځامن نور دی، په هغوی کې کشر ځوی سفر کولو سره ډیرې پیسې اوګټلې چونکې صاحب اختیار مشر ځوئې وو او پلار ئې یو ارخ ته شوې وو نو مشر ورور چې د کشر ورور په ګټه باندې کومه ځمکه اخستلې ده یا ئې ګانه کړې ده هغه کاغذونه ئې هم د هغه په نوم باندې لیکلې دی او د پلار د مرکیدو نه پس هم کاغذونه د هغه وړوکی ورور په نوم باندې شو. اوس پاتې شو مینځنې ورور، چا چې سفر نه وو کړې او په کور باندې ئې پټې وغیره سنبهال کړې دې او بیا ئې څو کاله د حکومت نوکری هم کړې ده او درې وارو ورونو

---

۱) قال العلّامة ابن عابدين رحمه الله تعالي :وفي التتارخانية عن التتمّة :سئل عن والدي عن أحدشريكي عنان اشتري بمافي يده من المال عروضاثم قال لأجنبي أشركتك في نصيبي ممااشتريت قال يصير شريكاله شركة ملك.

(ردالمحتار ۳: ۳۸۵ ''فصل في الشركة الفاسدة'')

شراکت باندې ژوند تير کړې دې، فی الحال ټول وادهٔ کړې دی او تقسيم کول غواړي. اوس مشر ورور وائی چې د پلار اصلی جائيداد چې کوم دې هغه تقسيم کړئ او کومه ګټه چې ما زياته کړې ده او په کاغذونو کې زما په نوم ده هغه زما ده ځکه چې پلار په خپل ژوند کې مخصوص کړې ده او کوم چې د وړوکی ورور په نوم باندې په کاغذاتو کې ده هغه د هغه ده ځکه چې د پلار په ژوند کې دهغه په نوم باندې شوې ده او هغه انکار نه دې کړې او کوم ملازمت چې تا کړې دې دهغې په اندازه به تاته هم (يعنی د مينځنی ته) پيسې يا ځمکه ملاويږی خو مينځنې ورور وائی چې نه، دا اصل جائيداد او ټوله ګټه شريکه ده ټول به تقسيمول وی اوس د شريعت مطابق زمونږ ترمينځهٔ فيصله وکړئ؟ بينواتوجروا

المستفتی: مخور بمعرفت ابوالاحسان سوات... يکم اکتوبر ۱۹۷۰ء

الجواب: کومه ځمکه چې د مشر ورور په نوم باندې اخستلې شوې ده هغه د مشر ورور ده په هغې کې د چا هم شرکت نشته او دغه شان چې کومه ځمکه د کشر ورور په نوم اخستلې شوې ده هغه د کشر ورور ده يعنی دا په مشترک مال کې نه دی داخل (۱) مينځنی ورور به هغه وخت اعتراض کولې چې پلار مثلا دا ځمکه په خپل نوم يا د درې واړو په نوم باندې اخستلې وې لهذا د مينځنی ورور د دې دواړو سره شرکت نشته، خو د رورولئ د لحاظ د وجې نه د نيک سلوک انجام به وی. **فقط وهوالموفق**

---

(۱) قال العلّامة ابن عابدين رحمه الله تعالي: وما اشتراه أحدهم لنفسه يكون له ويضمن حصّة شركائه من ثمنه اذادفعه من المال المشترک وکل مااستدانه أحدهم يطالب به وحده. (ردّالمحتار ۳:۳۷۰ مطلب فيمايقع کثيرفي الفلاحين ممّاصورته شرکة الخ)

وقال العلّامة ظفرأحمدالعثماني رحمه الله تعالي: رجل تصرف زماناًفي أرض ورجل آخررأي الأرض والتصرف ولم يدع ومات علي ذلک لم تسمع بعد ذلک دعوي ولده فتترک في يدالمتصرف لأن الحال شاهد اه (۲:۱۶) قلت والشراء علي اسمه تصرف قوي وکذاالادخال والاخراج علي اسمه واداء خراج الحکومة من لوازم البيع باسمه. (امدادالاحکام ۳:۳۱۸ ''کتاب الشرکة والمضاربة'')

د داسې شرکت حکم چې په هغې کې قرض د شراکت په شرط ورکړې شوې وي

سوال: (۱)زیدازبکرپنج هزارروپیه قرض طلب کردبرائے کدام تجارت، بکر گفت که من پنج هزارروپیه قرض میدهم لاکن بریں شرط که من پنج هزاردیگرکنیم وباشما دریں تجارت شریک شویم بغیرازشراکت قرض نه دهند،پس زیداین شرط تسلیم کردوکدام معامله که بودشریک شدندپس ایں جائزاست یانه؟

(۲)پس بریں صورت اگرزیدیکصدروپے ازملک خودبرپنج هزار زائد کرد، ونیز ازبکرپنج هزار بایکصد زائدطلب کرد،مجموع هردویاده هزار دوصد یاده هزار یکصد شد. پس بریں یکصدروپیه که ازخود زائد کرد، صورت دوم ازاوّل جداشدیانه؟ پس حکم اوّل ودوم متحداست یانه، اگرمتحدنباشدچه حکم دارد؟بینواتوجروا

المستفتی: گل نور تاجر..... ۱۲ ربیع الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: د قواعدو په رڼا کې دا قرض صحیح دې او دا شرکت باطل او غیر لازم دي، لماَفی شرح التنویرمع ردّالمحتار۴:۲۲۸ مایصح ولایبطل بالشرط الفاسدأی یصح فی نفسه ویلغوالشرط،القرض والهبة والصدقة(۱).

پس کله چې سره د غیر لازم کیدو زید او بکر دا د عمل لاندې راوستل نو بالضرورة به په دې کې دشرکت ټول احکام جاری کولې شی. (۲) وهوالموفق

۱) (الدرّالمختارمع ردّالمحتار ۴:۲۵۴ مایبطل بالشرط الفاسدولایصح تعلیقه به)

۲) قال العلّامة ابن عابدین رحمه الله تعالي: "(قوله والربح)حاصله أنّ الشرکة الفاسدة امّابدون مال أوبه من الجانبین أومن أحدهمافحکم الاولي أنّ الربح فیهاللعامل والثانیة بقدرالمال والثالثة لربّ المال وللاٰخر أجرمثله" بحذف یسیر.

(ردّالمحتار ۳:۳۸۳ مطلب یرجح القیاس :فصل في الشرکة الفاسدة)

په شراکت کښې شریک د موکل د حضور نه بغیر وکیل جوړیدل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې زید او بکر دواړو د شرکت معامله وکړه، د زید د تلو په صورت کښې خالد د زید د قائم مقام کیدو دعوی کړې ده چې زه د هغه وکیل یم خو بکر د هغه وکالت نه منی بلکښې وائی چې اول خپله حاضر شه او وروستو به هغه لره حاضرولو سره ته وکیل ئې خو هغه انکار کوی، آیا په دې صورت کښې خالد بغیر د حاضریدلو نه د زید وکیل جوړیدې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد شریف.....۱۲٤ کتوبر ۱۹۷۸ء

الجواب: مناسبه ده چې خالد اول په خپل وکالت باندې ګواه قائم کړی، دویم بکر دا ثابته کړی چې شرکت ختم شوې دې او دا زید زما باقی دار دې (۱) وهوالموفق

د حکومت په طور د شراکت د کور دپاره پیسې ورکولو سره د ګټې سره کرایه په کور کښې وصولول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې حکومت پاکستان یو کس ته د کور جوړولو دپاره پیسې په طور د شراکت د کور په کرایه کښې ورکوی د دې طریقه دا ده چې مثلا د کور جوړولو په وخت شپیتهٔ زره روپئ ورکړی او په دې پیسو باندې په کرایه کښې د شرکت په بنیاد باندې حکومت په پنځلس کالو کښې نفع مقرر کوی، دیرش زره روپئ، میزان نوی زره روپئ. پورته ذکر شوې پیسې په پنځلسو کالو باندې تقسیمولو سره شپږ زره روپئ جوړیږی، شپږ زره روپئ په دولسو میاشتو باندې تقسیم کولو سره د میاشتې پنځه سوه روپئ حکومت د مالک مکان نه په پنځلس

---

(۱) قال العلّامة المرغیناني رحمه الله تعالي :وماسوي ذلک من الحقوق یقبل فیهاشهادة رجلین أورجل وامرأتین سواء کان الحق مالاًأوغیرمال مثل النکاح والطلاق والوکالة والوصیة ونحوذلک.

(الهدایة ۳:۱۵٤ کتاب الشهادة)

کاله کې وصولولو سره شراکت ختموی، او کور د کور د مالک شی آیا دا طریقه شرعا جائز ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالستار کوئټه.....ربیع الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: که د دې کور آبادی د اولې ورځ نه د هغه سړی ملکیت شمارلې کیږی نو حکومت ته به دیرش زره روپۍ په طور د کرایه د شرکت په بناء ورکول اخستل حرام وی.(۱) د چا په ملکیت کې په کرایه کې شرکت بې معنې امر دې او که د دې کور آبادی فی الحال د حکومت ملکیت وی او نتیجة د هغه سړی په ملکیت کې راتلونکې وی نو دې ته قرض ویل بې معنې دی. وهوالموفق

د فاسد شرکت په صورت کې سابق او لاحق ګټه په رؤس باندې تقسیمول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زرمت او ګل باس خان دوه ورونه دی، کاروبار او جائیداد د دواړو مشترکه دې، ګل باس خان څو کاله سفر کولو سره ګټه وکړه او زرمت خان په کور باندې اوسیدو. سره کاروبار وکړو، اوس د زرمت خان دوه ځامن دی چې سفرونه کوی او ګټه کوی او ګل باس خان د کور کاروبار کوی اوس هغه خانله وی ګل باس خان وائی چې د پیسو تقسیم به په نیمه باندې وی او زرمت خان وائی چې نه زما دواړو ځامنو سفر کړې دې او ګټه ئې کړې ده تقسیم به په افرادو باندې وی. اوس سوال دا دې چې آیا دا تقسیم به په افراد باندې وی او که په نیمه باندې؟ بینواتوجروا

المستفتی: قطب الدین تحصیل هنګو ضلع کوهاټ... ۹ جنوری ۱۹۸۶ء

الجواب: دا شرکت شرکت فاسده دې، دا نه شرکت املاک دې او نه د شرکت

---

(۱) قال العلّامة ابن عابدين رحمه الله تعالي: "(قوله كل قرض جرّنفعاًحرام) أي اذاكان مشروطاً".
(ردّالمحتار ۴:۱۹۴ مطلب كلّ قرض جرّنفعاًحرام)

عقود په څلورو قسمونو کې یو قسم دې، پس د قواعدو په رڼا کې ټول سابق او لاحق ګټه به په رؤوس (افراد) باندې تقسیمولې شي. (١) او د ګل باس خان ګټه دې نیمه کړې شي او د کور ګټه دې هم نیمه کړې شي او د زرمت خان د ځامنو ګټه دې څلور حصې کړې شي نو په دې مصالحت کې د جانبینو خیر او ښیګړه ده. وهوالموفق

په باز نیولو کې شرکت کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې مثلاً ١: پنځه سړی خپل مینځ کې یو بل سره دا عهد کوی چې که په مونږ کې یو کس هم باز اونیولو نو هغه به خرڅولو سره قیمت برابر تقسیمو.

٢: ذکر شوې پنځو کسانو په سابقه طریقه باندې عهد وکړو خو په دې پنځو کې یو په کور باندې په آرام ناست دې صرف د هغوی دپاره د خوراک څکاک ذمه داری ده او باقی څلور واړه شپه او ورځ په باز پسې لګیدلې دی نو آیا په دې کې به ټول شریکان، پنځه په پنځه شریک وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم ١٣ اکتوبر ١٩٨٦ء

الجواب: دا دواړه اقسام د شرکت شرعیه نه دی، صرف د هغه باز نیونکې بغیر د بل چا د شرکت نه مالک شرعی دې کمافی ردالمحتار ص ٤٦٥، ج٣: قوله فلاتصح فی مباح کاحتطاب واحتشاش واصطیاد وتکدفان الملک فی کل ذلک یختص بمن باشر السبب (٢) وهوالموفق

---

(١) قال العلّامة ابن عابدين رحمه الله: يؤخذ من هذا ما أفتي به في الخيرية في زوج امرأة وابنها اجتمعا في دار واحدة وأخذ كل منهما يكتسب على حدة ويجمعان كسبهما ولا يعلم التفاوت ولا التساوي ولا التميز فأجاب بأنه بينهما سوية.

(ردّالمحتار ٣: ٣٨٣ "كتاب الشركة، فصل في الشركة الفاسدة")

(٢) (ردّالمحتار ٣: ٣٦٩ "كتاب الشركة: مطلب شركة العقد")

بغیر د اجازت نه پخوانۍ آبادۍ راغورځولو سره نوې آبادۍ کولو باندې د نورو شریکانو نه خرچ طلب کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یوزیارت ته نژدې یو بنیاد (آبادي) کوم چې د مخکې نه جوړ وو د خاندان یو کس د ضعف د وجې نه هغه راوغورځولو او نوې ئې تعمیر کړو، اوس هغه خرچ کړې شوې پیسې د ټول خاندان نه طلب کوي، آیا د خاندان په افرادو باندې د هغې ادا کول لازم دي؟ بینواتوجروا

المستفتي: محمد حاجی ارت مسجد حافظان شاه منصور صوابي...... ۲۶ ستمبر ۱۹۷۲ء

الجواب: این شخص باني نه ماموراست ونه مجبوراست، لهٰذارجوع اوبردیگر شرکاء غیرمشروع است. یدلّ علیه مافی الهندیة: ولیس لهٔ (للشریك) أن یحفرفیها (الدارالمشترکة) بئرًاأویبنی بناء بغیراذن شریکهٖ وان بنی أوحفر ضمن النقصان ویؤمربرفع البناء کذافی الفتاوی العتابیه.(هندیه ۴۰۵:۵)([1]). وهوالموفق

په پنشن کې د نورو ورونو د شرکت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په دوه ورونو کې یو ملازم وو او دواړه به یو ځای اوسیدل، مال ئې شریک وو، څه موده پس جدا شو، د حساب کولو نه پس نوکری د ملازم ورور په نوم پاتې شوه، خو دا معلومه نه شوه چې دې دواړو ورونو د نوکرۍ حساب کړې وو یا نه.. بیا دوی مړه شو او نوکری د ملازم ورور ځوی په خپل نوم باندې ولیکله. څه موده پس دبل وفات شوی ورور ځوی دعوی وکړه چې د هغه د نوکرۍ وظیفه (پنشن) د نیمې حصې زه حقداریم آیا دا شرعا صحیح کیدې شي؟ بینواتوجروا

المستفتي: نامعلوم متعلم دار العلوم حقانیهٔ..... ٤ مئی ۱۹۹۱ء

---

[1] (فتاوي عالمگیریة ۵:۳۷۰ ”کتاب الکراهیة،الباب التاسع والعشرون في الانتفاع بالأشیاء المشترکة“)

الجواب: این ملازمت ازقبیل عطاء سلطاني است،درین دیگرشرکاء حصص نه دارند.این محض حقِ این ملازم است بلا شرکت غیرے.کمافی المبسوط للسرخسی ١١:١٨٩ ولایشارك أحدهما صاحبهٔ فیمایرث من میراث ولا جائزة یجیزهاالسلطان لهٔأوهبة أوهدیة(١). وهوالموفق

د پلار او ځوی په مشترکه تجارت کې به ګټه د چا وی؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې که پلار په شریک کور کې په خپلو ځامنو کې خپل یو ځوې په خپله سرپرستئ کې په کاروبار باندې ولګوی. په ځانی او مالی هر ممکن امداد سره د هغه امداد او حوصله افزائی کوی. ورسره دا چې د هغه د وادهٔ، میلمه، خپلو خپلوانو خرچه، د کور او دکان داخلی خارجی وغیره ټول اخراجات هم یوائې پلار برداشت کوی، پلار په خپله د نورو بچو په ذریعه برابر هغه سره امداد کوی، په دې یقین باندې چې ځوئې حقیقی او کاروبار خپل دې خو دې کاروباری سرمایه ته د شریک کور کار آمد تجارتی امامت ګڼلو سره د کور مصارف وغیره په هیڅ ضرورت کې په هیڅ کار نه راولی. د دې نه علاوه د پلار په سرپرستئ کې په تجارتی نفع سره ځوی د پلار دپاره غیر منقوله جائیداد، دکانونه او کورونه واخلی خو د مور پلار د مرضئ خلاف د هغوی نه په پټه هغه جائیداد په خپل نوم باندې کړی او په ټولو دکانونو او تجارتی سرمایه باندې قابض شی. اوس به د پورته بیان د صدق په صورت کې د شریعت په

---

١) (المبسوط للسرخسي ١١:١٨٩ ''کتاب الشرکة،باب خصومة المفاوضین فیما بینهما'')

وقال العلامة ابن نجیم رحمه الله تعالي :والعطاء للذي جعل الامام العطاء له لأنّ الاستحقاق للعطاء باثبات الامام لادخل له لرضاء الغیر.
(الأشباه والنظائر ١٢٥،القاعدة الخامسة،تصرف الامام علي الرعیة منوط بالمصلحة)

رنا کې د پلار او ځامنو په شریک کور اود اشتراک عمل په حالت کې د داسې ځامنو په تجارتی تصرفاتو سره پیدا شوې نفع او نقصان د چا طرف ته واپس کیږی. خاص کر کله چې سرمایه د پلار وی او د آخری وخته پورې خرچه، خدمت او مشری هم هغه کړې وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالجلیل شبقدر فورټ چارسده...٥ سمتبر ١٩٧٢ء

الجواب: که څوک ته د پیسو ورکولو په وخت د معاملې تعین شوې وی مثلا قرض، مضاربت، بضاعت، نو په دې مال کې به د هغه عقود احکام نافذ کولې شی او که د معاملې تعین نه وی شوې نو د عرف په بناء باندې به پلار مالک او څوئې معاون وی. فی شرح المجلة ٣٧ : **المعروف عرفاً کالمشروط شرطاً**(١) **فقط وهوالموفق.**

د یو شریک مشترکه ځمکې لره د خرڅولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دوه ورونو ته په وراثت کې دوه حصې ځمکه ملاؤ شوې ده. د تقسیم نه مخکې یو ورور د بل ورور په عدم موجودګئ کې د هغه د اجازت نه بغیر د ځمکې یو حصه خرڅه کړه.آیا د بل ورور په عدم موجودګئ او رضامندئ دځمکې دایوه حصه خرڅول جائزدی؟ بله داچې دخرڅې کړې شوې حصې څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: سید محمد بلوچستانی کوئټه.... ٢٣ ذوالقعده ١٣٩٧ھ

الجواب: که دې دواړو ورونو باقاعده تقسیم نه وی کړې او دا دواړه حصې

---

١) (شرح المجلّة ١:١٠٠، المادة ٤٣)
(ومثله في الأشباه والنظائر ٩٩، القاعدة السادسة العادة محكمة)
قال العلّامة الشامي رحمه الله تعالي: الأب وابنه يكتسبان في صنعة واحدة ولم يكن لهماشي فالكسب كله للاب ان كان الابن في عياله لكونه معيناً له.
(ردّالمحتار ٣:٣٨٣ باب الشركة، فصل في الشركة الفاسدة، مطلب اجتمعافي دارواحدة الخ)

په خپل حال مشاع وي نو د دې خرڅونکي ورور بيع به په نصف مشاع کې صحيح وي (۱) او په باقي نيم مشاع کې صحيح نه ده. لعدم صحة بيع ملك الغير الا باذنه.(۲) او دويمه حصه به د دواړو ورونو ترمينځه باقاعده مشترک وي. وهوالموفق

د يتيم په مال سره شرکت کول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د يتيم په مال سره غير وارث په شراکت باندې تجارت کولې شي يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتي: حضرت کليم الله شاه صاحب، مسکين پوره شريف

ضلع مظفر گړهـ ...۱۵مارچ۷۳ء

الجواب: جائز دې(۳) کما في اداب الاوصياء على هامش جامع الفصولين. ۲۳۲/۲ وهوالموفق

---

۱) قال العلامة خالد الاتاسي: بيع حصة شائعة معلومة كالنصف والثلث والعشر من عقار مملوك قبل الافراز صحيح لانه لا يشترط في صحة البيع الافراز عند التسليم لا تفاقهم علي صحة بيع مشاع لا يمكن افرازه.

(شرح المجلة۱:۱۰۷، المادة:۲۱۵،۲۱۴ الفصل الثاني فيما لا يجوز بيعه ومالايجوز)

۲) قال العلامة سليم رستم باز: كل واحد من الشركاء في شركة الملك اجنبي في حصة سائرهم... ولا يجوز له ان يتصرف في حصة شريكه بدون اذنه.

(شرح المجلة ۶۰۱، المادة:۱۰۷۵ الفصل الثاني في كيفية التصرف في الاعيان الخ)

۳) قال العلامة الحصكفي رحمه الله تعالي "ولا يتجرالوصي في ماله أي اليتيم لنفسه وجاز لواتّجر من مال اليتيم لليتيم. (درمختار)

وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي ... [بقيه برصفحه آئنده...

...بقيه از حاشيه گذشته]

''وفي الحاوي الزاهدي القاضي يأمر لوصي بالإتجار والشركة في مال اليتيم دون المعاملة لأجل الربح .

(رد المحتارمع الدرالمختار : ٥:٥٠٣ . باب الوصي)

وفي الهندية ''للوصي أن يدفع مال الصغير مضاربةوأن يشارك به غيره وأن يبضعه كذافي المحيط.

(فتاوي هندية ٦:١٤٧الباب التاسع في الوصي و ما يملكه)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

فتاویٰ دیوبند پاکستان

المعروف بہ

فتاویٰ فریدیہ

کتاب الاجارۃ

قال اللہ تبارک وتعالیٰ:

قَالَتْ اِحْدٰىهُمَا يٰۤاَبَتِ اسْتَاْجِرْهُ
اِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَاْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْاَمِيْنُ ﴿۲۶﴾

(سورۃ القصص)

....

كتاب الاجارة

باب مايجوز من الاجارة ومالايجوز

د كفارو د ملازمت حكم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زه ډاکټر يم، ایرانی حکومت زه د ملازمت دپاره په ایران کې منتخب کړې یم اوس پوښتنه دا ده چې ایران ته د دې مقصد دپاره د ملازمت په سلسله کې تلل جائز دی یا نه؟ بله دا چې په دې ملازمت سره حاصله شوې ګټه به حلاله وی که حرام؟ بينواتوجروا

المستفتي: عمر فاروق اليکټریکل ډیپارټمنټ یو سی ای ټیکسلا .... ۱۹۸۶ء | ۷ | ۸

الجواب: د شیعه او انګریز وغیره ملازمت جائز دې اګر چې دا کفار محارب وی خوپه دې شرط چې په دې ملازمت کې د اسلام یامسلمان سپکاوې نه وی لان خباب بن الارت رضی الله تعالى عنه عمل لعاص باجرة ولم ينكر عليه النبی ﷺ رواه البخاری (۱) ولما يشير اليه كلام ابن الملك فی شرح المجمع لو استاجر الكافر مسلماً للخدمة جاز اتفاقاً ولكنه يكره لان فيه استهانة صورة انتهى (۲). والله اعلم

---

۱) حدثنا عمر بن حفص ... ثنا خباب قال كنت رجلا قينا فعملت للعاص بن وائل فاجتمع لي عنده فاتيته اتقاضاه فقال لا والله لا اقضيک حتي تكفر بمحمد فقلت الخ.
(الصحيح للامام البخاري ۳۰۴: ۱باب هل يواجر الرجل نفسه من مشر ک في ارض الحَرب)

۲) في الهندية: المسلم اذا اجر نفسه من كافر ليخدمه جاز ويكره قال الفضلي لا يجوز للخدمة وما فيه الاذلال بخلاف الزراعة والسقي.
(فتاوي هندية ۴۳۵: ۴ كتاب الاجارة، الباب الحادي عشر في الاستيجار للخدمة)

په کمیشن باندې د مدرسې دپاره سفیر ساتل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د مدارسو سفیران عام طور د چندې ثلث یا ربع اخلی آیا دا جائز ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: نور الحق ملک گرهی باره پیبنور ..... ربیع الثانی ١٤٠٣ھ

الجواب: دا معامله اجاره فاسده ده. لوجوه، الاول عدم وجود الاجرة حین العقد، والثانی عدم تعین الاجرة(١) والثالث عدم صحة الزکوٰة اجرة(٢) الافی صورة العامل الشرعی(٣) فافهم. وهوالموفق

---

(١) في شرح المجلة: كل ما افسد البيع مما مر في البيوع يفسد الاجارة كجهالة ماجور او اجرة او مدة او عمل.
(شرح المجلة ٥٣٨:٢ المادة: ٤٦٠)

(٢) قال العلامة الحصكفي: هي تمليك جزء مال عينه الشارع من مسلم فقير غير هاشمي ولا مولاه مع قطع المنفعة عن المملك من كل وجه لله تعاليٰ. قال العلامة ابن عابدين: متعلق بتمليك اي لاجل امتثال امره تعاليٰ.
(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ٤،٣:٢ كتاب الزكاة)

وفي الهندية: ولو نوي الزكاة بما يدفع الخليفة الي المعلم ولم يستأجره وان كان الخليفة بحال لو لم يدفعه يعلم الصبيان ايضا اجزأه والا فلا.
(فتاويٰ عالمگيرية ١٩٠:١ الباب السابع في المصارف)

(٣) في الهندية: (ومنها العامل) وهو من نصبه الامام لاستيفاء الصدقات والعشور.
(فتاويٰ عالمگيرية ١٨٨:١ الباب السابع في المصارف)

امام ته زکاة د اجرت او بدلې په طور ورکول

سوال: مایقول العلماء الکبار فی المسئلة الآتیة: قدروج فی دیارنا ان یتفق اهل المحلة علی ان یقوم الامام فی المسجد وینعقد معه علی ان یعطی له من العشر والزکوٰة الثلث اوالربع مثلاً فهو یؤذن لهم ویصلی لهم وغیرذلك من التجهیز والنکاح، هل تجوز الامامة بأخذ الزکاة ام لا؟ علی تقدیر الجواز هل یصح العقد بالثلث مثلاً ام لا؟ والثانی هل یجوز اخذ الزکاة للامام ام لا؟ وعلی تقدیر الجواز هل الفرق بین المشغول بالتدریس وغیر المشغول به ام لا؟ وعلی التقدیر الاول ان کان له کفایة فهل یجوزله الاخذ ام لا؟ بینوا توجروا

المستفتی: سعید محمد حقانی فاضل حقانیه .... ٤ فروری ١٩٧٥ء

الجواب: اذا کان الانعقاد علی اعطاء الزکاة اجرة فیکون هذا العقد غیر مشروع واذا کان صلة مشروطة او معروفة فیکون مشروعاً عند فقر الامام سواء کان معلماً اومتعلماً اوغیرهما، اما الاول فلعدم کونه لله تعالی وهو الشرط کما صرح به فی الدر المختار وغیره(١) واما الثانی فلأن الصلة لا تنافی العبادة کما فی حدیث زینب امرأة عبد الله بن مسعود رضی الله عنهما اجران اجر القرابة

---

١) قال العلامة الحصكفي: هي تمليك جزء مال عينه من مسلم فقير غير هاشمي ولا مولاه مع قطع المنفعة عن المملك من كل وجه لله تعالى.

وقال العلامة ابن عابدين: متعلق بتمليك اي لاجل امتثال امره تعالى.

(شامي ٢:٤٠٣ كتاب الزكاة)

(ومثله في الهندية ١:١٧٠ كتاب الزكاة)

واجر الصدقة(١) فافهم، واما الثالث فلما قال العلامة ابن عابدين في ردالمحتار ٢:٨١ في رد ما نسب الى الواقعات من ان طالب العلم يجوز له اخذ الزكوة ولو غنياً الخ، ولم يعتمده احد انتهى(٢) قلت والعلماء لا يدخلون في العاملين عليها لان الامام لم يبعثهم ولم ينصبهم. وهو الموفق

مجبورسړی نه فورا د روزګار ورکولو په بدل کې په تنخواه کې کمې کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د بې روزګارئ نه مجبور دې روزګار غواړی هغه ته روزګار ورکولې شی، خو مزدوری ورته صرف دومره ملاویږی چې دوه ئ جامه په تنګسیا سره ملاویږی ځکه چې هغه ته فورا روزګار ورکولې شی او د فوری روزګار ورکولو د وجې نه هغه ته مزدوری کمه ملاویږی، کومه چې هغه مجبورا قبلوی ځکه چې هغه ته معلومه ده چې د انکار په صورت کې به لوږو سره مخامخ کیږی نو دې مجبور سړی ته فورا د روزګار ورکولو په بدل کې په مزدورئ کې کمې کول جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: ټول اینډ مشینری کمپنی پوسټ بکس ١٧٥ لاهور. ١٦ اکتوبر ١٩٦٩ء

الجواب: د رضا په وخت جائز ده. (٣) خو غوره نه ده. (٤) وهو الموفق

---

١ ﴾(مشكوة المصابيح ١٧١ باب افضل الصدقة)

٢ ﴾(ردالمحتار ٢:٦٥ باب المصرف)

٣ ﴾في شرح المجلة: يشترط صحة الاجارة رضا العاقدين (شرح المجلة ٢:٥٣١ المادة: ٤٤٨)

٤ ﴾في المرقاة: (نهي رسول الله ﷺ عن بيع المضطر)... والثاني ان يضطر الي البيع لدين ركبه او مؤنة ترهقه فيبيع ما في يديه بالوكس للضرورة وهذا سبيله في حق الدين والمروءة ان لا يبايع علي هذا الوجه ولكن يعار ويقرض الي الميسرة او يشتري الي الميسرة او يشتري السلعة بقيمتها فان عقد البيع مع الضرورة علي هذا الوجه صح مع كراهة اهل العلم له.
(مرقاة المفاتيح شرح مشكوة المصابيح ٦:٨٠ باب المنهي عنها من البيوع)

په ختم القرآن باندې اجرت اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې خلق علماء او صوفیاء جمع کوی بیا د کلام الله شریف تلاوت شروع کوی او ختم فرمائی بعض خلق په مړی پسې او بعض خلق د تبرک او د مریض د شفاء دپاره لولی بیا هم په هغه ورځ هم هغه علماء او صوفیاء ته خوراک هم ورکوی او څه نقدې پیسې هم په طور د زکاة یا عشر یا خیرات ورکوی. دا اجرت علی القراءت دې یا نه؟ او ! که په خوله باندې ووائی چې زمونږ نیت اجرت نه دې، ورکونکی هم دا وائی او اخستونکی هم دا وائی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم........

الجواب: که دا ختم د دنیوی اغراضو دپاره وی نو په دې باندې اجرت اخستل او خوراک کول جائز دی یدل علیه ما روی مرفوعاً: ان احق ما اخذتم علیه اجرا کتاب الله تعالٰی (۱) ورد فی الرقیة ولا یصح التخصیص بالحربی، والمقاصد الدنیویة فی حکم الرقیة (۲) او که دا ختم د ایصال ثواب دپاره وی نو که دا پیسې وغیره اجرت وی نو ناجائز دی (۳) او که دا د صله یا اعزاز یا تصدق د ابتداء په طور وی نو جائز دی (۴)

---

۱ ﴾(الصحیح للامام البخاري ۸۵۴:۲ باب الشرط في الرقية بقطيع من الغنم)

۲ ﴾ قال الشيخ الانور: نعم لو كان الختم لمطالب دنيوية طاب له الاجرة... قوله (احق ما اخذتم عليه اجرا كتاب الله)... هو عندنا محمول علي الرقية ونحوها.
(فيض الباري علي صحيح البخاري ۲۷۷،۲۷۶ باب ما يعطي من الرقية)

۳ ﴾ قال العلامة ابن عابدين: لا يصح الاستيجار علي القرأة واهدائها للميت لانه لم ينقل عن احد من الائمة الاذن في ذلک.
(ردالمحتار ۳۹:۵ مطلب في تحرير مُهِمٍّ في عدم جواز الاستيجار علي التلاوة الخ)

۴ ﴾ قال العلامة العيني: (وقال الشعبي: لا يشترط المعلم الا ان يعطي شيئا فليقبله) هذا يدل علي ان اخذ الاجر بالاشتراط لا يجوز فان اعطي من غير...[بقیه بر صفحه آئنده...

يدل عليه ما رواه الترمذي: عن انس رضى الله عنه ان رجلا من كلاب سأل النبي ﷺ عن عسب الفحل فنهاه فقال يا رسول الله انا نطرق الفحل فنكرم فرخص له في الكرامة انتهى(۱) وعند التصريح بالصدقة جاز الاخذ في الفتوٰى دون التقوى. فقط

بغير د خبر ورکولو نه په تدريس شروع کولو باندې د تنخواه حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې مدرس يا ناظم د شوال د مياشتې حقدار دې يا نه دې؟ حال دا چې هغوی د مهتمم يا متولی د وينا مطابق د خپلې حاضرۍ ليکلې خبر نه دې ورکړې، او نه مهتمم ته دا علم شته چې هغه خپل سپارل شوی کار کړې دې حال دا چې د طالبانو داخله هم نه ده شوې. بينواتوجروا

المستفتي: مولوی محمد دين اشرفيه کتب خانه کوهاٹی بازار راولپنڈی ۲۹ رمضان المبارک

الجواب: که د دې ادارې په قوانين کې دا قانون مطبوع وی چې ملازم به بغير د تحريری اطلاع نه مستحق نه وی، او يا که ملازم د دې التزام کړې وی نو تنخواه وضع کول به صحيح وی، کنه نو غلط به وی. وهذا بناء على ما ذكروه ان العادة محكمة.(۲) وهوالموفق

...بقيه ازحاشيه گذشته] شرط فانه يجوز اخذه لانه اما هبة او صدقة وليس باجرة واصحابنا الحنفية قائلون بهذا. (عمدة القاري ۱۲:۹۷ باب ما يعطي في الرقية)

۱) (سنن الترمذي ۱:۳۷۲ باب ماجاء في كراهية عسب الفحل)

۲) في شرح المجلة: العادة محكمة يعني ان العادة عامة كانت او خاصة تجعل حكما لاثبات حكم شرعي. (شرح المجلة ۱:۷۸ المادة ۳۶)

وقال العلامة ابن نجيم: العادة محكمة...واعلم ان اعتبار العادة والعرف يرجع اليه في الفقه في مسائل كثيرة حتي جعلوا ذلك اصلا.

(الاشباه والنظائر مع شرحه للحموي ۱:۲۹۵ القاعدة السادسة العادة محكمة)

شاملات یا مملوک ځمکې لره د ځاروو د څرولو او آبادئ کولو دپاره په اجاره ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید خالد ته ووېل چې تاسو سره چې په فلانی ځای کې کومه شاړه ځمکه ده هغه مونږ ته راکړئ مونږ به د هغې نه فوائد حاصلوو ځاروی به هم پکې څروو او استوګنه به هم ساتو او د سرې دپاره به هم هغه ځای استعمالوو، غرض دا چې منافع ئې متعین کړل او زید خالد ته ووېل چې مونږ به د منافع معلوم په عوض کې تاسو ته شپږ سوه روپئ درکوو، او اصل مالکان به هم تاسو يئ مونږ به ستاسو د مالکانه حقوقو او انفرادی مالکیت احترام هم برقرار ساتو کله چې تاسو غواړئ نو ځمکه به درته خالی کړو نو آیا دا عقد جائز دې؟ زید ته بعض خلقو ووېل چې تاسو دا رشوت ورکړې دې ځکه چې دا بيع هم نه ده او نه هبه، عاریة او وقف دې، زید وائی چې دا رشوت نه دې ځکه چې اول خو په دې باندې د رشوت تعریف نه صادقیږی، دویم د رشوت چې کوم علت عند الشرع دې هغه بالکل منتفی دې ځکه چې رشوت حرام او ظلم دې په دې وجه زید وائی چې دا رشوت نه دې بلکې اجاره ده او اجاره د ځمکې هم جائز ده او په دې معامله کې د اجارې تعریف او شرائط موجود دی، مثلا عقد علی المنافع بالخصوص هم دې او منافع هم معلوم او مقرره دی او اجرت هم معلوم، شپږ سوه روپئ او موده ئې هم عرفا معلومه ده، لهذا د دې تعلق د اجارې سره دې حال دا چې په فقه کې دا صورت موجود دې.

ويجوزان يستأجر الساحة ليبنى فيها اويغرس فيها نخلا اوشجرا فاذا انقضت مدة الاجارة لزمه ان يقلع البناء والغرس ويسلمها فارغة آیا دا عقد ناجائز دې؟ او آیا زید طرف ته رشوت منسوب کول صحیح دی؟ **بینوا توجروا**

المستفتي: شیر محمد خطیب ۲۷ ایف ایف ۲۳ جولائی ۱۹۷٤ء

الجواب: که دغه ځمکه د خالد ملکیت نه وی بلکې موات او شاملات وی نو دا اجاره باطل ده. **لان من شرائطها الملك كما في الهندية ٤١٩/٤** (۱) او

---

۱ ﴾ (فتاوي هندية ٤١٠: ٤ الباب الاول في تفسير الاجارة... وشرائطها)

که ذا مملوک وی نو د چراګاه او د څاروو دپاره اجاره صحیح نه ده. کما فی الهندیة ٤٦٨/٤. (١) والهدایة ٥٤/٣ (٢) بیشکه د آبادئ دپاره صحیح ده. کما هومسطورفی الاستفتاء(٣) وهوالموفق

په نکاح تړلو باندې اجرت اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په نکاح تړلو باندې اجرت اخستل څنګه دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالرؤف معلم اسلامیات ګورنمنټ هائی سکول صوابئ... ١٥ صفر ١٤٠٥ھ

الجواب: دا اجرت په تعلیم باندې دې. (٤) هوالموفق

---

١) وفي الهندية : ولا يجوز بيع الكلاء واجارته وان كان في ارض مملوكة.
(فتاوي هندية ١٠٩: ٣ الفصل الثاني في بيع الثمار وانزال الكروم الخ)

٢) قال العلامة المرغيناني : ولا يجوز بيع المراعي ولا اجارتها. (هداية ٥٤: ٣ باب البيع الفاسد)

٣) (هداية ٢٩٨: ٣ باب مايجوز من الاجارة ومايكون خلافا فيها، كتاب الاجارة)

٤) وفي الهندية : ولو استأجر لتعليم ولده الكتابة او النجوم او الطب او التعبير جاز بالاتفاق وفي فتاوي الفضلي ولو استاجر المعلم علي حفظ الصبيان او تعليم الخط او الهجاء جاز (فتاوي عالمگيرية ٤٤٨: ٤ الباب السادس عشر في الاستيجار علي الطاعات)
وقال العلامة قاضي خان : اختلف المشائخ في الدلالة في النكاح هل يكون لها الاجر قال الشيخ الامام ابوبكر محمد بن الفضل لا اجر لها لانه لا منفعة للزوج من كلامها بغير عقد وانما منفعة الزوج في العقد والعقد ما قام بها وقال غيره من المشائخ لها اجر مثلها لان معظم الامر في النكاح يقوم بالدلالة فان النكاح لا يكون الا بمقدمات تكون من الدلالة فكان لها اجر المثل بمنزلة الدلال في البيع فانه يستحق الاجر.
(فتاوي خانية علي هامش الهندية ٣٢٧: ٢ باب الاجارة الفاسدة)

د مدرس د پاره د حج د ورځو اجرت اخستل

سوال: ما يقول العلماء الكرام والمفتيون العظام في المسئلة الاتية: هل يستحق المدرس الاجرة ايام فريضة الحج؟ بينوا توجروا

المستفتي: صدر الشهيد متعلم دار العلوم حقانيه اكوړه ختک ... ۵ ذي الحجة ۱۳۸۹ھ

الجواب: د ايام حج د اجرت د استحقاق متعلق روايات حديثيه او فقهيه دوارو کښې څه تصريح نشته لهذا که د تقرر په وخت د دې څه فيصله نه وي شوې نو د هغې دارومدار به د مدارس په عرف باندې وي، په دې شرط چې د هغه ادارې څه مقرر قانون او اصول نه وي او په موجوده وخت کې د لوئې مدارسو عرف دا دې چې د يوې نيمې مياشتې تنخواه ورکوي لهذا هغه معمول سائل پکار دی يدل عليه ما في الأشباه والنظائر ۷۹، القاعدة السادسة: العادة محكمة واصلها قوله عليه الصلوٰة والسلام ما راه المسلمون حسنا فهو حسن عند الله تعالى، قال العلائي لم اجده مرفوعا في شيئ من كتب الحديث ولا بسند ضعيف بعد طول البحث وكثرة الكشف والسوال وانما هو قول عبد الله بن مسعود رضي الله تعالى عنه موقوفا عليه اخرجه احمد في مسنده انتهى(۱) قلت لكنه مرفوع حكما،

د دې نه معلومه شوه چې عادت او عرف باندې بناء کول يعنى چېرته چې نص نه وي اصل او قاعده ده، ويدل عليه جزئيات آخر مذكورة في الاشباه.(۲)

---

۱) (الاشباه والنظائر مع شرحه للحموي ۲۹۵: ۱ القاعدة السادسة، العادة محكمة)

۲) قال العلامة ابن نجيم: فما فرع علي هذه القاعدة حد الماء الجاري الاصح انه ما يعده الناس جاريا، ومنها وقوع البعر الكثير في البئر الاصح ان الكثير ما يستكثره الناظر، ومنها حد الماء الكثير الملحق بالجاري الاصح تفويضه الي رأي المبتلي به لاالتقدير بشيئ من العشر ونحوه، ومنها الحيض والنفاس قالوا لو زادالدم علي اكثر الحيض والنفاس يرد الي ايام عادتها ومن ذلک العمل المفسد للصلاة مفوض الي العرف... [بقيه بر صفحه آئنده...

والدرالمختار(١) فقط وهوالموفق

په موقت او غير موقت اجاره کې مستاجر لره خارج کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې څه موده مخکې مونږ په کوهاټ کې ۳۸ کناله ځمکه اخستلې وه د ذکر شوې زمکې مخکښنې مالک يو اجاره دار ته د کال په اجاره باندې ورکړې وه، چې په هغې باندې تقريبا په شپږ کنالو باندې امرود هم سابقه مالک لګولې وو اوس اجاره دار مونږ ته د دې ځمکې قبضه په دوه لاکه روپۍ پرېږدی حال دا چې په دې ځمکه باندې دې اجاره دار هيڅ ترقياتی کار نه دې کړې، د درې کالو نه مونږ ته حاصلات هم نه راکوی په دې صورت کې که مونږ د حکومت په ذريعه قبضه واخلو نو آيا شريعت مونږ ته اجازت راکوی؟ **بينواتوجروا**

...بقيه ازحاشيه گذشته]

لو كان بحيث لوراه يظن انه خارج الصلاة، ومنها تناول الثمار الساقطة وفي اجارة الظئر وفيما لا نص فيه من الاموال الربوية يعتبر فيه العرف في كونه كيلياً او وزنياً.
(الاشباه والنظائر مع شرحه للحموي ٢٩٦: ١ القاعدة السادسة، العادة محكمة)

١) قال العلامة الحصكفي: (وجاز اجارة الحمام) لانه عليه الصلوة والسلام دخل حمام الجحفة، وللعرف وقال عليه الصلوة والسلام ما راه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن قلت والمعروف وقفه علي ابن مسعود كما ذكره ابن حجر.
(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ٣٥،٣٦: ٥ باب الاجارة الفاسدة)

وقال العلامة الحصكفي: في كتاب الايمان: فان الايمان مبنية علي العرف فما تعورف الحلف به فيمين ومالا فلا (لا) يقسم (بغير الله تعالي كالنبي والقرآن والكعبة) قال الكمال ولا يخفي ان الحلف بالقرآن متعارف فيكون يمينا واما الحلف بكلام الله فيدورمع العرف وقال العيني وعندي أن المصحف يمين لا سيما في زماننا.
(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ٥٦: ٣ كتاب الايمان)

المستفتي: عبدالشکور پراچه مین بازار کوهاټ.... ۲۶ دسمبر ۸۸ء

الجواب: که دا اجاره غیر موقت وی نو د کال په شروع کښې هغه له بغیر د معاوضي نه خارج کول جائزدی (۱) اګر چې د پولیس په ذریعه وی او که موقت وی نو دوخت نه مخکښې د معاوضه ورکولو اجازت شته(۲) وهوالموفق

د افسرانو په اجازت یا بغیر د اجازت نه د مسجد د امام دپاره تنخواه مقرر کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې د اکثر سرکاری او غیر سرکاری ادارو سره تړلې مسجدونو کښې د هغه ادارو ملازمین مونځ ادا کوی ملازمین په هغه مسجدونو کښې یو پیش امام مقرر کوی د امام صاحب نوم د ملازمینو په فهرست کښې چوکیدار (لائن مین) یا د فتر وغیره په حیثیت سره لیکلې شی او دغه شان هغه ته د ادارې د طرف نه د ملازمینو

---

۱) قال العلامة الحصكفي: (آجر حانوتا كل شهر بكذا صح في واحد فقط) وفسد في الباقي لجهالتها... واذا مضي الشهر فلكل فسخها بشرط حضور الآخر لانتهاء العقد الصحيح. (الدرالمختارعلي هامش ردالمحتار ۵:۳۴،۳۵ باب الاجارة الفاسدة)

وفي شرح المجلة: لو انقضت الاجارة واراد الآجر قبض ماله يلزم المستاجر تسليمه اياه. (شرح المجلة ۲:۶۹۴ المادة: ۵۹۳)

۲) قال العلامة الدكتور وهبة الزحيلي: ولان المستأجر يملك المنفعة فله ان يتنازل عنها بعوض كالاجارة وبغير عوض كالاعارة... اذا تم الاتفاق بين المالک وبين المستأجر اثناء مدة الاجارة علي ان يدفع المالک الي المستأجر مبلغا مقابل تخليه عن حقه الثابت بالعقد في ملک منفعة بقية المدة فان بدل الخلو هذا جائز شرعاً لانه تعويض عن تنازل المستأجر برضاء عن حقه في المنفعة التي باعها للمالک.
(الفقه الاسلامي وادلته ۵:۳۸۲۶ عقد الايجار)

په شان تنخواه ورکولې شی عرض دا دې چې د دې کار دپاره اداري تنخواه نه ده مقرر کړې نو آیا په پورته ذکر شوې صورت کې دا (تنخواه) جائزکیدې شی؟ بینواتوجروا

المستفتي: شمس الحق محله ایا خیل نوښار کلان پیښور ۱۹ ذوالقعده۱۴۰۲ه

الجواب: که د دې ملازمینو دا رعایت د پورته افسرانو په اجازت سره وی نو په دې تنخواه کې هیڅ قانونی یا شرعی قباحت نشته او که دا رعایت بغیر د اجازت نه وی نو په دې کې (دې تنخواه کښې) صرف قانونی قباحت دې شرعی قباحت نشته، د حکومت یو ذمه داری دا هم ده چې د امامانو او د مسجدونو د ضرورت مطابق انتظام وکړی (۱) وهوالموفق

په مالکانو کې د یو مستاجره ځمکه خرڅول او مشتری ته په قبضه کې ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې فضل احد، غلام احد او د هغوی ورونو د محمد سعید، محمد ظاهر خان نه آباد دکان د کال دپاره په پنځه زره روپئ کرایه باندې واخستلو، د لسو کالو کرایه یعنی پنځوس زره روپئ پیشگی ورکړه، فضل احد، غلام احد او دهغوی ورونو د دکان په مالکانو باندې دا شرط کیښودلو چې ترڅو پورې د لسو کالو میعاد ختم شوې نه وی دا دکان به نه شی خرڅولې او نه به ئې گانه کولې

---

(۱) في شرح العقائد: والمسلمون لا بد له من امام يقوم بتنفيذ احكامهم ... وامامة الجمع والاعياد. وفي حاشيته: (قوله من امام)... وياخذ العشر والخراج علي الوجه المشروع ويعطي العلماء والخطباء والقضاة والمفتين والمدرسين والمتعلمين والحافظين وغير ذلک من بيت المال. (شرح العقائد ١١٠ حاشيه ۴)

وقال العلامة ابن عابدين: (ثالثها حواه مقاتلونا)...يصرف في مصالحنا كسد الثغور... وكفاية العلماء والقضاة...والمساجد (ردالمحتار ۲: ۶۳ قبيل باب المصرف)

شي، پورته ذکر شوي دکان د ترۀ او ورارۀ دي او دا دکان د دواړو مشترک دي. تقريبا په نيم ميعاد تيريدلو باندې فضل احد، غلام احد او ورونو د مالک يعنی محمد ظاهر خان نه دهغه پوره حصه يعنی نيم دکان په بيع قطعی باندې واخستلو او پيسې ئې ادا کړې، اوس مالک يعنی محمد سعيد خان وائی چې چونکې پورته ذکر شوې شرط (خرڅولې نه شی) ختم شو لهذا د کرايه رسيد باطل شو، او اوس به زه (محمد سعيد ته) دخپلې خوښې کرايه ورکوم، تاسو ته درخواست دې چې د شريعت په رڼا کې د دې مسئلې جواب څه دې؟

المستفتی: فضل احمد وغیرهم بټ خیله ... ٢٩ جون ١٩٨٦م

الجواب: د مالکانو دا بيع نافذ ده خو د اجارې د مودې د لسو کالو ختميدو نه مخکې نه دا د دکان مالک په دې دکان باندې جبرا قبضه کولې شی او نه دا مشتری دا دکان قبضه کولې شی. کما فی شرح المجلة ٢: ٦٩٠ م ٥٩٠: لوباع الآجر الماجور بدون اذن المستأجر يكون البيع نافذا بين البائع والمشتری ولم يكن نافذا بحق المستأجر الی آخره[1]. وهوالموفق

د عرف موافق په صنعت باندې مزدور د مزدورۍ مستحق دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو زرګر د يو سړی سره د کالو جوړولو په وخت دا شرط ولګولو چې زه به د دوه سوه روپو

---

١) (شرح المجلة ٢:٦٩٠ مادة ٥٩٠ الفصل الثاني في تصرف العاقدين في الماجور الخ)

وقال العلامة الحصكفي: بيع ما آجره فانه ايضا ليس بعذر بدون لحوق دين كما مر ويوقف بيعه الي انقضاء مدتها. (الدرالمختار ٥:٥٧ باب فسخ الاجارة)

وفي الهندية: ولو باعها الآجر بغير اذن المستأجر وردالمستأجر البيع هل ينفسخ البيع اختلف المشائخ فيه والاصح انه ليس له ان يفسخ.

(فتاوي عالمگيرية ٤:٤٦٠ الباب التاسع عشر في فسخ الاجارة بالعذر الخ)

فی توله جوړولو مزدوري اخلم، اخستونکی سړی هم دا ومنله چې مزدوري به دوه سوه روپۍ درکوم خو شرط به دا وي چې کالی به خالص وي اوس زرګر کالی جوړ کړل خو کله چې اخستونکی سړي راغلو نو هغه وویل چې په دې کې غش (چل) دې زه دا نه اخلم، حال داچه زرګر وائی چې یوه توله سرۀ زر بغیر د یوه رتۍ غش نه نۀ جوړیږی د دې متعلق شرعی حکم څه دې؟ آیا هغه د دې ریټ مستحق دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالجبار مدرسه عربیه شمس المدارس احمد آباد

تحصیل وضلع کرک، ۲۳ شعبان ۱٤۰۸ھ

الجواب: دې زرګر د عرف مطابق کار کړې دې لهذا دې به د مزدورۍ مستحق وی خو که د نورو زرګرانو په نزد ریټ کم وی نو هغه ته دې ریټ (نرخ) کم ورکړې شی. (۱) وهوالموفق

په اجاره کې د اقالې د وعدې حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې که یو سړې یوه ځمکه په شل روپۍ کال باندې په اجاره واخلی او دا سړی هغه سړی ته اتۀ سوه یا زر روپۍ د پیشګی په طور ورکړی او ورسره دا هم ووائی چې دوه کاله پس که تاسو په دې اجاره باندې راضی نه وئ نو د شل روپۍ کال په حساب سره د تیرو کلونو پیسې کټ کړه، ته به ماته باقی پاتې واپس کوې

---

(۱) في شرح المجلة: العادة محكمة يعني ان العادة عامة كانت او خاصة تجعل حكما لاثبات حكم شرعي... واعلم انه يرجع في مسائل كثيرة الي العرف والعادة حتي جعلوا ذلک اصلا. (شرح المجلة ۷۹،۷۸: ۱ المادة: ۳٦)

وقال العلامة ابن نجيم: العادة محكمة... واعلم ان اعتبار العادة والعرف يرجع اليه في الفقه في مسائل كثيرة حتي جعلوا ذلک اصلا.

(الاشباه والنظائر مع شرحه للحموي ۲۹۵: ۱ القاعدة السادسة، العادة محكمة)

او زه به تاته ځمکه درکړم. مهرباني اوکړئ دلائل لیکلو سره د دې جواب راکړئ چې عند الشرع جائز ده یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی عبدالواحد الیاں کورونه لرد کوټ تحصیل چارسده... ۱۱ جون ۱۹۷۰ء

الجواب: که په دې اجاره کې د مودې تعین شوې وی نو دا جاره صحیح ده. په دې شرط چې د اقالې وعده په درمیان د عقد کې نه وی یعنی د عقد نه خارج د خاطر په طور شوې وی.

لما فی الهدایة: ولا یصح حتی تکون المنافع معلومة والاجرة معلومة لما روینا والمنافع تارة تصیر معلومة بالمدة الخ۳: ۲۷۷(۱) وفیها ایضا ۲۶۵: الاجارة تفسدها الشروط کما تفسد البیع لانه بمنزلته(۲). وهوالموفق

د هړتال د ورځو د تنخواه حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې استاذان د خپلو مطالباتو د منلو دپاره تدریسی بائیکاټ کولې شی یا نه؟ د دې بائیکاټ د ورځو تنخواه اخستل جائز دی یا نه دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: قاضی محمد شریف گورنمنټ مډل سکول
گلشن آباد راولپنډی... ۹ جون ۱۹۹۶ء

الجواب: چونکې په جمهوری حکومت کې هړتال کول او سره د هغې خپله تنخواه وصولول قانونی امور دی لهذا د دې ملازمینو دپاره دا تنخواه ګانې اخستل جائز دی، کما فی شرح المجلة: ۳۴، المادة: ۳۶: العادة محکمة یعنی ان

---

۱) (الهدایة ۳:۲۹۳ کتاب الاجارات)
۲) (الهدایة ۳:۳۰۱ کتاب الاجارات، باب الاجارة الفاسدة)
وقال العلامة الحصکفي: (تفسد الاجارة بالشروط المخالفة لمقتضي العقد فکل ما افسد البیع) مما مر (یفسدها) کجهالة ماجور او اجرة.
(الدرالمختار ۵:۳۲ باب الاجارة الفاسدة)

العادة عامة اوكانت خاصة تجعل حكماً لاثبات حكم شرعي. (۱) وهوالموفق

د غنمو په لو کولو یا د تهریشر په مزدورۍ کې لسمه حصه ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې مزدور ته د غنمو په لو کې مزدوری ورکول مثلاً لسمه او دغه شان په تهریشر وغیره کې د غنمو لسمه ورکول جائز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی جعفر خان باجوړ ایجنسی...۶ اپریل ۱۹۹۰ء

الجواب: چونکې د دې فاسد معاملې نه خواص هم نه شی بچ کیدې، لهذا ددې دجوازفتوی ورکړل قابل اعتراض نه دی. كما افتی به مشائخ بلخ (۲) وهوالموفق

---

۱ ﴾(شرح المجلة ۷۸: ۱ المادة ۳۶)

وقال العلامة ابن نجيم: العادة محكمة... واعلم ان اعتبار العادة والعرف يرجع اليه في الفقه في مسائل كثيرة حتي جعلوا ذلک اصلا.

(الاشباه والنظائر ۲۹۵: ۱ القاعدة السادسة، العادة محكمة)

۲ ﴾وفي الهندية: صورة قفيزالطحان ان يستأجرالرجل من آخر ثورا ليطحن به الحنطة علي ان يكون لصاحبها قفيز من دقيقها او يستأجر انسانا ليطحن له الحنطة بنصف دقيقها او ثلثه او ما اشبه ذلک فذلک فاسد... دفع غزلا الي حائک لينسجه بالنصف فالثوب لصاحب الغزل ومشائخ بلخ جوزوا هذه الاجارة لمكان الضرورة والتعامل.

(فتاوی عالمگیرية ۴۴۴،۴۴۵: ۴ الفصل الثالث في قفيز الطحان وما هو في معناه)

وقال العلامة ابن عابدين: (قوله كما زعمه مشائخ بلخ) قال في التبيين ومشائخ بلخ والنسفي يجيزون حمل الطعام ببعض المحمول ونسج الثوب ببعض المنسوج لتعامل اهل بلا دهم بذلک ومن لم يجوزه قاسه علي قفيز الطحان والقياس يترک بالتعارف.

(ردالمحتار ۴۰: ۵ مطلب يخص القياس والاثر بالعرف العام دون الخاص)

د حجام د مزدورئ حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د ګیره خرونکی نائی د مزدوئ څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: ګل حبیب صوابئ..... ۱۹ ستمبر ۱۹۷۲ء

الجواب: د دې نائی مزدوری حرام ده، فی الدر المختار: ولا لاجل المعاصی، هامش رد المحتار ۴/۵ (۱) وهوالموفق

د ګورنمنټ نه الاؤنس (روپئ) د کور د کرایه د پاره د وصولولو حیله کول چې سړې د پلار په کور اوسیږی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زه یو سرکاری ملازم یم زما استوګنه مستقل طور په ټیکسلا کې ده د سرکاری قواعدو د لاندې د میاشتې د تنخواه نه علاوه یو خاص قسم الاؤنس (الاؤنس دپاره د کور د کرایه) ورکولې شی کوم چې د هغه ملازمینو دپاره دې چاته چې د ګورنمنټ دطرف نه سرکاری استوګنه نه وی ملاؤ او هغه ملازمین په کرایه باندې کور اخستلو سره اوسیږی ما چونکې په کرایه باندې کور نه دې اخستلې بلکې د خپل پلار سره په ذاتی کور کې اوسیږم، د الاؤنس اخستلو دپاره متعلقه دفتر ته د کور د کرایه رسید خودل غواړی لهذا تاسو دا بیان کړئ چې زه الاؤنس په دې صورت کې اخستلې شم یا چې والد صاحب ته څه پیسې د تنخواه د کرایه په طور ورکړم او یا په بل څه صورت باندې اخستل جائز وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد رفیق راولپنډی.... ۲۵ جولائی ۱۹۷۲ء

---

۱ (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۵:۳۸ باب الاجارة الفاسدة)
وقال العلامة المرغيناني: ولا يجوز الاستيجار علي إلغناء والنوح وكذا سائر الملاهي لانه استيجار علي المعصية والمعصية لا تستحق بالعقد.
(هداية ۳:۳۰۳ باب الاجارة الفاسدة)

الجواب: تاسو د پلار دا ذاتی کور د هغوی نه یا د هغې څه حصه د پلار نه په اجاره باندې واخلئ او پلار وغیره ته د استوګنې اجازت ورکړئ، په دې تدبیر سره به تاسو د ګناه نه محفوظ یئ. **وهوالموفق**

د مستعفی مدرس د شعبان او رمضان د تنخواه اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د مدارس عربیه چې کوم تعطیلات د شعبان المعظم نه کیږی که یو مدرس په شعبان کې د مدرسې نه مستعفی شی او د بل کال دپاره په مدرسه کې اوسیدل نه غواړی یا مهتمم مدرس په شعبان کې فارغ کړی نو آیا شرعی طور مدرس مذکور په دواړو صورتونو کې دشعبان او رمضان دتنخواه مستحق دې یانه؟**بینواتوجروا**

المستفتی: اعجاز علی مدرس جامعه رشیدیه بهکر میانوالی .... ۹ ستمبر ۱۹۷۶ء

الجواب: د کوم دار العلوم مطبوعه آئین او قانون چې موجود وی نو په دواړو صورتونو کې به د هغې پابندی ضروری وی او د کوم دارالعلوم چې آئین او قانون نه وی نو د نورو مدارسو د قوانینو پابندی به ضروری وی.

الا ان یکون قانونهم مصادما بالمنصوص کالجمع بین الوقت والعمل(١) والاصل فیه ما فی الاشباه والنظائر: العادة محکمة انتهی(٢) یعنی ان العادة عامة کانت او خاصة تجعل حکما لاثبات حکم شرعی کما فی شرح المجلة ٣٤ فلیراجع (٣)،او که دا امور نامعلوم وی، یا مضطرب وی نو په مستعفی کیدو او کولو دواړو صورتونو کې به دا مدرس د ایام تعطیل

---

١ ﴾ قال العلامة الحصكفي : (او) استاجر (خبازا ليخبزله كذا) كقفيز دقيق (اليوم بدرهم) فسدت عند الامام لجمعه بين العمل والوقت، ولا ترجيح لاحدهما فيفضي للمنازعة. (الدرالمختار علي هامش ردالحتار ٥:٤١ باب الاجارة الفاسدة)

٢ ﴾ (الاشباه والنظائر مع شرحه للحموي ١:٢٩٥ القاعدة السادسة)

٣ ﴾ (شرح المجلة ١:٧٨ المادة: ٣٦)

مستحق وی، لان شعبان ورمضان من آخر السنة التعليمية كوقت العصر فی صورة المياومة وفی ردالمحتار ۳: ۳۸۰، فحيث كانت البطالة معروفة فی يوم الثلاثاء والجمعة وفی رمضان والعيدين يحل الاخذ، وكذا لو بطل فی غير معتاد لتحرير درس الااذا نص الواقف علی تقييد الدفع باليوم الذی يدرس فيه كما قلنا(۱) انتهی بقدر الضرورة. وهوالموفق

د مستاجر ځمکه په مزارعت باندې د ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد بکر ته ځمکه په اجاره باندې ورکړه اود اجارې قيمت ئې مخکې وصول کړو بيا بکر هم هغه ځمکه په طور د مزارعت په نيم فصل باندې ورکړه آيا دا مزارعت جائز دې يا ناجائز؟ د شريعت په رڼا کې د دې حکم واضح کړئ؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: حکيم رفيق صوابي مردان ... ۲۴ رمضان المبارک ۱۴۰۵ھ

الجواب: که بکر دا ځمکه زيد ته په طور د فصل ورکړې وی نو ناجائز ده دا د امام محمد رحمه الله آخری قول دې او معتمد عليه او اصح دې.

كما فی ردالمحتار ۶: ۲۸۴ قبيل كتاب المساقاة، وقال محمد رحمه الله تعالی: لو البذر من المستأجر او المؤجر يجوز ثم رجع وقال لا وهو المأخوذ به... وذكر فی المنح ايضا انه الاصح(۲). وهوالموفق

---

۱) (ردالمحتار ۳: ۴۱۶ مطلب في استحقاق القاضي والمدرس الوظيفة في يوم البطالة)

۲) (ردالمحتار ۵: ۱۹۹ قبيل كتاب المساقاة)

وفي البزازية: استأجر ارضا ودفعها الي صاحبها مزارعة فان البذر من قبل ربها لم يجز فهذه مناقضة وان من قبل المستأجر جاز وذكر هنا مسئلة تخالفه وهي استأجر ارضا ودفعها الي ربها مزارعة والبذر من قبل المستأجر او المؤاجر قال محمد يجوز ثم رجع وقال لا وهو المأخوذ. (الفتاوي البزازية علي هامش الهندية ۶: ۱۰۰ كتاب المزارعة، قبيل نوع في زرع ارض الغير بغير اذن)

د مستاجر موجر ته ځمکه په اجاره باندې د ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ما د سل روپۍ فی جریب په حساب سره ځمکه په اجاره باندې اخستلې ده او کل رقم دولس سوه روپۍ پیشګی مې د ځمکې مالک ته ورکړې دی اوس د ځمکې مالک زمانه دوباره خپله ځمکه په یولس سوه روپۍ فی جریب حساب سره اخستلې ده یعنی ماته په کال تیریدلو باندې شپږ شلې روپۍ ګټه ملاویږی اصل خبره دا ده چې زما سرمایه هغه سره ده او هر کال ماته شپږ شلې روپۍ منافع راکوی آیا په شریعت اسلامی کې دا اخستل جائز دی یا ناجائز؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمود الدین کل آباد چارسده...٢٤ فروری ١٩٧٣ء

الجواب: د مستاجر دپاره په هیڅ حال کې جائز نه دی چې د دې ځمکې په مالک باندې اجاره وکړی.

وفی الهندیة ٤:٤٣٥، وکان الامام ابوعلی النسفی یحکی عن استاذه ان المستأجر لوآجره من الموٰجر لایصح (الی ان قالوا) وقال الامام الحلوانی روی عن محمد رحمه الله تعالی ان الاجارة من المالك لاتجوز مطلقاً تخلل الثالث اولا وبه قال عامة المشائخ وهو الصحیح وعلیه الفتوی(١). وهو الموفق

د مستاجر ځمکه په اجاره باندې د ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې که زید د عمر نه دوه کناله ځمکه په اجاره باندې واخستله او په دې دوه کناله ځمکه کې څه ځمکه د شاملات ده او دا دوه کناله ځمکه هغوی په سل روپۍ باندې واخستله اوس زید په ځمکه کې د تصرف کولو نه بغیر دا ځمکه په بکر باندې په دوه سوه روپۍ خرڅوی یا اصل ځمکه خپل ځان سره ساتی او

---

١) (فتاوی عالمگیریة ٤٢٥:٤ الباب السابع في اجارة المستأجر)

وفي شرح التنویر علي هامش ردالمحتار: (للمستأجر ان یؤجر المؤجر) بعد قبضه قیل وقبله (من غیر مؤجره واما من مؤجره فلا) یجوز وان تخلل ثالث به یفتی.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ٥:٦٢ مطلب في اجارة المستأجر للمؤجر وغیره)

شاملات په سل یا دوه سوه روپئ باندې خرڅه کړی یا په دوه کنالو کې یو کنال ځان ته د کرونديې دپاره پرېږدی او بل کنال په یکر باندې په دوه سوه روپئ خرڅه کړی آیا په دې صور مسئوله کې دا ټول جائز دی یا ناجائز؟ زمونږ په علاقو کې د دې ټولو صورتونو اجراء کيږی او عام عرف جاری دی او د هندية باب تصرف الاجیرنه عدم جواز معلوميږی؟ بینواتوجروا

المستفتی: حضرت العلامه مولانا فضل مولی صاحب مدرس دار العلوم هذا

۲۷ ربیع الاول ۱٤٠٢هـ

الجواب: دا بیع یعنی دویمه اجاره جائز ده خو دا زائد رقم به خیرات کوی،

كما في الهندية: اذا استأجر وقبضها ثم آجرها فانه يجوز ان آجرها بمثل ما استأجرها او اقل وان آجرها باكثر مما استأجرها فهي جائزة ايضا الا انه ان كانت الاجرة الثانية من جنس الاجرة الاولى فان الزيادة لا تطيب له ويتصدق بها(١). وهوالموفق

ملازم په چټیانو کې کور پرېښودلو او د واپسۍ اراده نې ده نو د اجارې حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو ملازم په شل روپئ باندې د میاشتې یو کور په کرایه باندې واخلی او کور د هغه په عدم موجودګئ کې خالی وی کله پکې د ضرورت سامان پروت وی او کله نه، ب: کور خالی پاتې شو خو د ملازم د درې میاشتو د رخصت تیرولو نه پس

(١) (فتاوي عالمگيرية ۴:۴۲۵ الباب السابع في اجارة المستأجر)
وقال العلامة ابن عابدين: (قوله للمستأجر ان يوجر المؤجر الخ) اي ما استأجره بمثل الاجرة الاولي او بأنقص فلو باكثر تصدق بالفضل الا في مسئلتين كما مر اول باب ما يجوز من الاجارة.
(ردالمحتار ٥:٦٢ مسائل شتي، مطلب في اجارة المستأجر للمؤجر ولغيره)

د واپس راتلو اراده ده اوس دوه صورتونه پیدا کیږی ۱: یو دا چې کور خالی پریښودلو سره د کور مالک ته هیڅ او نه وائی په دې صورت کې ښکاره ده چې ملازم د کور نه لاس واخستلو.
۲: د کور مالک ته اووائی چې زه به د درې میاشتو تیرولو نه پس انشاء الله واپس ضرور راځم او بیا به هم دا کور په کرایه باندې اخلم، نو آیا د کور مالک د درې میاشتو د کرایه حقدار دې یا نه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالحمید ایس وی...... ٦ مئی ۱۹۷۳ء

الجواب: واضحه دې وی چې په دویم صورت کې اجاره ختمه شوې ده، لکه د چې "بیا به ئې په کرایه باندې اخلم" نه واضحه ده، لهذا مالک مکان بل چاته په کرایه باندې د ورکولو اجازه لري لوجود ما یقتضی الفسخ ویدل علیه ما فی الدرالمختار: آجر حانوتاً کل شهر بکذا صح فی واحد فقط، وفسد فی الباقی لجهالتها واذا مضی الشهر فلکل فسخها بشرط حضور الآخر لانتهاء العقد الصحیح،هامش ردالمحتار ۵: ۴۲(۱). وهوالموفق

د مزدور د پاره په سرکاری وختونو کې فرض، نفل مونځ او د مطالعه کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په سرکاری وخت کې دننه فرضاو نفل مونځ ادا کول څنګه دی؟ مثلاً د چاشت مونځ وغیره که څه کار نه وی بلکې فارغ وی نو د اسلامی کتابونو مطالعه یا دینی مسائلو باندې ځان پوهه کول جائز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد رفیق راولپنډی... ۲۵ جولائی ۷۲ء

---

۱) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۳۵، ۳۴: ۵ باب الاجارة الفاسدة)

وقال العلامة المرغيناني: ومن استأجر دارا كل شهر بدرهم فالعقد صحيح في شهر واحد فاسد في بقية الشهور الا ان يسمي جملة الشهور معلومة... واذا تم كان لكل واحد منهما ان ينقض الاجارة لانتهاء العقد. (الهداية ۳۰۲: ۳ باب الاجارة الفاسدة)

الجواب: فرض بهرحال کولې شي،د نوافل او مطالعې دپاره په سرکاري کار کې نقصان کول ناجائز دي.(١) که څه کار نه وي نو بیا هیڅ باک نشته. وهوالموفق

د تصویر ویستونکي د مزدورئ حکم:

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا چې کوم خلق د تصویر ویستلو کار کوي د هغوي دپاره د شریعت نه د جواز څه ضرورت راوځي یا نه؟ جواب د حوالې سره راکړئ؟ بینواتوجروا

المستفتي: محمد مصري کشمیر فوټو سټوډیو آزاد کشمیر ..٨ ستمبر ١٩٧٢ء

الجواب: چونکې د ګټې ذرائع ډیرې دي لهذا د تصویر ویستلو کار کونکې مجرم او د هغه ګټه حرامه ده. یدل علیه مارواه البخاري:عن سعید بن ابي الحسن قال کنت عند ابن عباس اذجاء رجل فقال یاابن عباس اني رجل انما معیشتي من صنعة یدي واني اصنع هذه التصاویر فقال ابن عباس لا احدثك الا ما سمعت من رسول الله ﷺ سمعته یقول من صور

---

١) قال العلامة ابن عابدین : (قوله ولیس للخاص ان یعمل لغیره) بل ولا ان یصلي النافلة قال في التتارخانیة وفي فتاوي الفضلي واذا استأجر رجلا یوما یعمل کذا فعلیه ان یعمل ذلک العمل الي تمام المدة ولا یشتغل بشیئ آخر سوي المکتوبة وفي فتاوي سمرقند وقد قال بعض مشائخنا له ان یؤدي السنة ایضا واتفقوا انه لا یؤدي نفلا وعلیه الفتوي.

(ردالمحتار ٥:٤٨ مطلب لیس للاجیر الخاص ان یصلي النافلة)

وفي الهندیة : اذا استأجر رجلا یوما لیعمل کذا فعلیه ان یعمل ذلک العمل الي تمام المدة ولا یشتغل بشیئ آخر سوي المکتوبة وفي فتاوي اهل سمرقند قد قال بعض مشائخنا رحمهم الله تعالي ان له ان یؤدي السنة ایضا واتفقوا انه لا یؤدي نفلا وعلیه الفتوي.

(الفتاوي الهندیة ٤١٦: ٤ کتاب الاجارة،الباب الثالث في الاوقات التي یقع علیها عقد الاجارة)

صورة فان الله معذبه حتى ينفخ فيه الروح وليس بنافخ فيها ابدا فربا الرجل ربوة شديدة واصفر وجهه، الحديث (مشكوٰة) (١). وهوالموفق

د چیلی د چیلئ سره په یو ځای کولو باندې د مزدورئ حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید نر چیلې پاللې دې او هغه دا کاروبار اختیار کړې دې کله چې څوک چیلئ راولی نو مسمی مذکور خپل نر چیلې په ښځه چیلئ باندې هله پرېږدی چې یو روپئ د چیلئ والا نه وصول کړی د شریعت په رڼا کې دا ګټه حلال ده که حرام؟ او دا کاروبار جائز دې یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالله بابا کبیرپوره لوښار ....٢٦ ستمبر ١٩٦٩ء

الجواب: که زید دا پیسې د اجرت او عوض په طور اخلی نو ناجائز دی. (٢) او که هغه ته دا پیسې اعزازی طور ورکولې شی نو جائز دی.

من كلاب سأل النبى ﷺ عن عسب الفحل فنهاه فقال يارسول الله انا

---

١) (مشكوٰة المصابيح ٣٨٦ باب التصاوير)

وقال العلامة المرغيناني: ولا يجوز الاستيجار علي الغناء والنوح وكذا سائر الملاهي لانه استيجار علي المعصية والمعصية لا تستحق بالعقد.

(الهداية ٣:٣٠٣ كتاب الاجارات)

٢) قال العلامة الحصكفي: (لاتصح الاجارة لعسب التيس) وهو نزوه علي الاناث.

(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ٥:٣٨ باب الاجارة الفاسدة)

وقال العلامة المرغيناني: ولا يجوز اخذ اجرة عسب التيس وهو ان يواجر فحلا لينزو علي اناث لقوله عليه السلام ان من السحت عسب التيس والمراد اخذ الاجرة عليه. (الهداية ٣:٣٠٣ باب الاجارة الفاسدة)

نطرق الفحل فنکرم فرخص له في الكرامة(١). فقط وهوالموفق

دڅاروو په پالنه باندې اجرت کې ليلة (د کال نه کم عمر بچې) ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د څاروو مالک. د پالنې په خاطر پالنه کونکی ته د هر کال په آخره کې د "ليله" ورکولو اقرار کوی. د ليله نه مراد د بيزې هغه بچې دې کوم چې د کال نه د کم عمر وی لهذا فتوی ليکلو سره مهربانی وکړئ بينواتوجروا

المستفتی: عبدالحميد ايس وی معلم مډل سکول ۲۵ فروری ۱۹۷۲ء

الجواب: که دا معامله اجاره وی نو د اجرت د جهالت د وجې نه فاسد ده. (٢) وهوالموفق

د کور مالک يوه مياشت مخکې نه خبرولو باندې د يوې مياشتې زياته کرايه وصولول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې يو کرايه دار د مالک مکان سره تحريری معاهده کوی کله چې هغه د کور د پريښودلو اراده وکړی نو يوه مياشت مخکې دې مالک مکان خبر کړی کنه نو د يوې مياشتې کرايه به زياته وصولولې شی نو هغه يوه ورځ مخکې د کور مالک خبردار کړو اوس که دکور مالک ددې معاهدې د لاندې د يوې مياشتې کرايه وصول کړی نو دا جائز ده يا ناجائز؟ بينواتوجروا

المستفتی: محمد سعيد اکبرپوره

---

١) (سنن الترمذي ١:٣٧٢ باب ماجاء في كراهية عسب الفحل)

٢) قال العلامة الحصكفي: كل ما افسد البيع مما مر في البيوع يفسد الاجارة كجهالة مأجور او اجرة او مدة او عمل. (شرح المجلة ٢:٥٣٨ المادة: ٤٦٠)

وفي الهندية: الفساد قد يكون لجهالة قدر العمل ... وقد يكون لجهالة البدل. (فتاوي هندية ٤:٤٣٩ الفصل الاول فيما يفسد العقد فيه)

الجواب: دا عقد هم ناجائز دی(١) او د یوې میاشتې کرایه وصولول هم ناجائز دی. (٢) وهوالموفق

د امامت د فرائض ادا کولو نه د عاجز امام تنخواه او د هغه د معزول کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د مسجد یو امام بیمار شو څلور پنځه میاشتې په بستره پروت وو، طالب علم ورته مونځ ورکولو، د محلې والو یو بل مولوی صاحب امام جوړ کړو او د مسجد امام منظورولو سره د خلیفه نه اقرار نامه واخستله، چې د امامت د حاصلاتو نه به دوه حصې تاته درکوم، او دریمه حصه به زه اخلم، چې په هغې باندې موجود حاضرینو دستخطې وکړې څو ورځې تیریدلو نه پس خلیفه د فقر او غریبئ اظهار وکړو نو شرارت کونکو وویل چې د مسجد امام هغه ته خرچه ورکړی امام وویل چې ما هغه سره هیڅ اقرار نه دې کړې چې په حاضر وخت کې به زه تاته غله درکوم نو محلې والو لس سیره غله جمع کړه او دوه سړی د مسجد امام ته راغلل د مسجد امام شل روپئ ورکړې، خو دې دوارو پیسې وانخستلې، او مسجد ته تلو سره ئې خلیفه ته وویل چې ته زمونږ امام ئې خلیفه نه ئې، آیا د دې خلیفه امامت صحیح دې او دمخکې امام د اجازت نه بغیر د خلقو مونځ صحیح دې یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی عبدالرحمن توردهیر ..... ٢٤ فروری ١٩٧٥ء

---

١) في الهندية: والاجارة تفسدها الشروط التي لا يقتضيها العقد... وان تكاراها الي بغداد علي انها ان بلغته بغداد فله اجر عشرة دراهم الا فلا شيئ له فالاجارة فاسدة وعليه اجر مثلها بقدر ما سار عليها... او شرط انه ان لم يبلغه الي موضع كذا اليوم فلا اجر عليه فسد كله وعليه اجر مثل ماركب.

(فتاوي هندية ٤٤٣،٤٤٢:٤ الفصل الثاني فيما يفسد العقد فيه لمكان الشرط)

٢) في المشكوة: عن ابي حرة الرقاشي عن عمه قال قال رسول الله ﷺ الا لا تظلموا الا لا يحل مال امرئ الا بطيب نفس منه.

(مشكوة المصابيح ٢٥٥ باب الغصب والعارية)

الجواب: که دا زوړ امام د امامت د فرائض ادا کولو نه عاجز وی نو د وظیفې مستحق به نه وی خو د مروت تقاضه دا ده چې هغه سره باقاعده اعانت وکړې شی، بل د اهل حل وعقد دپاره جائز دی چې هغه د عدم اهلیت د وجې نه معزول کړی.

فی ردالمحتار ۳: ۵۶۴، قال الطرسوسی: ومقتضاه ان المدرس ونحوه اذا اصابه عذر من مرض اوحج بحیث لا یمکنه المباشرة لا یستحق المعلوم الخ(۱) وان العزل فلعدم اهلیة یدل علیه ما فی ردالمحتار ۳: ۵۳۴(۲). وهوالموفق

د کمیټۍ په عدم پابندۍ سره د استاذانو تدریس پریښودل

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې په یوکلی کې څو معززین اود کلی ټول خلق جمع کیدو سره دخپل مولوی صاحب سره دا عهد وکړی چې تاسو زمونږ بچوته دینی تعلیم ورکړئ او درس تعلیم القرآن شروع کړئ ټولو خلقو یوځای کیدو سره سیکرټری او خزانچی مقرر کړو او استاذ ته ئې وویل چې تاسو ماشومانو ته درس ورکوئ او د تنخواه ذمه دار به خزانچی او سیکرټری وی، عوام به هغه سره چنده جمع کوی او څه موده پس هغوی په خپل عهد باندې پوره اونه ختل او استاذئې ناحق پریشان کړو آیا د داسې خلقو په وعده خلافۍ سره استاذ درس پریښودلې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: فیض الحنان... راولپنډی... ۱۷ مارچ ۱۹۷۵ء

---

۱) (ردالمحتار ۳: ۴۴۷ قبیل مطلب في الغیبة التي یستحق بها العزل، کتاب الوقف)

۲) قال العلامة الحصکفي: (وینزع) وجوبا (لو) الواقف درر فغیره بالاولي (غیر مأمون) او عاجزا. (درمختار ۳: ۴۲۱)

وقال العلامة ابن عابدین :اذا ولي السلطان مدرسا لیس باهل لم تصح تولیته لان فعله مقید بالمصلحة.

(ردالمحتار ۳: ۴۲۳ مطلب لا یصح عزل صاحب وظیفة بلا جنحة او عدم اهلیة)

الجواب: د کمیټئ د عدم پابندئ د وجې نه استاذان هم د تعلیم پرېښودلو اجازه لری. (۱) وهوالموفق

په شوال کې د مدرس په مقرر کولوباندې د ټولې میاشتې د تنخواه حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د یو مدرس تقرر کله چې د پنځلسم شوال نه مخکې یا د پنځلسم شوال نه پس شوې وی نو آیا هغه مدرس د شوال د پوره میاشتې د تنخواه حقدار دې یا کوم وخت چې هغه سبق خودل شروع کړی دی تاسو د خپلې مدرسې د معمول مطابق زمونږ رهنمائی وکړئ؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد شاه نور دهیر ...۲ دسمبر ۱۹۷۳ء

الجواب: که د تقرړئ په وخت تصفیه نه وی شوې او د دې دار العلوم مطبوعه آئین نه وی نو د عرف مطابق به دا مدرس د ټول شوال د مشاهرې مستحق وی. فلیراجع الی الاشباه والنظائر ۷۹: القاعدة السادسة: العادة محکمة واصلها قوله علیه الصلاة والسلام مارآه المسلمون حسنا فهو عندالله حسن. (رواه احمد) (۲). وهوالموفق

---

۱) في الهندية: الاجارة تنقض بالاعذار عندنا وذلک علي وجوه اما ان يكون من قبل احد العاقدين... وكل عذر لا يمنع المضي في موجب العقد شرعا ولكن يلحقه نوع ضرر يحتاج فيه الي الفسخ واذا تحقق العذر ومست الحاجة الي النقض ... والصحيح ان العذر اذا كان ظاهرا يتفرد.

(فتاويٰ عالمگيرية ۴:۴۵۸ الباب التاسع عشر في فسخ الاجارة)

۲) (الاشباه والنظائر ۹۳)

وفي شرح المجلة: العادة محكمة يعني ان العادة عامة كانت او خاصة تجعل حكما لاثبات حكم شرعي.

(شرح المجلة ۱:۷۸ المادة ۳۶)

د قیدی د خلاصی د پاره مزدور جوړیدو سره د خپل خدمت مزدوری اخستل جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې بغیر د څه شرعی جرم نه په جیل کې قید دې که زه هغه سره خبره وکړم چې زه به تا په درې زره روپئ باندې خلاص کړم او هغه ماته په خوشحالئ باندې هغه پیسې راکړی زه د هغې نه زر روپئ نه کمې یا زیاتې افسر ته ورکړم او افسر هغه سړې راخلاص کړی نو دا باقی دوه زره روپئ زما دپاره جائز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: ظفر احمد صاحب الریاض سعودیة...... ١٤ شعبان ١٤٠٥هـ

الجواب: که تاسو په دې ورخو کې یعنی څومره ورځې چې د هغه سړی د خلاصی متعلق خرچه کړې وی خپل نفس د هغه قیدی اجیر او مزدور مقرر کړئ وی نو ستاسو دپاره به دا رقم حلال وی. (١) وهوالموفق

د مدرس د چندې نه د خپلې تنخواه وصولولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې یو مهتمم صاحب یو مدرس د تدریس دپاره مقرر کړو لس کاله هغه تدریس وکړو اوس مهتمم صاحب د یو کال تنخواه خو ورکړه او باقی د نهوکالو تنخواه ئې ورنکړه اوس دا مدرس د چندې نه خپله تنخواه وصولولې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم ...١١ جنوری ١٩٧٦ء

الجواب: که دې مدرس د شروع نه په خپله رضا باندې تدریس شروع کړې

---

(١) قال العلامة المرغيناني: والاجير الخاص الذي يستحق الاجرة بتسليم نفسه في المدة وان لم يعمل كمن استوجر شهراً للخدمة ولرعي الغنم.

(الهداية ٣:٣١٠ كتاب الاجارات، باب ضمان الاجير)

وفي شرح المجلة: يجوز اجارة الآدمي للخدمة او لاجراء صنعة ببيان مدة او بتعيين العمل بصورة اخري. (شرح المجلة ٢:٦٦ المادة: ٥٦٢ الفصل الرابع في اجارة الآدمي)

وی نو دا مدرس د تیرې مودې مطالبه نه شي کولې. (۱) او که د شروع نه میاشتنی تنخواه مقرر شوې وی نو د دې مدرسې د چندې نه خپل حق وصولولې شی. (۲) وهوالموفق

په مملوکه ځمکه کې د استوګنې او د ګیا د قلنګ اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ ځاروی د سپرلی نه تر خزان پورې په غریزه علاقه کې اوسیږی او زمونږ د علاقې خلق هم خپل مالونه بوتلو سره تقریبا څلور میاشتې هلته څروی او آبادئ ئې هم هلته جوړې کړې دی، زمونږ خوانه ګجر قوم هم دې نو زمونږ خلق د هغه ګجرانو نه د دې څرولو اجاره وغیره وصولوی او حال دا چې ځمکه زمونږ ده زمونږ په کلی کې څلور نیمه سوه کسان دی او په هغې کې دا ګوجر وغیره په قلنګ باندې اوسیږی آیا دا حلال ده؟ بینواتوجروا

المستفتی: فضل حق دا کخانه کلکوټ دیر ... ۲ ذوالقعده ۱۴۰۲هـ

---

۱) وفي شرح المجلة: لو خدم احد آخر بناء علي طلبه من دون مقاولة اجرة فله اجر مثله ان كان ممن يخدم بالاجرة والا فلا التقييد بكون الخدمة بناء علي طلب المخدوم يشير الي انه لو خدمه بلا طلب فلا اجرة له وان كان ممن يخدم بالاجرة لانه يكون متبرعا وهو ظاهر.

(شرح المجلة ۶۶۱: ۲ المادة ۵۶۳ الفصل الرابع في اجارة الآدمي)

۲) قال العلامة ابن عابدين: (قوله يعني بلا امره) لان للدائن ان يأخذ بيده اذا ظفر بجنس حقه بغير رضا المدين فكان للقاضي ان يعينه... قال الحموي في شرح الكنز ان عدم جواز الاخذ من خلاف الجنس كان في زمانهم لمطاوعتهم في الحقوق والفتوي اليوم علي جواز الاخذ عند القدرة من اي مال كان لا سيما في ديارنا لمداومتهم العقوق.

(ردالمحتار ۱۰۵: ۵ كتاب الحجر)

الجواب: که دا قلنګ د ګیا معاوضه وی نو حرام دي (۱) او که په مملوکه ځمکه کې د استوګنې معاوضه وی نو حلال دي. (۲) وهوالموفق

په مستاجره ځمکه کې افیون کرل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړي خپله ځمکه په اجاره باندې ورکړی او اجاره اخستونکې په هغې باندې افیون اوکری نو دهغې اجرت اخستل دځمکې دمالک دپاره حلال دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: یارملادیر......۱۹جولائی ۱۹۷۹ء

الجواب: په ظاهره دې کې هیڅ ګناه نشته لکه چې په هوټل کې په مزامیر وغیره استعمالولو سره مالک ته په کرایه اخستلو باندې هیڅ ګناه نشته، فافهم(۳) وهوالموفق

د مدرس د تنخواه نه متعین کولو په صورت کې هغه د اجر مثل مستحق دې

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید

---

۱) في الهندية: ولا يجوز بيع الكلاء اجارته وان كان في ارض مملوكة.
(فتاوي هندية ۳:۱۰۹ الفصل الثاني في بيع الثمار والانزال والكروم والاوراق الخ)

۲) قال العلامة برهان الدين المرغيناني: والمنافع تارة تصير معلومة بالمدة كاستيجار الدور للسكني والارضين للزراعة فيصح العقد علي مدة معلومة.
(الهداية ۳:۲۹۳ كتاب الاجارات)

۳) في خلاصة الفتاوي: واذا استاجر الذمي من المسلم دارا ليسكنها فلا بأس به وان شرب الخمر او عبد فيه الصليب لم يلحق المسلم شيئ كما لو أجر داره من فاسق يعص الله فيها.
(خلاصة الفتاوي ۳:۱۵۰ كتاب الاجارات، الفصل العاشر في الحظر والاباحة)

مهتمم دار العلوم، بکر مدرس د کال په دوران کې مثلاً په جمادی الثانی کې مطالبه کوی چې د بیا دپاره دستخط وکړه، بکر مدرس وائي چې اوس د کال دورانیه ده ډیره موده باقی ده زه څنګه فیصله کولې شم نه د کال اختتام دې او نه د کال د شروع زمانه ده او نه دار العلوم نه د مطالبې زمانه ده خو مهتمم صاحب د هغوی نه په دستخط اخستلو باندې اصرار کوی او مدرسین مضطر او مجبور دی چې څه وکړی، بکر مدرس وائي چې به زه دستخط کوم خو زه په حالیه تنخواه باندې راضی نه یم هغه وائي چې هر څه به وشی، او بیا د رمضان نه پس وائي چې د تنخواه فیصله به کمیټی کوی او تاسو مدرسینو دستخط کړي دې د معاهدې پابند ئې خو نه د کمیټۍ او ممبرانو پته لګی، نه د بل چا، آیا دا د اجارې عقد صحیح دې یا فاسد یا هیڅ عقد نشته؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: مولانا آزاد گل مدرس مدرسه تعلیم القرآن عمرزئی چارسده ۳۰ شوال ۱۴۰۱ھ

الجواب: د کوم دار العلوم په آئین کې چې د دواړو طرفونو (مهتمم او عمله) حقوق مقرر شوې نه وی نو هغه آئین نه اسلامی آئین دې او نه جمهوری آئین، زمونږ د علاقو اکثر مدارس هم دا نوعیت لری په دې بناء باندې د بل کال د تعلیم دپاره، کوم چې د شوال نه شروع کیږی، ستاسو دا معامله اجاره فاسده ده. (۱) لعدم یقین الاضافة لانصاً ولا عرفاً او تاسو د اجر مثل مستحق ئې، کما هو الاصل عند فساد الاجارة صرح به في ردالمحتار (۲) وغیره (۳). وهو الموفق

---

۱) قال العلامة الحصكفي: فكل ما افسد البيع مما مر يفسدها كجهالة ماجور او اجرة او مدة او عمل. (الدر المختار ۵:۳۲ باب الاجارة الفاسدة)

۲) في ردالمحتار: (وحكم الاول) وهو الفاسد (وجوب اجر المثل) اي اجر شخص مماثل له في ذلك العمل. (ردالمحتار ۵:۳۱ باب الاجارة الفاسدة)

۳) قال العلامة ابن نجيم: الكلام في اجرة المثل تجب في مواضع احدها الاجارة في صور منها الفاسدة. (الاشباه والنظائر ۳۶۵ الكلام في اجرة المثل)

په اجاره کې غله په طور د اجرت مقرر کول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ په علاقه کې دا رواج دې کله چې يوه ځمکه په اجاره باندې ورکوى نو وائي چې مثلا د دې ځمکې نه به په خزان کې پنځه منه غنم ماته راکوئ هم دغه شان جوار وغيره، بعض وخت فصل زيات وى او کله کم وى مهرباني وکړئ شرعى حکم راته بيان کړئ. بينواتوجروا

المستفتى: عبدالله سى او ډيلکس بيکرى کريم پوره پيښور ... ۱۱ جنورى ۸۷ء

الجواب: دا اجاره ناجائز او فاسد ده خو چې د کومې ځمکې د پيداوار نه د ورکولو تخصيص نه وى کړې شوې نو هغه جائز دې (۱) والله اعلم بالصواب

څاروې په نيم قيمت باندې د پاللو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په خلقو کې دا رواج دې چې د غوا يا ميخې بچې د پئ د څښلو نه د فارغ کيدو نه پس يو غريب ته د پالنې دپاره ورکوى او په بازار کې د هغه قيمت مقرر کوى کال دوه کاله پس هغه خرڅ کړى څومره قيمت چې د هغه زيات شى هغه خپل

---

۱ ﴾ قال العلامة ابن عابدين : وسئل قاريُ الهداية هل يجوز استيجار ارض للزراعة بكذا ارداب غلة ام لا فاجاب نعم، يجوز اذا كانت الاجرة مشارا اليها او موصوفة في ذمته ولا تكون من الغلة التي تخرج من زرع الارض المستأجرة.
(فتاويٰ تنقيح الحامدية ۲:۱۱۹ كتاب الاجارة)

وفي الكاملية : سئلت فيمن استأجر ارضا بيضاء للزراعة بكذا وكذا قفيزا من الغلة هل يجوز ذلک فالجواب نعم، يجوز اذا كانت الاجرة مشارا اليها او موصوفة في ذمته ولا تكون من الغلة التي تخرج من زرع الارض المستأجرة.
(فتاويٰ كاملية ۱۹۱ كتاب الاجارة)

مینځ کې نیم نیم تقسیم کړی نو آیا په شریعت کې دا اجاره جائز ده یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: فضل ربی ډاک بې سود ... ٤ شعبان المعظم ١٤٩٦هـ

الجواب: دا معامله اجاره فاسده ده،

لجهالة الاجرة(١) ولعدم وجودها وقت العقد(٢) ولانها تفضی الی المنازعة فی الجلد واللحم عند الهلاك(٣)، فافهم. نعم قال الشیخ الانور هی فاسدة قضاء فقط لا دیانة(٤) فالامر عنده واسع، حضرت مفتی صاحب دداسې سوال په بل جواب کې دا وجه هم لیکلې ده چې:

---

١) في شرح المجلة: كل ما افسد البيع مما مر في البيوع يفسد الاجارة كجهالة ماجور او اجرة او مدة او عمل. (شرح المجلة للاحكام ٢:٥٣٨ المادة ٤٦٠)

٢) وفي الهندية: واما شرائطها... ومنها قيام المعقود عليه.

(فتاوي عالمگيرية ٤:٤١١ الباب الاول في تفسير الاجارة... وشرائطها)

٣) قال العلامة الكاساني: واما الذي يرجع الي المعقود عليه فضروب منها ان يكون المعقود عليه وهو المنفعة معلوماً علما يمنع من المنازعة فان كان مجهولا ينظر ان كانت تلك الجهالة مفضية الي المنازعة تمنع صحة العقد والا فلا.

(بدائع الصنائع ٤:٢٤ كتاب الاجارة شرائط الصحة)

٤) قال الشيخ الانور: ان من البيوع الفاسدة ما لو اتيَ بها احد جازت ديانة وان كانت فاسدة قضاء وذلك لان الفساد قد يكون لحق الشرع بان اشتمل العقد علي ما ثم فلا يجوز بحال وقد يكون الفساد لمخافة التنازع ولا يكون فيه شيئٌ آخر يوجب الاثم فذلك ان لم يقع فيه التنازع جاز عندي ديانة وان بقي فاسداً قضاءً.

(فيض الباري ٣:٢٥٨ كتاب البيوع، باب من اجري امر الامصار)

ولانهامن قبیل قفیزالطحان (۱) وهوالموفق

څاروی لره په نیم قیمت باندې د پاللو حیله

سوال: څه فرمائی علماء کرامددې مسئلې په باره کې چې یوسړی خپل څاروی چاته په منافع باندې ورکول غواړی هغه خلق به دهغې حفاظت او نګرانی کوی ګیاه به هم پرې خوروی د خرڅولو نه پس به منافع نیمه د هغوی او نیمه زمونږ ترمینځه وی، دا طریقه د شریعت په رڼا کې جائز ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالروف زبیر صاحب سخاکوټ... ۱۶ ستمبر ۱۹۷۵ء

الجواب: دا معامله اجاره فاسده ده، **لکون الاجرفیهامعدومة ومجهولة**، پس غوره دا ده چې د دې د پاللو دپاره مثلا د دوه کالو د څرولو پنځه سوه روپۍ مزدوری مقرر کړې شی او د مودې د ختمیدو نه پس هغه مزدور ته د هغه پیسو په عوض کې نیم څاروې ورکړې شی. (۲) **وهوالموفق**

---

۱) في شرح المجلة: ويفسدها ايضا جعل الاجرة بعض ما يخرج من عمله كأن يدفع غزلا لآخر لينسجه بنصفه... والاصل في ذلک نهيه ﷺ عن قفير الطحان.
(شرح المجلة ۵۳۸: ۲ المادة ۴۶۰ الفصل الرابع في فساد الاجارة)

وفي الهندية: دفع بقرة الي رجل علي ان يعلفها وما يكون من اللبن والسمن بينهما انصافا فالاجارة فاسدة. (فتاوي هندية ۴۴۵: ۴ الفصل الثالث في قفيز الطحان)

۲) وفي الهندية: دفع بقرة الي رجل علي ان يعلفها وما يكون من اللبن والسمن بينهما انصافا فالاجارة فاسدة وعلي صاحب البقرة للرجل اجر قيامه وقيمة علفه ان علفها من علف هو ملكه لا ما سرحها في المرعي. (فتاوي هندية ۴۴۵: ۴ كتاب الاجارة، الفصل الثالث في قفيز الطحان)

وقال العلامة طاهر بن عبد الرشيد البخاري: وفي فتاوي النسفي رجل دفع بقرة الي رجل بالعلف منها صفة وهي التي بالفارسية كا وينم سود بان دفع علي ما يحصل من اللبن والسمن بينهما نصفان فهذا فاسد والحادث كله لصاحب البقرة والاجارة فاسدة.
(خلاصة الفتاوي ۱۱۴: ۳ كتاب الاجارات، وما يتصل بهذا)

د موجر او مستاجر د پیسو په وصولۍ کښې د اختلاف حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید مستاجر ځمکه په اجاره باندې اخستلې ده او قبضه کولو سره پرې فصل کری اوس د موجر عمرو او زید ترمینځه د پیسو د وصولولو په باره کې اختلاف واقع شوې دې، موجر عمر وائی چې ماته پیسې نه دی ملاؤ شوې او زید ورته د ټول رقم د اداکولو وائی فی الحال ګواه د چا سره هم نشته او قسم دواړه خوری شرعا د دې څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: صالح محمد سکنه سوګودها پنجاب... ۱۹ جمادی الاول ۱۴۰۱ھ

الجواب: د (المدعی من اذا ترک تُرِک) په بناء باندې موجر مدعی دې او مستاجر منکر دې.(۱) او دافع، پس که دا مستاجر ددې دفع د ثابت کولو نه عاجز وی نو دې مستاجر ته به قسم ورکولې شی چې آیا ستا په ذمه دا رقم واجب الاداء نه دې. (شرح المجلة باب الدفع) (۲) وهوالموفق

د مزدور د مزدورۍ نه د پیسو کټ کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په دفتر کې

---

(۱) في شرح المجلة: ثم ان المدعي من اذا ترک ترک والمدعي علیه بخلافه.
(شرح المجلة ٥:٥ المادة: ۱٦۱۳ الکتاب الرابع عشر في الدعاوي)

(۲) في شرح المجلة: اذا اثبت من ادعي دفع الدعوي دفعه تدفع دعوي المدعي والا یحلف المدعي الاصلي بطلب صاحب الدفع فان نکل المدعي عن الیمین یثبت دفع المدعي علیه وان حلف تعود دعواه الاصلیة.
(شرح المجلة ۷٥:٥ المادة: ۱٦۳۲ الفصل الثاني في دفع الدعوي)

وایضا فیها، وان حلف بطل دفع المدعي علیه وبقي المدعي علي دعواه یقیم البینة او یحلف المدعي علیه اذا انکر. (شرح المجلة ۱۲۱:٦ المادة ۱۸۲۳)

مونږ کاریګران وغیره د تنخواه جوړولو په وخت داسې کوو چې د چا د ورځې دیاړی ۱۷،۷۲ ده نو مونږ ۱۷،۷۰ ورکوو که ۱۷،۷۳ وی نو مونږ ۱۷،۷۵ ورکوو زمونږ دا عمل جائز دې یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: گل محمد ٹائم آفس ڈی ایم ٹیکسٹائل ملز راولپنڈی... ۷ نومبر ۱۹۸۴ء

الجواب: چې د مزدورانو په اذن او اجازت سره وی نو په دې کې هیڅ باک نشته. (۱) یا که د طرفین ترمینځه متعارف وی نو بیا هم څه پرواه نشته (۲)

وهوالموفق

د ځمکې نه سوا نور څیزونه په نیمه اجاره باندې ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی د خط او کتابت ټیپ بل سړی ته په دې شرط باندې ورکړو چې تاسو په دې باندې مزدوری کوئ او روزانه خپله مزدوری وصولوئ او کومې پیسې چې ستاسو د مزدورئ نه زیاتی وی هغه به زما او ستاسو ترمینځه نیمې تقسیمیږی، اوس که دا مشین خراب شی نو څوک به دا جوړوی مالک یا مزدور؟ که بالفرض زه یو مشین واخلم او بل سړی ته ئې په مزدورئ باندې ورکړم نو د هغې به څه حکم وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی محمد خان تحصیل هنګو، ۵ رمضان المبارک

الجواب: د قواعدو په بناء باندې دا معامله سوا د مزارعت نه په نورو مقاماتو باندې فاسد ده، (لکون الاجرة فیها مجهولة ومعدومة عند عقد الاجارة

---

(۱) قال الله تعالیٰ: ولا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل. (سورة النساء آیت: ۲۹)
وقال رسول الله ﷺ الا لا تظلموا الا لا یحل مال امرئ الا بطیب نفس منه.
(مشکوٰة المصابیح ۲۵۵ باب الغصب)

(۲) فی شرح المجلة: العادة محکمة یعنی ان العادة عامة کانت او خاصة تجعل حکما لاثبات حکم شرعی. (شرح المجلة ۷۸:۱ المادة ۳۶)

وهما مما يفسد الاجارة كما صرح به في اجارة الهندية (۱) وردالمحتار (۲) پس مناسبه ده چې رقم متعين كړي. وهوالموفق

د بيرونى ملكونو دپاره په رهبرئ باندې اجرت اخستل

سوال: څه فرمائى علماء كرام د دې مسئلې په باره كې چې يو سړې مقرر رقم د چا نه اخلى چې زه به تاسو د بهر ملك فلانى ښهر ته رسوم دهغه دپاره دا پيسې اخستل جائز دى يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتي: محمد سعيد

الجواب: واضحه دې وى چې دمسلمان دپاره هراسلامى ملك ته تلل مشروع دى ممنوع نه دى لهٰذا يو مسلمان منع كول يا دهغه نه پيسې اخستلو سره اجازت وركول به ناجائز وى پس په صورة مسئوله كې كه دې رهبر ته اجير اويلې شى نو دهغه پيسو اخستل او وركول به بذات خود جائز شى. (۳)

---

۱) في الهندية: الفساد قد يكون لجهالة البدل.

(فتاوي هندية ۴۳۹:۴ الباب الخامس عشر في بيان مايجوز من الاجارة ومالايجوز)

۲) قال العلامة الحصكفي: فكل ما افسد البيع، مما مر (يفسدها) كجهالة ماجور او اجرة اومدة او عمل ....(و)تفسد (بعدم التسمية اصلا).... (درمختار ۳۲،۳۳:۵ باب الاجارة الفاسدة)

وفي الهندية: واذا دفع الرجل الي رجل دابة ليعمل عليها ويواجرها علي ان ما رزق الله تعاليٰ من شيئ فهوَ بينهما فان آجر العامل الدابة من الناس واخذ الاجر كان الاجر كله لرب الدابة وللعامل اجر مثله... واذا دفع الرجل الي رجل بعيرا ليسقي به الماء ويبيع علي ان ما رزق الله تعاليٰ في ذلک من شيئ فهو بيننا نصفان فهذا فاسد.

(هندية ۴۴۵:۴ الفصل الثالث في قفيز الطحان)

۳) في شرح المجلة: يجوز اجارة الآدمي للخدمة او لاجراء صنعة ببيان مدة او بتعيين العمل بصورة اخري.

(شرح المجلة ۶۶۰:۲ المادة ۵۶۲ الفصل الرابع في اجارة الآدمي)

خو د شرط فاسد د وجې نه به دا معامله اجاره فاسده وی (١) او که دا رهبر مزدور مقرر نه کړې شی نو د دې پیسو اخستل به حرام وی. ماخوذ از رد المحتار ۳۰۴/٤ (٢) وهوالموفق

د حکومت د مستاجر بې دخلی بندولو یا په کرایه کې د زیادت ختمولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې عمر زید ته دکان په کرایه باندې ورکړو اوس ئې هغه واپس اخستل غواړی خو حکومت بې دخلی بند کړې ده او د کرایه زیادت حکومت د قانون خلاف کړې دې اوس عمر څه وکړی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: فضل احد بټ خیله ملاکنډ ایجنسی... ۲ رجب المرجب ۱۳۹۷ھ

الجواب: شرعا په زید باندې ضروری ده چې د عمر په وینا باندې دکان

---

(١) قال العلامة المرغيناني: الاجارة تفسدها الشروط كما تفسد البيع لانه بمنزلته.
(هداية ۳:۳۰۱ باب الاجارة الفاسدة)

(٢) قال العلامة ابن عابدين: (قوله ان دلني الخ) عبارة الاشباه ان دللتني وفي البزازية و والو لوالجية: رجل ضل له شيئ فقال من دلني علي كذا فله كذا فهو علي وجهين ان قال ذلک علي سبيل العموم بان قال من دلني فالاجارة باطلة ... وان قال علي سبيل الخصوص بان قال لرجل ان دللتني علي كذا فلک كذا ان مشي له فدله فله اجر المثل للمشي لاجله لان ذلک عمل يستحق بعقد الاجارة الا انه غير مقدر بقدر فيجب اجر المثل... قال امير السرية من دلنا علي موضع كذا فله كذا يصح ويتعين الاجر بالدلالة فيجب الاجر.
(ردالمحتار ۵:۶۵ مطلب ضل له شيئ فقال من دلني عليه فله كذا)

وقال العلامة الحصكفي: استاجره ليذهب لموضع كذا ويدعوا فلانا باجر مسمي فذهب للموضع فلم يجد فلانا وجب الاجر.
(درمختار ۵:۱۴ کتاب الاجارة)

خالی کړی او امانت واپس کړی بغیر د رقم اخستلو نه (۱) حکومت ته دا اختیار نشته چې هغه بې دخلی بند کړی یا په کرایه کې زیادت ختم کړی (۲) وهوالموفق

د مودې د تعین نه کیدو د وجې نه متعاقدین اجاره فسخ کولې شي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا زمونږ د علاقې خلق د اجارې ګاډی د یو بل نه اخلی او معامله داسې کوی چې مثلا زید د عمرو نه یو ګاډې واخستلو او عمرو ته ئې وویل چې زه به تا ته لس زره روپۍ د میاشتې درکوم د تیلو خرچه به خپله برداشت کوم او د خرابیدلو په صورت کې هم یو مقدار معین کولې شی او دا چې زه به ذکر شوې د میاشتې خرچه درکوم که ګاډې چلوم یا په کور باندې ولاړ وی آیا ذکر شوې اجاره صحیح ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی رقیب جان وزیرستان ...۱۰ نومبر ۱۹۸۹ء

الجواب: چونکې په دې اجاره کې د مودې تعین نه دې شوې لهذا د میاشتې د ختمیدو په وخت په موجر او مستاجر کې هر یو دا اجاره فسخ کولې

---

۱) في شرح المجلة: يلزم المستاجر رفع يده عن الماجور عند انقضاء الاجارة بمضي المدة اذا كان المعقود عليه المدة... ليس للمستاجر استعمال الماجور بعد انقضاء الاجارة الا باذن صاحبه فلو فعل كان غاصبا... لان الماجور امانة كالوديعة في يده.

(شرح المجلة ۲:۶۹۳،۶۹۴ المادة: ۵۹۱،۵۹۳ الفصل الثالث في بيان مواد تتعلق برد الماجور واعادته)

۲) قال العلامة المرغيناني: ولا ينبغي للسلطان ان يسعر علي الناس لقوله عليه الصلاة والسلام لا تسعروا فان الله هو المسعر القابض الباسط الرازق ولان الثمن حق العاقد فاليه تقديره فلا ينبغي للامام ان يتعرض لحقه الا اذا تعلق به دفع ضرر العامة.

(الهداية ۴:۴۷۱ فصل في البيع، كتاب الكراهية)

شی.(١) بل په دې قسم اجاره کې دا ګاډې د دې مستاجر سره امانت دې او په امانتي څيزونو کې د هلاکولو په صورت کې ضمان عائد کيږي نه پخپله د هلاکيدو په صورت کښ.(٢) خو که په طيب خاطر سره التزام کوی نو ممنوع نه دې (ماخوذ از هدايه شامی) وهوالموفق

مزدور ته د اجرت په بدل کې د ځمکې په اجاره باندې د ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ما يو مزدور د مياشتې وساتلو او مزدوری مې ورله سل روپۍ د مياشتې مقرر کړه مزدور موصوف ماته وويل چې ما (مزدور) ته د دې عمل په عوض څه ځمکه راکړئ، چې په هغې کې زه کرونده کوم نو ما هغه ته د ټول کال د پاره د دولس سوه

---

١ ﴾ قال العلامة الحصكفي: آجر حانوتا كل شهر بكذا صح في واحد فقط وفسد في الباقي لجهالتها... واذا مضي الشهر فلكل فسخها، وقال العلامة ابن عابدين: (قوله حانوتا) مثال لانه لو استاجر ثورا ليطحن عليه كل يوم بدرهم فالحكم كذلک طوري. (شامي ٥:٣٤،٣٥ باب الاجارة الفاسدة)

وقال العلامة المرغيناني: ومن اجر داره كل شهر بدرهم فالعقد صحيح في شهر واحد فاسد في بقية الشهور... واذا تم كان لكل واحد منهما ان ينقض الاجارة لانتهاء العقد الصحيح. (هداية ٣:٣٠٢ باب الاجارة الفاسدة)

٢ ﴾ وايضا قال: الوديعة امانة في يد المودع اذا هلكت لم يضمنها.

(هداية ٣:٢٧٣ كتاب الوديعة)

وقال العلامة الحصكفي: (وهي امانة) هذا حكمها مع وجوب الحفظ والاداء عند الطلب (فلا تضمن بالهلاک)..

(درمختار ٤:٥٥١ كتاب الايداع)

روپو په عوض يوه ځمکه ورکړه چې هغه پکې کرونده کوي نو آيا دا معامله جائز ده؟ بينوا توجروا

المستفتي: وحيد الله دير

الجواب: د قواعدو په رڼا کې دا معامله جائز ده. يدل عليه ما في شرح التنوير على هامش رد المحتار ۵۲/۵ : اجارة المنفعة بالمنفعة تجوز اذا اختلفا جنسا(۱) وهوالموفق

مستاجر مړ شو نو د مزدور د اجرت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې دوه معزز سړو يو ټيکيدار ته درې پلاټونه په ټيکه باندې ورکړل، کله چې د درې وارو تعمير مساوی (يو) حده پورې ورسيدلو نو ټيکه دار دمالکانو نه د پيسو تقاضه وکړه، تقريبا پنځه ځلويښت زره روپۍ د ټيکه دار خرچ شوې وې په مالکانو کې يو د شپاړسو زرو روپو چيک د يوې مياشتې په ميعاد باندې ورکړو هم په دې دوران کې ټيکه دار د پيسو د نيشتوالی د وجې نه کار بند کړو کله چې د چيک د کيش کيدو وخت راغلو نو ټيکه دار چيک بينک ته يوړلو نو د بينک منيجر ټيکه دار ته ووېل چې د کهاته دار په کهاته کې دومره پيسې نشته کله چې ټيکه دار مالک ته رجوع وکړه نو مالک ووېل چې ويريږه مه حساب کتاب کولو سره به تاته پيسې درکولې شی دې دوران کې د چيک مالک ناڅاپه مړ شو کله چې ټيکه دار دويم شريک پلاټ ته رجوع وکړه نو هغه د خلقو مخکې قسم اوخوړلو او په طور د سند ئې وليکل چې په پلاټ باندې زما هيڅ حق نشته دا درې واړه پلاټونه د مړ کيدونکي

---

(۱) (الدر المختار علي هامش ردالمحتار ۵:۴۳ قبيل باب ضمان الاجير)

وفي شرح المجلة: وتفسد ايضا اجارة المنفعة بالمنفعة اذا اتحد جنسا كاجارة سكني دار بسكني دار اخري... واما لو اختلف المنفعتان جنسا كاستئجار سكني دار بمزارعة ارض فانها تصح.

(شرح المجلة ۲:۵۴۱ المادة ۴۶۰ الفصل الرابع في فساد الاجارة وبطلانها)

وو چې د هغې په يو حصه باندې مړ کيدونکی زما کور جوړول غوښتل کله چې ټيکه دار د مړی د وارثانو نه د پيسو تقاضه وکړه نو وارثانو جواب ورکړو چې روره! مونږ ته هيڅ پته نشته خوته داسې وکړه چې د پلاټونو نه ملبه اوچته کړه، اوس سوال دا دې چې ټيکه دار په څه صورت باندې د موجوده مالکانونه خپل خرچ کړې پيسې وصول کړی؟ په داسې حال کې چې ټيکه دار سره اقرار نامه او ذکر شوې چيک موجود دې؟ بينواتوجروا

المستفتی: مستری غلام محمد ... حيدر آباد سندھ

الجواب: د دې مړی په وارثانو باندې دا ضروری ده چې دې ټيکه دار ته اجرت باقاعده ادا کړی، لما صرح به الفقهاء: ثم تقدم ديونه التي لها مطالب من جهة العباد، (هامش رد المحتار ٦٤٣/٥) (١) او که دې ژوندی سړی باقاعده ټيکه ورکړې وی نو په هغه باندې هم اجرت (مزدوری) ورکول ضروری دی. (٢) وهوالموفق

په لا مذهب سکول کې د ملازمت (مزدوری) حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې که يو سړې د مجبورئ د وجې نه په لا مذهب سکول کې ملازمت کوی نو دا جائز دې ناجائز؟ بينواتوجروا

المستفتی: ماستر غلام نبی بهکر میانوالی... ١٢ صفر ١٣٩٢ھ

الجواب: واضحه دې وی چې تاسوته که په بل ځای کې ملازمت نه ملاويږی نوپه دې سکول کې دضرورت د وخته پورې ملازمت اختيارولې شئ ځکه چې د يو مجبور مقروض دپاره د سوال د ذلت برداشت کول جائز دی، لحديث

---

١) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ٥:٥٣٦ كتاب الفرائض)

٢) في الهندية: ثم الاجرة تستحق باحد معان ثلاثة... او باستيفاء المعقود عليه فاذا وجد هذه الاشياء الثلاثة فانه يملكها.

(فتاوي عالمگيرية ٤:٤١٣ الباب الثاني في بيان انه متي تجب الاجرة)

ورد بذلك (١) نو د دې ادنی ذلت برداشت کول به ورله په طريق اولی جائز وی. لانه من ابتلی ببليتين فليختر اهونهما (٢) وهوالموفق

د بس چلولو پرمټ په کرايه باندې د ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد د گورنمنټ نه د بس چلولو دپاره پرمټ حاصل کړو خو د پرمټ دپاره بس وانخستلې شو، اوس زيد په ځای د بس اخستلو صرف هم دا پرمټ په کرايه باندې ورکول غواړی نو آيا د دې کرايه اخستل شرعا جائز دی يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتی: محمد عبدالرزاق ذريعه کرنل عبدالجبار خان مردان چهاؤنی ٢ صفر ١٣٨٩هـ

الجواب: چونکې زيد د پرمټ په ذريعه يو استحقاق حاصل کړې دې کوم چې مقبوض هم نه دې او د مجرد حق بيع او اجاره صحيح نه ده (٣) لهذا د پرمټ بيع او اجاره غير صحيح ده. ونظيره بيع الصكاك انكره ابوهريرة رضی الله تعالی عنه (رواه مسلم ٥/٢) (٤) وهوالموفق

---

(١) في المشكوة: عن حبشي بن جنادة قال قال رسول الله ﷺ ان المسئلة لا تحل لغني ولا لذي مرة سوي الا لذي فقر مدقع او غرم مفظع.

(مشكوة المصابيح ١٦٣ باب من لا تحل له المسئلة ومن تحل له)

(٢) قال العلامة الحصكفي: والضابط ان من ابتلي ببليتين فان تساويا خير وان اختلفا اختار الاخف. (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ١:٣٠٣،٣٠٤ باب شروط الصلاة)

وفي شرح المجلة: يختار اهون الشرين.

(شرح المجلة للاحكام ١:٧٥ المادة ٢٩)

(٣) في الدرالمختار: وفي الاشباه لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة كحق الشفعة.

(درمختار ٤:١٥ مطلب لا يجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة)

(٤) عن ابي هريرة رضي الله عنه: انه قال لمروان احللت بيع الربا فقال مروان ما فعلت فقال ابوهريرة احللت بيع الصكاك وقد نهي رسول الله ﷺ عن بيع الطعام حتي يستوفيه فخطب مروان الناس فنهي عن بيعها.

(مسلم شريف ٢:٥ باب بطلان بيع المبيع قبل القبض)

د افیون راویستلو مزدوری اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د افیونو د راویستلو د مزدورئ څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: غلام حبیب چارسده

الجواب: د تعاون علی المعصیت یا عین معصیت کیدو په وجه باندې ناجائز دې (شامی: ٥) (١)، (٢) وهوالموفق

وراره لره د حقیقی خوی په نوم باندې په مزدورئ لګولو سره د هغه د تنخواه حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی خپل وراره د خپل حقیقی څوی په نوم باندې یو ځای کې په نوکرئ باندې ولګولو اوس آیا د هغه تنخواه حلاله ده یا حرامه؟ او چا چې هغه خپل حقیقی ځوئې متعین کړې دې آیا د هغه په نکاح باندې خو څه اثر نه پریوځی؟ **بینواتوجروا**

---

١ ﴿ قال العلامة الحصكفي : قلت وقد مناثمه معزيا للنهر ان ما قامت المعصية بعينه يكره بيعه تحريما والا فتنزيها... (و) جاز (حمل خمر ذمي) بنفسه او دابته (باجر) لا عصرها لقيام المعصية بعينه. وتحته في الشامية: (قوله لا عصرها لقيام المعصية بعينه) فيه منافاة ظاهرة لقوله سابقا لان المعصية لا تقوم بعينه وهو مناف ايضا لما قدمناه عن الزيلعي من جواز استيجاره لعصر العنب او قطعه ولعل المراد هنا عصر العنب علي قصد الخمرية فان عين هذا الفعل معصية بهذا القصد. (الدرالمختار مع ردالمحتار ٥:٢٧٧ فصل في البيع كتاب الكراهية)

٢ ﴿ د مفتی هند مولانا مفتی کفایت الله د تحقیق مطابق لا بأس به دې.

(مفتی سیف الله حقانی)

المستفتي: جمعه خان آف براله ضلع راولپنډي... ۳۰ جمادى الثانى ۱۳۹۷ھ

الجواب: كه دا سړي د دې كار په كوم چې متعين كړې شوې دې، اهليت لري نو دا سړي به د دروغ ويلو د وجې نه ګناهګار وي (۱) خو كټه ئې حلاله ده. (۲) او په نكاح باندې ئې هيڅ اثر نه پريوځي. وهوالموفق

جرندې والو ته په مزدورئ كې اوړه وركول

سوال: څه فرمائي علماء كرام د دې مسئلې په باره كې چې زمونږ په علاقه كښې په جرندو كې مالكان په مزدورئ كې اوړه اخلي او دا دستور دې او زمونږ علماء كرامو تر اوسه پورې دې ته حرام نه دي ويلي خو د څو ورځو نه څو نوې طالب علمان راغلي دي او هغوى دې ته حرام وائي مهرباني وكړئ د دې شک او شبهې نه مو خلاص كړئ. بينواتوجروا

المستفتي: عبدالمتين تحصيلدار اسلام آباد بازار

پشاور... ۲۹ ربيع الثانى ۱۴۰۲ھ

الجواب: جرندې والو ته په اجرت كې اوړه اخستل او وركول ناجائز دي.(۳)

---

(۱) قال العلامة ابن عابدين: كل مقصود محمود يمكن التوصل اليه بالصدق والكذب جميعا فالكذب فيه حرام.

(ردالمحتار ۵:۳۰۳ من فروع كتاب الحظر والاباحة)

(۲) قال العلامة ابن نجيم: واما ركنها فهو الايجاب والقبول والارتباط بينهما واما شرط جواز ها فثلاثة اشياء: اجر معلوم وعين معلوم وبدل معلوم... واماحكمها فوقوع الملک في البدلين ساعة فساعة. (البحرالرائق ۸:۳ كتاب الاجارة)

(۳) قال العلامة المرغيناني: فيصير في معني قفيز الطحان وقد نهي النبي ﷺ عنه وهو ان يستاجر ثورا ليطحن له حنطة بقفيز من دقيقه. (الهداية ۳:۳۰۵ باب الاجارة الفاسدة)

لحدیث ورد بذلك(۱) پیسې یا غله ورکول پکار دی. (۲) وهوالموفق

د وکالت په فیس او د ډاکټر په فیس کې فرق

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې آیا په وکالت باندې فیس ګټل جائز دی یا نه؟ څنګه چې ډاکټر په دوه منټه کې تشخیص کولو سره نسخه لیکی او ډیر فیس اخلی. بینواتوجروا

المستفتی: حاجی شیر بهادر خان ساکن کاکړ ضلع دیر ... ۱۵ رمضان المبارک ۱٤۰۵ھ

الجواب: معالجه جائز ده.(۳) او د ما انزل الله خلاف فیصلې ناجائز دی.(٤) پس د ډاکټر فیس د جائز شرعی معاوضه ده او د غیر اسلامی قانون

---

۱) قال العلامة الزيلعي: وقد نهي النبي ﷺ عنه يعني قفيز الطحان قلت اخرج الدار قطني ثم البيهقي في سننهما في كتاب البيوع ... عن ابي سعيد الخدري قال نهي عن عسب الفحل وعن قفيز الطحان.

(نصب الراية لاحاديث الهداية ۱٤۰: ٤ باب الاجارة الفاسدة)

۲) قال العلامة ابن عابدين: قال الرملي وبه علم بالاولي جواز ما يفعل في ديارنا من اخذ الاجرة من الحنطة والدراهم معاً ولا شک في جوازه.

(ردالمحتار ٤۰: ۵ قبيل مطلب يخص القياس والاثر بالعرف العام)

۳) قال العلامة النووي: (قوله ﷺ لكل داء دواء فاذا اصيب دواء الداء برأ باذن الله تعالي) وفي هذا الحديث اشارة الي استحباب الدواء وهو مذهب اصحابنا وجمهور السلف وعامة الخلف.

(حاشية النووي علي الصحيح للامام المسلم ۲۲۵: ۲ باب لكل داء دواء واستحباب التداوي)

٤) قال الله تبارک وتعالي: ومن لم يحكم بما انزل الله فاولئک هم الفاسقون.

(سورة المائدة آيت ٤٧)

د جج او وکیل فیس وغیره د حرام شرعی وغیره معاوضه ده.(١) خو که تاسو داسې کیس اخلئ کوم چې د شریعت سره متصادم نه وی نو هیڅ باک نشته (٢) وهوالموفق

د ډاکټر د فیس حکم

سوال: ماذا تقول العلماء المحققون فی هذه المسئلة: ان الطبیب والدکتور یأخذ من المریض نقدا علی التشخیص بدون ایتاء ای شیئ منه هل هو جائز ام لا؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد علی مهاجر ابوظهبی برع زاهدا...٨٠٠٤... ٢٨ شعبان ١٤٠٢هـ

الجواب: تشخیص المریض عمل مشروع لا منع من اخذ الاجرة علیه (٣) وهوالموفق

---

١) قال العلامة المرغيناني: لا يجوز الاستيجار علي الغناء والنوح وكذا سائر الملاهي لانه استيجار علي المعصية والمعصية لا تستحق بالعقد.
(الهداية ٣:٣٠٣ باب الاجارة الفاسدة)

٢) في شرح المجلة: اذا اشترطت الاجرة في الوكالة واوفاها الوكيل يستحقها وان لم تشترط ولم يكن الوكيل ممن يخدم بالاجرة يكون متبرعا وليس له مطالبته باجرة.
(شرح المجلة ٤٤٥:٤ المادة ١٤٦٠)

وقال العلامة الدكتور وهبة الزحيلي: تصح الوكالة باجْر وبغير اجر.
(الفقه الاسلامي وادلته ٥:٤٠٥٨ الوكالة باجر)

٣) وفي فتاوي تنقيح الحامدية: (سئل) في رجل به داء في ظهره اتفق مع طبيب علي مداواته وجعل له اجرة ولم يضرب له مدة وداواه... ويريد الطبيب اجرة مثله وما انفقه في ثمن الادوية فهل له ذلك الجواب نعم، والمسئلة في الخيرية من الاجارة....

...[بقيه بر صفحه آئنده...

په رمضان کې د ډوډۍ نه خوړلو په عوض کې د مزدورۍ د زیاتولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د کار کونکو (ترکاڼانو) مزدوری آتۀ روپۍ د ورځې او د سحر خوراک د ماښام چائې مقرر وه اوس په رمضان شریف کې هغوی بالقطع لس روپۍ د ورځې مقرر کړې دی اصل مزدوری خو اتۀ روپې وه خوراک خو یو فاضله او اخلاقی معیار وو کوم چې په مزدورۍ کې نه شی شاملولې. بیا مزدورۍ کونکې سرې د تیر وخت نه یو ساعت مخکې هغوی ته رخصت ورکوی قیاسا د ډوډۍ نه خوړلو معاوضه د نقدو په صورت کې حاصلولو سره د هغې په تصرف کې راوستل او هغې لره حلال او جائز حق تصور کول د ډوډۍ خوړلو مترادف کیدې شی یا نه؟ نو آیا مزدور پیشه مسلمانانو ته د مشقت دوران د ډوډۍ نه خوړلو په عوض د (مخکښ) معمول مطابق د ورځنی اجرت نه علاوه نوره معاوضه حاصلول جائز دی یا نه دی؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: شیر محمد قریشی دسترکټ راولپنډی ... ۷ شوال ۱۳۹۹هـ

الجواب: که په رمضان کې دا اجرت د دواړو طرفونو په مرضۍ سره مقرر شوې وی او د هغې نه وروستو مزدورانو مشقت شروع کړو نو په دې کې د جانبینو هیڅ حرج او ګناه نشته او که دا مقدار معروف وی نو بیا هم دا حکم

...بقیه ازحاشیه گذشته]

(فتاوي تنقيح الحامدية ۲:۱۵۱ كتاب الاجارة)

وقال العلامة خير الدين : (سئل) في رجل به داء في انفه اتفق مع طبيب علي مداواته وجعل له اجرة ولم يضرب لذلک مدة وداواه فما الحكم (اجاب) للطبيب اجرة مثله وما انفق في ثمن الادوية لفساد الاجارة علي الوجه المذكور والله اعلم.

(الفتاوي الخيرية علي هامش تنقيح الحامدية ۲: ۱۸۲ كتاب الاجارة)

دي.(۱) او که دمعمار سره د فیصلې کولو نه بغیر په مشقت کې شروع شو نو جانبین مجرمان دی، فقط وهوالموفق

د معزول مدرس د شعبان، رمضان او شوال د تنخواه ګانو اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو مهتمم صاحب یو مدرس معزول کړو اوس معزول شوې مدرس د شعبان، رمضان او شوال تنخواه غواړی او مهتمم صاحب ئې نه ورکوی، آیا معزول مدرس د دې میاشتو حقدار دې یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: فضل کل علاقه غیر تیراه... ۱۳ نومبر ۱۹۷۵ء

الجواب: چونکې شعبان او رمضان د تیر کال نه حساب دی لهذا د دې اجرت به مدرس مستحق وی د کال ټول کار هغه پوره کړې دې، الا ان یشترطوا عدم الاخذ عند ابتداء الامر فافهم.(۲) وهوالموفق

---

۱ ﴾ قال العلامة ابن نجيم : العادة المطردة هل تنزل منزلة الشرط قال في اجارة الظهيرية : والمعروف عرفا كالمشروط شرعا.

(الاشباه والنظائر مع شرحه للحموي ۱:۳۰۶ القاعده السادسة، العادة محكمة)

وفي شرح المجلة : العادة محكمة يعني ان العادة عامة كانت او خاصة تجعل حكما لاثبات حكم شرعي. (شرح المجلة ۱:۷۸ المادة۱۶)

۲ ﴾ قال العلامة ابن عابدين : فحيث كانت البطالة معروفة في يوم الثلاثاء والجمعة وفي رمضان والعيدين يحل الاخذ وكذا لو بطل في يوم غير معتاد لتحرير درس الا اذا نص الواقف علي تقييد الدفع باليوم الذي يدرس فيه.

(ردالمحتار ۳:۴۱۶ مطلب في استحقاق القاضي والمدرس الوظيفة في يوم البطالة)

وقال العلامة ابن نجيم: ومنها البطالة في المدارس كأيام الاعياد ويوم عاشوراء وشهر رمضان في درس الفقه لم ارها صريحة في كلامهم والمسألة علي وجهين فان كانت مشروطة لم يسقط من المعلوم شيئ...[بقيه بر صفحه آئنده...

د مزدور دپاره د تنخواه نه د زیاتی مراعاة اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې زه يو سپرنټنډنټ يم او د حکومت نه ديرش روپئ د مياشتې اخلم اوس زما د کور کرائي ديارلس روپئ ده او باقي اولس روپئ د خپل ځان دپاره خرچ کوم نو آيا د شريعت په رڼا کې د اولس روپو نه زيات اخستل جائز دي يا نه؟ **بينواتوجروا**

المستفتی: محمد نواز ..... ۲۰ فروری ۱۹۷۴ء

الجواب: ستاسو دپاره دا مراعاة يعنی ديرش روپئ وصولول جائز دي خو د دروغو رسيد پيش کول ناجائز دي.(۱) **وهوالموفق**

هندوانو ته د عبادت دپاره کور په کرايه باندې د ورکولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زما د دوستانو

...بقيه ازحاشيه گذشته]

والا فينبغي ان يلحق ببطالة القاضي وقد اختلفوا في اخذ القاضي ما رتب له من بيت المال في يوم بطالته فقال في المحيط انه يأخذ في يوم البطالة لانه يستريح لليوم الثاني وقيل لا يأخذ.

(الاشباه والنظائر مع شرحه للحموي ۱:۳۰۰،۳۰۱ القاعدة السادسة: العادة محكمة)

۱) عن سفيان ابن اسد الخضرمي قال سمعت رسول الله ﷺ يقول كبرت خيانة ان تحدث اخاک حديثا هو لک به مصدق وانت به كاذب.

(مشكوة المصابيح ۴۱۲ باب حفظ اللسان والغيبة والشتم)

وقال العلامة ابن عابدين: ان كل مقصود محمود يمكن التوصل اليه بالصدق والكذب جميعا فالكذب فيه حرام.

(ردالمحتار ۵:۳۰۳ كتاب الحظر والاباحة)

یو کور دې هغوی هغه کور د کلی څو هندوانو ته د هغوی د عبادت دپاره په کرایه باندې ورکړې وو هندوان دا هم وائی چې مونږ د بت پرستئ قائل نه یو او نه کوو صرف عبادت د خپل مذهب په طریقه باندې کوو آیا هغوی ته دا کور په کرایه باندې ورکول صحیح دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد رفیق خوازه خیله...سوات...یکم محرم الحرام ۱۴۰۳ھ

الجواب: په پاکستان کې هندوانو ته د عبادت دپاره کور په کرایه ورکول ناجائز دی، ځکه چې په دې علاقو کې شعائر اسلام ظاهر او شائع دی. **کما فی شرح التنویر علی هامش ردالمحتار: ۳۲۶/۵: واما الامصار وقری غیر الکوفة فلا یمکنون لظهور شعائر الاسلام فیها(۱) والله تعالی اعلم**

د هیډ ماسټر (سرمعلم) غیر حاضر استاذ لره حاضر لګول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په سرکاری سکولونو کې د استاذانو دپاره د چټیانو مقرره نصاب لس ورځې مقرر دې، که یو استاذ د خپلو لسو ورځو رخصت پوره کړی او بیا د دې نه د زیاتو چټیانو کولو دپاره مجبور شی او هیډماسټر (سرمعلم) کوم چې خودمختار افسردې هغه دهٔ لره په زیاتی ورځو کې د غیر حاضر لګولو په ځای د

---

(۱) (الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۵:۲۷۸ فصل في البیع کتاب الحظر والاباحة)

وقال العلامة ابن نجیم: (واجارة بیت لیتخذ بیت نار او بیعة او کنیسة او یباع فیه خمراً بالسواد) یعني جاز اجارة البیت لکافر لیتخذ معبدا او بیت نار للمجوس او یباع فیه خمر في السواد وهذا قول الامام، وقالا: یکره کل ذلک... وانما قیده بالسواد لانهم لا یمکنون من ذلک في الامصار ولا یمکنون من اظهار بیع الخمر والخنزیر في الامصار لظهور شعائر الاسلام فلا یعارض بظهور شعائر الکفر قالوا في هذا سواد الکوفة لان غالب اهلها اهل ذمة واما في غیرها فیها شعائر الاسلام ظاهرة فلا یمکنون فیها في الاصح.

(البحر الرائق ۸:۲۰۲ کتاب الکراهیة، فصل في البیع)

حاضرئ د دستخط اجازت ورکړی نو آیا دا جائز ده؟ یا د اختر ځنیانې د حکومت د طرف نه پنځه ورځې مقرر شوې دی او مدرس که یو دوه ورځې مخکې لاړشی نو هغه اختر له کور ته نه شی رسیدې نو آیا د هغه دپاره به د دې ورځو تنخواه حرام وی؟ مهربانی وکړئ جواب راکړئ. **بینواتوجروا**

المستفتی: عبدالحمید معلم گورنمنټ هائی سکول

ډیره اسماعیل خان... ٤ ذی القعده ١٣٨٩هـ

الجواب: هیډ ماسټر (سرمعلم) ته د حکومت د طرف نه دا اجازت نشته چې غیر حاضر لره حاضر ولګوی لهذا د غیر حاضرئ په صورت کې د حاضرئ دستخط ناجائز دې.(۱) بله دا چې د معروف ورځو نه علاوه د رخصت اخستلو په وخت د تنخواه نه اخستل ضروری دی (۲) **وهوالموفق**

---

(۱) قال العلامة انور شاه الكشميري: (قوله ﷺ المسلمون عند شروطهم الخ يعني يلزمهم كل شرط تتحمله قواعد الشرع فعليهم الايفاء بها.
(فيض الباري علي صحيح البخاري ٣:٢٧٦ كتاب الاجارات، باب اجرة السمسرة)

(۲) قال العلامة الحصكفي: الاجير الخاص... يستحق الاجر بتسليم نفسه في المدة وان لم يعمل... وليس له ان يعمل لغيره ولو عمل نقص من اجرته بقدر ما عمل (الدرالمختار) وقال العلامة ابن عابدين: واذا استأجر رجلا يوما يعمل كذا فعليه ان يعمل ذلک العمل الي تمام المدة ولا يشتغل بشيئ آخر سوي المكتوبة... نجار استوجر الي الليل فعمل لآخر دواة بدرهم وهو يعلم فهو آثم وان لم يعمل فلا شيئ عليه وينقص من اجر النجار بقدر ما عمل في الدواة.
(ردالمحتار ٥:٤٨ كتاب الاجارة، مطلب ليس للاجير الخاص ان يصلي النافلة)
وفي شرح المجلة: الاجير الخاص يستحق الاجرة اذا كان في مدة الاجارة حاضرا للعمل... لكن ليس له ان يمتنع عن العمل واذا امتنع لا يستحق الاجرة.
(شرح المجلة ٢:٤٨٧ المادة: ٤٢٥ كتاب الاجارة، الباب الاول في بيان ضوابط العمومية)

د استاذ د حکومتي قانون د مخالفت نه کولو د وجې نه د غیر حاضرئ په ورځو کې فرضي حاضري لګول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ اتفاقیه رخصت د لسو په ځای پنځویشت ورځې کړې شوې دې او په ټول کال کې دا رخصت هر ملازم په وخت د ضرورت استعمالولې شی خو د انګریزی قانون د لاندې محکمه تعلیم دا شرطونه مقرر کړی دی ۱: یو ملازم د شپږو ورځو نه زیات په یو وخت رخصت نه شی اخستلې.
۲: د هائی سکول هیډ ماسټر ته د لسو ورځو پورې اختیار حاصل دې او ضلع انسپکټر صاحب په وخت د ضرورت ملازم ته کله د څلورو او کله د درې او کله د دوه ورځو رخصت ورکولې شی.
۳: کله چې یو معلم پوره لس ورځې رخصت اتفاقیه استعمال کړو او اوس هغه ته د نور رخصت ضرورت هم راغلو نو باقی زیاتی پنځلس ورځو د رخصت منظوری به مجاز افسر ډائریکټر صاحب دمحکمه تعلیم نه طلب کوی د هغه ځای نه په اجازت ملاویدو باندې به ضرورت مند معلم ته رخصت ورکوی هسې خو دا شرط عارضی دې ځکه چې افسر مجاز پورته ذکر شوې ضرورت مند مدرس ته د رخصت ورکولو نه پس ډائیریکټر صاحب ته صرف خبر ورکوی کنه نو دا پنځویشت ورځې خو د مرکزی حکومت نه بالکل منظور شده دی، هسې دا شرط د پابندئ او ضبط قائمولو په غرض باندې دې که یو معلم دوه درخواستونه جوړ کړی یو د شپږو ورځو او دویم د څلورو ورځو او په رجسټر مدرسین کې په حاضرئ کې د شپږ ورځو او څلور ورځو په مینځ د څو ورځو د حاضرئ دستخط وکړی چې حکومت ته قانونا دا ظاهره شی چې په یو وخت لس ورځې رخصت نه دې اخستلې شوې که پورته ذکر شوې طریقه استعمال کړې شی چې په هغې سره حکومت او قوم ته نقصان نه وی مګر د نفس په خاطر د دروغو شک ضرور وی نو داسې کول جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالحمید ایس وی معلم مډل سکول کهوتی ډهیره ...۱ جون ۱۹۷۰ء

الجواب: چونکې ملازم د ټولو قوانینو او شرطونو په منظورئ باندې دستخط کړې دې لهذا داسې کول جائز نه دی (۱) ددې فرضي حاضرئ نه د غیر حاضرئ د نقصان تحمل غوره دې. بیشکه کوم قوانین چې خلاف شرع وی د هغې نه مخالفت بهر حال جائز دې. (۲) وهوالموفق

په مشترکه کور کې د اوسیدو په صورت کې د کرایه حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د والد صاحب نه یو کور په میراث کې پاتې شوې وی او په هغې کې دپلار بعض اولاد اوسیږی او باقی اولاد په مختلفو ځایونو باندې وی کور ته هم ځی راځی، اوس په کور کې د اوسیدونکو ورونو نه کرایه طلب کولې شی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: منور حسین مغل پوره لاهور... ۱۵... ۱۰ اگست ۱۹۸۳ء

الجواب: په مشترکه کور کې د اوسیدو په صورت کې کرایه واجب الادا نه

---

۱) قال الله تبارک وتعالیٰ: یایها الذین امنوا اوفوا بالعقود.
(سورة المائدة آیت: ۱۰)
وفي الهندیة: وفي فتاویٰ الفضلي اذا استأجر رجلا یوما لیعمل کذا فعلیه ان یعمل ذلک العمل الي تمام المدة ولا یشتغل بشيئ آخر سوي المکتوبة.
(فتاویٰ هندیة ۴:۷۱۶ الباب الثالث في الاوقات التي یقع علیها عقدالاجارة)

۲) قال العلامة السهارنفوري: قال رسول الله ﷺ المسلمون علي شروطهم زاد الترمذي والحاکم الا شرطا احل حراما او حرم حلالا وزاد البیهقيٴ ما وافق الحق لقوله ﷺ کل شرط لیس في کتاب الله فهو باطل.
(بذل المجهود في حل ابي داؤد ۴:۳۱۰ کتاب القضاء، باب في الصلح)
وقال انور شاه الکشمیري: قوله المسلمون عند شروطهم الخ یعني یلزمهم کل شرط تتحمله قواعد الشرع فعلیهم الایفاء بها.
(فیض الباري علي صحیح البخاري ۳:۲۷۶ کتاب الاجارات، باب اجرة السمسرة)

وی ځکه چې عقد اجاره موجود نه وی.[۱] (ماخوذ از هندیة) وهوالموفق

د ډیوټۍ په وخت د متعلقه کار نه علاوه نور کار کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې اول به زمونږ په دفتر کې چې چا تنخواه ادا کوله یعنی په خلقو باندې به ئې تنخواه تقسیم کوله نو هغه ته به د حکومت د طرف نه پنځویشت روپۍ الاؤنس ملاویدو خو اوس دا الاؤنس ختم کړې شوې دې او د دې پیسو په عوض کې هر سړې کله چې تنخواه ادا کوی نو خپل اوور ټائم ایپلائی کړی او دا مقدار دده ددې رقم مطابق جوړیږی. نزدې نزدې دومره ساعته اوورټائم ایپلائی کړی حال دا چې اوور ټائم په هغه صورت کې ملاویږی چې د ډیوټۍ نه پس څومره وخت کار وکړې شی د هغې معاوضه ملاویږی. اوس د نیمې ډیوټۍ نه پس خو کینی نه خو د لیک په طور کیناستل ظاهرولو سره د تنخواه د ادا کولو الاؤنس اخلی، آیا دا جائز ده؟

---

۱ ﴾ في الهندية: لو استأجر من صاحبه بيتا او حانوتا لا يجب الاجر وذكر القدوري ان كل شيئ لا يستحق به الاجرة الا بايقاع العمل في العين المشتركة فاذا استأجر احد الشريكين الآخر لم يجز.

(فتاوي عالمگيرية ۴: ۴۵۷ الباب الثامن عشر في الاجارة التي تجري بين الشريكين)

وقال العلامة الطاهر بن عبد الرشيد: واجمعوا انه لو اجر من شريكه يجوز سواء كان مشاعا يحتمل القسمة او لا يحتمل القسمة وسواء استاجر كل نصيبه او بعضه وعن ابي حنيفة انه لا يجوز ايضا من شريكه.

(خلاصة الفتاوي ۳: ۱۰۹ كتاب الاجارات)

وقال العلامة ابن عابدين: (قوله فلا يعول عليه) بل المعول عليه علي ما في الخانية ان الفتوي علي قول الامام وبه جزم اصحاب المتون والشروح فكان هو المذهب افاده المصنف وعليه العمل اليوم.

(ردالمحتار ۵: ۳۳ قبيل مطلب في اجارة البناء)

۲: د اوور ټائم لګولو دا پیسې اخستل څنګه دی؟ یعنی کار نه کوی خو د افسرانو سره په یو ځای کیدو باندې ئې په لیک کې راولی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد اسلم کوارټر ۴۵،۶،۶ پي اين واه کينټ، ۲۸ جمادی الاول ۱۴۰۳ھ

الجواب: د ډیوټئ په وخت کښې د متعلقه کار نه علاوه بل کار کول ناجائز دی.(۱) چې په هغې کې تقریبا اکثر افسران او سپاهیان اخته دی.۲: په ټائم لګولو یا نه لګولو سره عملی خلاف ورزی نه ختمیږي. (۲) وهوالموفق

بینک جوړول او هغه په کرایه باندې ورکول او د دې موجر د کور نه د خوراک کولو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې د حکومت نه قرضه سود اخستلو سره یو کور جوړ کړی یا بینک جوړ کړی یا خپله څمکه د بینک دپاره ورکړی، او د همیشه دپاره کرایه اخلی نو په

---

۱) في الهندية: وفي فتاوی الفضلي اذا استأجر رجلا يوما ليعمل كذا فعليه ان يعمل ذلک العمل الي تمام المدة ولا يشتغل بشيئ آخر سوي المكتوبة وفي فتاوی اهل سمرقند قد قال بعض مشائخنا رحمهم الله تعالي له ان يؤدي السنة ايضا واتفقوا انه لا يؤدي نفلا وعليه الفتوي.

(فتاوی هندية ۴۱۷،۴۱۶:۴ الباب الثالث في الاوقات التي يقع عليها عقد الاجارة)

۲) قال العلامة الحصكفي: (وليس للخاص ان يعمل لغيره ولو عمل نقص من اجرته بقدر ما عمل (الدرالمختار)، وقال العلامة ابن عابدين: (قوله وليس للخاص ان يعمل لغيره بل ولا ان يصلي النافلة قال في التتارخانية وفي فتاوی الفضلي واذا استأجر رجلا يوما يعمل كذا فعليه ان يعمل ذلک العمل الي تمام المدة ولا يشتغل بشيئ آخر سوي المكتوبة... نجار استوجر الي الليل فعمل لآخر دواة بدرهم وهو يعلم فهو آثم وان لم يعلم فلا شيئ عليه وينقص من اجر التجار بقدر ما عمل في الدواة.(ردالمحتار ۴۸:۵ كتاب الاجارة مطلب ليس للاجير الخاص ان يصلي النافلة)

پورته ذکر شوې صورتونو کې د فقه حنفي مطابق څه حکم دې؟ او د داسې سړي سره معامله کول څنګه دي؟ بینواتوجروا

المستفتي: عبدالله ارمړپایان ..... ۱۹ مارچ ۱۹۷۵ء

الجواب: واضحه دې وي چې د بينک نه سود اخستل حرام دي، ﴿لان النبي ﷺ لعن اکل الربا وموکله﴾(۱) وهذا الشخص مؤکل،هم دغه شان بينک جوړول يا د هغې دپاره په کرايه باندې کور ورکول حرام دي، ﴿قال الله تعالى ولاتعاونوا على الاثم والعدوان﴾(۲) بلکه دا چې دې موجر ته خالص د سود نه کرايه ورکولې شي چې د هغې پخپله خوړل او په بل خوړل حرام دي. (۳) ونظير الثاني عصر العنب ليتخذ منه الخمر وهو حرام كما في الدر المختار على هامش ردالمحتار ۵:۳۴۵،قلت ولظهور شعار الاسلام في بلادنا لايمكن الفسقة والكفرة بالربا وغيره كما في الدرالمختار بعد اسطر فليراجع(۴)

پس د داسې سړي سره لين دين کولو کې احتياط ضروري دې. وهوالموفق

---

۱) (مشکوٰة المصابيح ۲۴۴ باب الربوا)

۲) (سورة المائدة آيت: ۲)

۳) في الهندية: آکل الربا وکاسب الحرام اهدي اليه او اضافه وغالب ماله حرام لا يقبل ولا يأکل مالم يخبره ان ذلک المال اصله حلال ورثه او استقرضه وان کان غالب ماله حلالا لا بأس بقبول هديته والاکل منه. (فتاويٰ هندية ۵:۳۴۳ الباب الثاني في الهدايا والضيافات)

۴) قال العلامة الحصکفي: وجاز تعمير کنيسة (وحمل خمر ذمي) بنفسه او دابته (باجر) لا عصرها لقيام المعصية بعينه (و) جاز (اجارة بيت بسواد الکوفة لا بغيرها علي الاصح) واما الامصار وقري غير الکوفة فلا يمکنون لظهور شعار الاسلام فيها... (ليتخذ بيت نار او کنيسة او بيعة او يباع فيه الخمر) وقالا لا ينبغي ذلک لانه اعانة علي المعصية وبه قالت الثلاثة زيلعي. (الدرالمختار ۵:۲۷۷،۲۷۸ کتاب الحظر والاباحة، فصل في البيع)

په مستاجره ګاډي کې سمګلنګ (غیرقانوني شیانو د یو ځای نه بل ځای ته د انتقالولو) سره د نیولې کیدوپه صورت کې به د ګاډي تاوان په مستاجر وي

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید د خالد نه تیکسی په کرایه باندې واخستلو او کوئټې ته د تلو اراده ئې وکړه زید خالد ته د ویلو نه بغیر په تیکسی کې د سمګلنګ (غیرقانونی شیان) سامان کینبودلو، په کستم پوسټ باندې د چیکنګ په دوران کنبې ددې تیکسی نه سامان راووتلو کستم حکام تیکسی او سامان ضبط کړو، وروستو خالد په پنځوس زره روپۍ خرچې سره تیکسی د کستم والو نه خلاص کړو آیا خالد د زید نه د دې پنځوس زرو روپو د اخستلو حقدار دې یا نه؟ ځکه چې خالد ته د زید د وجې نه دا نقصان شوې دې، شرعی حکم څه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: حافظ مطیع الرحمٰن خطیب مرکزی جامع مسجد چمن بپهر

بلوچستان .... ٢٧ ربیع الاول ١٤٠٣ھ

الجواب: په شرط د صدق او ثبوت دا ضمان به په دې مستاجر (زید) باندې وی، یدل علیه ما فی شرح المجلة (٤٣١) المادة: ٧٧٩ فعل ما لا یرضی به المودع فی حق الودیعة تعد (١) والله اعلم

د کارخانو نوکری کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې عام طور سره د

---

(١) (شرح المجلة لسليم رستم باز: ٤٣١ المادة ٧٧٩ الفصل الثاني في احكام الوديعة)

قال العلامة الدكتور وهبة الزحيلي: تعتبر يد المستاجر علي العين المستاجرة في اجارة المنافع يد امانة فلا يضمن ما يتلف بيده الا بالتعدي او التقصير في الحفظ، ويتقيد في الانتفاع بمقتضي العقد وما شرط فيه وما جري به العرف... قد تتغير صفة الامانة الي الضمان في الاحوال الآتية، اولا ترک الحفظ ثانيا الا تلاف والافساد، ثالثا مخالفة المستاجر شرط المؤجر نصا او دلالة، المخالفة سبب لوجوب الضمان، وللمخالفة صور وهي اما في الجنس او في القدر او في الصفة او في المكان اوفي الزمان.

(الفقه الاسلامي وادلته ٥:٣٨٥٧، ٣٨٥٠ المبحث الخامس، ضمان العين المستاجرة)

کارخانه دارو کاروبار د بینکونو سره دې د دې کارخانه دارو په کارخانو کې نوکری کول او مزدوری کول او د دې خلقو د جوړو کړو څیزونو نه فائده اوچتول، د هغوی په مساجدو کې مونځ کول، د هغوی خیرات او صدقه اخستل جائز دی یا ناجز؟ بینواتوجروا

المستفتی: گل مست خان پیښور

الجواب: د کارخانو نوکری جائز ده (۱) ځکه چې کومې پیسې نوکر او مزدورانو ته ورکولې شی نو په دې کې د سود کیدو احتمال وی هغه یقینا یا ظنا سود نه وی. (۲) وهوالموفق

د یوې ادارې ملازم ته د رخصت ورکولو په صورت کښې د اعزاز په طور پیسې ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړې په یوه اداره کې ملازم دې څه اختیارات هم هغه ته حاصل دی د ادارې سربراه او اهل شوری خپل مینځ کې مشوره کولو سره دې سړی لره د ملازمت نه ختمول غواړی او اعزازی طور هغه ته پنځوس زره روپئ ورکوی آیا ذکر شوې پیسې د دې سړی دپاره حلال دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: فقیر الله مانسهره.....۲ رمضان المبارک ۱۴۱۰ھ

---

(۱) قال العلامة ابن عابدین: (قوله وكل انواع الكسب) اي انواعه المباحة بخلاف الكسب بالربا والعقود الفاسدة ونحو ذلك... فالمراد من قولهم كل انواع الكسب في الاباحة سواء انها بعد ان لم تكن بطريق محظور لايذم بعضها وان كان بعضها افضل من بعض. (ردالمحتار ۵:۳۲۸ كتاب الصيد)

(۲) قال العلامة بدرالدين العيني: والشبهة هي المعتبرة دون النازل عنها اي عن الشبهة لان شبهة الشبهة اذا اعتبرت ينسد باب العقود اذ لا يخلوا عن شبهة الشبهة فما دونها. (البناية في شرح الهداية ۱۰:۳۱۸ باب البيع الفاسد)

وفي الاشباه والنظائر: اليقين لا يزول بالشك. (الاشباه والنظائر ۵۶)

الجواب: د اهل حل وعقد دپاره دا رخصت کول اوملازم ته دا اعزازی پیسې ورکول جائز دی دا پیسې رشوت نه دې دا جبیره اواکرام دې (۱) وهوالموفق

استاذ ته د تنخواه نه ورکولو په صورت کې د محکمې نه حق وصولول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زه په ۱۹۷۹ء کې د بی ایډ کورس دپاره لاړم نو محکمې زما د چهټې درخواست مسترد کړو او وې ویل چې د دې درې وارو میاشتو دپاره یو درخواست ولیکه په دې باندې محکمې ما سره زیاتې وکړو، څکه چې د یو ټرینډ استاذ کیدو سره د هغه تنخواه د حکومت په ذمه واجب الادا ده، نو پورته ذکر شوې موقف د شریعت په رڼا کې صحیح دې یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: توحید الله موضع صریح شبقدر فورټ چارسده... ۹ رجب ۱۴۰۱ھ

الجواب: که واقعی په تاسو باندې زیاتې شوې وی نو تاسو خپل حق په نورو طریقو سره هم حاصلولې شئ (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الد کتور وهبة الزحیلي : والهبة مشروعة مندوب الیها لقوله تعالي فان طبن لکم عن شيئ منه نفسا فکلوه هنیئا مریئاً...ولقوله ﷺ تهادوا تحابوا... وانعقد الاجماع علي استحباب الهبة بجمیع انواعها قال الله تعالي: وتعاونوا علي البر والتقوي.
(الفقه الاسلامي وادلته ۵:۳۹۸۱،۳۹۸۲ الفصل السادس، الهبة)

۲) قال العلامة الحصکفي : لیس لذي الحق ان یاخذ غیر جنس حقه وجوزه الشافعي وهو الاوسع. (الدرالمختار ۵:۳۰۰ کتاب الحظر والاباحة فروع ، فصل في البیع)
وقال العلامة الد کتور وهبة الزحیلي : وقال الشافعیة لصاحب الحق استیفاء حقه بنفسه باي طریق سواء کان من جنس حقه ام من غیر جنسه... ووافق الحنفیة علي رأي الشافعیة فیما اذا کان الماخوذ من جنس حقه لا من غیره والمفتي به الیوم کما قال ابن عابدین جواز الاخذ من جنس الحق او من غیره.
(الفقه الاسلامي وادلته ۴:۲۸۵۸ المبحث الرابع : احکام الحق ، استیفاء الحق)

د حکومت د نوکرئ حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د حکومت آمدنی زیات ترد ټیکسونو نه حاصلیږی په دې وجه د دې متعلق ولیکئ چې د حکومت نوکری کول جائز دی یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: گل مست خان پیښور

الجواب: د جمهور علماء کرامو په نزد د ټیکس مال حرام دې، لهذا د دې اخستل او په دې کې نوکر کیدل د دغوی په نزد ناجائز دی او د لعنت سبب دي.(۱) **وهوالموفق**

په جعلی سند باندې د ملاؤ شوې ملازمت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زه په دار العلوم اسلامیه دره آدم خیل کې سبق وایم اوس زمونږ په کور کې څه مشکلات پیدا شوې دی چې د دغې د وجې نه ما سبق پریښودلو. صحت هم د لوستلو اجازت نه راکوی، حافظه مې هم د حد نه زیاته کمزورې ده زما د سکول

---

(۱) في حاشية شرح الوقاية: قوله كالجبايات هي المصادرة وما ياخذ الظلمة قهرا وظلما وقال ابن عابدين الوظائف التي وضعها الفارس علي رعاياهم من الخياط والصباغ والحداد كل يوم اوشهر كذا فهو لايحل اخذه كذلك الوظائف السلطانية اليوم في بلادنا علينا المسماة به (ټيکس) لانهم ياخذونها حيث ما ذكرنا مسانهة والعذر بانهم يصرفون الي حوائجنا مردود لان خزائنهم معمورة تزيد كل يوم الي ما شاء الله تعالي عاقبة امرها فلاحاجة الي اموال الناس ومثل ذلك المحصولات المتعددة الموضوعة علي التجار علي كل مار والمعصية كلها علي الآخذ والآمر وان تبعوا النصاري في هذه النهب والاخذ ومن يتبع اهوائهم فماله من الله من ولي ولا نصير.
(تكملة عمدة الرعاية حاشية الوقاية ۱۰۹ كتاب الكفالة)

تعلیم د مدل پورې دي که زه سند په پیسو واخلم او د سکول ماستر جوړ شم نو آیا دا به د بنده دپاره جائز وي یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتي: محمد نورزاهد مارکیټ کوهاټ... ۲۵ دسمبر ۱۹۸۵ء

الجواب: که تاسو د دې کار اهلیت لرئ نو ستاسو تنخواه به حرامه نه وي، جائز او حلاله به وي.(۱) خو دروغ او دهوکه باندې به غور کول غواړي (۲) وهوالموفق

په سکول کې د اسلامیات د معلم په حیثیت سره د تنخواه اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی په سکول کې د اسلامیات د معلم په حیثیت سره تنخواه اخلی دا د هغه دپاره جائز ده یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتي: نامعلوم.... یکم اگست ۱۹۸٤ء

---

(۱) قال العلامة ابن نجيم : واما رکنها فهو الايجاب والقبول والارتباط بينهما اما شرط جوازها فثلاثة اشياء: اجر معلوم وعين معلوم وبدل معلوم ومحاسنها دفع الحاجة بقليل المنفعة واما حکمها فوقوع الملک في البدلين ساعة فساعة.

(البحر الرائق ۸:۳ کتاب الاجارة)

(۲) وفي المشكوة : عن سفيان بن اسد الحضرمي قال سمعت رسول الله ﷺ يقول كبرت خيانة ان تحدث اخاک حديثا هو لک به مصدق وانت به کاذب.

(مشکوة المصابيح ٤١٣ باب حفظ اللسان والغيبة)

وقال العلامة ابن عابدين: کل مقصود محمود يمکن التوصل اليه بالصدق والکذب جميعا، فالکذب فيه حرام.

(ردالمحتار ۵:۳۰۳ من فروع کتاب الحظر والاباحة)

وقال الامام البخاري تعليقا: قال النبي ﷺ الخديعة في النار.

(الصحيح للامام البخاري ۱:۲۸۷ باب النجش)

الجواب: د دې ملازمت او تنخواه حرمت ثابت نه دې په دې کې هیڅ ګناه نشته (۱) وهوالموفق

د قانون خلاف د ملازمت حاصلونکو د تنخواه حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو طالب العلم د وفاق المدارس د دویمې درجې امتحان پاس کړې دې په دې سند باندې طالب علم د اسلامیات ماستر لګیدلې دې هغه ډیوټی هم کولې شي خو یو مقامی عالم وائی چې دا طریقه صحیح نه ده اوس سوال دا دې چې د هغه تنخواه حلال ده که حرام؟ بینواتوجروا

المستفتی: خلیل احمد عاشق کالونی کوهاټ.... ۱۹ مئی ۱۹۸۹ء

الجواب: داسې د قانون خلاف ملازمت حاصلونکی کله چې متعلقه خدمت پوره کولې شي نو د هغوی تنخواه حلاله ده (۲) خو دروغ ویل او دهوکه ورکول حرام امور دي (۳) وهوالموفق

---

(۱) في شرح التنویر علي هامش ردالمحتار: (والثاني) وهو الاجیر (الخاص) ویسمي اجیر وحد (وهو من یعمل لواحد عملا موقتا بالتخصیص ویستحق الاجر بتسلیم نفسه في المدة وان لم یعمل کمن استوجر شهراً للخدمة.
(الدرالمختار علي هامش ردالمحتار ۵:۴۸ مبحث الاجیر الخاص، کتاب الاجارة)

(۲) قال العلامة ابن نجیم: واما رکنها فهو الایجاب والقبول والارتباط بینهما اما شرط جوازها فثلاثة اشیاء: اجر معلوم وعین معلوم وبدل معلوم ومحاسنها دفع الحاجة بقلیل المنفعة واما حکمها فوقوع الملک في البدلین ساعة فساعة. (البحر الرائق ۸:۳ کتاب الاجارة)

(۳) وفي المشکوة: عن سفیان بن اسد الحضرمي... قال سمعت رسول الله ﷺ یقول کبرت خیانة ان تحدث اخاک حدیثا هو لک به مصدق وانت به کاذب. (مشکوة المصابیح ۴۱۳ باب حفظ اللسان والغیبة)

...بقیه برصفحه آئنده...

د امام د پاره د حج يا د تبليغ د ورځو د تنخواه حكم

سوال: څه فرمائي علماء كرام د دې مسئلې په باره كې چې زه د يو جامع مسجد پيش امام يم يو مقتدي ماته د خبر راكولو نه بغير د حج دپاره زما په نوم باندې داخله اخستلې ده او هغه منظور شوې ده اوس مسئله دا تپوسل دى چې حج ته په تلو راتلو كې به څلوېښت پنځوس ورځې لګې د دې ورځو تنخواه اخستل زما دپاره څنګه دى؟ د مسجد والو نه هم د چټيانو اخستلو د مخكې نه رواج نشته زه په كال كې چله هم لګوم د هغې تنخواه هغوى راكوى بينوا توجروا

المستفتي: خليل احمد عاشق كالوني كوهاټ... ۱۸ مئي ۱۹۸۹ء

الجواب: كه د چټيانو د دې مسجد د كميټې سره مطبوعه قانون نه وي نو د نورو لويو جامع مسجدونو په قوانين باندې فيصله وكړئ (۱) خو حج نفلي عبادت دې او د تبليغي جماعت سره چله تيرول بدعت حسنه دې صرف خود

[...بقيه ازحاشيه گذشته]

وقال العلامة ابن عابدين: كل مقصود محمود يمكن التوصل اليه بالصدق والكذب جميعا فالكذب فيه حرام. (ردالمحتار ۵:۳۰۳ من فروع كتاب الحظر والاباحة)

وقال الامام البخاري تعليقا: قال النبي ﷺ الخديعة في النار.

(الصحيح للامام البخاري ۱:۲۸۷ باب النجش)

(۱) قال العلامة ابن عابدين: حيث كانت البطالة معروفة في يوم الثلاثاء والجمعة وفي رمضان والعيدين يحل الاخذ وكذا لو بطل في يوم غير معتاد لتحرير درس الا اذا نص الواقف علي تقييد الدفع باليوم الذي يدرس فيه كما قلنا. (ردالمحتار ۳:۴۱۶ كتاب الوقف)

وقال العلامة ابن نجيم: ومنها البطالة في المدارس كأيام الاعياد ويوم عاشوراء وشهر رمضان في درس الفقه لم ارها صريحة في... [بقيه برصفحه آئنده]

ساخته اصلاحي پروګرام دې نو دا فرق بې تميزي ده وهو الموفق

په اجاره کې د پیشګی رقم ورکولو حکم

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد خپل ځلور کناله پټې عمر ته د دوه سوو روپو په حساب د کال په اجاره باندې ورکړي خو دوه زره روپۍ پيشګی ورته ورکوي آيا مذکوره اجاره شرعا جائز ده يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتي: مسافر شاه شبقدر چارسده... ١٦ ذوالقعده ١٣٩٧هـ

الجواب: که دا دوه زره روپۍ پيشګی اجرت وی نو په دې کې هيڅ باک نشته (١) او که په دې کې بعض اجرت او بعض قرض وی نو دا اجاره د دې شرط د وجې نه ناجائز ده، کما فی الهداية ٣٠١/٣ : **الاجارة تفسدها الشروط كما تفسد البيع لانه بمنزلته الا ترى انه عقد يقال ويفسخ** (٢) او که دا نورې پيسې کلاً يا بعضاً په طور د ګانې اخستلې شی نو په دې کې به تصرف ممنوع وی. (٣) **وهوالموفق**

...بقيه ازحاشيه گذشته] كلامهم والمسألة علي وجهين فان كانت مشروطة لم يسقط من المعلوم شيئ والا فينبغي ان يلحق ببطالة القاضي وقد اختلفوا في اخذ القاضي ما رتب له من بيت المال في يوم البطالة فقال في المحيط انه يأخذ في يوم البطالة لانه يستريح لليوم الثاني وقيل لايأخذ (الاشباه والنظائر مع شرحه للحموي ٣٠٠:١ القاعدة السادسة ،العادة محكمة)

١) في شرح المجلة : تلزم الاجرة بالتعجيل يعني لو سلم المستاجر الاجرة نقدا ملكها الآجر وليس للمستاجر استردادها. (شرح المجلة ٥٥١:٢ المادة ٤٦٧ الفصل الثاني في بيان المسائل المتعلقه بسبب لزوم الاجرة)

٢) (الهداية ٣٠١:٣ باب الاجارة الفاسدة)

٣) في شرح المجلة : وليس للمرتهن الانتفاع بالرهن بدون اذن الراهن لا باستخدام ولا سكني ولا يلبس ولا يأخذ ثمرة ولا لبن ولا باجارة ولا باعارة. ...[بقيه برصفحه آئنده

په اجاره کښې په مالک باندې د عشر د واجب کولو د پاره د نادر صورت رعایت ضروری نه دې

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې د ځمکې اجاره لس زره روپئ وی او په کرونده باندې خرچ پنځه زره روپئ وی چې د هغې مجموعه پنځلس زره وی د فصل نه آمدن دولس زره وی او اووۀ نیم سوه روپئ آبیانه وی، اوس به د هغه د عشر څه معامله وی حال دا چې اجاره دار په تاوان کښې دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: حضرت مولانا سید گوهر شاه صاحب مهتمم دار العلوم اسلامیه چارسده...... یکم ربیع الاول ۱۴۰۱ھ

الجواب: د داسې نادر صورت رعایت ضروری نه دې کنه نو د مالک ټوله اجاره به په عشر کښې لاړه شی. (۱) **وهوالموفق**

په اجاره کښې به عشر په موجر باندې وی یا مستاجر باندې؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې زید خپله مزروعه ځمکه عمر مستاجر ته په نقد زر روپو باندې د یو کال دپاره، یعنی د خزان او د سپرلی د فصل دپاره ورکړی، او زید عمر ته وائی چې د اوچې او اوبه هر دواړو فصلونو مالیه به هم ته حکومت ته ورکوې او زکاة د ما خرج من الارض عشر به هم ستا په ذمه وی په دې صورت کښې به زید چې د ځمکې مالک دې د ځمکې د زکاة نه بری الذمه شی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: میاں مسرت شاه حکمت آباد تحصیل چارسده... ۳ جمادی الثانی ۱۳۸۹ھ

...بقیه ازحاشیه گذشته] (شرح المجلة ۳:۱۹۳،۱۹۴ المادة ۷۵۰ الفصل الثاني في تصرف الراهن والمرتهن في الرهن)

۱) قال العلامة ابن عابدين: قلت ولكن في زماننا عامة الاوقاف من القري والمزارع لرضاالمستأجر غراماتها ومؤنها يستأجرها بدون اجر المثل بحيث لا تفي الاجرة ولا اضعافها بالعشر او خراج المقاسمة فلا ينبغي العدول عن الافتاء بقولهما. (شامي ۲:۶۰ قبيل مطلب هل يجب العشر علي المزارعين في الاراضي السلطانية)

الجواب: چونکې مستاجر ته غالبا د اجرت نه څو چنده زیات بچت کیږی لهذا عشر به په مستاجر باندې واجب وی او دا اشتراط به مفسد د عقد نه وی، وفی الدرالمختار: والعشر علی الموجر کخراج موظف وقالا علی المستأجر وفی الحاوی وبقولهما نأخذ وقال العلامة ابن عابدین فی ردالمحتار بعد ذکر جماعة افتوا بقول الامام، قلت لکن فی زماننا عامة الاوقاف من القری والمزارع لرضا المستأجر غراماتها ومؤنها یستأجرها بدون اجر المثل بحیث لا تفی الاجرة ولا اضعافها بالعشر او خراج المقاسمة فلا ینبغی العدول عن الافتاء بقولهما الخ (۲:۷۵)(۱) د دې عبارت نه معلومیږی کله چې حاصلات او بچت په نسبت د اجرت څو چنده زیات وی نو هلته د صاحبین په مذهب باندې فتوی ورکول ډیر مناسب دی. **فقط وهو الموفق**

د دکان یا کور پېټکې

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې نن صبا دکان یا کور چې په کرایه باندې ورکولې شی نو د کرایه دار نه پېټکې اخستلې شی کوم چې یو جبری قرضه یا جبری امانت دې د دکان یا کور مالک په هغې باندې تجارت کولو سره بنه ګټه کوی د دې شرعی حکم څه دې؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: ډاکټر غلام فرید شفاخانه حیوانات پیښور ..... ۲۳ مئی ۱۴۰۱ھ

الجواب: که دا پېټکی د کرایه معجل نوم وی نو په دې کې څه باک نشته (۲) او که د قرض یا امانت نوم وی او په کرایه باندې ورکونکی د طرف نه دا ضروری وی، شرط وی نو دا معامله اجاره فاسده او ناجائزده. (۱) **وهو الموفق**

---

۱) (ردالمحتار ۲:۶۰ قبیل مطلب هل یجب العشر علي المزارعین في الاراضي السلطانیة)

۲) في شرح المجلة: تلزم الاجرة بشرط التعجیل یعني لو شرط کون الاجرة معجلة یلزم المستأجر تسلیمها ان کان عقد الاجارة واردا علي الاعیان ...[بقیه بر صفحه آئنده...

په مقرره پیسو یا د پیداوار په حصه باندې ځمکې ته اوبه ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې ۱: زمونږ په علاقه کې د ټیوب ویل مالک ځمکې ته د دریمې حصې پیداوار په بدله کې اوبه ورکوی آیا دا جائز ده یا ناجائز؟ ۲: په بل صورت کې د ټیوب ویل مالک د ځمکې د مالك نه شل روپۍ د یو ساعت اخلی د دواړو صورتونو وضاحت وکړئ؟ بینواتوجروا

المستفتی: اورنگ زیب حقانی متعلم حقانیه .... ۱۱ دسمبر ۱۹۸۵ء

الجواب: صورة اولی ناجائز(۲) اودویم صورت جائزاواجاره ده.(۳) والله اعلم

...بقیه ازحاشیه گذشته] او علي العمل.
(شرح المجلة ۲:۵۵۱ المادة ۴۶۸ الباب الثالث، كتاب الاجارة)
۱) قال العلامة المرغيناني: الاجارة تفسدها الشروط كما تفسد البيع لانه بمنزلته.
(هداية ۳:۳۰۱ باب الاجارة الفاسدة)
وقال الدكتور وهبة الزحيلي: قرار مجمع الفقه الاسلامي في جدة رقم ۶ لعام ۱۴۰۸ه الموافق ۱۹۸۸م: اولا اذا اتفق المالك والمستأجر علي ان يدفع المستأجر للمالك مبلغا مقطوعا زائدا عن الاجرة الدورية (وهو ما يسمي في بعض البلاد خلوا) فلا مانع شرعا من دفع هذا المبلغ المقطوع علي ان يعد جزأ من اجرة المدة المتفق عليها.
وايضا: قال في الصفحة السابقة: ويعد الماخوذ جزأ معجلا من الاجرة المشروطة في العقد. (الفقه الاسلامي وادلته ۳۸۲۶، ۵:۳۸۲۴ عقد الايجار، مقابل الخلو)
۲) قال العلامة الحصكفي: (فكل ما افسد البيع) مما مر (يفسدها) كجهالة ماجور او اجرة او مدة او عمل. (درمختار ۵:۳۲ باب الاجارة الفاسدة)
وفي شرح المجلة: كل ما افسد البيع مما مر في البيوع يفسد الاجارة كجهالة ماجور واجرة او مدة... ويفسدها ايضا جعل الاجرة بعض ما يخرج من عمله كان يدفع غزلا لآخر لينسجه بنصفه... والاصل في ذلك نهيه ﷺ عن قفيز الطحان.
(شرح المجلة ۲:۵۳۸ المادة ۴۶۰ الفصل الرابع في فساد الاجارة)
۳) وفي الهندية: واما شرائط الصحة فمنها ان تكون الاجرة معلومة. [بقيه برصفحه آئنده

د قرض په عوض کې کور په اجاره باندې ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې یو سړی چاته پیسې قرض ورکړې قرض داری پیسو والا ته کور د وثیقه په طور ورکړو او کرایه هم د دې مالک مکان دپاره مقرر کړې شوه آیا دا جائز ده یا ناجائز؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا سید گوهر شاه حقانی مهتمم دار العلوم اسلامیه

چارسده... یکم مئی ۱۹۸۴ء

الجواب: په صورة مسئوله کې به ګانه کالعدم متصور کولې شی او دا اجاره به صحیح وی په دې شرط چې دا اجرت د هغه قرض د وجې نه کم نه وی مقرر شوې، اما الاول فلما فی الهندية ۵: ۴۹۰،وكذلك لو استأجره المرتهن صحت الاجارة ويطل الرهن(١) واما الثانی فللاصل المشهور كل قرض جر نفعاً فهورباً(٢). وهوالموفق

...بقیه ازحاشیه گذشته]

(هندية ۴:۴۱۱ الباب الاول في تفسير الاجارة)

وقال العلامة ابن البزاز الكردري: ولا يجوز عقدها حتي يعلم البدل والمنفعة وبيان المنفعة باحد ثلاث بيان الوقت وهو الاجل وبيان العمل والمكان.

(الفتاوي البزازية علي هامش الهندية ۵:۱۱ كتاب الاجارات، الاول في المقدمة)

١) (فتاوي هندية ۵:۴۶۵ الباب الثامن في تصرف الراهن اوالمرتهن في المرهون)

وقال العلامة الحصكفي: (بخلاف الاجارة... من مرتهن او من اجنبي اذا باشرها احدهما باذن الآخر) حيث يخرج عن الرهن ثم لا يعود الا بعقد مبتدإ لانها عقود لازمة. (درمختار ۵:۲۶۴ باب التصرف في الرهن)

٢) قال العلامة ابن عابدين: (قوله كل قرض جر نفعا حرام) اي اذا كان مشروطا.

(ردالمحتار ۴:۱۹۴ مطلب قوله كل قرض جر نفعا حرام)

بهر ملک ته د ملازمت دپاره تلل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې بهر ملک ته د ملازمت دپاره تلل څنګه دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد علی رائے ونڈ لاهور... ۳۰ جون ۱۹۹۵ء

الجواب: نه ممنوع دی او نه مطلوب دی البته د خیرالقرون نه ترننه پورې معمول دې(۱). وهوالموفق

په نتیجه ښودلو باندې اجرت اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې بعض دکانداران د میټرک نتیجه (د کتاب په شکل کښې) راوړی او په شل یا دیرش روپو کې هریو ته نتیجه ښائی که کامیاب وی یاناکام، آیادا پیسې جائزدی؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم... ۲۳ اکتوبر ۱۹۸۸ء

الجواب: دا اجاره ناجائز ده، کما فی شرح التنویر علی هامش رد المحتار ۲۹/۵ اوکتابا ولوشعرا لیقراه اومصحفا شرح وهبانیة(۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الکاساني: وعلي ذلک جرت العادة من تجار الامصار انهم یدخلون دارالحرب للتجارة من غیر ظهور الرد والانکار علیهم الا ان الترک افضل لانهم یستخفون بالمسلمین ویدعونهم الي ما هو علیه فکان الکف والامساک عن الدخول من باب صیانة النفس عن الهوان والدین عن الزوال فکان اولي.
(بدائع الصنائع ۶۵: ۶ بیان ما یکره حمله الي دارالحرب ومالایکره)

۲) في الدرالمختار: (لا) تصح (اجارة الدابة لاجل ان یربطها علي باب داره) وکذا لو استأجر بیتا لیصلي فیه او طیبا لیشمه او کتابا ولو شعرا لیقرأه او مصحفا شرح وهبانیة.
(درمختار ۲۴، ۲۳: ۵ باب مایجوز من الاجارة وما یکون خلافا فیها)
وفي الهندیة: ولو استأجر کتبا لیقرأ فیها شعرا کان او فقها... [بقیه برصفحه آئنده

رشوت ورکولو سره د ملازم د تنخواه حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې بعض وخت د يو سړي نمبرې کمې وی خو رشوت ورکولو سره ورته نوکری ملاؤ شی او بعض وخت ئې نمبرې ښه وی خو د رشوت نه ورکولو په وجه باندې د نوکرۍ نه محروم وی، اوس څه وکړی صرف په قابليت باندې هم کار نه کيږي، که په رشوت باندې ئې نوکری حاصله کړه نو آيا د ټول عمر ګټه به ئې حرامه وی يا نه؟ بينواتوجروا

المستفتي: لطف الرحمٰن ساکن ميرو کلے شبقدر چارسده... ۱۱۳ کتوبر۹۰ء

الجواب: کله چې ناجائز طور ملازمت حاصل کړې شی مثلا په رشوت ورکولو سره نو دا کار ناجائز دې (۱) خو تنخواه به حلاله وی په دې شرط چې کله د متعلقه ډيوټئ پوره کولو اهليت موجود وی. (۲) والله اعلم

...بقيه ازحاشيه گذشته] او غير ذلک لا يجوز ولا اجرله وان قرأ وکذلک اجارة المصحف.

(فتاوي عالمگيرية ۴۴۹:۴ الباب السادس في مسائل الشيوع في الاجارة)

(۱) قال العلامة ابن عابدينؒ: وفي الفتح ثم الرشوة اربعة اقسام: منها ما هو حرام علي الآخذ والمعطي وهو الرشوة علي تقليد القضاء والامارة... الثالث اخذ المال ليسوي امره عند السلطان دفعا للضرر او جلبا للنفع وهو حرام علي الآخذ فقط.

(شامي ۳۳۸:۴ مطلب في الكلام علي الرشوة والهدية)

(۲) قال العلامة ابن نجيم: واما رکنها فهو الايجاب والقبول والارتباط بينهما واما شرط جوازها فثلاثة اشياء اجر معلوم وعين معلوم وبدل معلوم... واما حکمها فوقوع الملک في البدلين ساعة فساعة. (بحرالرائق ۳:۸ کتاب الاجارة)

که د خمکې په اجرت کې غله مقرر وي نو آیا د غلې په ځای د هغې د قیمت ورکولو اجازت شته؟

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په صوبه سرحد کې په بعض ځایونو کې دا رواج دې چې موجر د مستاجر سره څه شرح (یعنی د ځمکې اجرت د غلې څه مقدار فی کنال) مقرر کړي نو دا جائز دې یا نه؟ که جائز وي نو موجر د هغوی نه د غلې قیمت اخستلې شي یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: سید شبیر احمد کاکاخیل اسسټنټ انجنیئر سی این ایس
راولپنډی... ۲۵ ربیع الثانی ۱۴۰۱ھ

الجواب: د اجارې عوض د پیسو په ځای غله مقرر کول صحیح دی کله چې د غلې تقید هم د دې ځمکې د حاصلاتو نه نه وي شوې. **لما فی الکاملیة ۱۹۱:** سئلت فیمن استأجر ارضا بیضا للزراعة بکذا وکذا قفیزا من الغلة هل یجوز ذلك قلت نعم، یجوز اذا کانت الاجرة مشارا الیها او موصوفة فی ذمته ولا تکون من الغلة التی تخرج من زرع الارض المستأجرة کذا فی فتاوی قارئ الهدایة(۱) او د اجارې د عوض (غلې) په بدل کې د حال د نرخ مطابق پیسې اخستل هم جائز دی. لحدیث ابی داؤد والنسائی: عن ابن عمر کنت ابیع الابل بالنقیع بالدنانیر فآخذ مکانها الدراهم وابیع بالدراهم فآخذ مکانها الدنانیر فاتیت النبی ﷺ.... فقال لابأس ان تأخذها بسعر یومها (مشکوٰة ۲۶۸)(۲). وهوالموفق

اجاره بشرط الاقراض او د انتفاع بالمرهون حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې که زید عمر ته ووائي چې ماته یو کنال ځمکه، په دوه زره روپۍ باندې ګاڼه راکړه او عمر ووائي چې د یو کنال اجرت رواجی سل روپۍ دې نو زه به تاسو ته سل روپۍ درکړم او زه به د دې کنال ځمکې نه فائده اخلم خو یقینی خبره دا ده چې که

---

۱) (فتاوي کاملیة ۱۹۱: ۲ کتاب الاجارة)

۲) (مشکوٰة المصابیح ۲۴۸ باب المنهي عنها من البیوع)

زید عمر ته دوه زره روپۍ نه ورکوی اګر چې رواجی اجرت سل روپۍ دي نو په صورت مذکوره کې د زید په ګاني باندې د قبضې حق ثابت شو او هغه نفع بالاجرة اخلی نو آیا صورت مذکور د ﴿کل قرض جر نفعاً فهوربا الخ﴾ د لاندې راځی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: حضرت مولانا فضل مولی مدرس دار العلوم هذا ... ٢٧ ربیع الاول ١٤٠٢هـ

الجواب: دا معامله اجارة علی شرط الاقراض ده او په دې شرط کې د موجر نفع موجود ده، پس د قواعدو په رڼا کې دا اجاره د بیع په شان ناجائز ده، کما فی الهدایة ٣٠١/٣. الاجارة تفسدها الشروط کما تفسد البیع لانه بمنزلته الا تری انه عقد یقال ویفسخ (١). په ظاهر کې دا د انتفاع بالمرهون صورت دې او انتفاع بالمرهون جائز نه ده. (سیف) وهوالموفق

په تراویح کې په ختم قرآن باندې د اجرت ورکولو او اخستلو مسئله

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په تراویح کښې په ختم قرآن باندې اجرت اخستل د علماء کرامو ترمینځه مختلف فیه ده، د دې په باره کې ډیر شکی یم. د دې د حقیقت نه خبرولو سره زما زړه او ذهن ته د سکون اسباب برابر کړئ. بینواتوجروا

سائل ... خادم العلماء حافظ بشیر حسن ایبټ آباد

الجواب: واضحه دې وی چې د مفتی به قول په بناء په امامت باندې اجرت اخستل جائز دی (٢) او په تلاوت مجرده باندې اجرت اخستل مختلف فیه

---

١ ﴾ (الهدایة ٣:٣٠١ باب الاجارة الفاسدة)

وفي الهندية: الاجارة تفسدها الشروط التي لا يقتضيها العقد كما اذا شرط علي الاجير الخاص ضمان ما تلف بفعله او بغير فعله.

(فتاوي هندية ٤:٤٤٢ الفصل الثاني فيما يفسد العقد فيه لمكان الشرط)

٢ ﴾ قال العلامة الحصكفي: ويفتي اليوم بصحتها لتعليم القران والفقه والامامة؛

(الدر المختار ٥:٣٨ باب الاجارة الفاسدة)

دی. بحر(۱)، الاشباه والنظائر(۲) او هندية(۳) کې جواز مصرح دې او په اکثر فتاوی کې حرمت ته ترجيح ورکړې شوې ده.(۴)

او دا دې هم واضحه وی چې څنګه د اجرت دوه قسمونه دی مشروط او معروف، دغه شان د اکرام هم دوه قسمونه دی مشروط او معروف.

كمافي حديث انس رضى الله تعالى عنه: ان رجلا من كلاب سئل النبى صلى الله عليه وسلم عن عسب الفحل فنهاه فقال يارسول الله انا نطرف الفحل فنكرم فرخص له في الكرامة(۵).

دا دې هم واضحه وی چې معتبر د دافع نيت او قول دې نه د آخذ. كمافي التكملة ۳۵۹/۱ (۶) پس د دې مقدماتو په بناء باندې په تراويح کې په ختم کولو او حافظ وغيره ته په پيسو ورکولو کې هيڅ باک نشته. ځکه چې اول خو دا پيسې وغيره د اکرام او شکرانې په طور ورکولې شی د چنده ورکونکو هم دا نيت وی.

---

۱ ﴾ قال العلامة ابن نجيم: فان المفتي به جواز الاخذ علي القراءة.
(البحر الرائق ۵:۲۲۸ باب الوقف)

۲ ﴾ (الاشباه والنظائر مع شرحه للحموي ۲:۲۲۹ كتاب الوقف)

۳ ﴾ (فتاوي هندية ۴:۴۴۹ كتاب الاجارة، الباب السادس في مسائل الشيوع، مطلب الاستيجار علي الطاعات)

۴ ﴾ قال العلامة الشامي: ان القرآن بالاجرة لا يستحق الثواب لا للميت ولا للقاري وقال العيني في شرح الهداية ويمنع القاري للدنيا والآخذ والمعطي أثمان.
(ردالمحتار ۵:۳۹ باب الاجارة الفاسدة، مطلب تحرير مهم في عدم جواز الاستيجار علي التلاوة)

۵ ﴾ (سنن الترمذي ۱:۱۵۳ باب ماجاء في كراهية عسب الفحل)

۶ ﴾ وفي التكملة: القول للدافع لانه اعلم بجهة الدفع.
(تكملة ردالمحتار ۱:۳۹۱ مطلب في واقعة الفتوي، فروع)

دویم داچې که داپیسې اجرت هم ومنلې شی نودا اجرت علی الامامة الخاصة دې کوم چې جائز دې، دلیل په دې باندې دا دې چې که دا حافظ په دې مسجدکې د تراویح نه خارج ختم وکړی نو دې د پیسو وغیره مستحق نه شی ګڼلې، نو معلومه شوه چې دا پیسې وغیره صرف د تلاوت معاوضه نه ده.

بلهٔ دا چې که دا حافظ په تراویح کې امام جوړیدو سره په ﴿ الم ترکیف ﴾ باندې تراویح وکړی نو په دې صورت کې هم مستحق نه شی ګڼلې نو معلومه شوه چې دا صرف د امامت اجرت نه دې خو کله چې په تراویح کې ختم قرآن واوروی نو هغه مستحق شمار کولې شی نو د دې نه معلومه شوه چې دا اجرت علی الامامة الخاصة دې، کوم چې جائز دې لکه چې که یو قوم لره د فجر یا د جمعې امام مقرر کړی او دا شرط ولګوی چې ﴿ الم تنزیل ﴾ سورة دهر، سورة جمعة او منافقون وغیره به لوستل وی، نو دا یو صحیح غرض دې په دې سره په اجرت اخستلو کې هیڅ حرمت نه پیدا کیږی. (۱) چونکې دا مسئله زمونږ د اکابرو ترمینځه مختلف فیه ده لهذا په دې کې د نورو لیکلو نه معذور یم، فتأمل فی حدیث الترمذی فانه سیف صارم علی عنق کل شاتم. وهوالموفق

---

۱ ﴾ وفي المنهاج : واما ما يعطي الحفاظ في رمضان عند ختم القرآن فالحق انه جائز لانها هدية معروفة ليست بأجرة ويشهد له حديث الترمذي عن انس رضي الله تعالي عنه ان رجلا من كلاب سأل النبي ﷺ عن عسب الفحل فنهاه فقال يا رسول الله انا نطرق الفحل فنكرم فرخص له في الكرامة والاعتبار لنية الدافع دون الآخذ فافهم ولو سلم انه اجرة فلا حرج فيه ايضا لانها ليست عوض التلاوة البحتة بل هي عوض الامامة المسنونة المخصوصة ولا ضير في اخذ الاجرة علي الامامة المقيدة بمكان او زمان او قراءة سورة وسور هذا.
(منهاج السنن شرح جامع السنن ۲:۹۰ باب كراهية ان يأخذ المؤذن علي الاذان الاجر)

په خاندانی منصوبه بندئ کښې ملازمت کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې په خاندانی منصوبه بندئ کښې ملازمت کول جائز دی یا ناجائز؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: عبدالقدوس... کیمل پور

الجواب: چونکې د دې محکمې بهبودیانې د هاتهی غابښونه دی، د ډیرو مفاسدو دپاره منتج دی په دې وجه په دې محکمه کښې ملازمت کول د مذهبی او قومی غیرت خلاف دي.(۱) **وهوالموفق**

په امامت باندې د اجرت اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کښې چې په امامت باندې اجرت اخستل جائز دی یا نه؟ **بینوا توجروا**

المستفتی: عبدالخالق، سکنه خانپور ضلع دیر
ملاکنډ ډویژن... ۲۰ رمضان المبارک ۱۴۱۰ھ

الجواب: په امامت باندې اجرت اخستل که پنځه وخته وی یا صرف تراویح وغیره، بیشکه او بې شبهې جائز دې (۲) **وهوالموفق**

د ایصال ثواب او دم په طور په ختم قرآن باندې اجرت اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام په ختم قرآن باندې د اجرت اخستلو په باره

---

۱) قال العلامة الدكتور وهبة الزحيلي :سد الذرائع اصل من اصول الشريعة الاسلامية... سد الذرائع لا يقتصر علي مواضع الاشتباه والاحتياط وانما يشمل كل ما من شانه التوصل به الي الحرام... وضابط منع الذريعة ان تكون من شأنها الافضاء الي المفسدة لا محالة (قطعاً) او كثيرا او ان تكون مفسدة الفعل ارجح مما قد يترتب علي الوسيلة من المصلحة.
(الفقه الاسلامي وادلته ۷:۵۲۵۸ بشأن سد الذرائع)

۲) قال العلامة الحصكفي رحمه الله "لا تصح الاجارة لاجل الطاعات مثل الاذان والحج والامامة وتعليم القرآن والفقه و يفتي اليوم بصحتها لتعليم القرآن والفقه والأمامة والاذان.
(الدر المختار ۵:۳۸ باب الاجارة الفاسدة)

کله چې اجرت معین وی یا غیر معین وی، د مریض د شفاء د خاطره وی یا د مړی د دفن کولو نه پس کړې شوې وی، یعنی مړی ته د ایصال ثواب دپاره کړې شوې وی، په دواړو شقونو کې په جدا جدا تفصیل سره د جواز او عدم جواز د ټولو صورتونو وضاحت وکړئ؟ والسلام

المستفتی: میاں خان صاحب جان، کاکاخیل... ۱۳ جون ۱۹۷۰ء

الجواب: ۱: قرآن کریم لره د دم په طور لوستلو باندې مال اخستل جائز دی که اجرت د مخکې نه مقرر کړې شوې وی او که نه وی. یدل علیه مارواه البخاری مرفوعا: ان احق ما اخذتم علیه اجرًا کتاب الله(۱) وفی رد المحتار ۴۸:۵: وما استدل به بعض المحشیین علی الجواز بحدیث البخاری فی اللدیغ فهو خطاء لان المتقدمین المانعین الاستیجار مطلقا جوزوا الرقیة بالاجرة ولو بالقرآن کما ذکره الطحاوی(۲) او کله چې د مخکې نه معین نه وی نو دا هم جائز ده ځکه چې دا اجاره فاسده نه ده. بلکې په طریق د جعل او په طریق د مروت ورکولې شی. یدل علیه ما رواه احمد وابو داؤد فی حدیث رقیة المعتوه ''فاعطونی جعلاً فقلت لا حتی اسئل رسول الله ﷺ فقال کل، فلعمری لمن اکل برقیة باطل لقد اکلت برقیة حق''(۳)

نو په دې صورت کې مال د مخکې نه نۀ وو متعین شوې. خو رسول الله ﷺ د دې تردید اونه کړو بلکه تقریر ئې اوکړو.

د ایصال ثواب په طور کله چې قرآن اولوستلې شی نو په هغې باندې اجرت اخستل مختلف فیه دی. د علامه شامي وغیره رائې د عدم جواز ده.

وفی رد المحتار ۴۷:۵: قال العینی فی شرح الهدایة: ویمنع القاری للدنیا والاخذ والمعطی آثمان فالحاصل ان ما شاع فی زماننا من قرآة الاجزاء

---

۱) (الصحیح البخاري ۳۰۴:۱ باب مایعطي في الرقیة)

۲) (ردالمحتار ۳۹:۵ باب الاجارة الفاسدة مطلب تحریر مهم في عدم جواز الاستیجار علي التلاوة)

۳) سنن أبي داود ۵۴۴:۲ باب کیف الرقي

بالاجرة لا يجوز لان فيه الامر بالقرأة واعطاء الثواب للآمر والقرأة لاجل المال فاذا لم يكن للقارى ثواب لعدم النية الصحيحة فاين يصل الثواب الى المستأجر ولولا الاجرة ما قرء احد لاحد فى هذا الزمان بل جعلوا القرآن العظيم مكسبا ووسيلة الى جمع الدنيا انا لله وانا اليه راجعون. (1) او د بعض فتاوى نه جواز معلوميږي وفى الهندية ۴:۴۶۱ واختلفوا فى الاستيجار على قراءة القرآن على القبرمدة معلومة قال بعضهم لا يجوز وقال بعضهم يجوز وهو المختار وكذا فى السراج الوهاج (2) د دې نه معلومه شوه چې د متاخرينو په نزد په دې کې اختلاف دې اګر چې په تعليم وغيره باندې اتفاق دې فما قال صاحب البحر ۵:۲۲۸: ان المفتى به جواز الأخذ على القراءة (3) محمول على الظاهر مما قاله الرملى والشامى ان المراد منه جواز الأخذ على تعليم القراءة (4) پس احتياط په نه اخستلو کې دې او په اخستونکو باندې سخت انکار نه دى کول پکار. فقط. (وصرح الشاه عبدالعزيز فى فتاواه بان الاعطاء تصدقا صلة جائز فليراجع (5)). وهو الموفق

---

١) رد المحتار ۵:۳۹ مطلب تحرير مهم في عدم جواز الاستيجار علي التلاوة)

٢) (فتاوي عالمگيرية ۴:۴۴۹ كتاب الاجارة، الاستيجار علي الطاعات)

٣) (البحر الرائق ۵:۲۲۸ كتاب الوقف)

۴) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله "وقد رده الشيخ خير الدين الرملي في حاشية البحر في كتاب الوقف حيث قال اقول المفتي به جواز الاخذ استحسانا علي تعليم القر آن لا علي القراءة المجردة. (ردالمحتار ۵:۳۹ باب الاجارة الفاسدة)

۵) قال العلامة الشاه عبدالعزيز " دريم صورت دا دې چې يو کس خالص دالله دپاره د خپل تلاوت ثواب بل چاته اوبخښي يا هغه بل کس ته د ثواب رسولو په غرض سره اووائي اود عوض اخستلو خيال دده په زړه کې بالکل تير نه شي او دغه بل سړي ددې لوستلو په عوض کې د لوستلو نه وروسته يا د لوستلو په مينځ کې، لوستونکي ته څه ورکړي يا بل څه احسان ورسره اوکړي .... دا صورت بې شکه چې جائز دې بلکه مستحب دې ځکه چه د احسان په بدله کې احسان کول جائز دى (فتاوي عزيزيه ۴۹۰ عبادات واعمال کو اجرت پر دینے کا حکم)

د خوشحالئ دپاره په ختم القرآن باندې

د خوراک کولو او د اجرت اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د خوشحالئ دپاره ختم القرآن کولې شی په هغې باندې خوراک یا پیسې اخستل جائز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولانا فضل خالق... ۲۶ اگست ۱۹۷۵ء

الجواب: چونکې دا خوراک د اکرام او اعزاز (یعنی شکرانې) په طور ورکولې شی. لهذا د دې په اخستلو کې هیڅ باک نشته

یدل علیه حدیث الترمذی ''ان رجلا من کلاب سئل النبی ﷺ عن عسب الفحل فنهاه فقال الرجل انا نطرق الفحل فنکرم فرخص له فی الکرامة(اوکما قال النبی ﷺ). (۱) وهوالموفق

د استشفاء او دنیاوی حاجتونو دپاره په ختم القرآن باندې اجرت اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د بیمارئ نه د جوړیدو دپاره په ختم القرآن باندې اجرت اخستل جائز دی یا نه؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالودود خاص مقام چارسده

الجواب: د قرآن کریم تلاوت کله چې د استشفاء دپاره وی نو په هغې باندې اجرت اخستل جائز دی، لحدیث رواه البخاری وغیره: ان أحق ما أخذتم علیه اجراکتاب الله تعالی (۲) اوکما قال ﷺ وقال العینی فی شرح البخاری ونقله (جواز اخذ الأجرة) القرطبی عن أبی حنیفة فی الرقیة. (۳)

---

۱) (سنن الترمذي ۱:۳۷۲ باب ماجاء في كراهية عسب الفحل)

۲) (الصحيح البخاري ۱:۳۰۴ باب مايعطي في الرقية)

۳) (عمدة القاري ۱۲:۹۵ باب ما يعطي في الرقية)

او هم دغه شان د نورو دنیاوی حاجتونو دپاره په تلاوت باندې اجرت اخستل به هم جائز وی ځکه چې دلته ایصال ثواب مقصود نه دې وصرح به الشاہ عبدالعزیز فی الفتاوی العزیزیة(۱) وهوالموفق

د ګجرانو نه قلنګ اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې آیا د ګجرانو نه د غرونو قلنګ اخستل جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: امیر رحمٰن ضلع سوات.... ۲۹ رمضان المبارک ۱۴۱۰ھ

الجواب: د ګجرانو نه قلنګ اخستل جائز دی (۲) وهوالموفق

---

۱) قال العلامة الشاه عبدالعزیز رحمه الله: پنځم صورت دادې چه څوک قرآن شریف اووائی او دهغه نیت د عبادت نه وی بلکه صرف دې خیال سره ئې اووائی چه قرآن شریف وئیل مباح دی اوپه دې باندې اجرت واخلی. مثلاً دم ئې کړی یا ئې اولیکی او تعویذ ورکړی یا د قرآن شریف بعضې سورتونه په دې غرض سره اووائی چه څه خاص دنیوی مطلب حاصل شی........ دا هم بغیر د کراهته جائز دی او همدا ددې حدیث نه مراد دی ان احق ما اتخذتم علیه اجراً کتاب الله".
(فتاوی عزیزیه ۴۹۱ عبادات واعمال کو اجرت پر دینے کا حکم)

۲) وفي الهندية :ولا یجوز بیع الکلاء واجارته وان کان في أرض مملوكة.
(فتاوي هندية ۱۰۹: ۳الفصل الثاني في بیع الثمار الخ)
وقال العلامة الحصكفي :وفسد بیع المراعي أي الكلاء واجارتها اما بطلان بیعها فلعدم الملک لحدیث: الناس شرکاء في ثلاث في الماء والکلاء والنار واما بطلان اجارتها فلأنها علي استهلاک عین. (الدر المختار ۱۲۳: ۴ مطلب في البیع الفاسد)
وفي دررالحکام "لکل أحدأن یطعم حیوانه الکلاء النابت في المحال التي لاصاحب لها کالجبال والأراضي الموات ولیس لأحد منعه لأن الکلاء مباح.
(دررالحکام ۲۸۰: ۱۰المادة ۱۲۵۶)

د میاشتې د کرایه نه علاوه پیشګی اجرت اخستل جائز دی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د زید په یو بازار کې ډېر دکانونه دی. کله چې یو دکان په کرایه باندې ورکوی اول د هغه نه زر روپۍ پیشګی اخلی، دا زر روپۍ نه خو په کرایه کې شمارلې شی، او نه داکله واپس کولې شی. دا پیسې د زید دپاره اخستل جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: نامعلوم

الجواب: په ظاهر کې دا پیسې اجرت معجلة دې (۱) او د دې د اجرت مرتبه سره څه تعارض نشته. **هذاماعندي ولعل عندغيري احسن منه.**

د ثالثانو په فیصلې باندې د اجرت اخستلو حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د دوه کسانو په څمکه باندې جهګړه راغله، طرفین د جرګې په فیصله باندې راضی شو، اوس د جرګې والا وائی چې تاسو مونږ ته چیلې یا پنځه سوه روپۍ راکړئ حال دا چې پیسې ورکونکی د دې نه نفرت کوی، مجبورا ئې ورکړې، نو آیا په شریعت کې داسې پیسې اخستل جائز دی یا ناجائز؟ او چا چې پیسې ورکړی دی د هغه څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: زیر بهادر خان گیس کمپنی مدینة المنورة سعودی عرب... ۶ مئی ۱۹۸۸ء

الجواب: دا په حقیقت کې اجرت علی التحکیم دې چې ممنوع دې. (۲) که

---

۱ ﴾ وفي الهندية "ثم الأجرة تستحق بأحد معان ثلاثة اما بشرط التعجيل أوبالتعجيل أو باستيفاء المعقودعليه فاذاوجدأحدهذه الأشياء الثلاثة فانه يملكها. (فتاوي هنديه ۴۱۳: ۴ الباب الثاني في بيان أنه متي تجب الأجرة)

۲ ﴾ وقال العلامة الطحطاوي رحمه الله تعالي "هل يستحق الأجرام لا؟ قال الزاهدي في شرحه للقدوري لايستحق الأجر وإنمايستحقه إذا ... ...[بقيه برصفحه آئنده...

دا پیسې طرفین مساوی طور په طور د هبې یا ډالئ ورکړی نو په دې کې هیڅ تهمت نشته. (۱) وهوالموفق

...

...بقیه ازحاشیه گذشته]لم یکن له في بیت المال شيٌ.
(الطحطاوي ۳:۲۲۶ قبیل کتاب الشهادات)

وقال العلامة اشرف علي التهانوي رحمه الله تعالیٰ:

سوال: مدعی چې کله په عدالت کې دعویٰ داخلوی نو بعضې ځل اشخاصو لره حَکم ګرځولې شی چه هغې ته ثالث وائی، چه هغوی تحقیقات کولو سره فیصله ورکړی، په دوارو صورتونو کې د فریقینو نه څه رقم وصولولې شی،او هغه کمیشن او ثالث ته ورکولې شی، ایا دا رقم اخستل جائز دی یا نه؟

الجواب:. دا تحقیق او فیصله دواړه د قضا د باب څخه دی اوپه قضا باندې اجرت اخستل جائز نه دی، البته د بیت المال نه د کفایت په اندازه د نفقې اخستلو مستحق دې.ځکه چې دا سړې بحق المسلمین محبوس دې اود محبوس نفقه د من له الحبس د مال نه په وجه د جزاء الحبس وی، پس په دې وجه دې مفتش او حکم لره اجرت اخستل جائزنه دی خو چونکې دا د یو خاص وخته پورې دهغه په کار کې مشغوله دې ددې وخت دپاره به دده ضروری نفقه د معاملې والا د مال نه اخلی نود ضروری نفقې په اندازه ددې وخت اخستل به جائزوی، باقی کوم چې زیاتی وی هغه دې معاملې والا ته واپس کړی

(امدادالفتاوي ۳:۴۳۹ حکم اجرت حَکم بتجویز عدالت انګریزي)

۱ ﴾ قال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالي "لم أرحكم قبول الهدية و إجابة الدعوة و ينبغي أن يجوز له لانتهاء التحكيم بالفراغ إلا أن يهدي إليه وقته من أحد هما فينبغي أن لا يجوز.
(ردالمحتار ۵: ۳۸۹ قبیل باب کتاب القاضي إلي القاضي)

باب اجرة الدلال والنوائب

«د دلال اجرت، د چونگي او ټيکسونو بيان»

په منډو کې د زمينداړانو او سوداګرو نه کميشن اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې په منډيانو کې د زميندار او بيوپاريانو دواړو نه کميشن اخستلې کيږي، آيا دا جائز ده؟ بينواتوجروا

المستفتی: رضوان الله سردهيری.... ٤جون ١٩٧٥ء

الجواب: د زميندار نه چې کوم آړهت (رقم) اخستلې شی هغه په اجرت دلال کې داخل دې او د تعامل د وجې نه فتوی په جواز ده، کمافی ردالمحتار ص٣٩،ج٥:اجارة السمسار والمنادی والحمامی والصکاک ومالايقدر فيه الوقت ولاالعمل تجوز لماکان للناس به حاجة(١) وفيه أيضا ص٥٣،ج٥:وفی الحاوی سئل محمدبن سلمة عن أجرة السمسار فقال أرجوأنه لابأس به وان کان فی الأصل فاسدالکثرة التعامل(٢)

او کوم چې د سوداګر نه اخستلې شی (بورۍ اوړونکو يا د بندونکو دپاره) نو د معين کيدو په صورت کې هغه هم جائز دی.(٣) وهوالمصوب.

---

١ ﴾ (ردالمحتار٥: ٣٢ "باب الاجارة الفاسدة")

٢ ﴾ (ردالمحتار٥: ٤٤ "مطلب في أجرة الدلال، کتاب الاجارة")

وفي الخلاصة :وفي الأصل أجرة السمسار والمنادي والحمامي والصکاک وما لاتقديرفيه للوقت ولامقدارلمايستحق بالعقدلکن للناس فيه حاجة جاز.

(خلاصة الفتاوي ١١٦:٣ ،جنس آخرفي المتفرقات وفيه الاستيجار علي المعاصي)

٣ ﴾ وقال العلّامة الدکتوروهبة الزحيلي: يشترط لصحة الاجارة شروط تتعلق بالعاقد والمعقودعليه أن يکون المعقودعليه وهوالمنفعة معلوماًعلماًيمنع من المنازعة.....والعلم بالمعقودعليه يکون ببيان محل المنفعة وبيان المدّة... [بقيه بر صفحه آئنده...

د تخم دپاره د قرضه ورکونکي کمیشن ایجنټ

په لاس باندې د مال خرڅولو نه پس کمیشن اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې کمیشن اینجنټ حضرات، چې د هغوی فیصدی کمیشن مقرر دې، او د مال د خرڅیدلو نه پس ئې وصولوی، اوس مسئله دا ده چې کمیشن ایجنټ د فصل د کروندې په وخت زمیندارو ته د تخم او سرې دپاره قرض ورکوی، کله چې د زمیندارو فصل تیار شی نو زمیندار خپل مال دې کمیشن ایجنټ ته یوسی، کمیشن ایجنټ مال خرڅولو سره خپلې پیسې هم وصول کړی او کمیشن هم اخلی.

نوټ: کمیشن ایجنټ هم هغه فیصدی کمیشن وصولوی کوم چې د هر مال راوړونکی نه وصولوی که قرضه ئې ورکړې وی او که نه وی، کمیشن نه زیات وصولوی او نه کم، آیا دا جائز دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتي: علی محمد بلوچ لورالائی بلوچستان...۱۱ ذوالقعده ۱۴۰۲ھ

الجواب: په ظاهر کې دا معامله په ﴿ **کل قرض جرنفعا فهوربا** ﴾ کې داخل نه ده بلکې د سوداګرئ په اصولو کې داخل ده چې د رعایت او حسن سلوک د وجې نه خپل ګاهک زیات کړې شی. (۱) **وهوالموفق**

...بقيه ازحاشيه گذشته] وبيان العمل في استيجار الصناع والعمال......وأمّاشروط الأجرة فهي اثنان :أولّاأن تكون الأجرة مالّامتقومّامعلومّا.

(الفقه الاسلامي وأدلّته ۳۸۲۲،۳۸۰۸: ۵ ''شروط صحة الاجارة'')

۱ ﴾ قال العلّامة بدرالدين العيني رحمه الله تعالي:''عن جابربن عبدالله رضي الله عنهماأنّ رسول الله ﷺ قال رحم الله رجلّا سمحّا اذاباع واذااشتري واذا اقتضي......وروي الترمذي والحاكم من حديث أبي هريرة مرفوعًا... أنّ الله يحبّ سمح البيع سمح الشراء سمح القضاء......وفي الحديث الحضّ علي المسامحة وحسن المعاملة واستعمال محاسن الأخلاق ومكارمهاوترك المشاحة في البيع....

[بقيه برصفحه آئنده...

د محصول ادا کول یا د هغې مطالبه کول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د محصول ادا کول یا د هغې مطالبه کول جائز دی یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: توکل خان C/O مکان نمبر 89D/ مسجد ورور

پاره چنار... ۳۰ جمادی الثانیه ۱٤۰۱ھ

الجواب: بغیرد محصول د نظام نه د ښهرنظام او سهولتونه نه شی برابریدلې خو د بعض مفاسدو د وجې نه مونږ عام فتوی نه شو ورکولې. **هوالموفق**

په اډه کې د تلو راتلو ټیکس اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زید یوه اډه په ټیکه باندې واخستله، اوس هغه د خپل طرف نه بعض ټیکس وصولوی مثلاً کوم ټرک چې ددې اډې نه مال وړی یا سورلئ وړی دهغوی نه هم دا ټیکس وصولوی حال دا چې د حکومت د طرف نه دا ټیکس مقرر نه دې، آیا د زید دپاره دا زیاتی ټیکس وصولول جائز دی یانه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: شیخ عبدالمنعم مدرس مدرسه مفتاح العلوم دومیل وزیرستان

الجواب: که دا ټیکس د تلو راتلو اجرت وی نو د دې اخستل او ورکول جائز دی، خو په دې شرط چې دا اډه د حکومت اخستلې او مملوکه وی. او که دا اډه وغیره شاملات وی نو د دې ټیکس د جواز هیڅ صورت نشته (۱)

...بقیه ازحاشیه گذشته] (عمدة القاري شرح الصحیح البخاري ۱۱: ۱۸۸باب السهولة والسماحة في الشراء والبیع الخ)

۱) قال حکیم الأمة رحمه الله :اگرآں زمین مملوک آں زمینداراست بطریق شرعي، پس کرایه اش گرفتن ازگزرندگان یااوربر کرایه سالانه دادن هردو جائزست .في الدرالمختار: باب مایجوز من الاجارة... [بقیه برصفحه آئنده...

الاان تکون اجرة المرمة وغیرها(۱) وهوالموفق

بغیر دضرورت شرعی نه محصول وصولول اوهغه په ټیکه باندې ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زمونږ د علاقې باجوړ نواب صاحب محصول یعنی ټیکس مقرر کړو لکه چې د دیر نواب صاحب په چکدره کې ټیکس مقرر کړې دې، بیا هغه په ټیکه باندې ورکړې شوې دې، په شریعت محمدی ﷺ کې د دې ټیکس څه حکم دې؟ ځکه چې پل وغیره نه دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: گل زمان زوبند والا باجوړ ښهر ... ۲۵ نومبر ۱۹۷۲ء

الجواب: بغیر د ضرورت شرعی نه داسې محصول وصولول ظلم دې. لحدیث ابی داؤد، (لایدخل صاحب مکس الجنة)(۲) او د دې ټیکه حرام ده لانها اجارة فاسدة(۳) او په دې خلقو باندې خرڅول جائز دی.

...بقیه ازحاشیه گذشته] وتصحّ اجارة الأرض للبناء والغرس وسائر الانتفاعات.
واگرطریق حق عام است پس محصول گرفتن برآن حرام است.
(امدادالفتاوي ۳:۳۹۸ ''کتاب الاجارة: راه داري مقرر کردن زمیندار'')

(۱) وقال العلّامة الدکتوروهبة الزحیلي: یشترط لصحّة الاجارة شروط تتعلق بالعاقد والمعقود علیه...وهي رضاالمتعاقدین...أن یکون المعقودعلیه وهوالمنفعة معلوما علما یمنع من المنازعة...أن تکون المنفعة المعقودعلیهامباحة شرعًا...أن تکون المنفعة مقصودة یعتاداستیفاء هابعقدالاجارة ویجري بهاالتعامل بین الناس.(الفقه الاسلامي وأدلّته ۵:۳۸۰۸,۳۸۲۱، شروط صحّة الاجارة)

(۲) (سنن أبي داوٗد ۲:۴۰۸ کتاب الخراج: باب في السعایة علي الصدقة)

(۳) وفي البحر: (ولایجوزعلي الغناء والنوح والملاهي)لأن المعصیة لایتصور استحقاقًا بالعقد فلایجب علیه الأجرمن أن یستحق علیه.
(البحرالرائق ۸:۲۰، باب الاجارة الفاسدة)

لأنهم يشترون مطلقاً ثم يدفعون من تلك الأموال وهوجائز (۱) صرح به العلامة الشامي في ردالمحتار ۲۱۹:۴ وعلى هذاالدفع يكون من غيرهذا المال وكذايكون بعدالاختلاط. فافهم. وهوالموفق

د بائع مشتري ته د شرط نه بغير کميشن ورکول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زه دلته د يوې کمپنئ دپاره سودا کوم، په دې سودا باندې که دکاندار ماته د زړه نه څه رقم راکړي نو آيا دا حلال دې؟ کله چې پيسې نه وی مقرر کړې شوې چې څومره به وی؟ او که د اخستلو نه مخکې مخصوص پيسې مقرر کړې شی نو بيا به څه حکم وی؟ او که دکاندار پوره کوشش کولو سره په کم قيمت باندې سودا واخلی او په خپله خوشحالئ سره څه ورکړي نو بيا به څه حکم وی؟

المستفتی: عبدالرحمن عباسی حالا مقيم سعودی عرب

الجواب: د دکاندار (بائع) د طرف نه دې اخستونکی ته څه پيسې وغيره ورکول ناجائز نه دی، د تاجرانو د طرف نه دا اکرام د تجارت د ترقئ دپاره کولې شی، دا د تجارت د اصولو نه شمار کولې شی خو د دې اخستونکی دپاره اخستل هغه وخت جائز دی کله چې په باقاعده کوشش سره دا څيز واخلی، او د مخکنې نه د کميشن اخستلو شرط او نه لګوی، او زړه د طمع

---

۱) وقال العلامة ابن عابدين رحمه الله تعالى: رجل اكتسب مالاًمن حرام ثم اشترى فهذاعلى خمسة أوجه: اماان دفع تلك الدراهم الى البائع أولاًثم اشترى منه بها، أواشترى قبل الدفع بهاودفعها، أواشترى قبل الدفع بهاودفع غيرها، أواشترى مطلقاًودفع تلك الدراهم، أواشترى بدراهم أخرودفع تلك الدراهم... وقال الكرخي في الوجه الأول والثاني لايطيب، وفي الثلاث الأخيرة يطيب، وقال أبوبكر لايطيب في الكل، لكن الفتوى الآن على قول الكرخي دفعاًللحرج عن الناس.

(ردالمحتار ۴: ۲۴۴ مطلب اذا اكتسب حراماً ثم اشترى فهوعلى خمسة أوجه)

نه خالي کړي يعني دا فيصله وکړي چې که دا دکاندار کميشن رانکړي نو زه به سوا د طبعي بوجه نه د نورو څيزونو نه نۀ متاثر کيږم، ونظيره فى رد المحتار ۳۶۲/۴ فى اقسام الرشوة: ولوقضى حاجته بلا شرط ولا طمع فاهدى اليه بعد ذلك فهو حلال لا بأس به (۱) وهوالموفق

دوکيل د اخستلي شوي څيز. زيات قيمت د موکل نه په نوم د کميشن وصولول

سوال: څه فرمائي علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زيد د عمرو سره په کاروبار کې شريک دې، د کاروبار نوعيت څه داسې دې چې عمرو په مختلف ادارو کې (مثلا د کالجونو، سکولونو وغيره) ضروريات (مثلا د سائنس د ليبارټرئ سامان) راوړي، او هغه د دې ادارو په لاس باندې خرڅوي، د دې څيزونو د اخستلو سامان مثلا بکر ته اوسپارلې شي، هغه د سامان سودا د عمر سره په دې شرط باندې کوي چې هغه به د سامان د قيمت لس فيصده مثلا د کميشن په طور پريږدي، پس چې د کوم سامان قيمت عمرو نهه زره روپئ وصولوي د هغې سودا د بکر سره په نهه زره روپو کې کولو سره د لسو زرو روپو بل بکر ته ورکوي، هغه نهه زره وصولوي او بکر بل پيش کولو سره لس زره روپئ د ادارې نه وصولوي، زيد وائي چې د لس فيصده کميشن طريقه زمونږ ملګري، بکر او هم دغه شان د نورو ادارو وکيلانو ته صرف د اخستلو د ترغيب دپاره اختيارولې شي، او کله کله د عمرو سره سودا کوي خو په بل کې ليکلې شوې پيسې وصولوي نو په دې صورت کې: ۱: آيا د عمرو بکر ته زر روپئ پرېښودل د رشوت په شميره کې راځي او دا عمل جائز دې يا نه؟

---

۱) (ردّالمحتار ۳۳۸: ۴مطلب في أقسام الرشوة)

وقال ابن نجيم رحمه الله تعالي: وان طلب منه أن يسوّي أمره ولم يذكرله الرشوة وأعطاه بعدمايسوّي اختلفوافيه قال بعضهم لايحلّ له أن يأخذوقال بعضهم يحلّ وهوالصحيح لأنّه يريدمجازاة الاحسان فيحلّ.

(البحرالرائق ۲۶۲:ج ۶ ''كتاب القضاء'')

۲: که ناجائز وی نو د عمر دپاره په کړې شوې سودا کې به زید په پیسو وصولولو باندې ګناهګار وی یا نه؟
۳: که جائز وی نو د بکر د ادارې نه زیاتی رقم وصولول یا د بل چا په دې امر کې د تعاون کولو څه حکم دې؟ **واجرکم علی الله الشکور**

المستفتی: اصلاح الدین حقانی... ۲ ستمبر ۱۹۸۷ء

الجواب: ﴿لن یصلح العطاء ما افسده الدهر﴾ مونږ دهوکې او دروغ ویلو ته څنګه جائز اوایو (۱) خو که دا بکر (کاغذی کارروایئ لره برطرف کولو سره) د خپل ذات دپاره واخلی او په اداره ئې د خپل طرف نه خرڅ کړی نو په دې نیت سره به څه جواز پیدا شی. **هوالموفق**

د دلال د اجرت حکم

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې عمر تجارت کوی خو د هغه دومره اثرورسوخ نشته چې خپل مال پخپله خرڅ کړی په دې وجه هغه خپل مال د زید په په واسطه په طور د دلالئ خرڅوی، زید دا مال بل ځای ته لیږی او بیا یې په طور د دلالئ خرڅوی، نو په دې مال سره زید او بکر دواړه دلالی اخلی، په صورت مسئوله کې آیا د زید او بکر دواړو دپاره د دلالئ اجرت اخستل جائز دی؟ حال دا چې د دواړو په فائده او نقصان کې هیڅ برخه نشته، یا د یو دپاره جائز دې؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: مولوی حبیب الرحمن شهباز ګړهی مردان... ۱۳ رمضان المبارک ۱۳۸۵ھ

---

۱) قال الله تعالیٰ: {وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ} (سورة الحج آیت نمبر ۳۰) وقال الله تعالیٰ: {لَعْنَةَ اللهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ}. (سورة ال عمران آیت ۶۱)
عن أبي هريره رضي الله تعالیٰ عنه قال قال رسول الله ﷺ: اية المنافق ثلاث... اذاحدث كذب. (مشكوٰة المصابيح: ۱۷ كتاب الايمان، باب الكبائر وعلامات النفاق)
وفي البخاري قال النبي ﷺ "الخديعة في النار. (الصحيح البخاري ۱: ۲۸۷ باب النجش)

الجواب: كه د اجرت او مودې تعين كړې شوې وى نو دلال ته وركول او د هغه دپاره اخستل جائز دى او د تعين د نه كيدو په صورت كې د اعانت او مساوات په طور به اخستل وركول جائز وى او د اجرت په طور وركول اخستل ناجائز دى. قال في البزازية على هامش الهندية ٥:٤٨٤ :الاجارة على البياعة لاتجوزولايطيب له الأجرمالم يذكروقتامعلومًا بأن استأجرتك اليوم بدرهم تشتري لي هذه الأثواب أوتبيع فانه يجوزولايستأجره فيشتري له ماشاء ثم يواسيه بأجرجزاء لعمله(١) فقط. وهوالموفق

د كورونو د ټيكس حكم

سوال: څه فرمائى علماء كرام ددې مسئلې په باره كې چې د زيد د استوګنې كور په پيښور كې موجود دې خو هغه د كاروبار په سلسله كې په بل ښهر كې په كرايه باندې اوسيږى. آيا د اسلامى قانون په رڼا كې په دې خالى كور باندې حكومت ټيكس لګولې شى؟ او كه كورونه زيات وى نو بيا ټيكس لګولې شى؟ كه هغه په كرايه باندې وركړى نو بيا د ټيكس د لګولو په باره كې څه حكم دې؟ بينواتوجروا

المستفتى: مياں عصمت شاه دار العلوم حقانيه... ١٦ رجب المرجب ١٤٠٥ھ

الجواب: د كور ټيكس غير اسلامى ټيكس دې، شرعا د دې اخستل ناجائز دى كه په مسلمان باندې وى يا غير مسلم باندې.

---

١) (البزازية علىٰ هامش الهندية ٥:٤٨٢ ''كتاب الوكالة،الفصل الرابع،نوع في المستبضع'')

وفي ردّالمحتار: وفي الحاوي سئل محمّدبن سلمة عن أجرة السمسارفقال أرجوأنه لابأس به وان كان في الأصل فاسداًلكثرة التعامل.

(ردّالمحتار ٥:٤٤ ''مطلب في أجرة الدلال، كتاب الاجارة'')

كما في عشر شرح التنوير على هامش ردّ المحتار ۲:۷۲ "ولاشئ في داره مقبرة ولو لذمّي، وفي ردّالمحتار: لأنّ عمر رضي الله تعالى عنه جعل المساكن عفواً وعليه اجماع الصحابة(۱). والله الموفق

په سړکونو باندې د مالونو محصول نه ورکول

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې د مال محصول نه ورکول حرام دی یا حلال؟ د دې شرعا څه حکم دې؟ بینواتوجروا

المستفتی: کچکول شیدوا کوره.... ۱۹ جولائی ۱۹۸۶ء

الجواب: دا انتظامی امور دی، بغیر د دې نه به په سړکونو وغیره باندې په تلو راتلو کې مشکلات جوړیږی، پس د دې نه بچ کیدل د قانونی جرم نه علاوه بداخلاقی هم ده. وهوالموفق

مشروط یا معروف کمیشن اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې کمیشن اخستل څنګه دی؟ پس د کمیشن بیوپاری ګورنمنټ (حکومت) هم د څه حده پورې جائز کړې دې او دا کمیشن ټیکیدارانو، دکاندارانو وغیره نه اخستلې شی که دا کمیشن جائز وی نو آیا بیا د دې نه صدقه او خیرات کیدې شی؟ او که ناجائز وی نو صرف د معاشرې د مجبورئ نه اخستلو سره په غریبانانو تقسیم کړې شی نو بیا به څنګه وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: ولایت شاه افیسر سپرنټنډنټ کنټونمنټ بورډ بنوں ۳۰ جمادی الثانی ۱۴۰۱ھ

---

۱) (ردّالمحتار ۵۷: ۲ "باب العشر، كتاب الزكاة")

قال العلّامة ابن نجيم رحمه الله تعا تعالي: (قوله وداره حر) لأنّ عمر رضي الله تعالي عنه جعل المساكن عفواً وعليه اجماع الصحابة.

(البحر الرائق ۲۳۹: ج ۲ باب العشر، كتاب الزكوة)

الجواب: په خوشحالئ سره مشروط يا معروف كميشن اخستل جائز دى.

يدلّ عليه مافي ردّالمحتار ۶۳:۶: الطبع المصطفى البابى، وفي الحاوى سئل محمّدبن سلمة عن أجرة السمسارفقال أرجوأنّه لابأس به وان كان في الأصل فاسدًالكثرة التعامل(۱). وهوالموفق

د دلال د وكيل كيدو په صورت كې د جانبينو نه اجرت اخستل

سوال: څه فرمائى علماء كرام د دې مسئلې په باره كې چې دلال يا كميشن ايجنټى يا پراپرټى ډيلر (ځمكو خرڅولو كاروبارى) د خلقو جائيداد خرڅولو سره د دواړوطرفونو نه دلالى ياكميشن والا پيسې اخستل حلال دى يا حرام؟ داسې ګنړه به د قرآن او حديث په رڼا كې حلاله ګڼړه وى كه حرامه؟ **بينواتوجروا**

المستفتى: شاهد محمد فيصل آباد ۱۲ جون ۱۹۹۰م

الجواب: كه دا دلال د جانبينو وكيل او مختار وى نو صرف د يو طرف نه اجرت اخستلې شى نه د دواړو طرفو نه.(۲) او كه رضاكار وى نو د يو طرف نه هم پيسې نه شى اخستلې. والله اعلم بالصواب

(ردّالمحتار ۵:۴۴ "مطلب في أجرة الدلال، كتاب الاجارة")

۱) وفي الهندية: وفي الدلال والسمسار يجب أجرالمثل... دفع ثوباًاليه وقال بعه بعشرة فمازادفهوبيني وبينك... ولوباعه باثني عشر أوأكثرفله أجرمثل عمله وعليه الفتوى.

(فتاوىٰ هندية ۴: ۴۵۱، ۴۵۰ كتاب الاجارة، الباب السادس عشرفي مسائل الشيوع الخ)

۲) قال العلامة ابن عابدين: وفي الحاوي سئل محمد بن سلمة عن اجرة السمسار فقال ارجو انه لابأس به وان كان في الاصل فاسداً لكثرة التعامل.

(ردالمحتار ۵:۴۴ مطلب في اجرة الدلال، كتاب الاجارة)

وفي الخلاصة: اجرة السمسار والمنادي والحمامي والصكاك ومالاتقدير فيه للوقت ولا مقدار لما يستحق بالعقد ولكن للناس فيه حاجة جاز. (خلاصة الفتاوىٰ ۳:۱۱۶ جنس آخر في المتفرقات وفيه الاستيجار علي المعاصي)...

[بقيه برصفحه آئنده...

د طرفینو نه کمیشن اخستل

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دې مسئلې په باره کې چې زه د یو پراپرټی ډیلر (ځمکو خرڅولو کاروباری) سره په شراکت باندې کار کول غواړم، دینی لحاظ سره د قرآن او حدیث په رڼا کې زما رهنمائی وکړئ چې دا کار زما دپاره جائز ده یا نه؟ **بینواتوجروا**

المستفتی: محمد مدثر شاهد آزاد کشمیر... ١٤ مئی ١٩٩٠ء

الجواب: د طرفینو نه کمیشن اخستل ناجائز دی، خو د یو طرف نه اخستل جائز دی. (١) **والله الموفق.**

....

...بقیه ازحاشیه گذشته] وفي المنهاج: واجرة السمسار جائزة اذا کان سمسارا من جانب واحد لکن بشرط ان تکون متعینة. (منهاج السنن شرح جامع السنن ٤:٥ ابواب البیوع باب ماجاء في التجار)

وقال المفتي محمد شفیع: سوال: دلالی اخستل جائزده یا نه؟ هرکله چه دلالی د مشتری نه وصولولې شی نو څه حکم دې؟ **بینواتوجروا**

الجواب: که د بائع یعنی د مالك په اجازت سره پخپله دلال مال خرڅوی نو دهغې اجرت او دلالی د بائع په ذمه ده او که دلالی محض کوشش کونکې او معامله کونکې دې او خرڅونکې پخپله بائع دې نوپه دې کې به د عرف او د رواج اعتبار وی، د رواج مطابق چې دچا په ذمه دلالی وی دهغه نه به اخستل جائز وی، په درمختار کې دی. واما الدلال بان باع العین بنفسه باذن ربها فاجرته علي البائع وان سعي بینهما وباع المالک بنفسه یعتبر العرف فتجب الدلالة علي البائع او المشتري او علیهما بحسب العرف جامع الفصولین، شامي لیکن جواز د مسئلې مختلف فیه دې، احتیاط په ترک کې دې، صرح به الشامي في الاجارات. (امداد المفتیین ٢:٧٠٥،٧٠٦ کتاب الحظر والاباحة، دلالی لینے کا حکم)

١) د ماقبل مسئلې تول حواله جات اوګورئ

فتاوی یوسفیه مشهوره په

ستاسو جدید مسائل او د هغې حل

سره د حوالو او تخریجه

د پنځم جلد اجمالی فهرست

مؤلف

حضرت مولانا محمد یوسف لدهیانوی شهید

مفتی اعظم کراچی

تقریظونه

شیخ الحدیث حضرت مولانا سید شیر علی شاه مدنی مدظله
شیخ الحدیث دار العلوم حقانیه اکوړه خټک

شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد ادریس صاحب مدظله
شیخ الحدیث دار العلوم نعمانیه اتمانزئی

ناشر

جدید مکتبه رشیدیه

قصه خوانی بازار محله جنګی پشاور

091-2580074